

**HEYDƏR
ƏLİYEV**
mənim həyatımda

**HEYDƏR
ƏLİYEV
MƏNİM HƏYATIMDA**

BAKİ-2005

Kitab Azərbaycan xalqının ümummilli lideri
HEYDƏR ƏLİYEVİN
əbədiyaşar xatirəsinə ithaf olunur

*Nə qədər ki Azərbaycan var,
mən də varam,
Mən isə Azərbaycanda
əbədi olacağam!*

Heydər ƏLİYEV

26245

AZƏRBAYCAN QƏDƏR ƏBƏDİ

**HEYDƏR
ƏLİYEV
MƏNİM HƏYATIMDA**

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

«TƏHSİL» NƏŞRİYYATI
BAKİ-2005

363(2A)
764

Məsləhətçi və ön sözün müəllifi: **Ramiz MEHDİYEV,**
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Redaktor: **Əli HƏSƏNOV,**
tarix elmləri doktoru, professor

Buraxılışa məsul: **Baxtiyar SADIQOV**

Tərtibçi: **İxtiyar HÜSEYNLİ**

H 39 **Heydər Əliyev mənim həyatımda.** Bakı, "Təhsil", 2005, 372 səh.

"Azərbaycan" qəzeti redaksiyasının "Azərbaycan qədər əbədi" silsiləsindən nəşr etdiyi bu növbəti kitab (xatırladaq ki, ilk kitab "Heydər Əliyev dünyanın gözü ilə" adlanırdı) ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik etdiyi illər ərzində konkret şəxslərə göstərdiyi xeyirxahlıqları, yardımları, çoxsaylı insanların həyatında oynadığı müstəsna rolu əks etdirir. Sadə, zəhmətkeş insanların, əmək qəhrəmanlarının, elm adamlarının, ictimai və siyasi xadimlərin xatirələri əsasında hazırlanan bu məqalələr toplusunda alicənablıq və mərhəmət mücəssəməsi olan Heydər Əliyev şəxsiyyətinin uralığı, ali insani keyfiyyətləri real faktların dili ilə oxuculara təqdim edilir.

Əbədiyaşar liderimizin ölməz ruhuna böyük ehtiramın nümunəsi olan bu kitab Heydər Əliyev irsinin tədqiqatçıları, eləcə də geniş oxucu kütləsi üçün dəyərli töhfədir.

ÖN SÖZ

MİLYONLARIN TALEYİ HƏYATINDA ƏKS OLUNAN İNSAN

İnsan heç vaxt valideynlərini seçmir. Necə ailədə dünyaya göz açması Tanrının qismətidir. Hansı ölkədə doğulub yaşayaçağımızı da irəlicədən bilmirik. Bu da Allahın işidir. Amma insanın hansı ailədə doğulmasından, hansı ölkədə yaşamasından, hətta həmin dövrdə ölkəyə kimsələrin rəhbərlik etməsindən onun gələcək taleyi çox asılıdır. Çünki bu amillər hər bir fərdin təlim-tərbiyə və təhsilində, bilik və dünyagörüşündə, cəmiyyətdə necə mövqə qazanacağına əsaslı şəkildə təsir edir.

Əgər ilkin vaxtlarda məhz valideynlər hələ körpə sayılan fərdin gələcəkdə «kimliyini və nəliyini» müəyyənləşdirərək öz qərarlarına uyğun təhsil və tərbiyə verməyə, yönəltməyə çalışırlarsa, daha sonralar artıq yetkinləşmiş insanın özü sərbəst şəkildə yeni seçimlər aparır, harada və nəylə məşğul olacağını dəqiqləşdirir, valideynləri tərəfindən müəyyənləşdirilmiş ilkin planlara bəzi «düzəlişlər» edir. Bu halda insan üçün şəxsi keyfiyyətləri ilə yanaşı, cəmiyyətin yaratdığı şəraitin, verdiyi imkanların da böyük əhəmiyyəti olur. Necə deyərlər, arzu və zəhmət bizdən, onu gerçəkləşdirən mühit və amillər isə cəmiyyətdən doğur. Fərdlə dövlətin, ailə ilə cəmiyyətin bu qarşılıqlı əlaqə və münasibəti bütün dövrlərdə müxtəlif şəkildə və ayrı-ayrı tələlərdə öz təzahürünü tapıb.

Ümumi şəkildə söylədiyimiz bu mülahizələr «Azərbaycan» qəzetinin səhifələrində mütəmadi surətdə dərc olunan «Heydər

Əliyev mənim həyatımda» rubrikası altında verilən materiallarda konkret fakt və nümunələrdə əks olunur. Sıradan vətəndaşdan – sadə əmək adamı, təqaüdcüdən tutmuş görkəmli sənətkarlara və vəzifə, səlahiyyət sahiblərinə qədər çoxsaylı insanlar oxuyub təhsil almalarında, mütəxəssis və alim kimi formalaşmalarında, ədəbiyyat, incəsənət, mədəniyyət və digər yaradıcılıq sahələrində böyük uğurlar qazanmalarında, əməklərinin mükafatlandırılmasında, hörmət sahibi olmalarında və vəzifə pillələri ilə irəliləmələrində ulu öndər Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərindən və fərdi qayğısından dərin məhəbbət və ehtiramla söhbət açıq, bir-birindən maraqlı faktlar və misallar göstərilir.

Əlbəttə, 34 il Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə ümummilli lider Heydər Əliyevin gördüyü bütün işləri, etdiyi xeyirxahlıqları və əlicənablıqları toplayıb qələmə almaq, yaxud onun kömək göstərdiyi, həyatlarında rol oynadığı bütün insanların müəyyən edərkən qəzetdə yazılarını vermək mümkün deyil! Lakin Azərbaycanda yaşamış bir neçə nəslin uzun illər boyu güvənc və fəxr yerinə çevrilərək xeyirxahlıq simvolu olmuş bu dahi şəxsiyyətin əməlləri barədə bir qədər geniş danışmaq mümkündür.

Həyatının 30 ildən artıq bir dövrü Heydər Əliyev dühəsi ilə sıx bağlıdır. Onun siyasi idarəçilik sistemində təmsil olunaraq ümummilli liderimizin etimadı ilə mühüm dövlət vəzifələrində çalışdığı müddətdə bu böyük şəxsiyyətin öz xalqına necə qayğıkeş münasibət bəslədiyinin, vətəndaşlarının müraciətlərinə, ehtiyaclarına necə diqqətlə yanaşmasının, onlara himayədarlıq etdiyinin demək olar ki, hər an şahidi olurdu. Bütün sosial təbəqələrin təmsilçilərinə xeyirxahlıq etmək, hər kəsin qeydinə qalmaq, müraciətlərdə istənilən yardımı artıqlaması ilə ödəmək və bütün bunlardan təmənna ummamaq əbədiyaşar liderimizin şəxsi xüsusiyyətlərindən, yüksək insani keyfiyyətlərindən qaynaqlanan fəaliyyət prinsipinə çevrilmişdi. Tarix belə şəxsiyyətlərə «**millət atası**» qiymətini verir. Heydər Əliyev isə bu adı hələ sağlığında, xalq tərəfindən almışdır. Şübhəsiz ki, tarix Heydər Əliyev faktorunun əsl qüdrətini müəyyən edərkən, bu insanın Azərbaycana bəxş etdiyi qurtuluşu, rifahı, inkişafı dəyərləndirərkən xalqın öz öndərinə hələ sağlığında verdiyi «**millət atası-dövlət qurucusu**» adını döənə-döənə təsdiqləyəcəkdir.

Oxuculara təqdim edilən «Heydər Əliyev mənim həyatımda» kitabı 2002–2005-ci illər ərzində «Azərbaycan» qəzetində eyni adlı rubrika ilə çap edilən məqalələr əsasında ərsəyə gəlib. Ümummilli liderimizlə bağlı xatirəsi olan sadə insanların səmimi hisslərini əks etdirən bu materialların kitab formasında işıq üzü görməsini şərtləndirən mühüm amil var.

Ən başlıcası ondan ibarətdir ki, bu məqalələrdə Heydər Əliyev fenomenini, onun nəhəng dövlət və siyasi xadim olduğunun elementləri göstərilir. Onun idarəçilik

prinsipləri, dövlət quruculuğundakı fədakarlığı ayrı-ayrı insanlar tərəfindən təsdiqlənir. Digər tərəfdən isə, Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması yolunda uzun illər gördüyü işlər gələcək nəsillər üçün də məlum olmalı və örnək nümunəsinə çevrilməlidir. Bu xatirələri qəzet səhifələrində pərakəndə halda yaşatmaq isə heç də münasib seçim deyil.

Buna görə də «Azərbaycan» qəzeti redaksiyası «**Azərbaycan qədər əbədi**» silsiləsindən növbəti kitabın «**Heydər Əliyev mənim həyatımda**» adı ilə çap olunmasını məqsədəuyğun saymışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məqalələrin bir hissəsi ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin hələ sağlığında yazılmışdır. İnanırıq ki, oxucuların mühakiməsinə verilən bu kitab rəğbətə qarşılanacaq və Heydər Əliyev irsinin tədqiqatçılarına dəyərli töhfə, əbədiyaşar liderimizin ölməz ruhuna isə böyük hörmət nümunəsinə çevriləcəkdir.

Ramiz MEHDİYEV,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Birinci fəsil

DÜNYANI HEYRƏTDƏ QOYAN DAHİ – SADƏ İNSAN

MƏNİM BABAM

*Mənim babam gözəl insan,
Sevimlidir, mehribandır.
Yüz il, min il yaşayasan –
Desəm ona, yenə azdır.
İnsan var ki, qəlbi qara,
Bəd əməlli, bəd niyyətli.
Onlar hara, babam hara...
Bir insandır ədalətli,
Öz xalqına sədaqətli
Mənim babam.
Kömək edər, əl uzadar
Dara düşsə bircə adam.
Bax, belə bir ömür yaşar
Mənim məğrur,
Mənim əziz Heydər babam!*

Leyla İlham qızı ƏLİYEVA

BİTMƏYƏN ÖMRÜN 80 İLLİK SALNAMƏSİ

Heydər Əlirza oğlu Əliyev 1923-cü il mayın 10-da Azərbaycanın Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur.

O, 1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirdikdən sonra Azərbaycan Sənaye İnstitutunun (indiki Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası) memarlıq fakültəsində təhsil almışdır. Başlanan müharibə ona təhsilini başa çatdırmağa imkan verməmişdir.

1941-ci ildən Heydər Əliyev Naxçıvan MSSR Xalq Daxili İşlər Komissarlığında və Naxçıvan MSSR Xalq Komissarları Sovetində şöbə müdiri vəzifəsində işləmiş və 1944-cü ildə dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işə göndərilmişdir. Bu dövrdən təhlükəsizlik orqanları sisteminə çalışan Heydər Əliyev 1964-cü ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi sədrinin müavini, 1967-ci ildən isə sədri vəzifəsində işləmiş, general-mayor rütbəsinə qədər yüksəlmişdir. Həmin illərdə o, Leninqradda (indiki Sankt-Peterburq) xüsusi ali təhsil almış, 1957-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirmişdir.

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il iyul plenumunda Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilərək respublikanın rəhbəri olmuşdur. 1982-ci ilin dekabrında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü seçilən Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edilmiş və SSRİ-nin rəhbərlərindən biri olmuşdur. Heydər Əliyev iyirmi il ərzində SSRİ Ali Sovetinin deputatı, beş il isə SSRİ Ali Soveti sədrinin müavini olmuşdur.

Heydər Əliyev 1987-ci ilin oktyabrında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun və fəxşən Baş katib Mixail Qorbaçovun yeritdiyi siyasi xəttə etiraz əlaməti olaraq tutduğu vəzifələrdən istefa vermişdir.

Heydər Əliyev 1990-cı ilin 20 yanvarında sovet qüvvələrinin Bakıda törətdiyi qanlı faciə ilə əlaqədar ertəsi gün Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyində bəyanatla çıxış edərək Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş cinayətin təşkilatçıları və icraçıların cəzalandırılmasını tələb etmişdir. O, Dağlıq Qarabağda yaranmış kəskin münaqişəli vəziyyətlə bağlı SSRİ rəhbərliyinin ikiüzlü siyasətinə etiraz əlaməti olaraq 1991-ci ilin iyulunda Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının sıralarını tərk etmişdir.

1990-cı ilin iyulunda Azərbaycana qayıdan Heydər Əliyev ilk əvvəl Bakıda, sonra isə Naxçıvanda yaşamış, həmin ildə də Azərbaycan Ali Sovetinə deputat seçilmişdir. O, 1991–1993-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri, Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin müavini olmuşdur. Heydər Əliyev 1992-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasının Naxçıvan şəhərində keçirilmiş təsis qurultayında partiyanın sədri seçilmişdir.

1993-cü ilin may-iyununda hökumət böhranının son dərəcə kəskinləşməsi ilə ölkədə vətəndaş müharibəsinin baş verməsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yaranıqda Azərbaycan

xalqı Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi tələbi ilə ayağa qalxdı. Azərbaycanın o zamankı rəhbərləri Heydər Əliyevi rəsmən Bakıya dəvət etməyə məcbur oldular. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycan Ali Sovetinin Sədri seçildi, iyulun 24-də isə Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirməyə başladı.

1993-cü il oktyabrın 3-də ümum-xalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi. O, 1998-ci il oktyabr

rın 11-də xalqın yüksək fəallığı şəraitində keçirilən seçkilərdə səslerin 76,1 faizini toplayaraq yenidən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmişdir. 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilən prezident seçkilərində namizədliyinin irəli sürülməsinə razılıq vermiş Heydər Əliyev səhhətində yaranmış problemlərlə əlaqədar seçkilərdə iştirakdan imtina etmişdir.

Heydər Əliyev bir sıra beynəlxalq müqafatlara, müxtəlif ölkələrin universitetlərinin fəxri doktoru adına və digər yüksək nüfuzlu fəxri adlara layiq görülmüşdür. O, dörd dəfə Lenin ordeni, «Qırmızı ulduz» ordeni və çoxlu medala layiq görülmüş, iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını almış, bir çox xarici dövlətlərin orden və medalları ilə təltif olunmuşdur.

Azərbaycanın son otuz ildən artıq bir dövrünü əhatə edən tarixi taleyi Heydər Əliyevin adı ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Bu illər ərzində xalqın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının bütün sahələrində dirçəliş məhz onun adı ilə əlaqədardır.

Heydər Əliyev rəhbərlik etdiyi bu dövr ərzində daim tərəqqisi üçün çalışdığı, zəngin mədəniyyəti, böyük tarixi keçmişi ilə həmişə qürur duyduğu və gələcək nəsillərin taleyi üçün düşündüyü doğma yurdu Azərbaycanı bir dövlət kimi zamanın ağır və sərt sınaqlardan çıxarmışdır. O, böyük siyasi və dövlət xadimi, xalqın şəksiz lideri olaraq hələ sağlığında canlı əfsanəyə çevrilmiş, buna görə də Heydər Əliyev fenomeni həmişə diqqətləri cəlb etmiş, dünya azərbaycanlılarının bu ümummilli liderinin heyranlıq doğuracaq dərəcədə coşqun siyasi fəaliyyəti istər ölkə, istərsə də dünya mətbuatında geniş işıqlandırılmışdır.

Azərbaycan xalqı milli dövlətçiliyinin dağılmaq təhlükəsi qarşısında qaldığını gördüyü və artıq ən ağır günlərini yaşadığı bir zamanda – 1993-cü ilin iyununda mövcud hakimiyyətin dəyişməsinə təkidlə tələb etmiş və həmin vaxtdan taleyini yenə Heydər Əliyevə etibar etmişdir. Xalqın belə dar bir gündə qaldığını görüb onun təkidli dəvətini qəbul edən Heydər Əliyev Azərbaycanda yenidən böyük siyasətə qayıtmışdı. Xalq Heydər Əliyevin bu qayıdışını ümid və sevinclə qarşılamış, həmin günü isə Milli Qurtuluş Günü kimi müstəqil Azərbaycanın tarixinə yazmışdır.

Heydər Əliyev birinci dəfə hakimiyyətə gələndə – 1960-cı illərin axırlarında da Azərbaycan iqtisadi və mədəni tənəzzül dövrünü yaşayırdı. O zaman məhz Heydər Əliyevin gəlişi ilə cəmiyyət həyatının bütün sahələrində sürətli yüksəliş, milli ruhun inkişafı və mədəniyyətin tərəqqisi dövrü yaşanmışdı.

Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə gələndə də yenə özünün siyasi bacarığı gücünə ölkəni vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən, ictimai-siyasi pərakəndəlikdən xilas edə bilmiş və cəmiyyətin məqsədini, qayəsini öz varlığında, özünün güclü şəxsiyyətində təzahür etdirərək doğma xalqını yenidən vahid bir məfkurə ətrafında səfərbər edib onun qəlbində sabaha inam hissi yaratmağı bacarmışdı.

Bütün bu illər ərzində əsil rəhbər kimi məhz Heydər Əliyev Azərbaycan həqiqətlərini qətiyyətlə bütün dünyaya tanıda bilmişdir. Azərbaycan yalnız Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra özünün geosiyasi imkanlarını gerçəkləşdirməyi bacarmışdır. Heydər Əliyevin siyasi zəkası sayəsində Azərbaycanın beynəlxalq aləmdən təcrid olunmaq təhlükəsi arxada qalmışdır.

Dünya siyasət meydanında cərəyan edən proseslərə təsir baxımından Azərbaycan rəhbəri həmişə öz sözü, öz çəkisi, öz sanbalı ilə seçilmişdir. Ümumxalq məhəbbəti qazanan Heydər Əliyev bitməz-tükənməz enerjisi xalqı yaradıcılıq uğurlarına ruhlandırmışdır.

Tarixin yetirdiyi görkəmli şəxsiyyətlərdən olan Heydər Əliyevin parlaq siyasi zəkası sayəsində iki əsrin və iki minilliyin qovuşduğu Azərbaycan öz milli-mənəvi dəyərlərini qoruyaraq üçüncü minilliyə inamla qədəm qoymuşdur. Heydər Əliyev zəkası bütün sədləri yararaq və qarşıya çıxan heç bir çətinliyə baxmayaraq, Azərbaycanı olduqca mürəkkəb zamanın dalğaları arasından salamat çıxarıb ona həm bölgədə, həm də dünyada layiqli yer qazandırmışdır.

Olduqca mürəkkəb bir dövrdə xalqın xidmətində dayandığını nümayiş etdirən Heydər Əliyev bir çox siyasi xadimin edə bilmədiyini və edə bilməyəcəyini gerçəkləşdirmiş, müasir dün-

yanın ən aktual çağırışlarına cavab vermək bacarığı ilə XX və XXI əsrlərin tanınmış siyasi xadimləri sırasında həmişəlik öz layiqli yerini tutmuşdur. Xalqımızın yetirdiyi nadir dövlət xadimlərindən olan Heydər Əliyev yaşadığı fırtınalı həyatı boyu hər zaman xalqını, vətəninə düşüncəsizdir. Onun ürəyi Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, doğma xalqının xoşbəxtliyi üçün çırpınmışdır. Heydər Əliyev bir dövlət başçısı kimi Azərbaycanın ən çətin anlarında onu xilas etmək üçün misilsiz fədakarlıqlar göstərmiş, ölkəsini bələdlərdən qurtarmağı bacarmışdır.

Təbiətin ona bəxş etdiyi bir çox nadir keyfiyyətlər sayəsində Heydər Əliyev uzaqqörən şəxsiyyət kimi tarixi hadisələrin gedişini irəlilədən müəyyən edə bilir, milli tarix üçün olduqca böyük əhəmiyyət daşıyan qərarlar qəbul edilən zaman əsil vətənpərvər mövqeyi nümayiş etdirir, tam qətiyyətlə hərəkət etməyi bacarırdı. Şəxsiyyətindəki qətiyyət onun geniş auditoriya qarşısında çıxışlar edərkən çox vaxt elə bədhətən söylədiyi fikirlərdə də parlaq əksini tapmışdır. Sarsılmaz məntiq üzərində qurularaq qeyri-adi dərəcədə böyük təsir gücünə malik mürəzzə və nitqləri Heydər Əliyevin fəlsəfi və siyasi dünyagörüşündəki dərinliyin və genişliyin açıq ifadəsidir.

Azərbaycan dövlətinin başçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Heydər Əliyevin çoxəsrlik dövlətçiliyimiz tarixində müstəsna yeri vardır. Heydər Əliyevin fəaliyyəti öz əhəmiyyəti baxımından Azərbaycanın hüduqlarından çox-çox kənarlara çıxır. Müasir dövrdə növbəti Azərbaycanda, hətta bütün postsovet məkanında, eləcə də dünya miqyasında gedən prosesləri Heydər Əliyevin şəxsiyyətindən və fəaliyyətindən kənar təsəvvür etmək mümkün deyildi.

Müasir Azərbaycanda dövlət quruculuğunun, iqtisadi dirçəlişin, siyasi şüurun, siyasi həyata son otuz ildən artıq bir dövrünü əhatə edən zaman kəsiyi böyük siyasət xadimi kimi tanınan və dərin zəkaya, ensiklopedik biliyə, geniş dünyagörüşünə malik olan tarixi şəxsiyyətin – Heydər Əliyevin adı, əməli fəaliyyəti ilə, gerçəkləşdirdiyi konkret işlərlə bağlıdır. Bu mürəkkəb proseslər isə onun həm əməli fəaliyyətində, həm də fəlsəfi məfkurəsində, milli dirçəliş fəlsəfəsində öz əksini tapanmışdır.

Heydər Əliyev zəmanəmizin böyük filosofu və mütəfəkkiri idi. Onun formalaşdığı və inkişaf etdirdiyi azərbaycanlıq fəlsəfəsi Azərbaycanın müasir dünyada xüsusi yerini müəyyən etmiş, milli dövlətçiliyimizin bünövrəsini təşkil edərək dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi üçün möhkəm zəmin yaratmışdır. Azərbaycan ziyalısı son yüzilliklərdə ən ciddi bir şəkildə düşündürən milli dirçəliş problemləri bütöv şəkildə Heydər Əliyevin həmin illərdəki fəaliyyəti ilə strateji dövlət siyasətinə, elmdən, sosiologiyadan və fəlsəfədən əməli siyasət müstəvisinə keçmişdir.

Heydər Əliyev öz parlaq siyasi zəkası və istedadı sayəsində yeni Azərbaycana, onun bugünkü gerçəkliklərini yaratması və gələcəyə aparan yolları müəyyən etmişdir. Məhz buna görə də Azərbaycan tarixinin 1969-cu ildən bəri yaşanan dövrü Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlıdır və tariximizə Heydər Əliyev dövrü kimi həkk olunmuşdur. Bu dövrün isə Azərbaycanın gələcək tarixi taleyi baxımından başlıca məzmunu azərbaycançılıqdır.

Azərbaycanın müstəqil dövlət quruculuğuna aparan yolu, əslində, 1969-cu ildən – məhz onun hakimiyyətə gəlişindən sonra başlamışdır. Bu mənada azərbaycançılığın ən parlaq səhifələri də elə həmin illərdən etibarən yazılmışdır. Heydər Əliyev o dövrdə mövcud olan ideologiyanın qəlibləri çərçivəsində və bu ideologiyaya, əlbəttə, aşkarda daban-dabana zidd olmayan formada olsa belə, alt qatda ona müxalif qalaraq Azərbaycanda milli ruhun tamamilən sıxışdırılmasına nəinki yol verməmiş, əksinə, onu yüksəltmək yolunda bütün imkanlardan maksimum dərəcədə istifadə etməyi bacarmışdır.

Bu baxımdan Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə gəlməsindən sonrakı dövr milli özünüdərk, milli özünəqayıdışın başlanğıcı kimi qəbul edilir. Tarixi məhz bu dövrdən etibarən başlanan Heydər Əliyev idarəetmə fəlsəfəsinin başlıca ideya-siyasi istiqamətini də məhz xalqın milli özünüfədəsinin bütün forma və vasitələrinin geniş vüsət alması, milli qürur hissənin güclənməsi və milli şüurun yüksəlişinə təkən verən sürətli inkişaf strategiyasının gerçəkləşdirilməsi təşkil etmişdir. Onun respublikaya rəhbərlik etməyə başladığı ilk günlərdən Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin yubileylərinin müntəzəm surətdə qeyd olunması bir ənənə halını almış, bu isə Azərbaycan xalqının ümummilli problemləri ilə sıx bağlı olub milli ruhun, milli özünüdərkə yüksəlişi, xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması, müstəqil dövlətçilik ideyalarının gerçəkləşməsi üçün zəmin yaratmışdır.

Heydər Əliyevin 1969–82-ci illərdə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə görülən işlər milli özünüdərk duyğularını ideoloji sistemin keçmiş buxovlarından xilas edərək xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması kimi təməl prinsiplər əsasında milli ruhun hədsiz yüksəlişini təmin etmiş, xalqımızın qəlbində illərdən bəri sıxılıb qalmış milli dövlətçilik ideyasının gələcəkdə böyük hərəkətverici qüvvəyə çevrilməsi üçün münbit zəmin yaratmışdır.

SSRİ-nin əyələtlərindən biri kimi baxıldığından 1960-cı illərin sonlarına doğru sosial-iqtisadi həyatın bütün sahələrinin gerilediyi, mənfə meyllərin güclənərək getdikcə daha dərin kök saldığı, hakimiyyət uğrunda gizli rəqəbatın artdığı və eybəcər şəkillər aldığı, bütün bunların isə xalqın milli-mənəvi birliyinə ziyan vurduğu Azərbaycanada hakimiyyətə gələn yeni rəhbərin birinci işi respublikada iqtisadi potensialın dağılmasını, ictimai-siyasi həyatda yaranmış tənəzzülün xalqın mənəvi-psixoloji vəziyyətinə mənfə təsir göstərə bilməsini qarşısını almaqdan ibarət oldu. Respublikada kosmopolit bir əhvali-ruhiyyə hökm sürdüyündən milli kadrların hazırlanması, milli dilin inkişaf etdirilməsi və istifadə olunması, dövlət idarəetmə strukturlarında çalışan məmurların azərbaycanlı olmasına diqqət yetirilməsi istiqamətində nəinki ciddi addım atılmış, hətta bu yöndə edilə bilən təşəbbüslərin qarşısı alınmışdır ki, belə bir hal da, heç şübhəsiz, milli şüura malik olan, milli düşüncə ilə yaşayan və milli mentalitetin daşıyıcısı sayılan kadrların yetişməsinə çox ciddi maneələr törədirdi.

İqtisadiyyatı bütövlükdə dərin və uzunmüddətli böhran mərhələsinə qədəm qoymuş respublikada yaranmış bu ağır vəziyyətdən çıxış yolu tapılmalı, onun iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün prinsiplər cəhətdən yeni konseptual səviyyədə yanaşma yolları işləni hazırlanmalı, iqtisadiyyatda köklü struktur dəyişiklikləri aparılmalı, təsərrüfatçılıqda və iqtisadi həvəsləndirmədə yeni üsullar tətbiq olunmalı idi. Heydər Əliyev əmin idi ki, millətin siyasi müstəqilliyinin özülünü onun iqtisadi cəhətdən azadlığı şərtləndirir.

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakıya «Lenin ordeni» təqdim olunur, 1978

Heydər Əliyevin Moskvaya yola salınma mərasimi, 1982

O illərdə milli ideyanın qıtlığı üzündən baş alıb gedən, həm iqtisadi, həm mədəni tənəzzülə aparan mənfi hallar Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə aradan qaldırıldı. Onun yorulmaz fəaliyyətinin nəticəsidir ki, 1970–1985-ci illər baş verən dəyişikliklərin miqyasına görə, ictimai və iqtisadi sahədəki dərin islahatların səciyyəsinə və xalqın maddi rifah halının keyfiyyətcə yeni mərhələyə keçməsinə görə Azərbaycanın quruculuq salnaməsində, sözün həqiqi mənasında, ən parlaq səhifələr təşkil etmişdir.

İndiki dövrdə Azərbaycanın dövlət suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi, onun xarici iqtisadi əlaqələrinin sistemli olaraq genişlənməsi və dünya iqtisadiyyatına daha dərin bir şəkildə inteqrasiyası prosesi hələ 1970–1980-ci illərdə Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulmuş potensiala əsaslanır.

Heydər Əliyevin dövlətçilik strateji proqramında azərbaycançılıq məfkurəsi ilə bağlı diqqəti bir də məhz belə bir cəhət çəkir ki, burada mədəni, bədii, estetik intibah iqtisadiyyatda, sənaye, tikinti və təsərrüfatdakı böyük nailiyyətlərlə, güzərandakı elliklə yaxşılaşma və kütləvi ruh yüksəkliyi ilə birləşərək vahid axarda gerçəkləşmişdir.

70-ci illərdən başlayaraq iqtisadi potensialın yaratdığı bu yüksəliş Azərbaycanı özünün iqtisadi inkişafının növbəti mərhələsi kimi tarixən zəruri azadlıq mübarizəsinə də daxilən hazırlamışdır. 80-ci illərin sonu – 90-cı illərin əvvəlində müstəqillik hərəkatının geniş vüsət alması Heydər Əliyev dövründəki həmin iqtisadi yüksəliş və ona paralel olaraq tarixi fürsətdən dərhal bəhrələnməyə hazır milli mübarizlik ruhunun təşəkkül tapması sayəsində mümkün olmuşdur.

Totalitar sistemin elm və mədəniyyət xadimlərinə, ziyalılara qarşı ağır təzyiqləri, təqib və təhdidləri Sovetlər İttifaqının bir çox başqa respublikalarında özünü aşkar hiss etdirdiyi halda, qorxmaz, cəsur, möhkəm iradə sahibi olması sayəsində Heydər Əliyev Azərbaycanda yaradıcı insanlar üçün sərbəst düşünmək və düşündüyünü tam ifadə edə bilmək, alt qatda isə milli-mədəni ideala, Azərbaycanın dövlətçilik tarixində suverenliyi, müstəqilliyi təmin edən dəyərlərə aparan yolları tapmaq imkanı verən bir şərəit yaratmışdı.

Məhz həmin illər ərzində Bakıda ən böyük abadlıq işləri görülmüş, müasir Azərbaycan memarlığının əsərləri sayılan və respublikanın siyasi və mədəni həyatında böyük əhəmiyyəti olan bir sıra memarlıq ansambli, inzibati mərkəz, saray, institut, nəşriyyat, tədris korpusu, kompleks və özünün görkəmi ilə şəhərə rəvnəq verən neçə-neçə digər bina tikilib istifadəyə verilmişdir. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü sayəsində çox sayda memarlıq abidəsinin bərpası mümkün olmuşdur. O, Azərbaycan xalqının tarixi keçmişində, mədəni mədəniyyəti tarixində

iz qoymuş böyük şəxsiyyətlərin abidə-yə çevrilməsinin xalqın milli varlığına, milli duyğularının güclənməsinə son dərəcə müsbət təsir edəcəyini çox gözəl bildirdi. Heydər Əliyevin mədəniyyətimizə, tariximizə dərin ehtiram nümayiş etdirərək göstərdiyi qayğı sayəsində Bakının ən görkəmli yerlərində xalqımızın milli varlığının daşıyıcısı olan böyük insanların əzəmətli heykəlləri ucaldılmış, böyük tarixi şəxsiyyətlərin hər biri üçün bir mədəniyyət mərkəzinə çevrilən ev-muzeyləri yaradılmışdır.

Heydər Əliyevin Azərbaycanın gələcəyini düşünərək uzaqgörənliklə atdığı addımlardan biri də azərbaycanlılardan ibarət gənclərimizi gələcəyin müstəqil ölkəsi üçün gərəkli ixtisaslara yiyələnməkdən ötrü keçmiş Sovetlər İttifaqının nüfuzlu ali məktəblərinə göndərmək təcrübəsi kimi dəyərli təhsil ənənəsinin əsasını qoyması idi. Bu yolla Azərbaycanımızın elmi və kadr əxlaqı dəyərlərinin təbliği də həyata

potensialı yüksəltdiyi kimi, xalqımızın milli-mənəvi, keçirilirdi.

Heydər Əliyevin başçılığı ilə 1969–82-ci illərdə Azərbaycandakı intibahi şərtləndirən amillərdən biri respublikada təhsilin inkişafına xüsusi diqqət yetirilməsi, gəncliyin ana dilində təhsilinə üstünlük verilməsi olmuşdur. Milli hərbçi kadrların hazırlanması da xalqın müstəqil gələcəyini görəndə Heydər Əliyevdən ötrü xüsusilə böyük əhəmiyyətli məsələ idi.

Heydər Əliyevin gələcəyin müstəqil Azərbaycanını nəzərdə tutaraq milli məfkurənin yüksəlişi və xalqın milli dövlətçilik arzularının daha da güclənməsi üçün dövlət quruculuğu sahəsində gördüyü mühüm işlərdən biri SSRİ-nin xarici siyasəti çərçivəsində də olsa, Azərbaycanın xarici aləmlə elmi-texniki, iqtisadi və mədəni əlaqələrinin genişləndirilməsi üçün göstərdiyi maksimum səylərdir. Bu məqsədlə Bakıda İttifaq və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlər təşkil olunduğu kimi, SSRİ respublikaları və sosialist düşərgəsi ölkələrində, eləcə də digər xarici ölkələrdə Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti günləri keçirilirdi ki, bütün bunlar son nəticədə Azərbaycanın xarici ölkələrlə və orada yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrinin qurulması üçün zəmin yaradır, azərbaycanlıların özünəməxsus tarixi, mədəni ənənələri olan xalq kimi tanınmasını, Bakının isə həmin dövrdə dünya miqyasında tanınan bir elm və mədəniyyət mərkəzinə çevrilməsini təmin edirdi.

Bu, həmin dövr idi ki, hətta Moskvada, Sankt-Peterburqda çıxan jurnallarda işıq üzü görə bilməyən yazılar fəal vətəndaşlıq nümunəsi olan əsərlər kimi dövrün Bakı mətbuatında dərc olunur, şəxsən Heydər Əliyev səviyyəsində hər cür hücumdan və qəşdlərdən qorunurdu. Həmin illərdə mədəniyyət və incəsənət nümayəndələrinin tarixi keçmişimiz, eləcə də bugünümlə bağlı qadağa qoyulmadan milli ruhlu əsərlər yarada bilmələri üçün mübit şəraitin təmin olunması gənc qələm sahiblərinə xüsusi qayğı və diqqətlə yanaşılması ilə əlaqəlidir.

Hakimiyyətə gəldiyi ilk günlərdən Heydər Əliyevin gələcəyə hesablanaraq milli dövlət quruculuğunun əsasını təşkil edən strateji proqramında Azərbaycan dili ayrıca diqqət mərkəzinə idi. Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərliyi dövründə Azərbaycan dilinə həqiqi dövlət dili statusu qazandırmaya yönəlmiş fəaliyyətinin bəhrəsidir ki, 1978-ci il Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin dövlət dili statusu təsbit olundu. Dövr baxımından, sözün əsil mənasında, qəhrəmanlığa bərabər belə bir addım məhz gələcəyin müstəqil yeni Azərbaycanı naminə atılmışdı. Azərbaycan dilinin idarəçilikdə geniş tətbiqi, demək olar ki, bütün böyük klassiklərin İttifaq miqyasında yubileylərinin keçirilməsi, Azərbaycan mədəniyyətinin Ümumittifaq miqyasda ön mövqelərə çıxması, elmi, ədəbi, mədəni abidələrin planlı tədqiqi və nəşri – bütün bunlar Heydər Əliyevin gələcək milli dövlətçiliyimizin ideya təməlinə dayanan siyasətinin əməli nəticələridir.

Heydər Əliyevin 1993-cü ildə Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdışı ilə ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-mədəni həyatında, beynəlxalq əlaqələrdə dönüş yaranmış, elmi əsaslara, beynəlxalq norma və prinsiplərə uyğun müstəqil dövlət quruculuğu prosesi başlanmışdır. Hey-

dər Əliyevin həyata keçirdiyi təxirə-salınmaz tədbirlərin nəticəsi kimi, bir tərəfdən, Milli Ordunun formalaşdırılması, Azərbaycanın milli mənafelərini qorumağa qadir nizami silahlı qüvvələrin yaradılması, torpaqlarımızın müdafiə olunması ilə bağlı mühüm addımlar atılmış, digər tərəfdən, atəşkəsə nail olmaq üçün bütün siyasi və diplomatik vasitələr işə salınmış, bunun da nəticəsində 1994-cü ilin mayında ölkəmiz üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən atəşkəsə nail olunmuşdur.

Azərbaycan daxilində yaranmış nisbi sabitlikdən və beynəlxalq aləmdə ölkəmizə artan inam və maraqdan istifadə edərək 1994-cü ilin 20 sentyabrında «Əsrin müqaviləsi» adlandırılan ilk neft müqaviləsinin imzalanması və onun gerçəkləşdirilməsi Heydər Əliyev tərəfindən işlənilib hazırlanmış və müstəqil Azərbaycanın iqtisadi inkişaf konsepsiyasını təşkil edən neft strategiyasının həyata keçirilməsinin parlaq təzahürüdür.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında aparılmış son dərəcə gərgin fəaliyyət nəticəsində Azərbaycan xalqının taleyi ilə pərdəarxası oyunlara, siyasi anarxiya və eksperimentlərə son qoyulmuş, ölkədə cinayətkarlığın qarşısı tam alınmış, bütün qanunsuz silahlı dəstələr ləğv olunmuşdu ki, bunlar da bütövlükdə Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesinin uğurla aparılması üçün şərait yaratmışdı. Azərbaycan dövlətçiliyinin mövcudluğuna böyük təhlükə olan 1994-cü il oktyabr və 1995-ci il mart dövlət çevrilişi cəhdlərinin qarşısı Heydər Əliyevin qətiyyəti sayəsində alınmış, dövlət müstəqilliyi qorunub saxlanmışdır. Məhz buna görə də ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaranması və dövlət quruculuğu prosesi böyük vüsət almışdı ki, bunun da əsasını müstəqil Azərbaycanın qəbul etdiyi ilk Konstitusiyası təşkil edirdi. Ondan sonrakı dövrdə Azərbaycanda dövlətçiliyin möhkəmlənməsi və demokratik prinsiplərin bərqərar olması, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesinin uğurla, sürətlə həyata keçirilməsi şəxsən Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdışı ilə başlıca qayəsini müstəqillik, azərbaycançılıq, dövlətçilik, ədalətlik, demokratiya, milli tərəqqi, dünyəvilik kimi ümumbəşəri dəyərlər təşkil edən yeni bir ideologiyanın əsası qoyulmuşdur. Heydər Əliyevin apardığı daxili

siyasət Azərbaycanın hər bir vətəndaşına azad, sərbəst yaşamaq hüquqlarını təmin etmək və öz rifahını yaxşılaşdırmaq imkanları yaratmaqdan ibarət olmuşdur. Heydər Əliyevin fəaliyyətində iqtisadi islahatlar, bazar iqtisadiyyatının bərqərar olması, iqtisadi inkişafın təmin edilməsi, Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası, özəlləşdirmə proqramının, aqrar islahatların həyata keçirilməsi ardıcıl prioritet sahələr olmuşdur.

Heydər Əliyev demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində davamlı siyasət yeridərək ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının başlıca prinsiplərinin bərqərar olması üçün əsaslı zəmin yaratmışdır.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan dövlətinin xarici siyasəti, dünyanın aparıcı dövlətləri və beynəlxalq təşkilatları ilə əlaqələri milli maraqlara və uzaqgörən siyasi perspektivlərə əsaslanan xətə inkişaf etməyə başlamışdır.

Heydər Əliyevin xarici siyasət məsələlərinə müstəsna əhəmiyyət verməsi, beynəlxalq miqyasda etiraf olunan uğurlu və cəsarətli addımlar atması, milli məqsədlər naminə ən nüfuzlu tribunalardan bacarıq və məharətlə istifadə etməsi Azərbaycan dövlətçiliyinin bugünü və gələcəyi baxımından son dərəcə əhəmiyyətli olmuşdur.

Heydər Əliyevin fəal diplomatiyası nəticəsində Azərbaycan dünyanın demokratik dövlətlərinin və aparıcı ictimai təşkilatlarının ölkəmizə, onun zorla cəlb olunduğu silahlı münaqişəyə münasibətinin əsaslı surətdə dəyişməsinə nail ola bilmişdir. Heydər Əliyevin xarici siyasətinin əsasını sülh, beynəlxalq hüquq normalarına, sərhədlərin bütövlüyünə və toxunulmazlığına,

dövlətlərin ərazi bütövlüyünə hörmət və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq prinsipləri təşkil etmişdir. Onun dünya təcrübəsinin bütün nailiyyətlərini, sivil beynəlxalq normaları özündə tam əks etdirən sülhsevər xarici siyasətinin əsasında isə, ilk növbədə, milli müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi, dövlətlərin hüquqlarına hörmətlə yanaşılması, bütün mübahisəli məsələlərin sülh və danışıqlar yolu ilə həll edilməsi, qarşılıqlı surətdə faydalı iqtisadi, elmi və mədəni əməkdaşlıq yaradılması, dövlətlərarası əlaqələrə mane olan hər cür məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması prinsipləri dayanırdı.

Heydər Əliyev 1992-ci ildən başlayaraq türkdilli dövlətlər arasında iqtisadi, siyasi, ədəbi-mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi sahəsində də gərgin fəaliyyət göstərmişdir. O, bütün türk dünyasının ən nüfuzlu şəxsiyyəti kimi şöhrət qazanmışdır.

Heydər Əliyev Azərbaycanın təbii sərvətlərindən, əlverişli coğrafi-strateji mövqeyinin üstünlüklərindən ölkənin milli mənafeələrinə uyğun şəkildə istifadə edilməsinə yönəldilmiş irimiqyaslı beynəlxalq iqtisadi sazişlərin işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi sahəsində son dərəcə gərgin və səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun böyük siyasi iradəsi və müdrik uzaqgörənliyi sayəsində əhəmiyyətli beynəlxalq müqavilələrə imza atılmış və onların həyata keçirilməsinə başlanmışdır. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə böyük siyasi mənə kəsb edən bir sıra dünya miqyaslı iqtisadi proqramların həyata keçirilməsində Azərbaycan aparıcı rol oynamışdır. Böyük bir coğrafi məkanda region qüvvələrinin birləşməsində də Heydər Əliyevin danılmaz xidmətləri olmuşdur.

Tarixin amansız və sərt sınaqları dövründə dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinə səpələnərək yaşamaq məcburiyyətində qalmış azərbaycanlıların birlik və həmrəyliyinə əldə edilməsi işində Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri vardır. O, dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanması və onların bir Vətən – müstəqil Azərbaycan ətrafında sıx birləşməsi üçün daim və əzmlə söz götürmüş, bu istiqamətdə son dərəcə qiymətli qərarlar qəbul etmişdir.

Heydər Əliyevin siyasi, iqtisadi, ictimai və mədəni həyatın bütün sahələrində həyata keçirdiyi planlar artıq Azərbaycanın gerçəkliyinə çevrilmişdir. Onun fəaliyyəti də, şəxsiyyəti də Azərbaycan tarixinin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edir. Hər bir azərbaycanlının taleyində Heydər Əliyev dühasının bir zərrəsi vardır.

Heydər Əliyev bizim dahi müasirimizdir. Bu faktın özü hər bir azərbaycanlı üçün qürur və iftixar mənbəyidir. Heydər Əliyev, eyni zamanda, taleyin xalqımıza bəxş etdiyi böyük tarixi şəxsiyyətdir. O, Azərbaycanın tarixi inkişaf prosesinə təkan vermişdir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu kimi milli dövlətçiliyimizin ideya əsasını məhz Heydər Əliyev yaratmışdır.

Bütün mənalı həyatını öz xalqına bəxş etmiş Heydər Əliyevin siyasi və dövlət xadimi kimi zəngin fəaliyyəti Azərbaycan xalqının tarixində dərin iz buraxaraq əsl dövlət idarəçiliyi məktəbinə çevrilmişdir. Azərbaycan xalqının hələ neçə-neçə nəslə bu böyük məktəbdən, Heydər Əliyevin zəngin siyasi irsindən ölkəmizin inkişafı, xalqımızın rifahı naminə faydalanacaqdır.

Azərbaycan xalqının ümummillə lideri, müdrik rəhbər və dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev oğlu Əliyevin əziz və işıqlı xatirəsi qədirlən Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

Əbədiyaşar liderimiz Azərbaycan dövlətinə və xalqına həsr edilən
ömür yolunda böyük mükafatlara layiq görülmüşdür

Orden və medallar:

- «1941–1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində Almaniyə üzərində qələbəyə görə» medalı (1945)
- «1941–1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində əməyinə görə» medalı (1945)
- «Əmək rəşadətinə görə» medalı (1948)
- Lenin ordeni (1971, 1973, 1976)
- Lenin ordeni və «Oraq və çəkiç» qızıl medalı (1979, 1983)
- Ukraynanın «Yaroslav Mudrı» ordeni (1997)
- Türkiyənin «Dövlət nişanı» ordeni (1997)
- Qazaxıstanın «Astana» medalı (1998)
- «Elm və təhsilin inkişafına görə» beynəlxalq orden (1998)
- Ukraynanın «Qloriya populu» qızıl ulduzu (2001)
- Gürcüstanın «Qızıl dəri» ordeni (2001)
- «Qızıl bayraq» fərqlənmə nişanı (2002)
- Rusiyanın «Andrey Pervozvannı» ordeni (2002)
- İhsan Doğramacı Beynəlxalq Fondunun qızıl medalı (2002)
- Rusiyanın «Magistralın 100 illiyi» medalı (2002)
- Rusiyanın «Beynəlxalq təhlükəsizlik xidmətlərinə görə» medalı (2003)

Fəxri adlar:

- Sosialist Əməyi Qəhrəmanı (1979 və 1983)
- «Kiyevin fəxri qonağı» (1997)
- Ankara İş Qadınları Assosiasiyası tərəfindən «1997-ci ilin görkəmli dövlət xadimi»
- Ədirnə (Türkiyə) şəhərində keçirilən Qırxpınar güləş yarışlarının «Baş ağası» (1998)

Fəxri doktor diplomları:

- Ankaradakı Hacəttəpə Universitetinin fəxri doktoru (1994)
- Tbilisi Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (1996)
- Moskva Dövlət Hüquq Akademiyasının fəxri doktoru (1997)
- İzmirdəki «9 Eylül» Universitetinin fəxri doktoru (1997)
- İstanbuldakı «Fatih» Universitetinin fəxri doktoru (1997)
- Qazaxıstan Dövlət Universitetinin fəxri professoru (1997)
- Daşkənd Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (1998)
- Ərzurum Universitetinin fəxri doktoru (2001)
- Ankara Universitetinin fəxri doktoru (2001)

- Moskva Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (2002)
- Qars şəhəri Qafqaz Universitetinin fəxri doktoru (2002)
- Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər Universitetinin (Institutunun) fəxri doktoru (2002)
- Qırıqqa Universitetinin fəxri doktoru (2003)

Mükafatlar:

- Qars bələdiyyəsi tərəfindən «1997-ci ilin insan hüquqları və dövlət xadimi»
- Türk Sənayeçiləri və İş Adamları Fondu tərəfindən «1997-ci ilin insan hüquqları müdafiəçisi və dövlət xadimi» mükafatı
- Türk Yazarları və Sənəçiləri Fondu tərəfindən «Türk dünyası qarşısında xidmətlərinə görə» (1998)
- «Dünyanın adamı» mükafatı – Türkiyə (1998)
- Türk Qəzetçiləri və Yazarları Fondu tərəfindən «Türk dünyasının birliyinə görə» mükafatı (1998)
- Türkiyənin Bayburd vilayətinin «Dədə Qorqud» yubileyinin təşkilat komitəsi tərəfindən «Dədə Qorqud» mükafatı (1998)
- Türkiyənin İpək Yolu Fondu tərəfindən «İpək yolunun inkişafında xidmətlərinə görə» mükafatı (1998)
- Türkiyənin İpək Yolu Fondu tərəfindən «1998-ci ilin görkəmli dövlət xadimi» mükafatı
- Azərbaycan Əsilzadələr Məclisi üzvünün I nömrəli şəhadətnaməsi (1999)
- Atatürk Beynəlxalq Sülh Mükafatı (2000)
- TüSİAB-ın «Türk dünyasının 2001-ci il xüsusi mükafatı»
- «Jurnalistlərin dostu» mükafatı – Azərbaycan (2002)
- Y.V.Andropov adına mükafat – Rusiya (2002)
- Türkiyənin «Baş müəllim Atatürk» mükafatı (2002)
- ANİKOD-un «Üstün xidmət və başarı» mükafatı (2002)
- Türkiyənin «Saman yolu» televiziya kanalının «Medianın dostu» mükafatı (2002)
- ANS Şirkətlər Qrupunun və Çingiz Mustafayev adına Fondun təsis etdiyi «2002-ci ilin adamı» mükafatı

Heydər Əliyevin adını daşıyır:

- Heydər Əliyevin adının bürc ulduzuna verilməsi haqqında Rusiyanın «Kosmos–Yer» Elmi-Texniki Mərkəzinin sertifikatı
- Heydər Əliyevin adının bürc ulduzuna verilməsi haqqında Ulduzların Qeydiyyatı üzrə Beynəlxalq Təşkilatın sertifikatı
- Böyük Qafqaz sıra dağlarında zirvə
- Azərbaycanda və Türkiyədə parklar, xiyabanlar, küçələr, bulaqlar, heykəllər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 27 fevral 2004-cü il tarixli sərəncamı və 10 mart 2004-cü il tarixli fərmanı ilə ümummilli lider Heydər Əliyevin adı əbədiləşdirilmişdir:

– Cəmşid Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin Naxçıvan filialı əsasında Heydər Əliyev adına Hərbi Lisey yaradılmışdır.

– Azərbaycan Respublikasının Heydər Əliyev mükafatı təsis edilmişdir.

– Bakı və Naxçıvan şəhərlərində «Heydər Əliyev» xatirə-memorial kompleksləri yaradılmışdır.

– Azərbaycan Respublikasının Heydər Əliyev ordeninin təsis edilməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmuşdur.

– Azərbaycan Ali Hərbi Məktəbinə, Bakı Beynəlxalq Aeroportuna, Bakı Dərin Özüllər Zavoduna, Respublika sarayına, Bakı şəhərindəki İdman-Konsert Kompleksinə Heydər Əliyevin adı verilmişdir.

– Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində və Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarında küçə və meydanlardan birinə Heydər Əliyevin adı verilmişdir.

– Heydər Əliyevin şəərəfinə platin, qızıl və gümüş xatirə sikkələri buraxılması nəzərdə tutulmuşdur.

– Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin

adının əbədiləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq bir sıra özəl qurum, şirkət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən görülmüş tədbirlər, o cümlədən Bakı–Tbilisi–Ceyhan ixrac boru neft kəmərinə, «Lider» qazma qurğusuna Heydər Əliyevin adının verilməsi, ictimai əsaslarla Heydər Əliyev Fondunun yaradılması dəstəklənmişdir.

ƏN ÇOX SEVİLƏNİN SEVDİKLƏRİ...

- Ən çox sevdiyiniz şeir?
- Səməd Vurğunun «Azərbaycan» şeiri.
- Ən çox sevdiyiniz şair?
- Şəhriyar.
- Ən çox sevdiyiniz mahnı?
- Xalq mahnıları və Tofiq Quliyevin mahnıları.
- Ən çox sevdiyiniz insan?
- Zərifə xanım.
- Ən çox sevdiyiniz bəstəkar?
- Üzeyir Hacıbəyov.
- Ən çox sevdiyiniz pyes?
- Cəlil Məmmədquluzadənin «Ölülər» pyesi.
- Ən çox sevdiyiniz dramaturq?
- Hüseyn Cavid.
- Ən çox sevdiyiniz sənət əsəri?
- Səttar Bəhlulzadənin «Muğan gözəlləri».
- Ən çox sevdiyiniz sənət növü?
- Miniatur.
- Ən çox sevdiyiniz sənətkar?
- Ömər Eldarov.
- Ən çox sevdiyiniz içki?
- Çay, səhərlər südlə.
- Ən çox sevdiyiniz gül?
- Qızılgül.
- Ən çox sevdiyiniz rəng?
- Zoğal rəng.
- Ən çox sevdiyiniz idman növü?
- Yüngül atletika və üzgüçülük.
- Ən çox sevdiyiniz insani xüsusiyyət?
- Mərdlik.
- Ən çox sevdiyiniz şəhər?
- Bakı.
- Ən çox sevdiyiniz mövsüm?
- Yaz.
- Ən çox sevdiyiniz qələm növü?
- Mürəkkəblə yazan qələm.
- Ən çox sevdiyiniz rəqəm?
- 7.
- Ən çox sevdiyiniz bayram?
- Novruz bayramı.
- Ən çox sevdiyiniz jurnal?
- «Molla Nəsrəddin».

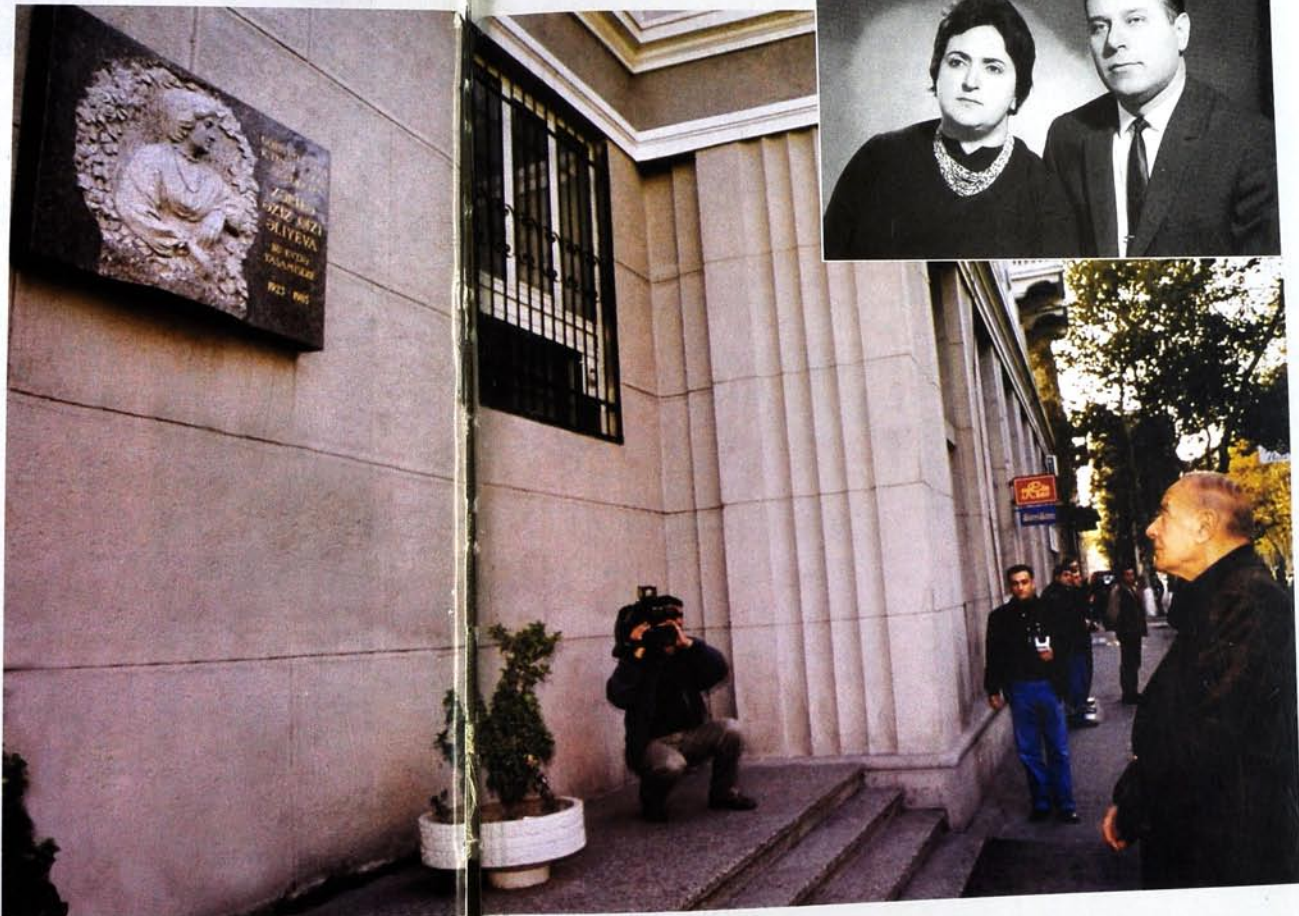

...Gənc yaşlarımdan mənim həyatım dövlət işi ilə bağlı olubdur. Mən bütün həyatımı buna sərf etmişəm və bu gün də bu yolda çalışıram. Bu yolda mənim həmişə səmərəli, müvəffəqiyyətli çalışmadığımda, hesab edirəm ki, ailə vəziyyətimin çox böyük rolu olub. Zərifə xanım kimi həyat yoldaşım olduğuna və o, ailəmdə çox yüksək mənəvi mühit yaratdığına görə mən xoşbəxt olmuşam. Həyatımın bütün dövrlərində işlə məşğul olduğuma görə ailə məsələlərinə fikir verməyə vaxtım olmayıb. Bunların hamısı Zərifə xanımın üzərinə düşüb və o da bu vəzifəni şərəflə, sədaqətlə, çox böyük məharətlə yerinə yetirib.

Zərifə xanım çox böyük alim olub. Mən hələ onunla həyat quranda o, artıq elm yolunda idi, elmlə məşğul idi. Onun elmi fəaliyyəti məlumdur. O, çox istedadlı, çox xeyirxah, çox sadə insan idi. Mən bu barədə çox danışa bilərəm, ailəmin yaşaması, bu günlərə çatması, övladlarının tərbiyəsi üçün və həyatımda onun əvəzsiz rolu üçün mən bu gün Zərifə xanımın məzarı qarşısında baş əyirəm. On il keçsə də, onu bir dəqiqə belə unutmuram və unutmayacağam. Mənim övladların da bu əhvali-ruhiyyə-dədir. Onlar bu əhvali-ruhiyyə ilə tərbiyələniliblər, formalaşıblar. Ona görə də bu gün bizim üçün müqəddəs gündür...

...Bu gün xoşbəxt gündür. Çünki bu gün Zərifə xanım kimi böyük bir insan yer üzünə gəlib, mənim həyatımı xoşbəxt edib, mənə gözəl övladlar bəxş edib. Eyni zamanda qəmli gündür. On il keçsə də, mən bu qəmdən ayrıla bilmirəm.

28 aprel 1995

BU MƏNƏM – HEYDƏR ƏLİYEV!

Əbədiyaşar liderimiz özü haqqında

...*Son dərəcə səmimi bir adamam. Xasiyyətim belədir. Çox gənc yaşlarımda böyük bir həyəcanla SSRİ-yə, kommunizmə inandım. Hisslərimlə də buna bağlandım. Qərbdə deyildiyi kimi, fanatik bir marksist-leninçi oldum. Çünki sosialist inqilabı dövründə doğrulub böyümüşdüm, başqa bir siyasi sistem, ideologiya tanıyırdım.*

Onda SSRİ də, Azərbaycan da xarici dünya üçün qapalı idi. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olarkən daha geniş miqyasda düşünməyə, marksizm-leninizmi müxtəlif baxımlardan təhlil etməyə başladım. DTK-da işləyərkən çox şey görmüşdüm. Moskvanın təktərəfli, türk millətlərini əsarətdə saxlamaq siyasəti olduğunun ilk gündən şahidi oldum. Daxilən buna qarşı üsyan etsəm də, həyatda buna imkan yox idi. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi işləyərkən Moskvaya qarşı çıxmıdım, toqquşmadım mümkün deyildi. Moskva bütöv bir imperiya siyasətini tətbiq edirdi. Əgər onların əleyhinə çıxsaydım, həm bunun bir əhəmiyyəti olmayacaqdı, həm də Əliyev ölkədəki digər katiblər kimi məhv ediləcəkdə.

Yavaş-yavaş mən də xalqımın, doğma millətin milli hissələrini oymatmağa başladım. Xalqın milli istəklərini, Azərbaycan türklüyünün milli oyanışını, silkinməyini reallaşdırmaq arzusunda idim.

Bu işləri Moskvaya hiss etdirmədən, onu narahat etmədən görmək istəyirdim. Moskvada sovet ideologiyasına daha yaxından bələd oldum. Fikirlərim get-gedə daha da duruldu, aydınlaşdı. Moskvada xarici dünyanı həm daha açıq, həm də yaxından öyrənmək imkanı öldü etmişdim. Xaricə tez-tez gedib-gəlirdim. Dünyagörüşüm və məlumatım da artırdı.

Gəncliyimdən bəri türk xalqlarının tarixini, türk xalqlarının gələcəyini, türklərin əsarət altında qaldıqlarını görür, bilir və narahat olurdum. Hey düşüncüydüm. Orta məktəbdə türk yazıçıların əsərlərini, Tofiq Fikrəti, Əbdülhəq Hamidi, Yəhya Kamalı, Rəşad Nurini sevə-sevə oxumuşdum. O vaxt ədəbiyyat kitablarımızda onların əsərləri vardı. Sonra onların hamısı qadağan olundu. Rəşad Nurinin «Çalıqışu» əsərini isə hələ də unutmamışam. Türk mənə çox təsir etmişdi. Sonra bunlardan uzaqlaşdıq. Qəlbən olmasa da, fəqət Türkiyəni, türk dünyasını tanımaq imkanımız əlimizdən alındı. DTK-da olarkən əlimə türkcə bir kitab, bir türk yazıçısının əsəri keçşöydi (bunlar toplanıb DTK-nın anbarında mühafizə olunurdu. Oradan götürmək imkanım vardı), gecə otağıma çəkilib, səhərə kimi yatmayıb oxuyurdum. Türk-müsəlman dünyası haqqında xəyala dalırdım. Azərbaycana rəhbər təyin olunandan sonra bu fikirlərimi müəyyən şəkildə həyata keçirə biləcəyimi, örtülü şəkildə də olsa, reallaşdıracağımı fikirləşdim. Azərbaycanda bütün hakimiyyət mənim əlimdə, inkişaf ahəngi də elə idi ki, vəziyyətdən istifadə edib millətim üçün daha yaxşı bir dünya, daha yaxşı bir həyat şəraitini yarada bilirdim...

DTK-nı böyük çətinliklə də olsa azərbaycanlılaşdırdım

Mən 1950-ci ildə Leninqradda xüsusi xidmət orqanının ali məktəbini bitirəndən sonra Bakıda işləməyə başladım. O vaxt bu qurum Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyi adlanırdı. Təhlükəsizlik Nazirliyinin əks-kəşfiyyat şöbəsi çox böyük şöbə idi. İlk dəfə mənə o şöbədə bölmə rəisi təyin etdilər. Bu şöbənin altı bölməsi var idi, birçə şöbənin rəisi azərbaycanlı idi, üç müavini azərbaycanlı deyildi – ikisi erməni, biri başqa millətdən idi, ilk dəfə mən 1950-ci ildə azərbaycanlı kimi altı bölmədən birinə rəis təyin olunmuşdum. Qalanlarının hamısı azərbaycanlı deyildi – mən bölmə rəislərini deyirəm, hər bölmədə 10–15 zabit vardı. İndi hesablayın, zabitlərin içərisində nə qədər azərbaycanlı var idi.

İşləmək çox çətin idi. Mənim xatirimdədir, gənc zabıt, buraya yeni gəlmiş bir adam idim. Çox çətin idi. 1953-cü ildə Stalin öləndən sonra ciddi dəyişikliklər əmələ gəldi, bunu haqqına demək lazımdır. 1953-cü ilin sonunda mən birdən-birə həmin şöbəyə rəis təyin olundum. Bu, nadir hadisə idi. Nə qədər çətinliklər çəkdim ki, 37–38-ci illərdən, 30-cu illərdən qalmış və Azərbaycanca xəyanət etmiş insanlardan – onların da əksəriyyəti azərbaycanlı deyildi, amma içərilərində belə yaramaz azərbaycanlılar da vardı, – bu orqanları xilas edək və yeni, gənc adamlar cəlb edək, orqanlarda sağlamlaşma işi aparaq. Bu, çox çətin oldu. O qədər çətin oldu ki, mənə qarşı fitnələr də etdilər. Bir müddət o vəzifədən getməli oldum, yəni vəzifədən çıxardılar. Bir-iki ildən sonra məni yenə o vəzifəyə təyin etdilər, məcbur oldular ki, təyin etsinlər. Necə ki 1993-cü ildə məni buraya dəvət etməyə məcbur oldular, o vaxt da məni yenə həmin vəzifəyə qoymağa məcbur oldular.

Mən bu gün açıq danışırım. Nə üçün? Çünki mən o zaman cəsarətli addımlar atmağa, təmizləmə işləri görməyə başladım, həmin şöbədə işləyən bir neçə zabıtın cinayətkar olduğuna görə həbs edilməsinə, cəzalandırılmasına, işdən çıxarılmasına nail oldum. Xatirimdədir, 1954-cü ilin əvvəli idi. Mən başladım təmizləmə işləri aparmağa. Ağasəlim Atakişiyev o vaxt hələ müavin idi. Gəldim onun yanına dedim ki, iki-üç nəfər adamı, – adlarını demək istəmirəm, onların hamısı gedibdir – həbs etmək lazımdır. O kişi qorxusundan ağır vəziyyətə düşdü (sonra, 1956-cı ildə onun özünü də həbs elədilər), dedi ki, sən nə danışsın, cavan oğlansan, gəlmisən, belə şeylər edirsən, belə şeylər etmək olmaz. Dedim ki, necə etmək olmaz – bax bu bunun cinayəti, gördüyü işlər, bu sübut, bu filan. Siz sadəcə icazə verməlisiniz, qurtardı getdi. Bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə bu addımları atdım və sonra, 1955-ci ildə də bunların, həmin o cəsarətli addımlarımın qurbanı oldum. Amma öz inadımdan dönmədim, həmin o təmizləmə işlərinə başladım.

1960-cı ildə, haqqına demək lazımdır, Xruşşov dövründə bütün Sovetlər İttifaqında təhlükəsizlik orqanlarında çox ciddi dəyişikliklər prosesi gedirdi. 1937–38-ci illərlə, Stalinlə əlaqədar, Stalini günahlandıran materiallar çıxarıldı, bir neçə proses getdi, o cümlədən Beriyanın tutulması, Azərbaycanda və başqa yerlərdə gedən proseslər – Xruşşov dövründə bunların hamısı 1937–1938-ci illərdən qalmış kadrların təmizlənməsi prosesi gedirdi. Amma bunu kim necə bacarırdısa, o cür aparırdı. Azərbaycanda isə vəziyyət mürəkkəb idi, ona görə ki, rəhbər orqanların, zabıt kadrların tərkibinin əksəriyyəti azərbaycanlı deyildi. Olan azərbaycanlıların bəzilərinin də 1937–38-ci illərdə günahları vardı, ona görə onları da azad etmək lazım gəldi. Bəli, o illərdə onların da günahları vardı.

1960-cı ildə bu orqanlarda geniş ixtisar aparıldı. Ola bilər, xatirinizdədir, Sovetlər İttifaqının ordusunda təxminən 1 milyon 200 min adam ixtisar edildi, o cümlədən təhlükəsizlik orqanlarında da ixtisar aparıldı. O vaxt beş şöbəni birləşdirdilər. Mən onlardan birinin rəisi idim. Belə oldu ki, beş şöbəni birləşdirərkən birləşmiş şöbəyə rəis məni təyin etdilər.

Bu fürsətdən istifadə etdim, o birisi şöbələrin rəisi, ya müavini olanların əksəriyyətini təmizlədim və onlar orqandan xaric olundular. Yeni bir dövr başlandı.

Bu orqanın milliləşməsi prosesi 1953–54-cü illərdə başlandı. Şübhəsiz ki, yenə deyirəm, çox çətinliklə, ağırlıqla. Ancaq 1960-cı ildəki ixtisar zamanı o şöbələri birləşdirməyə başladılar, biz çox iş görə bildik. Çox adamlardan, necə deyərlər, canımızı qurtardıq, çox adamlar xaric

olundu və bu zaman gənc kadrlar irəliyə çəkildi, azərbaycanlılar rəhbər vəzifələrdə əksəriyyət təşkil etməyə başladılar.

Ona görə də Azərbaycanın milli təhlükəsizlik orqanlarının tarixinə müəyyən qədər nəzər salsaq, bax, belədir: 20–30-cu illərdə, 40-cı illərdə bu orqanlarda çox cinayətlər olubdur. Deyə bilərəm ki, təxminən 1953-cü ildən saflaşma, sağlamlaşma prosesi gedibdir və mən də bu prosesin bilavasitə iştirakçısı, son illərdə də təşkilatçısı olmuşam və xoşbəxtəm ki, o vaxtlar bu işləri görə bilmişəm və təxminən 1988-ci ilə qədər Azərbaycanda bu orqanlar hesab edirəm ki, düzgün mövqedə olublar. Şübhəsiz ki, bu, Sovetlər İttifaqı dövlət təhlükəsizliyi sisteminin bir hissəsi olub, bütün göstərişlər, direktivlər hamısı Moskvadan gəlirdi. Bunlar təbiidir. Ancaq eyni zamanda həqiqətə naminə demək lazımdır ki, bu dövrdə, yenə də qeyd edirəm, 1953-cü ildən sonra bu orqanlarda həm kəşfiyyat, həm əks-kəşfiyyat sahəsində, bütün başqa sahələrdə çox gözəl azərbaycanlı kadrlar yetişmişdi, inkişaf etmişdi, bu orqanlar azərbaycanlılaşmışdı.

İkinci fəsil

BÖYÜK YOLUN BAŞLANĞICI

HEYDƏR ƏLİYEV SİNFİMİZİN HƏR MƏNADA BİRİNCİSİ İDİ

*1936-cı il, Naxçıvan Pedaqoji Texnikumu və
13 yaşlı Heydər Əliyev*

«...Neçə aylardır davam edən narahatlığım son günlər daha da artmışdı. Aprel ayından etibarən bütün diqqətim ancaq televiziya, rəsmi xəbərlərdə idi. Onunla, səhhəti ilə bağlı hər bir rəsmi məlumatı böyük səbirsizliklə gözləyirdim. Bütün günü Allaha dua edirdim ki, Onu – uşaqlıq dostumu millətımız, dövlətimiz üçün qorusun. Həmin günü də, 12 dekabr gecəsini də çox narahat yatmışdım. Elə bil ürəyimə çox bəd xəbər alacağım dammışdı.

Bütün günü gərginlik içində idim. Onun neçə illərdir ki, evdə əzizləyə-əzizləyə saxladığım şəkillərinə baxmaqla təskinlik tapırdım. Bu albomun içində çox qiymətli fotolar vardı. Qəzətlərdən, jurnallardan kəşib saxladığım şəkillər arasında ən dəyərli isə Onunla birlikdə 65 il öncə çəkirdiyim fotolar idi. Bu şəkillər 30-cu illərin xatirələrini yada salırdı. 1936–1939-cu illərdə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunun tələbələri kimi keçirdiyimiz günlər, şirinli-acı duyğular, çətin günlərdə Ondən gördüyümüz yaxşıqlar bir-bir gözlərim önündə canlanırdı.

Gecə yarısı çalınan aramsız telefon zəngi məni xəyaldan ayırdı. «Firuzə xala, təcili televizoru aç...» – hıçqırıqlar zəng edən qohumumu sözünü davam etməyə qoymadı. Televizorun düyməsini basarkən otağı matəm musiqisi bürüdü. Yerimdə donub qaldım. Eşitdiyim xəbərə inana bilmirdim. Göz yaşlarım içində yenidən şəkillərə pənah apardım. Xatirələr bir anlığa kino lenti kimi xəyalımdan keçdi. 67 il əvvəl ilk dəfə Onu – 13 yaşlı hündürboy, yaraşqılı, səliqəli geyinmiş bir yeniyetməni gördüyüm günü yada saldım. «Can Heydər, əziz qardaşım, dostum, rəhbərim, bizi niyə başsız qoydun» – həmin gecəki höknürtümə bütün Naxçıvanın, Azərbaycanın göz yaşları qarışmışdı...»

* * *

80 yaşlı bir ağbırçək. Həyatın ağır-acıları bu qadının – Firuzə Rzayevanın üzündəki qırışlarda silinməz izlər qoyub. Cəhrəsindən yağan nur haqqında bəhs etdiyi uşaqlıq dostu ilə bağlı xatirələrin işığına, ziyasına qarışaraq otaqda xoş bir aura yaradır. Bu xanımın sözünü kəsməyə, ona sual verməyə cürət etmirik.

1936–1939-cu illərdə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunda Heydər Əliyevlə birlikdə təhsil alan bu qadın daim böyük qardaş saydığı İnsanın ən yaxın üç tələbəlik dostundan biri olub.

Xatirələr isə tükənmir: ilk tanışlıq, Onun hamını heyrətə salan cazibəsi, 13 yaşlı yeniyetməyə yaraşmayan qabiliyyəti, qətiyyəti, ətrafındakılar arasında qısa müddətdə liderlik əldə etmək məharəti, sinifdə birləşdirici amilə çevrilməsi, müəllimlərin hörmətini qazanması... Firuzə

O, Xalq Teatrında da fəal iştirak edir, adətən şah rollarını oynayırdı

zə xanımın hər bir sözü Azərbaycan üçün müqəddəs sayılan bir İnsanın hələ də tam tanıya bilmədiyimiz böyüklüyünü dərk etməyə şərait yaradır. Hər bir xatirə dünyanın ən böyük azərbaycanlısının şərfli keçmişini, uşaqlıq, yeniyetməlik dövrünü öyrənməyə əvəzsiz imkan verir.

* * *

«...1936-cı ildə Naxçıvanda Pedaqoji Texnikuma qəbul olundum. Sınıfdə çox uşaq vardı, buna görə də elə ilk gündən etibarən dörd-beş nəfərdən ibarət müxtəlif dostlar qrupu yarandı. Bizim qrup da məhz Heydər adlı 13 yaşlı yeniyetmənin ətrafında formalaşdı. Sınıfimizdə təhsil alanların əksəriyyətindən fərqli olaraq, o, ətraf rayonlardan deyildi, məhz Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdu və burada yaşayırdı. Elə birinci gündən başlayaraq və oğlan nəinki bizim kiçik qrupun, bütün sinfin liderinə çevrilmişdi. Sınıfdə ən yaxşı oxuyan beş nəfər sırasında Heydər də var idim.

4 il bir yerdə oxuduk. Heydər Əliyev yeniyetmə olmasına baxmayaraq, özünü elə aparırdı ki, hamıya hər sözünün, hər hərəkətinin yerini bilən insan təsiri bağışlayırdı. Buna görə də özünə qarşı hamımızda bir həsəd yaratmışdı. Ən yaxşı cəhətlərindən biri o idi ki, bütün qrup yoldaşlarımıza, texnikumun başqa kurslarında oxuyanların hamısına eyni münasibət bəsləyirdi. Dərs oxumağı ilə nümunə göstərirdi, hamımız heyran qalırdıq. Güclü yaddaşı və məntiqi ilə onu tanıyanlarda, tələbə və müəllimlərdə təəccüb doğururdu. Sadə geyinirdi, səliqəli görünürdü. Təmkinli, dərəkəli və ağıllı idi. Dərslərinə ciddi hazırlarırdı.

Tarixi, ədəbiyyatı, riyaziyyatı, ümumiyyətlə, bütün fənləri əla oxuyurdu. Yoldaşlarına da yaxından kömək edirdi. Sanki dünyaya insanlara kömək etmək üçün gəlmişdi. Yalana, riyakarlığa nifrət edirdi, ədalətsizliyi bağışlaya bilmirdi. Bu da onun təbiətindən doğurdu. Yoldaşlarımız arasında baş verən hər hansı münaqişəni tezliklə və ədalətlə aradan qaldırırdı. Təşkilatçılığı xüsusi idi. Bütün tədbirlərdə, məclislərdə, həmişəki kimi, sinfin birincisi olurdu. O, Xalq Teatrında da fəal iştirak edir, adətən şah rollarını oynayırdı.

O dövrdə Lətif Hüseynzadə bizə ədəbiyyatdan dərs deyirdi. Heydər Əliyevin heç kimə məxsus olmayan fitri istedadını, fenomen yaddaşını, digər müsbət keyfiyyətlərini, mən deyər-

dim ki, ilk dəfə elə Lətif müəllim kəşf etdi. Deyirdi ki, «Heydər, sən adi deyilsən, səndə çox qeyri-adiliklər var. Sən gələcəyin dahi şəxsiyyətlərindən olacaqsan, Naxçıvanın, Azərbaycanın, Kremləmək uzanan yolda öz təsdiqini tapdı.

Heydər həqiqətən də adi yeniyetmə deyildi. Düzdür, o da hamı kimi şənlenirdi, deyib-gülürdü, hətta müəllimlərə də, yeri gələndə, atmacalar atırdı. Ancaq bütün bunların hər biri yerli yerində olurdu, əndazəni aşmırdı və bütün bunlar 13 yaşlı bir yeniyetməyə böyük nüfuz gətirirdi. Dərsdən sonra Heydəri o vaxtlar həmişə Puşkin küçəsində görərdim. O zamanlar bu küçə şəhərin ən iri və ən gözəl küçələrindən biri idi. Yolun hər tərəfi arx idi. Bu arxlardan həmişə su axırdı. Söyüd ağacları da bu arxlar boyu uzanıb gedirdi. Bu mənada bu küçəyə «Söyüdlü bilan» da deyirdilər. Heydər Əliyev həmişə bu küçədə gəzişirdi. Çox hallarda onu burada xəyalə dalmış vəziyyətdə görərdim. Ümumiyyətlə, gülürüz oğlan olan Heydər bununla yanaşı, çox ciddi və daim nə isə düşünən, fikirləşən adam idi.

1939-cu ildə Pedaqoji Texnikumu əla qiymətlərlə bitirən tələbələr kimi Heydər Əliyevin, mənim, Zərqələm Əliyevanın, Sona və Zaman adlı daha iki nəfərin şəkli «Şərç qarısı» qəzetində çap olundu. Buna o qədər sevinirdik ki, o qəzeti indi də yadigar kimi saxlayıram. Sonrakı illərdə Heydər Əliyevin dünyanın ən məşhur adamları ilə, bir sözlə, dünyanın taleyini müəyyənləyən siyasətçilərlə çəkdiyi şəkilləri görürkən, onları kəsib öz albomuma yapışdırarkən qürur duyurdum ki, bu böyük insanla mənim də şəklim var və bu fononun tarixi 65 ildir.

Pedaqoji Texnikumu bitirdikdən sonra Heydər Əliyev Bakıda ali məktəbə, mən isə ikiillik Naxçıvan Müəllimlər İnstitutuna üz tutduq...»

* * *

1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirən tələbələr, demək olar ki, hamısı öz sahəsində yaxşı mütəxəssis, bacarıqlı kadr kimi tanınmış və «Heydər Əliyevin tələbə yoldaşları elə belə olmalıdır» – qənaətini öz uğurları ilə təsdiqləmişdilər. Firuzə Rzayeva da 80 illik ömründə böyük çətinliklər, maneələrə üzləşsə də, sınınmamış, daim irəli getmiş, ali mənsəblərə sahib olmuşdur. Bir sözlə, Firuzə xanımın zəhmətlə ucalan ömrü qətiyyətli, fədakar bir insanın obrazını canlandırır.

1925-ci ildə Ordubad rayonunun Əndəmic kəndində kasıb bir ailədə dünyaya göz açan Firuzə Rzayeva az yaşlarından yetim qalmış və özündən kiçik bacı-qardaşlarının yeganə çörək qazanarı olmuşdur. 30–40-cı illərin qıtlıq, aclıq illərində 7 baş ailəni dolandırmaq kimi çətin bir işi ləyaqətlə, qeyrətlə görən bu qız bəzən eyni vaxtda 3 yerdə çalışmış. Texnikumu qurtardıqdan sonra ikiillik Müəllimlər İnstitutuna daxil olur. Oranı bitirdikdən sonra kənd məktəbində müəllim işləyir, 18 yaşında isə direktor təyin edilir. 1945–1947-ci illərdə Naxçıvan Rayon İcraiyyə Komitəsində katib, 1947–1950-ci illər arasında isə vilayət partiya komitəsində şöbə müdirinin müavini vəzifələrində çalışır. 1950–1952-ci illərdə Bakı Ali Partiya Məktəbində təhsil aldıqdan sonra Naxçıvan Vilayət Partiya Komitəsinin şöbə müdiri (1952–1956), Naxçıvan Şəhər Partiya Komitəsinin ikinci katibi (1956–1959), daha sonra Naxçıvan Rayon İcraiyyə

«Şorq qapısı» qəzetinin 1939-cu ildə nəşr olunan sayında Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu əla qiymətlərlə bitirən tələbələrə Heydər Əliyevin, Firuzə Rzəyevanın, Zərqələm Əliyevanın, Sona və Zaman adlı daha iki nəfərin şəkli çap olundu.

Komitəsinin sədri (1959–1960) kimi məsul vəzifələrdə işləyib. 1960-cı ildə Naxçıvan MR Nazirlər Soveti sədrinin müaviniyə irəli çəkilir, bir ildən sonra isə yenidən partiya işinə qayıdaraq vilayət partiya komitəsində şöbə müdirinin müavini vəzifəsində çalışır. 1962-ci ildə Naxçıvanda Vilayət Həmkarlar İttifaqları Şurası yaradılarkən bacarıqlı təşkilatçı kimi bu quruma katib vəzifəsinə dəvət olunur. 1976-cı ildə Naxçıvan MR əhaliyə məişət xidməti nazirinin müavini təyin olunan Firuzə xanım 1983-cü ilə qədər bu vəzifədə çalışır və o vaxtdan da təqaüdə çıxır. Dəfələrlə muxtar respublika Ali Sovetinin və rayon sovetlərinin deputatı seçilib. Orden, medal, fəxri fərmanların sayını isə özü də itirib.

* * *

«...Hələ 1939-cu ildə Pedaqoji Texnikumu bitirərkən hamımız bildirdik ki, Heydər Əliyev çox böyük adam olacaq. Lətif müəllimin dediyi kimi, Naxçıvanın, Azərbaycanın adını hər yerdə ucaldacaq. 40-cı illərdə öyrəndim ki, Heydər Bakıda ali təhsil alır, sonra isə məlumat aldım ki, xüsusi xidmət orqanlarında çalışır. 4 illik tələbəlik dövründə biri-birimizə o qədər yaxınlaş-

mış, doğmalaşmışdıq ki, Naxçıvanda yaşayan bütün keçmiş tələbə dostlarımızla görüşərkən hamı birinci «Heydər nə xəbər var» sualı ilə bir-birinə müraciət edirdi.

Uzun müddət mən Heydər Əliyevlə görüşə bilmədim. 1953-cü ildə vilayət partiya komitəsində şöbə müdiri vəzifəsində çalışırdım. Bir gün eşitdim ki, Heydər Əliyev Naxçıvana gəlib və mənə axtarır. Sevinə-sevinə onun görüşünə tələsdim. Mehribanlıqla görüşdük. Bir neçə saat söhbət etdik. Ötən xatirələri yada saldıq. İşimlə, dolanışıqla maraqlandı. Tələbə yoldaşlarımızı bir-bir soruşdu. Qazandığım hörməti, vəzifə irəliləyişlərimi biləndə üzünə xoş bir təbəssüm qondu. «**Elə belə də gözləyirdim, Firuzə, bizim qrupda oxuyanların hamısı görək irəli getsin, uğur qazansın**» – dedi. Bu da onun yoldaşlarına, dostlarına növbəti həssaslığı idi. İşindən razılığını bildirdi, ancaq gülə-gülə dedi ki, Firuzə, mənim işim elədir ki, çox şeyi danışa bilmərəm, ancaq sən öz dostunla fəxr edə bilərsən, mən də Bakıda böyük hörmət qazanmışam. Lətif müəllimin vaxtı ilə dediyi sözü – «Heydər çox böyük adam olacaq» fikrini ona xatırladanda xeyli gülərək «**Bunu Allah bilir, ay Firuzə**» – dedi.

Sonrakı illərdə Heydər Əliyevin adı onun yalnız dostları, tanışları arasında deyil, artıq bütün Bakıda, ardınca İttifaqda, daha sonra isə bütün dünyada məşhur oldu. Hamımız onunla qürur duyurduq, HEYDƏR adı hər birimiz üçün iftixar yeri idi. Ona qarşı 80-ci illərin sonlarında ədalətsizliklər başlayanda isə hamımız narahat olduq. 1990-cı ilin iyun ayında Heydər Əliyev Naxçıvana qayıtdı, öz doğma elinə pənah gətirdi və bütün Azərbaycanın pənahına çevrildi.

Heydər Əliyev Naxçıvana qayıtdıqdan bir neçə ay sonra Şahbuz rayonunun Külüs kəndinə gəlmişdi. Hamı liderin görüşünə tələsirdi. Mən də yolun bir kənarında dayanaraq gözləyirdim ki, görəsən, o mənə tanyacaq? Yanımdan keçəndə birdən dayanaraq «**Sən Firuzə deyilsən ki?**» – deyərək soruşdu. Yerimdə donub qaldım. Sonuncu dəfə 37 il əvvəl görüşmüşdük, ancaq o yenə də güclü, bənzərsiz hafizəyə malik idi! Onun yaddaşına, hafizəsinə bir daha heyran qaldım! Mehribanlıqla görüşdük, tələbəlik illərini yenidən xatırladıq. Heydər Əliyev bizi heyretlə müşahidə edən ətrafdakı insanlara «**Bu, mənim ən yaxın uşaqlıq dostlarımdan biridir, biz bir-birimizi tanyanda, dostluq edəndə mənim 13, onun isə 11 yaşı vardı. Uşaqlıq dostu daha əziz, daha qiymətli, daha səmimi olur**» – dedi. Bu sözlər mənə çox kövrəldi. Heydər Əliyev yaranmış həssas məqami yumura çevirmək üçün özünəməxsus məharətlə yenidən ötən günləri, 54 il əvvəl texnikumda voleybol yarışını keçirilərkən baş verən mübahisəni olduğu kimi danışmaqla bizi xeyli güldürdü. İnsanda necə güclü yaddaş olarmış!

Yenidən Lətif müəllimin sözlərini – «Heydər çox böyük adam olacaq» fikrini yada saldım. Xeyli güldü, «**Firuzə, əsas böyük vəzifələrdə işləmək deyil, əsas xalqın sənə böyük adam sayması, sənə sevməsidir**» – söylədi. Baş verən hadisələrdən danışdıq. Sonra mənə soruşdu ki, işləyirəmmi? Cavab verdim ki, yox. Nə üçün işləmədiyimi soruşanda dedim ki, artıq yorulmuşam, dövlət də mənə fərdi təqaüd təyin edib. «**Kifayət qədər, gücüm çatan qədər işləmişəm, dünya dəyişib, insanlar dəyişib, indi meydan cavanlardır, bir az da onlar qollarını çırmalayıb özlərini göstərsinlər**». Güldü, «**Elə o vaxtı Firuzə sən ki durmusan**» – dedi.

3 il Naxçıvanda yaşadığı müddətdə gecəsi-gündüzlü olmadı. O ağır vəziyyətdən də Naxçıvanı ancaq Heydər Əliyev xilas etdi. Bu illərdə onunla müxtəlif tədbirlərdə tez-tez görüşürdük. Onda olan əzmkarlığa, iradəyə heyran qalmamaq mümkün deyildi. Bakıya gedəndə də bir məq-

sədi vardı: Azərbaycanı böhrandan, parçalanmadan xilas etmək. Və buna da böyük siyasi ustalıqla nail oldu. Tarix səhnəsindən silinməkdə olan Azərbaycan, müstəqilliyimiz məhz onun fədakarlığı hesabına yenidən yaşadı. Azərbaycanın bugünkü varlığının təməli məhz o vaxt qoyuldu».

* * *

Firuzə Rzayeva Heydər Əliyev barədə xatirələrini yada saldıqca həm gülümsəyir, həm də kövrəlirdi. Bu təzadlı duyğuları anlamaq çətin deyil. Çünki bəhs etdiyi insan həm bütün sinfin sevdiyi 13 yaşlı uşaqlıq dostu, həm də dünyanı heyrətə gətirən bir Şəxsiyyətdir. Çünki bu insan həm artıq həyatda deyil, həm də bütün canlılardan daha canlı, daha əbəddir.

* * *

«...15 oktyabrda səhər tezdən tələsə-tələsə seçkilərə gedib İlham Əliyevə səs verdim. Allaha şükür edirdim ki, Heydər Əliyevin tərbiyəsi ilə böyümüş, siyasətini tam mənimsəmiş, o böyük insanın yolu ilə gedən liderimiz var. İndi də çox sevinirəm ki, Prezidentimiz müstəqil Azərbaycana elə Heydər Əliyev kimi, əzmlə başçılıq edir.

Heydər Əliyevin əziz xatirəsini isə unuda bilmərəm. Onsuz keçən bu bir ilə yaxın müddətdə hər cümə axşamı Əcəmi seyrəngahında ucalan büstü önünə gəlirəm. Xatirələr məni

Onlu günlərə aparır, hər biri mənim üçün əziz olan o xatirələr işığında özümdə bir yüngüllük hiss edirəm, təskinlik tapıram ki, Azərbaycan uşaqlıq dostumun – O Böyük İnsanın, Dahi Şəxsiyyətin uzaqgörən siyasəti hesabına bu gün yaşayır, inkişaf edir, daha böyük uğurlara doğru gedir.

Büstün önündə həmişə 1936-cı ili xatırlayıram. Sanki yenə sinif otağına hündürbıy, səliqəli geyinmiş, gülürüz Heydər daxil olacaq, biz də Onun ətrafına yığışaraq dərsləri, baş verən hadisələri müzakirə edəcəm, yaranmış mübahisələrə necə son qoymasını seyr edəcəyik, çətinliklərimizi ona danışacaq, yenə kömək istəyəcəyik.

Lətif müəllim otağa daxil olacaq, «Heydər, sən Naxçıvanın, Azərbaycanın adını ucaldacaqsan» deyəcək... Heydər yenə də təvazökarlığından qızaraacaq, nəzərlərini pəncərədən uzaqlara dikəcək.

Allah sənə rəhmət eləsin, əziz dostum, əziz rəhbərim HEYDƏR...»

Taleyini tariximizə, tərcüme-yi-halını uğur salnamə-mizə çevirən İNSANIN əzəmətini, bənzərsizliyini hələ tam dərk edə bilməmişik. Hər bir xatirə, yaddaşlardan süzülən haşiyə HEYDƏR ƏLİYEV şəxsiyyətini tanıya bilmək üçün qiymətli mənbədir. Dünyanın ən böyük azərbaycanlısı haqqında hər bir kiçik informasiya belə bu insanın xeyirxahlığını, qətiyyətini, liderlik keyfiyyətini, qeyri-adi cazibə qüvvəsinə malik olmasını göstərir. Talelərində bu böyük dühanın izini yaşayan insanları isə daha yaxından tanımalıyıq – HEYDƏR ƏLİYEV əzəmətini, şəxsiyyətini, zirvəsini daha müfəssəl dərk etmək üçün!

İhtiyar HÜSEYNLİ,
«Azərbaycan»

MƏNİ 13 YAŞLI HEYDƏRƏ TAPŞIRDILAR

Heydər Əliyev hələ 68 il öncə müəllimləri tərəfindən «general» rütbəsi almış, gələcəyin dahi şəxsiyyəti kimi qiymətləndirilmişdi

«...30-cu illərin ortalarında Naxçıvan kəndlərində qızların təhsil almasına hələ də imkan yaratmırdılar. Bizim Şahbuz rayonunun Nurs kəndində də hesab edirdilər ki, qız uşağı üçün natamam orta təhsil kifayətdir. Lakin mən oxumaq istəyirdim. Bu arzumu duyan dayım valideynlərimlə uzun müzakirələrdən sonra təhsilimi Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunda davam etdirməyə onları razı sala bildi. Beləliklə, 1936-cı ilin yayında sənədlərimi texnikuma vermək üçün dayımla birlikdə Naxçıvan şəhərinə gəldik. Texnikumun qarşısında adam öləndən tərpənmək mümkün deyildi. Növbəyə dayandıqda dayım orta yaşlı bir gəncə həmsöhbət oldu. Adının Həsən olduğunu deyən bu adam Bakıda yaşadığını, indi kiçik qardaşının imtahanı üçün bura gəldiyini dedi və kənarda dayanmış, elə mənə həmyaşd olan bir yeniyetməni göstərdi. Bu vaxt imtahan başladı.

İmtahan zamanı həmin yeniyetmə mənə yanaşı əyləşmişdi və tez-tez «Kömək lazımdır!» – deyə soruşurdu. Mən isə hər dəfə «ehtiyac yoxdur» cavabını verirdim. İmtahan hər ikimiz üçün müvəffəqiyyətlə bitdi. Cələ çıxanda ikimizi də dayım və onun qardaşı təbrik etdi. Sonra aramızda qısa söhbət oldu. Dayım bu yeniyetməyə müraciətlə dedi: «Sənin qardaşın Həsənlə biz dost olduq, indi sən də görək şəhərdə bu qıza göz-qulaq olasan, onu özünə bacı sayasan, Zərqələmi sənə tapşırıram, sənə arxayın oluram. Hə, axı sənin adın nə oldu?» O, şəftəli cavab verdi: «Dayı, arxayın ol, qızınla heç kimin işi ola bilməz, adım isə Heydərdir».

* * *

Müəllim adının şəərəfi barədə çox danışılsa da, bu peşənin spesifik çətinlikləri, problemləri bəzən diqqətdən kənar qalır. Müəllim əziyyəti, missiyası isə yalnız tədris prosesi ilə kifayətlənir. Bu, həm də gənc nəslə həsr edilən minlərlə, on minlərlə məşəqqətli tale yolunda, ömrün dolanbaclarında davam edir. Bu taleyi müharibə illərində, əzəbli 50–70-ci illərdə yaşayanların, xüsusən də kənd məktəblərində çalışan müəllimlərin zəhməti isə həqiqətən də ölçü-yöğəlməzdir. Belə zəhmətkeş insanlardır Zərqələm Əliyeva. Onun mütəxəssis, peşəkar kadr kimi yetişdirdiyi insanların sayı minlərlədir.

Onun zəhmətinin nəticələri bu gün ölkəmizin inkişafına töhfə verən onlarla şəxsin vətən-keşlik duyğularına hopub. Zərqələm xanım 40-cü ilin iztirablı müharibə dövrünün də, Naxçıvanın 90-cü illərin ağır blokada şəraitini də eyni əzmlə, fədakarlıqla yaşayıb. 1924-cü ildə dünyaya göz açan bu xanım yaşının artıq 80-i adlamasına baxmayaraq, hələ də fəallığından qalır,

«qocalığa yaxa vermərəm» – deyir. Səhhətində ara-sıra problemlər baş qaldıranda isə «yəqin ürəyim vəfasız çıxmayacaq» təsəllisi ilə təskinlik tapır. Mənalı həyat sürən Zərqələm Əliyevanın tale yollarında maraqlı hadisələr, qələmə alınması olaylar yetərinədir. Ancaq bu xanım daha çox 68 il öncə bünövrəsi qoyulan xatirələrini yada salmağa xüsusi meyl edir. 1936-cı ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumuna qəbul olunması onun həyatında böyük dönüş yaratdığı kimi, bu təhsil ocağında əldə etdiyi dostluq, yoldaşlıq da daim Zərqələm xanımın qürur, iftixar mənbəyi olmuşdur. Niyə də olmasın?! Axı onun dostluğa başladığı 13 yaşlı yeniyetmə sonradan dünyanın diqqətini və ehtiramını zəkası, qüdrəti ilə fəth edəcək bir şəxs – HEYDƏR ƏLİYEV idi...

* * *

«...1936-cı ilin sentyabr ayının 1-də ilk dərsə gəldik. Elə birinci dərs başlamamış Heydər bir qədər utanaraq mənə yaxınlaşdı: «Sənin adın Zərqələmdir də... Yəqin unutmamısan, dayın səni mənə tapşırıb, evdə də qardaşım Həsən mənə deyib ki, o qıza göz-qulaq olarsan. Qardaşım anama da deyib ki, sən şəhərdə qəribəsən. Anam da mənə tapşırıb ki, səni evə gətirim, onunla tanış edim. Axı dayına söz vermmiş, sən görək ailəliklə göz-qulaq olaq». Bu sözləri Heydər gülümsünərək söylədi. Onun səsindeki səmimiyyət mənə arxayınlıq yaratsa da, yaman utandım, axı cəmi 12 yaşım vardı, özü də kənddən təzə gəlmiş bir qız idim. Təşəkkür edərək anasına salam göndərdim. Beləliklə, bizim çox möhkəm dostluğumuzun əsası qoyuldu.

Texnikum o zaman indiki Bəhrüz Kəngərli muzeyinin binasında yerləşirdi. Qızlara məktəbin həyətidəki yataqxanada yer vermişdilər. Həmin gün dərsdən sonra Heydər bizim yataqxanaya gələrək şəraitimizlə maraqlandı. Söhbət zamanı gördüm ki, Heydər nə isə sözlü adama oxşayırdı, nə isə demək istəyirdi, ancaq çəkinirdi. Onun nə deyəcəyi mənim üçün də çox maraqlı olduğundan axırda dözə bilməyib, «Ay Heydər, sözlü adama oxşayırsan, deyəsən sözün var» – dedim. Gülümsünərək, «Billirsən, ay Zərqələm, kənddən şəhərə gələn qızlara dəb düşüb ki, hörüklərini kəssinlər. Sənin də çox qəşəng, uzun hörüklərin var, hayıfı, kəsməzsən». Əslində, bu xəbərdarlığı mənə şəhərə gəlməmişdən əvvəl valideynlərim etmişdilər və tapşırıbmışdılar ki, höriyümə əl vursam, təhsilimi yarımcıq saxlamalı olacağam. Ancaq zarafətli oğlan olan Heydər mənə də zarafət etmək fikrinə düşdü: «Yox, ay Heydər, höriyümü kəsmək istəyirəm». Bu zaman Heydər səsinə kəskin ton verərək «**Unutma ha, dayın səni mənə, bizim ailəyə tapşırıb, saçıni kəsməmişdən əvvəl icazə almaq lazımdır, ancaq əvvəlcədən deyirəm ki, mən icazə verməyəcəm**» – söylədi. Gülə-gülə «yaxşı, arxayın ol, höriyə əl vurmayaçağam» – dedim. Belə adam idi Heydər... Hər ikimiz əlaçı idik. Ancaq onun dünyagörüşü, dərsləri mənimsəmək fərasəti, bacarığı qeyri-adi idi.

Təsədüfi deyildi ki, onu tələbə komitəsinə sədr seçmişdik. O, təkcə mənimlə yox, hər kəsə lə mehriban və səmimi idi. Çalırdı ki, hər birimizə kömək etsin. Başqasına kömək etməyi, öləndən tutmağı özünün ən böyük xeyirxahlığı sayırdı. Zarafətli idi. Məni həmişə Qələmzər çağırırdı. İlk gündən müəllimlərin də, tələbələrin də diqqətini heç kəsdə olmayan istedadı ilə özünə çəkmişdi. Hamı onun zəkasına, istedadına heyran qalırdı.

Bizim hərbi rəhbərimiz Akim Abbasov (sonralar general-mayor oldu) idi. O, uşaqları sıraya düzməyi, onlara komanda verməyi həmişə Heydərə tapşırırdı. Heydər hətta bəzən dərsdə

Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunun tələbələri, 1939

onu əvəz də edirdi. Qabiliyyətindən, nizam-intizamından çox xoşu gəlirdi. Deyirdi ki, Heydər gələcəyin ən böyük hərbçisi, general, marşal olacaq. Lətif Hüseynzadə isə deyirdi ki, «Heydər, sən gələcəyin dahi şəxsiyyətlərindən olacaqsan, hamı səninlə fəxr edəcək». Yəni, Heydər Əliyevin böyüklüyü, qeyri-adiliyi elə o vaxt da hamının diqqətini çəkirdi. Yaşından çox müdrik görünürdü, uzaqgörən, yolgöstərən idi.

Heydər də bənzərsiz rəhbərlik, liderlik xüsusiyyəti vardı. Adı fakt deyim, dərstdən sonra həyətdə oyun oynayanda hamımız deyirdik ki, mən kiminləyəm, yalnız Heydər soruşurdu, kim mənimlədir. Bir dəfə dərstdən sonra tələbə yoldaşlarımız – Şəhur uşaqları ilə ordubadlılar dalaşmışdılar. O zaman şərurlular Pırqamış məscidində, ordubadlılar isə Şahab məhəlləsindəki məsciddə qalırdılar. Bu hadisəni eşidib hamısını bir yerə yığdı. Onları dünyagörmüş adam tək başa saldı. Dedi ki, siz müəllim olacaqsınız. Gənc nəsələ tərbiyə verəcəksiniz, özünü-

sə döyüşürsünüz. İnanın, o vaxt Heydər elə danışdı ki, günahı olan da, olmayan da utanmışından başını yuxarı qaldırmadı. Heydər çalışdı ki, biz tələbələr bir ailə kimi səmimi, mehriban olaq».

* * *

Heydər Əliyevdən, 13 yaşlı uşaqlıq dostunun fərsətindən, istedadından danışdıqca kövrəlir, səsi titrəyir Zərqələm xanımın. Xatirələr xatirələrə calanır, haşiyələri yumorlu hadisələr əvəz edir. Və hər birində də Heydər Əliyev böyüklüyü, aliliyi əks olunub. Özündən yaşlıları, müəllimləri heyran qoyan, 13 yaşında «Sən general olacaqsan», «Səninlə hamı fəxr edəcək» proqnozlarını mütəmadi eşidən şəxsiyyətin yeniyetməlik həyatının maraqlı anları isə tükənməzdir...

* * *

«...Bəzən məni Şahbuza yola salmaq üçün ötürürdü. Hətta dəfələrlə biletimi də alıb. Heydər dərin xeyirxahlığından danışıqca qurtarmaz. Bu adam özü varlı ailəndə deyildi. Ancaq bütün pullarını dostlarının ehtiyacına xərcləyirdi, belə üreyi vardı Heydərini! 8 martın təzə bayram olan vaxtları idi. Oğlan uşaqları arasında pul yığırdı və ən çox özü qoyurdu, beləliklə, bizə hədiyyə alırdılar. Xalq oyunlarını yaxşı bilirdi. «Təkməci», «qayışa girmə» oynayırdıq, bütün oyunların qalibi də yalnız O idi. Uduzduğumuza görə oyunun qənimətini – kal ərikləri – ona qaqqala deyirdik – götürürdü. Ancaq sonra yenidən bərabər şəkildə aramızda bölürdü. Belə ədalətli, mərhəmətli insan idi Heydər!

Həm də təşkilatçılığı ilə fərqlənirdi. Bir neçə dəfə bizi kollektiv şəkildə teatra apardı. Naxçıvan teatrının böyük simalarından olan İbrahim Həməzəyevlə yaxın münasibətləri var idi. Yadımdan çıxmaz, Cəfər Cabbarlının «1905-ci ildə» tamaşası gedirdi. Bilet tapmaq çətin idi. Yəni də dadımız Heydər çatdı. Özü də nəinki bütün qrupa bilet tapdı, hətta bu biletləri loja üçün əldə etdi. Heydərə görə Mirzə İbrahimovun «Həyat»ına da lojada baxdıq. Bir dəfə də gəldi ki, bəs böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyov SSRİ xalq deputatı kimi görüşə gəlib, gərək biz də gedək. Görüşdən bir saat əvvəl Heydər özü zala gedərək bütün qrup üçün yer tutmuşdu.

Evləri texnikuma yaxın idi. Hər dəfə məndən «**Anam deyir ki, Həsənin tapşırdığı qızı bizə niyə gətirmirsən? Gəlsin, heç olmasa, tutun nubarını etsin. Axı niyə utanırsan? Bizə niyə gəlmirsən?**» – deyə soruşurdu. Mən isə hər dəfə bir bəhanə ilə boyun qaçırdım. Nə qədər olmasa da, 30-cu illər idi... Ancaq Heydər ailə üzvlərini tanıyırdım. Anası İzzət xala xanım-xatın, gözəl qadın idi, çadradə gözirdi, övladlarını da əsl azərbaycanlı, müsəlman kimi, bütün adət-ənənələrə riayət edən insanlar kimi böyüdü, tərbiyələndirirdi. Əlirza kişi sadə, zəhmətkeş, gülərlü, məhraban adam idi. Heydər bacıları – Sügra və Şəfiqə ilə yaxından tanışlığım vardı. Həmişə oğlan yoldaşlarını yığıb evlərinə aparırdı. Onların həyatında böyük tutacağı, sörin suyu olan quyular var idi.

1939-cu ildə texnikumu bitirdik. Son dərisdə Heydər hamımızı bir yerə yığıdı, öten illərin xatirələrini danışıq, güllüdükdü. Heydər dedi ki, harada olsa da, gərək bir-birimizi unutmayaq, heç olmasa, toylara çağırmaq. Təyinatla hərəməzi bir yerə göndərdilər. Hər ikimiz Şahbuza rayonuna, mən Nurs, o isə Qışlaq kəndinə düşdük. Bir müddətdən sonra onunla görüşdük. Heç vaxt narazılıq etməyən Heydər bu dəfə problemlərdən danışdı. Dedi ki, işimi dəyişmək üçün maarif şöbəsinin müdiri Yeseyan məndən rüşvət istəyir, deyir ki, 30 manat vermənsə, sənə işinə mane olacam (1974-cü ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 50 illiyi ilə bağlı keçirilən tədbirlərdə iştirak edən Heydər Əliyev yerli rəhbərlikdən Yeseyanı xəbərdar alır, deyirlər ki, hal-hazırda işləyir, ancaq xəstə olduğuna görə tədbirə gələ bilməyib. Heydər Əliyev xeyli güllür və deyir ki, «**ermənilərin hamısı qorxaq olur, indi də o xəstələnməyib, bura qorxduğuna görə gəlməyib. Bilir ki, mənim yaddaşım yaxşıdır, aldığı rüşvəti unutmamışam**»). Müstəqillik illərində də bir dəfə rəsmi tədbirdə bu hadisəni yada salan Heydər Əliyev bildirdiyi ki, o öz haqlı işini düzəltməyə yalnız həmin erməniyə 30 manat rüşvət verməklə müvəffəq olmuşdur).

Sonra mən ailə həyatı qurdum və ərim Kəlbəcər rayonuna maarif şöbəsinə müdir göndərilirdiyi üçün Naxçıvanı tərk etdim. 1945-ci ildə yenidən Şahbuza qayıtdıq. Bir qədər sonra rayon mərkəzindəki məktəbdə müəllim kimi fəaliyyətə başladım. Heydər artıq Bakıda idi. Qrup yol-

daşlarımla tez-tez görüşürdüm, hamımız üçün Heydər indi nə işlə məşğul olması, necə yaşaması maraqlı idi. Qohumları deyirdilər ki, Bakıda təhsil alır, işləyir, vəziyyəti yaxşıdır, hörmət qazanıb. Belə xəbərlərə çox sevindik, axı Heydər hamımızın güvənc yeri, iftixarımız idi. Sonrakı illərdə artıq dostum Heydər Azərbaycanda tanınmış insana, general Heydər Əliyevə çevrildi. Hər bir uğurunu yalnız mən və digər qrup yoldaşlarımız deyil, bütün Naxçıvan sevinclə izləyirdi.

1969-cu ilin iyul ayı idi. Bir də gördüm ki, qrup yoldaşımız, hazırda xalq yazıçısı olan Hüseyn İbrahimov sevincə gələrək «**Muşuluğunu ver, qardaşını (məhrabanlığımıza görə qrupda Heydərə mənə bacı-qardaş deyirdilər – Z.Ə.) Azərbaycana rəhbər qoydu**lar» – dedi. Həyəcədən bilmədim nə edim, sevincdən o qədər ağladım ki... Heydər Əliyev haqqında müəllimlərimizin dedikləri sözlər tam doğrulurdu. O, Akim Abbasovun söylədiyi kimi general oldu. Lətif Hüseynzadənin dediği kimi, dahi şəxsiyyətə, hamının fəxr etdiyi insana çevrildi.

Mən Heydər Əliyevlə insanların necə fəxr etməsinə də, ona nə qədər nifrət olduğunu da görmüşəm. Bəli, ermənilər bu böyük azərbaycanlının uğurundan çox narahat olurdular və anlayırdılar ki, Heydər Əliyevin yüksəlişi Azərbaycanın yüksəlişidir, buna görə də artıq ermənilərin fitvası daha keçməz. İşlədiyim Nurs kənd məktəbində həm azərbaycanlı, həm də erməni qrupları vardı. İnanın ki, hər gün Heydər Əliyevin üstündə bizim məktəbdə həm şagirdlər, həm də müəllimlər arasında dava idi. Ermənilər həmişə Heydər Əliyevi tənqid edirdi, bizə daim onunla qürblənirdik. Beləliklə də sözümlə çəpləşirdi. Təsəvvürünüzə gətirin ki, Azərbaycan rəhbərini tanımayan, onu heç görməyən, hansı vəzifədə işləməsindən belə xəbərsiz olan 8–10 yaşlı azərbaycanlı və erməni uşaqları da Heydər Əliyevin üstündə dalaşırdılar.

Heydər Əliyev Moskvaya gedəndən, Siyasi Büroya üzv seçildəndən sonra sevincimdən daha bilmirdim ki, nə edim. Bütün Naxçıvan, Azərbaycan fəxr edirdi öz böyük oğlulla.

* * *

Söhbət boyu Zərqələm xanım əlindəki fotonu yerə qoymur, xatirələrini məhz bu şəkllə nəzər sala-sala dilə gətirirdi. Hər baxışı yaddaşdan yeni bir hadisəni yada salır. Bu fotonun 65 illik tarixi var. 1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirən tələbələrin xatirə şəkli... Heydər Əliyev öz dostlarının, qrup yoldaşlarının əhatəsində də məğrur görünür.

Zərqələm Əliyeva bu fotosəkli ən qiymətli, əvəzolunmaz yadigar kimi qoruyur, saxlayır. Deyir ki, «bu şəkilləri ən zəngin xəzinəyə dəyişməyəm. Onlar mənə çox əzizdir».

* * *

«...Heydər Əliyevi hər dəfə Kremldə, İttifaq rəhbərlərinin əyləşdiyi rəyasət heyətinin ən görkəmli yerində görəndə, şəklində, soyadına qəzətdə rast gələndə o qədər sevinirdim ki... Heydər Əliyevin adı BƏM-dən, Kəmpəkadan, Çindən, Afrikadan, Ərəbistandan... daha haralardan gəlmirdi ki?... Hər yerdə Azərbaycanın adını ucaldırdı. Qorbaçov hakimiyyətə gələndən sonra Heydər Əliyevə olan mənfəi münasibəti elə biz də hiss edirdik. Elə bil ermənilərin üzərindən böyük dağ götürülmüşdü, çox sevinirdilər. Naxçıvanda danışırdılar ki, Azərbaycandan Heydər Əliyevin əleyhinə çoxlu anonim məktublar göndərilir. Sözü düzü, mən buna inanmırdım, axı Heydər Əliyevin əleyhinə nə yazacaqdılar ki? Heydər Əliyev Azərbaycanı yenidən qurdu, millətə təhsil, savad verdi, zəhmətkeşlərin adını ucaldı, ermənilərə azərbaycanlıların qulu olduğunu sübut etdi – ancaq bunlardan şikayət etmək olardı. Onu da ki ermənilər bacarardı. Amma sonradan biləcəkdik ki, içimizdəki «ermənilər» də az deyilmiş. 1987-ci ilin ortalarında eşitdik ki, Heydər Əliyev xəstələnib. Çox narahat oldum, gecəm-gündüzüm olmadı, ölümüm də ki hara çatırdı... Bir gün qızım Nüşabə həkimin yanında olanda orada

Heydər Əliyevin bacısı qızlarını gördüm. Ağlaya-ağlaya dayıların xəbər aldım. Dədiyə ki, infarkt olub, ancaq indi yaxşıdır, işə çıxmağa hazırlaşır. Çox sevindim, ancaq bu sevincim də uzun sürmədi. Bir gün də eşitdim ki, Heydər Əliyev vəzifələrindən istefa verib. Bu xəbərdən bütün Naxçıvan bir-birinə döydi. Bir qədər sonra işə erməni işğalının başlanmasından bütün Azərbaycan bir-birinə qarışdı. 1990-cı ilin yaymadək nə gecəmiz oldu, nə gündüzümüz. Blokadanın yaratdığı aclıq, səfalət, amansız soyuq, bir tərəfdən də erməni təcavüzü bizi olmazın müsibətlərə, dərdlərə düşürmüşdü.

Tez-tez Heydər Əliyevin qohumlarından onu xəbər alırdım. Deyirdilər ki, hər tərəfdən təzyiq var, oğlu İlhamı işdən çıxarıblar, özünü işə Azərbaycana qayıtmağa qoymurlar. Naxçıvanda

danışdırlar ki, Heydər Əliyevi Qorbaçov ev dustağı edib. Bu sözü eşidəndə çox əsəbiləşirdim, kim Heydər Əliyevi ev dustağı etməyə cəsarət edər? Ona hələ 13 yaşında müəllimlərimiz «marşal», «general» deyirdilər. Onun qarşısında heç kəs dayana bilməz! Elə də oldu! 1990-cı ilin iyulunda bütün manələri aradan qaldırdı, o boyda Moskvanı saya salmadı, Azərbaycana, Naxçıvana qayıtdı. İnanın ki, əgər iyulda Heydər Əliyev Naxçıvana gəlməseydi, avqust ayında bütün Naxçıvan açılıq, erməni təcavüzünün qarşısında məcburiyyət qarşısında qalıb İrana, Türkiyəyə gedəcəkdə. Ancaq Heydər Əliyevin elə quru nəfəsi bəs idi ki, naxçıvanlılar blokada-ya, evdə aclıqdan ağlayan körpələrə baxmayaraq, yerlərindən tərpənməsənlər, sabaha ümidlə baxsınlar. Yalnız Heydər Əliyevin sayəsində Naxçıvan mövcudluğunu qorudu, insanları yaşadı. Təknədə çörək yox idi, ancaq hamı bilirdi ki, əgər Heydər Əliyev bizəndirsə, demək, yaşamağa, mübarizə aparmağa dəyər. Belə çətin günləri gördük, belə çətin günlərdən bizi xilas etdi Heydər Əliyev.

Həyat yoldaşım, Naxçıvan Dövlət Universitetinin professoru Vəliyoddin Əliyev mütəmadi olaraq Heydər Əliyevlə görüşürdü. Heydər Əliyev ona dəfələrlə demişdi ki, «bacımı gətir, görüşək». Ancaq yoldaşım həmişə mənə deyirdi ki, o kişi o qədər işləyir ki, gecəsi-gündüzü yoxdur, sənə görüşə nə qədər vaxt itirəcək. Mən isə ürəkdə bu sözlərlə razılaşmasam da, fikirləşirdim ki, əslində, düz söhbətdir, vaxt almaq olmaz.

Bir gün eşitdik ki, Heydər Əliyevi Bakıya çağırırlar. Bütün Naxçıvan yenə ayağa qalxdı. Düşünürdük ki, əgər onun qədrini Bakıda hakimiyyətdə olanlar bilmədilərsə, onun çıxışına belə Ali Sovetdə imkan yaratmadılarsa, biz də imkan vermərik ki, Heydər Əliyev həyatını təhlükəyə qoysun. Ancaq Heydər Əliyev də Heydər Əliyevdir... Nə vaxt məsuliyyətdən qaçdı, nə vaxt Azərbaycanı dar ayaqda qoydu ki?.. Heydər Əliyev necə ki Naxçıvanı qorudu, xilas etdi, eləcə də bütün Azərbaycanı məhvədən qurtardı. Onun 10 illik fəaliyyətini sözlə qiymətləndirmək çox çətinidir. Bircə onu deyim ki, nə uğur qazanmışıqsa, hamısına görə yalnız və yalnız Heydər Əliyevə borcluuyq.

2003-cü ilin aprel ayının 21-i idi. Televiziya da oturub Heydər Əliyevi seyr edirdim. Birdən həmin müdhiş səhnəni gördüm... Elə bil içimdən məni ildırım vurdu. Həm Heydər kimi bir dostumun ağır durumu məni için-için öldürürdü, həm də onun yıxılması məni yaman sarsıtırdı. Axı o, heç vaxt, heç kimin qarşısında yenməyib... Ancaq bu kişi Heydər Əliyevdi də, yenə səhnəyə qayıtdı, yenə general görkəmində hamıya sübut etdi ki, o – HEYDƏR ƏLİYEVDIR!!! Sevincəndən o qədər ağladım, hönkürdüm ki...

Sonra Türkiyəyə, daha sonra Amerikaya, Klivlendə apardılar. Dəhşətli günlər idi, yalnız mən deyil, bütün Naxçıvan, Azərbaycan həyəcan içində idi, hamımız rəhbərimizdən xəbər gözləyirdik.

15 oktyabrda səhər sübh tezdən səsvərməyə getdim, İlham Əliyevə səs verdim. Çünki əziz qardaşımın, sevimli dostumun adına səs verməyə layiq oğuldur. Ancaq Zərqələm Əliyevə olduğumu bir anlığa unudaraq özümə sual verdim, İlham Əliyevə səs verməklə düz edirmimi? Həmin dəqiqədə suala cavab tapdım: İlham Əliyev Heydər Əliyev kimi bir dahinin imtahanından keçib, əla qiymət alıb və Heydər Əliyev də xalqa müraciətində yazıb ki, «ona özüm qədər inanıram». Demək, biz də ona inanmalıyıq, ancaq inanmaq azdır, İlham Əliyevə kömək etməliyik, ona mane olanları susdurmalıyıq.

* * *

Zərqələm xanım Heydər Əliyevin yoxluğuna hələ də inanmır. O müdhiş 12 dekabr gecəsini isə göz yaşları içində xatırlayır. Televiziyanın mətəm sədələri altında eşitdiyi bəd xəbərin təsirindən özündən gedib, gözünü ancaq səhərisi açıb. Ötən bir ildə elə saat olmayıb ki, Heydər Əliyevi xatırlamasın, onunla olan şəkillərə baxmasın. Deyir ki, Heydər Əliyevin yoxluğuna ona görə inanmıram ki, belə insan heç vaxt yox ola bilməz, o, Azərbaycan qədr əbədidir! Həm də Prezident İlham Əliyev hər siyasəti, qabiliyyəti, sözünün kəsəri, hərəkəti, hətta oturuşu-duruşu ilə də elə bil Heydər Əliyevdir! Demək, Heydər Əliyevin yoxluğundan danışmaq olmaz...

«...Fəxri xiyabana getdim, Heydər Əliyevin məzarı üstündə ağladım, hönkürdüm, ağı dedim. Ay Heydər, 68 il əvvəl məni sənə tapşırıdılar, sağ ol, ay qardaş, məni etibarlı qorudun, arxam-dayağım oldun, dar gündə dədima çatdın... Sonra Naxçıvanı, Azərbaycanı qorudun. Ancaq biz səni qoruya bilmədik nadanlardan, rəzillərdən, amansız ölümdən... Bizi, məni bağışla... Əmanətindən – Azərbaycandan, oğlundan – İlhamdan arxayın ol. Səni qoruya bilməsək də, Azərbaycandan da, İlham Əliyevdən də muğayətq, ay qardaş... Allah sənə rəhmət eləsin, ay HEYDƏR».

İxtiyar HÜSEYNLİ,
«Azərbaycan»

ATA
OCAĞINDA

1936-cı İLDƏ ƏLİYEVLƏR AİLƏSİNƏ PƏNAH GƏTİRDİM

*Heydər Əliyevlə iki dəfə tələbə dostu olmuş
Dövlət Məmmədov Böyük İnsanın yeniyetməlik,
gənclik dövründən bəhs edir*

«...Culfanın Saltaq kəndindəki orta məktəbi bitirdikdən sonra təhsilimi Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunda davam etdirmək niyyətindəydim. Ancaq sözün düzü, nə yol göstərənəm, nə də o məktəbə sənəd vermək üçün məsləhət verənəm vardı. Bir sözlə, tamam köməksiz qalmışdım. Bir gün atamın Göydərə kəndində yaşayan dostu Zeynalabdin əmi biza gəlmişdi. Atam ona mənim narahatlığımdan danışdı. Zeynalabdin əmi başıma siqal çəkərək «Dövlət, narahat olma, mənim şəhərdə qardaşım yaşayır, Əlirzani deyirəm, onun ortancıl oğlu da bu il həmin məktəbə hazırlaşır, sənə onlara özümlə apararam, bir yerdə sənəd və imtahan verərsiniz, hər şey yaxşı olacaq» – dedi. Sevincimdən uçmağa qanadım yox idi.

1936-cı ilin avqust ayının ortalarında mən, atam və Zeynalabdin əmi Naxçıvan şəhərinə yola düşdük. Əlirza əminin evində bizi böyük mehribanlıqla qarşıladılar. Çay-çörəkdən sonra Zeynalabdin əmi mətləb üstünə gəldi. Sonra atam danışdı. Onları diqqətlə dinləyən Əlirza əmi mənə nəzər salıb «Ay bala, heç narahat olma, bizim uşaqla birlikdə sənəd verərsən, sonra da imtahana gedərsən, görürəm, hər ikiniz də fərsətlisiniz, imtahan çətin olmaz, ələ texnikumda da iki qardaş bir-birinizə kömək olarsınız» – dedi. Bu vaxt içəri bir yeniyetmə daxil olaraq biza xoşgəldin etdi. Əlirza əmi oğluna xitabən «Tanış ol, bir yerdə imtahan verəcəksiniz» söylədi. Əlimi irəli uzadıb «salam, mənim adım Dövlətdir» – dedim. Qarşımdakı yeniyetmə isə üzümə gülümsəyərək sanki sinayıcı tərzdə gücümü yoxlamaq məqsədilə əlimi çox möhkəm sıxdı və özünü təqdim etdi: «Heydər»...

* * *

Xoşbəxtliyin, yəqin, elə dünyada mövcud olan insanların sayı qədər də meyarı var. Hər kəs bir uğurunda, tale qismətində görür xoşbəxtliyini. Bugünkü həmsöhbətimiz Dövlət Məmmədov da özünü xoşbəxt insanlardan sayır. 85 illik həyatını mənalı, maraqlı, zəhmətlə keçirib, əməyi ilə ucalıb, yaxşı ailə başçısı olub, övladları, nəvələri üzünü ağ edib, ömrünün kamillik çağını isə respublikanın əməkdar müəllimi və prezidentin fərdi təqaüdçüsü fəxri statusu ilə yaşayır. Bütün bunları xoşbəxtliyinin əsas amili sayır, ancaq sıralamada ən mühüm meyar kimi 1936-cı ildə tanış olduğu insanla olan mehriban münasibətini göstərir. Deyir ki, hər kəsə mənim xoşbəxtliyim qismət olmur. «Çünki biz o insanla yalnız adı tələbə dostu olmamışıq, ürək dostu olmuşuq, eyni zamanda, yeganə adamam ki, onunla iki dəfə tələbəlik dostluğu etmişəm, həm 1936–1939, həm də 1951–1957-ci illərdə. Bu, xoşbəxtlik deyil, bəs nədir?» Dövlət müəllim həqiqətən də haqlıdır, taleyin ona nəsib etdiyi bu qismət doğrudan da xoşbəxtlik sayılmalıdır. Çünki bu münasibətlər heç də adi adamlarla deyil, «azərbaycanlı» adını bütün dünya boyu ucaldan, millətinə, dövlətinə şərəf gətirən bir şəxsiyyətlə – Heydər Əliyevlə bağlıdır.

* * *

«...Heydər kənddən gətirdiyim sənədlərə baxdıqdan sonra dedi ki, hər şey düzdür, onları texnikumun qəbul şöbəsinə təqdim etmək olar. Qeyd edim ki, o vaxt Heydər 13, mənim isə 17 yaşım var idi. Yaş fərqi mənim səbəbi o idi ki, mən ibtidai məktəbə gec getmişdim. Texnikumun girişində Lətif Hüseynzadə ilə görüşdük. Lətif müəllim sənədlərimə baxıb Heydərlə məni texnikumun dərslər hissə müdiri Murad Tutayukun yanına apardı. Sənədlərimi qəbul etdilər. O vaxt imtahanlar indiki kimi nə test, nə də bilet çəkməklə idi. Müəllimlər keçilmiş proqram dairəsində suallar verməklə imtahan götürürdülər. İmtahan verib «beş» aldım, gəldik onlara. Heydər anası İzzət ana məni təbrik etdi. Onu deyim ki, mən anamı kiçik yaşlarımda itirmişəm. Ana qayğısını elə o vaxtdan İzzət anadan görmüşəm. Qayğı və nəvazişini İzzət ana mənə 4 il ösürmədi.

Tələbəlik dövründə günümüz, demək olar ki, bir yerdə keçirdi. Bizi birləşdirən cəhətlərdən biri də rəssamlığa olan bağlılığımız idi. Tez-tez Məminə Xatun türbəsinin yanına gedib oradan dəmiryol vağzal istiqamətində olan mənzərələri çəkirdik. 1937-ci ildə rus şairi A.S.Puşkinin 100 illiyi keçirilirdi. Biz də onun əsərlərinə illüstrasiyalar çəkmişdik. O vaxt təşkil olunmuş sərgidə Heydər birinci yeri, qardaşı Hüseyn Əliyevlə mən isə ikinci və üçüncü yerləri tutduq. Onu da deyim ki, o zaman Bakıdakı Rəssamlıq Texnikumunda oxuyan Hüseyn Əliyev bizə daim qayğı göstərirdi.

Texnikumda bizə çox savadlı müəllimlər dərslər deyirdi. Hərbi rəhbərimiz Akim Abbasov idi. Lətif Hüseynzadə, Cəlil İsgəndərli ədəbiyyat, Tofiq Bəxtəş riyaziyyat, Həsənbəy Qaziyev rus dili, Əsəd Cəfəri anatomiya, Əsgər Əhmədov isə kimyanı tədris edirdi. Bütün müəllimlərimiz Heydər xatirini çox istəyir və onu daim bizə nümunə göstərirdilər. Bəzən məndən soruşurlar ki, Heydər Əliyev hansı fənləri daha yaxşı oxuyurdu? Mən də deyirəm: bütün fənləri. Elə bir dərslər yox idi ki, Heydər onu başqısından yaxşı bilsin. Xeyr, o, istisnasız olaraq bütün fənləri əla oxuyurdu. Hərbiçilik qabiliyyətinə isə söz ola bilməzdi. Bir də onu deyim ki, rus dilini gözəl bilirdi. Yadımdadır ki, Lev Tolstoyun «Hərb və sülh» romanını o vaxt rus dilində oxuyur, məzmununu bizə danışdı. İctimai işlərdə də birinci idi. Bundan əlavə, həvəskar teatrda da çalışırdı, tamaşalarda adətən baş rolları oynayırdı, özü də şah, hökmdar, xalq qəhrmanı obrazlarını canlandırır. İdmanla xüsusi məşğul olurdu.

Hər həftənin sonu mən kəndimizə gedirdim. Çox vaxt Göydərə kəndindəki əmisigilə gedən Heydər də mənə yol yoldaşı olurdu. Deyirlər ki, qardaşın necə adamdır, cavab o olur ki, bilmirəm, yol yoldaşı olmamışam. Bu baxımdan mən Heydər yol yoldaşlığını xüsusi qeyd etmək istərdim. Uzun yolda, bəzən susuz, bəzən ac olduğumuz vaxtlərdə Heydər çox təmkinli və diqqətli olurdu. Yolumuz Əshabi-Kəhf qəbrsindən keçirdi. Bu müqəddəs ocağa Heydər çox inanırdı. Buradakı sudan içməyi həmişə özünə borc bilirdi.

Qrupda şəriksiz lider idi Heydər. Onu hamımız, hətta yaşca ondan böyüklər də sayırdı, hörmət edirdi. Bu hörməti Heydər özü qazanmışdı, səmimiyyəti, böyüklüyü, yaşına bəlkə də yaraşmayan müdriyyəti ilə. Sizi inandırır ki, qrupdakı bütün oğlanlar, içi də mən qarışıq, həmişə Heydəri təqlid etməyə çalışırdıq. Onun kimi yeriməyə, davranmağa, danışmağa, hətta gülməyə də cəhd edirdik. Texnikumda nə mübahisə olsaydı, ədalətli həll yalnız Heydər tərəfindən gəlirdi. Bəli, o, obyektiv hakim idi. Məntiqi çox güclü idi, hamını özünə, sözlünə inandırmağı

...Əlirza əmi oğluna xitabən «Tanış ol, bir yerdə imtahan verəcəksiniz» söylədi. Əlimi irəli uzadıb «salam, mənim adı Dövlətdir» dedim. Qarşımdakı yeniyetmə isə üzümə gülümsəyərək sanki sınavçı tərəfdar gücümü yoxlamaq məqsədilə əlimi çox möhkəm sıxdı və özünü təqdim etdi: «Heydər»...

bacarırdı, onun fikirlərinə bəz heç vaxt şübhə etməmişdik. Heydər qrupdakı qızların da hamisi idi. Onlara başqa qrupdan kimsə söz atsaydı, həmin şəxs elə həmin dəqiqə Heydərədən cəza alacaqdı. Onu da deyim ki, Heydər nə qədər təklikli, sülhsevər olsa da, yeri gələndə çox qətiyyətli və döyüşkən olurdu.

Qeyd etdiyim kimi, çox gözəl, mehriban, səmimi ailəsi vardı. Çox vaxt onlarda gecələyirdim. Xudmani həyətləri, iki otaqdan ibarət evləri vardı. Həyətdə daim xırda da olsa təsərrüfatları olurdu. Əlirza əmi zəhmətkeş kişi idi, elə övladlarını da bu ruhda, sadə insanlar kimi böyüdüdü. İzzət anadan danışmaqla isə qurtarmaz. O qədər qayğıkeş insan idi ki... Bütün övladlarını çox istəyirdi, ancaq Heydərə xüsusi yanaşırdı, əslində, ailənin bütün üzvləri Heydəri yaşından böyük adam kimi qəbul edirdilər. İzzət ana Heydər in geyiminə, səliqəsinə həmişə fikir verirdi. Həsənə Hüseyn artıq Bakıda olduqlarından Heydər də, demək olar ki, evdə böyük oğul kimi qalmışdı. Suğra ilə birlikdə kiçik bacı və qardaşlarına – Cəlala, Aqilə, Rəfiqəyə, Şəfiqəyə arxa-dayaq idi, onların təhsili, tərbiyəsi ilə məşğul olurdu.

Belə gözəl ailənin belə layiqli oğlu idi Heydər...»

* * *

1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirən Heydər Əliyev Şahbuz rayonuna, Dövlət Məmmədov isə öz doğma elinə – Culfanın Saltaq kəndinə təyinat alır. Lakin onların yolları ayrılır. Dövlət müəllim deyir ki, tez-tez görüşmüşlər. Bir gün o, İzzət ananı ziyarət etmək üçün Naxçıvan şəhərinə gələndə Heydər Əliyevi də evdə görür. Heydər Əliyev deyir ki, o, artıq Azərbaycan Sənaye İnstitutunun memarlıq fakültəsinin tələbəsidir. 1941-ci ildə Dövlət Məmmədov cəbhəyə gedir, təhsilini yarımçıq qoymağa məcbur olan Heydər Əliyev isə fitri istedadı və bacarığı, həmçinin xüsusi qabiliyyəti, rus dilini yaxşı bilməsi kimi keyfiyyətləri nəzərə alınaraq Nazirlər Sovetinə işə dəvət edilir. Beləliklə, Heydər Əliyevin həyatında, demək, həm də Azərbaycanın taleyində yeni mərhələ başlayırdı...

* * *

«...1943-cü ildə cəbhədən qayıtdım. Heydərle tez-tez görüşürdük, 20 yaş olmasına baxmayaraq, artıq Naxçıvanda nüfuz sahibi idi. Elə həmin vaxt Əlirza əmi rəhmətə getdi. Ailənin bütün çətinlikləri, qayğıları tam olaraq Heydər in çiyinlərində idi. 1944-cü ildə Bənənyar kəndində müəllim kimi fəaliyyətini davam etdirdim. İşə təzə başlayanda Heydər məni təbrik etməyə gəldi. Ailəsindən danışdı, dedi ki, kiçik qardaşı Cəlal artıq ikillik Naxçıvan Pedaqoji İnstitutunu bitirib və elə bu məktəbdə işləmək niyyətindədir. Çox sevindim, çünki Cəlal məndən 9 yaş kiçik olsa da, yaxın dost idik və bildirdim ki, bu gənc böyük qardaşı Heydər kimi cəsarətli və çox savadlıdır. Beləliklə, 60 il öncə 16 yaşlı Cəlalla Bənənyar kəndində müəllimliyə başladığı. Bir evdə qalırdı. Mühəribənin amansızlığı gözəranımıza təsir edirdi. Çox vaxt ac qalırdıq, adi otlardan çay dəmləyirdik, ancaq 16 yaşlı Cəlal bir dəfə də olsun şikayətlənmir, atasına, qardaşına layiq əsil kişi kimi dəyanət göstərirdi. Arada Heydər bizi yoluxmağa gəlirdi. Cəlalın «**Qardaş, nə çətinliyin var?**» – deyər soruşsa da, o, həmişə «Heydər, narahat olma, birtəhər dolanıraq» söyləyirdi. Ancaq Heydər vəziyyətin heç də yaxşı olmadığını bildirdi, ney-

ləməli, bütün İttifaqda, Azərbaycanda, Naxçıvanda vəziyyət ağır idi, aclıq baş alıb gedirdi. Mən Əliyevlər ailəsinin mətinliyini, dəyanətini, qorxmazlığını ilk dəfə həmin günlərdə gördüm. 40-cı illərin problemləri qarşısında əylənməyən, yüksələn bu ailənin üzvləri 50 il sonra da onlara yaradılan məncələlər, repressiyalara boyun əyməyərək əsl kişi kimi mübarizə apardılar, nəticədə özlərini və Azərbaycanı yenə də yüksəltədilər.

1945-ci ildə Cəlal Azərbaycan Dövlət Universitetinə qəbul olundu. Lakin mənim Əliyevlər ailəsi ilə münasibətlərim kəsilmədi. Heydərle mütəmadi görüşürdük. 1947-ci ildə məni evlərinə dəvət etdilər. Məlum oldu ki, Heydər ailəsi ilə birlikdə Bakıya köçür. «**Məni işdən göndərirlər, belə lazımdır, bizim dostluğumuz isə bitməyəcək, mən sənə ilə vəzifə dostu deyiləm axı, biz uşaqlıq dostuyuq**» – dedi Heydər.

Bakıya köçsə də, Heydər işi ilə bağlı tez-tez Naxçıvana gəlirdi. Hər gəlişində də məni və digər dostlarını, qrup yoldaşlarını yada salır, yoluxurdu. Çox etibarlı dost idi Heydər. Ancaq Heydər Əliyevlə yenə də birlikdə olmaq tale qismətim imiş. Belə ki, 1951-ci ildə Allah-təala bizim yollarımızı yenə də birləşdirdi, hər ikimiz Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə qəbul olunduq. Qəbul imtahanında maraqlı bir əhvalat baş verdi. Rus dilindən şifahi imtahan götürülürdü. Heydər çox sərrast və əhatəli cavab verdi. Müəllim isə nədənsə ona «dörd» yazdı. Heydər Əliyev də Heydər Əliyevdir də... O, etirazını bildirdikdə, müəllim «Get, kimə istəyirəm, şikayət et, mən sənə «beş» yazmayacağam» – dedi. Heydər birbaşa universitetin rektorunun qəbuluna getdi. Sağ olsun universitetin o vaxtı rektoru Cəfər Xəndani. Heydər in qətiyyətini, prinsipiallığını gördükdən sonra komissiya yaradılmasına razılıq verdi. Beləliklə, Heydər 7 nəfərdən ibarət komissiyanın qarşısında 15-dən artıq suala cavab verdi. Sonda müəllimlərin hamısı «Sən «beş»ə layiqsən, halal olsun» – dedi. Qəbul komissiyasının sədri hamımızın yanında Heydərədən üzr istədi. Heydər elə imtahandaca bütün qrupun rəğbətini, hörmətini qazandı. Qiymətli təhsil aldırdı. Heydər burada da qrupun liderinə, gənc ağsaqqalına çevrilmişdi. Bütün universitetdə nüfuz sahibi idi. Mütəmadi olaraq Bakıdakı evlərində olurdu. O qədər əhvalatlar başımıza gəlib ki...

Bir gün dərsdən çıxanda Heydərə dedim ki, bəs kənddən bir qohumum göz xəstəxanasında yatır, onun yanına getməliyəm. Bir anlığa duruxub «**Dövlət, qoy mən də gedim, sən in qohumunu yoluxum**» söylədi. Sözlər düz, təəccüb etdim: «Ay Heydər, sən in işin-gücün var, mənə vaxt itirmə». Ancaq Heydər razılaşmadı ki, razılaşmadı. Beləliklə, gəldik göz xəstəxanasına. Palatani xəbər alıb qalxmaq istəyəndə Heydər «**Dövlət, mənim bir tanışım burada işləyir, bir dəqiqə gözlə, onunda da görüşək, sonra bilir, yaxşı düşməz**» söylədi. Cavabım «mənim tələsən yerim yoxdur, özün bil» oldu. Bir kabinetə girən Heydər oradan gözəl bir xanımla çıxdı. Mənə kitabən «**Dövlət, tanış ol, Zərifə xanımdır, ailəvi münasibətlərimiz var**» – deyən Heydər qarşımızdakı qıza da «**Bu, Dövlətdir, uzun illərin dostuyuq**» söylədi. Bir neçə dəqiqəlik söhbətdən sonra Zərifə xanımdan ayrıldıq. Heç vaxt hissələrini bürüzə verməyən Heydər in üzündə çox qəribə ifadə vardı və mən özümü saxlaya bilməyib «Ay Heydər, deyəsən, sən bura gəlişinin əsas məqsədinə çatdın, daha mənim qohumumla görüşməyə ehtiyac yoxdur» – dedim. Heydər bir anlığa üzünə çox kəskin ciddilik gətirərək mənə zəndlə baxdı. Və bununla da bu mövzuda söhbətimiz bitdi. Bu hadisədən bir il sonra, 1954-cü ildə Heydər Əliyev Zərifə xanımla ailə həyatı qurdu...»

* * *

1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini əla qiymətlərlə bitirən Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində yeni vəzifəyə yüksəlir, Dövlət Məmmədov isə Naxçıvanda pedaqoji fəaliyyətini davam etdirir. Həmin il Heydər Əliyevin anası İzzət xanım da rəhmətə gedir. Dövlət müəllim xatırlayır ki, bu hadisə Heydər Əliyevə olduqca pis təsir edir və o bu itkinin iztirablarını çox ağır keçirir. Sonrakı illərdə də ikiqat tələbə dostlarının görüşləri olurdu. «O, heç vaxt məni, digər dostlarını unutmurdu, hətta qayğımızda da qalırdı» deyir Dövlət Məmmədov və xatırlayır ki, Naxçıvana daim Heydər Əliyev bərədə xoş xəbərlər gəlirdi.

* * *

«...Heydər Əliyev Naxçıvanda çox məşhur idi, 1967-ci ildə Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinə sədr müavini təyin edildikdən sonra isə onun nüfuzu birə-on qat artdı. Elə həmin il respublika Ali Sovetinə seçkilər keçirilirdi. O vaxtki Əbrəqunus rayonundan elimizin böyük oğlunun Azərbaycan SSR Ali Sovetinə deputatlığa namizədliyi irəli sürülmüşdü. Heydər Əliyevin seçkilərlə görüşü keçirilirdi. Bir məqamı deyim ki, sovet dövrünün seçkiləri adətən quru keçirilirdi və əhali də deputatlığa namizədlərlə görüşə zorən gətirilirdi. Ancaq Heydər Əliyevin hansısa kənddə görüş keçirəcəyi məlum olduqda nəinki təkə həmin kəndin, hətta qonşu kəndlərin camaatı da bu görüşə tələsirdi. Hamı üçün Heydər Əliyevi – Naxçıvanın adını bütün Azərbaycanda tanıtmış bir şəxsiyyəti görmək maraqlı idi.

Belə görüşlərin biri də Bənənyar kəndində keçirilirdi. Kəndin gərəcəyində qarşılanma mərasimində məni dərhal gördü, yanına çağırdı, işimlə, ailə vəziyyətimlə, dolanışıqlımla maraqlandı, xeyli səmimi söhbət etdik. Çox mehriban görüş keçirildi, inanmı ki, nə rəsmiyyətçilik, nə də quru sözcülük vardı bu görüşdə. Hətta camaat Heydər Əliyevin DTK sədrinin müavini olduğunu da unutmuşdu. Əslində, elə ilk tanışlıqda Heydər Əliyev hamıya göstərdi ki, o, çəkist olmamışdan öncə azərbaycanlıdır, xalqını sevən rəhbər şəxsdir və ondan çəkinməyə ehtiyac yoxdur, əksinə, ona inanmaq, güvənmək lazımdır. Görüşdən sonra Heydər Əliyevlə yenidən söhbətləşdik, ötən günləri yada saldıq. Qrup yoldaşlarımızı bir-bir xəbər aldı, onlara salam deməyimi tapşırıldı.

1969-cu ilin iyul ayının 15-i səhər bir də gördüm qonşum az qalır qapını qıra. İçəri girərək sevincilə «Heydər Əliyevi Azərbaycana rəhbər qoydular», – deyər qışqırdı. Az sonra bütün kənd, nəinki kənd, bütün Naxçıvan sevincəndən ayağa qalxmışdı. Təbrik teleqramı göndərdim və Heydər Əliyevə fəaliyyətində uğurlar arzuladım. Elə fəaliyyətinin ilk aylarında ölkədə hiss olundu ki, yeni rəhbər əvvəlçilər kimi deyil, o, işləməyə, xalqı və dövləti inkişaf etdirməyə gəlir. Heydər Əliyev hər yerdə ona inananların, Azərbaycanın adını ucaldırdı.

1974-cü ildə Naxçıvan MSSR-in yaradılmasının 50 illiyi qeyd olunurdu. Bu münasibətlə təşkil olunmuş bayram tədbirlərində iştirak etmək üçün Naxçıvana gələn Heydər Əliyev Culfanı da ziyarət etdi. Burada da tədbirdə məni uzaqdan görüb yanına çağırdı, hal-əhval tutdu. Qrup yoldaşlarımızı xəbər aldı, dostları, ötən günləri bir daha xatırladıq. Çox söhbət etdik. Sonrakı illərdə də hər dəfə Naxçıvana gələndə görüşürdük, bizi axtarırdı, heç vaxt unutmurdu. Sonra da 1982-ci il... Heydər Əliyev Azərbaycanın adını Kreml zirvəsinə qədər yüksəltdi. Sevinci-

mindən, şadlığımızdan bilmirdik nə edək... Hər dəfə rəsmi qəzetlərdə adını, mərkəzi televiziya da özünü görəndə qəlbim iftixar hissi ilə dolurdu. Düşündürdüm ki, indi Əlirza əminin, İzzət ananın ruhu çox şadıdır, çünki onlar Heydəri layiqli oğul kimi böyütmüşdülər, onun üstündə əziyyət çəkməmişdilər, ona böyük ümidlər bəsləmişdilər, demək, o da valideynlərinin çöreyini itirmədi...

Sonra da 1987-ci il gəldi... Heydər Əliyev bütün vəzifələrindən istefa verdi. O, indi vəzifəsiz idi, sadəcə, İttifaq əhəmiyyətli təqəüdcü statusunu saxlayırdı. Ancaq yenə də xalqın əsas güvənc yeri, inam mənbəyi idi. 1988-ci ildən başlayan erməni təcavüzünə və Moskvanın anti-Azərbaycan hikkəsinə qarşı ölkə rəhbərliyinin müqavimət göstərə bilməməsi xalqı bir daha əmin etdi ki, Heydər Əliyev alternativsiz siyasi liderdir, yalnız onun şəxsi qüdrəti yaranmış problemləri həll edə bilər və ümumiyyətlə, Tanrı bu insanı Azərbaycana xilaskar kimi göndərmişdir. Artıq Heydər Əliyevin əleyhinə mərkəzi və yerli mətbuatda fəş, böhtan dolu yazılar gəlirdi. Hamımız bildirdik ki, bu məkrli kampaniyanın başında M.Qorbaçov və Ə.Vəzirov dayanır. İftiralar elə həyasız hala çatmışdı ki... Axırda dözməyib qatara bilet alıb birbaşa Bakıya, «Kommunist» qəzetinə getdim. Redaktorun qəbulunda oldum. Dedim ki, Heydər Əliyevin bioqrafiasını səhv yazmasını, Naxçıvanda texnukumda oxumadığını, ADU-ya saxta yollarla qəbul edildiyini yazırsınız. İndi mən də Heydər Əliyevi 1936-cı ildən tanıyan, onunla duz-çörək kəsən bir insan kimi gəlmişəm həqiqəti danışam. Bu kişi mənə bərabər Pedaqoji Texnukumda oxuyub, bu da bizim şəkillərimiz. Bu kişi ADU-ya girəndə ona qarşı saxtakarlıq etmək istəyiblər, ancaq biliyi ilə ədalətli «əla» qazanıb, inanmırsınız, gedin universitetin arxivini yoxlayın. Bioqrafiasına gəlinə isə, onun evində duz-çörək kəsmişəm, bütün qohumlarını tanıyıram, Heydər Əliyevin bütün həyat yoluna bələdəm, nəyi səhv yazıbsa, deyin, mən də öz yaddaşına güc salım, görəək, həqiqət kimin tərəfindədir. Məni dinlədikdən sonra başa saldılar ki, «iş bizlik deyil. Sən də ağılı başına yığ, artıq Heydər Əliyev yoxdur, onun adını çəkənin bütün nəslini yer üzündən kəsirlər».

Suyu süzülmiş halda gəldim Cəlal Əliyevin yanına. Gördüm ki, Cəlal müəllim mənədən beşqat artıq əsəbidir. Məni dinlədikdən sonra dedi ki, «ay Dövlət müəllim, sən bir qəzetlə bacarmırsan, mən isə qalmışam bütün bu rəhbərlərin əlində, onlara həqiqəti qəbul etdirə bilmirəm, hələ gör Heydər nələr çəkir. Donos yazanların hamısı vaxtı ilə Heydər Əliyevin çöreyini yeyənlər, onun vəzifəyə çəkdiyi adamlardır. Hamısı xain çıxdı. Heç olmasa həqiqəti desinlər, dörd yarı onlar, yazdıqlarının hamısı yalandır, böhtandır». Xeyli dərddədikdən sonra Cəlal müəllim mənə ürək-dirək verdi, qatara bilet alaraq Naxçıvana yola saldı. Mən isə sakitləşə bilmədim...»

* * *

Dövlət Məmmədov həqiqətən də sakitləşə bilmir. İndi onun səsi-sorağı Moskvaya, Kremlə, Qorbaçova, Vəzirova... vurulan yüzdən artıq etiraz teleqramı ilə gəlirdi. Bir sözlə, Heydər Əliyev Naxçıvana gələndə Dövlət Məmmədov özünəməxsus mübarizə aparırdı. O dövrdəki etiraz kampaniyasını isə Dövlət müəllim «Bu da mənim mübarizəm idi, Heydər Əliyev uğrunda, haqq-ədalət uğrunda!» kimi səciyyələndirir. Dövlət Məmmədovun həmin illərdəki fəaliyyəti, fədakarlığı ilə bağlı akademik Cəlal Əliyev «Elm həqiqətdir» kitabında ətraflı yazıb, bu insanın sədaqətini çox yüksək dəyərləndirir.

* * *

«...Tez-tez Cəlal Əliyevə zəng edib Heydər Əliyevi soruşurdum. Deyirdi ki, təzyiqlər çoxalıb, İlahı, Sevilni işdən çıxarıblar, ancaq Əliyevləri sındırmaq mümkün deyil. Mənim salamlarımla çatdırdığımı deyir və söyləyirdi ki, Heydər Əliyev də mənə, bütün dostlarına salam deyir, sədaqətə görə minnətdarlığımı bildirir. 1990-cı ilin 22 iyulu idi. Eşitdim ki, Heydər Əliyev artıq bir neçə saatdır Naxçıvana gəlib. Təcili görüşə hazırlaşdım, bizim evdən məsləhət gördüm ki, indi Heydər Əliyev üçün ən vacibi dincəlmək deyil, dostlarının əhatəsində olmaqdır. Bacısı Süğra xanımın evində məskunlaşan Heydər Əliyev mənə görə çox sevindi, səmimi görüşdük. O, çox arıqlamışdı, hiss olunurdu ki, son illərdə böyük çətinliklərlə qarşılaşıb. Evdə Vəlif Talibovdan savayı, Afşəddin Cəlilov da vardı. Birdən onu qapıya çağırtdılar. Geri dönəndə Heydər Əliyev bildirdi ki, on minlərlə naxçıvanlı onunla görüşmək istəyir. Heydər Əliyev, mümkünsə, mərkəzi meydana gələrkə sakinlərin salamını qəbul etsin.

Mən də onlara qoşulub meydana gəldim. Meydana qədərlə yol çətinliklərlə irəliləyirdik. İynə atsaydın, yerə düşməzdin, bütün Naxçıvan öz böyük oğlunu qarşılamaya çıxmışdı. Heydər

... Bütün Naxçıvan öz böyük oğlunu qarşılamğa çıxmışdı. Heydər Əliyev burada 80 min nəfərin qarşısında qısa çıxış etdi, dedi ki, o, Naxçıvana yalnız sakit yaşamaq üçün gəlib, xalqı ilə birlikdə olmaq niyyətindədir. Alqışların, «Heydər» sədalarının ardı-arası kəsilmirdi. Artıq Heydər Əliyevin simasında üzgünlük, yorğunluq qalmamışdı. Gülümsəyərək «xalqımdan razıyam, məni unutmayıblar, demək, yaşamağa dəyərmis» dedi.

Əliyev burada 80 min nəfərin qarşısında qısa çıxış etdi, dedi ki, o, Naxçıvana yalnız sakit yaşamaq üçün gəlib, xalqı ilə birlikdə olmaq niyyətindədir. Alqışların, «Heydər» sədalarının ardı-arası kəsilmirdi. Evə xalqın, sadə naxçıvanlıların əhatəsində yenə birlikdə qayıtdıq. Artıq Heydər Əliyevin simasında üzgünlük, yorğunluq qalmamışdı. Gülümsəyərək «**Dövlət, xalqımdan razıyam, məni unutmayıblar, demək, yaşamağa dəyərmis**» – dedi. Səhəri gün Ordubad camaatı ilə görüşə getdik. Burada da əhali Heydər Əliyevi qəhrəman kimi qarşıladı. Bir neçə gün ərzində Heydər Əliyev bütün Naxçıvanı gəzdirdi, özü də şahid oldu ki, Naxçıvan sakinləri bir nəfər kimi onun sözünü, əmrini gözləyir.

Sonrakı hadisələrdən də xəbərdarsınız... Artıq Naxçıvan və naxçıvanlılar öz talelərini Heydər Əliyevə həvalə etmişdilər. Onunla tez-tez görüşürdük, ya evində, ya kabinetində, ya da Naxçıvanın müxtəlif guşələrində. Naxçıvanın üzləşdiyi problemləri həll etmək üçün Heydər Əliyev böyük əziyyətlər çəkirdi. Ermənistanın blokadası az imiş kimi, Bakı rəhbərliyi də hər dəfə bir təxribat hazırlayırdı. Heydər Əliyevin sayəsində yalnız Türkiyənin, İranın yardımına ümid edirdik. Heç yadımdan çıxmaz, 1991-ci ilin soyuq qış günlərindən biri idi. Evdə ehtiyat saxladığım bir neçə salxım üzümü götürüb Heydər Əliyevin görüşünə getdim. İnanın, Naxçıvan rəhbərinin evi də bumbuz idi. Mənzildə paltó, papaqla oturdum. Üzümü gören Heydər Əliyev bir qədər pis oldu: «**Dövlət, biz üzüm yeyə bilərik, ancaq naxçıvanlıların çoxu quru çörəyə möhtacdır, soyuq xalq qırır. Eybi yox, biz kişiyik, birtəhər tab gətirərik, bəs uşaqlar, qadınlar, yaşlılar nə etsin? Bu camaatın ümidi yalnız mənədir, mən məsuliyyətimi anlıyram. Ancaq nə qədər mane olan var**». Heydər Əliyev çox üzgün idi, ancaq bədbin deyildi, bax elə onun bu mübarizliyi Naxçıvanı məhvədən qurtardı.

1993-cü il may ayının 8-də Heydər Əliyevin 70 illik yubileyini təbrik etmək üçün onun qəbuluna gəldim. Öz əl işimi – rəsmi ona təqdim etdim. Kabinetdə olan başqa adamlar çıxandan sonra təklildə söhbət etdik. Dedi ki, «**Dövlət, Bakıda vəziyyət pisləşir, bunun bəlası bütün Azərbaycana dəyəcək, Allah ölkəmizi daha böyük balalardan qorusun**». Bu sözlərdən sonra mən çox narahət oldum, əgər Heydər Əliyev kimi bir şəxsiyyət böyük balalardan danışsın, demək, vəziyyət çox gərgindir. Doğrudan da, bir ay sonra ölkədə vəziyyət o qədər mürəkkəb hal aldı ki, bütün xalq Heydər Əliyevi təklidlə Bakıya, hakimiyyətə dəvət etdi. Və Heydər Əliyev Azərbaycana növbəti dəfə qurtuluş bəxş etdi.

1998-ci ildə Heydər Əliyev bütün tələbə yoldaşları ilə görüş keçirdi. Çox maraqlı, təsirli görüş oldu. Təşəvvürünüzə gətirin, uzun illər idi ki, bir-birindən ayrılan tələbə yoldaşlarımızın hərəsi bir rayondan, bir kənddən gəlmişdi. Onda olan səmimiyyətə, məhrəbanlığa bir daha heyran qaldıq. Hamımızla bir-bir görüşdü, iş yerimizi, ailə vəziyyətimizi soruşdu, problemlərimizlə maraqlandı. Tələbəlik dövrünün xatirələrini bir daha yaşadıq. Hamımız da onun güclü hafizəsinə heyran qalmışdıq ki, üstündən neçə illər keçməsinə baxmayaraq, tələbəlik illərində baş verən hadisələri belə dəqiqliklə xatırlayırdı.

Ümumiyyətlə, hər ilin 9 mayında – Qələbə günündə Həzi Aslanovun abidəsi önündə bütün veteranlarla görüşən Heydər Əliyev mənimlə hal-əhval tutur, «**Dövlət, biz hələ çox yaşayacağıq**» deyirdi. 2002-ci ilin 11 iyununda eşitdiyim xəbərlər sanki dünyaya yenidən gəldim. Heydər Əliyev fərmanı ilə məni prezidentin fərdi təqaüdçüləri sırasına daxil etmişdi. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi».

* * *

Bu hadisədən bir həftə sonra Heydər Əliyev Naxçıvana gəlir. Bu səfərdə Dövlət Məmmədovla bağlı çox isti bir haşiyə də var. Televiziya vasitəsilə dəfələrlə nümayiş olunan hadisəni xatırlatmağa ehtiyac duyuruq. Şəhər gəzintisinə çıxarkən kənardan Dövlət müəllimi görün Prezident onu yanına dəvət edir. Səmimi görüşdən sonra «Dövlət müəllim, kefin necədir, necə dolanırsan» sualına belə cavab alır: «Çox sağ olun, cənab prezident, təltifinizə görə də minnətdaram, heç bir təmənnam yoxdur, tək Sizin canınız sağ olsun».

Özünəməxsus tərdə gülümsəyən Heydər Əliyev «Mən səni yaxşı tanıyıram, gözütö adamsan, bir stəkan südlə də dolana bilərsən, ancaq sənin kimi insanlara dövlətin qayğısı vacibdir, həm də burada unutmasınlar ki, sən mənim dostumsan» deyir.

Bu, dostların sonuncu görüşü idi...

«...2003-cü ilin aprel ayından narahat idim. Hər gün gözümü televiziya dikib Heydər Əliyevin səhhəti ilə bağlı məlumatları izləyirdim... 13 dekabr günü səhər tezdən gördüm evdə hamı ağlayır, ancaq mənə heç nə demirlər. Ürəyimə damdı, keçirdiyim iztirabları sözlə deyə bilmirəm... Naxçıvan nümayəndələri ilə birlikdə Bakıya dəfn mərasiminə gəldim. Respublika sarayından Fəxri xiyabanadək olan 7 kilometrlik yolu hamı kimi, ayaqla gətdim. Ancaq bu yolda mənim təəssüratlarım tamam başqa idi. İndi rəhbərimin cənəzəsi arxasında keçdiyim bu yolu vaxtı ilə dostum Heydər o qədər dolaşmışdıq... zarafat edə-edə, böyük arzular-dan danışa-danışa...

Heydər Əliyevə son borcumu vermək üçün onun adını daşıyan fonda müsabiqə üçün öz əsərimi təqdim etmişəm. Bu da mənim – Heydər Əliyevin uşaqlıq dostunun, ikiqat tələbə yoldaşının, onun ailəsinin qayğısını görmüş sadə bir azərbaycanlının töhfəsidir. İndi də hər dəfə Bakıya gələndə aeroportdan birbaşa Fəxri xiyabana gedirəm, Heydər Əliyevin məzarı başında dayanıram, söhbətləşirəm, xatirələri danışırım, dostlarımızdan bəhs edirəm, bilirəm ki, onun ruhu mənə dinləyir...

Heydər Əliyevin şəkildəki gülümsəyən çöhrəsini görəndə xatirələrə dalıram. Sanki yenə də 1936-cı ildir. Yenə də qapı açılacaq, Əlirza əmi onu bizə təqdim edəcək, Heydər də sinayıcı tərdə əlimi möhkəm sıxacaq və beləliklə, 67 il davam edəcək dostluğumuz başlayacaq».

İxtiyar HÜSEYNLİ,
«Azərbaycan»

Üçüncü fəsil

BİRİNCİ ŞƏXS

Sirus TƏBRİZLİ,

*Milli Məclisin Komissiya sədri,
YAP sədrinin müavini*

MÜJDƏ

1969-cu il avqustun son günləri idi, bir aylıq Moskva ətrafındakı istirahətdən sonra Bakıya qayıdırdım. Paytaxtın dəmiryol vağzalında təsadüfən mənimlə Sumqayıt şəhər 17 nömrəli orta məktəbin rus bölməsində işləyən müəllimə ilə rastlaşdım. O, hal-ohaldan sonra çox mühüm bir xoş xəbər, müjdə vermiş kimi dedi: «Sirus, bilirəm, Azərbaycan Heydər Əliyev adında bir nəfəri rəhbər qoyublar, lap son deyənlərdir, görünür, çox prinsipial, sərt və təmiz insandır, bütün nöqsanlardan çəkinmədən danışır. Hamı deyir ki, Azərbaycan partiyası təşkilatına hələ beləsi gəlməyibdir».

Düzü, o zaman həmkarımın şad xəbərini, müjdəsini o qədər də nikbinliklə qarşılamadım. Cavan olmağıma baxmayaraq, artıq bir çoxları kimi, mənə də Kommunist Partiyasının özünə şəkk-şübhə yaranmışdı.

Biz ailələklə 1951-ci ilin yayında Sovet Azərbaycanına gələndə burada yer də, göy də Stalinin dahiliyindən, böyüklüyündən, ədalətliyiindən danışırdı. Hamı kimi, şübhəsiz, mən də bütün deyilənlərə tam səmimiyyətlə inanırdım. Hələ rəhbər sağ ikən bir gün atam deyəndə ki, bala, mən İranda şah zülmünə qarşı vuruşmuşam, demə, Stalin ondan da əzəzilmiş, hətta onda da mən doğma atəmdən çox ətrafda deyilənlərə inanmışdım. O zaman bizə məktəbdə tez-tez xorla Sovet–Çin dostluğundan bir nəğmə oxutdururdular. Nəqəratında belə sözlər vardı: «Stalin i Mao sluşayut nas! Sluşayut nas!» Küçədə isə uşaqlar onu belə oxuyurdular: «Stalin i Mao kuşayut nas! Kuşayut nas!» Bir gün məktəb xorunda mən nəqəratı küçədə eşitdiyim kimi oxuyanda idman müəllimimiz Səbzəlinin boynumun ardına saldıq şapalaq güllə kimi açıldı. Sonralar uzun illər «Moskva–Pekin» mahnısını dinləyəndə onun melodiyasından çox Səbzəlinin peysərimdəki şapalağının səsinə eşidirdim. Stalin öləndən sonra o şapalaq məni daha pis göynədirdi. Məlum oldu ki, atam da haqlı olmuş, küçədəki uşaqlar da. Bir neçə il də Stalinin işə eləyən Xruşşova inandım. 1964-cü ildə onu da devirdilər və məlum oldu ki, Xruşşov heç də «bir nömrəli kommunist» deyil, əsl avontürüst olmuş. Elə həyatımız da belə yalanlar, əyintilər, fırıldaqclar, oğurluqlar içərisində keçirdi.

1969-cu ildə artıq mənim on bir il iş stajım vardı. Birinci iş yerim Quba Konserv Zavodunda fəhlədən direktora kimi – hamı meyvə, kompot, mürəbbə, cəm, şəkər, hətta banka qapaqla

rına qədər oğurlayırdı. Fərq ondaydı ki, fəhlələr ciblərində, çantalarında daşıyırdılar, direktor isə maşınla. İkinci iş yerim həmin rayonun RTS-ində idi, biz fəhlələr yay-qış qan-tər içində qara qəpik-quruşa işləyirdik, rəhbərlikdə isə dörd-beş adam kef edirdi, «zovxoz»umuzla «buxalter»imiz hətta ildə bir neçə dəfə Moskvaya, Kiyevə futbol yarışlarına tamaşaya gedirdilər. Üçüncü iş yerim Bakının Zığ internat-məktəbi, dördüncü də Sumqayıt şəhər 1 nömrəli internat məktəbi oldu. Burada da rəhbərlik uşaqların ərzağını, paltarını, yorğan-döşəyini üsulluca çırpışdırırdı, o cümlədən də yetim uşaqların. Onlara qarşı kimsə baş qaldıranda hor yolla aradan götürürdülər. Elə mənim 17 nömrəli orta məktəbə keçməyimə də internat-məktəbin direktoru «köməklik» göstərmişdi. Və bütün bu işlər, heç şübhəsiz ki, «doğma, əziz» Kommunist Partiyasının gözləri qarşısında, onun «əbədi rəhbərliyi» altında cərəyan eləyirdi.

Həmkarımın Moskva vəqzalıdakı şad xəbərinə, müjdəsinə şökk-şübhəm də bu reallıqlardan törənirdi. Lakin Bakıya döndəndən sonra yavaş-yavaş qəlbimdəki şökk-şübhəni inam əvəzlədi. Hətta iş o yerə çatdı ki, dəfələrlə «məstkom»u olduğum məktəbdə partkomun mənə partiya keçmək təklifinə rədd cavabı versəm də, məhz Heydər Əliyevin respublikada apardığı işlərdən bir çoxları kimi mən də razı qaldığımdan, 1970-ci ildə Kommunist Partiyası sıralarına qəbul üçün ərizə verdim.

Əsasım respublikanın birinci katibinə inamım, məqsədim isə bir sırayı kommunist kimi bacardığım köməyi göstərmək olmuşdu. Onun işləri isə göz qabağında idi. Əvvəla, hamıya aydın idi ki, bu insan sadə camaatın, əsl xalqın tərəfini saxlayır. Onun tənqid atəşinə tutduğu öz vəzifə və məqamlarından sui-istifadə eləyənlər, dövlətin, xalqın malını talayanlar idi. Dünyə kimi ətalətdə olan Azərbaycanda bütün sahələrdə canlanma yaranmışdı. Bir vaxtlar bizim xərcləyə bilmədiyimiz pullar başqalarına verilsə, indi ildən-ile Ümumittifaq büdcəsindən Azərbaycana daha çox vəsait ayrılırdı. Və Azərbaycanda adi insanın, fəhlə-kəndlilin get-gədə daha yaxşı yaşaması taxıçılıqların, pambıqçılıqların, tütünçülərin, tərəvəzçilərin, mexanizatorların, inşaatçıların, ümumiyyətlə, iş-zəhmət adamlarının aldıqları mənzillərdən, maşınlardan, ucaltdıqları yaraşlıq evlərdən, oxutduduqları övladlardan, aldıqları mükafatlardan görünürdü. Bu gün müstəqil Azərbaycanda çalışan mütəxəssislərin əksəri o dövrdə istər respublikanın, istərsə də SSRİ-nin başqa şəhərlərində təhsil almışdı. Heydər Əliyevin iş üslubu nəinki Azərbaycanda, çox-çox uzaqlarda da hamıya bölli idi.

O, xalqa, dövlətə fayda verənlərə diqqət, hörmət göstərir, zər verirdi, xalqın, dövlətin malını talayanlara qarşı kəskin mübarizə aparır, zor işlədirdi (Günlərin bir günü Quba rayon RTS-dəki «zovxoz»la «buxalter»i də tutdular və məsuliyyətə cəlb edib güllələdilər). Bütün bu prosesləri sonralar bir jurnalist, publisist kimi daha yaxından izləyə bildirdim.

Lakin etiraf etmək lazımdır ki, Heydər Əliyevin o zamanlar İttifaqda səs salan rüşvət və korrupsiya əleyhinə apardığı qətiyyətli mübarizəsi istənilən nəticəni vermirdi. Çünki yiyəsiz, sahibsiz mülkiyyəti nə qədər möhkəm qorusan da, onun müəyyən hissəsini mütləq oğurlayacaqlar. Elə rüşvət, korrupsiyanın kökü də malı, imanı inkar eləyən kommunist sisteminin məğzində, mahiyyətində idi.

Bu gün isə Heydər Əliyev bu işləri apardığı qətiyyətli iqtisadi reformalarla çox uğurla həyata keçirir. O sahədə ki özəlləşdirmə aparılıb, həm işlər qaydasına düşüb, həm bolluq yarandı, həm də yuxarıda sadaladığımız neqativ hallar aradan götürülüb. Biz bunu artıq çərə, nəq-

... Gəndob yaxınlığındakı yolla gələrkən gördüm ki, o zamankı KQB-nin sədri Heydər Əliyev piyada, üzü Bakıya doğru gedir. Sözsüz ki, onu tanıdım və maşını əylətdim. Məlum oldu ki, o da başqa rayondan tədbirdən qayıdırmış. Və yolda maşının təkəri buraxıb, sürücü nasos üçün baqajı açanda Heydər Əliyev orada pay-püş görüb və soruşub: «Bunlar nədir?» Sürücü cavab verib ki, rayondakı filan vəzifə sahibi qoyub. Heydər Əliyev sürücüyə deyib: «Təcili geri dön və bunları həmin adama qaytar, mən isə yavaş-yavaş gedirəm».

liyyat, ticarət, rabitə, tikinti, aqrar, xidmət və başqa sahələrdə əyani şəkildə görürük. O zaman isə bu əyintilər, qüsurlar sistemin öz ayrılığından, qüsurlarından törəniirdi.

Bu yaxınlarda «Nezavisimaya qazeta» Şevardnadzenin 75 illiyi ilə bağlı iri yazı dərc etmişdi. Orada vaxtı ilə Gürcüstan rəhbərliyinin respublikada rüşvət, korrupsiya əleyhinə apardığı mübarizənin uğursuzluğundan da danışırlar və qeyd olunurdu ki, o zaman iş o yərə çatmışdı ki, Gürcüstanda hansısa bir dövlət məmuruna rüşvət verən təklik edəndə ki, xidmətinizə görə bu min manatı götürün və əmin olun ki, heç kəs bilməyəcək, məmur da öz növbəsində deyirdi: «Sən xidmətimə görə beş min ver, qoy hamı da bilsin».

Yuxarı vəzifə-məqam sahiblərini sıxdıqca onlar rüşvətin məzənnəsini bir az da artırırırdılar (Heydər Əliyevin özü də çıxışlarında bunu etiraf edib). Bütün bunlara baxmayaraq, Heydər Əliyev xalq, dövlət malına xəyanət edənlərə qarşı amansız idi. O, belələrinin nə vəzifəsinə, nə də ali mükafatlarına baxırdı, xəbər tutanda mütləq cəzalandırırdı, çünki özünlün həyat qayəsi daim xalqı, dövləti, vətəni Azərbaycanı zənginləşdirmək olubdur.

Keçən əsrin 70-ci illərinin sonunda «Kommunist» qəzeti mənə o zaman Abşeron Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsində çalışan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Tamara Hümətova haqqında yazı sifariş vermişdi. Onunla bir neçə dəfə görüşdüm və çox adamlar, çox mətləblər barədə söhbət apardım. Mühəssibim Heydər Əliyevlə bağlı belə bir əhvalat danışdı: «Səhv etmərsə, 1967-ci il idi. Mərkəzi Komitədə təlimatçı işləyirdim. Respublikanın şimal rayonlarının birindəki tədbirdən qayıdırdım. Gəndob yaxınlığındakı yolla gəlarkən gördüm ki, o zamankı KQB-nin sədri Heydər Əliyev piyada, üzü Bakıya doğru gedir. Sözsüz ki, onu tanıdım və maşını əylətdim. Məlum oldu ki, o da başqa rayondan tədbirdən qayıdırmış. Və yolda maşının təkəri buraxıb, sürücü nasos üçün baqajı açanda Heydər Əliyev orada pay-püş görüb və soruşub: «Bunlar nədir?» Sürücü cavab verib ki, rayondakı filan vəzifə sahibi qoyub. Heydər Əliyev sürücüyə deyib: «Təcili geri dön və bunları həmin adama qaytar, mən isə yavaş-yavaş gedirəm».

Xalq başqaları üçün yaşayanlara, yarıdanlara həmişə hörmət, qayğı ilə yanaşır, bu işləri təmənnaşız görənləri isə ürəkdən sevir, əzizləyir və daim başı üzərində bayraq kimi ucalara qaldırır. 1982-ci ilin payızında illər boyu torpağımı, xalqımı ucaldan Heydər Əliyevi Azərbaycan xalqı dünya siyasətində möhtəşəm yer tutan bir superdövlətin Siyasi Bürosuna, rəhbərliyinə ucaltdı. Çox keçmədi ki, vaxtı ilə sovet imperiyasının uçqar Naxçıvanında fəhlə ailəsində dünyaya gəlmiş bir insan öz ağı, bacarığı, siyasi və idarəetmə məharəti sayəsində beynəlxalq aləmdə tanındı, eyni zamanda, dünyanın ən iri məmləkətinin başçısı olmağa layiq görülmə dövlət xadimi, siyasətçisi səviyyəsinə qalxdı. İndi Rusiyanın, keçmiş sovet respublikalarının bir sıra qabaqcıl ziyalıları, siyasət, elm, dövlət adamları vaxtı ilə dövlətin sükannın Heydər Əliyevə verilməsinə heyfşilənirlər.

1993-cü il iyunun 1-də vaxtı ilə sovet dövlətində yüksək vəzifələrdə işləmiş N.K.Baybakovla birlikdə Naxçıvana uçurduq. O, Heydər Əliyev barədə çox böyük hörmət, ehtiram və məhəbbətlə danışırdı. Söhbət əsnasında Baybakov dedi ki, Heydər Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi son illərdə mərkəzi neftdən yayındırır, fikri kənd təsərrüfatına yönəltməklə nefti Azərbaycanın gələcək nəsilləri üçün qoruyurdu. Moskvada işləyərkən o, ətrafdakilərə Azərbaycan xalqının bütün yaxşı cəhətlərini nümayiş elədi. Çox tez zamanda nöinki özü, hətta həyat yoldaşı Zərifə xanım da qadınlar arasında böyük nüfuz qazandı...

Elə həmin səfərdə Heydər Əliyevin bir keyfiyyəti, onda olan yüksək məsuliyyət hissi də mənim üçün çox qabarıq açıldı. Bunu mən əvvəllər də düşünmüşdüm. Heydər Əliyev üçün gördüyü işin kiçiyi və ya böyüyü yoxdur. İstər adi uşaq bağçasına getsin, istərsə də nəhəng zavoda, ya da möhtəşəm beynəlxalq tədbirə – hamısına eyni məsuliyyət hissi ilə yanaşır. O gün müşahidə elədiyim isə tam başqa idi. Baybakovun səfəri birgünlük idi. 70 yaşlı ilə bağlı, gec də olsa, köhnə dostunun ziyarətində gəlmişdi. Üçlükdə nahar ələyirdik. Birdən Baybakov Heydər Əliyevdən çox səmimi soruşdu: «Nəhəng Sovetlər ölkəsinə sığışmayan Heydər Əliyev bu kiçik Naxçıvana necə sığışır?» Sual həm soruşanı heyəcanlandırmışdı, həm də cavab verəni, heç şübhəsiz ki, məni də. Heydər Əliyev heyəcanını gizlətmədən, amma təmkinlə dedi: «**Nikolay Konstantinoviç, əzizim, bura mənim kiçik vətənimdir və bu gün burada blokadada yaşayan insanlara mən çox görəyəm, hədsiz dərəcədə görəyəm, lazımım. Buna görə də orazi baxımından olmasa da, mahiyyətə kiçik vətənim mənim üçün Sovetlər ölkəsindən çox-çox böyükdür».**

Ən qəribə hadisə Naxçıvan təyyarə meydanında baş verdi. Biz hörmətli qonağı ora gətirəndə artıq təyyarə uçuşa hazır idi, mühərrirləri də işləyirdi. Baybakov təyyarəyə qalxan kimi trap çəkildi, qapı bağlandı, biz də oradan uzaqlaşdıq. Mən Heydər Əliyevin ardınca ikinci maşında idim. Bir az gedəndən sonra onun maşını elə meydana dayandı. Təxminən 40–45 dəqiqə gözlədik. Yalnız təyyarə göyə qalxandan sonra Heydər Əliyevin maşını tərpendi və biz Ali Məclisə yollandıq.

Mən kabinetdə Heydər Əliyevdən soruşdum: «Siz böyük xətir-hörmətlə Baybakovu qarşıladınız və təyyarəyə kimi ötürdünüz, lakin orada bu qədər dayanmaq nəyə görə idi? Onsuz da sizin orada dayanmadığınızdan Baybakov xəbərsiz qaldı». Onun cavabı belə oldu: «Sirus, Baybakovun xəbər tutub-tutmaması mənim üçün vacib deyil, əsas məsələ odur ki, mən təyyarənin qalxmasını gördüm və arxayınlaşdım. Özgə vaxt belə narahatlıq keçirməzdim. İndi Naxçıvan aeroportunda cəbhəçilər meydan sulayır, onlardan nə desən çıxar, nə ağsaqqal anlaşırlar, nə də qonaq-qara... Mən isə hər kəs üçün, o cümlədən yaşlı, hörmətli qonağım Baybakov üçün hədsiz dərəcədə məsuliyyət daşıyıram».

Sonra o, məsuliyyət hissi ilə bağlı belə bir söhbət də etdi: «Mən birinci katib işləyəndə hər gün eyni vaxtda işdə olurdum, buna görə də evdən çıxmaq vaxtım dəqiq və dəyişməz idi. Bir dəfə Zərifə xanımın söhbətini yarımçıq qoyub maşına sarı gedəndə o gileyləndi: «Axı respublikanın birinci katibisiniz və heç kim sizə nəzarət etmir, işə azacıq geciksəniz nə olar ki?» Mən dedim: «Zərifə, mənə bir nəfər yox, bütün xalq nəzarət edir. Əgər işə beşcə dəqiqə geciksəm, o birilər on beş dəqiqə, daha artıq gecikirlər».

Sonra o, təəssüflə əlavə etdi: «İndi bəzən işlə bağlı Bakıya, Prezidentə telefon açırım, günün günortası çağırırlar ki, hələ işə gəlməyib. Belə də dövlət idarə etmək olar?!»

Bəli, yüksək məsuliyyət hissəsinin arxasında çox böyük vicdan dayanır. Xalq vicdansızlıqla aldadaraq hakimiyyətə gəlmiş Bakıdakı məsuliyyətsiz «bəy»lər hələ Naxçıvanda da hakimiyyəti ələ keçirməyə can atırdılar. 1992-ci il iyulun 19-da Heydər Əliyev məni Naxçıvan cəbhəçilərinin rəhbərləri ilə danışığa gətirdi. Orada mən çox məntiqsiz, bekar sözlər, sayıqlamalar dinləməli oldum. Suallardan biri də belə idi: «Sirus bəy, siz keçmiş KQB generalının, Siyasi Büro üzvünün bu gün məsciddə minbərə çıxmasına necə baxırsınız?»

Qayıdandan sonra mən cəbhəçilərlə söhbətimin xülasəsini söylədim. Məscid, minbər barədə Heydər Əliyev bunları dedi: «Aşura günü məscidə getmişdim, gözlənilmədən bir dəstə adam məni əllərinə götürərək «Ya Heydər! Ya Heydər!» deyə-deyə aparıb minbərə əyləşdirdi. Düzü, əvvəl özümü itirdim, sonra anladım ki, bu minbərdən bir-iki kəlmə deməsəm, buradan düşə bilməyəcəyəm. Ona görə də qısaca danışıb, sözlərimi deyib düşdüm. Əvvəla, bəyək dediyim kimi, minbərə özüm çıxmamışdım, o ki qaldı Allaha, dinə inamım məsələsinə, mən ömrüm boyu hansı işdə çalışmağıma baxmayaraq, Allahu heç zaman unutmamışam. Ona görə də KQB-də belə işləyərkən heç kimə nəinki pislilik etməmişəm, hətta çoxlarına köməklik göstərmişəm, o cümlədən həmin cəbhəçilərin rəhbəri Əbülfəz Elçibəyə də».

Bu söhbətdən ailəmdə belə heç kəsin xəbəri yox idi. Keçən il Tibb Universitetinin tələbəsi, qızım Sevinc dərindən qayıdanda evdə belə bir əhvalat danışdı. «Bu gün bizim qocaman müəllimlərimizdən biri Faquma Bağırılı dedi ki, vaxtı ilə cavan olanda uşaq xəstəlikləri şöbəsində gecə növbəsində idim.

Dedilər ki, KQB-nin sədrinin uşağını müayinəyə gətiriblər. Mən çıxdım və gördüm ki, balaca, halsız İlham Zərifə xanımın qucağındadır. Və ana uşağın vəziyyətindən narahatdır, ağlayır. Bu zaman Heydər Əliyev ona təskinlik verir, deyirdi: «Zərifə, ağlama, bir oğlumuz var, Allah onu bizdən almaz».

Keçən ilin son qarlı, çovğunlu günlərində qocaman işçimiz Ənvər müəllimin yas yerində idim. Orada şəxsiyyətinə hörmət bəslədiyim, həmişə söhbətlərini maraqla dinlədiyim Ali Məhkəmənin keçmiş sodri Abdulla İbrahimovla görüşdüm. Yas yerindən çıxanda havanı da

Heydər Əliyevin 1993-cü ilin yayından üzü bəri gərgin, fədakar fəaliyyətini döyüş meydanında mərmə, güllə altında, çadırda, səyyar emalatxanada sınıq-salxaq hala salınmış maşını düzəldən, sazlayan mexanikə bənzməklə olar. O, bütün çətinliklərə, ekstremal vəziyyətlərə baxmayaraq, xalqın dəstəyi ilə Azərbaycan dövlət maşınına sazlamağa və bu maşını çox mürəkkəb, ağır, hədsiz dərəcədə çətin, xatalı, təhlükəli yollardan keçirməyə qadir oldu.

nəzərə alıb Abdulla müəllimdən soruşdum: «Maşınınız var?» O, orkыna dedi: «Səninlə gedəcəyəm!» Bu, mənim üçün hədsiz dərəcədə böyük saygı idi. Yol boyu Abdulla müəllim Tanrıya etdiyi ibadətlərdən danışarkən dedi: «Hər dəfə namaz üstə Heydər Əliyevə dualar oxuyuram. Xüsusən iki işinə görə: birincisi, Allah onun ömrünü uzun eləsin, atəşkəsə nə qədər balalarını qoruyub saxladı, ikincisi, o boyda sovet hökuməti azacıq qar düşəndə Bakımı çörəklə təmin edə bilmirdi. Sən son günlərin qarına-çovğununa bax, bir də çöreyin, ərzağın bolluğuna, məxsus mənim üçün möcüzədir. **Bu kişinin ayağı ruzuludur, çünki Allah adamıdır. O, daim Allahın ırəyində yaşadıb, mən bunun şahidiyəm. Birinci katib seçildəndə üç gün sonra mənə Ali Məhkəmənin Sədri kimi kabinetinə dəvət etdi və dedi ki, Abdulla, biz səninlə peyğəmbərin kəlamları ilə işləyəcəyik.**»

1992-ci ilin sentyabrında Naxçıvanda Səltak kəndində idim. Qonşu kənddən yanıma üç gənc gəlmişdi. Onlar mənim «Heydər bəyi biz çağırmalıyıq!» yazmış oxumuşdular, elə görüşlərinin məqsədi də orada qaldırılan məsələ ilə bağlı idi.

Qiyafələrinəndə kənd uşaqlarına oxşamırdılar. Məlum oldu ki, Moskvada təhsil alırlar. Onlar mənə dedilər ki, Sürs bəy, siz deyən hökmən olacaq. Heydər Əliyev mütləq hakimiyyətə qayıdacaq. Çünki o, Allah adamıdır və mistik qüvvəyə malikdir, Tanrı onu Azərbaycan xilaskar göndərmişdir. O zaman bu müasir gənclərin demokrat adı ilə hakimiyyətə gəlmələrə deyil, məhz Heydər Əliyevə inamları həmişəlik həyəcənlandırırdı, həm də hədsiz dərəcədə sevindirirdi. Və bir daha inandım ki, Heydər Əliyevə hakimiyyətə gətirmək məqsədilə yaranan Yeni Azərbaycan Partiyası öz məqsədinə hökmən nail olacaq. Çünki bu partiyayı yaranan əsas amil nəhəng şəxsiyyətin uzun illər vətəni, xalqı üçün gördüyü böyük, nəcib əməllərindən yaranmış ümumxalq məhəbbəti, sevgisi və inamı idi. Vaxtilə Heydər Əliyevin vəzifəyə qoyduqlarının əksəriyyəti çox şeylər aldı, tikkdi, yığdı. İsdən çıxandan sonra evsiz, bağsız, məşimsiz qalan Heydər Əliyevin qazandıqı isə ümumxalq məhəbbəti, inamı, sevgisi oldu. Elə onu ikinci dəfə hakimiyyətə qaytaran da vaxtı ilə xalq üçün təmənnəsiz gördüyü çox böyük, misilsiz işləri idi. Azərbaycan tarixində heç kəs bu insan qədər xalq, dövlət üçün böyük işlər görməyib və bundan sonra da belə səadət heç kəsə nəsib olmayacaq. Ona görə də xalq, vətən üçün bircə şəmni da qıymayanlar ömrünü xalqı, vətəni yolunda məsələ çevirməyi Heydər Əliyevin qarasına nə qədər deyinmələr də, kölgəsini nə qədər döyəcələr də, xalqın ona olan əbədi inamını sarısdə bilməyiblər, heç zaman da bilməyəcəklər.

Heydər Əliyevin 1993-cü ilin yayından üzü bəri gərgin, fədakar fəaliyyətinin döyüş meydanında mərmi, güllə altında, çadırdə, səyər emalatxanada sınıq-salxaq halə salınmış məşim düzəldən, sazlayan mexanikə bənzətmək olar. O, bütün çətinliklərə, ekstremal vəziyyətlərə baxmayaraq, xalqın dəstəyi ilə Azərbaycan dövlət məşimini sazlaymağa və bu məşim çox mürəkkəb, ağır, hədsiz dərəcədə çətin, xətəl, təhlükəli yollardan keçirməyə qədr oldu.

Heydər Əliyevin qaydıdırına kimi müstəqil Azərbaycan dövləti, demək olar ki, daim fəvqəladə vəziyyətdə, komendant saatında yaşamışdı. O, tez bir zamanda qətiyyət və cəsərtlə Azərbaycanında anarxiya, kaos, qarına-qarışıqlıq yaranan, hakimiyyət uğrunda sallaqxana köpəkləri leş üstündə boğuşan kimi didişən «siyasətçiləri» xalqın köməyi, dəstəyi ilə zərətsizləşdirdi. İnşallah, Heydər Əliyev dövlətimiz üçün çox vacib olan bu prosesi qarşıdakı prezident seçkilərində yenə də xalqın dəstəyi, köməyi ilə sona çatdıracaqdır.

Çünki məhz Heydər Əliyev bir neçə hakimiyyətdən sonra ona miras qalmış sınıq-salxaq, tam dağılmış dövlət məşimini bu illər ərzində nöinki sazlamış, hətta onu yeniləşdirə bilmişdir. Bunu yalnız onun kimi iti tətəkkürə, hədsiz müdrikiyə, zəngin təcrübəyə, tükənməz səbrə, çox böyük cəsərtlə və polad iradəyə malik nəhəng şəxsiyyət görə bilərdi.

Bir-iki kəlmə də şahidi olduğum Heydər Əliyev cəsərtindən danışmaq istəyirəm. Artıq hamıya məlum haqiqətdir ki, indiki «demokratlar» 1992-ci il oktyabrın 24-də öz əsas siyasi oponentləri Heydər Əliyevi aradan götürmək üçün onu «Salvador Alyende variantı» adlı əməliyyatla qətlə yetirmək istəyirdilər. Onların ağılları özlərinə gedirdi. Qısa müddətdə hakimiyyətdə o qədər namərdliklər, naxələfliklər, haqsızlıqlar, hətta cinayətlər törətmişdilər ki, xalq onları nöinki dəstəkləmir, onlara çox dərin nifrət bəsləyirdi. Naçıxıvan camaatı Heydər Əliyevin müdafiəsinə qalxdı və cinayətə cəbhəçi «bəy»ləri necə lazımdırsa, yerində oturdı. O zaman Bakıdakı irtica, başda daxili işlər naziri olmaqla, Naxçıvana Heydər Əliyevə döyülməyə silahlı qüvvələr göndərmək fikrinə düşdü. O «qeyrətli» desantın gözləndiyi günün gecəsi mən Heydər Əliyevlə görüşüb əldə olan məlumatları tutuşdurduqdan sonra ondan soruşdum: «Bəzən Bakıdan gələnlər istefə tələbini qoydular?»

Əslində, bu hadisələrdə özüm də «günahkar» sayırdım. Çünki Bakıdakı «bəy»lər Heydər Əliyevə qarşı o, siyasi partiya yaratmağa razılıq verəndən sonra təzyiqli daha da artmışdılar. Və bütün bunlara baxmayaraq, artıq biz Yeni Azərbaycan Partiyasının ilk konfransına hazırlaşırıdq. Düzdü, Heydər Əliyevə sədri kimi qorumaq naminə, lazım gələrsə, onun Ali Məclisin sədrliyindən əl çəkməsi variantını da götür-qoy edirdim. Çox gözəl anlayırdım ki, xalqımız, vətənimin sabahki taleyi bu insandan asılıdır və həyəcənla sualımı cavabımı gözləyirdim.

Heydər Əliyev düz gözələrimin içinə baxa-baxa sağ yumruğunu qarşısındakı masaya vuraraq qətiyyət və cəsərtlə dedi: «**Mən burada xalq aylaşdırıb və nə qədər ki, inanır, burada olacağam!**»

O zaman öz-özüm düşünürdüm: kaş dünyanın ən mötəbər informasiya kanallarının operatorları burada olaydılar və əsl dövlət kişininin əsl kişiliyini, fədakarlığını, mərdliyini lentə alaydılar, bütün dünyada göstərəydilər.

Xalqımız tarixən mərdliyi, kişiliyi xoşlayıb, qoruyub, ona dəstək veribdir. O gün bir anlıq bütün fikirlərimdən vaz keçərək sövq-təbii dilləndim: sabah mən də burada olacağam.

Təxminən iki il sonra buna bənzər hadisə 1994-cü il oktyabr ayının 4-də Bakıda baş verdi. Yenə Heydər Əliyev cəsərti, qətiyyəti, bir də xalq dəstəyi daxili, xarici irticaya qalib gəldi. Hakimiyyətdən kənarda olan Heydər Əliyevi dəstəkləyən xalq bu dəfə də hakimiyyətdə əyləşən Heydər Əliyevə qorudu. Çünki onu hakimiyyətə xalqın özü gətirmişdi. Xoşbəxtəm ki, o gün də xalqın içindəydim.

Bütün nəhəng, qüdrətli, nadir şəxsiyyətlər kimi, Heydər Əliyevin həyatı, taleyi də enişli-yoxuşlu, keşməkeşli və mürəkkəb olubdur. Buna «Günəş sindromu» da demək mümkündür. Planetimiz, insanları, bütün canlıları yashadan Günəşdir və insanlar ən çox giley-güzarı da Günündən edirlər; soyuğa düşənlər hərərətini aşığından, istiyyə dözməyənlər isə hərərətini çoxluğundan gileylənr, inciyir, narazılıq edirlər. Əbədi yaşadığımız Günəş isə bütün bunlara məhəl qoymadan öz hərərətini bizdən əsrgəmədiyi üçün bəşər övladı onu sevır, ona səcəde edir.

Heydər Əliyevdən söz düşəndə adətən onun bir sıra fenomenal keyfiyyətləri ilə yanaşı, tükənməz enerjiyə malikliyini də heyranlıq və təəccüblə qeyd edir, bunun mənbəyini axtarırlar. Bütün yaradıcılar, yarıdanlar kimi, Heydər Əliyevin tükənməz enerjisinin mənbəyi də onun yaratdıqlarındandır. Nə qədər çox yaradırsa, o qədər də çox enerji alır.

Heydər Əliyevdən danışanda bir də ətrafının ona oxşamadığını söyləyirlər. Bu da həqiqətdir. Lakin dağlar silsiləsi bir səviyyədə olarsa, nəhəng, uca zirvələr itər, yoxa çıxar, gözə dəyməz...

Xalqımızın taleyinə biganə qalmayan, dövlətimizin gündən-günə yüksəlməsini qəlbən arzulayan bütün həmvətənlərim kimi, mən də ürəkdən sevinirəm ki, dünya siyasətində nadir şəxsiyyətlərdən biri, öz tükənməz enerjisi ilə bundan sonra da görəcəyi işlərlə çoxlarını heyran qoyacaq, ömrünün 80-ci baharını xoşbəxt rəhbər, milli lider, xoşbəxt ata, xoşbəxt baba kimi qarşılayan Azərbaycan Prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri, həyatı nəsilərlə örnək və görək olacaq Heydər Əliyevlə yanaşı, Azərbaycanın siyasi-ictimai həyatında Heydər Əliyevə çox-çox oxşayan İlham Əliyev də var!

1969-cu ilin yayında Moskva dəmiryol vağzalında müəllimə həmkarımın mənə verdiyi xoş xəbər çox tutarlı, əsaslı müjdə imiş!

Подлежит опубликованию в "Ведомостях", газетах "Правда", "Известия" и республиканской печати Азербайджанской ССР

ПРЕЗИДИУМ ВЕРХОВОГО СОВЕТА СССР
PREZIDIUM VERHOVNOG SOVETA SSSR
SOVETI PREZIDIUMNING FARMONI
SOVETI PREZIDIUMNING UKAZI
SOVETI RAJASOT KEJATININ FARMANI
SOVETI RAJASOT KEJATININ UKAZI

UKAZI PREZIDIUMU SOVETUJU STORIM DA UKAZIJI PSS
PSSR AUGSTAKAS RADOMES PREZIDIUJA DEKRETS
SSSR JOGORUJ SOVETININ PREZIDIUMUNU UKAZI
UKAZI PREZIDIUMI SOVETI ODKI SSSR
UKAZI TARTVOS VEKOSI PREZIDIUMI UKAZI
SSSR EKARM SOVETININ PREZIDIUMNING UKAZI
KST LIIDU OLEMHOKUGU PREZIDIUMI SEALUS

УКАЗ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВОГО СОВЕТА СССР

О награждении тов.Алиева Г.А. орденом Ленина

За заслуги перед Коммунистической партией и Советским государством и в связи с пятидесятилетием со дня рождения наградить первого секретаря ЦК Компартии Азербайджана тов.АЛИЕВА Гейдара Али Рза оглы орденом ЛЕНИНА.

Председатель Президиума
Верховного Совета СССР
(Н.Подгорный)

Секретарь Президиума
Верховного Совета СССР
(М.Георгадзе)

Москва, Кремль.

8 мая 1973 г.

№ 4226-УШ.

Подлежит опубликованию в "Ведомостях", центральной печати и республиканской печати Азербайджанской ССР

Принято 2 июля 1979 г. прот. № 13 § 12

ПОСТАНОВЛЕНИЕ БЮРО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТА КОМПАНИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

О приеме на учебу иранцев азербайджанской национальности в высшие учебные заведения г.Баку

1. Принять к сведению и руководству, что решением ЦК КПСС от 13/У-81 г. Министерству высшего и среднего специального образования СССР поручено начиная с 1981/1982 учебного года принимать в высшие учебные заведения г.Баку десять человек из числа иранцев азербайджанской национальности.

2. Совету Министров Азербайджанской ССР выделить Президиуму Азербайджанского общества дружбы и культурной связи с зарубежными странами необходимые средства для обеспечения вышеуказанных студентов стипендиями и соответствующими пособиями на весь период обучения.

3. Министерству высшего и среднего специального образования республики осуществить прием, размещение и обеспечить соответствующие условия для успешных занятий прибывающим на учебу иранцам азербайджанской национальности.

Верховный Совет АССР
Верховный Совет ВР
Верховный Совет РР
Верховный Совет ДР
Верховный Совет КР
Верховный Совет ЛР
Верховный Совет МР
Верховный Совет НР
Верховный Совет ПР
Верховный Совет ТССР

Указ Президиума Верховного Совета Азербайджанской ССР
Pisuz Prezidiumu Verhovnoy Sovetu Azerbaydjana SSR
Указ Президиума Верховного Совета ВР
Указ Президиума Верховного Совета РР
Указ Президиума Верховного Совета ДР
Указ Президиума Верховного Совета КР
Указ Президиума Верховного Совета ЛР
Указ Президиума Верховного Совета МР
Указ Президиума Верховного Совета НР
Указ Президиума Верховного Совета ПР
Указ Президиума Верховного Совета ТССР

УКАЗ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВОГО СОВЕТА СССР

О присвоении звания Героя Социалистического Труда
первому секретарю ЦК Компартии Азербайджана
тов.Алиеву Г.А.

За большую организаторскую и политическую работу по мобилизации коммунистов и всех трудящихся республики на успешное осуществление решений XXV съезда партии по развитию народного хозяйства, повышению эффективности общественного производства, обеспечению ежегодного выполнения и перевыполнения планов и социалистических обязательств по продаже государству всех сельскохозяйственных продуктов присвоить кандидату в члены Политбюро ЦК КПСС, первому секретарю ЦК Компартии Азербайджана тов. АЛИЕВУ Гадару Али Рза оглы звание ГЕРОЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ТРУДА вручением ему ордена ЛЕНИНА и золотой медали "СЕРП И МОЛОТ".

Председатель Президиума
Верховного Совета СССР
(Л.Брежнев)

Секретарь Президиума
Верховного Совета СССР
(М.Георгадзе)

Москва, Кремль.
21 августа 1979 г.
№ 653-Х.

Президиуму
Верховного Совета СССР

СОВЕТ МИНИСТРОВ СССР

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

от 23 ноября 1982 г. № 1008

Москва, Кремль

О Первом заместителе Председателя Совета
Министров СССР

Совет Министров СССР ПОСТАНОВЛЯЕТ:

Внести в Верховный Совет СССР проект постановления Верховного Совета СССР "О назначении т.Алиева Г.А. Первым заместителем Председателя Совета Министров СССР".

Председатель
Совета Министров СССР

Н.Тихонов

Заместитель Председателя
Совета Министров СССР

М.Смиртюков

ПРЕЗИДИУМУ
ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР
ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՅԻՆ
ՍՈՎԵՏԻՆԻՆԻ ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ՍՈՎԵՏԻՆԻՆԻ ԳՐԱՐԱՆ
MESCIUSIOSIOS TARYBOS
NUTARIMAS

ՀՈՒՐԱՄԻ ՍՈՎԵՏԱՐԱՅ ՏՐԵՄ ԱՆ ԱՆԿՆԻՆ ԲՍՍ
PSRS AUGSTĀKĀS PADOMES LĒMUMS
СССР ЖОГОРКУ СОВЕТНИՆԻՆ ԵՂՏՈՄԻ
ԿՐՈՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՕՒՆԻ ՍՍՏՐ
ՍՍՏՐ. ԳՐԱՐԱՆԻՆԻ ՍՈՎԵՏԻՆԻՆ
СССР ЕКАՐՄ ՍՈՎԵՏԻՆԻՆԻ ԿԱՐԱՐՄ
NSY LIIDU OLENNOKOGU OTSUS

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР

О НАЗНАЧЕНИИ ТОВАРИЩА
ПЕРВЫМ ЗАМЕСТИТЕЛЕМ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
СОВЕТА МИНИСТРОВ СССР

Верховный Совет Союза Советских Социалистических Республик
п о с т а н о в л я е т :

Назначить тов.АЛИЕВА Гейдара Алиевича Первым заместителем
Председателя Совета Министров СССР.

Первый заместитель Председателя
Президиума Верховного Совета СССР
(В.Кузнецов)

Секретарь Президиума
Верховного Совета СССР
(Т.Ментешавили)

Москва, Кремль.
24 ноября 1982 г.
№ 8317-Х.

НЕ ПОДЛЕЖИТ ОГЛАШЕНИЮ
(ПОДЛЕЖИТ ВОЗВРАТУ)

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА
ЗАСЕДАНИЯ
Президиума Совета Министров СССР
от « 15 » декабря 1982 г. № 65

ХШ. О рассмотрении в Совете Министров СССР
вопросов транспорта и связи
(т.т. Тихонов, Смиртюков, Байбаков, Алиев,
Архипов)

Возложить на Первого заместителя Председателя Совета Министров СССР т. Алиева Г.А.:

а) рассмотрение вопросов МПС, Минморфлота, автомобильного и речного транспорта и дорожного хозяйства союзных республик, Минтрансстроя и Минсвязи СССР;

б) руководство постоянной Комиссией Совета Министров СССР по вопросам строительства Байкало-Амурской железнодорожной магистрали.

★ Председатель
Совета Министров СССР Н. Тихонов
КАНЦЕЛИЯ

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА
ЗАСЕДАНИЯ
Президиума Совета Министров СССР
от « 2 » февраля 1983 г. № 6

УШ. О рассмотрении в Совете Министров СССР во-
просов по некоторым министерствам и ведом-
ствам СССР
(т.т. Тихонов, Архипов, Алиев, Байбаков, Гальзин)

Возложить:

а) на Первого заместителя Председателя Совета Министров СССР т. Алиева Г.А. рассмотрение вопросов Минздрава СССР, Минмедпрома, Минкультуры СССР, Минпроса СССР, Минвуза СССР, Госпрофобра СССР, Гостелерадио СССР, Госкино СССР, Госкомиздата СССР, Спорткомитета СССР, ТАССа, Главархива СССР и Всесоюзного агентства по авторским правам;

б) на Первого заместителя Председателя Совета Министров СССР т. Архипова И.В. рассмотрение вопросов Минлегпрома СССР.

★ Председатель
Совета Министров СССР Н. Тихонов
КАНЦЕЛИЯ

Arif RƏHİMZADƏ,
Milli Məclis sədrinin
birinci müavini

İKİ DƏRS

Unudulmaz Heydər Əliyevin taleyimdə rolu barəsində fikirlərimi bölüşmək üçün bu mövzuya necə başlamaq haqqında çox düşünüb-düşündüm. Hər şeyi deyib qurtarmaq, əslində, bir məqalədə mümkün deyildir. Mən öz fikirlərimi ümumi şəkildə söyləməyi, ayrı-ayrı faktların üstündən keçməyi qərara aldım.

Heydər Əliyev 30 ildən artıq Azərbaycanın siyasi və dövlət həyatının zirvəsində olmuşdur. Bu illərin heç də hamısında o, ölkəyə rəhbərlik etməmişdir. Məlum fasilələr olmuşdur. Lakin o illər hamısı tamdır, bütöv bir dövr təşkil edir.

Ömrümün yarıdan çox hissəsini, özü də ən fəal hissəsini mən o dövrdə yaşamışam. Heydər Əliyevi təkcə dövlətin başçısı, xalqın dahi nümayəndəsi kimi deyil, həm də çox yaxın, doğma, əziz bir insan kimi qəbul etmişəm və indi də o cür qəbul edirəm. Uğurları, sevinci, kədəri, ağrı-acısı mənə bilavasitə aid olan bir şəxsiyyət kimi. Onun sevinci də, kədəri də mənim qəlbimdən keçmişdir. Ən maraqlı burasıdır ki, mənim bu münasibətim Heydər Əliyev tərəfindən hər hansı şəxsi amillərlə bağlı deyildi. O, minlərlə soydaşımıza necə yanaşırdısa, mənə də o cür yanaşırdı: hörmətlə, qayğı ilə və yüksək tələbkarlıqla. Odu ki, Heydər Əliyevin taleyimdə rolu onun mənimlə bir nəsiləndən olan insanların, bütövlükdə, Azərbaycan xalqının taleyindəki rolu ilə eyni idi. Bu mənada o məni və xalqımı iki dəfə xilas etmişdi. Birinci dəfə ümitsizlikdən, mənasız həyatdan, mənəvi düşkünlükdən, ikinci dəfə isə cismən və mənən məhv olmaqdan.

1969-cu ilin yayı idi. Dissertasiya müdafiə etdikdən və Krasnodar diyarında nüfuzlu elmi-tədqiqat müəssisəsində iki ilə yaxın çalışdıqdan sonra mən Bakıda işləməyə dəvət olunmuşdum. O vaxt Azərbaycanda mövcud olan şəraiti yaxşı xatırlayıram. Deyə bilmərəm ki, insanlar fəlakətlərə məruz qalmışdılar və ya fəvqəladə sınaqlara çəkilirdilər. Amma hər yerdə narazılıq, bədbinlik, biganəlik hökm sürürdü. Sosial-iqtisadi göstəricilərin əksəriyyətinə, məsələn, əmək haqqının səviyyəsinə, mənzil, məktəb və xəstəxana təminatına, nəhayət, ərzaq məhsullarının istehlakına görə respublika ölkədə sonuncu yerlərdən birini tuturdu.

Ermənistanın bizə ilk açıq ərazi iddiaları da həmin dövrdə təsadüf etmişdi. Hər yerdə söhbət gəzirdi ki, bəzi sərhədyanı ərazilər tamahkarlıq məqsədi ilə ermənilərə satılmış və ya hədiyyə edilmişdir. Əlbəttə, əhalinin böyük əksəriyyəti vəziyyətin bu cür olmasının hansı faciəli nəticələrə gətirib çıxara biləcəyini təsəvvür də etmirdi. Lakin çoxları başa düşürdü ki, respublikanın rəhbərləri Azərbaycanın qarşısında dayanacaq problemləri həll etməyə qadir deyillər.

Heydər Əliyev belə bir şəraitdə respublikanın rəhbəri oldu. İyulun ortaları idi, ilin yekunları artıq ümumən müəyyənləşmişdi. İqtisadiyyatın bütün sahələrində nəzərdə tutulan göstəricilərdə xeyli gerilik vardı. O dövrdə əhalinin yarıdan çox hissəsi kənd yerində yaşayırdı. Onların bütün güzəranı və firavanlığı bu sahədəki vəziyyətdən asılı idi. Lakin kənd təsərrüfatı da olduqca ağır vəziyyətdə idi.

Etiraf etmək lazımdır, az adam inanırdı ki, elə 1969-cu ildə iqtisadiyyatda nə isə etmək olar. Ancaq insanları səfərbər edib arxasına aparmaq, çoxsaylı problemlərin içərisindən başlıca, ümdə olanları aşkara çıxarıb əsas diqqəti onların həllinə yönəltmək bacarığı sayəsində Heydər Əliyev elə 1969-cu ildə sənaye və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının əhəmiyyətli artımına nail oldu. Respublika iqtisadiyyatının gələcək inkişafı üçün əsas yaradıldı, ermənilərin bizə qarşı ərazi iddialarının qarşısı alındı. Mən belə bir fikirdən uzağam ki, Heydər Əliyev gördüyü bütün işlər 1969-cu ilin bir neçə ayının bəhrəsidir. İqtisadiyyatın, təhsilin, sosial sahənin və bir çox digər sahələrin inkişafı ilə bağlı olan, təkcə respublika miqyasına görə deyil, həm də İttifaq miqyasına görə nəhəng proqramlar məhz 1970–80-ci illərdə həyata keçirilmişdi. Amma 1969-cu ilin altı ayı insanların şüurunda dönüş dövrü oldu. Biz anladıq ki, çox şeyə nail

Heydər Əliyevin tələyində rolu onun mənimlə bir nəsilədən olan insanların, bütövlükdə, Azərbaycan xalqının tələyindəki rolu ilə eyni idi. Bu mənada o məni və xalqımı iki dəfə xilas etmişdi. Birinci dəfə ümid-sizlikdən, mənasız həyatdan, mənəvi düşkünlükdən, ikinci dəfə isə cismən və mənən məhv olmaqdan.

ola bilərik. Biz ölkədə hamı ilə bərabər olduq, özümüzdə verdiyimiz dəyər yüksəldi. Müasirimiz olan Sovet İttifaqının və Azərbaycanın görkəmli bir yazıçısı və dramaturqu demişdi ki, bütün ömrü boyu Heydər Əliyevə ən azı ona görə minnətdar olacaq ki, o, xalqımızı naqislik kompleksindən xilas etmişdir. Bəli, bu, Heydər Əliyevin mənim tələyimdə və milyonlarla həmvətənimizin tələyində tutduğu yeri müəyyən edən əsas amillərdən biridir. Bu, Heydər Əliyevin bizə öyrətdiyi böyük tarix dərslərinin birincisi idi. Təkcə dövlətə necə rəhbərlik etmək, onu nə cür idarə etmək dərsi deyil, həm də vətəni necə sevmək, xalqın adını və mənəvi dəyərlərini yüksəklərə nə cür qaldırmaq dərsi. Millətin atası və ölkənin birinci vətəndaşı olmaq dərsi.

Lakin deyildiyi kimi, tarix heç nə öyrətmir, yalnız fərsiz şagirdlərdən cavab istəyir. Bədbəxtlikdən, belə şagirdlərdən bizim aramızda da var imiş. Öz liderimizi saray intriqaqlarından və düşmən tərxiyatından qorumağı biz nəinki bacarmadıq, hətta buna cəhd də göstərmədik. Heç olmasa, öz xeyrimizə görə. Öyrənilməmiş dərslər müəyyən dövrdə ölkəni milli fəlakətə apardı. Vətənimizin mövcudluğu, suverenliyi üçün real təhlükə yarandı. Hər şey baş-ayaq oldu. Kriminal keçmiş və şüura iddia etməyə başladılar. Özü də istədiklərinə nail oldular.

Biz çox da uzaq olmayan keçmişdə aldığımız dərsləri yadımıza salmalı olduq. Birlikdə, eyni vaxtda yada saldıq. Demək olar, hamımız.

Yenə də Heydər Əliyev xalqın şərəf və ləyaqətini müdafiə etdi, Azərbaycanı qoruyub saxladı,

onun dövlətçiliyini təzədən yaratdı, ölkəni müstəqillik, demokratiya və tərəqqi yoluna çıxardı. Bu kursun varisliyini və dönməzliyini təmin etdi.

Azərbaycanın unudulmaz lideri Heydər Əliyevin bu iki dərsləri mənim həyatımda və xalqımızın tələyində ən başlıca dərslərdir. Ümidvaram ki, bu dərsləri yaxşı öyrənib mənimləməmişik. Heç vaxt yadımdan çıxarmayacağıq.

Seyfəddin QƏNDİLOV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru,
professor, əməkdar elm xadimi

HƏYATINI AZƏRBAYCANIN ŞƏRƏFLİ TARİXİNƏ ÇEVİRƏN ŞƏXSİYYƏT

Keçmiş nəzər salmaq, ötən günləri xatırlamaq istisnasız olaraq hər kəsin qaçılmaz xarakterik məziyyətidir. İndi, 2004-cü ilin bu qızmar yay günlərində yaddaşımda yenidən çözlənən hadisələr, proseslər məni hər an ötən dövrün salınmasını yada salmağa səsləyir. Yəqin ki, fəaliyyətimin və ömrümün daha çox ictimai-siyasi mahiyyət kəsb etməsi səbəbindəndir ki, keçmiş zamanla bağlı xatirələrim də, əsasən, «siyasi hərərat» yüksək olan hadisələrlə əlaqədardır. Ötən ilin hədsiz sevincləri ilə yanaşı, çox ağır olan itkisi, eləcə də daha əvvəlki önləmlərin keçməklə və eyni zamanda şərəfli məqamları, ziddiyyətləri və yüksəlişləri, 11 il öncənin iztirabları, 35 il əvvəlki heyətləri indi düşüncəmin təhlil «süzgəci»ndən keçərək daha obyektiv qiymətini alır.

Təlimim Azərbaycanca son 40 ildə cərəyan edən bütün ictimai-siyasi proseslərin fəal müşahidəçisi, yaxud da iştirakçısı olmaq, ölkədə baş verən hadisələrlə oxunmuş məlumatlanmaq imkanı bəxş edilib. Yazılı xatirələrimlə yanaşı, sürurə əbədi həkk olunmuş əlo duyğulu anlar da var ki, onlar bir tarixçi olaraq mənə ölkəmizin son bir neçə onilliyinin siyasi tədqiqatını aparmaq üçün münbit zəmin formalaşdırır. Bir məqamı isə xüsusi vurğulamaq istəyirəm: bütün xatirələrimdən aydın, işıqlı bir xətt keçir – Heydər Əliyev xətti. Bu şəxsiyyətin malik olduğu qüdrət, potensialı, tükənməz enerjini, ali dəyərləri layiqincə qiymətləndirə, dünyanın ən böyük azərbaycanlısını tam monada tanıya bilməyimiz? Yaratdığı və inkişaf etdirdiyi dövləti bizə örməyə gətirmək hər birimizin həyatında bu şəxsiyyətin oynadığı müsbət rol, 50 milyonluq azərbaycanlının taleyində buraxdığı nurlu izi tam anlamda dərk edə bilirikmi? Onu da anlayıram ki, dahiləri, ali şəxsiyyətləri bütün parametrlər üzrə tanımaq üçün zaman amili xüsusi önəm daşıyır.

Mənim Heydər Əliyevi tanıya bilmək zamanım 40 ilə yaxın dövrü əks etdirir. Ötən əsrin 50-ci illərinin birinci yarısında Bakı Dövlət Universitetinin adı bir tələbəsi, aspirantı olan bu sətirlərin müəllifinin yaddaşında Heydər Əliyev universitetdə daim nümunə göstərilən fəal məzun, təhlükəsizlik xidmətinin yüksək rütbəli zabiti kimi iz buraxıb. Üçüncü minilliyin dördüncü ilində isə bu böyük şəxsiyyəti dünyanın görkəmli siyasi xadimləri, dövlət adamları özləri üçün örnək sayır, daim öyrəniləsi idarəçilik ensiklopediyası kimi qəbul edirlər. 40 ilin bu fərqli həmin zamanın ucaldığı bir şəxsiyyətin ali mahiyyətinə mənim üçün tam izah edir. Xatirələrimin kiçik bir hissəsini bölüşməyə isə böyük ehtiyac duyuram.

35 il öncə, indiki kimi, qızmar yay günləri idi...

...1969-cu ili böyük narahatlıqla qarşılamışdıq. Sovetlər Birliyində cərəyan edən proseslər – mərkəzdən müttəfiq respublikalara qarşı yeni istismarçı siyasi xəttin həyata keçirilməsi və yerlərdə «beynəlmilətçilik» pərdəsi altında bütün milli dəyərlərdən kütləvi imtina meylinin artması 60-cı illərin sonunda ən yüksək səviyyəsinə çatmışdı. Azərbaycan Dövlət Televiziya-sının siyasi icmalçısı kimi dövrün ictimai-siyasi durumu ilə yaxından tanış idim. Moskvadan göndərilən sifarişlərin mahiyyətindən xəbərdar olaraq onların yerli rəhbərlər tərəfindən necə böyük cidd-cəhdlə yerinə yetirilməsi gənc alim kimi ürək ağrısı ilə seyr edirdim. Açıq-aşkar tariximizin unudurulması tendensiyası aparılırdı, milli-mənəvi keçmişimizi məsxərəyə qoyan kompaniyaya start verilmişdi.

Biz ziyahlar, gənc tarixçilər bu zərərli prosesin qarşısını almaqda aciz idik. Anlayırdıq ki, anti-Azərbaycan kampaniyası ancaq dövlət rəhbərliyinin qətiyyəti sayəsində dayandırıla bilər. Təəssüf ki, o dövri rəhbərliyin acizliyi və səbatsızlığı mərkəzin sifarişlərinin asanlıqla həyata keçməsinə münbit zəmin formalaşdırırdı. Bir sözlə, Azərbaycan böyük siyasi-mənəvi repressiv aparatın məngənəsində çapalayır.

1969-cu ilin iyul məzuniyyətini Kislovodskda keçirdim. Həmin ayın 15-də səhər radioya qulaq asarkən Azərbaycana aid mühüm bir xəbəri eşitdim. Respublika Kommunist Partiyasının 14 iyul tarixli növbədənəkar plenumunda birinci katib Vəli Axundov vəzifəsindən azad edilmiş, bu posta Heydər Əliyev seçilmişdir. Bu xəbəri mənimlə bərabər dinləyən digər millətlərin nümayəndələri maraqla yeni rəhbərin əvvəl hansı vəzifədə işlədiyini soruşdular. «Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri olub, rütbəsi də generaldır» cavabına reaksiya birmənalı oldu: «Dost, tezliklə ölkəmizdə kütləvi həbslər, repressiya başlayacaq». Qeyd edim ki, həmin dövrdə ziyahlar arasında antisovet meyli geniş yayılmışdı və təhlükəsizlik orqanının işçilərinə də daim «çəkist» yarlığı vurulur, onlar az qala «insanlığın düşməni» kimi qiymətləndirilirdilər. Bu baxımdan ətrafımda olan insanların məlum «proqnozlarını» verərəkən hansı amillərə əsaslandıqlarını da anlayırdım. Həmin an yad mühitdə olduğumu əli olaraq yada saldım. Ölkədə «beynəlmilətçilikdən» nə qədər çox danışsalar da, şovinizm elementləri addımbaşılı özünü bürüzə verirdi və millətini «qara camaat» sayan belə ziyahların qarşısında susqun qala bilməzdim. Milli təəssübkeşlik hissənə arxalanaraq «bizim çəkist sizinkilər kimi deyil, bizim general yaxşı rəhbər olacaq» cavabını verdim.

Həmin gün ancaq Heydər Əliyev, onun keçmiş fəaliyyəti və ölkəmizin gələcəyi barədə düşündürdüm. Əslində, bu persona əvvəl işlədiyi vəzifənin mahiyyətinə uyğun olaraq «az tanınan şəxs» imicinə malik olsa da, ziyalı təbəqəsində, elə əməkdaşı olduğuğum Bakı Dövlət Universitetində məşhur idi. 1957-ci ildə universitetin tarix fakültəsini bitirən Heydər Əliyev hər yeni vəzifə iyerarxiyasını fəth etdikcə, bu, universitetimizdə xüsusi sevinclə qarşılanırdı. Fəal ictimaiyyətçi kimi tez-tez dekanlıqda, rektorluqda olurdu. Burada dəfələrlə Heydər Əliyevi görmüşdüm. O, görkəmi, nəzakəti, davranışı, ətrafındakılara münasibətində diqqət cəlb edir və özünə hörmət qazandırdı. Biz böyük qürur hissi ilə bu zabitlə salamlaşar, onunla kiçik söhbət belə özümüz üçün fəxr sayardıq.

Hələ 1969-cu ilin iyul ayınadək olan dövrdə tarix fakültəsində oxuyan tələbələr üçün daim örnək göstərilən məzunlar sırasında əbədi rəhbərimizin adı ilk sıralarda çəkilirdi. Biz Heydər Əliyevi başqa fəaliyyət yönümündən də tanıyırdıq. Bilirdik ki, 1967-ci ildə böyük səs-küyə

səbəb olmuş, ictimai-siyasi rezonansla müşayiət edilmiş Novruz şənliklərinin keçirilməsi üçün razılıq verən, daha doğrusu, buna nail olan məhz general Heydər Əliyev idi. Həmin ərsəfdə bu bayrama hazırlıq, demək olar ki, yarım-məxfi şəraitdə aparılır və ziyalılar burada iştirakdan çəkinir, tərəddüd edirdilər. Heç unutmuram, «KQB»-nin razılıq verməsi barədə xəbər gələndən sonra universitet müəllimləri aşkar qürurla «Görürsünüz, məzmunumuz ilk əvvəl tarixçidir» söylədilər. Novruz şənlikləri həqiqətən də ümumxalq bayramına çevrildi. Əsl simasını itirərək rus-erməni təsirini yaşadan Bakıda məhz general Heydər Əliyevin sayəsində, nəhayət ki, Azərbaycan ruhu təntənəli şəkildə nümayiş etdirildi!

Həmin dövrdə ziyalılar arasında «antisovetçilər» kimi tanınan müəllimlərdən Heydər Əliyev barədə çox məlumatlar alırdıq. Onunla söhbət etmiş müəllimlər söyləyirdilər ki, danışıqları sırf səmimiyyət şəraitində keçir. Xatırladım ki, DTK-nın fəaliyyəti həmin dövrlərdə bütün müttəfiq ölkələrin elmi ictimaiyyətində geniş müzakirə edilən mövzu idi. Azərbaycanda isə bu qurumun əməllərindən çox onun sədrinin bizi daim heyretləndirən fəaliyyətini dəyərləndirdik. Uzun onilliklərdən sonra Azərbaycan DTK-ya, nəhayət ki, bir azərbaycanlının rəhbərlik etməsinin müsbət nəticələrini ziyalılar aşkar görürdülər.

Heydər Əliyev Sovet Azərbaycanının rəsmi həyatında Azərbaycan dilində danışmaq ənənəsinin əsasını qoydu və bunu hər bir vətəndaşdan daim tələb etdi!

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyindən iki həftə ötmüdü. Artıq Bakıya qayıtmışdım. Avqustun ilk qızmar gününü söhbət etdiyim yaxın tanışım respublika rəhbərinin hamıya təəccüblü gələn səfərlərindən danışdı. Onun dediyinə görə, Heydər Əliyev artıq bir həftədir ki, Bakıdakı mağazaları, işə obyektlerini gəzir, hətta pixtaxatların altı ilə (qıtlıq dövrdə bəzi satıcılar malları xüsusi alıcılar üçün burada saxlayırdılar) maraqlanır, yerlərdəki hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyəti ilə bilavasitə əhəlinin vasitəsilə tanış olurdu. Ən maraqlı cəhət isə o idi ki, hər şeylə maraqlanan bu cavan adamın ölkə rəhbəri olmasını satıcılar, əməliyyatçılar heç bilmirdilər (o zaman televiziyanın imkanları məhdudd olduğundan, rəhbərin görüntüsünü tanıyanların sayı төк-түк idi). Ancaq bir neçə saatdan sonra həmin obyektə gələn yoxlamalardan sonra məlum olurdu ki, bir qədər əvvəl həddən çox sual verən şəxs məhz respublikanın rəhbəri imiş.

Bu baxımdan da şəhərdə Heydər Əliyevin şəkli əks olunmuş qəzetlərə tələbat birə on qat artmışdı. Cəmlərində qorxu olanlar birinci katibi tanımaq üçün hər vəchlə onun şəkillərini əldə etməyə çalışırdılar. Bu jest biz ziyalılarda ilk müsbət təəssürat yaradırdı. Anlayırdıq ki, yeni rəhbərin ilk işi ictimaiyyətdə sosial ədaləti bərpə etmək, xüsusən də artıq itmiş halallığı geri qaytarmaqdır. Hər kəsin müzakirə mövzusu birinci katibin həmin gün hansı mağazanı gəzməsi və orada neqativ halları necə işfə etməsi barədə olurdu.

Avqustun 6-sı isə Bakı növbəti şokunu yaşadı. Hamı bir-birinə «Əliyev doğrudan belə danışmış» sualını ünvanlayırdı. Bütün bu söhbətlərin əsas məzhi o idi ki, bir gün öncə, yəni növbədənənar plenumdan cəmi 20 gün sonraya təsadüf edən 5 avqust plenumunda birinci katib hamını heyretləndirən çıxış etmişdi. Əslində, bu plenum ictimaiyyət üçün o baxımdan maraqlı idi ki, yeni rəhbər fəaliyyətinin siyasi, iqtisadi, inzibati aspektlərinin əsas prinsiplərini bəyan etməli idi. Düzü, bu prosedurlar əvvəllər basmaqəlib formada, ənənəvi üslubda, yəni Leninin şəərəfinə, müttəfiq respublikaların «qardaşlığına», Moskvaya hədsiz sədaqətə həsr edilmiş tostlardan ibarət olurdu. Lakin Heydər Əliyev yeni rəhbər üçün təqdimat mərasimini xatırladan plenumda nəinki belə tostları səsləndirmiş, əksinə, adətən «sovet quruluşu düşmənlərinin qərəzli təbliğatı» kimi dəyərləndirilən fikirləri təkrarlamışdı.

Həmin hadisələrdən 35 il ötüb və indi qarşımdakı səhifələri saralmış «Kommunist» qəzetinin 6 avqust tarixli sayında dərc edilən plenumun stenoqramını diqqətlə oxuyuram. Siyasi plüralizmin, azad sözün, bütün vətəndaş hüquq və azadlıqlarının bərqərar olduğu cəmiyyətin meyarları baxımından 35 il əvvəl edilən çıxışda səslənən bu fikirlər indi bəlkə də adi görünə bilər. Ancaq 1969-cu ilin 6 avqust tarixində «Kommunist» qəzetinin səhifələri biz ziyalılar üçün həm də çox işıqlı görünürdü. Məruzəni dəfərlə oxuyurdun, xüsusi sətəlləri az qala əzbərləyirdik. Uzun illər millətə bütün ziyalıların, elm xadimlərinin, elə sadə vətəndaşların özlərinin də içini didib-parçalayan həqiqətlər indi xüsusi xidmət orqanlarında general rütbəsi qazanmış sovet rəhbərinin öz dili ilə səslənirdi.

«Bəzi nailiyyətlərə baxmayaraq, respublika iqtisadiyyatının inkişafında müəyyən çətinliklərlə qarşılaşırdıq, xalq təsərrüfatının bəzi sahələri xeyli geri qalır. Bizim təxirəsalınmaz vəzifəmiz səhiyyədə, tikintidə və kənd təsərrüfatında yaranmış vəziyyəti dərindən təhlil etmək əsasında bütün zəhmətkeşləri vəzifələrinin yerinə yetirilməsindən ötrü səfərbərliyə almaq üçün lazımi tədbirlər görməkdən ibarətdir» – yeni rəhbərin bu fikirləri, daha

doğrusu, sovet cəmiyyətinin eyiblərini etiraf etməsi hamını heyrətə salmışdı! «Necə yəni inkişafda çətinliklərlə qarşılaşırıq, axı deyilənə görə, biz geri qalmırıq, həm də Moskva ola-ola biz kimik ki, hansısa sahələrdəki vəziyyəti təhlil edək və mərkəzin icazəsi olmadan zəhmətkeşləri vəzifələrini yerinə yetirmələri üçün səfərbərliyə ala» kommunist mənəfeyini bütün hissələrdən üstün tutan bir qrup insanın bu təəccübü yüksək məqamlarda daha kəskin etirazla müşayiət olunurdu.

«Azərbaycanın bütün İttifaq göstəricilərindən və digər respublikaların göstəricilərindən geri qalması ciddi təşviş hissi doğurur. Bunu nə ilə izah etmək olar? Aydındır ki, hər bir sahədəki çatışmazlıqların öz xüsusi səbəbləri vardır. Lakin təhlil göstərir ki, bir çox sahə üçün səbəbiyyəti olan ümumi səbəblər də az deyildir. Bu, hər şeydən əvvəl, etibar edilən iş sahəsi üçün bəzi rəhbərlərin məsuliyyət hissini itirməsindən ibarətdir. Odur ki, müəssisələrə rəhbərliyin səviyyəsi aşağıdır, lazımi tələbkarlıq və intizam yoxdur» – bu sözlər isə artıq sovet inzibati idarəçilik maşınının aşkar tənqidi, bürokratik aparatın iflasının etirafı idi. Nəzərə almalıyıq ki, toxunulmazlıq statusunda olan rəhbər kadrların məsuliyyətsizliyi barədə geniş auditoriya qarşısında bu cür ətraflı danışmaq hətta müttəfiq respublikaların birinci katibləri üçün də qadağan edilmiş mövzu idi. Ancaq bu şəxs Heydər Əliyev olmadığı ki, öz prinsiplərini hansısa qadağalara qurban versin! Gördüyü kimi, ulu öndərimiz Azərbaycanın geridə qalması, müttəfiq respublikalar arasında son sırada dayanması ilə də bəzi barmırdı.

«Fəhlə və zəhmətkeşlərin sarsılmaz hakimiyyətinin uğurlu kadr yetişdirməsi» barədə İttifaq boyu aparılan təbliğatı birinci katib növbəti fikri ilə heçə endirdi: «**Kadrları açıq-aşkar, kütlələrin gözü qabağında seçmək, onların haqqında kollektivin, adamların, iş yoldaşlarının rəyini nəzərə almaq lazımdır. Yalnız belə olduqda kadrların seçilməsi və yerləşdirilməsindəki bir çox səhvin qarşısını almaq, həmin sahədə işimizin səviyyəsini xeyli yüksəltmək olar**». Demokratiya elementlərinin daşıyıcısı olan bu fikirlər Heydər Əliyevin həm də siyasi manifesti, fəaliyyət platformasının əsas istiqamətləri idi.

Həç unutmuram, bir qrup həmkarımın stenoqram materiallarını müzakirə edərkən bir tanışım «Daha qorxa-qorxa «Azadlıq» radiosuna qulaq asmarıq, elə Əliyevin hər çıxışını oxuduqca ürəyimizdən tikan çıxacaq» dedi.

Bir tədqiqatçı-alim kimi indi belə düşünürəm ki, Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin ideoloji dayaqlarını və iqtisadi əsaslarını möhz avqust plenumundakı çıxışında müəyyənləşdirdi. Bu nitq həm Azərbaycanın inkişaf konsepsiyasının ilkin məzmununu ehtiva edirdi, həm də imperiya tərkibində yaşamağa məhkum bir respublikada müstəqil düşüncənin əsasını qoyurdu. 35 il öncə də biz anlayırdıq ki, Heydər Əliyev – Sovet Azərbaycanının 46 yaşlı gənc lideri ölkədəki iqtisadi-siyasi proseslərə, ictimai ab-havaya nəinki respublikada, bütün İttifaq məkanında yeni yanaşma tərzinin bünövrəsini qoyur, Sovetlər Birliyinə, həmçinin ittifaq rəhbərliyinə yeni nəfəs gətirir. O dövrdə ünsiyətdə olduğum digər xalqların, respublikaların elm xadimləri deyirdilər ki, sizin birinci katib Sovet İttifaqı rəhbərləri arasında yalnız fizioloji görkəminə deyil, həm də düşüncəsinə, fəaliyyətinə, əməlinə, insanlara münasibətinə görə də müasirdir, yenilikçidir. Heydər Əliyev bu mövqeyi ilə hamını heyrətə salırdı. Heydər Əliyev həm də xüsusi xidmət orqanlarının 30–50-ci illərdə formalaşmış mənfəi imicini öz vətənkeşlik təəssübü ilə aradan qaldırdı.

1969-cu ilin noyabr ayında Bakı Dövlət Universitetinin 50 illik yubileyi qeyd olunurdu. Bayram tədbirinə birinci katib də gəlmişdi. Hamımız həyəcan içərisində idik. Həm öz məzmunuzun uğurlarından fərəh hissi keçirir, həm də rəhbərimizin ölkə ziyalıları qarşısında ilk çıxışının necə olacağını intizarla gözləyirdik. Heydər Əliyev elə ilk cümləsindən bizi heyrləndirdi: ölkə başçısı nitqini öz doğma dilində – Azərbaycan dilində edirdi. Heydər Əliyev bütün rəsmi tələbləri, inzibati prosedurları, birinci katib olaraq Kremlin onun qarşısında qoyduğu hüquqi və siyasi öhdəlikləri növbəti dəfə pozurdu!

Universitetin yubileyi dövlət səviyyəli tədbir sayıldığından və mərasimdə İttifaqın nüfuzlu şəxsləri iştirak etdiyindən, ən əsası isə ziyalılarla həmişə «beynəlmilətçilik rəmzi» sayılan rus dilində danışmaq tələbi həmin dövrdə daha qətiyyətlə səsləndiyindən Heydər Əliyevin bu jesti bizi heyrləndirirdi. Çünki biz belə tədbirlərdə nəinki birinci katibin, hətta adı «instruktur»ların da rus dilində mürəzzəməsinə öyrəşmişdik.

Mübaligəsiz demək olar ki, Heydər Əliyev Sovet Azərbaycanının rəsmi həyatında doğma dildə danışmaq ənənəsinin əsasını qoydu və bunu hər bir vətəndaşdan daim tələb etdi!

Həmin çıxışın məzmununun notifikasiyası olaraq anladığımız ki, Heydər Əliyevə görə vətən Sovet İttifaqı deyil, ilk növbədə, Azərbaycan və rəhbərimiz rus təhsil sistemini nə qədər yüksək qiymətləndirsə də, Azərbaycanın təhsil ənənələrini Şərqi bu sahədəki ilk nailiyyətlərindən sayır. Rəhbərimiz aşkar şəkildə bildirdi ki, sovet quruluşu illərində təhsildə, elmdə böyük uğurlar əldə etsək də, maarifçilikdə nailiyyətlərin əsası hələ XIX əsrdə qoyulmuşdur. Heydər Əliyev deyirdi ki, sovetlər dövründə Azərbaycanlı əhali kütləvi şəkildə savadlanmışdır, ancaq hələ 20-ci illərdən əvvəl də həmvətənlərimizin təhsilə kütləvi marağı olmuşdur. Bir sözlə,

35 il öncə də biz anlayırdıq ki, Heydər Əliyev – Sovet Azərbaycanının 46 yaşlı gənc lideri ölkədəki iqtisadi-siyasi proseslərə, ictimai ab-havaya nəinki respublikada, bütün İttifaq məkanında yeni yanaşma tərzinin bünövrəsini qoyur, Sovetlər Birliyinə, həmçinin ittifaq rəhbərliyinə yeni nəfəs gətirir. Digər xalqların, respublikaların elm xadimləri deyirdilər ki, sizin birinci katib Sovet İttifaqı rəhbərləri arasında yalnız fizioloji görkəminə deyil, həm də düşüncəsinə, fəaliyyətinə, əməlinə, insanlara münasibətinə görə də müasirdir, yenilikçidir.

ölkə başçısı nə uğurumuz varsa, bunu sələfləri kimi sovet quruluşunun adına çıxmadı, nailiyyətlərimizi milli dəyərlərlə, tarixi irsimizlə əlaqələndirdi!

Heydər Əliyevin Azərbaycan təhsilinin avanqardı və elminin ən mühüm mərkəzlərindən sayılan dövlət universitetində etdiyi çıxışın forması və məzmunu ölkə ziyalılarındakı belə bir fikri qətiləşdirdi ki, yeni birinci katib əvvəlkilərdən bütün parametrlərə görə fərqlidir və onun rəhbərliyi altında respublikamızda Azərbaycan təhsəli tam bərqərar olacaq! Heydər Əliyevin vətənpərvərliyi, milli fədakarlığı bizim bu rolda yanılmadığımızı 35 il ərzində döndə-döndə sübut etdi!

1969-cu ilin sonunadək biz Heydər Əliyevin cəsarətli addımlarını, sələflərinin ənənəvi iş metodları ilə daban-dabana zidd olan yeni fəaliyyət prinsiplərini dəfələrlə gördük. 1970-ci ildən etibarən isə bu fəaliyyətin ilk bəhrələrini, nailiyyətlərini heyranlıqla müşahidə etdik. Tək Azərbaycanın sənayesi, iqtisadiyyatı, ölkənin görkəmi yenidən qurulmadı, bu quruculuq prosesi humanitar elmlərə, ən əsası isə milli dəyərlər silsiləsinə xüsusi sirayət etdi. Təhsil ulu öndərimiz Heydər Əliyevin əsas diqqət mərkəzində olan sahə idi. Ölkə rəhbəri təhsili Azərbaycanın inkişafında alternativsiz ilkin amil kimi qəbul edirdi və bu sahənin tək kəmiyyət və keyfiyyət nailiyyətləri ilə kifayətlənmirdi, təhsildə sağlam ab-havanın yaradılması qayğısına da qalırdı.

1979-cu ildə orta ümumtəhsil məktəblərinin şəbəkəsi 1965-ci ilə müqayisədə 3 dəfədən çox artaraq 765-dən 2117-yə yüksəlmiş, texniki-peşə məktəblərinin sayı 1,7 dəfə çoxalmış, ali məktəblərin sayı isə 12-dən 17-yə çatmışdır. Birbaşa Heydər Əliyevin qayğısı və himayəsi sayəsində SSRİ-nin yüksək orden və medalları ilə təltif edilmiş maarif işçilərinin sayı 8718 nəfərə çatmış, 3 müəllim Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüş, 817 nəfər «eməkdər müəllim» adını almış, 5 ali məktəb ittifaq mükafatları ilə təltif olunmuş, həmkarlarımız SSRİ və respublika ali sovetlərinə deputat seçilmişlər.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan qarşısındakı əvəzsiz xidmətlərindən biri də 1970–1980-ci illərdə şəxsi təşəbbüsü və qayğısı ilə respublikadan kənar, SSRİ-nin 50-dən artıq böyük şəhərinin 170-dən çox ali məktəbində 80-dən artıq ixtisas üzrə 15 mindən çox azərbaycanlı gəncin ali təhsil almasına şərait yaratmasıdır. 1969-cu ilə qədər bu rəqəm hər il üzrə cəmi 40–50 nəfər olurdu. Ən qürurduğurucu fakt isə odur ki, Heydər Əliyev necə ki DTK-ya rəhbərlik edəndə xüsusi xidmət orqanlarının kontingentini kütləvi şəkildə milliləşdirdi və birinci katib kimi partiya rəhbərliyini azərbaycanlılaşdırdı, eləcə də bu prosesi respublikadan kənar təhsil almağa göndərilən tələbələrə də daxil etdi. Məsələn, 1969-cu ilədək bu tələbələrə tərkibində azərbaycanlıların sayı cəmi 40 faiz təşkil edirdisə, 1980-ci ilədək bu göstərici 97,6 faizə qədər yüksəldi. Heydər Əliyev bu tendensiyanı SSRİ-nin ali hərbi məktəblərinə oxumağa gəndərlərin tərkibində də qoyuyurdu.

Heydər Əliyev təhsilimizi, elminizi ucaldırdı, Azərbaycanı yüksəldirdi. Həmin illərdə respublika rəhbərinin diqqət mərkəzində dayanan, himayəsində olan sahələrdən biri də tarix elmi idi. 1969-cu ilədək tam təhrif edilən, saxtalaşdırılan, erməni və rus izləri ilə «zənginləşdirilən» Azərbaycan tarixi məhz ulu öndərimizin sayəsində yenidən tədqiq olunmağa başladı, tarixçi alimlərə göstəriş verilmişdi ki, keçmişimizin rus, erməni təsirlərindən tam təmizlənməsi üçün nə lazımdırsa etsinlər. Milli mənsubiyyətimiz, xalqımızın formalaşma aspektləri kimi mühüm məsələlər məhz Heydər Əliyevin nəzarəti altında yenidən tədqiq edildi. Bu barədə nəşr

olunan cild-cild kitablar bərasində soraq tezliklə Kremlə də çatdı. Moskvanın «Təcili tədbirlər görün və milli şovinizm elementlərini neytrallaşdırın» təlimatını isə Heydər Əliyev yenə də özünəməxsus şəkildə gerçəkləşdirdi: həmin əsərləri və onların müəlliflərini dövlət mükafatları ilə təltif etdi! Bax, belə rəhbər, şəxsiyyət, vətəndaş idi Heydər Əliyev!

Heydər Əliyev Moskvadan əsən «sərin küləklər»dən tək özünü və vətəndaşlarını qoruma-dı, bütünlüklə Azərbaycanı xilas etdi. Onun müzəffər qələbəsinin məntiqi nəticəsi idi ki, dünyanın altıda birinə rəsmən, digər altıda birinə isə hərbi-siyasi təsiri ilə nəzarət edən fövqəldövlətin dördüncü rəhbəri pilləsinə qədər ucaldı. Burada da Azərbaycanı, azərbaycanlıları, elmi-mizi, təhsilimizi, iqtisadiyyatımızı, sənayemizi... unutmadı. Xeyrixah nəfəsi, qayğıçsə əli, rəhbər himayəsi, vətəndaş təəssübü daim üzümüzə oldu. Tale 1987–1993-cü illərdə onu, daha doğrusu, Heydər Əliyevin şəxsində Azərbaycanı sınağa çəkdi. Bəli, Heydər Əliyevin tər-cü-meyi-halı Azərbaycanın taleyidir, bu bioqrafiyada nə vaxt problem əks olunubsa, həmin dövrlər ölkəmizin və xalqımızın faciələri ilə müşayiət olunub! Ancaq Heydər Əliyev bu problemlərdən, faciələrdən Azərbaycanı xilas etdi, dövlətə və millətə qurtuluş bəxş etdi. 1969–1982-ci illərdə əsasını qoyduğu tərəqqi prosesini 1993-cü ildən, demək olar ki, sıfır vəziyyətdən yenidən başlatdı və qısa müddət ərzində Azərbaycanı nəinki MBD məkanında, Şərqi Avropa miqyasında bütün sahələr üzrə öncül mövqeyə çıxartdı. Elə bir siyasi kursun əsasını qoydu, elə bir layiqli xələf yetişdirdi ki, bu siyasi kurs daim Azərbaycanı irəliyə, davamlı intibaha aparacaq. Onun davamçısı isə həmişə xalqın tükənməz dəstəyi ilə əhatələnəcək!

Heydər Əliyevlə tanışlıq tarixcəm 40 illik şərəfli bir dövrü əhatə edir. Milli liderimizlə bu müddət ərzində bir neçə dəfə ünsiyyətdə olmuşam. Bütün bunlar həyatımın ən xoşbəxt anları, ən duyğulu xatirələridir! Biz ziyahılar Heydər Əliyevdən daim hörmət, qayğı gördük, dəstəyini həmişə hiss etdik. Yaradıcılığımızda, fəaliyyətimizdə, hətta şəxsi həyatımızda nə vaxt problemlə üzləşdiksə, dərhal rəhbər himayəsi ilə qarşılaşdıq. Heydər Əliyev bizim ən böyük məsləhətçimiz, ən mükəmməl istiqamətvericimiz, ən dəyərli qayğıkeşimiz idi! Mən ötən günləri yada saldıqda Heydər Əliyevlə bağlı ən kiçik xatirəni belə duyğu ilə, hərarətlə yenidən yaşay-ıram. Bu xatirələr içərisində ən şərəfli 1999-cu ilin fevral ayının 18-nə təsadüf edir.

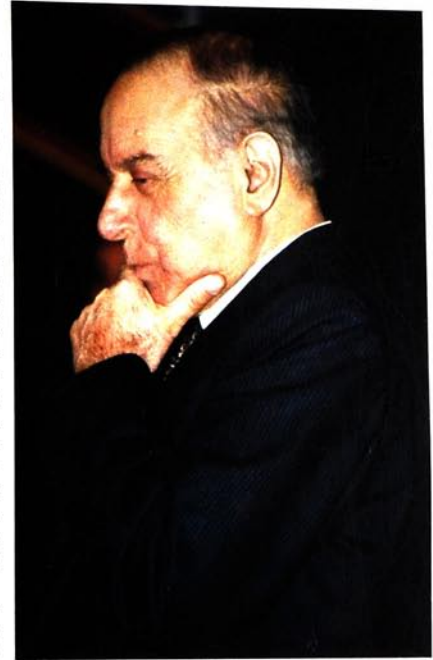
Prezident Administrasiyasından məlumat verildilər ki, Heydər Əliyevin qəbulunda olmalı-yam, dövlət başçısı mənə böyük etimad göstərərək yeni yaradılmış Azərbaycan Respublikası-nın Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru təyin edir. Sözün düzü, ilk anda bu vəzifənin necə məsuliyyətli bir post olduğunu heç düşünmədim də, sadəcə olaraq Heydər Əliyev kimi dahi bir şəxsiyyətin etimadına layiq görülmək səadətinin sevincini yaşadım. İşə başlamazdan öncə ulu öndərimiz məni qəbul etdi, tövsiyələrini verdi. Şübhəsiz ki, elm-təhsil milli liderimizin ən çox sevdiyi mövzu idi. O, Azərbaycan elmi, təhsili ilə bağlı düşüncələrini açıqladı, bu sahədəki inkişafı yüksək qiymətləndirdi, ancaq bunu kifayət də hesab etmədi. Qarşıdakı illərdə görülməli böyük işlərdən ixtisarla danışdı və nəhayət, mətləb üstə gəldi. Bildirdi ki, böyük planları uğurla gerçəkləşdirmək üçün yeni kadr potensialına ehtiyac var. Bu gün mövcud olan kontinqent tələblərə cavab versə də, sabahkı durumu da düşünməli və bu sahədə indidən müvafiq tədbirləri həyata keçirməliyik.

«Bu məqsədlə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasını yaratmışam. Bu akademiya böyük ümidlər bəsləyirəm. Bizə müstəqil

Azərbaycan üçün müasir idarəçili-yi mənimlə, yeni tərzdə düşü-nən, novator təkfəklü kadrlar lazımdır. Bu akademiya həmin və-zifəni yerinə yetirməli, ölkəyə la-zımlı mütəxəssisləri hazırlamalıdır. Bu sahədə beynəlxalq təcrübəni də öyrənməyiniz vacibdir. Ancaq ən əsası odur ki, Azərbaycanın yerli şəraitini, milli xüsusiyyətlərini də unutmamalıdır. Milli-mənəvi də-yərlərə bağlılıq, Azərbaycana sə-da-qət hazırlanacaq mütəxəssislərin əsas keyfiyyəti olmalıdır» – bu, dahi şəxsiyyətin qarşımıza qoyduğu tələb idi. Heydər Əliyev daha sonra dün-yada gedən iqtisadi-siyasi proseslə-rdən, qloballaşmadan, inteqrasiyanın mənfəi və müsbət məziyyətlərindən, Azərbaycanın bu proseslərdə iştirakından danışdı. Mən bir daha anladım ki, qarşısında dayandığım bu böyük şəxsiyyət tək dünyanın ən gör-kəmli siyasətçilərindən deyil, o, həm də bəşəriyyətin ən mükəmməl siyasi nəzəriyyəçilərindəndir!

Söhbətimizin sonunda ulu öndə-rimiz dedi: «Mənim kadrlarımdan həmişə bir istəyim olub: Azərbay-cana ləyaqətlə xidmət etmək, xal-qın qeydinə qalmaq, vəzifə borcunu düzgün yerinə yetirmək elə mənə xidmət deməkdir. Mən məmurlardan bundan artıq heç nə istəmirəm. Seyfəddin müəllim, mənim bu şərtimi, tövsiyəni tələblərinizə – dövlətin gələcək kadrlarına tez-tez xatırladın. Mənim işimi, Heydər Əliyevin işini davam etdirmək gələcəkdə onların vəzifəsi olacaq».

Aradan beş ildən artıq müddət ötüb. Hələ də bu müdrik sözlərin, qiymətli nəsihətin, də-yərli tövsiyənin təsiri altındayam. Doğrudan da, Heydər Əliyevin etimadını qazanmaq, onun ko-mandasına mənsub olmaq, Heydər Əliyevin kadri kimi fəaliyyət göstərmək böyük şərəf və bio-qrafiyanın ən ali məqamıdır ki, mən də taleyin bu qismətini ən uca nailiyyətim tək qiymətlən-dirirəm. Həsab edirəm ki, Heydər Əliyevin mənim taleyimdə qalan izləri yalnız bu etimad, onunla görüşlərin unudulmaz təəssüratları və ulu öndərimizdən aldığım dəyərli məsləhətlərlə məhdudlaşmır.

Böyük şəxsiyyətin xalqına bəxş etdiyi qüdrətli dövlətin, normal yaşayışın, təhlükəsiz həyatın töhfələri bütün Azərbaycan vətəndaşları kimi, mənim də taleyimdə dəyərli izlər qoyub. 11 il öncə «Mən qalan həyatımı da Azərbaycan xalqına bağışlayıram» prinsipi ilə dövlətə və xalqına qurtuluş bəxş edən ümummillî liderimiz Heydər Əliyevin hər bir azərbaycanlının həyatına faydalanıcı təsiri oldu. Qədirbilən Azərbaycan xalqı da ulu öndərinin izi olan taleyini haqlı olaraq onun layiqli davamçısına, Prezident İlham Əliyevə bağlayıb.

Heydər Əliyevlə Azərbaycan vətəndaşlarının taleyi dövlətimizin yüksəlişində, müstəqil respublikamızın daimi rifahında qovuşur. Taleyini şərəfli tariximizə əbədi həkk edən bu qüdrətli şəxsiyyətin həyatı isə Azərbaycan durduqca davam edəcək!

СЛУЖЕБНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

ст. лейтенанта АЛИЕВА Гейдара Али Рза Оглы.

/за время пребывания в Ленинградской школе переподготовки руководящего оперативного состава МГБ СССР/.

Ст. лейтенант АЛИЕВ Г. с мая 1949 года по июль 1950 года обучался в Ленинградской школе МГБ СССР и проявил себя только с положительной стороны. У учебы относился весьма серьезно. Много и настойчиво работал над изучением учебного материала. Прилежно и усидчиво готовился к классным и семинарским занятиям, дополнительно работал над повышением своего идеино-политического и общеобразовательного уровня во внеучебное время.

В результате на зачетах и экзаменах по всем изучаемым дисциплинам получил отличные оценки. На протяжении всего периода обучения являлся отличником учебы, за что приказом начальника школы ему объявлен благодарности и занесен на доску почета отличников учебной школы.

В ходе учебы тов. АЛИЕВ приобрел значительные знания в области социально-экономических дисциплин, повысил свой общеобразовательный и культурный уровень и усовершенствовал свои знания по вопросам чкистской работы. Умело находит главное при решении оперативных вопросов, свободно и правильно ориентируется в оперативной обстановке, принимая правильные решения, всесторонне и мотивированно составляет оперативные документы.

Тов. АЛИЕВ отличную учебу сочетал с партийной и общественной работой, добросовестно выполнял партийные поручения. Во время выборов в Верховный Совет СССР работал агитатором на избирательном участке гор. Ленинграда.

Дисциплинирован, морально выдержан, в быту скромнен, во взаимоотношениях с товарищами общителен, вежлив и тактичен. Среди слушателей пользовался авторитетом.

Заслуживает выдвижения по службе.

НАЧАЛЬНИК ЛЕНИНГРАДСКОЙ ШКОЛЫ МГБ
СССР - ПОЛКОВНИК

21 июня 1950 г.

/ПОМЧЕР/.

СПРАВКА: до поступления в школу, тов. АЛИЕВ работал нач-ком 6 отделения в м. Нахичеване на Драное, МГБ Азерб. ССР.

МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОЮЗА ССР
УПРАВЛЕНИЕ КАДРОВ

СВИДЕТЕЛЬСТВО

ОБ ОКОНЧАНИИ ШКОЛЫ МГБ СССР

СОТРУДНИК

Ст. лейтенант Алиев Гейдар

с 16 мая 1949 г. по 6 июля 1950 г.
обучался в Ленинградской школе переподготовки руководящего оперативного состава МГБ СССР и сдал экзамены со следующими оценками:

1. Основы марксизма-ленинизма	<u>ОТЛИЧНО</u>
(выпускной экзамен)
2. Диалектический и исторический материализм	<u>ОТЛИЧНО</u>
(тематический экзамен)
3. Чекистская подготовка	<u>ОТЛИЧНО</u>
(выпускной экзамен)
4. Экономическая и политическая география СССР и зарубежных стран	<u>ОТЛИЧНО</u>
5. Уголовное право	<u>ОТЛИЧНО</u>
6. Русский язык	<u>ОТЛИЧНО</u>
7. Литература	<u>ЗАЧЕТ</u>
8. Военное дело	<u>ЗАЧЕТ</u>

Начальник школы

подполковник

(Пинчук)

Начальник учебного отдела

подполковник

(Румбик)

№ 62

6 июля 1950 г.

гор. Ленинград

Вручил:

КОМИТЕТ

Хранить в личном деле

ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СОЮЗА ССР

ВЫСШАЯ ШКОЛА

имени Ф. Э. Дзержинского

СВИДЕТЕЛЬСТВО

об окончании курсов усовершенствования руководящего оперативного состава

Полковник

АЛИЕВ Гейдар Али Раа оглы

(звание, фамилия, имя и отчество)

с февраля по май 1966 г. обучался в Высшей школе им. Ф. Э. Дзержинского на курсах усовершенствования руководящего состава органов КГБ при СМ СССР.

За время обучения им сданы экзамены и зачеты по следующим дисциплинам:

1. Контроль-надзорная работа органов госбезопасности СССР	<u>ОТЛИЧНО</u>
2. Основы советского уголовного права	<u>ЗАЧЕТ</u>
3. Основы советского уголовного процесса	<u>ЗАЧЕТ</u>

Кроме того, тов. АЛИЕВ Г.А.Р.О. прослушал цикл лекций по основам научного коммунизма, международному праву, специальной части советского административного права, советской криминалистике и военным дисциплинам.

Начальник Высшей школы
КГБ при Совете Министров СССР
генерал-майор

(ГРИШИН)

Начальник 3 факультета ВШ КГБ
при Совете Министров СССР
генерал-майор

(БЕТИН)

№ 465

21 мая 1966 г.

г. Москва

Присвоено звание

СЕКРЕТНО
(по законоданию)

№ КГБ при СМ СССР
85 от 30/4 1967 г.

Предельное звание, предусмотренное штатами

Протокол №
Исс. СМ СССР 1967 г. 985 27/8-67

Генерал-майор

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ

Кому: СМ СССР к присвоению воинского звания Генерал-майора
(какого)

Подполковнику АЛИЕВУ Гейдару Али Рза оглы (личный № Е-015211)
(звание, фамилия, имя, отчество, личный номер)

Должность председатель КГБ при Совете Министров Азербайджанской ССР
(с указанием места работы)

Год рождения 1923 г. Национальность азербайджанец Партийность чл. КПСС с 1945

Образование высшее, окончил Азербайджанский госуниверситет им. С.М. Кирова в
(что и когда окончил)
1957 г.

Время службы в Советской Армии, в органах и войсках госбезопасности с мая 1944 г.,
в Советской Армии не служил

(с указанием перерывов)

Дата и № приказа о присвоении предыдущего звания 31 марта 1965 г. № 131

АТТЕСТАЦИЯ

Тов. АЛИЕВ в органах госбезопасности с 1944 г., на руководящих должностях с 1945 г. Продолжительное время являлся начальником 2 отдела КГБ Азербайджана, с 1965 г. заместителем председателя, а с июня 1967 г. возглавляет Комитет госбезопасности при Совете Министров Азербайджанской ССР.

Обладает необходимыми организаторскими способностями. Хорошо знает национальные особенности и оперативную обстановку в республике, целеустремленно направляет подчиненных на выполнение стоящих задач.

В КГБ республики активно проводятся мероприятия по разработке разведчиков и агентов, посещающих республику в числе иностранцев, а также лиц, подозреваемых в проведении шпионской и другой враждебной деятельности. Ведется настойчиво работы по совершенствованию агентурного аппарата.

Много внимания уделяет организации работы периферийных органов КГБ. В решении служебных вопросов проявляет принципиальность и настойчивость. Принимает личное участие в разработке и проведении наиболее сложных мероприятий.

ПРИКАЗ

ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

за 1969 год

СО Д Е Р Ж А Н И Е:

№ 166 О поощрении бывшего председателя КГБ при Совете Министров Азербайджанской ССР генерал-майора АЛИЕВА Гейдара Али Рза оглы

№ 166 27 ноября 1969 года г. Москва

Генерал-майор АЛИЕВ Гейдар Али Рза оглы свыше 25 лет работал в органах госбезопасности. За это время он прошел путь от оперуполномоченного до председателя КГБ республики. Находясь на руководящих постах т. АЛИЕВ все свои знания и энергию отдавал делу обеспечения государственной безопасности нашей Родины, служил примером честного и добросовестного исполнения своего долга, проявил себя хорошим организатором.

В настоящее время т. АЛИЕВ избран первым секретарем ЦК Компартии Азербайджана.

П Р И К А З Ы В А Д:

За долголетнюю и безупречную службу в органах госбезопасности генерал-майору АЛИЕВУ Гейдару Али Рза оглы объявить благодарность и наградить его ценным именованным подарком.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСУДАРСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР

(АНДРОПОВ)

TALELƏRƏ İŞİQ SAÇAN İNSAN

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ömür salnaməsini vərəqlədikcə qəlbi heyrətə gətirən məziyyətlərdən biri də bu böyük və müdrik şəxsiyyətin insan talelərinə işıq saçmaq qüdrətidir. Həyatımızın hansı sahəsinə üz tutsaq, unudulmaz insanın böyük xarəqələrinin şahidi oluruq. Qurub-yaratmaq, idarə etmək, xalqı, milləti işıqlı gələcəyə aparmaq Heydər Əliyevin məramı idi. Ümummilli liderimiz yalnız görüənən möhtəşəmlikləri yaratmışdı. Həm də insanların qəlbində özünün məhəbbətdən yoğrulmuş abidasını ucaldırırdı. Talelələr saçdığı işığın şölələri bu gün də bərq vurmaqdadır. Elə insanlar var ki, onlar bütün ömürləri boyu ancaq və ancaq Heydər Əliyevə borclu olduqlarını bildirir, onun göstərdiyi xeyirxahlığı, həssaslığı, qeyri-adi qayğıkeş münasibəti ehtiramla xatırlayırlar. Belə insanlardan biri də LİDİYA XANIM RƏSULOVAdır.

Əmək fəaliyyətinə 17 yaşından başlayan, təşkilatçılıq bacarığı ilə çoxundan seçilərək idarəetmə orqanlarında məsul işlərin ağırlığını zərif çiyinlərində gəzdirən, müxtəlif sahələrin sonuncu pilləsinə – nazir vəzifəsinə qədər yüksələn Lidiya xanım respublikamızın tanınmış dövlət məmurlarından biri olub. 1965-ci ildə Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunu bitirib. Əvvəllər pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan Lidiya Rəsulova partiya və komsomol işində məsul vəzifələrdə çalışıb. 1975–1980-ci illərdə Nəsimi Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsini daşıyıb. Sonra 1988-ci ilə kimi Azərbaycan Respublikası Həmkarlar İttifaqı Şurasının sədri işləyib. Bir məsələ də maraqlıdır ki, Azərbaycan KP MK-nın büro üzvündən biri məhz Lidiya xanım Rəsulova olub. Neçə il dalbadal həm SSRİ, həm də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçilib. Sosial təminat naziri, Dövlət Elm və Texnika Komitəsinin sədr müavini vəzifələrini də icra edib. 1993-cü ildən 1997-ci ilə kimi Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri olub. Lidiya Rəsulova bu vəzifədən səhhəti ilə əlaqədar, öz ərizəsi əsasında gəlib.

O günləri xatırlayan Lidiya xanım kövrələrək söylədi: «Heç unuda bilmirəm, Heydər Əliyev səhhətimdəki problemlərdən xəbər tutanda təəssüf dolu baxışlarla üzümə baxıb dedi ki, bəlkə müalicədən sonra vəzifəyə qayıdasan? Mənim işdən getməyimi qətiyyənlə istəmirdi. Təəvvürə gətirin, eyni vaxtda həm işdən çıxmağım haqqında fərman imzaladı, digər tərəfdən isə məni göstərdiyim xidmətlərə görə «Şöhrət» ordeni ilə təltif etdi. Əvvəlcə başqa bir xəstəlikdən əziyyət çəkirdim. Onun müalicəsindən sonra məlum oldu ki, mən mütləq ABŞ-ın Texas ştatına getməli, orada əməliyyat keçirməliyəm. Bütün bu işlərə sərf olunacaq xərclərin hamısı Heydər Əliyevin göstərişi ilə dövlət tərəfindən ödənilirdi. Səkkiz ay Texas şəhərində xəstəxanada yatdım. İkinci dəfə həyata qayıtmağıma, yaşamağıma, bu gün qızlarımızın, nəvələrimin arasında olmağıma səbəb göydə Allahdırsa, yerdə Heydər Əliyevdir. Mən heç bir zaman onun barəsində keçmiş zamanda danışa bilmirəm. Dövləti, milləti, xalqı, adi vətəndaşları, məmurları ölümdən qurtaran, yaşadan insan özü ölümsüzdür. Mən hərdən ümummilli liderimizin müdrikliyi, uzaqgörənliyi, həssaslığı haqqında düşünəndə özümə gələ bilmirəm. İnsan nə qədər zəngin daxili aləmə, düşüncəyə, təcrübəyə, həyatın hər cür üzünə bələdliyə malik olmalıdır ki, hər bir şeyi zərgər dəqiqliyi ilə ölçüb-biçə bilsin. İşdən gedəndən sonra Heydər Əliyevin göstərişi ilə mənə «Servis kartı» verildir. Bilirsinizmi bu nə deməkdir? Mən «AZAL»ın xidmətindən pulsuz istifadə edə bilərəm.

Həyatım, fəaliyyətim Heydər Əliyevin gözləri qarşısında keçib. Ən kiçik işimdən başlayıb pillə-pillə ucaldığım vəzifələr məhz onun məsləhəti, fərmanı ilə olub. Həmişə böyük qürurla bu sözləri deyirəm: Heydər Əliyev məktəbinin şagirdi olmuşam. Necə müdrik idi. Hər kəsə özümdən çox bələd idi. Bizim təkəş işimiz yox, həm də daxili aləmimiz, güzəranımız, yaşayışımız ona gün kimi aydın idi. Əyri də, düz də həssas baxışlarından yayınmazdı. Hər birimizin taleyini, yaşayışını, gündəlik qayğılarını, məişət problemlərini bütün xırdalıklarına qədər düşünürdü. Amerikanın müalicədən qayıtdıqdan sonra prezident təqaüdünə layiq görüldüm. Tez-tez səhhətimlə maraqlanırdı. Bu cür qayğı, isti münasibət çoxumuzun üzərində olub. Qadınlara xüsusi diqqət göstərirdi. Çalışdı ki, həmişə cəmiyyətin ən fəal üzvü olaq. Ölkəyə rəhbərliyinin istər birinci, istərsə də ikinci dövründə qadınların müxtəlif vəzifələrə irəli çəkilməsinə fikir verirdi. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması məhz bu istəkdən doğdu. Böyük şəxsiyyətin gördüyü işləri hərdən sıralamaq istəyirəm. Fikir verin, ən çətin vaxtda vətənə

– Bakıya qayıtdı. O dövrü hamımız gözəl bilirik. Azərbaycanda qeyri-sabitlik hökm sürürdü, dövlət çevrilişləri baş verirdi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi qaynayırdı, hər gün ailələrə şəhid gəlirdi. Bu sözü qızıl hərflərlə yazmaq lazımdır ki, Heydər Əliyevin qayıdışı Azərbaycanın yeni tarixini yaratdı. Azərbaycan müstəqilliyini əbədi etdi, dövlətimizin təməl daşını qoydu, atributlarını, bayrağını, gerbini, himnini və s. təsdiqlədi. Cəmi bir ildən sonra – 1994-cü ildə «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladı. Bu günlərdə onun 10 illiyini qeyd etdik. Azərbaycan bu gün neft strategiyasının Məkkəsi sayılır. Xarici siyasəti elə qurdu ki, respublikamız tam güclü bir subyekti kimi bütün beynəlxalq təşkilatlarda təmsil olundu. Bu bizim xarici siyasətimizin ən böyük nailiyyətidir. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Şorq və Qorb layihəsi hazırlandı – İpək yolu bərpa edildi. Bu nə deməkdir? Hər şeydən əvvəl, yeni iqtisadi əlaqələr, Azərbaycana külli miqdarda investisiyalar gətirmək deməkdir.

Atəşkəsə nail olduq, sabitlik yarandı. Nəfəsi tənəmiş xalqımız, nəhayət ki, rahat nəfəs aldı... Mən Heydər Əliyevin cəhanşümlü və böyük əzmkarlıqla həyata keçirdiyi tədbirlərin siyahısını tutmaq istəsəm, sıralamanı çəşdirəram. Çünki hansı tərəfə baxsan, hansı sahəyə fikir versən, orada ümummilli liderimizin həmişəyaşar ideyalarının, arzularının bəhrəsini görürük.

...Lidiya Rəsulova dolmuş gözləri ilə arxivində saxladığı şəkillərə baxaraq xatırlayır: «Bax, bu şəkildə Heydər Əliyevlə birlikdə «Moskva» universitetinin açılışındayıq; «Azərbaycan KP MK-nın Büro iclasındayıq»; «Qurultayıdayıq, Heydər Əliyevdir, Zərifə xanımdır, mənəm və digər rəsmi nümayəndələrdir»; «Heydər Əliyev Nəsimi rayon zəhmətkeşləri arasında... Qəfildən səsi qırıldı. Otağın pəncərəsindən küçüyə baxaraq – «Bu geniş «təblə»nu görürsünüz? – deyə şəhərin mənzərəsinə işarə etdi. – Bütün burada gözə dəyən bu gözəl binaların hamısının memarı Heydər Əliyevdir».

Lidiya xanım ümummilli liderimizdən ona yadigar qalmış hər bir şəklin tarixindən məhəbbətlə danışa-danışa onları qoribə tərzdə əzizləyir, dünyanın ən qiymətli əşyası kimi ehtiyatla, xüsusi zərifliklə albomun arasına yığırdı. «Mən özümü xoşbəxt sayıram» – bərdən-birə söylədiyi bu sözlərə o qədər də təəccüb etmədim. İki həkim övladın atasıdır. Solmaz və Sevil Lidiya xanımın ürək paralarıdır. Hələ nəvələri... onlardan necə məhəbbətlə danışırdı. Əslində, bu xoşbəxtliyi o, şəxsi səadəti ilə bağlamırdı. O kəlmələri dilə gətirən başqa bir hiss idi: «Mən dahi ilə uzun illər bir yerdə işləmişəm. Mən həyatımda dahi görmüşəm. Onun tövsiyələrini eşitmişəm, qayğısı ilə ucalmışam. Yardımı, ehtiramı, diqqəti sayəsində həyata qayıtmışam, yaşayıram...»

Hər dən kövrələrkək səsi qırılır, yanağında bir cüt almaz kimi parlayan damcılar görünürdü. Gözlərimizin önündə xatirələr kino lenti kimi canlanırdı. Çox sadə mənzili var Lidiya xanımın. Ömrü boyu yüksək vəzifələrdə işləmiş xanımın təmtəraqlı olmayan mənzili adamın ruhuna rahatlıq gətirirdi. Hiss edirdin ki, müsahibin dünyanın ən təmiz bir xilqətidir. Xalqa xidmət etmək, millət uğrunda fəda olmaq, rəhbər tövsiyəsini eşitmək Lidiya Rəsulova xarakterinin əsas cizgiləridir. İnsanların gözünün içinə baxa bilmək, olumdan ölümə qədər gələn bir yolu başucalığı ilə addımlamaq bəlkə də hər kəsə nəsih olmur. Lidiya Rəsulova bizim üçün bir daha ona görə əziz və sevimlidir ki, onun haqqında ilk söz mütləq belədir: təmiz qadın olub. Bu sözün kəsb etdiyi mənə çoxdur. Əxlaqdan başlamış ələ qədər uzanan məsafədə Lidiya Rəsulova bir ləyaqət meyarıdır. Bəlkə də buna görədir ki, cəmiyyətin bütün təbəqələri arasında onun böyük hörməti var.

Hazırda Lidiya Rəsulova Qorb Universitetinin nəzdində yaradılmış Gender Araşdırmaları Mərkəzinə rəhbərlik edir. Bu mərkəzin yaradılmasında məqsəd Azərbaycan cəmiyyəti üçün yeni olan gender metodunun inkişafına və yayılmasına nail olmaqdır. Mərkəz təhsillə gənderin inteqrasiyası ilə məşğul olur. Məlumdur ki, indi gender həm xüsusi kurs kimi, həm də gender aspektində verilən fənlərin daxilində tədris olunur.

Lidiya Rəsulova söhbət zamanı bir kövrək mövzuya da toxundu. Məlum oldu ki, o, Bakıda doğulub, böyüyüb boya-başa çıtsa da, valideynləri Ərdəbiləndən gəlmədir. Vaxtilə neft mədənlərində işləmək üçün Bakıya üz tutan babası, atası, tale elə gətirib ki, sonralar burada əbədi qalası olublar. «Anam Məhbubə elə həmişə Ərdəbil deyirdi, Cümə məscidindən danışırdı. Təəssüf ki, doğma vətəni görmək ona bir daha qismət olmadı. Ötən illərdə mən qardaşım oğlu ilə Ərdəbilə getdim. Hətta qəzətdə elan verib qohum-əqrəbami axtardım. Amma heç kəsi tapa bilmədim. Çoxlu şəkil çəkdirib gətirdim. Atamın, anamın məzarlarını ziyarət edərkək ürəyimdə onlara hesabət verdim: Ərdəbilə görüb gəldim...» Dolmuş gözləri divardakı bir şəkllə dikilmişdi: yeddi uşaq, ata, ana. Marağımı hiss edərək diləndi: «Yeganə şəkildir ki, bütün ailə üzvlərimiz bir yerdədir. Yeddi övladdan bir qardaşım, bir də mən qalmışıq». Özümü bir sual verməkdən saxlaya bilmədim: bu yüksək vəzifələr, nazir kürsüləri sizə nə verdi? Cavabı qoribə oldu: «Kəş mən Heydər Əliyevlə həmişə işləyirdim. Evdəki kürsümlə vəzifə kürsüsünün mənə fərqi olmayıb. Mənə ruh verən, məni yaşadan, məni namılı edən Heydər Əliyev ideyaları olub».

1994-cü ildə Türkiyədə dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi keçirilirdi. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə böyük bir nümayəndə heyəti qardaş ölkəyə gətmişdi. Təsədüf elə gətirdi ki, Lidiya xanımla bir oteldə qalmalı olduq. O vaxt Lidiya xanım təhsil naziri idi. Adətən mən onu quru, son dərəcə ciddi, bəlkə də müəyyən mənada sxematik bir insan kimi tanıyırdım. Amma yol yoldaşı olmaq insanın bir sıra xüsusiyyətlərini tez üzə çıxartır. Lidiya Rəsulova son dərəcə həssas, duyğulu, sadə, təvazökar bir xanım təsiri bağışladı. Hətta axtaşmalar həzin oxumağı, kədərli zümzümələri də olardı. Onda da, indi də bir ovqatı eyni gördüm: Heydər Əliyevdən danışanda gözlərində, sözlərində sonsuz bir ehtiram duyulurdu. Bəlkə də bizim tanıdığımız insanların ən fədakarı, ən sədaqətli elə Lidiya Rəsulovadır. Taleyinə işiq saçan insana qəlbində sonsuz bir ehtiram, məhəbbət bəsləyən genişürəkli, səmimi təbiətli Lidiya xanım!

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

Eldar İBRAHİMOV,

Milli Məclisin Aqrar siyasət daimi
komissiyasının sədri

ONU HEÇ BİR QÜVVƏ SINDIRA BİLMƏDİ

Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyevlə ünsiyyətdə olduğum anları bu gün həyatımda baş verən ən şərfli və yada saldıqca məni həyəcanlandıran, ömrüm boyu unutmayaçağım hadisələr kimi qiymətləndirirəm. Elə hadisələr ki, mənim həyata, insanlara, xalqıma, dövlətimə indiki münasibətimin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynamış, mənəvi baxımdan gözətəx edib, aza qane olmağı, çətinliklərin öhdəsindən asanlıqla gəlməyi, tələyüklü məqamlarda doğru qərar qəbul etməyi öyrətdib. Mən bu dəhi şəxsiyyətlə bağlı xatirələrimi, necə deyirlər, xronoloji ardıcılıqla hörmətli oxucularla bölüşmək istəyirəm.

1969-cu il iyulun 14-də Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi kimi işə başlayanda ölkəmizin sovet imperiyası tərkibində olduğu müddətdə ilk dəfə olaraq tarixi bir gediş etdi: o, Azərbaycan dilində səlis, canlı, xalqın içindən yenəcə gəlmiş kimi danışaraq millətinin sönmüş arzularını oyadı. Heydər Əliyevin yüksək tribunadan öz ana dilində çıxış etməsi Azərbaycan xalqını yeni rəhbərə bağlayan, onun dayağına çevirən amil oldu. Mən də yeni tariximizə qüdrətli bir liderin gəlişini hiss edərək həyata yenəcə atılan gənc kimi bu cavan, yaraşığı, insanı öz cazibə qüvvəsində saxlayan, geridə qalmış aqrar respublikanı inkişaf etdirmək üçün yorulmaq bilmədən çalışsan, daxili və xarici keyfiyyətləri ilə azərbaycanlılara nümunə olan şəxsiyyətin sehrinə düşdüm.

Ali məktəbi bitirdikdən sonra Naxçıvanda vilayət partiya komitəsinin təlimatçısı işləyirdim. 1981-ci ilin may ayı idi. Ağaclar çiçək açmışdı, təbiət yaşıl dona bürünmüşdü. Qəfilədən Naxçıvana bərk qar yağdı. Adamlar çəş-baş qalmışdılar. Heydər Əliyev Gürcüstanda səfərdə idi, elə oradan Naxçıvana gəldi. Mənə tapşırıdılar ki, sən növbətçi qalarsan, gələndə mürüzə edərsən, hətta hansı sözləri deməyi də öyrətdilər. Həyəcan, sevinc, qürur hissələri bir-birinə qarışmışdı – axı pərəstiş etdiyimi insanı yaxından görmək imkanı qazanmışdım. Lakin iş elə gətirdi ki, Heydər Əliyev heç yuxarı, vilayət partiya komitəsinin birinci katibinin kabinetinə qalxmadı, bütün nazirlərin, vəzifəli şəxslərin çağırıldığı müşavirədə iştirak etmək üçün birbaşa zala daxil oldu. Naxçıvana qarşı, çovğunla əlaqədar dəyən zərəri müəyyənləşdirdi, lazımı göstərişlər verdi. Beləliklə, səbirsizliklə gözlədiyim ilk görüş mənə qismət olmadı.

Naxçıvanın qazlaşdırılmasına həsr olunmuş başqa bir tədbirdə yenə təlimatçı kimi iştirak edirdim. Heydər Əliyev respublikanın bütün nazirlərini muxtar respublikaya gətirmişdi. Onda gördüm ki, o, regionların hətta ən adi problemlərini bilən və həll etməyə çalışan, xalqını, vətəniyi ürəkədən sevən, imperiyanın imkanları hesabına Azərbaycanı irəli aparmaq, iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək istəyən böyük rəhbər, layiqli vətəndaşdır. Heydər Əliyev bütün məsul şəxslərin fikrini öyrənir, sonda ən optimal qərar qəbul edirdi. O, sanki idarə etmək, qalib gəlmək üçün yaranmışdı, vəzifəcə aşağıda dayananlara münasibəti, sadə adamlarla ünsiyyəti unu-

dulmaz təsir bağışlayırdı, məsul şəxslərdən yalnız bir meyar – xalqına sədaqətə qulluq etməyi tələb edirdi. Heydər Əliyev Moskvaya getdikdən, sovet dövlətinin rəhbərlərindən biri səviyyəsinə ucaldıqdan sonra mən Naxçıvanda texnika birliyinin sədri, Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, Aqrar Sənaye Komitəsinin sədri oldum, vilayət partiya komitəsinin büro üzvü seçildim, lakin tale məni o vaxtadək Heydər Əliyevlə bağlı qarşılaşdırmadı.

* * *

Heydər Əliyevlə 1990-cı ilin yayında yenə Naxçıvanda görüşdüm. Ümummillilərimiz M.Qorbaçovun yenidənqurma siyasətinə, Azərbaycana ögey münasibətinə etiraz etdiyinə görə imperiya rəhbərliyindən uzaqlaşdırılmışdı. Moskvanın göstərişlərini yerinə yetirən Ayaz Mütəllibov 1969–1982-ci illərdə Bakının simasını dəyişən, mikrorayonlar, qəsəbələr salan Heydər Əliyevin paytaxtda yaşamasına imkan verməmişdi. Heydər Əliyev doğulduğu torpağa üz tutmuşdu və xalq onu çox böyük hörmətlə, məhəbbətlə qarşılamışdı. Naxçıvanın partiya rəhbərliyi isə Mütəllibovun xəttini yeridərək bu böyük insana yaxşı münasibət bəsləməyirdi. Mən heç nədən çəkinməyərək Heydər Əliyevlə müntəzəm görüşür, məsləhətlər alırdım. Heydər Əliyev imperiyanın dağılmaqda olduğunu görür, 1990-cı ilin noyabrında Naxçıvanda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzlərini bərpə edir və müvafiq addım atmaq bərədə Azərbaycan dövlətinə təkliflər verir. Bakıya gedib-gəldirəm, mənədən soruşurdular: «Eldar, nə olub? O nə bayraqdı elə, olmaya Naxçıvan özü üçün bayraq düzəldib?» Azərbaycan parlamentinin deputatları da bilmirdilər ki, XX əsrin əvvəlində qurulmuş demokratik dövlətimizin üçrəngli bayrağı olubdu və Naxçıvan Ali Məclisi onu Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi bərpə edibdi. Təəssüf ki, o vaxt respublikaya rəhbərlik edənlərin xəyanətkar addımları hesabına guya Azərbaycan sovet dövlətinin saxlanmasına şəs verdi. Halbuki xalq tərəfindən əsl qərar Heydər Əliyevin başçılığı ilə Naxçıvanda verilmişdi, xalq imperiyaya «yox» demişdi. Nəhayət, referendum keçirilməsinə mane olduğuma və Heydər Əliyev müdafiə etdiyimə görə işdən çıxarıldım.

1990-cı ilin sentyabrında Naxçıvandan Azərbaycan Ali Sovetinə deputat seçildik və mən Ali Sovetin iclaslarında həmişə Heydər Əliyevin yanında oturur, heç vaxt yerimi dəyişməyirdim. 7 mart 1991-ci ildə Heydər Əliyev Ali Sovetin ilk sessiyasında tarixi bir çıxış etdi, Azərbaycan rəhbərliyinə məsləhətlər verdi ki, böhran keçirən sovet rejimindən əl çəkmək, ölkənin daxili və xarici siyasətini dəyişən dünya nizamına uyğun qurmaq, torpaqlarımızın məhz imperiyanın

köməyi ilə Ermənistanı birləşdirilməsi cəhdinin qarşısını almaq lazımdır. Amma hər tərəfdən nə qədər haqsız hücumlar etdilər? Heydər Əliyev özünə əlavə imtiyazlar istəmirdi, təhlükəsizliyi qayğısına qalmaq istəmədi, o, xalqın dərdlərinə əlac tapmaq, müstəqilliyə nail olmaq istəyirdi. Mən şahidi olurdum ki, bu böyük insan ona qarşı edilən ədalətsiz hücumlardan sonra nə qədər sakitləşdirici dərmanlar atırdı. Ancaq səhhəti bahasına başa gəlsə belə, Heydər Əliyev azadlıq uğrunda mübarizəsindən geri dönməyirdi. Ən pisi də o idi ki, çörək, vəzifə verdiyi, həyatın dibindən qaldırıldığı adamlar Heydər Əliyev çıxış edəndə ayaqlarını yerə döyürdülər, danışmasına mane olmağa çalışırdılar. O, həqiqətən də şəxsiyyət, möhkəm iradə, böyük ürək sahibi idi ki, ləyaqətsiz adamların hərəkətlərinə dözdü, şəxsi hisslərini ümumxalq mənafeyinə qurban verməyi bacardı.

1991-ci ilin sentyabrında Naxçıvanda Ali Məclisə sədr seçkisini yaxşı xatırlayıram. Cəbhəçi deputatlar Heydər Əliyevin sədr seçilməsinə mane olmaq istəyirdilər. Çıxış edərkən dedim: «Heydər Əliyev yeganə alternativsiz deputatdır ki, Naxçıvanı erməni təcavüzündən qoruya, blokada vəziyyətinə düşən muxtar respublikada normal yaşayışı, ictimai-siyasi sabitliyi təmin edə bilər».

Heydər Əliyev isə heç bir vəzifəyə getmək istəmirdi. Deyirdi ki, «mən ana vətənə heç də təkrar iqtidara gəlmək üçün yox, yalnız və yalnız xalqımın yanında olmaq üçün gəlmişəm və indiki fəaliyyətim də vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmək niyyətimdən xəbər verir». Onda iclas keçirilən binanın pəncərəsindən görünən və «Heydər, Heydər» deyər qışqıran minlərlə insanı göstərər dedim ki, «camaat Sizi istəyir və Sizin ixtiyarınız yoxdur ki, xalqa qarşı çıxasınız. Siz Ali Məclisin Sədri olmalısınız». Muxtar respublikanın ağısaqqalları da bu kimi xahişlər etdilər. Heydər Əliyev Ali Məclisin Sədri vəzifəsində işləyərkən biz daha tez-tez görüşürdük.

* * *

1992-ci ilin 18 mayında Azərbaycan Ali Sovetinin sessiyasında sədr vəzifəsinə Heydər Əliyevin namizədliyini irəli sürdüm. Vətəndaşlarımız yəqin o zaman iclas zalında və parlamentin binası ətrafında yaranan qarışıqlıqları xatırlayırlar. Məni Arif Rəhimzadə də müdafiə etdi. Ali Sovetin sədr müavini Ziyad Səmədzadənin kabinetindən Naxçıvana zəng vurub Heydər Əliyevlə danışmaq istədiyimizi dedik. Amma tezliklə xətti kəsildilər, Naxçıvanla əlaqə yaratmaq mümkün olmadı. Bütün bu proseslərdə özlərini həddindən artıq ədəbsiz aparan AXC–Müsavat nümayəndələri istəklərinə nail oldular. Hiss edirdik ki, bu adamların gəlişi ilə xalqın başına yeni bəlalər gətiriləcək, ölkə daha da geriləyəcək. Heydər Əliyevin Ali Sovetdə sədr müavini olmağı ilə əlaqədar çıxış etdim. Konstitusiyaya əsasən Naxçıvan Ali Məclisinin Sədri Ali Sovetin sədr müavini olmalı idi. Ancaq Azərbaycan hakimiyyətində təmsil olunanlar Heydər Əliyevin gücündən qorxaraq buna imkan vermirdilər.

Gözlənilmədiyi kimi oldu. Hakimiyyətə gələn yeni adamlar ölkədəki ictimai-siyasi vəziyyəti daha da gərginləşdirdilər, iqtisadiyyat dağıldı, əhəlinin güzəranı daha da pisləşdi. Yeni bir siyasi qurumun yaradılması zoruortə çevrildi. Söhbətlərimizin birində o dövrdə geniş müzakirə mövzusu olan məsələ – partiya yaratmaq lüzumu barədə danışdıq. O vaxt Standartlar və Metrologiya Mərkəzinin direktoru işləyirdim, deputat olduğuma görə təyyarədə Bakıya pulsuz ge-

dib-göldürdüm. Dedi, sənin işin yüngüldür, partiyanın yaranması ilə əlaqədar fəaliyyətə kömək et. Ulu öndərin tapşırıqları əsasında partiyanın təsis edilməsi işi ilə həvəslə məşğul olmağa başladım. 1992-ci ilin 21 noyabrında Naxçıvanda keçirilən konfransın təşkilatçılıq işlərində yaxından iştirak etdim. Mənim üçün əlamətdar hadisələrdən biri də o idi ki, partiyanın yarandığı gündən Siyasi Şuranın üzvü seçildim və bu postda indiyə qədər qalırım. Sonralar sədrimiz, yəni ümummilli lider Heydər Əliyevin tapşırıqları əsasında partiyanın ölkənin bütün şəhərlərində ilk təşkilatlarının yaranması üçün müəyyən işlər görür və bütün bunlar barədə şəxsən məlumat verirdim. 1993-cü ilin yanvarında məni çağıraraq yüksək vəzifələrdə işlədiyimi, haqqımda olan ədalətsizlikləri (bütün bunlar barədə özüm heç vaxt söz açmamışdım, yəqin ki, başqalarından öyrənmişdi) bildiyini dedi və Baş nazirin birinci müavini, Dövlət İqtisadiyyat və Planlaşdırma Komitəsinin sədri təyin etdi.

* * *

Heydər Əliyev məhəbbəti, sevgisi ilə də nümunə idi. Onun 25 iyul 1990-cı ildə Naxçıvandan çıxan «Varlıq» qəzetinə verdiyi müsahibədəki sözlərini xatırlayıram: «**Mənim həyat yoldaşım Zərifə xanım çox böyük alim idi. Gözəl insan idi. Vaxtı ilə mən onu dərin sevgi nəticəsində tapıb ailə həyatı qurmuşdum. 30 il bir yerdə səmimi yaşamışıq. 1985-ci il aprel ayının 15-də ağır xəstəlikdən vəfat etdi. Zərifə xanım daxili keyfiyyətləri ilə özünü o qədər sevdirmişdi, onun xatirəsi mənim üçün o qədər əzizdir ki, vəfat etməsindən sonra keçirdiyim xəstəlik mənim əzablarıma səbəb oldu. Vəfatı əsəblərimə təsir etdi, sağlamlığımı əlimdən aldı. Onun xatirəsi mənim üçün çox əzizdir**». Bu, gənclər, hər bir insan üçün örnək olacaq əsl məhəbbətdir. Deyim ki, Heydər Əliyevə dərin rəğbət bəsləməyimin bir sirri də bundadır. Dünyanın heç yerində bu cür karakterə malik lider, dövlət xadimi tapmaq mümkün deyildir.

* * *

Heydər Əliyev elə bir nurlu şəxsiyyət olub ki, zərərsindən milyonlara pay düşüb. Bütün həyatım boyu bu böyük insanın məna olan diqqətini, qayğısını unuda bilməyəcəyəm. Birinci və ikinci çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisində partiya siyahısı ilə mandat qazandıran bilavasitə Heydər Əliyevin təşəbbüsünün nəticəsidir. 1997-ci il iyun ayının 17-də Heydər Əliyevin xalqın təkidlə tələbi ilə yenidən hakimiyyətə gəldiyi günün – 15 iyunun Qurtuluş Günü elan olunması barədə təklif irəli sürdüm. Bu məsələ on gün sonra – iyunun 27-də Milli Məclisin iclasının gündəliyinə salındı və 40 nəfər deputat çıxış edərək təklifi dəstəklədi. Bu, mənim üçün tarixi bir an idi. Əgər həmin gün Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə qayıtmasa, kim bilir, bu millətin, xalqın axırı necə olacaqdı. Bir onu dəqiq bilirəm ki, əgər 1992-ci il mayın 18-də Heydər Əliyev Ali Sovetin sədri seçilsəydi, Azərbaycan xalqı yeni torpaqlarını itirməz, vətəndaş qarşudurmağı ilə üzlənməz, çox böyük iqtisadi potensialının dağıdılmasına yol verməzdi. Bütün xalq kimi, mən də istəyirdim ki, Heydər Əliyev yaşasın, həmişəki kimi gülərsən, sağlam olsun, yenidən prezident seçilsin, öz xalqını XXI əsrə böyük ümidlərlə, inamlarla

çatdıran bu qüdrətli lider başladığı işlərin nəticəsini görsün, 2005-ci ilin axırında Bakı neftinin Ceyhan limanına çatmasının şahidi olsun. Elə bu hisslərlə mən ulu öndərimizin 1993–2003-cü illərdə aqrar sektorun inkişafı sahəsində cəhanşümul fəaliyyətini əks etdirən «Heydər Əliyev və dövlətin aqrar siyasəti» adlı 775 səhifəlik kitabı onun yubileyinə hədiyyə hesab etdim.

Heydər Əliyev hələ sağlığında millətin atası adlandırıldı. Mən də onu ata məhəbbəti ilə sevirdim, qayğısından, diqqətindən ruhlanırdım. Xüsusən ağır itkilər, dərdlərlə əlaqədar kədərli zaman Heydər Əliyev kimi dahi insanın yadından çıxmamağımdan çox kövrəlirdim, belə bir sarsılmaz dayağa malik olduğuma görə fəxarət hissi keçirirdim. Elə bunun üçün Heydər Əliyevin dünyasını dəyişməsi mənə ikiqat sarsıdıcı zərbə oldu.

* * *

Xalqa, gələcək nəsillərə onu tövsiyə edə bilərəm ki, daim Heydər Əliyev irsini, məktəbini öyrənsinlər, vətəni Heydər Əliyev kimi sevməyi, Azərbaycana Heydər Əliyev kimi xidmət etməyi bacarsınlar. Biz çox böyük şərəf sahiblərik ki, Heydər Əliyevlə bir dövrdə yaşamışıq, qurduğu dövlətin vətəndaşları olmuşuq və başa çatmamış işlərini davam etdirmək missiyası əldə etmişik. İnsanın bir əqidəsi olmalıdır. Nə qədər yaşayırsam, Heydər Əliyevin siyasətinin təbliğatçısı, başladığı işləri yerinə yetirən layiqli davamçısının silahdaşı olacağam. Ulu öndərə bağlı olanlar onun siyasətini uğurla apan Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin ətrafında daha sıx birləşməlidirlər. Məmləkətimizin tarixində əbədi yaşayacaq Heydər Əliyevin istəyi də Azərbaycanı qüdrətli dövlətə çevirmək idi...

Asya MANAFOVA,

Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar,
energetika və ekologiya
məsələləri daimi komissiyasının sədri

HEYDƏR ƏLİYEV MƏKTƏBİNİN MƏZUNU OLMAQ BÖYÜK XOŞBƏXTLİKDİR

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilməsi respublikada çox böyük əks-səda doğurdu. Azərbaycan xalqı yeni rəhbərin gəlişini dərhal hiss etdi. Bütün obyektlərdə, ictimai yerlərdə söyləyirdilər ki, respublikaya yeni birinci katib gəlib. Çox keçmədi ki, müxtəlif sahələrdə kadr dəyişikliyi getdi. O dövrdə qəzetləri açan kimi baxırdıq ki, görək kimlər öz vəzifəsindən kənarlaşdırılıb, hansı məsələlər həll olunub, birinci katib hara gedib, kimlə görüşüb. Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə gələndə qədr rəhbərlikdə belə aktiv fəaliyyət görünməmişdi. Az eşidirdik ki, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi kabinetindən çıxıb harasa getsin, əhali ilə görüşsün. 1969-cu ildə isə respublika rəhbərliyinə cavan, enerjili bir rəhbərin gəlməsi Azərbaycanı demək olar ki, tamamilə dəyişdi. Ölkəmizdə elə bir müəssisə, elə bir təşkilat, elə bir idarə yox idi ki, cənab Heydər Əliyevin qəfil gəlişini gözləməsin. Bu əhval-ruhiyyə mənim gözlərimin qarşısında olub.

ULU ÖNDƏRLƏ İLK GÖRÜŞ

Ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində ulu öndərimiz Heydər Əliyevlə ilk görüşümün çox maraqlı tarixəsi var. Mən Kommunist Partiyasının sıralarına çox cavan vaxtlarımda daxil olmuşam. Bu, mənim Neft və Kimya İnstitutunda (hazırkı Neft Akademiyası) 3-cü kursda oxuduğum dövrə təsadüf edir. O vaxtlar bu ali məktəbdə 29 dövlətdən xarici tələbələr təhsil alırdılar. Mən yataqxanada Tələbə Şurasının sədri idim. Əcnəbi tələbələr məni görəndə deyirdilər ki, «kommunistka idyot» («kommunist qız gəlin»). İnstitutun sonuncu kursunda fakültə partiya təşkilatının büro üzvü idim. Sonralar Marksizm-Leninizm Universitetini də bitirmişdim, partiya işində fəal iştirak edirdim. 1970-ci ildə Qusar Rayon Səhiyyə Şöbəsinə ilk partiya təşkilatının katibi idim.

1973-cü ilin sonunda Qusar Rayon Partiya Komitəsinin katibi vəzifəsinə irəli çəkildim. O dövrün qaydalarına görə, rayon partiya komitəsinin katibi təsdiq olunmaq üçün Mərkəzi Komitənin birinci katibi ilə görüşməli idi. Ümummilli liderimiz elə böyük şəxsiyyət idi ki, səninlə danışanda fikirlərini qabaqcadan duyurdu, nə söyləyəcəyini irəlicədən bilirdi. Heydər Əliyevin qəbuluna düşsənə qədər bir neçə mərhələdən keçmək lazım idi. Düzü, mən o zaman partiya işində qalmağ fikrində deyildim. Moskvaya – öz sahəm üzrə aspiranturaya təhsil almağa getmək istəyirdim. Rayon konfransında Qusar Rayon Partiya Komitəsinin katibi təsdiq olunduqdan sonra cənab Heydər Əliyev məni qəbul etdi. Bu görüş 1974-cü ilin yanvarında olub. Ulu öndərimiz mənə yeni işimlə bağlı məsləhətlər verdi.

Sonradan Heydər Əliyevlə çox görüşürdük. 1977-ci ildə Moskvaya – Sov. İKP MK yanında İctimai Elmlər Akademiyasına göndərildim. Burada təşkilat problemləri üzrə təhsil alma

idim. O zaman Azərbaycandan seçilib göndərilən yeganə qadın idim. Qeyd etməliyəm ki, bütün dövrlərdə, işlədiyim hər bir sahədə Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyevin əməyini, zəhmətini, nəzarətini, məsləhətlərini hər an hiss edirdim. Moskva İctimai Elmlər Akademiyasını 1979-cu ildə bitirdim. Sonuncu gün bizi Sov. İKP MK-da kuratorumuz Kondratyev qəbul etdi. Akademiyanın məzunları Sov. İKP MK-nın nomenklaturası hesab olunurdular. Ona görə də Kondratyev bizdən harada işləmək istədiyimizi soruşdu. Cavab verdim ki, mənim üçün forqə yoxdur, Sovet İttifaqının hansı bölgəsinə göndərsəniz, məmnuniyyətlə gedib işləyəm. Onlar mənim Moskvada saxlanılmağımın tərəfdarı idilər. Kondratyev Bakıya – Heydər Əliyevə zəng vurdu ki, Asya Manafova Rusiyada qalıb işləməyə etiraz etmir. Ümummilli liderimizin isə cavabı qəti oldu: «Onu mən göndərmişəm, o, Azərbaycana qayıtmalıdır! Asya Manafova başqa yerdə deyil, məhz Azərbaycanda işləyəcəkdir».

HEYDƏR ƏLİYEV DƏFƏLƏRLƏ YOXLANILMIŞ İNFORSİYALARDA DA QÜSUR TAPIRDI

Moskvadan qayıdıb Azərbaycan KP MK-da təşkilat şöbəsinin müdiri İsmayıl Əsgərovla görüşdüm. 1979-cu ildən Mərkəzi Komitənin Təşkilat Şöbəsinin informasiya bölməsində işə başladım. Bölmə müdiri hazırda Kitab Cəmiyyətinin sədri olan Zərifə Salahova idi. Bizim işimiz hər zaman birinci katiblə əlaqəli idi. Çünki Sov. İKP MK-ya, eləcə də Siyasi Büroya bölməmiz tərəfindən hazırlanan informasiyalar göndərilirdi. Bu məlumatlar isə müxtəlif sahələri, müxtəlif məsələləri əhatə edirdi. Təvəzökarlıqdan uzaq da olsa deməliyəm ki, çalışdığım informasiya bölməsinin işi çox böyük məsuliyyət tələb edirdi. Heydər Əliyevə təqdim olunan

qədr informasiyaları azı 10 nəfər oxuyur və diqqətlə yoxlayırdı. Bununla belə, böyük şəxsiyyət Heydər Əliyev yenə də bu informasiyalarda hansısa qüsur tapardı.

Təsəvvür edin ki, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi bizim işlədiyimiz informasiyaları gecə saat 12-dən sonra yoxlayırdı ki, ona heç kim, hətta telefon zəngləri də mane olmasın. İnförmasiya bölməsinin əməkdaşları Mərkəzi Komitə Bürosunun iclasına daimi dəvət olunmuş iştirakçılar idilər.

1979-90-cı illərdə Azərbaycan KP MK-nın Aparatında işlədim. Amma ötən əsrin 80-ci illərində üç ilə yaxın Masallıda Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri vəzifəsində də çalışmalı oldum. Həmin vaxtlar rayon icraiyyə komitələri sədrlərinin bəziləri həbs olunmuş, cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmişdilər. Hamıda bir qorxu, bir xof vardı. Mən də Mərkəzi Komitədəki işimdə – införmasiya bölməsində fəaliyyətimi davam etdirmək istəyirdim. Rayonlardan birinə Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri vəzifəsinə göndərilmişdim. Mənim işə bu vəzifəyə getmək niyyətim yox idi. Çox təkidlərdən sonra xahiş etdim ki, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi cənab Heydər Əliyevlə görüşməyimə imkan yaradılsın. Amma belə bir görüşə şərait yaratmadılar və Masallı rayonunda işləməyimi məsləhət bildilər. MK-nın ikinci katibi bildirdi ki, sən hökmən Masallıya getməlisən, əks təqdirdə partiya biletini təhvil verməli olacaqsan.

1982-ci ilin sonuna kimi Masallı Rayon Xalq Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri vəzifəsində işlədim. Respublika Ali Sovetinə, yerli sovetlərə seçkilər zamanı yenə də Bakıya Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinə qayıtarıdım.

Masallıya getməzdən əvvəl bəzi məqamlara aydınlıq gətirmək istəyirəm. Bu rayona icraiyyə komitəsinin sədri göndərilmə məsələm qəti həll olunduqdan sonra Heydər Əliyev ilə görüşməyimə şərait yaradıldı. Ulu öndərə dedim ki, mən şimal bölgəsində yerləşən Qusar rayo-

nundanam, Masallı işə cənubda yerləşir. Ona görə də mənim üçün Masallıda işləmək çox çətin olacaq. Ulu öndərimiz mənə dedi ki, «Heç nə olmayacaq, get, işlə. Əgər hansısa problemən olsa, heç kimə deyil, yalnız mənə de». Bu sözlər mənə də inam yaratdı və Masallıda həvəslə işləməyə başladım.

Rayon Xalq Deputatları Soveti İK-nın sədri vəzifəsi həqiqətən də çox ağır idi. Sədr əsas işlərlə yanaşı, həm də öt tədarükü, yumurta yığıcı, avtomobillərin bölüşdürülməsi və digər çox-xətli məsələləri həll etməli olurdu. İşlədiyim qısa müddətdə tətbiq etdiyim yenilik nəticəsində rayon əhalisi dövlətə daha çox ödə təhvil verərək pulunu almaqla yanaşı, növbə əsasında avtomobil və digər aztapılan malları əldə edə bildilər. Heydər Əliyev də fəaliyyətimdən, tətbiq etdiyim yeniliklərdən razı idi. Respublikamızın rayonlarının birində keçirilən iclas zamanı ümummilli liderimiz Xalq Deputatları Soveti İK-nın sədri kimi belə fəaliyyəti yüksək qiymətləndirmişdi.

MOSKVANIN BÜROKRATİK ƏNGƏL YARADAN GÖSTƏRİŞİ LƏĞV OLUNDU

Bir maraqlı məqama da toxunmağı məqsəduyğun hesab edirəm. Bir vaxtlar rayon xalq deputatları sovetləri icraiyyə komitələri sədrlərinin Mərkəzi Komitəyə sərbəst daxil olmasına icazə vermirdilər. Mən ulu öndərimizin bütün problemləri dərhal həll etmək qabiliyyətini bildiyimdən onunla görüşən zaman bu barədə məlumat verdim. Dedim ki, rayonda ikinci şəxsdir. Lakin onların Mərkəzi Komitəyə sərbəst şəkildə buraxılmasına maneçilik törədilir. Ulu öndərimiz mənim bu sözlərimə təəccüb edərək dərhal ümumi şöbənin müdiri Yakov Mixayloviçə zəng vurdu. Soruşdu ki, rayon xalq deputatları sovetləri icraiyyə komitələrinin sədrlərinin Mərkəzi Komitəyə buraxılmaması xəbəri düzgündürmü? Şöbə müdiri dedi ki, bəli. Ulu öndərimiz bunun səbəbi ilə maraqlandı. Məlum oldu ki, Sov.İKP MK-nın bu məsələ ilə bağlı xüsusi göstərişi var. Heydər Əliyev narazılığını bildirərək bu məhdudiyyətin təcili olaraq ləğv edilməsini tapşırırdı. Dedi ki, əgər biz rayon xalq deputatları sovetləri İK sədrlərini Mərkəzi Komitəyə buraxmasaq, o zaman rayonlarımızın problemlərini necə həll edə bilərik. Elə həmin gün Azərbaycanın əksər rayonlarının icraiyyə komitələrinin sədrləri mənə zəng edərək təşəkkürlərini bildirdilər. Onlar məni bu məsələni – rayon xalq deputatları sovetləri İK sədrlərinin MK-ya buraxılması problemini cənab Heydər Əliyevə çatdıraraq həllinə nail olduğum üçün təbrik edirdilər. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev ona deyilən hər hansı ciddi məsələni, həlli uzadılan problemləri o qədər asanlıqla həll edirdi ki, adam lap valeh olurdu.

Ötən yüzilliyin 90-cı illərində Ali Sovetin deputatı idik. Bir dəfə parlamentin vestibülündə Heydər Əliyevlə görüşdük. O zaman Heydər Əliyevə qarşı haqsız hücumların gücləndiyi bir vaxt idi. Bədxahlar bu dahi şəxsiyyətə hər cür böhən və iftira atırdılar. Kəlgəndən qorxanlar, onun çörəyini itirənlər Heydər Əliyevlə ünsiyyətdən də çəkinirdilər ki, ölkə rəhbərliyi ulu öndərimizlə yaxın münasibətə görə onları cəzalandıra bilər.

Mən ulu öndərimizə yaxınlaşb salam verdim, hal-əhval tutdum. Heydər Əliyev dedi ki, «Mənə yaxınlaşmaqdan qorxmursan?» «Mən sizinlə yanaşı dayanmaqdan şərəf duyuram» – deyə cavab verdim.

1992-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması ilə bağlı Naxçıvana gedən bir qrup ziyalı arasında yeganə qadın mən idim. YAP-ın iclasının Bakıda keçirilməsinə icazə vermirdi-

lər. Naxçıvanda isə heç bir şərait yox idi. O zaman daxili işlər naziri olan İsgəndər Həmidovun göstərişi ilə bizim təyərəmizi vurmali, məhv etməli idilər. Biz – Murtuz Ələsgərov, Eldar İbrahimov, Sirus Təbrizli, Şahlar Əsgərov, Maksim Musayev, mərhum Fərəməz Maqsudov, Samur Novruzov və başqaları Naxçıvanda Heydər Əliyevlə görüşdük. Ulu öndərimiz həmin görüş zamanı mənə dedi ki, «Bura gələnlər partiya işində çalışmayan insanlardır, alimlərdir. Axı sən uzun müddət partiya sisteminə işləmişən, məgər YAP-ın yaradılmasını o qədərmi asan görürsən?» Həqiqətən də həmin vaxtlar Azərbaycanda 20–30 nəfər yığışib «partiya» yaradırlar. Yalnız Heydər Əliyev kimi uzun illər bu sahədə işləmiş bir şəxs bu məsələyə belə məsuliyyətlə yanaşa bilərdi. Biz ümummilli liderimizdən xahiş etdik ki, Bakıya gəlsin. Sonralar Bakıda Elektrotexnika İnstitutunda görüşdük...

VACIB SƏNƏDİN QƏBULUNDA ÜMUMMİLLİ LİDERİN ROLU

1998-ci ildə «Yerin təkisi haqqında» qanun layihəsinin qəbul edilməsinə nail olduq. Qeyd etməliyəm ki, bu sənədin qəbulu altı il idi ki, ləngidilirdi. Sənəd parlamentin İqtisadiyyat məsələləri daimi komissiyasının sədri mərhum Tofiq Əzizovun vaxtında hazırlansa da, qəbul olunmamışdı. Sonradan mən də parlamentin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya məsələləri daimi komissiyasının sədri kimi layihənin üzərində iki il işləsəm də, onu keçirə bilmirdim. Problemin səbəbi o idi ki, deputatlardan biri 20-dən artıq daş karxana işlədirdi. Digərlərinin də təxminən bu cür maraqları var idi. Vəziyyətin ciddiliyini görüb Prezident Heydər Əliyevdən məni qəbul etməsinə xahiş etdim. Dedim ki, Azərbaycanda «Yerin təkisi haqqında» qanun yoxdur. Belə olan halda ermənilər tərəfindən işğal olunmuş ərazilərimizdə qızıl və digər qiymətli sərvətlərimizin istifadə olunması ilə bağlı beynəlxalq məhkəmələrə hansı iddia ilə müraciət edə bilərik?! Heydər Əliyev belə bir qanunun nə üçün olmamasını soruşdu. Dedim ki, layihə çoxdan hazırlanıb və uzun müddətdir ki, Prezident Aparatındadır. Ulu öndərimiz dərhal Prezident Aparatının Qanunvericilik və hüquqi ekspertiza şöbəsinin müdiri Şahin Əliyevlə əlaqə saxlayaraq sənədin gecikdirilməsinin səbəbi ilə maraqlandı. Mən Prezidentin yanından parlamentə qayıdana qədər qanun layihəsi artıq Milli Məclisdə idi. Beləliklə, bu mühüm sənəd qəbul olundu.

Sonralar ulu öndərimiz Heydər Əliyevlə tez-tez komissiya sədri kimi müəyyən məsələlərə bağlı görüşürdük. Heydər Əliyev bizi toplayıb qanunvericiliklə əlaqədar fikirlərimizi öyrənir, çətinliklərimizlə maraqlanırdı.

Mən böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin məktəbini keçməyimlə, ulu öndərin rəhbərliyi altında işləməyimlə fəxr edirəm. Bu gün də başımı uca tutur, onun həyat dərslərini keçməyimdən qürur hissi duyuram. Hər hansı bir sənədə Heydər Əliyevin yanaşdığı kimi yanaşmağa çalışıram. Hər an öz-özümə sual verirəm: görəsən, Heydər Əliyevin bu məsələyə münasibəti necə olardı, bu məsələni o, necə həll edərdi? Ümummilli liderimiz xalqımızın müstəqillik tarixində unudulmaz yeri olan Prezident kimi həmişə qəlbimizdədir.

Süleyman TATLİYEV,
Ticarət və Sənaye Palatasının
prezidenti

ƏBƏDİYAŞARLIQ RƏMİZİ

Ötən yüzilliyin ortalarından Azərbaycan insanları üçün nurlu bir yol başlandı. Tarix bir çoxları kimi mənə də o yolda addımlamaq xoşbəxtliyi nəşib etdi. Mən də zamanın xoş təsədüfündən o yolum – Heydər Əliyev yolunun davamçısına çevrildim. Bu gün də o yola sadiqliyimlə qürur duyuram.

...1968-ci ildə günlərin birində Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsində Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin o vaxtı sədri Heydər Əliyevin Azərbaycanın rəhbər işçiləri ilə görüşü təşkil olunmuşdu. Kimya Sənayesi İdarəsinin rəisi kimi bu tədbirə mən də dəvət almışdım. Heydər Əliyev respublikanın daxili və xarici siyasəti ilə bağlı təhlükəsizlik qaydalarına, qanunlara riayət olunması və bir sıra məsələlər barədə saat yarımından çox, heç bir yazılı materialdan istifadə etmədən nitq söylədi. Onun məzmunlu çıxışı, toxunduğu məsələlərə dərin-dən bələdliyi, konkret sahələrdə mövcud olan nöqsanları dəqiq göstərməsi mənə də çox xoş təəssürat oyadı. O zaman düşündürdüm ki, kaş Azərbaycana belə bir fenomenal şəxsiyyət rəhbərlik edəydi. Arzularım çin oldu. Həmin tarixi görüşdən az keçmiş 1969-cu ilin 14 iyulunda Heydər Əliyev Mərkəzi Komitənin birinci katibi seçildi.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi hər gün ədalətin təntənəsi idi. Təbii, hər birimiz yaşadığımız vaxtın, dörd bir yandan bizi əhatələyən ictimai-siyasi sistemin övdənləriyə. Hansısa məmurun dəbdəbə, cah-cəlal içində yaşaması 70-ci illərdə absurd idi. Heydər Əliyev o dövrdə Azərbaycanın rəhbəri kimi xalq malına göz dikənlərə, vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə edib özünə var-dövlət toplayanlara, rüşvətxorlara qarşı son dərəcə kəskin, prinsipial mövqə tutmuşdu. Bu, gərgin və çətin bir mübarizə idi. Fəqət həm də cəmiyyətin milli-mənəvi oyanışına xidmət edən, iqtisadi yüksəlişə, qüdrətə yol açan mübarizə idi və Heydər Əliyev bu mübarizədən heç zaman geri çəkilmədi.

Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi vəzifəsinə gələndə bəziləri onun «sənayeni, kənd təsərrüfatını yaxşı bilmədiyini» iddia edərək respublikanın bərdad vəziyyətdə düşəcəyi barədə bədbin proqnozlar irəli sürürdülər. Amma həyat sübut etdi ki, onlar öz mövqelərində nə qədər yanılıblar. Heydər Əliyev böyük bir istedad idi. O, xalq təsərrüfatının bütün sahələrinə dərin-dən bələd olmaqla həmin sahələrin inkişafı üçün mütəxəssislərdən daha düzgün və daha yaxşı məsləhətlər verir, uzaqqöhrən qərarlar qəbul edərdi.

Zəngin təbii sərvətlərinə rəğmən, keçmiş SSRİ respublikaları arasında iqtisadi cəhətdən ən geridə qalmış ölkələrdən sayılan Azərbaycan məhz onun rəhbərliyi altında sürətli, ardıcıl inkişaf yoluna qədəm qoydu. Azərbaycan getdikcə iri tikinti-sənaye meydançasına çevrildi. Təsərrüfatın, ictimai həyatın bütün sahələrində əsl intibah dövrü yaşandı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanda həyata keçirilən proseslərin bilavasitə iştirakçılarından biri də mən olmuşam. Heydər Əliyevin işə münasibətindən ruhlanaraq bizlər hiss edirdik ki, əvvəlkindən daha çox və yaxşı işləyə bilərik. Heydər Əliyev bizdə öz gücümüzə inam yaratmışdı. Onun titanik əməyinin, nöqsanlara qarşı barışmaz mübarizəsinin, ortaya çıxan problemlərin kökünə varmaq istedadının və ən mürəkkəb məsələlərdə səhsiz qərar qəbul etmə qabiliyyətinin şahidi olmuşam. Heydər Əliyev sadə vətəndaşlarla dövlət rəhbərliyi arasındakı səddi ortadan götürmüşdü. O, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə, rayonlara getməklə, yerlərdəki vəziyyət, işlərin gedişi, mövcud problemlərlə yaxından tanış olur, vətəndaşların Azərbaycanın inkişafı barədə fikir və mülahizələrini öyrənmək üçün onlarla söhbət və açıq söhbət aparırdı. Vətəndaşlar dövlətin daxili və xarici siyasətini yüksək qiymətləndirərək onu dəstəklədiklərini, işlərin gedişindən və nəticəsindən razı qaldıqlarını, respublika rəhbərinin onlarla açıq və səmimi görüşlərindən şərəf duyduqlarını bildirməklə yanaşı, mövcud problemlər və onların həlli yolları barədə də ürək sözlərini dilə gətirirdilər. Məhz belə görüşlərdən sonra iqtisadiyyatın, xüsusən kənd təsərrüfatının habelə elmin, təhsilin, səhiyyənin inkişafı ilə bağlı təsirli tədbirlər görüldü.

XX əsrin ortalarına qədər Azərbaycana rəhbərlik edənlər müxtəlif sahələr üzrə milli dövletçilik təfəkkürünə malik kadrların hazırlanması məsələsinə diqqət yetirməmişlər. Heydər Əliyev isə bu məqamı öz rəhbərlik fəaliyyətində milli-ideoloji prinsipə çevirmişdi. 1970–1982-ci illər arasında və daha sonralar minlərlə tələbə məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ-nin müxtəlif nüfuzlu ali məktəblərində təhsil almağa göndərildi. Bu çox uzaqgörənliklə atılan ad-

dım idi. Həmin tələbələr sonralar xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrində aparıcı vəzifələrdə çalışmağa, Azərbaycanın inkişafına öz töhfələrini verməyə başladılar.

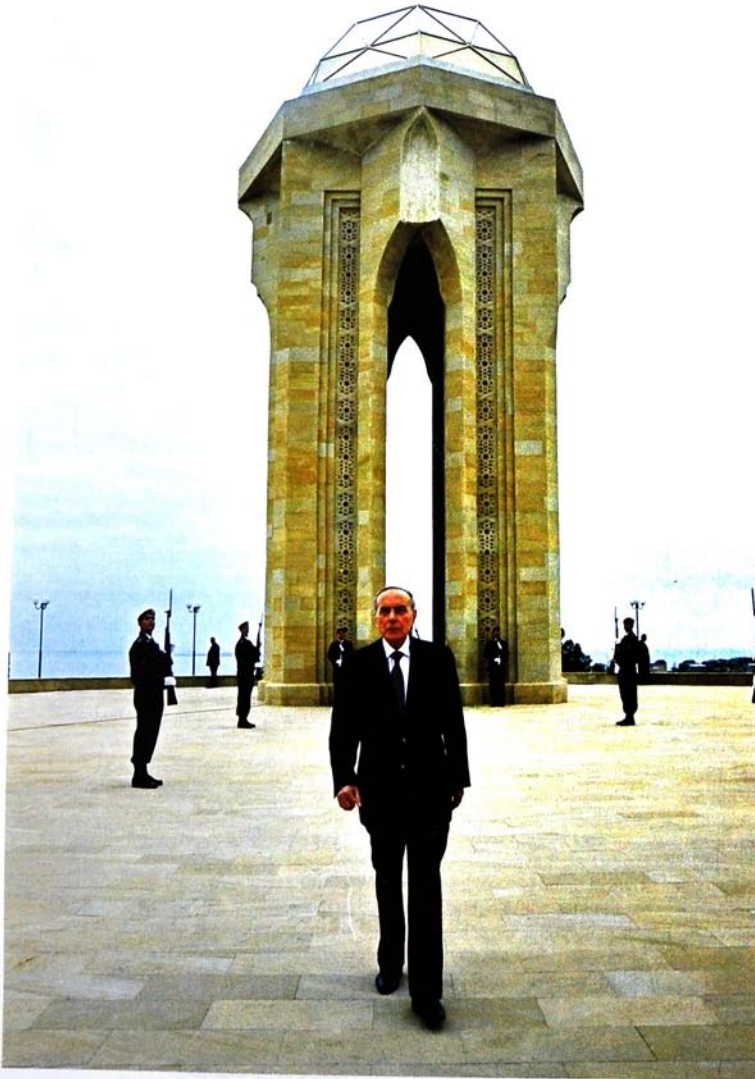
Ölkədə milli ruhun yüksəlişini şərtləndirən əsas amillərdən birinin ana dili ilə bağlı olduğunu Heydər Əliyev çox gözəl bilirdi. Onun bilavasitə göstərişi və rəhbərliyi altında 1969–1982-ci illər arasındakı müddət ərzində respublikada ana dilində fəaliyyət göstərən yüzlərlə uşaq bağçası, məktəb tikilərək istifadəyə verildi, ali təhsil müəssisələrinin sayı 12-dən 17-ə çatdırıldı. Gələcəkdə ölkəsinin müstəqillik əldə edəcəyini böyük uzaqgörənliklə duyan Heydər Əliyev milli hərbi kadrların hazırlanması məqsədilə hələ 30 il əvvəl C.Naxçıvanski adına Hərbi Liseyin yarınmasına nail oldu. Bu illərdə milli-mənəvi həyatdakı dirçəliş, yeniləşmə vaxtı bütövlükdə sosial-iqtisadi həyata da təsir etmiş, cəmiyyətdə müsbət, ardıcıl dəyişikliklərin bünövrəsi qoyulmuşdu.

Heydər Əliyevin Azərbaycanın rəhbəri vəzifəsində uğurlu və çoxşaxəli fəaliyyətini nəzərə alaraq az sonra onu Sov.İKP MK-nın Siyasi Bürosunun üzvü və SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə irəli çəkildilər. Bu yüksək vəzifədə Heydər Əliyevə böyük səlahiyyətlər verilmişdi. Nəhəng bir ölkənin 14 nazirliyinə o rəhbərlik edirdi. Maşınqayırma, yüngül sənaye, nəqliyyat, mədəniyyət və təhsil kimi ən mühüm sahələr məhz Heydər Əliyevin nəzarətində idi. Baykal-Amur magistralının tikintisinə, həmin xətt boyunca yüzlərlə stansiya, vağzal və şəhərin inşasına Heydər Əliyev rəhbərlik edirdi. Siyasi Büronun üzvü və Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi Heydər Əliyev həmin dövrdə bütün dünya üçün böyük əhəmiyyət daşıyan bir çox qərarların hazırlanması və qəbulu prosesinin fəal iştirakçılarından olmuş, dünya siyasətinə, ələlxüsus beynəlxalq vəziyyətin yaxşılaşmasına yönəlmiş bəzi danışıqlarda SSRİ nümayəndə heyətində başçılıq etmişdi. Heydər Əliyevin o illərdə sovet diplomatiyasının əldə etdiyi nailiyyətlərdə də böyük rolu olmuşdu.

Heydər Əliyev SSRİ-nin ali rəhbərliyində olarkən də doğma Azərbaycanı unutmurdu. Onun təşəbbüsü və köməyi ilə Bakı beynəlxalq konfranslar və simpoziumlar məkanına çevrilmişdi. Heydər Əliyev SSRİ Dövlət Plan Komitəsinin, ermənilərin yüksək post tutduğu Nazirlər Sovetinin strukturlarının müqavimətini qıraraq mərkəzdə Azərbaycan üçün tələyüklü qərarların qəbuluna nail olurdu. Bakıda, Gəncədə, Sumqayıtda, Mingəçevirdə və respublikamızın digər şəhərlərində yeni fabriklər və zavodların, yaraşıqlı inzibati və ictimai yaşayış binalarının, məktəblərin, xəstəxanaların tikilib istifadəyə verilməsi bunun bariz sübutudur.

Bu tədbirləri həyata keçirərək respublika iqtisadiyyatını modernləşdirmək və başqa lazımı material və avadanlıqlar almaq üçün mərkəzi hakimiyyətin maliyyə vəsaiti ayırmasına nail olmaq lazım gəlir, bunun üçün daimi və gərgin səylər tələb edilirdi. Çünki maneələr güclü idi. Buna baxmayaraq, Heydər Əliyev mərkəzdəki böyük nüfuzu və təəssübkeşliyi hesabına Azərbaycana lazımı vəsait ayrılmasına nail olurdu.

Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı, akademik Zərifə xanım Əliyevanı da böyük ehtiramla xatırlayıram. O, ömrünü ailəsinə həsr etməklə bərabər, yüksək elmi potensialı ilə təbabət sahəsində böyük nailiyyətlər qazanmışdı. O, çox ağıllı, humanist bir qadın idi. Yadımdadır, Zərifə xanım Moskvada dünyasını dəyişərkən, Heydər Əliyev onun dəfn mərasiminin təşkilini mənə tapşırdı. SSRİ Nazirlər Soveti İşlər İdarəsinin köməyi ilə mərasim çox yüksək səviyyədə keçdi. O nəcib və alicənab Azərbaycan qızının ruhu qarşısında daim baş əyirəm.

M.Qorbaçov SSRİ rəhbərliyinə gələndən sonra onun Heydər Əliyevə qarşı qərəzli münasibəti açıq kampaniyaya çevrildi. Heydər Əliyevin qüdrətinə yaxşı bələd olan M. Qorbaçov ona daim qışqançlıqla yanaşır, Heydər Əliyevi özünə ən güclü rəqib sayırdı. Heydər Əliyevə qarşı yönəlmiş bu kampaniya əslində, rusların türk-müsəlman rəhbəri sıxışdırıb aradan çıxarmaq siyasətinin daha bir nümunəsi idi. O vaxt respublika və ittifaq mətbuatında Heydər Əliyevə qarşı genişmiqyaslı mənəvi terror kampaniyasına start verildi. Onunla bağlı bütün hadisə və faktlar saxtalaşdırıldı, haqqında yalan və böhtanlar yayıldı.

Heydər Əliyev həmin dövrdə bu kampaniyanın sifarişçilərinə də, icraçılarına da çox qəti və kəskin cavab vermişdi. O, 1989-cu ilin aprel ayında Sov.İKP Mərkəzi Komitəsinin plenumunda çıxış edərkən M.Qorbaçova belə dedi: «**Heydər Əliyevə nöqtə qoymağa tələsməyin, mən hələ son sözümü deməmişəm. Siz hələ mənim barəmdə əşidəcəksiniz.**»

Bu tarixi bir məqam idi. Çünki SSRİ-nin mövcudluğu dövründə partiya rəhbəri ilə üzbuşürət belə kəskin və prinsipial çıxış olmamışdı. Heydər Əliyev bununla daha bir mükəmməllik nümunəsinin müəllifinə çevrilmiş oldu. Tarix onun bəyanatını gerçəkliyə çevirəcək, Azərbaycan xalqının, dövlətinin gərgin təbəddülatlar yaşadığı ağır əyyamlarda Heydər Əliyev xilaskarlıq missiyasını yenidən üzərinə götürəcəkdə. Ona qarşı aparılan qərəzli kampaniyalarda sapı özümdüzdən olan baltaların rolu da az olmamışdı. Özünü azərbaycanlı adlandıran bəzi nadanlar Heydər Əliyevə qarşı mənəvi terror kampaniyasının fəal iştirakçısı qismində çıxış etmişdilər. Fəqət, Heydər Əliyev bütövlükdə xalqın mənafeyini, xalqın çağırışını nəzərə alaraq bütün bunları unudtu və respublika rəhbərliyinə qayıtmağa razılıq verdi.

O, Azərbaycanın belə bir ağır vəziyyətinə dözə bilməzdi. Böyük siyasətçi doğma məmləkətin başı üzərində dolaşan qara buludların dəf edilməsi üçün hakimiyyətə ikinci dəfə qayıtdı və ilk gündən böyük əzmkarlıqla işə başladı. Heydər Əliyev həmin günlərdə Azərbaycanı parçalanma təhlükəsindən, yenidən qazandığı müstəqilliyi itirmək qorxusundan xilas etmək üçün gecəsinə gündüzünə qatdı, respublikanı böhranlı vəziyyətdən çıxarmaq naminə bütün imkanlarını ortaya qoydu və qüdrətli liderin söyləri səmərəsiz qalmadı.

Heydər Əliyev SSRİ rəhbərliyinə seçilib Moskvaya dövt olunanda varlı, tikili-qurulu respublika qoyub getmişdi. Fabriklər və zavodlar işləyir, kəndli əkin-biçinlə məşğul olur, insanlar öz firavan güzəranlarını təmin edir, Azərbaycanın nəbzi ahəngdar vururdu. Bu qurucu insan gəriyə dönərkən isə respublikada həyat sanki dayanmışdı. Müəssisələrin fəaliyyəti pozulmuş, AXC-Müsavat cütlüyünün qısa, sərişəsiz iqtidarı dövründə xalqın bütün varidatı, hətta fabriklər və zavodlardakı xammal və materiallar xaricə daşınaraq su qiymətinə satılmış, kənd təsərrüfatı bərhad vəziyyətə düşmüşdü. Ölkədə xaos, anarxiya, qanunsuzluq baş alıb gəlirdi. İnsanlar sabaha inamı itirərək ümitsiz vəziyyətə düşmüşdülər. Heydər Əliyev belə qanunsuzluğun, hərə-mərcliyin qarşısını almaq üçün lazımi tədbirlər görməyə başladı.

İlk növbədə, Ermənistan-Azərbaycan arasında illərdən bəri davam edən Dağlıq Qarabağ müharibəsində qan tökülməsinin qarşısını almaq məqsədilə atəşkəs əldə edildi. Bu isə Azərbaycanda nizami ordu quruculuğuna başlamağa və ölkənin iqtisadi potensialını gücləndirməyə, eləcə də siyasi sabitlik yaratmağa imkan verdi. Lakin bəzi pozucu qüvvələr hələ geri çəkilməmişdi. İfrat radikal müxalifət xarici qüvvələrin dəstəyi ilə ölkədə qarşıdurma yaratmağa çalışır, dövlət çevrilişinə ardıcıl cəhdlər olur, hətta Heydər Əliyevin özünə belə sui-qəsd hazırlanırdı.

Lakin Azərbaycan xalqının ümummilli lideri belə hərəkətlərdən qətiyyənlə çəkinmir, ölkədə baş qaldıran pozuculuq əməllərinin dərhal qarşısını alır. Xalqımızın itirilmiş ümidi, sabaha inamı məhz onun bu yüksək əzmkarlığı sayəsində yenidən özünə qaytarıldı.

Bir çoxları kimi indi mən də düşünürəm ki, əgər Dağlıq Qarabağda separatçılıq hərəkətləri baş qaldıran günlərdə Azərbaycanca sərəştəsiz insanlar yox, məhz Heydər Əliyev rəhbərlik etməyi, nə Sumqayıt təxribatı, nə 20 Yanvar faciəsi, nə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi baş verərdi. Azərbaycanın ən dəyərli oğullarının qanı tökülməzdi, torpaqlarımızın 20 faizi işğal altına düşməzdi.

Ümummilli liderimizin Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin 15 iyun 1993-cü il tarixli iclasındakı çıxışında söylənən bu tarixi məqamı xatırlayıram. «Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi 1918-ci ildə yaradılmış Azərbaycan Demokratik Respublikasının ənənələri əsasında müasir tələblərlə, dünyada gedən proseslərlə bağlı olaraq təmin olunmalıdır. Bu sahədə mən daim çalışacağam və heç kəsin şübhəsi olmasın ki, ömrümün bundan sonrakı hissəsini harda olursa-olun, yalnız və yalnız Azərbaycan Respublikasının müstəqil dövlət kimi inkişaf etməsinə sərf edəcəyəm».

Uzun müddət Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında çalışan şəxs kimi mən onun titanik əməlinin, nöqsanlarla bərabər mübarizəsinin, yaranan problemlərin tez bir zamanda, zişansız həll etmək istedadının, ən mürəkkəb situasiyalarda belə səhsiz qərarlar qəbul etmək bacarığının şahidi olmuşam. Beynəlxalq aləmdə öz xalqının, Vətəninin nüfuz və hörmətinin yüksəlməsi, Azərbaycanın bütün dünyada öz sözünü deməsi üçün onun gördüyü böyük işlər, Azərbaycanda sülhə, sabitliyə, əmin-amanlığa və bütün bunlarla bərabər güclü inkişafa nail olması, böyük öndər Heydər Əliyevə tarixin yaddaşında əbədlilik qazandırdı.

Heydər Əliyev milli dövlətçiliyini əldən getmək təhlükəsi ilə qarşı-qarşıya dayanan Azərbaycanı təhlükədən xilas edərək aydın, davamlı inkişaf yoluna çıxaran qüdrətli strateq olub. Dövləti qurub-yaratmaq, eyni zamanda onun aydın sabahını təmin etmək Heydər Əliyevin missiyasına daxildir.

Ümummilli liderin qurub-yaratdığı müstəqil Azərbaycan dövlətinin gələcəyi bu gün etibarlı əllərdədir. Heydər Əliyev siyasətinin ən layiqli davamçısı olan cənab İlham Əliyevin təmsilində Azərbaycan dövlətinin, xalqının xoş gələcəyini görürük. Heydər Əliyev siyasi kursuna uyğun olaraq vətəndaşların sosial ehtiyaclarının, onların hüquqlarının təminatını, etnik mənsubiyyətdən, dini inancından asılı olmayaraq, Azərbaycanın hər bir vətəndaşının firavan həyatının təmin edilməsini öz fəaliyyətində ali prinsip kimi müəyyənləşdirən cənab İlham Əliyev xalq qarşısında, Heydər Əliyevin ruhu qarşısında içdiyi anda sadıqdır. Deməli, Azərbaycanın sabahı bərədə nəkbın olmağa dəyər...

QƏDİRİLƏNLİK

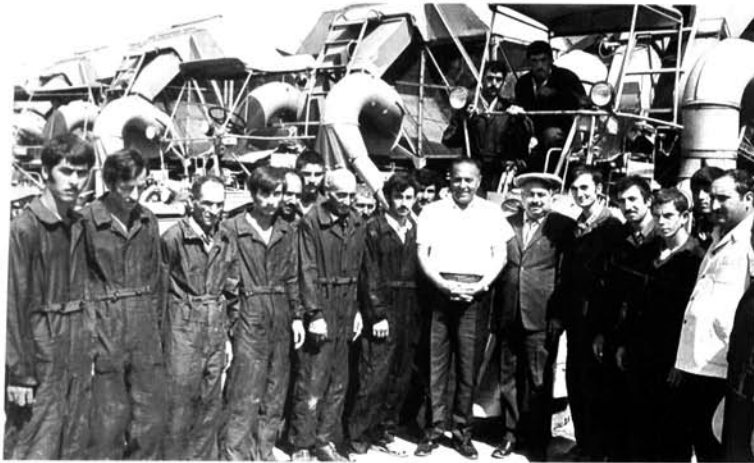
«...Gəncədə məşhur bir ziyarətqah var. El arasında adına «Göy İmamzadə» deyirlər. Orta məktəbdə oxuyanda hər imtahan vaxtı ora gedər, dua edib Allahdan diləyirdim ki, imtahanlardan yaxşı qiymət alım. İmamzadəyə gedən yolun üstündə çiypərdən tikilmiş qədim bir məqbərə var idi. Bir gün qonşuluğumuzdakı ağbircək Aftax xaladan soruşdum ki, bu nə məqbərədir. Dedi: «Qızım, vaxtı ilə burada Comard qəssab deyilən, haqqı nahaqq verməyən bir kişi yaşayırmış. Onun heç vaxt tərəzi olmayıb, əti olli ilə tarazlayırmış. Ət alnara deyirmiş ki, «Əli haqq, nə almaram, nə vermərəm». Əli də, dili də düppəduz olub cənnətliyin». Comard qəssabın neçə əsr öncə dediyi sözlər Aftax xalının dilindən təpədən-dırnağa canıma hopdu. Elo bir tika vaxtımdan da özümə söz verdim ki, mən də Comard kişi kimi yaşayacam, düppəduz...»

...Özünə söz verdiyi kimi yaşadı, almaıçq, üzəğ. Çox istəyib ki, Tibb İnstitutunda oxusun, həkim olsun. Amma zaman o zaman deyildi. Atasız ev, ailənin bütün çətinlikləri ananın üstündə idi. Gənc ana gəncliyini, gözəlliyini, ruhuunu balalarının yolunda şama döndərmişdi. Övladı Tamara Hümətovaya orta məktəbi qurtaran kimi sənədlərini Gəncədəki Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun pambıqçılıq sahəsi üzrə fakültəsinə verdi. Elo həmin il də qəbul olundu və 5 il sonra institutu qırmızı diplomla bitirdi. Əxlaqı da, tərbiyəsi də, qiymətləri də tələbə yoldaşlarının hər birinə nümunə idi. İnstitutun İqtisadiyyat kafedrasında assistent kimi saxlanıldı. Lakin onu daha böyük işlər özünə çəkirdi. Bir ildən sonra Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunda aspiranturaya daxil olur. Üç ildən sonra «Əməyin təşkili» elmi işi müdafiəyə tam hazır idi. Sonra Kirovabad (Gəncə) Şəhər Partiya Komitəsində təşkilat şöbəsinin kənd təsərrüfatı işləri üzrə müavini işlədi. Çox keçməmiş respublika Elmi-Tədqiqat İqtisadiyyat İnstitutunda əməyin təşkili şöbəsinə müsabiqə yolu ilə müdir təyin olundu. Ömrünün-gününün gözəl vaxtı idi. Bir gün telefon zəng çaldı.

Bu, 1963-cü ilin əvvəllərində oldu. Heç ağılıma da gəlməzdi. Mərkəzi Komitədən zəng etmişdilər, ora getməyini lazım idi, getdim də. Bir neçə günün içində Azərbaycan KP MK-nın təşkilat şöbəsinə inspektor təyin olundum.

Tamara Hümətovaya 1974-cü ilə qədər həmin vəzifəni sərəflə yerinə yetirdi. Bu o vaxtlar idi ki, Heydər Əliyev bir neçə il öncə Azərbaycan KP MK-ya birinci katib təyin edilmişdi. Respublikada hər sahədə quruculuq işləri gedir, şəhərlər, yollar salınır, mədəniyyət sarayları tikilir, metro çəkilir, zavodlar, fabriklər tikilirdi. Rayonlarda vəziyyət o qədər də ürəkaçan deyildi. Hələ çox iş görülməliydi, əyaləti inkişaf etdirmək üçün kənd təsərrüfatını yaxşı bilən mütəxəssislərə ehtiyac var idi.

İnanın səmimiyyətimə, mənim heç kəsdən umacağım yoxdur, amma... Heydər Əliyevin qəribə dəqiqgörmə qabiliyyəti var idi. Kim nəyə qadirdisə, onu çox gözəl bilirdi, intuisiyanı çox güclü idi. 1974-cü ilin əvvəlində gözləmədiyim halda mənə İsmayıl rayonunda birinci katib işləməyi tövsiyə etdi. Bunun üçün nə mən özüm xahişə getmişdim, nə xahişə gədənəm olmuşdu, nə də o, xahiş edənin idi. O vaxta qədər az-çox nəyə nail olmuşdumsa, zəhmətimlə, halallıqla qazanmışdım.

İsmayılı rayonunda birinci katib işləmək onun üçün asan deyildi. Xəstə anası, ailəsi, anasının ümidində körpə qızı Bakıda qalırdılar. Ancaq məsuliyyət hissi var idi. Ona mühüm vəzifə tapşırılmışdı. O, fəaliyyətinə insana və təbiətə sevgidən başladı. Torpağın qoribə xasiyyəti var, şıltaq təbiətdən çox asılıdır. Görək yağış yağa, külək əsə, gün çıxa, qar yağa ki, torpaq da istədiyimizi bizə verə. Bu, torpağın Yaradandan umduğu sevgi idi. İnsanların da yaxınlığı, qılığa, sevgiyə ehtiyacı var, təbiət kimi. Tamara xanım bunu yaxşı bildirdi. Odur ki, ikillik katib həyatı elə İsmayılı camaatının arasında keçdi, insanları öyrəndi, kənd təsərrüfatını yaxşı inkişaf etdir-mək üçün camaatla bir yerdə olmaq, işləmək lazım gəldi. Kabinetdə pambıq, tütün yetişmir, heyvan bəslənilir. Lahıca və lahıclılara isə xüsusilə valeh olmuşdu.

Çox təmizkar, ağsaqqal-ağbirçək yeri bilən camaatdı. Onların səliqə-sahmanı, qonaqpər-vərliyi məni heyrləndirirdi. Hərdən yoldan keçəndə məni qadın marağı bürüyürdü, qapı-ba-calarına dönbə baxırdım ki, par-par yanırı.

– **Tamara xanım, məşhur təsərrüfatçı Nikitinlə də görüşmüşünüzmü?**

– Əlbəttə. O, misilsiz təsərrüfatçı, həm də çoxbilmiş bir adam idi. Bildiyini Tanrısına verən deyildi. Onun bütün təsərrüfat sahələri sapa düzülmiş mirvari kimi dən-dən və səliqə-sahman-lydı. Təbiətlə torpağın sintezini əla yaradırdı. Kənd təsərrüfatı müxtəssisi kimi onun iş üslunu öyrənir, digər təsərrüfat sahələrində də tətbiq etməyə çalışırdım.

Azərbaycan qadınının raykom katibi kimi çətin və mürəkkəb vəzifədə bacarıqla işlədiyini Tamara Hübətova öz fəaliyyətində sübut etsə də, onun ana, qadın vəzifəsi yerinə yetirilmə-miş qalırdı. İsmayılıda gərgin zəhmətinə görə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni əlsa da. Bunu res-publika rəhbəri duymuşdu və ona görə də 1975-ci ilin axırlarında Azərbaycan KP MK-nin

birinci katibi Heydər Əliyev Tamara xanımın Abşeron rayonunda birinci katib işləməsinə məs-ləhət bildi.

– **Tamara xanım, o vaxt Abşeronda vəziyyət necə idi? Hər işə yenidən başlamaq lazım idi, yoxsa müəyyən bünövrə vardı?**

– Yaxşı deyildi, qızım, demək olar ki, rayonda tam təsərrüfatsızlıq hökm sürürdü. Əsasən heyvandarlıq sahəsi olmasın baxmayaraq, yem tədarükü ümumiyyətlə aparılır, heyvanlar tək-cə qarışıq yemlə qidalandırılırdı. İstifadəsiz torpaq sahələri çox idi. İşə başlamazdan əvvəl Abşeron rayonunun bütün kəndlərini, torpaq sahələrini, üzüm, zeytun, badam bağlarını gözdüm. Camaatın yaşayış şəraitini öyrəndim. İnkərlərin axurlarına kimi özüm yoxlayırdım. Xəstəxanaları, məktəblərin vəziyyəti ilə tanış oldum. Bunların hamısına baxandan sonra rayon fəallərini icla-sını çağırırdım. Rayonu inkişaf etdirmək üçün zəruri tədbirlər müəyyənləşdirdim və işə başladım.

Qısa vaxtda heyvandarlıq sahəsi tam mexanikləşdirildi, yeni tövzlər tikildi, əkinçiliyin inkişafına xüsusi diqqət yetirildi. O dövrün çoxlu qəzetlərini vərəqləyirəm: «Kommunist», «Pravda», «Komsomolskaya pravda», «Zvestiya» və başqaları. Bu qəzetlər 1976–1983-cü il-lərdə birinci katib Tamara Hübətovanın iş üslubundan, Abşeronu gülüstana döndərmək bacarı-ğından yazırdı. 1980-ci ildə onun sinəsini Sosialist Əməyi Qəhrəmanı qızıl ulduzu və Lenin ordeni bəzədi. Üç çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçildi. Düzdür, bütün uğur-larını öz əməyi ilə qazandı. Lakin bunlar həm də Azərbaycanın qədirbilən rəhbəri Heydər Əli-yevin diqqət və qayğısı nəticəsində reallaşdı.

Comərd qəssab kimi «nə almaram, nə vermərəm» fəlsəfəsi ilə yaşayan T.Hübətova aya-ğında dəmir çarx «UAZ-466» maşınında Abşeronu qarış-qarış gözdü, su çəkdi, yol saldı. Abşeronda eyni zamanda həm heyvandarlığı, əkinçiliyi, üzümçülüüyü, dəyəri qızıl pulla hesablanan zəfəranı, zeytunu inkişaf etdirir, həm də rayonda məktəblərin, xəstəxanaların mədəni-moişət obyektlərinin sayını artırır. 80-ci illərdə Abşeron 8 il ondan öncəki Abşeron deyildi. Xırdalan qəsəbəsində uşaqlar üçün istirahət guşəsi, yelləncəklər hərəkətə gətirildi, park salındı. Anala-rın işi xeyli yüngülləşdi. Çünki o özü də ana idi.

Günlərin birində respublikanın birinci şəxsi Heydər Əliyev Abşeronla gəldi, təsərrüfatları gözdü, camaatın gün-güzeranı ilə yaxından tanış oldu. Qazanılmış uğurlara layiqli qiymət verdi. Heydər Əliyev Tamara xanımın əməyini rayon zəhmətkeşləri qarşısında qiymətləndirdi.

Yaxşı günlər idi, əziyyəti olsa da. Bir az su qıtlığımız olurdu. Su tapıb götürmək üçün Zirə-yə gedirdim. Səhər obaşdan gecəyə qədər çalışırdım. Yavaş-yavaş camaatın gün-güzeranı dü-zəlmişdi. Heydər Əliyevin Abşeronla gəlişini xoş xatirələrlə yadıma salıram. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı qızıl ulduzunu 1980-ci ildə Ali Sovetin binasında şəxsən Heydər Əliyev özü mənə təqdim etmişdi. Abşeronla da bir neçə ay sonra gəlmişdi.

Heydər Əliyevlə görüşmək heç vaxt problem deyildi. Həтта mən hərdən ona zəng edib və-ziiyyəti də danışırıdım. Qəbuluna düşmək də çətin deyildi. Problemimiz olanda şəxsən hər biri-mizi qəbul edirdi. Həтта bir dəfə qəbulunda mənə dedi ki, sən siyasi rəhbər vəzifədə çalışın yeganə qadınsan ki, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüsən. Əslində, özü imkan yaradırdı ki, biz səmimi olaq, fikrimizi adına layiq görülmüsən. Əslində, özü imkan yaradırdı ki, biz səmimi olaq, fikrimizi adına layiq görülmüsən. Əslində, özü imkan yaradırdı ki, biz səmimi olaq, fikrimizi adına layiq görülmüsən.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, dövrün tələblərinə görə, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı, Lenin ordeni rəhbər vəzifələrdə işləyənlərə deyil, pambıqçılara, traktorçulara, bir sözlə, ağır

əməklə məşğul olan kənd zəhmətkeşlərinə verilirdi. Lakin Heydər Əliyev SSRİ Ali Soveti qarşısında məsələ qaldıraraq qazandıqları uğurlara görə Azərbaycanın bir neçə rayonunun birinci katibinə bu şərəfli adı almağa nail olmuşdu. Bu, SSRİ miqyasında istisna hal kimi qeydə alınır. O ada layiq görülənlərdən biri də Tamara Hümbətova idi.

Məkan fərqi olmasa da, zaman o zaman deyil. Amma bir oxşarlıq var. Heydər Əliyev bu gün respublikanın birinci katibi deyil, müstəqil dövlətimizin Prezidentidir. Bir zamanlar xalqın yolunda kirpiyi ilə od götürən insanlar bu gün axtarılıb-tapılır, onların layiqli qiyməti verilir, yenə də arxa durub kömək göstərilir.

Mən möhtərəm Prezidentin yaddaşına, insanı dəyərləndirmək qabiliyyətinə heyranam. Bir neçə gün öncə eşitdim ki, o dövrdə Ali Sovetin binasında mənim yaxama Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Lenin ordeni, Qızıl ulduz medalını taxan Heydər Əliyev bu gün məni yenidən yada salıb, prezidentin fərdi təqaüdünə layiq görüb. Mən həqiqətən bu layəqətə, bu mənəviyyətə sahibinə səmimi qəlbədən minnətdaram. Mənim ondan heç bir umacağım yox idi, o, vaxtı ilə mənə çox böyük qayğı ilə yanaşmışdı, ən yüksək mükafatı vermişdi.

Tamara xanım ilə az qala bütün keçmişi xatırladıq. O, danışa-danışa fikrə gedirdi. Lakin o, bu gün də işsiz deyil. Nəvəsi, balaca Tamerlanın qayğısını çəkmək onun ən böyük vəzifəsidir. Biz də Tamara xanıma bundan sonra cənsağlığı, layiq görüldüyü prezident təqaüdünü uzun illər almağı arzulayırıq.

Rəsmiyyə RZALI,
«Azərbaycan»

Bəxtiyar SADIQOV,
«Azərbaycan» qəzetinin Baş redaktoru,
Milli Məclisin deputatı

HAMIMIZIN FƏXRİ VƏ GÜVƏNC YERİ

Azərbaycan tarixində çox böyük şəxsiyyətlər – dövlət başçıları, siyasətçilər, diplomatlar, hərbçilər, xeyriyyəçilər olub. Onlar gördükləri işə uyğun olaraq tarixin müəyyən səhifəsinə düşmüş, xalqı yaddaşında qalmışlar. Lakin kimsə Heydər Əliyev səviyyəsinə yüksəlməmişdir. Əvvəla, ümummillət liderimiz Heydər Əliyev çoxcəhətli – dövlət başçısı, görkəmli siyasətçi, məhirdiplomat, bütövlükdə qurucu insan kimi fəaliyyət göstərmişdir. Digər tərəfdən, çoxillik fəaliyyətinin yekunu olaraq müstəqil Azərbaycan dövlətini qurmuş, onu bütün təhlükə və qovğalardan qoruyub saxlamış, dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvləri sırasına çıxarmaqla əbədiyyətinə daimi və dönməzliyi çevirmişdir. Bu nəhəng və global işlərlə yanaşı, Heydər Əliyev ayrı-ayrı insanların, həm də bir neçə nəslin həyatında və taleyində özünəməxsus izlər qoymuşdur.

DÖVLƏT SİYASƏTİ SƏVİYYƏSİNDƏ XEYRİXAHLIQ

Ötən əsrin əvvəllərində Bakıda yaşayan xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyev şəxsi vəsaiti hesabına bir sıra işlər görmüşdü. O, bir qrup gəncin Rusiyanın müxtəlif şəhərlərində, habelə digər xarici ölkələrdə təhsil almaları üçün təqaüdlər vermiş, Bakıda qızlar gimnaziyası açmış, millətin maariflənməsinə çalışmış, çoxlu bina tikdirmişdir. Onun xeyriyyəçiliyi daim hörmətlə xatırlanır.

Əsrin yetmişinci illərində isə ulu öndərimiz Heydər Əliyev xeyriyyəçiliyi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmaqla ona kütləvi və sistemli xarakter verdi, beləliklə, tariximizə ən xeyirxah insan kimi düşdü. SSRİ-nin mövcudluğu dövründə təhsil pulsuz idi. Lakin imkansız ailələrin öz övladlarını başqa şəhərlərdə oxutması mümkünsüz sayılırdı. Şəxsi nüfuz və hörmətdən istifadə edən ulu öndərimiz hər il dövlət hesabına keçmiş İttifaqın ayrı-ayrı şəhərlərində yüzlərlə oğlan və qızın ən müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil almasına nail oldu. Uzun illər boyu davam edən bu proses sayəsində ölkəmizdə elmin bütün sahələrinə dair güclü mütəxəssislər ordusu, çoxsaylı alimlər yetişdi. Bilik və bacarıqları, onlara yaradılan şərait nəticəsində cəmiyyətdə özlərinə mövqə qazanan bu insanlar Heydər Əliyevin xeyirxah əməllərini daim minnətdarlıqla

xatırlayırlar. Digər bir məqam. Yoxsul ailələrdən çıxmış gənclərin ali məktəblərin «üstün» fakültələrinə qəbulunu asanlaşdırmaq ümummilli liderimizi düşündürdü. Onun təşəbbüsü və şəxsi nəzarəti ilə yaradılan «fəhlə fakültələri» bu problemin uğurlu həllində yardımçı oldu. Kolxoz, sovxoz və digər sənaye müəssisələrinin göndərişi ilə bu fakültəyə qəbul edilənlər bir il hazırlıq kursu keçdikdən sonra imtahan verməklə ali məktəblərin tələbələrini çevrilirdilər. Bu gün də özünün və ailəsinin «Heydər Əliyev çörəyini» yediyni ixtixarla söyləyənlər minlərlə insan bu dahi şəxsiyyəti özünün xeyirxahı sayır.

FİRAVANLIQ VƏ SOSIAL RAHATLIQ YARADAN İNKİŞAF

Yetmiş il ərzində sosializmi quran, inkişaf etdirən Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası yeganə siyasi qüvvə olmaqla dövlətin inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirirdi. O, hətta öz proqramında «bəşəriyyətin işıqlı gələcəyi olan kommunizmin» qurulacağı tarixi də (1980-ci il) göstərmişdi. Doğrudur, kommunizmin özü kimi, Sov.İKP-nin və onun proqramının da axırı puç oldu. Amma 1941–1945-ci illərin ağır və dağıdıcı müharibəsindən sonra SSRİ adlı bir fəvqəldövlətin yaranması və uzun illər dünyaya meydan oxuması da inkaredilməz faktır. Bu dövləti güclü və qüdrətli edən onun elmi, texnikası, zəngin təbii sərvətləri, ən nəhayət, fədakar və zəhmətkeş insanları idi. Həmin insanların köməyi ilə bir çox nəhəng sənaye müəssisələri, su kanalları və körpülər inşa edildi, dəniz və şosse yolları çəkildi, şəhərlər və kəndlər salındı.

Azərbaycanın yüksəlişi və inkişaf illəri ulu öndərimiz Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrə təsadüf edir. 1969–1982-ci illəri əhatə edən həmin zaman kəsiyində təkə

görülmüş işlərin sadalanması uzun bir siyahı yaradır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin birinci dəfə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə ölkə iqtisadiyyatı həm intensiv, həm də ekstensiv inkişaf edirdi. Belə ki, 1970–1982-ci illərdə respublikada 250 yeni müəssisə, istehsalat və sex tikilmiş, neftayırma sənayesi müəssisələri tamamilə yenidən qurulmuş, iri elektron, elektrotexnika, radiotexnika, cihazqayırma sənayesi zavodları inşa olunmuşdur. Nəticədə, göstərilən müddətdə Azərbaycanda sənaye istehsalı 2,7 dəfə artmışdır. 13 ildə o zamankı qiymətlərlə 101,5 milyard manatlıq (əvvəlki 50 ildə olduğu qədər) məhsul istehsal edilmişdir. Həm də xalq istehlakı malları istehsalı 3 dəfə, əmək məhsuldarlığı 2 dəfədən çox, fond verimi 25 faiz artmışdır.

1970–1982-ci illərdə kənd təsərrüfatının məcmu məhsulu 2,6 dəfə çoxalmış, əmək məhsuldarlığı 2,2 dəfə yüksəlmişdir. Əsaslı dövlət vəsaiti qoyuluşunun 1 manat artımı hesabına əlavə olaraq 3,5 manatlıq məhsul alınmışdır. Göstərilən dövrdə milli gəlir 2,6 dəfə çoxalmışdır. Azərbaycan büsbütün yenidən tikilib qurulmuş, yeni kənd və qəsəbələr salınmış, fabriklər və zavodlar tikilmiş, yaşayış məntəqələrinin siması tamamilə dəyişmişdir. Yetmişinci illərdə Azərbaycan kəndi əsasən çiy kərpicdən və palçıqdan tikilmiş komalardan ibarət idi. Kəndlinin gəliri az olduğundan güzəranı ağır keçirdi. Kənd təsərrüfatının yüksəlişi bu sahədə inqilabi dəyişiklik yaratdı. Yeni texnika və aqrotexniki qaydaların genişmiqyaslı tətbiqi hesabına əmək məhsuldarlığı və məhsul istehsalı bir neçə dəfə artdı, təsərrüfatların və əməkçilərin gəliri qat-qat çoxaldı. Kəndlinin güzəranı və məişət şəraiti dəyişdi. Azərbaycan kəndi palçıq komalardan qurtularaq simasını dəyişdi. O vaxtdan həyatında minik avtomobili, ağı mişar daşından ikimətbəli evi, məişətində hər növ elektrik cihazları olan kəndli ailələri Azərbaycan kəndlisini xarakterizə edən başlıca əlamətə çevrildi. Bu gün elə bir kənd tapılmaz ki, orada Heydər Əliyev dövrünü xatırladan bir neçə «abidə»yə rast gəlinməsin. Ölkə paytaxtı Bakı şəhəri də yeni mikrorayonlar, park və xiyabanlar, küçə və meydanlar hesabına böyüyərək gözəlləşdi. «Gülüstən» və Respublika sarayları, Prezident sarayı və Milli Məclisin binası, «Moskva», «Azərbaycan», «Abşeron» mehmanxanaları, Əl Oyunları sarayı və Olimpiya İdman Kompleksi, metro stansiyaları və digərləri həmin dövrdə tikilmiş, N.Norimanova, C.Cabbarlıya, Nəsimiyə, H.Cavidə və başqa görkəmli həmvətənlərimizə abidələr qoyulmuş, onların ədəbiyyat və incəsənət xadiminə, sənətkarə fəxri adlar, dövlət mükafatları verilmişdir.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyev «Əsl vətəndaş, böyük şəxsiyyət və qüdrətli lider haqqında bəzi düşüncələr» əsərində həmin dövrü belə xarakterizə edir: «1969-cu il Azərbaycanın ən yeni dövrü tarixində dönüş ili oldu. Respublikanın dinamik inkişafının təmin edilməsinə dair kompleks proqramlar işlənilib hazırlandı. Bu yorulmaz fəaliyyət sayəsində 1970–1985-ci illər baş verməmiş dəyişikliklərin vüsəti, rifahın keyfiyyətcə yeni səviyyəyə yüksəlməsi baxımından, sözü tam mənasında, müstəqil Azərbaycanın yaranması salnaməsində ən parlaq səhifədir. Həmin illərdə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ hökuməti respublika iqtisadiyyatının hərtərəfli tərəqqisi və intensiv inkişafını nəzərdə tutan beş xüsusi qərar qəbul etmişdi. Sosial-iqtisadi inkişafın başlıca istiqamətlərini müəyyənləşdirən beş xüsusi qərarların xalqımızın mənafehləri baxımından tarixi əhəmiyyəti vardı. Tam ənamla demək lazımdır ki, indiki mərhələdə Azərbaycanın dövlət suverenliyi və iqtisadi müstəqilliyi, onun xarici iqtisadi əlaqələrinin müntəzəm surətdə genişlənməsi və dünya

İqtisadiyyatına daha dərin inteqrasiyası prosesi hələ 1970-ci illərdə, 1980-ci illərin əvvəllərində təməli qoyulmuş potensiala əsaslanır».

İstehsal vasitələri üzərində ictimai mülkiyyətə əsaslanan SSRİ-nin daha bir xüsusiyyəti vardı: qazanılan hər şey – bütün maddi nemətlər və vəsait mərkəzdə və mərkəzin nəzarəti altında cəmləşdirilir, sonra müəyyən qaydada (buna plan üzrə deyirdilər) müttəfiq respublikalar arasında bölüşdürülürdü. SSRİ rəhbərliyindəki şəxsi hörmətindən və ölkə miqyasındakı nüfuzundan Azərbaycan naminə məharətlə istifadə edən ümummilli liderimiz Heydər Əliyev müxtəlif üsullarla – Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti tərəfindən (yənə də onun təşəbbüsü ilə) qəbul edilmiş qərarların icrasına külli miqdarda vəsait ayrılması, respublikaya nəhəng obyektlərin inşasının salınması və digər yollarla İttifaq büdcəsindən daha çox bəhrələnməyimizə nail olurdu. Beləliklə, bir tərəfdən, respublikada xalq təsərrüfatı sürətlə inkişaf edir, yeni ali məktəblər, fakültə, şöbə və ixtisaslar yaradılır, sənayə və aqrəsənayə müəssisələri tikilir, təzə kənd, qəsəbə və mikrorayonlar salınır, digər tərəfdən isə İttifaq fondundan ayrılmalara nail olunurdu. Nəticədə, gənclər ali təhsil və ixtisas alır, adamlar yaxşı məvəcibli işlərdə çalışır, təzə mənzillərə köçür, kəndlilər geniş və yaraşığı evlər tikdirir, məişətlərini dəyişdirir, Azərbaycan vətəndaşı özüne xoş və fırvan həyat qururdu. Dövlətin və cəmiyyətin yaratdığı imkanlardan bəhrələnen həmin insanların hər birinin həyatında Heydər Əliyevin müəyyən xeyirxahlığı və xidməti olub.

RƏHBƏR QAYGISI VƏ ALICƏNABLIĞI

Dövləti idarə etmək zəngin və hərtərəfli bilik, böyük təcrübə tələb edir. Ən müxtəlif məsələlərlə məşğul olan dövlət başçıları vaxtla hesablaşmadan, «iş saatı» anlayışını qəbul etmədən çox halda istirahətsiz çalışırlar. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev yorulmaq və dincəlmək bilmədən sutkanın on səkkiz saatını işləyirdi. Lakin işinin çoxluğuna, vaxtının məhdudluğuna baxmayaraq, insanlarla təmasa girməyi, onlara lazımı diqqət və qayğı göstərməyi heç zaman unutmurdu. Bu ondan irəli gəlirdi ki, görkəmli siyasi və dövlət xadimi, müdrik və uzaqgörən siyasətçi olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev qüdrətli qurucu və yaradıcı olmaqla yanaşı, həm də adı böyük hərfərlə yazılan **İNSAN** idi. Və bu yüksək insani keyfiyyətlər onun fəaliyyətinə möhtəşəmlik və ülvilik, müasirlərinin həyatına isə rəvnəq verirdi. Çünki Heydər Əliyev **XEYİRXAH İNSAN** idi. Bu xeyirxahlıq olduqca müxtəlif formada təzahürünü tapırdı. Başlıcası, o, adamlara yaxşılıq etməyi bacarırdı və bu sahədə də xüsusi istedadı vardı. Heydər Əliyev yaxşılığı təmənnasız edirdi və heç zaman kimsənin başına qaxmırdı. Biz yalnız sonralar, həm də başqalarından eşidirdik ki, respublikanın bir sıra tanınmış adamları cənab Heydər Əliyevin fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərində, hətta Moskvada işləyərkən belə səhhətlərində yaranmış problemlərlə bağlı ona müraciət etmiş, hər dəfə müvafiq kömək almış və ömürlərini uzatmış bu böyük insana daim dua etmişlər.

Heydər Əliyev insanlara çörək verməyi bacarırdı. İstedadlı və bacarıqlı, tapşırılan işin öhdəsindən layiqincə gələn adamlar onun diqqətindən kənarda qalmırdı. İllər keçdikcə belə insanlar vəzifə pillələri ilə yüksəlir, hətta respublika miqyasında səlahiyyət sahibinə çevrilirdilər. Bəzən bu çöreyi itirənlər, hətta dənük çıxanlar da olurdu. Lakin cənab Heydər Əliyev heç zaman xeyirxahlığından qalmırdı. Çox böyük qəlb sahibi olan Heydər Əliyev bağışlamağı da

bacarırdı. Başqa bir məqam. Hələ Azərbaycana rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə bir çoxlarına arxa durub vəzifə və yüksək dövlət mükafatı, fəxri adlar və təltiflər verən cənab Heydər Əliyev ikinci dəfə ölkə rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra, necə deyirlər, onların qocalığına da çatdı, həyan durdu. Şəxsi təşəbbüsü ilə yüzlərlə insana prezident təqaüdü verən möhtərəm Heydər Əliyev bir çoxlarını ehtiyac və məhrumiyyətlərdən xilas etdi.

Əfv etmək də Heydər Əliyevə xas xüsusiyyətlərdən biri idi. Səhvini anlayan, tutduğu yaramaz əməldən peşmanlığını bildirenlər onun tərəfindən əfv edilir, yenidən normal həyata qayıtlarına imkan

yaradılırdı. Prezidentliyi dövründə 32 əfv fərmanı imzalayan cənab Heydər Əliyev 3.091 insanın vaxtından qabaq azadlığa çıxmasına imkan yaratmışdır. Bunların sırasında Prezidentin şərafət və ləyaqətini təhqir etdikləri üçün məhkəmə tərəfindən məhkum edilən jurnalistlər də olmuşdur. Qəribədir, Azərbaycanda söz və mətbuat azadlığının bərkəməldə olduğu misilsiz xidmətlər göstərən Heydər Əliyev daim bir para adı «jurnalist» olanların hücumlarına, şər və böhtanlarına məruz qalmışdır. Belə şərfətsiz hücum və yalanlardan çox-çox yüksəkdə dayanan Heydər Əliyev sonadək tutduğu yoldan dönmədi, söz və mətbuat azadlığının inkişafı və genişlənməsi yolunda əlindən gələni əsirgəmədi.

Bu insanlar etiraf edib-ətməsələr də, xatırlayıb unutanlıq göstərsələr də, ulu öndərin həyatlarında müəyyən iz buraxdığı danılmazdır!

TÜRK-MÜSÖLMAN DÜNYASININ İFTIXARI

Məhz Heydər Əliyevin sayəsində sadəcə azərbaycanlılar bütün İttifaq ərazisində artıq «uçmaq əyalətinin geri qalmış sakinləri», «qara camaat» kimi yox, əksinə, sovet vətəndaşlarını şəxsi qabiliyyəti, bacarığı, özünü inandırmaq və hörmət qazandırmaq məharəti ilə daim heyətləndirən böyük insanın – Heydər Əliyevin həmvətənləri kimi tanınır, qəbul edilirdilər. Artıq hər hansı bir azərbaycanlıya ənənəvi imiclə – bazar işçisi kimi yox, fərasətli, işgüzar, intellekt bir millətin təmsilçisi kimi yanaşılırdı. O dövrdə Moskva, Kiyevdə, Minskə və digər bölgələrdə yaşayan, sovet və dünya elminə, sənayesinə, mədəniyyət və incəsənətinə əvəzsiz töhfələr bəxş edən soydaşlarımız daha çəkinmədən öz milli məsuliyyətlərini qürurla səsəndirir, kiçik Azərbaycanın böyük övladlara sahib olmasını Heydər Əliyevin günü-gündən artan nüfuzu ilə təsdiqləyirdilər. Başqa xalqlara mənəvi hegemonluğu təmsilində 50 il ərzində nəzərə alın-

mayan türk əsilli Azərbaycan vətəndaşları da sanki Heydər Əliyevin ucaldığı zirvə ilə bəhəm yüksəlir, qüdrətlənir, öz yenilməzliklərini iftixarla nümayiş etdirirdilər. Heydər Əliyev hər bir azərbaycanlının taleyində beləcə qürur izi qoyan şəxsiyyət idi.

Heydər Əliyev yalnız azərbaycanlılara fəxarət bəxş etmədi, bütün türk dünyası, müsəlman aləmi bu böyük həmvətənimizin yüksəlişi ilə qürur duyurdu. «Üçüncü sort millətlər» kimi tənlərə məruz qalan qazax, qırğız, özbək, türkmən, tacik, tatar, qaqaüz, yakut... hər an Heydər Əliyevin bir türk, müsəlman olaraq onların köməyinə çatdığını, haqlarını müdafiə etdiyini, onların sosial durumunu yaxşılaşdırmaq üçün çoxsaylı təşəbbüslər hazırlayıb çətinliklə də olsa gerçəkləşdirməsini real əməllərdə görürdülər. Heydər Əliyevin Sovetlər Birliyinin əsas söz sahiblərindən birinə çevrilməsi ilə nöinki İttifaqın, elə dünyanın türk-müsəlman xalqları da fəxr edirdilər. Qardaş Türkiyənin siyasi-ictimai dairələri, mətbuatı böyük öndəri «Kremlə sancılan əzəmətli Türk bayrağı», – deyər vəsf edir, Sovet İttifaqının Yaxın Şərqi üzrə siyasətində Heydər Əliyev töhfəsini artan hərbi-iqtisadi yardımlar, daha həssas mövqə yaxınlığı ilə müşahidə edən Şərqi müsəlman xalqları isə ən böyük azərbaycanlı «müsəlmanların qayğıkeş həmdəmi» kimi sevidilər. Bu duyğuları indi ölkəmizə rəsmi səfərlərə gələn xarici dövlətlərin nümayəndə heyətlərinin dilindən eşitmək həqiqətən də hər bir azərbaycanlı üçün şərəf məsələsidir. Beləliklə, Heydər Əliyev 70–80-ci illərdə azlın, haqları tapdalanan türk-müsəlman xalqlarının taleyində də mühüm rol oynamış, onların həyatlarının daha təhlükəsiz və yaxşı olması, ölkələrinin inkişafı üçün xidmətlər göstərmişdir.

İLK UĞURUMUN MÜƏLLİFİ –
SONRAKI NƏLİYYƏTLƏRİNİN SƏBƏBKARI

Ümummilli liderimizin müasiri kimi Heydər Əliyevin mənim həyatımda da böyük rolu olmuşdur. Kimsəsiz bir insanın təhsil almasında, jurnalist kimi ən yüksək nöqtəyə, xalqın etimad göstərdiyi insana çevrilməsində Heydər Əliyevin yaratdığı ədalət mühiti, görüb qiymətləndirmə və etimad göstərmə prinsipi həlledici amilə çevrilmişdi.

...1969-cu ildə BDU-nun jurnalistika fakültəsinə imtahan verirdim. Heydər Əliyev təzəcə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilmişdi. Çoxları onu üzdən tanımasa da, «Mixaylo şəhərdədir» adı ilə haqqında əfsanələr dolayırdı. Kimi onu mağazada, bazarda gördüyünü, kimi hansısa məmurun rüşvət alarkən yaxaladığını söyləyirdi. Amma bu söz-söhbətin birəcə mənası vardı: respublikaya sadə adamların, sırası vətəndaşın hüququnu qoruyan, ədalətsizliyə siper çəkən, haqqı və qanunu müdafiə edən rəhbər gəlib! Tezliklə eşitdiklərimizin şahidinə çevrildik. Qəbul imtahanlarından iki «dörd», iki «beş» alsam da, məni müsabiqədən keçirmədilər. Bu haqsızlığa etiraz etdim, o zamanlı Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyinə şikayətə getdim: «*Qanunsuzluğu aradan qaldırmasınız, Heydər Əliyevə məktub verəcəyəm*» dedim. Müraciətim araşdırıldı, 13 oktyabr 1969-cu ildə BDU-nun jurnalistika fakültəsinə qəbul olundum. Beləliklə, **taleyimdəki ilk uğuru – tələbəlik vəsiqəmi məhz Heydər Əliyevin, onun ölkədə bərqərar etdiyi ədalətin sayəsində qazandım.**

Həyat öz axarında davam edirdi. Respublikanın hər tərəfində qaynarlıq, ruh yüksəkliyi duyulurdu. Adamlarda hər şeyin yaxşılaşma doğru dəyişdiyinə dərin bir inam yaranırdı. Bunları edən işə keçmiş İttifaqdakı müttəfiq respublikaların heç birinin rəhbərlərinə bənzəməyən, cavan və enerjili, yeni tipli lider Heydər Əliyev idi. O, fəaliyyətinin üçüncü ayında BDU-nun 50 illik yubileyinə gələrkən orada Azərbaycan dilində nitq söylədi. Rusca danışmağın az qala «dövlət norması»na çevrildiyi bir vaxtda bu, aydın sömdə şimşək təsiri bağışladı.

Azərbaycanda sürətli və hərtərəfli inkişaf dövrü başlamışdı. Sənaye, kənd təsərrüfatı, elm, mədəniyyət, mənəviyyat intibah dövrünə qədəm qoymuşdu. Respublikamız yüksəldikcə, İttifaqın ön cərgəsinə çıxdıqca, onun rəhbəri də məşhurlaşır, sevilirdi. Moskvada, SSRİ-nin digər şəhərlərində azərbaycanlılara olan münasibət də müsbət mənada dəyişirdi. Hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri, məmurular Azərbaycan vətəndaşlarını incitməkdən qorxur, «Sizin Əliyev» – deyər ehtiyatlılıqlarını bürüzə verirdilər. Bəli, daha xalqımızın arxası, güvənc yeri vardı. Və bununla hər bir azərbaycanlı qürur duyur, fərh hiss keçirirdi!

70–80-ci illərdə «Abşeron» qəzetində müxbir, şöbə redaktoru, redaktorun müavini vəzifələrində çalışdım. Jurnalistlik fəaliyyətim yalnız bir rayonun təmsali ilə məhdudlaşmırdı. Ancaq elə bir rayonun miqyasında Heydər Əliyevin rəhbər qüdrətini, milli dəyənatini, qayğıkeşliyini, zəhmət adamlarına, gənclərə himayəsini açıq görürdüm. Ölkədə son 50 il ərzində davam edən ictimai-siyasi mühitə xitam verilmiş, tam əşkarlıq şəraiti yaradılmış, ədalət prinsipi bütün sahələrdə prioritet məramla çevrilmişdi. Nəinki rəsmi iclaslarda, hətta mətbuatda belə ucuz təriflərin, mədhiyyələrin yerini haqlı tənqidlər, vətəndaşların şikayətləri tutmuşdu. Jurnalist olaraq bilirdik ki, toxunduğumuz məsələlər, qabartdığımız iradlar ölkənin birinci şəxsi tərəfindən araşdırılacaq, problemi yaradan məmur cəzasını alacaq.

Heydər Əliyev SSRİ-nin rəhbərliyinə irəli çəkilməyə Moskvaya aparılarda necə fəxr edirdik... Artıq Moskvada, Siyasi Bürodə bizim də nümayəndəmiz vardı. Yeri gəlmişkən...

...1982-ci ilin oktyabrında Yalıtada istirahət edirdik. Bizimlə bir masada Rusiyanın ucqarlarından gəlmiş orta yaşlı şəxs də vardı. Özüni ziyalı, mədəni, şəh göstərməyə çalışır, burunnu dik tuturdu. Bir dəfə Azərbaycan elmi və mədəniyyətindən (əlbəttə, yüksək elmi səviyyədə yox) söhbət düşdü. Bizdə ali məktəblərin olması ilə maraqlandı. Mən institutlar barədə danışdım.

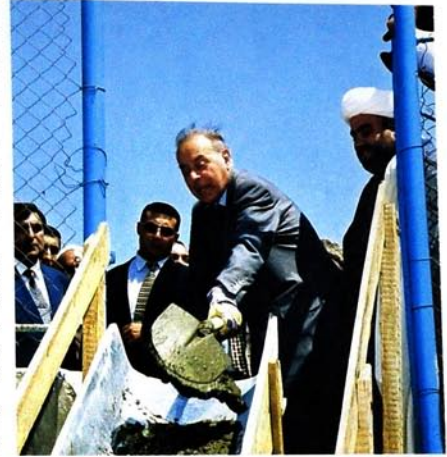
– Xarici dil bilənləriniz varmı?
– deyər soruşdu. Səsində kinayə aydın duyulurdu.

Mən Xarici Dillər İnstitutu, orada fəaliyyət göstərən müxtəlif kafedrlər, Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş əsərlər barədə danışdım. Müsahibim bunları gözləməirdi və bizə məsxərə etmək niyyəti baş tutmamışdı. Sonuncu zərəbni endirməkdən özümü saxlaya bilmədim. İki gün öncə Heydər Əliyevin SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə irəli çəkildiyini xatırladığa eyni üslubda:

– **Təəccüblənməyin, bizim Əliyev artıq sizin Rusiyaya rəhbərlik etməyə başlayıb, –** deyərək ayağa qalxdım. Müsahibim bu arqument qarşısında gözlərini döyə-döyə qaldı.

Tarix 1987-ci ilə adlayanda Azərbaycanın da, Heydər Əliyevin də taleyində ziddiyyətli məqamlar, xəyanətlər yaşandı. Böyük oğlunun bütün rəhbər vəzifələrdən istefa verməsi ilə tam olaraq təklənən, erməni–Kreml məkrinin qarşısında müdafiəsiz qalan Azərbaycanın böhranlı günləri başladı. Qanlı müharibə, ölkə daxilində kaos, hərə-mərclik, xalqın bir-birini əvəz edən hakimiyyətlərə inamsızlığı – bütün bunlar Heydər Əliyevsiz Azərbaycanın yaşadığı məşəqqətlər idi. Ancaq bu böyük şəxsiyyət həyatından çox sevdiyi dövlətini və xalqını yenə də tərk qoymadı, Azərbaycanın harayına yetdi.

Elan olunmamış müharibədə ilk atəş səsleri eşidilən andan etibarən daim cəbhə xəttində olurdum. Qarabağ camaatı bir nəfər kimi bu mürəkkəb vəziyyəti məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olmaması ilə izah edirdi. 1991-ci ildən etibarən «Heydər Əliyev hakimiyyətdə qayıtmalıdır» çağırışları ilə Qarabağ bölgəsində çıxışlar olurdu. Biz ziyalılar anlayırdıq ki, xalqın səsini birləşdirmək, vahid hədəfə yönəltmək üçün daha konkret addımlar atılmalıdır. Beləliklə də, 1992-ci ilin mart ayının 2-də Ağdamda Heydər Əliyevin müdafiəsi, onun dövlət idarəçili-

ynə qayıtmasının təşkil olunması məqsədilə on minlərlə insanın iştirakı ilə böyük mitinq keçirdik. Mübaligəsiz demək olar ki, həmin tarixədək Azərbaycanın heç bir bölgəsində belə möhtəşəm dəstək aksiyası təşkil olunmamışdı. Bu ərafədə Ağdam sakinlərinin 48 min nəfərinin imzası ilə Konstitusiyada yaş senzinin ləğv olunması və Heydər Əliyevin prezident seçkilərində iştirakı üçün dövlət rəhbərliyinə müraciət qəbul olundu. Bu müraciəti imzalamaq üçün görüşdüyümüz insanlara nəyi isə inandırmağa ehtiyac yox idi, adamlar böyük məmnunluqla, hətta bunu vətəndaşlıq borcu sayaraq məktubu imzalayırdılar. Bu müraciət də o dövrdə ölkədə ilk və yeganə dəstək hərəkəti idi.

Ancaq naşı rəhbərlərin, xoyanətkar hərbi komandanların ucbatından Ağdamı, Şuşanı, Xocalını... Qarabağı itirdik. Millətin dadına yenə də Heydər Əliyev çatdı, işğalın qarşısını kəsdi, atəşkəs elan etdi, qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial və mənzil şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün çoxsaylı qərarlar qəbul etdi.

1996-cı il avqust ayının 2-də ümummilli liderimiz Ağdam rayon ictimaiyyətinin nümayəndələri ilə görüş keçirdi. Rayonumuzun işğalının səbəbləri ilə bağlı müfəssəl məlumat verən Prezident Ağdam sakinlərinin daim Azərbaycanın dövlət quruculuğu, ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni sahələrində önəmli rol oynadığını bildirdi. Ağdamlıların zəhmətkeş, torpağını sevən insanlar olduğunu söyləyən Heydər Əliyev müharibə dövründə rayon sakinlərinin göstərdiyi misilsiz şücaətləri xatırladı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda canlarını qurban vermiş 6 minə yaxın ağdamlı şəhidin xatirəsini ehtiramla yad etdi. Bu görüşdə çıxış üçün mənə də şərait yaradılmışdı. Əbədiyaşar rəhbərimizin qarşısında nitq söyləmək həqiqətən də böyük məsuliyyət tələb edir, insanda həyəcan yaradırdı. Ağdamın işğalına aparan yollar barədə öz düşüncə-

lərimi bölüşərək məhz Heydər Əliyev kimi qüdrətli dühanın ölkəyə rəhbərlik etməməsi səbəbindən rayonumuzun təvəzüzə məruz qaldığını söylədim. Ölkə rəhbərinə Qarabağ savaşıdan bəhs edən «Qeyrət və xoyanə» kitabını təqdim etdim.

2000-ci ilin yay ayları idi, parlament seçkilərinə hazırlıq kampaniyası gedirdi. Xalqın Heydər Əliyev partiyası kimi qəbul etdiyi Yeni Azərbaycan Partiyasının dəstəyi ilə Ağdamdan Milli Məclisin deputatlığına namizədliyimi irəli sürmüşdüm. Seçicilərimlə görüşdə Heydər Əliyev platforması ilə çıxış edir, seçiləcəyimi təqdirdə milli liderin siyasətinə sadıq olacağımı bəyan edirdim. Şübhəsiz ki, bu mövqeyim – Heydər Əliyev siyasi kursuna mənsubluğum ağdamlıların mənə böyük etimadına əsas yaradı. Mən növbəti dəfə məhz Heydər Əliyevin sayəsində taleyimdə dönüş yaradırdım.

2002-ci ilin 11 aprelı idi. Prezident Heydər Əliyev məni rəsmi dövlət nəşri olan «Azərbaycan» qəzetinin Baş redaktoru kimi fəaliyyətə başlamağımı münasibətilə qəbul edirdi. Dünyanın ən böyük azərbaycanlısı ilə canlı təmasda olmaq, bəşəriyyətin ən görkəmli dövlət xadimlərini belə hazırcavablığı, misilsiz qabiliyyəti ilə heyrətə gətirən ali bir şəxsiyyətin suallarına cavab vermək məsuliyyətini anlayır, çox həyəcanlanırdım. Ancaq əbədiyaşar liderimizin elə xoş, səmimi aurası var idi ki, burada insan mənəvi rahatlıq tapır, böyük insan, qayğıkeş millət atası ilə həmsöhbət olduğunu ilk andan duyurdun. Heydər Əliyev jurnalistikanın ən mürəkkəb peşə xüsusiyyətləri ilə bağlı da yetərinə məlumatlı idi. Prezident mətbuatın fəaliyyətində rast gəlinən problemlərə, mediada rəsmi şəxslərə, xüsusən də dövlət başçısına qarşı kütləvi hal alan böhtan və iftiralara münasibətdə də təmkin nümayiş etdirir, bu çatışmazlıqların təcridən aradan qaldırılacağına əminliyini bildirirdi. Jurnalistlərin böyük dostu, xeyirxahı üçün Azərbaycan mətbuatının azad, peşəkar, məsuliyyətli olması əsas arzularından idi. Mən həmin görüşdə Heydər Əliyevdən elə öz peşəmlə də bağlı xeyli tövsiyə, dərs aldım. Ən əsası isə bu böyük şəxsiyyətin etimadını, xeyir-duasını qazanmışdım.

Ümumiyyətlə isə həyatımyı boyu daim Heydər Əliyevdən dərs almışam, onun özümə örnək seçmişəm, rəhbər, lider kimi öyrənmişəm, böyük və əvəzsiz insan kimi dərk etməyə çalışmışam. Yekun qənaətim budur: Heydər Əliyev olmaq, onun tək qüdrət sahibinə çevrilmək mümkünədür, ancaq onun tövsiyələrini yerinə yetirməklə, siyasi kursunu layiqincə həyata keçirməklə, irsinə sadıq qalmaqla Heydər Əliyevin əsgəri, davamçısı olmaq olar, bu isə hər bir azərbaycanlı üçün ən böyük şəərədir!

AZƏRBAYCANIN TALEYİNƏ ÇEVİRİLƏN ÖMÜR

Milyonlarla insan «Heydər Əliyev mənim həyatımda müstəsna rol oynayıb, mən ona hər zaman borcluyam» deyir. Ulu öndərimizin birbaşa qayğısını, yardımını görmüş şəxslərlə yanaşı, həm də bu gün azad, müstəqil, demokratik Azərbaycanda təhlükəsiz və sosial rifahı təmin olunan şəraitdə yaşayan milyonlarla insan, böyük himayədarının, dostunun diqqətini hər an hiss edən, onunla təsəlli tapan, doğma yurduna onun siyasəti sayəsində qayıdacağına əmin olan yüz minlərlə qaçqın və məcburi köçkün, dövlətin daha uğurlu sabahına əmin olan və Heydər Əliyevin nail olduğu bu sabahın təminatçısına çevrildiyini anlayan gənclər – bir sözlə, bütün sosial zümrələrin, yaşlı nəsillərin, peşələrin təmsilçiləri «Heydər Əliyev mənim həyatımda bilavasitə müsibət rol oynayıb» həqiqətini böyük minnətdarlıq hissi ilə ifadə edirlər.

Tarixin arxivlərinə «xalqın düşməni» kimi gömülmüş, oradan yalnız böyük azərbaycanlı-nın qeyrəti sayəsində millətinə əsl vətənpərvər, azərbaycançı, görkəmli dövlət xadimi kimi qaytarılan Nəriman Nərimanovun, uzaq Sibirdən nəşi gətirilərək əzizlərinin ruhu, vətənin hərəratı ilə qovuşan Hüseyn Cavidin, qanlı 37-də «xain» damğası alan, ancaq ulu rəhbərin dəyanəti ilə qəhrəman səviyyəsinə yüksəldilən insanların, şair qüdrətinə iddiaçı olan xalqları və dövlətləri susduraraq yubileyini bütün türk dünyasında qeyd etdirdiyi Füzulinin, dünya azərbaycanlılarını vahid güc mərkəzində birləşdirərək mənəvi Böyük Azərbaycanı yaratmaqla irsini davam etdirdiyi Şah İsmayılın, millətin azad yaşamaq haqqının 12 əsr öncə doğurduğu mücadiləni XX əsrdə yekunlaşdırmaqla narahat ruhuna əbədi rahatlıq bəxş etdiyi Babəkin, «Qoy çaylarımız qurumasın! Qoy ağaclarımız kəsilməsin! Qoy çırağımız sönməsin!» çağırışını dövlətçilik məramına çevirərək ruhunu şad etdiyi Dədə Qorqudun tarixin ən dərin qatlarından gələn sədələri də Heydər Əliyevə rəhmət oxuyur, onların ömürlərinin Heydər Əliyev taleyində davam etdiyini söyləyir.

Heydər Əliyev yalnız azərbaycanlıların həyatını yaxşı əsasda qurmadı, həm də öz ömründə dövlətinin və millətinin taleyini yaşadı və bu taleyin uğurunu müəyyənləşdirdi. Və öz taleyini Azərbaycanın minilliklər boyu davam edəcək tarixinə – dövlətçilik və tərəqqi salnaməsinə çevirdi.

Bu dövlətin müstəqilliyini quran və yaşadan şəxsiyyətin həyatı müstəqilliyimiz qədər əbədi olacaq!

Azərbaycanın inkişafını təmin edən və onu daimi proseso çevirən öndərin taleyi milli intibahımızın möhtəşəm zəfərləri ilə davam edəcək!

Dünyada bir günəş kimi doğurduğu Azərbaycanın imzaları beynəlxalq birlikləri dolaşdıqca, haqq səsimiz ali kürsülərdə səsləndikcə milli liderin ömrü də ümumbəşəri xatirəyə çevriləcək!

...İllər, uzun onilliklər keçəcək, ancaq Azərbaycan adlı məmləkətdə bir-birini əvəz edən nəsillər bir fikirdə daim yekdil olacaqlar: Heydər Əliyev yalnız müasirlərinin həyatında iz qoymadı, o bu millətin sonrakı bütün nəsillərinin taleyini də düzgün məcraya yönəltdi və əbədi yaşamaq, anılmaq, öyrənilmək haqqı qazandı!

Heydər Əliyev ömrü bitən deyil!..

ONUNLA BİRLİKDƏ İŞLƏMƏK BÖYÜK XOŞBƏXTLİK İDİ

Ötən əsrdə Azərbaycan sənayesinin, iqtisadiyyatının, səhiyyəsinin, maarif və mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətləri olan görkəmli dövlət və ictimai xadim KAMRAN HÜSEYNOV həm də xeyirxahlığı, alicənablığı, insanpərvərliyi ilə respublikamızın tanınmış ağısaqqallarından biridir. Öz fədakarlığı, vətəndaşlığı və işıqlı əməlləri ilə xalqımızın dərin hörmətini qazanmış Kamran Hüseynovun doğulduğu Çərəli kəndindən üzü bəri dünyanın dolaşmadığı ölkəsi qalmayıb. Müxtəlif rəhbər vəzifələrdə çalışmış Kamran Hüseynov respublikamızın bir sıra şəhərlərinin bünövrə daşını qoyanı – qurucusu sayılır. Özü bu barədə belə deyir: «Uzun ömür yaşadım, indi 90-a doğru gedirəm, mürəkkəb zamanlarda, çətin sahələrdə əmək fəaliyyətinə başladım, çox məsuliyyətli işlərdə çalışdım. Doğulduğum kəndim qədər sevdiyim Bakı, Sumqayıt, Mingəçevir, Naftalan, Neftçala şəhərlərinin yüksəlməsində, abadlaşmasında əməyim oldu. Bu gün səmərəli fəaliyyətim üçün qürur duyuram».

Həyatı bir məktəb olan Kamran Hüseynov qarışıq dövranların, ictimai sarsıntıların çətdir, öz əqidəsindən, aydın mövqeyindən döndərə bilmədiyi mətin bir insandır. Onu bir tərəfdən dövlət, digər tərəfdənsə xeyirxah el adamı kimi sevirilər. Bu rəğbət, hörmət, bir səbəbi var. Kamran Hüseynov həmişə zəhmətkeş, insansevər, ədalətli, bacarıqlı, dövlətə, millətə sədaqətli olub. Belə nəcib keyfiyyətlərə sahib olmaq isə hər kəsə qismət deyil. Zəngin mənəviyyətə, dərin yaddaşa malik olan Kamran müəllim son dərəcə maraqlı müsahibdir. O, taleyindən çox razıdır. Çünki «onu özüm yaratdım» deyir. Prezidentin fərdi təqaüdünə layiq görülmüş ictimai xadimlərdən biri də Kamran Hüseynovdur.

Sinəsində xalqımızın canlı tarixi yatan Kamran müəllim söhbətə özü başladı: «Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının tarixində əvəzədlənməz şəxsiyyətdir. Bütün varlığını, canını, zəkasını Azərbaycanın inkişafına sərf edib. Böyük şəxsiyyətin həyatında iki mühüm dövr olub. Birinci, 1969-cu il iyulun 14-dən başlayıb Moskvaya gedənə qədər olan dövrü əhatə edir. Bu dövrdə Heydər Əliyev Azərbaycan üçün çox işlər gördü. Ondan sonra respublikamızda hərə-mərclik yarandı. Aləm qarışıq bir-birinə. Azərbaycanı parçalamaq üçün neçə yerdən dişlər qıcandı. Heydər Əliyev çox güclü insandı. Çoxumuz şahidlik o, nələrin öhdəsindən gəlmədi. Nəhayət, 1993-cü il iyununda yenidən xalqın təkiddi tələbi ilə Bakıya qayıtılan, məhz qayıtılan Heydər Əliyev birinci növbədə baş alıb gedən hərə-mərcliyi aradan götürdü. Mən onu tanıdığım gündən görmüşəm ki, həmişə var qüvvəsi ilə Azərbaycanın çiçəklənməsinə çalışıb».

Kamran Hüseynov 1969-cu ildə Nazirlər Sovetində sədr müavini işləyirdi. Canlı şahiddir ki, Heydər Əliyevin rəhbər vəzifəyə gəlməsi ilə Azərbaycanda nə qədər dəyişikliklər baş ver-

di. «O vaxt maarifin vəziyyəti çox bərbad idi. 60 faiz müəllimin ali təhsili yoxdu. Respublikadan kənara – ali məktəblərə tələbə göndərmirdi. Rayonlarda mədəniyyət sarayları, xəstəxanalar, demək olar ki, çatışmırdı. Kənd təsərrüfatında da vəziyyət ürəkəcan deyildi. Elə hey tənqid edirdilər. Sənəyə də o cümlədən. Heydər Əliyev ilk gündən fəaliyyətə məhz mədəniyyət və maarifdən başladı. On ilin ərzində respublikamızın müəllim heyəti 100 faiz ali təhsilli oldu. Ali məktəblərə tələbə qəbulunun sayı artdı. Bununla bərabər, Heydər Əliyev gənclərimizi respublikadan kənara – ali məktəblərdə oxumağa göndərdi. Hörmətli Heydər Əliyevin çox gözəl xüsusiyyəti də var və əslində, bu, bütün rəhbər vəzifələrdə çalışanlarda olmalıdır. O, həmişə

işləyən, çalışan, yaradan, quran insana həssaslıqla yanaşır, onun əməyini yüksək qiymətləndirir. Mən o dövrdə iki dəfə «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordeni aldım. Bu, Heydər Əliyevin gücü idi. O, bütün varlığı ilə çalışdı ki, insanları öz işinə fərhəndlərsin, yaxşı fəaliyyət göstərmələri üçün şərait yaradılsın. Sizə bu sözü qətiyyətlə deyirəm. Əgər Heydər Əliyevi Moskvaya aparmasaydılar, inanmı, başımıza bu müsibətlər gəlməzdi. Erməninin hünəri nə idi? O, respublikadan gedəndən sonra içimizdəki fərsizlər nadanlıq etdilər. Dərdlər arta-arta yaraya döndü. O vaxt mən Ramiz Mehdiyevlə tez-tez görüşür və məsləhətləşərdik. Necə elayək ki, Heydər Əliyev Bakıya qayıtsın. Ramiz Mehdiyev bu işdə çox ürok yangısı göstərdirdi. Biz gördükdük ki, Azərbaycanda baş verən qarışıqlıq, özbaşnalıq yurdumuzu elə bir quyuya salacaq ki, yüzillərə də onu uçurumdan çəkib çıxarmaq mümkün olmayacaq.

Yadımdadır, 1992-ci ildə Nazirlər Sovetində iclas gərdirdi. Azərbaycanda vəziyyət son dərəcə gərgin idi. İclasda isə heç nə olmayıbmiş kimi, danışib-gülürdülər. Əlimi qaldırıb söz istədim və dedim: bir zavod direktoru öz müəssisəsinin məsuliyyətini daşıyır, bir kolxoz sədri də elə. Bu 8 milyon əhəlinin müqəddəratını (ölümü uzadıram onlara) siz daşıyırsınız. Bəs nə iş görürsünüz? Gündə xəbər gəlir ki, orada 50 adam öldü, burada 100 nəfər yaralandı, evlər yandırdı... Bəs siz nə fikirləşirsiniz? Biz İkinci dünya müharibəsini yola salmış adamlarıq. Biz cəbhəni silahla, neftlə təmin edən bir ölkə olmuşuq. İndi niyə bu günə gəlmişiz?»

Təəssüf ki, bizi sayan, bizdən məsləhət alan olmadı. Təsədüfən vəzifə başına gələnlər heç bu işi də görə bilməzdilər. O vaxt Nazirlər Sovetinin sədr müavini Rəsul Quliyevin yanına getdim. Dedim: sonayeyə son baxırsan, niyə silah istehsal etmirsiniz, niyə ordu bu gündüzdür? Mənə dedi ki, sabah Pənahlı Londona uçu. Qayıdan kimi bu işlərlə məşğul olar. Getdi də, qayıtdı da, amma ortada heç nə olmadı. Mən bir daha onu görə bilmədim.

Şükür, Tanrı özü səsimizi eşitdi, yoxsa məhv olardı bu vətən. Heydər Əliyevin də birinci işi bu parçalanmanı dayandırmaq, özbaşnalığın qarşısını almaq oldu. Dəhşətə baxın ki, Azərbaycanın paytaxtında – Bakıda Cavadov qardaşları cəbhə açmışdılar. Hamısı da başsızlıqdan irəli gəlmişdi. Cənab Prezident çox məharətlə, fədakarlıqla, gecə-gündüz çalışmaqla Azərbaycan qatarını öz xəttinə qayıtdı. Ömrü uzun olsun. Nəhayət ki, sabitlik yarandı. Hər dəfə bir ara qarışırdırlar nə isə etməyə cəhd göstərsələr də, mənasızdır. Həm dövlət başçısı öz yerindədir, həm də xalqın gözü açıqdır. Yaxşını pisdən, ağı qaradan seçə bilir. Daha xalqı aldadıb yoldan çıxarmaq mümkün deyildir. Başımıza gələnlər bizə dərs oldu».

Ömrünün 90-cı baharına addımlayan Kamran Hüseynovla söhbət zamanı bütün dərinliyi ilə duyduq ki, o, sözün əsil mənasında, el ağsaqqalıdır və bu mötəbər insan son dərəcə şərfəli bir ömrün sahibidir. Vətənimiz uğrunda göstərdiyi xidmətlər heç vaxt unudulmayıb. Ölkə başçımız 1998-ci ildə Kamran Hüseynova müstəqil respublikamızın yüksək mükafatlarından olan «Şöhrət» ordenini verdi. İndi də prezidentin fərdi təqaüdünə layiq görülüb. Onu bu münasibətlə təbrik edəndə dedi: «Birinci növbədə Heydər Əliyevə minnətdaram. Heç vaxt onun yadından çıxıram. Hələ sovet dövründə hörmətli Heydər Əliyevin köməyi və təqdimatı ilə mənə yüksək təqaüd verildilər. Bu o vaxt 300 ABŞ dollarına bərabər idi. 1980-ci ildən 1991-ci ilə qədər bu fərdi təqaüdü aldım, işləməyə də icazə verilirdi. Sizə deyim ki, Azərbaycanda ən yüksək fərdi təqaüd alan yeganə adam mən olmuşam. Elə ki, sorişətsizlər hakimiyyətə gəldi, mənəm

bu təqaüdümü də doğrayıb tökdülər. Mən ömrüm boyu tikən, yaradan olmuşam. Cənab Prezidentimiz də bunu yaxşı bilir. Ona görə də həmişə mənimlə maraqlanırdı. «Şöhrət» ordeni verdi, 2000-ci ildə təsadüfən yıxıldım, cərrahiyyə əməliyyatına məruz qaldım. Nəticədə əvvəlki şux yerişimi itirdim, amma elə bilirəm ki, müvəqqətidir, tezliklə hər şey bərpa olunacaq. Heç nədən gileyim və şikayətim yoxdur. Özümü çox yaxşı hiss edirəm. Cənab Prezidentin qayğısını da müntəzəm duyuram. Maddi cəhətdən mənim heç nəyə ehtiyacım yoxdur. Yaxşı və qabiliyyətli övladlarım var. Təbii ki, onlar mənim hər qayğımı çəkməyə hazırdırlar. Amma işin mənəvi tərəfi var. Görəndə ki, səninlə el, xalq maraqlanırdı, rəhbərin diqqətindəsən, vallah, onda adamın ürəyində həyat eşqi qaynayır. Səninlə bu çağında mənə cavanlıq bağışlayan, məni yaşamağa, yaratmağa səsləyən Prezidentimizə çox-çox minnətdaram. Ona dərin hörmətimi bildirirəm».

Hələ sovet dövründə müxtəlif elmi əsərlərin, məqalələrin, monoqrafiyaların müəllifi olan Kamran Hüseynov indi də masa arxasında əyləşərək yaddaşındakı faktları qələmə alır. Onun üç kitabı artıq işıq üzünə görüb: «Bir ömrün salnaməsi», «Letopis odnoy jizni» (rus dilində) və nəhayət, «Quruculuğa həsr olunmuş ömür». Hər üç kitabda insan taleləri fonunda respublikamızın keçdiyi inkişaf yolu mənalı şəkildə əks olunub.

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

Dördüncü fəsil

ƏSL VƏTƏNDAŞ, BÖYÜK ŞƏXSİYYƏT, QÜDRƏTLİ LİDER

Ömər ELDAROV,

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü,
Bakı Rəssamlıq Akademiyasının rektoru,
xalq rəssamı

GÖRDÜYÜM QAYĞINI UNUTMARAM

Yaxşılıq elə bir Tanrı payıdır ki, kimin ürəyinə çıxarsa, hətta istəmə belə, ömrü boyu onu yaddan çıxara bilmir. Gələcəyi aydınlığı ilə duyan, sənətə, sənətkara layiqli qiymət verən şəxsiyyətin humanistliyi, alicənablığı, qayğısı, diqqəti də İlahi qisməti kimidir. Ulu öndər Heydər Əliyevdən o qədər səmimiyyət, diqqət, istək görmüşəm ki, hamısını sadələməqlə qurtaran deyil.

Öndər doğma Azərbaycanı varlığı qədər sevər, əziz tutardı. Respublika ərazisində yaranan, baş verən hər yenilik, uğur onun qədərsiz sevincinə səbəb olurdu. Bütün bunları öz taleyimdə çox görmüşəm. Əlimə tişə alıb müxtəlif fiqurlar, büstlər, monumental heykəllər araya-ərsəyə gətirəndən heç vaxt özüm haqqında yüksək fikirdə olmamışam.

Lakin əl işlərimə, əsərlərimə qədərbilən insanlar tərəfindən marağı, məhəbbəti görəndə daha da həvəslə işləmişəm. Memarlığı, təsviri və tişə sənətini incəliklərinə qədər duyan, yeri gələndə haqlı irad tutan, yaxud tərifiylən Heydər Əliyev, demək olar, hər bir yeni işimə baxış keçirər, münasibətini bildirirdi.

Son dərəcə alicənab, diqqətçil insan olan ulu öndərlə ilk tanışlığım əlli üç il əvvəl – 1952-ci ildə Leningrad (Sankt-Peterburq) şəhərində olmuşdur. Mən orada Repin adına Ali Rəssamlıq İnstitutunda oxuyurdum. O vaxta qədər cəmi bir dəfə Bakıda təşkil olunan sərgidə «Pambiqçi» və «Neftçi portreti» əsərlərimlə iştirak etmişdim.

... Abidəyə diqqətlə baxdı. Bir qədər əvvəl sifətində olan xoş duyğulardan əlamət qalmadı. Ürəyimdən keçdi ki, yəqin işi bəyənəməyib. Nə biləydim ki, son dərəcə kövrək ürəkli şəxsiyyət ötən illəri, həyat yoldaşı ilə birgə ömür sirdükləri anları xatırlayıbmış. Handan-hana: «Sağ ol, Ömər, sən Zərifə xanım ikinci ömür vermisən» dedi.

Qərüb şəhərdə I Pyotrun monumental heykəlinə baxdığım zaman bir nəfər hündürboy, enlikürək, gülürüz şəxs durduğum səmtə yaxınlaşdı. Məni çoxdan tanıyırmış kimi salam verir, əl uzatdı. Kefimi soruşdu, təhsilimlə maraqlandı. Bir müddət sözüünə ara verdi. Handan-hana diləndi:

– Ömər, mənim adım Heydərdir. Sənin yaradıcılığına hörmətim var. Çünki əmək adamlarının obrazlarını yaradırsan. Yaxşı edirsən. Ancaq unutmə, halallıq, alın təri ilə qazanılan şöhrəti təsvir edirsənsə, bu, qondarma, uydurma elementlərdən uzaq olmalıdır. Sənin «Neftçi portreti» büstünə baxmışam. İlk baxışdan pis deyil. Amma xeyli tələsmisən. Su üzərində xarüqələr yaradan insanın baxışlarında tez sahilə çıxmaq, evinə, ailəsinin yanına tələsmək arzusu da var. Sən o həsrəti, niskilli verə bilməmişən.

Hələ o vaxt sənətsünas kimi irad tutan şəxslə mehriban, yenə görüşmək ümidi ilə sağollaşib ayrıldım. Onun səsindeki qətiyyət, inamla dedikləri sözlər günlərlə yadımdan çıxmadi.

Vaxt ötüb keçdi. Təhsilimi başa vurub Bakıya qayıtdım. Başladım filoloqların, tarixçilərin, sənətsünasların imzaları arasında həmin adamın adını axtarmağa. Haradan biləydim ki, Allah-taala yaratdığı bəndəsinə özü qismət verir, artıq niyyətə düşmək əbəsdir.

O illərdə XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış şair-rəssam Natəvanın mərmərdən heykəli üzərində işləyirdim. Abidəni yekunlaşdırmaq ərafəsində emalatxanama adını unuduğum qəzetlərin birinin fotomüxbiri gəlmişdi. Təcrübəsizlikdən, bəlkə də sevincimdən icazə verdim ki, müxbir onun şəklini çəksin. İki-üç gündən sonra həmin şəkil qəzetdə dərc olundu. Şər qarışanda emalatxananın qapısı qəfil döyüldü. Durub açdım. Başında şlyapa, əynində uzun palto, çox ciddi görkəmdə bir nəfər önməyə dayanmışdı. Tanımadım. Etika xatirinə içəri dəvət etdim. Şlyapasını, paltosunu çıxarmadı, tələdiyini bildirdi. Gözləmədiyim halda soruşdu: «Məni tanımadın, Ömər? Leninqradda, Pyotrun heykəli önmədə görüşmüşük. Nə tez unutmusan?»

Onunla yenidən iki əllə, köhnə dost kimi görüşdüm. O, gəlişinin səbəbini dedi: «Qəzetdə oxudum ki, Xan qızı Natəvanın abidəsi üzərində işini yekunlaşdırmısan. Şəkildə gördüm, pis deyil. Ancaq Ömər, yadımda saxla, Natəvan təkcə lirik, qüssali şeirlərin müəllifi yox, həm də mahir ilmələr, naxışlar ustası olub. Onun əl işlərindən heç olmasa birini fransız yazıçı-səyyahı Aleksandr Düma istəyib, lakin Natəvan verməyib. Deyib: «Bunlar mənim deyil, xalqumdur». Sən də onu xalqın qızı kimi təsvir etməyə çalış. Qoy baxanlar görsün ki, Natəvan şairdir, rəssamdır, xeyriyyəçidir». Ağlı məsləhətə can-başla əməl etdim.

Əlli üç ildən artıqdır ki, «Natəvan» əsərim Bakının mərkəzində daş ömrünü yaşayır.

Həmin gündən sonra 10 il Heydər müəllim kimi tanıdığım, cəmi iki dəfə görüşdüyüm sənətsevər, qayğıkeş, cyni zamanda, düşünülmiş məsləhətlər verən insanla rastlaşmadım. Təbii ki, bu müddət ərzində mənim də bir çox uğurlarım, həyatımda, yaradıcılığmda müsbət dəyişikliklər olmuşdur. 1963-cü ildə əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görüldüm. Az keçmiş respublika Rəssamlar İttifaqında mənə bir teleqram verdilər. Qırx ildən artıq vaxt keçməsinə baxmayaraq, teleqramda yazılanlar bu gün də yaddaşmda qalıb: «Ömər, fəxri adla təltif olunmağın münasibətilə səni səmimi qəlbədən təbrik edir, uzun ömür, daha artıq yaradıcılıq uğurları arzulayıram. İşimin çoxluğundan səninlə görüşə bilmirəm. Amma əsərlərini görürəm. Tokay Məmmədovla birgə yaratdığınız böyük şairimiz Məhəmməd Füzulinin monumental, bənzərsiz abidəsi, xalqımızın iftixarı bəy Hacıbəyovun heykəli bir tamaşaçı kimi mənə də qürur hissi oyadır. Bir daha təbrik edirəm. Hörmətlə, Heydər Əliyev».

Məni tanıyanlar bilirlər: heç vaxt şəxsi marağımın təsirinə düşməmişəm. Yenə o şəxsiyyətə axtarmadım, kimliyi, nəçiliyi ilə maraqlanmadım. Fikirleşdim ki, yəqin həmin adam sırası bir pərəstişkardır, yaratdığım əsərlərə aludədir, vəssalam. Özü də kimliyi, harada işlədiyi barədə deməmişdi, heç mən də soruşmamışdım. Ancaq gizlətmirəm, tez-tez onun haqqında düşünürdüm. Əlimə yaradıcılıq alətləri – tişə, kərki, bıçaq alanda həmin qədərbilən, sənətsevər insanın siması xəyalımda canlanır, səsi qulaqlarımda əks-səda verir. Arxayın idim ki, onunla nə vaxtsa yenə rastlaşacağam.

1969-cu ilin yayında televiziya ekranında gördüm ki, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi vəzifəsinə Heydər Əlirza oğlu Əliyev adlı bir nəfər seçilib. Tandıım. Həmin adam idi. Tez-tələsik poçta gedib onun ünvanına teleqram göndərdim: «Doğma xalqı sevən adamı elə xalqı da ucaldar. İctimai-siyasi fəaliyyətinizdə sizə uğurlar arzulayıram. Hörmətlə, Ömər Eldarov».

Çalışmışam ki, fundamental abidədə tarixi şəxsiyyətin ömrü ərzində örnək olası ictimai-siyasi fəaliyyətini qabarıq təsvir, tərənnüm edim. Heykələ diqqətlə baxanda görmək mümkündür ki, artıq xatirəyə çevrilmiş, daşlaşmış obraz yenə də canlıymış kimi özünün arzulanığı, illər boyu qətiyyətlə mübarizə apardığı işıqlı sabahlara inamla boylanır.

Bir mahnıda deyildiyi kimi, gözüm yolda qaldı, qulağım səsdə. Həmin il Bakı şəhər sovetinə deputat seçildim. Vaxt ötüb keçirdi. 1971-ci ilin yay aylarının birində Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyevlə deputatların hansısa vacib məsələnin müzakirəsi ilə əlaqədar görüşü keçirilirdi. Tədbir başa çatdı. Tanıdığım bir nəfər mənə yaxınlaşıb dedi: «Yoldaş Əliyev sizi gözləyir». Getdim. Tarixi şəxsiyyətlə üçüncü dəfə əl tutduq. O, «**Ömər, teleqramını aldım**» – dedi. Heyrət məni bürüdü. Allahım, insanda bu qədər də yaddaş olarmış?! Axı, teleqramı ən azı iki il əvvəl göndərmişdim.

Tez-tez eşidirəm ki, 1970–80-ci illər Azərbaycanın intibah dövrüdür. Bu, həqiqətən də belədir: o dövrdə mənim də üç sənət uğurum oldu. «Bacılar», «Zamanın dörd rəngi» və tacik ədəbiyyatının banisi Sədrəddin Ayninin Düşənbə şəhərində ucaldılan monumental əsərlərim tamaşaçı rəğbəti qazandı. «Bacılar»da halal əməklərinə güvənən qızların obrazlarını verməyə çalışmışdım. «Zamanın dörd rəngi» mürəkkəb kompozisiyalı əsərimdə isə psixoloji məqamlara üstünlük vermişdim. Ağac üzərində oyma üsulu ilə işlədiyim həmin əsərdə dörd müxtəlif yaşlı qadın fiqurları təsvir etmişəm. Onların ümumi görünüşlərini bahar, yay, payız, qış fəsilələrinə bənzətmişəm. Gənc qız rəqs etmək istəyirsə, ömrünün ahıl vaxtını yaşayan qadın isə büzüşüb... Əsər V.Səmədova adına sərgi

salonunda nümayiş etdirilirdi. Ulu öndər yolüstü onu görməyə gəlmişdi. Təəssüratı qısa oldu, amma mənə xoş gəldi: «**Ömər Eldarovun qəhrəmanlarının hamısı gözəldir, xüsusən yaratdığı qadın obrazları daha gözəldir.**»

S.Ayninin abidəsinə görə mən SSRİ Dövlət mükafatına layiq görüldüm. Rəhbər Heydər Əliyevdən yenə təbrik teleqramı aldım. Üstündən az keçmiş unudulmaz şəxsiyyət Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə mənə respublikanın xalq rəssamı fəxri adını verdilər. Xoşbəxtlikdən, qismət oldu ki, vəsiqəni ulu öndərin özü təqdim etdi.

Sonra unudulmaz rəhbər Heydər Əliyev daha yüksək, sabiq İttifaq əhəmiyyətli vəzifəyə təyin olundu. Moskvağa gedəndən sonra da məni unutmadı. «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordeni ilə təltif ediləndə də, SSRİ Rəssamlar Akademiyasının həqiqi üzvü seçiləndə də ünvanıma təbrik teleqramı göndərmişdi. Bu yaxşıqların qarşısında sevindiyim, fərəhləndiyim kimi, həm də gərginlik keçirdim ki, böyük şəxsiyyət mənə qarşı həddən artıq diqqət, qayğı göstərir. Fürsət axtarırdım onun yaxşıqlarının heç olmasa birinin özünü çıxım. Arzuma çatdım. SSRİ dönməmində belə bir ideya vardı ki, iki dəfə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülənlərin arasında olduqları diyarda büstü ucaldılsın. Heydər Əliyevin də sinəsində iki qızıl ulduz parlardı. Əlaqədar təşkilatların razılığı ilə onun büstünü hazırlamağı şərfli iş bilib öhdəmə götürdüm. 1982-ci ildə postamenti qranitdən, büstü mərmərdən hazırladığım abidə Naxçıvan şəhərində ucaldıldı.

Ulu öndər həddən artıq diqqətçil, adamı bir sözdən duyan, həтта deyərdim ki, qarşısındakı şəxsin ürəyindən keçənləri gözlərindən oxuyan mahir psixoloq, pedaqoq idi. Bəzən mənə elə gəlirdi ki, o, bütün Azərbaycan vətəndaşlarının hamısını tanıyır, həтта adlarını da bilir. Rəssamlar İttifaqının 600 nəfərdən artıq üzvü vardı. Onların hamısı ulu öndərdən qayğı görmüşdü. Kiminə növbədənkənar maşın, mənzil, yaradıcılıq emalatxanası, kimlərə isə fəxri adlar vermişdi. Respublikaya rəhbərlik etdiyi illərdə məhz onun təşəbbüsü ilə Bakı şəhərində iki sərgi salonu fəaliyyətə başlanmış, bir çox heykəllər, büstlər ucaldılmışdı. Özüm Əzimzadə adına Rəssamlıq məktəbinin, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin pedaqoji kollektivinə daim qayğı göstərərdim.

Xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra ulu öndərə yaradıcılıq emalatxanasında görüşdük. Onun vəfəli ömür-gün yoldaşı, mərhum Zərifə xanıma qəbirləndirilmiş abidəsi üzərində işləyirdim. Abidəyə diqqətlə baxdı. Bir qədər əvvəl sifətində olan xoş duyğulardan əlamət qalmadı. Ürəyimdən keçdi ki, yəqin işi bəyənməyib. Nə biləydim ki, son dərəcə kövrək ürəkli şəxsiyyət öten illəri, həyat yoldaşı ilə birgə ömür sürdükləri anları xatırlayıbmış. Handan-hana: «Sağ ol, Ömər, sən Zərifə xanıma ikinci ömür vermisən» dedi.

Bəzən düşüncüm: əgər ulu öndərin bütün müsbət cəhətlərini bir kənara qoysaq, təkə möhkəm yaddaşını, güclü hafizəsini götürsək, görün dünyada onun bu keyfiyyətinə uyğun kimisə tapmaq olarmı? Buna şəxsən mən inanmıram. 1997-ci ildə, 70 yaşımın tamamı günü unudulmaz rəhbər Heydər Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarında işgüzar səfərdə idi. Gecə yarısı telefonum zəng çaldı. Dəstəyi qaldırdım. Xəttin o başından səs gəldi ki, möhtərəm Prezident sizinlə danışacaq. Bir neçə saniyədən sonra 50 ilə yaxın taleyimə işıq saçan böyük şəxsiyyətin sən, şux səsi eşidildi: «**Ömər, səni ürəkdən təbrik edirəm. Tışəni ölinədə bərk saxla. Bu özlə günündə səni «İstiqlal» ordeni ilə təltif edirəm**» dedi. Şadlığımın səhərə qədər yatmadım. Tanıdığım gündən ondan gördüyüm yaxşıqlar, diqqət, qayğı kinolenti kimi gözlərim önündə canlandı. Bütün bunları unutmaq, yaddan çıxarmaqmi olar? Yeni əsrin övvəlləri idi. Məni unudulmaz rəhbərin qəbuluna dəvət etdilər. Qısa vaxt keçmiş qəbul otağında özü göründü. Xarakterinə uyğun zarafat da etdi:

– Sənətkarı belə qarşılayırlar? Ona niyə çay verməmişiniz? – dedi. Əlini çiynimə qoydu. Deyə-gülə iş otağına daxil olub üz-üzə əyləşdik. Çox ciddi soruşdu:

– Bilirsən səni görüşmə niyə dəvət etmişəm? İstəyirəm Bakıda Rəssamlıq Akademiyası yaradaq. Bu təşəbbüsə necə baxırsan?

Bir anlığa harada, kimin önündə əyləşdiyimi unudtum: özümdən asılı olmayaq hündürdən «urra!» dedim. Sevinməyə əsasım da var idi. Yarım əsrdən artıq vaxt ərzində görmüşdüm ki, həmkarların ali təhsil almaq üçün hansı öziyyətlərə qatlaşırlar. Moskvağa, Leninqrada, Gürcüstana gedir, rəssamlıq üzrə ali məktəblərə, akademiyalara qəbul olunurdular. İndi bu xoşbəxtlik özümü də qismət olacaqdı. Ümummilli liderimiz fərəhimi görüb, «hə», «yo»-umu dinləmədən fikrini qəti bildirdi:

– **Səni akademiyanın rektoru təyin edirəm. Münasib olan yerdən bina ayrılması, orada lazım olan avadanlıqların təchizatı üçün Nazirlər Kabinetinə tapşırıq vermişəm. Özün də çalışqan ol. Kadrların seçilməsinə laqeyd münasibət bəsləmək olmaz. Unutma ki, Bakı Rəssamlıq Akademiyasının ilk rektoru sən sən. Gələcək uğurlarınız da, qüsurlarınız da sənin adınla hallanacaq...**

Artıq bir neçə ildir ki, Rəssamlıq Akademiyası unudulmaz şəxsiyyətin tövsiyəsinə uyğun fəaliyyət göstərir. Təəssüf ki, nailiyyətimizi ulu öndər görmədi. Lakin öndərə məhəbbətimiz əbəddir, işıqlı obrazını hər gün yaddaşımızda, gözlərimiz önündə canlandırırıq.

Bu, tarixi faktır: heykəltərəş sevdiyi insanların obrazını yaradır. Çünki müraciət etdiyi qəhrəmanın əməlini, arzularını, ideyalarını illər boyu canında, qanında yaşadır, sonra mərmərə, qranitə, misə danışıq. Əgər onun əl işi uğurlu alınsa, demək, mövzu ürəyincədir. Fəxri xiyabanda ulu öndərin möhtəşəm abidəsini mən yaratmışam. Çalışmışam ki, fundamental abidədə tarixi şəxsiyyətin ömrü ərzində örnək olası ictimai-siyasi fəaliyyətini qabarıq təsvir, tərənnüm edim. Heykələ diqqətlə baxanda görmək mümkündür ki, artıq xatirəyə çevrilmiş, daşlaşmış obraz yənə də canlıymış kimi özünün arzulanığı, illər boyu qətiyyətlə mübarizə apardığı işıqlı sahalara inamla boylanır.

İsa HƏBİBBƏYLİ,

Naxçıvan Dövlət Universitetinin
rektoru, akademik

MİLLİ ZİYALILIĞIN QÜDRƏTLİ TƏMİNATÇISI

Əbadişar Heydər Əliyev Azərbaycanda yaxın və uzaq ölkələrdə milyonların qolbında, yaddaşında dərin, silinməz izlər buraxmışdır. Mən Heydər Əliyevin adını ilk dəfə 1967-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Naxçıvan filialında bəzə dərslər deyən unudulmaz müəllimimiz İzzət Maqsudovdan eşitmişəm. Atamla arasında olan etibara görə və xasiyyətindəki açıqlıq və mərdliyin də ifadəsi olaraq Şorur rayonunun Danzik köndündə yalnız bizim və onun ailə üzvlərinin iştirak etdiyi məclisdə Bakıda baş vermiş təsadüfi bir hadisənin keçmiş məhəllə yoldaşlarımızın görməsinə şərait yaratdığını rəhmətlik İzzət müəllim böyük qürurla danışmışdı. Bu görüş zamanı Heydər Əliyevin uşaqlıq illərindən yaxşı tanıdığı İzzət Maqsudov haqqında 30–35 il əvvəl baş vermiş əhvalatları bütün incəliyi və dəqiqliyi ilə xatırlatması, hətta onun ayasını da yada salması, bu və mərdanə müəllimə xeyrləhlik göstərməsi barəsindəki informasiyaları mən nağılların, dastanların qeyri-adi süjetləri kimi dinləmiş və qəbul etmişdim.

Heydər Əliyevin adını ikinci dəfə 1969-cu ilin iyul ayında, o tarixi şəxsiyyət Azərbaycana ilk dəfə rəhbər seçildiyi günlərdə bir daha eşitdim. O vaxta qədər heç zaman eşitmədiyimiz yeni xəbərlər – ölkənin bazarlarında qəfil yoxlamların aparılması, rayonlardan Bakıya gələn yollarda gözlənilməz reydlərin keçirilməsi, süni mif yaratmış respublika və rayon səviyyəli kadrların iç üzünü açılması, «Qoy ədalət zəfər çalsın» şüarının dövlət səviyyəsində ilk dəfə ictimai mühitdə səsləndirilməsi, böyük bir dövlətin başçısını – Brejnevi Azərbaycana gətirmək bacarığı və s. kimi informasiyalardan hər biri camaat arasında, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutu Naxçıvan filialının tələbə mühitində «danışığa» düşmüşdü. Hətta müəllimlərimizin əvvəlki rəhbərlərlə, xüsusən N.S.Xruşşovla o vaxtkı Azərbaycan rəhbərlərinin münasibətlərindən danışdıqları lətifələri söhbətlərlə müqayisədə Heydər Əliyev haqqındakı informasiyalarda ifadə olunan inkişaf, dirçəliş, şəxsiyyət, qətiyyət, məsuliyyət motivləri bizlərin — 17–21 yaşlı gənclərin nəzərində bu nüfuzlu dövlət xadiminin nəhəng obrazını yaratmağa uğurla xidmət edirdi. İctimai mühitdəki «Heydər Əliyev görən», «Heydər Əliyev xəbər tutar», «Heydər Əliyev gələr» kimi yaxşı sözlərin səslənməsi adamları necə özünü yığışdırmağa, özlərinə qarşı məsuliyyətli və tələbkər olmağa sövq etdiyini eşitmək və hətta bəzi hallarda görmək artıq bizlər üçün onun mühtəşəm obrazına sehrli notlar da əlavə edirdi.

Mən yetmişinci illərdə Heydər Əliyevi qətiyyətli və qüdrətli, uzaqgörən və obyektiv dövlət xadimi, sehrli bir parlaq şəxsiyyət kimi qavramışdım. Nəhayət, ilk dəfə 1974-cü ildə tale mənə Heydər Əliyevi şəxsən görmək səadətini nəsib etdi. Naxçıvan Muxtar Respublikasının 50 illik yubileyi tədbirlərində iştirak etmək üçün ölkə rəhbəri kimi qədim diyara gəlmiş Heydər

Əliyev 4 oktyabr 1974-cü ildə Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun (indiki Naxçıvan Dövlət Universitetinin) böyük akt zalında (indiki Musiqi Akademiyası – red.) bu ali məktəbin kollektivi qarşısında çıxış edərkən mən də onu dinləyənlərin sıralarında idim. Bu, Azərbaycan Respublikasının rəhbəri Heydər Əliyevin Naxçıvan Dövlət Universitetinə ilk gəlişi idi. Mühüm dövlət əhəmiyyətinə malik olan homin tarixi görüş Naxçıvan Dövlət Universitetinin salnaməsində və iştirakçıların yaddaşında çox böyük yer tutur. Məhz o günlərdə ilk dəfə olaraq dövlət başçısı Naxçıvanda mövcud Pedaqoji İnstitutun bazasında müstəqil universitetin yaradılması ideyasını irəli sürmüşdü. Uzaqgörən siyasətçi öz fikrini Naxçıvan Muxtar Respublikasının tarixi ənənələri, geosiyasi vəziyyəti və coğrafi mövqeyi ilə əsaslandırmışdı. Bu məqamda Heydər Əliyev mənə də vətənsəvr bir dövlət başçısı, uzaqgörən, ciddi, təcrübəli diplomat, dərin biliyi və zəngin informasiyaya malik tarixçi kimi böyük heyrət doğurmuşdu.

Görkəmli dövlət xadimi ilə əlaqədar daha bir neçə əhvalat və görüş də yaddaşında silinməz izlər buraxmış, dünyabaxışının formalaşmasında, taleyimdə mühüm rol oynamışdır.

Səksəninci illərin axırlarında dövlət səviyyəsində Heydər Əliyevin əleyhinə kampaniyaların geniş miqyas aldığı vaxt Naxçıvan çətin günlər yaşayırdı. Bakıda Naxçıvandan olan kadrları yerli-yersiz vəzifədən xaric edir, hətta bu diyara mənsub görkəmli simalar haqqında mətbuatda qeyri-obyektiv məqalələr dərc etdirirdilər. Yaxşı yadımdadır ki, hətta Azərbaycan xalqının tarixində və taleyində xüsusi yeri olan böyük demokrat yazıçı Cəlil Məmmədquluzadəni məhz Naxçıvandan olduğu üçün rus çarizminə satılmış məmur kimi qələmə verməyə çalışırdılar. Bu illərdə Ermənistan ziyalıları isə Moskva, Sov. İKP MK-nın rəhbərlərinə müraciət edərək Cəlil Məmmədquluzadəni millətçilikdə təqsirli sayır, onun əsərlərində, xüsusən «Usta Zeynal» hekayəsində ermənilərin murdar olması, tarix boyu heç vaxt erməni padşahının (yəni, dövlətinin) olmaması barədəki fikirlərini qabardır, yazıçının kitablarının qadağan olunmasını tələb edirdilər. Mürzə Cəlilin uzun illər naməlum qalan, ilk dəfə tapılan dram əsərlərini çap etməyi «Azərbaycanın inkar etməsi, neşriyyata yazılmış ərizəyə «müəllifinə qaytarılın» dərkənarının qoyulması da respublikanı yaman günə qoymuş vəziyyətə gətirən acı təzahürlərdən idi.

Naxçıvan Dövlət Universitetinin 25 illik yubiley mərasimi, 1992

İş o yerə çatmışdı ki, Azərbaycan intibahının şah əsəri olan Mömünə Xatun məqbərəsinin Naxçıvanda yerləşdiyinə görə dəyərini aşağı salan mülahizələrə mətbuatda yer verildi.

Belə məsuliyyətli günlərdə Naxçıvan heç vaxt müvazinətini itirmədi. Naxçıvanda Qarabağın müdafiəsinə həsr olunmuş ardıcıl mitinqlərdə ölkənin bütövlüyü uğrunda mübarizə aparılırdı. Hətta xalq kütlələrinin təklifi ilə Naxçıvan şəhərindəki ən böyük meydanlardan birinə Qarabağ meydanı adı verilmişdi. Belə izdihamlı mitinqlərin hamısında görkəmli dövlət xadimi, böyük siyasətçi Heydər Əliyevin portretləri böyük qürur və iftixarla ucaldıldı, əllərdə gözdəridirdi. Mərkəzi hökumətin təsiri ilə Naxçıvanın o vaxtkı rəhbərliyi xalqın Heydər Əliyevə olan sevgisindən ehtiyatlanaraq örtülü vasitələrlə mitinqlərdə həmin portretlərin yığıldırılmasına çalışdı. Xalq bunu hiss etdiyi üçün çoxizdihamlı mitinqlərdən birində Heydər Əliyevin portretinin muxtar respublikanın o zamankı rəhbərliyinin əlində tutub ucaya qaldırmasına nail olmuşdu. Bütün bunlar o demək idi ki, xalqın ümidi mövcud rəhbərliyə deyil, Moskvada siyasi müharibə həyatı yaşamağa məcbur edilmiş Heydər Əliyevə idi. Bu, Heydər Əliyevə ümumxalq sevgisinin ən parlaq, canlı, əyani təzahürü idi. Həmin çətin günlərin hadisələri və prosesləri insanları yaranmış ağır və mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitdə sınıanılmış dövlət xadiminin qaydısına dərin ehtiyac duyduqlarını, bu tarixi zərurətin əhəmiyyətini doğru-düzgün başa düşdük-lərini aydın şəkildə nəzərə çarpdırır. Təəssüf ki, o zamankı Azərbaycan rəhbərliyi – Əbdürrəhman Vəzirov, Ayaz Mütəllibov kimi buyruq qulu olan «birincilər» nəinki bunu anlamaq istəmə-dilər, hətta hər vasitə ilə bu tarixi şansın baş tutmasına mane olmağa çalışdılar. Nəticədə isə həmin «rəhbərlər» vətənlərini, vətən işə torpaqlarını itirdi. Bunlar həm də Azərbaycan cəmiyyətinin və məmləkətinin tarixi dərkinin ibrətəməz dərsləri idi. Bu dərslərdən hamıya pay düşürdü...

Dünya miqyaslı böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin həyatının Naxçıvan dövrü muxtar res-publika əhalisinin gözü qarşısında keçmiş, regionun hər bir vətəndaşı üçün məktəbə çevrilmiş

dir. 1990–1993-cü illər Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi, xüsusən dövlət rəsmiləri, ziyalılar və gənclər, sözün ən yüksək mənasında, Heydər Əliyev dərsləri keçmiş, bu möhtəşəm və nadir şəxsiyyətin dövlətçilik və vətəncilik universitetinin dinləyiciləri olmuşlar. Aşkar mü-shahidə olunurdu ki, SSRİ kimi fəvqəldövlətin əsas rəhbərlərindən biri olmuş dünyada böyük siyasi xadim kimi qəbul edilən, uzun illər Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etmiş Heydər Əliyev üçün idarəetmə baxımından Naxçıvan ölçüyəgəlməz dərəcədə kiçik fəaliyyət meydanı-dır. Ancaq bunun fərqi varmıdan o böyük şəxsiyyət, eyni zamanda, yaranmış çətin tarixi şə-raitdə Naxçıvan Muxtar Respublikasını Azərbaycan dövlətinin tərkibində qoruyub saxlamağa və daha da möhkəmləndirməyə ümummilli vəzifə kimi yanaşır, məsələyə geniş mənada res-publikamızın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsinin tərkib hissəsi müstəvisindən baxırdı. Qara-bağda torpaqlarımızın günbəgün əldən getdiyi şəraitdə daha çətin region olan, Ermənistanla əhatə olunmuş Naxçıvanın ərazi bütövlüyünün qorunması, sərhədlərinin keçilməzliyinin təmin edilməsi ümumrespublika səviyyəli böyük və ciddi dövlət işi idi. Tərəddüdsüz, demək olar ki, erməni işğalından xilas edilmiş Naxçıvan Muxtar Respublikası Heydər Əliyevin müstəqil Azər-baycana ən böyük töhfələrindən biridir. Digər mərhələlər kimi, həmin tarixi mərhələnin də hər günü, hər anı qiymətli və ibrətəməzdir, ətraflı, dərin, sistemli şəkildə, elmi-nəzəri sə-viyyədə öyrənilib dəyərləndirilməyə layiqdir.

Qeyd olunan tarixi mərhələdə Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə həyata keçirdiyi tə-birlərdən biri də muxtar respublikada ziyalılığın, ziyalı mühitinin qorunub saxlanılması sahə-sindəki misilsiz xidmətləri ilə bağlıdır. Bu məqsədlə o, diyarda yaşayan və pərakəndə salınmış ziyalıların müxtəlif siyasi qrupların deyil, məhz Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin, xüsusən bu mətbəbər təşkilatın sədrinin ətrafında birləşməsinə nail oldu. Qısa müddətdən sonra ağsaqqallar və ziyalılar, düşünən gənlik Heydər Əliyevin ətrafında mətin sızalaraq birləşərək ictimai mühiti, siyasi prosesləri idarə etmək şansını öz əlinə ala bildi. Bu, regionun xilas baxı-mından çox əhəmiyyətli bir dönüşə nail olmaq demək idi.

Belə çətin sınaq günlərində, 1992-ci ilin oktyabr və noyabr aylarında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyevin iki dəfə Naxçıvan Dövlət Universitetinə gəlməsi, burada ziyalılar və tələbələrə görüşüb söhbətlər aparması, çıxışlar etməsi yeni ziyalı mühitinin formalaşdırılmasının əsasına çevrilmişdi. Heydər Əliyevin 12 oktyabr 1992-ci il tarixdə Naxçıvan Dövlət Universitetində «Bazar iqtisadiyyatına keçid şəraitində sərhədyanı ticarətin və iqtisadi əlaqələrin təşkili» mövzusunda keçirilmiş beynəlxalq simpoziumdakı çıxışı hələ haqqında yalnız elmi mühitdə ilkin söhbətlərin getdiyi bir zamanda bazar münasibətləri, keçid dövrü iqtisadiyyatı haqqında ən dərin, əhatəli, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış, dünya praktikasına və yeni mühitə uyğun gələn proqram idi. Heydər Əliyevin simpoziumda iştirakı və çıxışı qonşu ölkələrdən – Türkiyə Cümhuriyyətindən və İran İslam Respublikasından dəvət olunmuş alimlərin də qatıldığı beynəlxalq elmi tədbirin daha yüksək səviyyədə keçirilməsini təmin etmişdi.

Naxçıvan Dövlət Universitetinin 25 illik yubileyində görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin təmsil olunması bu ali təhsil ocağının tarixi salnaməsinin ən parlaq səhifəsini təşkil edir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri Heydər Əliyev yubileyin keçirildiyi günü (12 noyabr 1992-ci il) bütünlüklə Naxçıvan Dövlət Universitetinə həsr

etmişdir. O, universitetin ərazisini görmüş, kollektivin ayrı-ayrı üzvləri ilə söhbətlər aparmış, mövcud problemləri öyrənmiş, çıxış yolları haqda dəyərli tövsiyələr vermiş, universitetə əməli kömək göstərmişdir.

Heydər Əliyevin Naxçıvan Dövlət Universitetinin 25 illik yubileyindəki dərin məzmunlu nitqi, sözün geniş mənasında, o vaxtkı çətin durumda respublikamızda ali təhsilə həsr olunmuş ciddi bir məramnamədir. Məhz həmin tədbirdə ali təhsilin keçmiş sovet ideologiyasından ayrılması, millilik və bəşəriyyət istiqamətində idarə olunması, universitetlərin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinin zəruriliyi, bütövlükdə ali təhsilin yeni islahatlara möhtac olması ideyaları Heydər Əliyev tərəfindən qətiyyətlə və uzaqgörənliklə irəli sürülmüşdür. Bu tarixi nitq Naxçıvan Dövlət Universitetinin inkişafının uzunmüddətli proqramıdır. Ümumiyyətlə, həmin ideya və tövsiyələr yeni dövrdə Azərbaycan ali təhsilinin tərəqqisi üçün də mühüm əhəmiyyətə malikdir. Aradan 13 illik bir müddət keçməsinə baxmayaraq, Heydər Əliyevin Naxçıvan Dövlət Universitetinin 25 illik yubileyindəki tarixi nitqi bu gün üçün də, gələcək üçün də aktualdır. Bu mənada qeyd olunan dərin məzmunlu nitq milli ali təhsilin taleyində və tarixində mühüm rol və cildli təsiri olan qiymətli tarixi sənəddir.

Möhtərəm Heydər Əliyevin həmin yubiley tədbirlərində qarşılınması, müşayiət olunması və yola salınması universitet rəhbərliyi, o cümlədən, elmi işlər üzrə prorektor və yubiley tədbirlərinin aparıcısı kimi mənim üçün də ciddi bir imtahan idi. Bununla biz görkəmli dövlət xadiminin təmsalında rəsmi tədbirlərlə əlaqədar bir sıra vacib protokol qaydalarını dərinləndirən mənim-səmali və böyük məsuliyyətlə sınaqdan çıxarmalı olduq.

Mənim 1996-cı ildə rektor vəzifəsinə təyinatım da, əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülməyim də ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin etimadı idi. Bu, mənim üçün böyük şərəf və unudulmaz tarixdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Naxçıvan Dövlət Universitetinin 30 illik yubileyi münasibətilə universitet kollektivinə ünvanladığı təbrik məktubu qədim diyarın əsas elm, təhsil və mədəniyyət mərkəzi sayılan universitetə verilmiş yüksək qiymətin, göstərilən böyük etimadın və bəslənən böyük ümidlərin, habelə yeni təyin olunmuş rektora dəstəyini parlaq ifadəsidir.

Naxçıvan Dövlət Universitetinin yenidən qurulmasına və daha da inkişaf etdirilməsinə ulu öndərimiz Heydər Əliyev daim böyük qayğı göstərmişdir. Ümummillii liderimiz Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi dövlət proqramı, ölkə rəhbərliyi və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi tərəfindən həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində Naxçıvan Dövlət Universiteti qısa müddətdə Azərbaycanın ən qabaqcıl elm və təhsil ocaqlarından biri səviyyəsinə yüksəlmişdir. Göstərilən dövlət qayğısı nəticəsində hazırkı mərhələdə 108 hektar ərazini əhatə edən müasir tipli universitet şəhərciyində yerləşən Naxçıvan Dövlət Universitetinin 16 tədris korpusunda 9 fakültə üzrə dörd min tələbənin yüksək ixtisaslı mütəxəssislər kimi formalaşması üçün səmərəli tədbirlər həyata keçirilir. Son illərdə istifadəyə verilmiş 1600 və 600 yerlik iki tədris korpusu, tibb fakültəsi üçün tikilmiş, tərkibində xəstəxanası olan ixtisaslaşdırılmış korpus, yüksək Avropa standartlarına malik elektron kitabxana, yaradılmış yeni laboratoriyalar, Botanika bağı, konservatoriya, ictimai təşkilatlar mərkəzi Naxçıvan Dövlət Universitetində elmin və ali təhsilin uğurla inkişaf et-

dirilməsinə ciddi tökan verir. Nəticə etibarilə bu ali təhsil ocağında Azərbaycan MEA-nın bir neçə nəfər həqiqi və müxbir üzvünün, 11 nəfər elmlər doktorun, professorun, 130 nəfərə yaxın elmlər namizədinin çalışması, universitet əməkdaşlarından 4 nəfərinin Nyu-York Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, 1 nəfərin Türkiyə Cümhuriyyətinin Atatürk Kültür, Dil və Tarix Yüksək Qurumunun müxbir üzvü seçilməsi dövlət səviyyəsində yaradılmış münbit şəraitin məntiqi yekunudur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevin 11 oktyabr 1999-cu ildə Naxçıvan Dövlət Universitetində keçirilmiş görüşdə dediyi fikirlər bu ali təhsil ocağının kollektivinə verilmiş yüksək qiymətin və bəslənən böyük ümidlərin parlaq ifadəsidir. «Naxçıvan Dövlət Universiteti Azərbaycanın ən dəyərli, qabaqcıl ali məktəblərindən biridir... Universitetin professor-müəllim heyətinə ali təhsilin, elmin, mədəniyyətin inkişafında yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Universitetin tələbələrinə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının bütün tələbələrinə, gənclərinə cansağlığı, yüksək vətənpərvərlik, təhsil uğrunda daim mübarizə aparmaq üçün əzm arzulayıram... Naxçıvan gənclərinə arzu və tövsiyə edirəm ki, onlar indiki nasillər kimi, bizim kimi Naxçıvan qursunlar, yaratsınlar, inkişaf etdirdinslər və daha da yüksəlsinlər».

Heydər Əliyev Naxçıvan Dövlət Universitetində beynəlxalq əlaqələrin inkişafına ciddi əhəmiyyət verməyi bir vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur. Böyük öndər hələ 1992-ci ildə Naxçıvan Dövlət Universitetinin 25 illik yubiley mərasimindəki dərin məzmunlu çıxışında həmin məsələnin əhəmiyyətindən bəhs edərək demişdir: «İndi artıq siz keçmiş Sovetlər İttifaqının çərçivəsində olan təcrübəni yox, bütün dünya təcrübəsini görək mənimsəyiniz, ondan səmərəli istifadə edəsiniz və ali təhsil işinin təşkilini daha müasir səviyyədə təşkil edəsiniz. ...İndi bütün dünya qarşımıza açıqdır. Və bütün dünyanın bəşəri elmindən, bəşəri ali təhsil təcrübəsindən biz görək səmərəli istifadə edək. Bu sahədə Naxçıvan Dövlət Universiteti... öz vəzifələrini çox dəqiq müəyyən etməlidir».

Unudulmaz rəhbərin bu uzaqgörən mülahizələri Naxçıvan Dövlət Universitetinin fəaliyyətində əsas kimi qəbul edilmişdir. Hazırda NDU-nun dünyanın bir çox ali məktəbləri, o cümlədən Amerikanın Perdu Kalumet Universiteti, İngiltərənin Preston Texniki Universiteti, Fransanın Paris-8 və Strasburq Universiteti, Almaniyanın Braunşvayq, İspaniyanın Barselona Texniki universitetləri, Misir Ərəb Respublikasının Qahirə Universiteti, Türkiyə Cümhuriyyətinin Ankara, Ərzurum, Van, Kars, Elazığ universitetləri, İran İslam Respublikasının Tebriz və Urmiya universitetləri ilə genişmiqyaslı əlaqələr formalaşmışdır. Bu əlaqələr universitet elmini və təhsilini dünya elmi və təhsili ilə inteqrasiya şəraitində inkişaf etdirməyə münbit imkan yaradır.

Naxçıvan Dövlət Universitetində 200 nəfərdən çox xarici tələbənin – Türkiyə, İran və Koreya vətəndaşları olan gənclərin təhsil alması da beynəlxalq əlaqələrin inkişafında mühüm addım hesab oluna bilər. Amerika Birləşmiş Ştatlarının İREX, Avropa Şurasının Tempus Proqramı, YUNİSEF-in resurs layihələri çərçivəsində həyata keçirilmiş tədbirlər Naxçıvan Dövlət Universitetində beynəlxalq əlaqələrin daha da genişlənməsinə, inteqrasiya meyillərinin güclənməsinə, elmin və texnologiyanın nailiyyətlərinin bu ali təhsil ocağına axınına normal şərait yaratmışdır.

Bütün sahələrdə olduğu kimi, elm və təhsilin inkişaf etdirilməsi sahəsində də sınaqlardan çıxmış Heydər Əliyev kursu Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında uğurla davam etdirilir. 2004-cü ildə muxtar respublikada 18 məktəb binası tikilib istifadəyə verilmiş, yaxud əsaslı şəkildə yenidən qurulmuşdur. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Təbii Ehtiyatlar İnstitutu üçün yeni bina tikilmiş, müasir laboratoriya avadanlığı ilə təchiz olunmuşdur. Naxçıvan Dövlət Universitetinin yüksək Avropa standartlarına cavab verən müasir tipli elektron kitabxanası tələbələrini istifadəsinə verilmişdir. Hazırda universitetin hüquq və iqtisadiyyat fakültələri üçün 700 yerlik yeni tədris korpusunda son tamamlama işləri getməkdədir.

Nəhayət, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevlə 1991-ci ildə olan bir görüşü də yada salmaq vacib sayıram. Həmin ilin yanvar ayının əvvəllərində o vaxt Moskvada «Literaturnaya qazeta»ya yenidən Azərbaycan üzrə xüsusi müxbir təyin olunmuş filologiya elmləri namizədi Elmira Axundova mənə zəng çalaraq redaksiyadan aldığı Heydər Əliyev haqqında müsahibə hazırlamaq tapşırığı ilə əlaqədar Naxçıvana gəlmək istədiyini bildirdi. Mən o zaman böyük siyasi xadim Heydər Əliyevin görüşünə gedib Elmira Axundovanın arzusunu ona çatdırdım. Qeyri-adi dərəcədə yaddaşa, xüsusi hafizəyə malik olan Heydər Əliyev vaxtı ilə Moskvada fərdi təqaüdü kimi yaşadığı illərdə Elmira Axundovanın «Bakinskiy raboçiy» qəzetində Azərbaycan həqiqətləri mövzusunda «Mı je iz proşloqo» adlı obyektiv mövqedən yazılmış məqaləsinə oxuduğunu xatırladı, şəxsən tanımadığı bu jurnalist qadın haqqında cəmi bir-iki suala cavab aldıqdan sonra onu qəbul etməyə razılıq verdi. Elmira Axundova ilə birlikdə iki axşam Heydər Əliyevin qonağı olduq. Və bu iki günlük yaxın ünsiyyət mənim Heydər Əliyevi daha dərinləndirən tanınmağıma, dərk etməyimə şərait yaratdı. Yaxşı xatırlayıram ki, Heydər Əliyev Kreml rəhbərliyi, şəxsən SSRİ adlanan böyük dövlətin başçısı Mixail Qorbaçov haqqında «Literaturnaya qazeta»nın azərbaycanlı xüsusi müxbirinə sört, lakin çox arqumentli, əsaslandırılmış fikirlər söyləyir, bəyanatlar verir, irəli sürdüyü mülahizələrin dəyişdirilmədən, olduğu kimi müsahibədə öz əksini tapmasını tələb edirdi. Belə söhbətlərin birində Elmira Axundovanın bu cür qəti mövqedən çıxış edərkən əlində böyük qüvvə olan, nəhəng bir dövlətin başçısından ehtiyat edib-ətməməsi barədəki sualına cavabında Heydər Əliyev tərəddüd etmədən «yox» dedi. Və bildirdi ki, Qorbaçovun hakimiyyəti yalan və boş illüziyalar üzərində qurulduğu üçün tezliklə məhvə məhkum olacaqdır, zaman bunun əsl gerçəklik olduğunu ən qısa vaxtda meydana qoyacaqdır. Bu uzaqgörən sözlərin həqiqətə çevrilməsi üçün cəmi bir il vaxt lazım oldu.

Mən o tarixi görüş günlərində yaranmış səmimi şəraitdən istifadə edərək görkəmli Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadə haqqında böyük siyasi xadimin fikrini öyrənmək istədim. Heydər Əliyevin ustad sənətkar Cəlil Məmmədquluzadə barəsindəki mülahizələri nəinki geniş oxucu kütlələri, hətta mənim kimi az-çox Mirzə Cəlil irsinin araşdırılması ilə məşğul olan bir tədqiqatçı üçün də yeni, əhəmiyyətli və cəlbədiçi idi. Həmin dəyərli fikirlər və ideyalar sənətkar Cəlil Məmmədquluzadənin həyatı və yaradıcılığının təhlil edilib qiymətləndirilməsində mənə bələdçilik etdi.

Əlbəttə, Elmira Axundovanın müsahibəsini «Literaturnaya qazeta» çap etmədi. Ancaq Elmira xanım çətin şəraitdə yazılmış tarixi müsahibəni yığcam şəkildə 1 mart 1991-ci ildə res-

Heydər Əliyevə NDU-nun fəxri doktoru diplomu təqdim olunur, 1999

publika mətbuatında dərc etdirə bildi. Aradan xeyli vaxt keçəndən sonra, 1994-cü ilin aprel ayında «Azərbaycan» qəzeti özünün bir neçə sayında Elmira Axundovanın «Mən xalqım qarşısında alnı açıram» adlı geniş həcmli jurnalist qeydlərini bütün əsas məqamları ilə oxuculara çatdırdı. Cəlil Məmmədquluzadə haqqında Heydər Əliyev kimi nadir və məlumatsız bir siyasi xadimin ürək sözləri Elmira Axundovanın diktafonunda yazıldığı kimi, tam mətni ilə bu yazıda özünə yer tapmışdır. Beləliklə, ictimai mühitin dərk olunmasında, cəmiyyətdə gedən proseslərin düzgün qavranılmasında, universitet quruculuğu yollarında olduğu kimi, Cəlil Məmmədquluzadə irsini təhlil edib dəyərləndirmək sahəsində də görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev kimi böyük Müəlliməndən aldığımız dərslər bizim həyatda, təhsildə və elmdə ən mötəbər bələdçimiz olmuşdur. Heydər Əliyevdən öyrəndiklərimiz, əxz etdiklərimiz nəinki bir ömrün, böyük epoxanın tarixi gedişatına gur işiq salmaq, bələdçilik etmək, istiqamət vermək imkanlarına malikdir.

Bütün bunlar bir daha görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin böyük ideallarının, həyat dərsələrinin əbədiyaşarlığı, tənənəsi deməkdir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin dövlətçilik və quruculuq idealları üstündə köklənmiş

uzaqgörən, məqsədyönlü siyasi kursu ölkəmizə və xalqımıza böyük faydalar vermək imkanlarını artıq əyani şəkildə, qabarıq surətdə nümayiş etdirir. Keçən il ölkə Prezidenti İlham Əliyevin Naxçıvan Dövlət Universitetində Elektron kitabxanasının (12 may), AMEA-nın Naxçıvan Bölməsi Təbii Ehtiyatlar İnstitutunun yeni binasının (12 may) və Heydər Əliyev adına Naxçıvan şəhər orta məktəbinin (2 sentyabr) açılışında iştirakı və dərin məzmunlu çıxışları Heydər Əliyev təliminin müstəqil Azərbaycanın hər yerində, o cümlədən Naxçıvan Muxtar Respublikasında misilsiz və əvəzsiz imkanlar açdığını bir daha təsdiq edir. Heydər Əliyev siyasi kursu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə cəmiyyət həyatının bütün sahələrini, o cümlədən elmimizi və ali təhsilimizi, milli ziyalılığımızı daha böyük sürətlə irəliləyən aparacaqdır.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin strategiyasının əsasını Heydər Əliyev təlimi təşkil edir. Xalqımızın əsas aparıcı qüvvəsi olan ziyalılarımız həmin siyasi xəttə bundan sonra da sadiq qalmaqla, bu böyük təlimə əsaslanmaqla Azərbaycanımızı özlərinin layiqli töhfələrini verə bilərlər.

Xoşbəxt YUSİFZADƏ,
Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti

AZƏRBAYCANIN MÜASİR TARİXİNİ YARADAN LİDER

Tələməni türk dünyasının böyük oğlu, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevi yaxından tanımaq, onun tapşırıqlarına əməl etmək, ayrı-ayrı vaxtlarda ondan mükafatlar almaq və onun qayğısına layiq olmaq xoşbəxtliyini nəşib etmişdir. Ulu öndərlə görüşlərimi mənim ömrümün sonunadək unutmuyacağ, böyük alicənablıq və səmimiyyətlə bəzəndə söylədiyini fikirlərlə, xoş sözlərə son nəfəsimədək layiq olmağa çalışacağam. Heydər Əliyevin yeni neft strategiyasının ayrı-ayrı məqamlarının üzərinə işıq saçan və bu strategiyanın mahiyyətini daha aydın başa düşməyə imkan verən faktların bir qismini oxuculara təqdim etməkdən xüsusi məmnunluq duyuram.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevlə ilk tanışlığım 1968-ci ildə oldu. O, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri işləyirdi. Türkiyənin o zamankı Baş naziri Süleyman Dəmirəl Moskva-da keçirdiyi rəsmi görüş və danışıqlardan sonra Azərbaycana gəlmişdi. O vaxt hörmətli qonağı Qum adasına müşayiət edən rəsmi şəxslərdən biri də Heydər Əliyev idi. Bizim tanışlığımız elə o vaxtdan başladı.

Azərbaycan KP MK-nın 1970-ci ilin dekabrında keçirilmiş plenumu yaxşı yadımdadır. Bu, Heydər Əliyevin MK-nın birinci katibi seçilməsindən sonra keçirilən ilk plenum idi. Heydər Əliyev plenumdakı məruzəsində ötən beşillikdə respublikanın neft sənayesinin işini dərinləndirən təhlil edərək sənayenin bu sahədə uzunmüddətli geriliyinə və yaranmış gərgin vəziyyətinə əsl səbəblərini göstərdi, görülməli işlərin proqramını verdi. Ötən əsrin 60-cı illərinin sonlarını xatırlayanlar yaxşı bilirlər ki, Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etməyə başlayanda respublika iqtisadiyyatının digər sahələri kimi, neft və qaz sənayesində də böyük tənəzzül hökm sürürdü. Respublikanın ağır iqtisadi vəziyyəti, ölkənin döyünən ürəyi olan neft və qaz sənayesindəki gerilik Azərbaycanı çıxılmaz bir diyar kimi görmək istəyənlər dahi siyasətçini narahət etməyə bilməzdi. Neft və qaz sənayesini dirçəltmək üçün respublikada qısa müddətdə global və məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsinə başlandı. 1970-ci ildə Azərbaycanın Neft Sənayesi Nazirliyi ləğv olundu, Heydər Əliyev onun əvəzində yaradılan «Xəzər dənizində» İstehsalat Birliyinin baş geoloqu vəzifəsinə məni təyinat etdi. O vaxtdan Xəzər dənizində neft və qaz yataqlarının mənim sənədləşməsi məsələlərinin xalqımızın ümummilli liderinin bilavasitə rəhbərliyi və nəzarəti altında həll edilməsi prosesi başlandı. Heydər Əliyev respublikaya başçılıq etdiyi ilk günlərdən həm dəniz, həm də quru sahələrində neft və qaz istehsalının ən müxtəlif sahələri ilə yaxından maraqlanırdı və bunun nəticəsində dənizdə geoloji-kəşfiyyat işlərinin səmərəliliyi sürətlə artırdı. Onun rəhbərliyi dövründə səkkiz yeni neft-qaz yatağı kəşf edildi, ümumi neft və qaz hasilatının həcmi 1975-ci ildə 27,1 milyon tona (şerti yanacaq) çatdı və 1941-ci ildəki ən yüksək göstəriciyə ötürüldü.

Ötən əsrin 70-ci illərində Xəzər neftçilərinin səvəncamındakı texniki vasitələr bizə dənizin dərinliyi yalnız 40 metrə qədər olan sahələrdə işləməyə imkan verirdi. Xəzərin Azərbaycan sektorunda suyun dərinliyi qırx metrə çatan perspektivli sahələrdə bütün neft-qaz yataqları o vaxtdək, demək olar ki, atıq aşkar olunmuş, dənizdə neft və qaz çıxarılması imkanları xeyli azalmışdı. Heydər Əliyevin təşəbbüskarlığı və iradəsi, keçmiş İttifaqın neft və qaz sənayesinin rəhbərləri ilə danışıqları, SSRİ rəhbərləri ilə görüşləri, Azərbaycanda neft və qaz sənayesinin perspektivliyinin elmi dəlillərlə sübutu ona gətirib çıxardı ki, SSRİ Neft Sənayesi Nazirliyi Xəzərin böyük dərinliklərində görüləcək işlər üçün vəsait və texnika ayırdı. Nəticədə ötən əsrin 70–80-ci illərində müxtəlif təyinatlı gəmilərin (ağır yük qaldırma kran gəmilərinin, borudüzən, seysmik, səmişin gəmilərinin və s.) sayı 450-ni keçdi. Xəzər dənizində 2500 ton gücündə «Azərbaycan» kran gəmisi işə başladı. Bundan əlavə, ilk vaxtlarda dərinliyi 70 metr olan sahələrdə geoloji-kəşfiyyat işlərinin aparılması üçün «Xəzər» tipli üzən qazma qurğularının, sonralar isə dənizin dərinliyi 200 metrə qədər olan yerlərində işləmək üçün «Şelf» tipli üzən yarımalmaz qazma qurğularının, eləcə də «Süleyman Vəzirov» borudüzən gəmisinin alınması nəticəsində Xəzərin daha böyük dərinliklərində zəngin neft və qaz ehtiyatlarına malik yataqların kəşf edilməsinə imkan yarandı. 80-ci illərdə bu qurğuların sayı 11-ə çatdı. Nəticədə dənizin 80–350 metr dərinliyində yerləşən, bu gün ARDNŞ-in hasil etdiyi neftin 65 faizini verən «Günəşli» yatağı kəşf edildi. İndi adları bütün dünyada məşhur olan «Azəri», «Çıraq» və «Kəpəz» yataqlarının kəşfi də həmin qazma qurğularından istifadə edilməsi ilə bağlıdır.

Dünyada tayı-bərabəri olmayan dərindən dəniz özülləri zavodunun məhz Azərbaycanda inşa edilməsi üçün sovet dövləti rəhbərliyinin icazəsinin alınması və bu nəhəng müəssisənin müvəffəqiyyətlə tikilib işə salınması Heydər Əliyevin əməyinin, iradəsinin, prinsipiallığının nəticəsidir. Bircə rəqəmə diqqət yetirin: 450 milyon ABŞ dolları! Zavodun inşa edilməsi üçün o vaxt sovet hökumətinin bu qədər maliyyə vəsaiti ayırmasına nail olmaq ağlasığmaz hesab olunur. Bu, həqiqətən də əsil qəhrəmanlıq idi. Azərbaycan neftçiləri Bakı Dərindən Özülləri Zavodunun tikintisi epeyəsini Heydər Əliyev müdrikliyinin və uzaqgörənliyinin dəyərlə təzahürələrindən biri kimi qiymətləndirirlər. Təsəvvüfi deyil ki, indi bu müəssisə öz yaradıcısının – ulu öndərimiz Heydər Əliyevin adını daşıyır.

Bakı Dərindən Dəniz Özülləri Zavodunun sayəsində Xəzər dənizində kəşf olunmuş «Günəşli» yatağında indiyədək 12 özül tikilmiş, bu isə 150-dən çox istismar quyusunun qazılmasına imkan vermişdir. Bu zavod gələcəkdə də neft və qaz yataqlarının kəşfində və istismarında həlledici rol oynayacaqdır.

Neft emalı sahəsində Heydər Əliyevin yeritdiyi müdrik iqtisadi siyasət nəticəsində Bakıda nəhəng neftayırma kompleksləri yaradılmış və müəssisələr başdan-başaya yenidən qurulmuşdur. Neftçilərin rifahının yaxşılaşdırılması və sosial məsələlərin həlli Heydər Əliyevin daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Ulu öndərin rəhbərlik etdiyi illərdə neftçilər, xüsusən Xəzər neftçiləri üçün tikilən mənzillərin sayı rekord həddə çatmışdı. 70-ci illərin sonlarında neftçilərin mənzilə olan ehtiyacı 95 faizdən də çox ödənilmişdi. Bəli, o böyük insan – Heydər Əliyev dəniz neftçilərinə xüsusi qayğı göstərirdi. Neft daşları yatağının 25 illik yubileyinin böyük təntənə ilə qeyd edilməsi, ümummilli liderimizin bu münasibətlə Neft daşlarında olması və bənzərsiz dəniz şə-

həri əməkçilərinin fədakarlığını, nailiyyətlərini yüksək qiymətləndirməsi bu qayğının daha bir parlaq təzahürü idi.

Hakimiyyətinin birinci mərhələsində diqqət və qayğısını daim hiss etdiyim Heydər Əliyev xalqın təkidli tələbi ilə yenidən ölkə rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra mənə bir daha böyük etimad göstərdi. Məni yenidən ARDNŞ-in geologiya, geofizika və yataqların işlənməsi üzrə vitse-prezidenti təyin etdi. Bu vəzifədə mən 1994-cü il yanvarın 26-dan işləməyə başladım.

O vaxt iqtisadi əlaqələr pozulmuş, təchizatla bağlı problemlər həddindən artıq kəskinləşmiş, neft sənayesi, sözün əsl mənasında, iflic olmuşdu. Neft və qaz hasilatının səviyyəsi getdikcə aşağı düşürdü, «Azəri», «Çıraq», «Günəşli» yataqlarının dənizin dərin hissəsindəki sahələrinin mənimsonilməsi üçün respublikanın vəsaiti və müasir texnikası yox idi. Problemin həllinin yalnız bir yolu qalırdı: dünyanın nəhəng, qüdrətli şirkətlərini, onların maddi və texniki potensialını Azərbaycana cəlb etmək. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ARDNŞ bu yolu – Azərbaycanın milli maraqlarına tamamilə uyğun gələn yolu seçdi. Heydər Əliyevin yeni neft strategiyasının təməli «Əsrin müqaviləsi» imzalanandan gün qoyuldu və 1994-cü ilin 20 sentyabrı tarixə müstəqil Azərbaycanın neft sənayesinin ən parlaq səhifəsi kimi yazıldı. Ümummilli lider-

rimizin fərmanı ilə həmin gün sonralar Neftçilər Günü kimi əbədiləşdirildi. Neft daşları yatağının kəşfi Azərbaycanı Xəzərin hökmdarı etmişdisə, Heydər Əliyev iradəsi ilə gerçəkləşmiş «Əsrin müqaviləsi» müstəqil Azərbaycanı dünyanın qüdrətli dövlətlərinin mühüm iqtisadi tərəfdaşına çevirdi. Heydər Əliyev tərəfindən böyük siyasi uzaqgörənliklə seçilmiş Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu növbəti Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına çıxarılmasına imkan verəcək, həmçinin İpək yolunun dövlətləri üçün də əsas magistral olacaqdır.

1994-cü ildən başlayaraq Azərbaycanda hər il önəməli «Xəzərməftqaz» beynəlxalq sərgi-konfransının keçirilməsi də ümummilli liderimiz Heydər Əliyev adı ilə bağlıdır və onun böyük ideyalarından biridir. Heydər Əliyev təşəbbüsü ilə aparılan danışıqlar nəticəsində əvvəlcə Qazaxıstan, sonra Rusiya, Türkmənistan və İran sektorial bölgü prinsipini qəbul etdilər. Düzdür, Türkmənistan, İran və Azərbaycan bu bölgünün nə şəkildə ayrılması barədə hələlik konkret bir fikrə gəlməmişlər. Bununla belə, Xəzərin sektorlara bölünməsi prinsipinin qəbul edilməsinin özü Heydər Əliyev müdrikliyi, qətiyyəti sayəsində qazanılmış böyük nailiyyətdir.

12 iyul 1999-cü ildə «Şahdəniz» yatağında əldə edilmiş nəticələrin təqdimat mərasimində çıxış etmək üçün ulu öndərimiz mənə də söz verdi. Mən Xəzərdə zəngin neft və qaz yataqlarının kəşf edilməsində və işlədilməsində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin misilsiz xidmətlərindən danışdım və «Şahdəniz» yatağı barədə məlumat verərək dedim ki, bu yatağın da taleyi Heydər Əliyevlə bağlıdır. Qeyd etdim ki, «...baxmayaraq, Azərbaycan geoloqları, geofizikləri iyirmi ildir bu yatağın perspektivinə inanırdılar, orada iş görürdülər, amma ortada bir şey yox idi. Yadımdadır, 1996-cı ilin may ayı idi. Hörmətli Prezidentimiz hamımızı yığdı, bizi dinlədi. Sonra da öz qətiyyəti ilə qərara gəldi ki, biz Azərbaycanı qazla mütləq təmin etməkdən ötrü «Şahdəniz» yatağını hökmən xaricilərlə birlikdə işləməliyik». Daha sonra «Şahdəniz» yatağının ehtiyatları məsələsinə toxunaraq dedim: biz inanırıq ki, yataqda ikinci-üçüncü quyular qazlandıqdan sonra onun ehtiyatı bundan da artıq olacaqdır. Buna heç bir şübhəmiz yoxdur. Bu zaman Heydər Əliyevlə mənim aramda belə bir dialoq oldu:

«Heydər Əliyev: **Demək, indi 700 milyard kubmetrdir. Bunu deyirsiniz.**

Cavab verdim: Bəli, amma mənə qalsə deyə bilərəm ki, orada ehtiyat bir trilyon kubmetrdən az olmaz. Bəlkə, artıq olacaq, amma əskik olmaz.

Heydər Əliyev: **Allah eləsin».**

Təqdimat mərasimindəki yekun nitqində isə Heydər Əliyev əldə edilən nailiyyətlərə görə ARDNŞ-ni, «Şahdəniz» konsorsiumunu və bu konsorsiuma daxil olan şirkətləri təbrik edərək dedi: «Bu gün şəxsən mənim üçün böyük bir bayramdır. Çünki hörmətli Xoşbəxt Yusifzadə burada xatırlatdı, 1969-cu ildə mən Azərbaycana başçılıq etdiyim zamandan – 70-80-ci illərdə Azərbaycanın neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün çox böyük işlər görmüş və böyük xidmətlər göstərmişdim. Xoşbəxt Yusifzadə düz deyir, əgər o illərdə biz Xəzərin dərinliklərində olan neft və qaz yataqlarından istifadə edilməsi üçün lazımı maddi-texniki baza yaratmasaydıq və bu işləri aparmasaydıq, şübhəsiz ki, indiki nailiyyətləri əldə edə bilməzdik.

...Bu gün «Şahdəniz» konsorsiumunun prezidenti bəyan etdi ki, 400 milyard kubmetr qaz var, ancaq 700 milyard kubmetrə qədər çata bilər. Bizim çox hörmətli geoloqumuz isə demək olar, Azərbaycanda Xəzər dənizini Yusifzadə kimi bilən ikinci adam yoxdur, deyir ki, orada bir trilyon kubmetrə qədər qaz olacaqdır».

Ertəsi gün Bakının idman-sərgi kompleksində Heydər Əliyevin Azərbaycanın siyasi rəhbərliyində olmasının 30 ildəyinə həsr edilmiş sərginin açılış mərasiminə böyük öndərin özü də gəlmişdi. Sərgi Heydər Əliyev rəhbərliyi dövründə Azərbaycanın qazandığı misilsiz nailiyyətlərdən faktların, sənədlərin və fotosəkillərin dili ilə bəhs edirdi. Burada ARDNŞ-in də ekspozisiyası nümayiş etdirilirdi. Heydər Əliyev rəhbərliyi altında görülən işlərin nəticələrindən ətraflı danışaraq «Şahdəniz» yatağında bir trilyon kubmetrdən çox qaz ehtiyatı olduğunu bildirdim. Heydər Əliyev dedi:

– **Sənin dediklərin hamısı düzdür. Şirkətdə çalışanların əksəriyyəti bir-iki ildir ki, burada işləyir. Sən isə bu işdə canını qoymusan, həyatının əlli ilini dənizdə neft çıxarılmasına həsr etmişən. Bu stəndi də çox yaxşı düzəltmişiniz. Mən bunu düşünürəm ki, müzakirələrin yekunu hesab edərəm.**

4 mart 2000-ci ildə Heydər Əliyev «Bi-Pi-Amok» şirkətinin rəhbərlərini qəbul edərkən bu görüşün təşkilatçılarna müraciətlə dedi:

– **Görək bu gün Xoşbəxt Yusifzadəni də buraya çağıraydınız. Bu, sizin səhvinizdir. O, bu gün burada olmalı idi. Çünki ARDNŞ-də hamı bu işlə məşğul idi (Söhbət Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz yataqlarının böyük potensialından, «Şahdəniz» yatağının birgə işlənməsi müqaviləsindən gedirdi – X.Y.). Amma baş geoloq kimi Xoşbəxt Yusifzadə Xəzərin nə qədər böyük imkanlara malik olduğunu hamıdan çox bilir və hamıdan da yaxşı sübut edir.**

26 avqust 2001-ci ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev ABŞ-in dövlət katibinin Avropa və Avrasiya ölkələri üzrə köməkçisi Elizabet Consun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edərkən:

– **Bu gün Xəzər dənizində mövcud olan və istifadə edilən neft yataqları – həm Azərbaycan sektorunda, həm Türkmənistan, Qazaxıstan, Rusiya sektorlarında onların hamısı Azərbaycan geoloqları tərəfindən kəşf olunmuşdur. Bu geoloqlardan biri Xoşbəxt Yusifzadədir. O, uzun illərdə bu işlə məşğul olur. Təbii ki, o vaxt kəşf olunan yataqların hamısında iş görmək mümkün deyildi. Amma SSRİ dövləti tərəfindən bu işlər Azərbaycan üzərinə qoyulmuşdu.**

28 avqust 2001-ci ildə İran İslam Respublikasının Xəzər dənizi məsələləri üzrə xüsusi nümayəndəsi Əli Əhaninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə söhbət zamanı:

...**O vaxt biz Xəzər dənizində neft və qaz yataqlarının aşkar edilməsi ilə müstəqil dövlət kimi məşğul olmurduq, sadəcə, hamımız SSRİ-nin tərkibində olduğumuz görə, SSRİ-nin iş bölgüsünə görə Xəzər dənizinin hər yerində bütün kəşfiyyat işlərini Azərbaycan aparırdı. Məsələn, indi bizim o vaxtdan işləyən adamlarımız var. O cümlədən Xoşbəxt Yusifzadə. Onlar işləyirlər və mənim də xatirimə gəlir ki, o vaxtlar neftçilər hamı bir idi, SSRİ-nin neftçiləri idilər.**

Ümummilli liderimizin barəmdə söylədiyi bütün bu xoş sözləri xatırlayanda özümü dünyanın ən bəxtəvər adamı sayıram. Mən çox xoşbəxtəm ki, ömrümün ən dəyərli anları, əmək fəaliyyətimin və elmi yaradıcılığımın inkişaf səhifələri Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi illərlə sıx bağlıdır. Ulu öndər mənim xətrimi həddindən artıq çox istəyirdi. Mənim zəhmətimi heç kəs Heydər Əliyev qədər yüksək qiymətləndirməyib.

Bizim o qədər görüşlərimiz olub ki! Həmişə məni gülə-gülə qarşılayıb, gülə-gülə salamlayıb. Özüm üçün bunu belə izah edirəm ki, Heydər Əliyevdə mənə dərin inam yaranmışdı. Çıxışlarıma, sözlərimə həmişə diqqətlə qulaq asırdı və çox vaxt mənimlə razılaşırdı. İkinci tərəfdən, mənim yaşım da bu işdə müəyyən rol oynayırdı. Heydər Əliyev 1969-cu ildə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçiləndə mən «Xəzərdənizneft» Birliyi Baş direktorunun müavini – baş geoloq vəzifəsində işləməyə başlamışam. O vaxtdan bugüncədə ölkədə rəhbər vəzifədə işləyən çox az adam qalıb. Düşünürəm ki, məni görəndə, yəqin ki, o, keçmiş illəri, öz cavanlığını yada salırdı.

Son dəfə haqqımda o, 2002-ci ilin may ayında İranda danışırdı. Orada məni İran Prezidenti M.Xatəmiyə təqdim edəndə dedi:

– Xəzər dənizini Xoşbəxt qədər bilən ikinci adam yoxdur. Biz onu ölimizin üstündə saxlarıyıq. İranda onu yaxşı tanıyırlar. Sizə də məsləhət görürəm ki, nə qədər o hələ işdədir, ondan istifadə edin.

İran Prezidenti Xatəmi əlini çiynimə qoyub dedi:

– Biz də səni qiymətləndiririk, bizim mütəxəssislərlə birlikdə Xəzərin status məsələlərinin həllini axıra çatdırın.

Mərasimin axırında Heydər Əliyev mənim yanımdan keçəndə dedi:

– Görürsən, səni nə qədər təriflədim?

Cavab verdim:

– Hörmətli Prezident, Sizin sözlərinizdən sonra gözlərimdən yaş gəldi.

Heydər Əliyev gülümsəyib zarafatla dedi:

– Bura bax, gözlərinin yaşını sil, sabahtan İran mütəxəssisləri ilə işə başla. Nə qədər gücün varsa, bu məsələnin həllinə sərf et.

Təsədüfən elə oldu ki, Heydər Əliyevin dünyasını dəyişməsi barədə xəbəri də mən İİR-də növbəti səfərdə olarkən eşitdim. Bu xəbər məni ildırım kimi vurdu. Dünya başıma fırlandı. Onun mənə göstərdiyi böyük hörmətin təzahürləri – «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilməyim barədə prezident fərmanı və 70 illik yubileyim münasibətilə ümummilli liderimizin göndərdiyi təbrik ömrümün sonunadək qəlbimi o böyük şəxsiyyətin xatirəsinə böyük ehtiram hissi ilə dəyüdürecəkdir ki, bu hissi də mən həmin yubiley günlərində dövlətimizin başçısına minnətdarlıq məktubumda ifadə etməyə çalışdım.

Yubileyim 15 yanvar 2000-ci ildə qeyd edildi. Mən axırda çıxış edərkən Heydər Əliyevə minnətdarlığımı bildirdim. Dedim ki, mənim üç ordenim – iki «Qırmızı Əmək Bayrağı» və bir «Şərəf nişanı» ordenim var. Onları keçmiş vaxtlarda almışam. Həmin ordenlərin ikisini mənə Heydər Əliyev veribdir. Amma bu ordenin mənim üçün böyük əhəmiyyəti var. Bu, müstəqil Azərbaycanımızın ordenidir. Bu, burada mənimlə oturan neftçilərimizin ordenidir. Mən ki həmişə rəhbər vəzifədə olmuşam, neft sənayesi üçün Heydər Əliyevin gördüyü işlərin hamısı gözümlə qabağındadır. Bütün bu işlərin başlanğıcı Heydər Əliyevlə bağlıdır. Əgər biz neftçilər istəyirik ki, işimiz yaxşı getsin, həmişə qabaqcıl olaq, qoy bizim Prezidentimiz həmişəyaşar olsun. Yubileyimin belə təntənəli keçirilməsində cənab İlham Əliyevin xüsusi rolunu qeyd edərkən onun həyatında daha böyük müvəffəqiyyətlər olacağını vurğuladım.

6 iyul 2001-ci il bütün təfərrüatı ilə yaddaşıma həkk olunub. Həmin gün Heydər Əliyev elm, mədəniyyət, səhiyyə, bədən tərbiyəsi və idman xadimlərinin bir qrupuna müstəqil dövlətimizin ali mükafatlarını – «İstiqlal» və «Şöhrət» ordenlərini təqdim etdi. Çıxış üçün mənə söz verildəndə bərk həyəcan keçirsəm də, ürəyimdən gələnləri dedim, 70 illik yubileyim münasibətilə «İstiqlal» ordeninə layiq görüldüyüm üçün ümummilli liderimizə qəlbən təşəkkür etdim. Əminliyimi bildirdim ki, neftçilər onun neft strategiyasını, neft siyasətini alqışlayır və bu strategiyanın həyata keçirilməsi üçün əllərindən gələni edəcəklər.

Mükafatlar təqdim olunduqdan və təltif edilənlərin qısa çıxışlarından sonra söylədiyi nitq-də ulu öndərimiz neftçilərin əməyini belə qiymətləndirdi:

– Bizim neft sahəsində nailiyyətimiz çox böyükdür. Hörmətli Xoşbəxt Yusifzadə də bu barədə danışırdı. Ancaq bizim neft sahəsində öldürdüyümüzü etdiyimiz nailiyyətlər bir neçə nəslin qabaqcıl insanların, yüksək səviyyəli alimlərin, mühəndislərin və neft sənayesində işləyən fədakar adamların sayəsindədir. Bunlar hamısı bizim tariximizdir. Tarixi heç vaxt unutmaq lazım deyildir. Çünki əgər millətin tarixi yoxdursa, o, millət deyildir.

Bu millətin müasir tarixini Heydər Əliyev yaradırdı. Böyük zəkası, zəngin təcrübəsi, milsilsiz humanizmi, vətən və millət sevgisi ilə yaradırdı... Mən belə bir fikirlə tamamilə razıyam ki, övladları və vətəndaşları olduğumuz müstəqil Azərbaycan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin şah əsəridir.

Həsən HƏSƏNOV,

*Azərbaycanın Macarıstandakı
fövqəladə və səlahiyyətli səfiri*

AZƏRBAYCANIN ŞANSI VƏ GÜCÜ

Heydər Əliyevlə ilk tanışlığım 1965-ci ilə təsadüf edir. O vaxt mən Bakının Oktyabr rayonunun komsomol təşkilatında işləyirdim. Bakının indi Azadlıq adlanan mərkəzi meydanında Böyük Vətən müharibəsindəki qələbənin 20 illiyi münasibətilə parad keçirilirdi. Mən qonaqlar üçün ayrılmış hissədə rayon partiya komitəsinin birinci katibi Yunus Məmmədovla yanaşı oturmuşdum. Tribunaya partiya rəhbərliyinin çıxmasını gözləyirdik. Elə bu vaxt mənə tərəf əyilən birinci katib dedi: «Bax, gör kim gəlir». Mən hündürboylu, atletik bədən quruluşuna malik, açıq rəngli köynəklilik cavan bir adamı gördüm. Tribunada oturanların aksəriyyətinin sifəti bu şəxsə tərəf çevrildi. «Kimdir o?» – deyə soruşdum. «Bu, Heydərdir» – birinci katib cavab verdi.

Sonralar mən bu adı tez-tez eşidirdim, bizim aramızda bu ad çox populyar idi. 60-cı illərdə mənim mənsub olduğum nəslin nümayəndələri artıq bilirdi ki, Heydər Əliyev çox perspektivli adamdır. Hamı onunla yaxınlıq etmək istəyirdi. 1965-ci il may ayında rayonun birinci katibinin mənə dedikləri sözləri yaddaşıma yazdım: «Gec-tezi o, Azərbaycana rəhbərlik edəcək. Bu adamı yadında saxla».

1967-ci ildə Azərbaycan KP MK-də işə irəli çəkildim. Şöbəmizdə Eldar Nuriyev adlı şəxs təlimatçı işləyirdi. Bir dəfə Sov. İKP MK-dan məsul şəxs gəlmişdi və Eldar onu Naxçıvana səfərində müşayiət etməli idi. Oradan gələndə fikirlərini mənimlə bölüşdü. Deyirdi ki, orada şəhər stadionunda bayram keçirilmiş və Sov. İKP MK-nın əməkdaşı ilə o da həmin tədbirə dəvət olunublar. Tədbirin gedişində stadionda elan edilib ki, o vaxt artıq Azərbaycanın DTK sədri olan Heydər Əliyev general rütbəsi ilə təltif olunub. Bu xəbərdən sonra bütün stadion ayağa qalxıb və alqışlamağa başlayıb. KP MK-nın əməkdaşı da heç nə başa düşməyərək ayağa qalxıb və o da alqışlamağa başlayıb. O, sonra Eldardan bunun səbəbini soruşub. Eldar da başa salıb ki, DTK sədri Heydər Əliyevə general rütbəsi verilib. Eşitdiyindən və gördüyündən heyrətə gələn təlimatçı deyib: «Minlərlə insanın DTK sədrini ayaq üstə alqışlayacağına təsəvvür edə bilməzdim. Yəqin ki, o, qeyri-adi insandır».

Heydər Əliyevlə ilk görüşümü indiki kimi xatırlayıram. 1969-cu ildə mənı Moskvaya ÜLKGİ MK-nın aparatına keçirmişdilər. Həmin ilin iyununda Bakıda sovet-yapon gənclərinin dostluğu festivalı keçirilməli idi. Azərbaycanı yaxşı tanıyan adam kimi məni də festivalın təşkili və keçirilməsi üçün qərargaha çağırırdılar. Biz Bakıya gəldik. Bir neçə gün sonra, iyulun 14-də Azərbaycan KP MK-nın plenumu keçirildi və orada Heydər Əliyev birinci katib seçildi. O vaxt heç kim təsəvvür etməirdi ki, DTK sədri respublikanın rəhbəri seçilə bilər. Bir neçə gün sonra Heydər Əliyev festivalın keçirilməsinə dair təşkilatı məsələləri müzakirə etmək üçün ÜLKGİ MK-nın işçilərini qəbul etdi. Moskvadan qərargahın üzvü kimi 40-dan artıq şəxs gəlmişdi. Qərara alındı ki, Heydər Əliyevin yanına qərargahın rəhbəri, mən və LKGİ MK-nın katibi Elmira Qafarova gedək. İlk dəfə idi ki, Heydər Əliyevi belə yaxından gördüm. Sonrakı illər də müşahidə etdiyim fərqləndirici keyfiyyətləri elə birinci görüşdəcə mənə ciddi təsir etdi. Həmsöhbətinə çox diqqətlə qulaq asmaq, qeyri-adi təmkin və soyuqqanlıq, hədsiz enerji. O, qısa zaman ərzində həm dinləyir, həm də mümkünsüz görünən problemi həll edirdi. E.Qafarova məni təqdim edəndə Heydər Əliyev işimlə bağlı, tərcümeyi-halına dair bir neçə sual verdi. Sonra həlli tələb olunan problemlər barədə maraqlandı. Bütün məsələlərə bağlı respublikanın rəhbər işçilərinə göstərişlər verdi. Sonra soruşdu:

– Siz hər şeyi dediniz?

Cavab verdim ki, «bəli».

– Onda mən sizə bizim işlər barədə danışım.

O, respublikadakı vəziyyət barədə danışdı, neqativ halların üzərində dayandı, kadr siyasətindəki səhvlərə toxundu, iqtisadiyyatdakı nöqsanları dedi və bu halların aradan qaldırılması yollarını göstərdi. Başqa sözlə, o, gələcək proqramın konseptual şəkildə ortaya qoydu. Azərbaycan KP MK-da müəyyən qədər işlədiyimdən vəziyyətlə tanış idim, ancaq eşitdiyim məlumat mənə böyük təsir etdi. Başa düşdüm ki, köklü kadr yeniləşməsi nəticəsində Azərbaycanda ciddi dəyişikliklər baş verəcək. O ki qaldı ÜLKGİ MK-dan olan həmkarıma, o sözün əsl mənasında, eşitdiklərimdən şoka düşmüşdü. Həyəət çıxıb E.Qafarova ilə vidalaşdıqdan sonra mənə dedi: «Əgər Heydər Əliyev dediklərinin hamısını həyata keçirsə, SSRİ-də çox şey dəyişəcək. Şübhəsiz ki, çoxları da özlərini narahat hiss edəcəklər».

Tarix göstərdi ki, həm Heydər Əliyevin düşüncüləri həyata keçdi, həm də həmin məsul şəxsin dedikləri baş verdi. O illərdə Heydər Əliyev düşüncülərinin hamısını Azərbaycanda

gerçəkləşdirdi, artıq SSRİ-nin müxtəlif sferalarının məsul işçiləri həqiqətən də özlərini bu ana qədərdə olduğu kimi rahat hiss etmirdilər. Cəmiyyət isə anladı ki, sosializm dövründə ciddi iqtisadi nailiyyətlər əldə etmək, kommunist ideologiyasının monopoliyası şəraitində quruluşun mənəvi çatışmazlıqlarından danışmaq, nöqsanları tənqid etmək olar. Bir sözlə, Heydər Əliyevin hərəkatları sübut etdi ki, yeni zaman yetişib, SSRİ-də kardinal dəyişikliklərin edilməsi vaxtıdır. Amma bu dəyişikliklər yalnız Azərbaycanda baş verirdi...

Festivaldan sonra biz Moskvaya qayıtdıq. Avqustun 6-da həmin söhbət müdiri mənə zəng etdi: «Həsən, məlumatın var ki, Bakıda MK-nın plenumu keçirilib?». «Xeyr». «Zəng et dostlara, qəzetləri göndərsinlər». Mən Azərbaycan komsomolunun MK-nə zəng edib təyyarə ilə Heydər Əliyevin məruzəsi olan qəzetin göndərilməsini xahiş etdim. Oxuyandan sonra gördüm ki, bizimlə görüşdə dedikləri bütün fikirləri Heydər Əliyev plenumun müzakirəsinə çıxarıb. Bu, Azərbaycanın partiya təcrübəsində baş verməmiş hadisə idi. Hadisənin unikalığı onda idi ki, plenum açıq tənqid şəraitində keçmişdi. Nəhayət ki, əvvəllər şaiyə şəklində yayılan məsələlər açıq formada ictimai müzakirəyə çıxarılmışdı. Qəzet oxuyandan sonra komsomolun mərkəzi aparatının əvvəl beynəlxalq, sonra təşkilat şöbəsinə verdim. Beləliklə də, qəzet komsomolun mərkəzi aparatında əl-əl gəzməyə başladı. Çoxları onu oxudu. Bir ay ərzində qəzetin bir şöbədən digərinə ötürülməsini izlədim, birindən alıb digərinə verirdim, gözləyirdim ki, itməsin. Axı, o vaxt indiki kimi faks və sürətli məlumat aparatları yox idi. Həmin günlər Azərbaycan mövzusu ÜLKGİ MK-nın aparatında çox populyar idi. Yeri gəlmişkən, o qəzeti bir neçə ay ərzində Qazaxıstana ezamiyyət zamanı özümlə götürmüşdüm. Orada da onu maraqla oxuyurdular, çoxlu suallar verirdilər.

İllər keçəndən sonra Azərbaycanın direktoru (AzərTAc o vaxt belə adlanırdı) Yefim Qurviç mənə 1969-cu ilin iyul-avqustunda baş vermiş bir sıra maraqlı hadisələr barədə danışdı. «Heydər Əliyev birinci katib seçiləndə, V.İ.Leninin 100 illiyinə hazırlıqla bağlı MK-nın plenumundakı məruzə əvvəldən hazır idi. Biz əvvəlcədən hazırlanmış məruzə barədə ona məlumat verdik. O, diqqətlə oxudu və soruşdu: «Bu nə məruzədir?». Məruzəni hazırlayan şəxslər çalışdılar desinlər ki, yubileylərə, xüsusilə də Leninin yubileyinə həsr olunmuş məruzələr bu rühdə hazırlanırlar, yüksək əhvali-ruhiyyəli, optimist göstəricilərə toxunulur. O, qəti şəkildə məruzəyə etirazını bildirdi və öz mülahizələrini söylədi. KP MK-nın işçiləri Heydər Əliyevin məruzəsini necə görməsindən vahiməyə gəlmişdilər, ancaq onunla hesablaşmaya bilməzdilər. Beləliklə də, Leninin yubileyinə həsr olunmuş Azərbaycan KP MK-nın plenumunun məruzəsində Heydər Əliyev təqdimatlarına deyil, respublikanın partiya və sovet orqanlarındakı çatışmazlıqlara da toxundu.» Bundan sonra, avqust plenumunun ruhu respublikadakı partiya-siyasi mühitinin əsas göstəricisinə çevrilmişdi. Bu, Sov. İKP və SSRİ tarixində ilk hadisə idi ki, rəhbərin yubileyinə hazırlıq tənqidi rühdə keçirilirdi. Bunu yalnız dəmir iradəyə, ədalət hissinə malik şəxs edə bilərdi. Heydər Əliyev belə şəxsiyyət idi!

ÜLKGİ MK-nın çoxminlik kollektivində də Azərbaycandakı situasiyaya dair məruzəyə biganə qalan olmadı. Münasibət müxtəlif idi. Məruzə və onun yeniləşdirilməsi faktı nəinki təəccüb hissi doğurmuşdu, əslində yenilik, iradə, qətiyyət nümunəsi olaraq alqışlanırdı. Mən ezamiyyətə göndəriləndiyim sahələrdəki vəziyyətdən xəbərdar idim. Heydər Əliyevin dediklərinin digər respublikalarda da müşahidə olunduğunu gördüm. Çoxları məruzəni oxuyub deyirdilər: «Bu problemlər hər yerdə var. Amma bu barədə yalnız Əliyev danışır, bu hallarla ancaq o mübarizə aparmağa hazırlaşır!»

aldım. Söhbətimizin sonunda dedi: «Yaxşı, yazılı şəkildə yaz, sənin məsələlərini həll edə-cəm». Cavab verdim ki, mən artıq hazırım. «Onda təkliflərini Yakov Mixayloviçə ver, sənədlərə baxıb təsdiqləyəcəm».

Mən həmin gün Heydər Əliyevin yanından gecə saat 12 radələrində çıxdım. Təkliflərimin dəstək almasından sevincək halda Yakov Kirsanovun yanına girdim, işin mahiyyətini izah edib evə getdim.

Evə gəlib nahar edib gecə saat birdə yatmaq istəyirdim ki, telefon zəng çaldı. Trubkanı qal-dırdım – Yakov Kirsanov idi.

– Siz mənə kağızları vermişiniz, imzanız var, amma tarix yoxdur.

– Üzr istəyirəm, Yakov Mixayloviç, Heydər Əliyevin yanından elə sevincək çıxdım ki, unutmuşam. Sabah gəlib sənəddə tarixi yazaram.

– Yox, sabah olmaz, indi gəlməlisiniz.

– Niyə? Siz gecə vaxtı mənim kağızlarımla nə edəcəksiniz?

– Mən heç nə etməyəcəm. Heydər Əliyev dedi ki, əgər Həsənov gecə saat 1-də gəlib mək-tuba tarix qoysa, həyatı boyu imzaladığı kağızlarda tarixin də yazılmasını unutmuyacaq.

Sonralar mən özüm də təbəçiliyimdə olan işçilərə münasibətdə bu metoddan istifadə edir-dim ki, nəyi necə etməyi unutmasınlar.

70-ci illər 60-cı illərdən fərqli olaraq ümumi yüksəliş dövrü idi. Mən Heydər Əliyevin iş üslubunu fərqləndirə bildirdim, çünki onun respublikaya rəhbərliyə gəlməsindən əvvəl də kom-somolun və partiyanın MK-da işləmişdim. Onun gəlişinə qədər ətalət və süstlük mövcud idi,

dinamizm yox idi, ayrı-ayrı entuziastlar isə ümumi atmosfərə təsir edə bilməzdi. Atmosfer dəyi-şikliyi yalnız kollektiv cəhdlər nəticəsində baş verə bilərdi. Heydər Əliyevin iş üslubu onunla fərqləndirdi ki, mədəni-siyasi sağlamlaşdırma işini aşkar şəkildə edirdi, ictimai rəyə qulaq asırdı, cəmiyyəti birləşdirib köklü dəyişikliklərə yönəldə bilmişdi. Prinsip və hərəkatlarında ardıcıl idi. Ona görə də, Qorbaçov aşkarlıq siyasətini elan edəndə biz deyirdik ki, bu, bizim üçün yenilik deyil, Azərbaycanda 15 ildir aşkarlıqdır. Bu aşkarlığı daha təbii formada Heydər Əliyev sovet cəmiyyətinə gətirmişdi.

Heydər Əliyevin digər sovet rəhbərləri ilə münasibətlərinin şahidi olmuşam. Ancaq onun Qorbaçovla münasibətləri üzərində xüsusi dayanmaq istəyirəm. Müşahidələrim təqribən 10 illə hələ edir.

1984-cü ildə xidməti işimlə bağlı Moskvaya getmişdim. Həmişə olduğu kimi, Heydər Əliyevin yanında oldum. Respublikadakı vəziyyət barədə danışdıq və bu vaxt birbaşa telefon-lardan biri zəng çaldı. O, dəstəyi götürdü: «Mixail Sergeyeviç? Bəli, mən sizi eşidirəm». Təbii ki, mən durdum və protokola uyğun şəkildə otaqdan çıxmaq istədim. Ancaq o, əli ilə işarə etdi ki, oturum. Söhbətin məzisi onda idi ki, Qorbaçov xeyli məsələləri Heydər Əliyevlə razılaşdırır, onun məsləhətlərini dinləyirdi. Heydər Əliyev də ona hər şeyi ətraflı şəkildə izah edirdi.

Söhbətdən mənə aydın oldu ki, Qorbaçov hansısa məsələ ilə bağlı kömək istəyir. Xatırla-yıram, Heydər Əliyev ona deyirdi: «Heç nə olmaz, mən tapşırıram, həll edirlər. Yaxşı, mən komissiyanın iclasında müzakirə edərəm, sizə deyərlər, mən dəvət edərəm..., mən zəng edərəm..., mən tapşırıram». Söhbət başa çatanda, soruşdum: «İndi öyrənir işi?» – Heydər Əliyev gülümsəyərək heç nə demədi.

1985-ci ildə Azərbaycan KP MK-nın nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi Laos və Vyet-namda ezamiyyətdə idim. Həmin vaxt Zərifə xanım Əliyeva rəhmətə getmişdi. Moskvadan res-publikaya gələn təlimata görə, vida mərasiminə üç nəfər – Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi, Nazirlər Sovetinin sədri və Ali Sovetin sədri getməliydə. MK-nın digər katibləri getmədilər. Zərifə xanımın vəfatı barədə məlumatı Moskvaya qayıdarkən «Şeremetyevo» hava limanında aldım. Birbaşa daimi nümayəndəliyə gəldim, vida mərasiminə hazırlıq prosesinə qoşuldu. Mərasim SSRİ tıbb işçiləri evində keçirilirdi. Səhərdən etibərən camaat gəlməyə başladı. Mərasimə SSRİ-nin bir sıra ali rəhbərləri gəlmişdi. İlk gələnlərdən biri də Sov. İKP MK-nın baş katibi Qorbaçovun həyat yoldaşı Raisa Qorbaçova idi. O, mərasimdə əvvəldən sonadək oturdu, dəfndə iştirak etdi.

1981-ci ildə Moskvada Nizami Gəncəvinin 840 illiyi qeyd olunurdu. O vaxt mən Azərba-ycan KP MK-nın ideoloji məsələlər üzrə katibiydim, İttifaq Evinə keçirilən tədbirin hazırlıq işləri ilə birbaşa məşğul olurdum. Heydər Əliyevin təklifi ilə məni məruzəçi təyin etmişdilər. Siyasi Büronun bütün üzvlərinə, nazirlərə, Nazirlər Sovetinin yüksək rütbəli məmurlarına dəvətnamələr göndərilmişdi. Yubiley günü çatdı və biz mərasimə gəldik, tədbirin başlanma saati yaxınlaşırdı. Mən Heydər Əliyevə məruzə etdim ki, artıq qonaqlar gəlib. O dedi: «İndi Siyasi Büronun iclası gədir, mənə icazə veriblər, çünki tədbir keçirirəm. Ancaq digər üzvlər çətin ki, gəlsinlər. Odur ki, yubileyin tarixini müəyyənləşdirərkən nöqsanlara yol vermişik». Söhbətimiz başa çatmamışdı, gördük ki, Azərbaycanın daimi nümayəndəsi Ənvər Hüseynov o vaxt Sov. İKP MK-nın kənd təsərrüfatı üzrə katibi Mixail Qorbaçovu gətirir. O, içəri daxil

olaraq Heydər Əliyevi salamladı. Sonra əlavə etdi: «Heydər Əliyev, mən Sizə görə icazə aldım. Siyasi Büronun iclasından heç kimə icazə vermirdilər, amma mən bildirdim ki, Heydər Əliyevin dəvətinə getməyə bilmərəm».

Heydər Əliyevin cavabı çox qısa oldu: «**Diqqətinizə görə minnətdaram**».

Sonra Heydər Əliyev məni təqdim etdi, dedi ki, Azərbaycan KP MK-nın ideoloji məsələlər üzrə katibi, tədbirin məruzəçisiyəm. Sonra zarafatla «Nizami ilə bağlı nə sualınız varsa, ona müraçiat edə bilərsiniz» – dedi.

Xatırladığım bir neçə fakt deməyə əsas verir ki, Qorbaçov Heydər Əliyevlə nəinki hesablaşdı, onun xoş münasibətinə nail olmaq istəyirdi. Fikrimcə, Heydər Əliyevə qarşı münasibətindəki dəyişikliklər Qorbaçovun ətrafdakılara qeyri-səmimi və konstruktiv münasibətinin göstəricisi idi.

1990-cı ildə faciəli 20 Yanvar hadisələrindən sonra Azərbaycan KP MK-nın 4 büro üzvünü Moskvağa dəvət etdilər. Siyasi Büronun iclasına Ayaz Mütəllibov, Viktor Polyaniçko, Müslüm Məmmədov və mən getmişdik... Məni görə Qorbaçov soruşdu:

- Siz kimsiniz?
- Mən MK katibi Həsənovam.
- Sizinlə tanışq?
- Bəli.
- Nə vaxt?
- 1981-ci ildə bizi Heydər Əliyev tanış edib.

«Onda hər şey aydıdır» – deyər Qorbaçov söhbəti kəsdi.

Biz iclasdan çıxanda Polyaniçko mənə «Sən nəhaq Heydər Əliyevin adını çəkdin» deyərək Heydər Əliyevin Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyindəki çıxışından danışdı. Bakıya gəcəyansı döndük. Səhər mənə Heydər Əliyevin verdiyi müsahibənin videokasetini götürüldülər. Diqqətlə baxdım, amma televiziya göstərmək, qəzetlərdə dərc etmək mümkün olmadı. Bununla belə kaset bütün Azərbaycanca yayıldı. Xalqımız anlamağa başladı ki, tək deyil.

Həsən SARIYEV,
Ağdam Rayon İcra Hakimiyyətinin
başçısı

HEYDƏR ƏLİYEV AĞDAMIN İNKİŞAFININ SƏBƏBKARI, AĞDAMLILARIN İSƏ XEYİRXAHI İDİ

Ağdamlılara mənim daim xüsusi hörmətim və qaygım olubdur. Hələ 70-ci illərdə mən burada işlədiyim zaman Ağdama nə qədər çox diqqət göstərilməmişdir. Ağdamda nə qədər böyük işlər görülmüşdür – həm şəhərin qurulması, yaradılması, həm qəsəbələrin abadlaşdırılması, həm Ağdamın iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi baxımından. Ağdamın iqtisadiyyatı o illərdə çox yüksək sürətlə inkişaf edirdi. Ağdam rayonu o vaxt bizim ən varlı rayonlarımızdan biri idi. Çünki Ağdamın çox gözəl torpağı var, çox gözəl təbiəti var, çox fəda-kar, cəhmətkeş insanları var. Onlar da bu torpaqdan, bu təbiətdən istifadə edərək yüksək nailiyyətlər əldə edirdilər və buna görə də Ağdam Azərbaycanın varlı rayonlarından biri idi. Ağdam Azərbaycanın inkişafında çox böyük rol oynamışdır. Ağdamdan olan insanlar Azərbaycanın elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmişlər. Azərbaycanın dövlət orqanlarının yaradılmasında, inkişaf etdirilməsində fəal iştirak etmişlər. Bu da həm ağdamların sərvətidir, həm də bütün Azərbaycan xalqının sərvətidir.

Heydər ƏLİYEV

...1969-cu ilin iyul ayının 15-i idi. Mən Kirovabad Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun (indiki Gəncə Kənd Təsərrüfatı Akademiyası) tələbəsi kimi yay tətilini doğma kəndim Papravonddə keçirirdim. Günorta bütün kəndə xəbər yayıldı ki, dünən Azərbaycanın rəhbərini dəyişiblər. Azərbaycan KP MK-ya seçilmiş yeni birinci katib bərədə isə heç bir məlumat yox idi. Hamını bu xəbər kimliyi maraqlandırır.

HEYDƏR ƏLİYEV QARABAĞI AZƏRBAYCANLILAŞDIRDI

Qeyd edilən dövrdə Azərbaycanda sosial-iqtisadi vəziyyət böhranlı olmaqla yanaşı, bizim yaşadığımız Qarabağ bölgəsində durum daha acınacaqlı və təhlükəli idi. Ərazidə insanların sosial yaşamaı olduqca aşağı səviyyədə idi, bununla bərabər daim qonşu kimi yaşadığımız ermənilər tərəfindən də son illərdə fərqli münasibətlər görürdük. Artıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar açıq-aşkar görürdülər ki, ermənilər əvvəlki kimi müti və yazıq görünməzlər, əksinə, son vaxtlar Ermənistandan gələn müxtəlif nümayəndə heyətlərinin təhriki ilə Qarabağ ərazisində ermənilərin daha yaxşı yaşamaq haqqına malik olmasından danışır, ayrı-seçkilik edirdilər. Bu cür söz-söhbətlərdən bütün Qarabağ camaatının xəbəri var idi, şübhəsiz ki, bu

barədə Azərbaycan rəhbərliyi də məlumatlandırılmışdı. Lakin 60-cı illərin əvvəllərindən başlamış bu zərərli meyillərin qarşısını kəsmək üçün ölkə rəhbərliyi tərəfindən heç bir tədbir görülmürdü. Hələ 1967-ci ildə DQMV ərazisində üç azərbaycanlının avtomobilin içində yandırılması nəticəsində başlayan milli qarşıdurma elementlərini yatırımaq üçün Bakıdakı rəhbərlik konkret addımlar atmadı.

1969-cu ilin həmin 15 iyul günündə – Papravənd kəndində biz ölkənin yeni rəhbərinin kim olacağı barədə müzakirələr apardığımız vədədə artıq Qarabağda Azərbaycan və Ermənistan arasında «soyuq müharibə» amansızcasına gedirdi.

Bir müddətdən sonra məlum oldu ki, Azərbaycanın birinci katibi Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri işləyib, özü də general rütbəlidir. Bu xəbər bizdə ermənilərə qarşı dövlət tərəfindən qəti addımlar atılacağına inam yaratdı. Bu inamı yaradan amil o idi ki, general Heydər Əliyev xüsusi xidmət orqanlarının yüksək çinli əməkdaşı kimi təhlükənin acı nəticələrini hamıdan yaxşı duyurdu və onun aradan qaldırılması üçün konkret planı ola bilərdi. Biz bu zənnimizdə yanlışlamışdıq. Heydər Əliyev qısa müddət ərzində bölgədəki separatizm qütblərini aradan qaldırdı. Vilayət rəhbəri sovinist V.Şahnazaryan Azərbaycana loyal Melkumyanla əvəzləndi, hüquq-mühafizə orqanlarında isə ciddi təmizləmə aparıldı. 1923-cü ildə Azərbaycanın altına qoyulan «gec partlayan bomba» – DQMV-də cərəyan edən və günü-gündən genişlənən ekstremist meyillər qısa müddət ərzində ölkənin yeni rəhbərinin fəaliyyəti nəticəsində neytrallaşdırıldı və bu inzibati subyektin müstəqilliyinə, Bakıya saymazayana münasibətinə 1987-ci ilə qədər tam son qoyuldu.

Heydər Əliyev müxtəlif üsullardan və vasitələrdən istifadə etməklə Dağlıq Qarabağ ərazisini azərbaycanlaşdırdı. Əgər 1970-ci ildə DQMV-nin ümumi əhalisinin 18 faizi azərbaycanlı idisə, bu rəqəm 1979-cu ildə 23 faizə çatmış, 1989-cu ildə isə 30 faizi keçmişdi. Bakı Ali Partiya Məktəbinin milliyətcə azərbaycanlı olan məzunları və digər mütəxəssisləri DQMV-nin vilayət, şəhər, rayon partiya-sovet orqanlarında yeni açılmış vəzifələrdə işləməyə göndərilir, məsul vəzifələrə əsasən azərbaycanlı kadrlar təyin olunurdu.

Azərbaycana inkişaf, rifah bəxş edən Heydər Əliyev bu prosesə Dağlıq Qarabağ ərazisində xüsusi diqqət ayırırdı. 70-ci illərdə Dağlıq Qarabağın sənayesi güclü inkişaf etdi. Əgər 1970-ci ildə vilayətdə 124 ton ipək istehsal olunmuşdusa, bu rəqəm 1979-cu ildən 144 tona çatdırıldı. 1970-ci ildə 8,4 min cüt ayaqqabı istehsal olunmuşdusa, bu rəqəm 1979-cu ildə 3,5 milyona ötdü. Müvafiq dövrlərdə yağ, pendir istehsalı da 300 ton artmış, şərab istehsalı 1979-cu ildən 1970-ci ilə nisbətən iki dəfədən çox olmuşdu. 70-ci illərdə DQMV-nin kənd təsərrüfatı çoxsahəli aqrar-sənaye kompleksinə çevrildi. 1982-ci ildə kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun həcmi 1965-ci ilə nisbətən təxminən 3 dəfə artdı. Dağlıq Qarabağın ərazisində yeddi sənaye müəssisəsini, 10 aqrar-sənaye kompleksini, 3 şərab zavodunu su ilə təchiz edən, həmçinin vilayətin və ətraf rayonların 120 min hektar torpağını suvarmağa imkan verən 550 milyon kubmetrlik sututarı olan Sərsəng su dəryaçasının 1976-cı ildə istifadəyə verilməsi ilə Heydər Əliyev Qarabağın iqtisadi həyatında böyük canlanma yaratdı. 1978-ci ildə Xankəndini respublikanın paytaxtı ilə birləşdirən dəmiryol xəttinin çəkilişi Dağlıq Qarabağın iqtisadiyyatının Azərbaycanın digər regionları ilə bağlılığına geniş zəmin yaratdı.

AĞDAM TARIXİNİN ƏN ŞANLI İNKİŞAF DÖVRÜNÜ QƏDƏM QOYDU

Heydər Əliyevin Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlıların təhsilinə olan qayğısı sayəsində bir sıra yeni məktəb binaları inşa edildi. Belə ki, Şuşa şəhərində 875 yerlik orta məktəb binası, 375 yerlik xüsusi internat, rayonun Zarıslı, Xələfli, Şırlan, Səfixanlar, Xanlı kəndlərində 375, Malıbəyli kəndində 625 yerlik orta məktəb, Tırşuşu kəndində isə «fin evi» tipli səkkizillik məktəb, Ağdərənin Umudlu kəndində 625, Çərəkdar, Ortaşəy və Manikl kəndlərinin hər birində 475 nəfərlik, Sırxavənd, Xatınbəyli, Narşdar kəndlərinin hər birində tikilmiş 275 yerlik məktəblər, Xocavənd rayonunun Əmiralılar, Qarabağlı, Tuğ və Edilli kəndlərinin hər birində 625 yerlik məktəblərin tikilməsi məhz 70-ci illərdə Heydər Əliyevin DQMV-də yaşayan azərbaycanlıların maariflənməsinə göstərdiyi qayğının əyani təzahürüdür.

Yeni yaradılmış təhsil ocaqlarının kadr potensialını həll etmək məqsədilə 1973-cü ildə Heydər Əliyev Xankəndidə pedaqoji institut açdı. Bu ali təhsil müəssisəsi strateji məqsədlər güdürək vilayətdəki azərbaycanlıların təhsil aldığı məktəblər üçün yüksək ixtisaslı pedaqoji kadrların hazırlanması işində mühüm rol oynadı. Vilayətə milli ziyalı kadrların axını başladı, eləcə də bölgədə azərbaycanlı ziyalıların formalaşması prosesi geniş vüsət aldı. Heydər Əliyevin birbaşa söyi nəticəsində vilayətin erməni və rusdilli məktəblərində də Azərbaycan dili tədris olunmağa başlandı. Vilayətin sovet, partiya, hüquq-mühafizə orqanlarının, digər təşkilatların inzibati binalarının lövhələrinin Azərbaycan dilində yazılmasının təşəbbüsçüsü də məhz ulu önderimiz idi.

Heydər Əliyev Qarabağ ərazisində azərbaycançılığın simvolu sayılan Şuşaya xüsusi diqqət ayırırdı. 70-ci illərin əvvəllərində Şuşa şəhərində kurort kompleksinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə 700 nəfərlik «Şuşa» dağ iqlim sanatoriyası, onun 330 nəfərlik pansionatı, habelə vanna binası, içməli su qalereyası, 100 nəfərlik meşə sağlamlıq məktəbi kompleksi, 100 nəfərlik xəstəxana istifadəyə verildi. **Ümumi sahəsi 13 min kvadratmetr olan yeni abad yaşayış evləri, bir sıra mədəni-məişət obyektləri və digər binaların tikilməsi Şuşa şəhərinin simasını kökündən dəyişirdi.**

Heydər Əliyev bunlarla kifayətlənməyərək Azərbaycan KP MK-nın və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 4 noyabr 1976-cı il tarixli «Şuşa şəhərində kurort kompleksini daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında» qərarı qəbul etdirdi. Bu qərar Şuşanın iqlim şəraitindən, qiymətli mineral bulaqlarından və digər təbii sərvətlərindən kifayət qədər istifadə olunması üçün geniş imkanlar açdı. Qısa müddətdə şəhərdəki turist bazasına 300 çarpayılıq əlavə yer artırıldı.

Həmin illərdə Azərbaycan Kurortların Ticarət İdarəsinin Şuşa şöbəsinin anbar bazası, Rabitə evi, il boyu işləyən 400 nəfərlik uşaq sanatoriyası kompleksi, 150 avtomaşın üçün açıq dayanacaq olan qaraj tikilib istifadəyə verildi. O illərdə milli musiqi alətləri fabriki genişləndirildi. Əhəlinin mənzil problemlərinin həlli üçün yerli relyeflə əlaqədar olaraq fərdi layihələr əsasında yaşayış evlərinin tikilməsinə icazə verildi. **100 yerlik 9 mərtəbəli «Qarabağ» mehmanxanası ucaldı. Dahi Üzeyir Hacıbəyovun abidəsi, şairə Nətovannın büstü, Vaqifin məqbərəsi, Şuşada Tarix muzeyi, Bülbülün ev-muzeyi, Poeziya evi, Xalça evi, Şəkil qalereyası məhz 70-ci illərdə ərsəyə gəldi.**

Ümummillilərimizin bütün bölgələrə olan böyük qayğısı Ağdama xüsusi xeyirxahlıq, qayğıkeşliklə davam edirdi. Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə Ağdam misli görünməmiş miqyasla inkişaf etdi, abadlaşdı. Həmin illərdə Ağdam həm görünüşcə, həm də mahiyyətə çox varlanmışdı. Bütün evlər yenidən tikildi, hər ailə, demək olar ki, avtomobilə malik idi. Elə yaşadığım Papravənd kəndinin timsalında 70-ci illərdə olan dövrə sonrakı müddətdə yaranan fərqləri aydın müşahidə edirdik. Əgər əvvəllər kəndimizdə bütün evlər birmərtəbəli, sakinlər isə kasıb yaşayırdırsa, artıq 70-ci illərin ortalarından etibarən Papravənd sürətlə abadlaşmağa başladı, artıq bütün evlər ikimərtəbəli idi, hamının həyatında məşin vardı.

Ağdama dövlət qayğısı, himayədarlığı hər sahədə artırdı. Yeni-yeni müəssisələr, ictimai-iaşə obyektləri, məktəblər, mədəniyyət mərkəzləri əhəlinin istifadəsinə verilmişdi. O vaxt ağdamlılar deyirdilər ki, Heydər Əliyev bütün İttifaqın pulunu Ağdama töküb, ona görə də rayonumuz belə sürətlə inkişaf edir, sakinlər isə bu qədər varlanır. Bu müddət ərzində iri aqrar-sənaye, təsərrüfat rayonuna çevrilən, bölgənin iqtisadi mərkəzi olan, əhəlinin rifahı daim dinamik yüksələn Ağdam Heydər Əliyevin diqqəti, qayğısı sayəsində Qarabağın məğrur qalmasına çevrilmişdi. Şübhəsiz ki, Heydər Əliyev Ağdamın potensialına və ağdamlıların şəxsi xüsusiyyətlərinə yaxından bələd olduğundan bu rayonun inkişafına xüsusi önəm verir, bu tərəqqidən bəlgədə olan erməni təsirini azaltmaq üçün məqsədyönlü şəkildə istifadə edirdi. Bəli, Heydər Əliyev Ağdamı Qarabağda erməni hegemonluğuna qarşı əzmkarlıqla çıxan bir sort qaya, alınmaz qala kimi formalaşdırırdı.

Sonralar ulu öndərimiz həmin dövrü xatırlayaraq deyəcəkdi: «Tariximizdə keçən əsrlərdə də Ağdam rayonundan nə qədər dəyərlı insanlar olubdur. XX əsrin əvvəllərində də

olubdur, elə 70-ci illərdə də olubdur, bu gün də var. Ona görə də ağdamlılar fəxr edə bilərlər ki, onların belə gözəl bir diyarı var, gözəl bir şəhəri olubdur və bundan sonra da olacaqdır. Ən böyük nailiyyət ondan ibarətdir ki, ağdamlılar çox fədakar, çox zəhmətkeş insanlardı və Azərbaycan Respublikasının həyatında daim çox böyük rol oynayırlar. Ağdamlılar təkcə Ağdamda yox, Azərbaycanın bütün rayonlarında böyük-böyük vəzifələrdə işləyiblər. Mütəxəssislərimizin, alimlərimizin, mədəniyyət xadimlərimizin bir çoxu Ağdamdan olubdur. Bu da təbii, bunu heç kəs yaratmayıbdır, ağdamlılar özləri yaradıblar, ağdamlılar bunu özlərinin ağı, zəkası, fədakarlığı, zəhmətkeşliyi – məhz bunların nəticəsində əldə ediblər».

Mən həmin dövrdə şərabçılıq sənayesinə aid müəssisədə çalışırdım. Bu sahə də görünməmiş dərəcədə yüksəliş dövrünü yaşadı. Yeni emal müəssisələri yaradılırdı, artıq zavodlarımız şərabı çənlərə yox, şüşələrə doldurmaqla satırdı. Bir sözlə, ağdamlılar Heydər Əliyevin sayəsində rifah içində təhlükəsiz yaşayırdı, Ağdamı abadlaşdırırdılar. Bu xoşbəxt həyatımız necə ki Heydər Əliyevlə başlamışdı, elə də 1987-ci ilin sonlarında ulu öndərimizin rəhbər vəzifələrdən istefası ilə başa çatdı.

İLK ŞƏHİDLƏRİ AĞDAM VERDİ

Heydər Əliyevin vəzifələrindən uzaqlaşdırılmasından dərhal sonra erməni separatizminin ilk qılgıncımı közərdi. Akademik A.Aqanbekyan 1987-ci ilin noyabr ayının 18-də Fransanın «Humanite» qəzetinə verdiyi müsahibəsində vurğulayırdı ki, «mən iqtisadçı kimi əmin edirəm ki, DQMV-nin coğrafi cəhətdən daha çox bağlı olduğu Ermənistanla birləşdirilməsi düzgün olardı. Bu barədə mənim xüsusi təklifim var və onu artıq təqdim etmişəm. İnanıram ki, yenedənqurma və demokratiya şəraitində bu problem öz həllini tapacaq». Bu müsahibə separatizm meyillərinin aşkar bürüzə verilməsi üçün siqnal rolunu oynadı.

1988-ci ilin yanvar ayınadək Qarabağ münaqişəsinin yeni mərhələsinin startı üçün bütün hazırlıq yekunlaşmışdı. Ermənistanın xalq deputatları qismində vilayətə gələn emissarların təşkilatçılığı ilə fevralın 5-də Xankəndidə 90 nəfərin iştirak etdiyi ilk mitinq keçirildi. Fevralın 9-da keçirilən mitinqə 150 nəfərdək adam, fevralın 13-dəki mitinqə 300 nəfərə qədər şəxs toplaşır. Fevralın 20-də çağırılan vilayətin Xalq Deputatları Sovetinin fəvqəladə iclasında DQMV-nin Azərbaycan SSR-in tabeliyindən çıxaraq Ermənistan SSR-in tərkibinə daxil olması barədə qərar qəbul edilir.

Bu hadisənin səhəri günü vilayət partiya komitəsinin plenumunda DQMV PK-nın birinci katibi Boris Gevorkov vəzifəsindən azad edilərək onun yerinə ekstremist «Krunk» təşkilatının rəhbəri, Xankəndidə keçirilən qanunsuz mitinqlərin aparıcısı olan V.Poqosyan təyin olunur. Mərkəzi rəhbərliyin, eləcə də Bakının razılığı ilə Dağlıq Qarabağ rəsmən baş separatçının nəzarətinə verildi. Dağlıq Qarabağ bölgəsini belə asanlıqla itirməyə başlandıq.

Bu təhlükəni Ağdam sakinləri də hiss edirdi. Hadisələrin ən qızgın vaxtında – fevral ayının 22-də Ağdamın minlərlə sakini Əsgəran üzərinə yürüşə çıxdı. Ancaq bu yürüşün qarşısı alındı, sonradan isə hətta yürüş iştirakçıları təqib edildi. İndiyədək 6 minə yaxın övladını vətən yolunda şəhid vermiş Ağdam məhz həmin gün Qarabağ münaqişəsinin ilk şəhidlərini – Əli ilə Bəxtiyar torpaq və millət uğrunda qurban verdi. Artıq ilk qan tökülmüşdü və anlayırdı ki, müharibə qaçılmazdır. Bu məqsədlə kəndlərdə əhalinin silahlandırılması prosesi gedirdi. Müdafiəmizi möhkəmləndirmək üçün gördüyümüz bu tədbirlərə dövlət nəinki kömək edir, hətta maneə yaradır, silahları bizdən yığırdılar. Buna baxmayaraq, yerlərdə özünümüdfiə dəstələri təşkil edirdik.

Papravənd kəndində mütəşəkkil, nizamlı özünümüdfiə dəstəsi yaratdıq. Rəhbərlik etdiyim könüllülərdən ibarət hərbi dəstə həm kəndin müdfiəsini təşkil edir, həm də digər kəndlərə yardım göstərirdi. Lakin Azərbaycan rəhbərliyi, sözün həqiqi mənasında, bizə döyüşməyə imkan vermir, hər vaxt bizi əsas məqsəddən yayındırır, siyasiləşdirməyə cəhdlər edirdi. Elə bu baxımdan da qısa müddət ərzində Ağdamda mövcud olan bütün batalyonlar müxtəlif siyasi partiyaların hərbişəkilənmiş dəstələrinə çevrilmiş, müdfiədən çox siyasi qarşıdurmalarla məşğul olurdular. O dövrdə Ağdamda 11 özünümüdfiə batalyonu fəaliyyət göstərirdi. Bir-biri ilə mehriban olan hərbi qüvvələr sonrakı vaxtda Bakıdakı siyasətçilər tərəfindən ələ alındıqlarına görə daxili itxidlərə baş qoşmuş, Ağdamı müdfiəsiz qoymuşdur.

Bakıdakı siyasi gərginlik, qovğalar Ağdamda hərbi müstəvidə davam edirdi. Rayonda digər xoşagəlməz hadisələr baş verirdi. Ayrı-ayrı dəstələr, qruplar müxtəlif bəhanələrlə pul yığırdılar. Bu pulların isə sonradan hara xərclənməsi məlum deyildi. O vaxt yaradılmış «Qarabağa xalq yardımını» fondu adı ilə milyonlarla manat pul, saxta cədvəllər tərtib edilərək mənim-sənildir, ancaq Qarabağın, Ağdamın müdfiəsi üçün heç bir iş görmürdü.

Nəhayət, Ağdam ermənilər tərəfindən ilk zərbəni 1992-ci ilin sentyabr ayının 4-də Abdal-Gülablı kəndinin işğal edilməsi ilə aldı. Bu kənd strateji cəhətdən çox mühüm yüksəklikdə yerləşir. Həmin yüksəkliyin ermənilər tərəfindən alınması Ağdam şəhərinin birbaşa təhlükədə qalmasına şərait yaradırdı. Əvvəllər həmin kəndi yerli özünümüdfiə dəstələri qoruyurdu. 1992-ci ilin avqust ayından əhalini zorla kənddən çıxarıb yerli müdfiə dəstələrini ləğv etdilər. Onların yerinə başıpozuq, səriştəsiz hərbi qüvvələri yerləşdirdilər. Bu isə müdfiəsiz qalan Abdal-Gülablıın və sonra digər kəndlərin də işğalına şərait yaratdı. Ağdamın ən ağır, faciəli günləri isə AXC–Müsavat hakimiyyəti dövrünə təsadüf edir. Bu az müddətdə Ağdamın 60-dan çox kəndi işğal edildi. Şəhər isə faktiki olaraq iflic vəziyyətinə salındı. Dövlət başçısı, ümumiyyətlə, ölkə rəhbərliyi bütün Dağlıq Qarabağ ərazisini, o cümlədən Ağdamı nəinki müdfiə-siz qoymuş, hətta yerli əhalini bütün döyüş və müdfiə imkanlarından məhrum etmiş, onları zorla öz dədə-baba yurdlarından çıxarmışlar. Ağdamın bütün iqtisadi-sənaye infrastrukturunu şüurlu şəkildə dağıdırlar, hakimiyyət mənsubları tərəfindən mənim-sənildir.

HEYDƏR ƏLİYEVİ HAKİMİYYƏTƏ İLK DƏFƏ
48 MİN AĞDAMLIL DƏVƏT ETDİ

Bu müddətdə xalqın ümid, inam nəzərləri Naxçıvana – Heydər Əliyevə dikilmişdi. Hələ ötən əsrin 70–80-ci illərində Azərbaycanın tərəqqisinin müəllifi olmuş bu şəxs Qarabağ mahalında xüsusi nüfuz sahibi idi. Çünki bu elin camaatı bilirdi ki, məhz **Heydər Əliyevin fədakarlığı sayəsində Qarabağda, xüsusən də Ağdam rayonunda böyük miqyaslı inkişaf baş vermiş, əhalinin sosial rifahının yüksəlməsi, kənd təsərrüfatının və yerli sənayenin istehsalının artması, əyalət məntəqələrinin modernləşdirilməsi istiqamətində konkret uğurlu addımlar atılmışdı.** Qürur hissi ilə xatırlanası digər fakt isə odur ki, Qarabağ ərazisində həmişə partlamaq üçün bir qığılcıma ehtiyac duyan «bomba» – etnik separatizm meyilləri də yalnız Heydər Əliyevin uzaqgörənliyi, dəyanəti sayəsində 70–80-ci illərdə tamamilə aradan qaldırılmış və bölgədə aparıcı olan erməni təsiri neytrallaşdırılmışdı. Bir sözlə, Qarabağ tam azərbaycanlılaşdırılmış əraziyə çevrilmişdi.

Qarabağlılar onun da fərqində idilər ki, münafiqə Heydər Əliyev mərkəzi rəhbərlikdən uzaqlaşdırılardan cəmi iki həftə sonra başlamışdı. Ermənilər və onların havadarları məhz Kremldə dalğalanan türk bayrağını «endirəndən» sonra ərazi iddialarını ortaya qoydular. Həm Bakıda, həm də Moskvada işlədiyi dövrlərdə daim erməni separatizminə qarşı ciddi maneə sayılan bu şəxsiyyət – yalnız Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdacağı təqdirdə savaşı dayandırmıq gücündə ola bilərdi. Bu həqiqəti dərk edən ağdamlılar siyasi seçimlərini hələ 1991-ci ildə bildirdilər və bu məqsədlə kampaniyaya başladılar.

O dövrdə Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi ilə bağlı çağırışlar eşidilirdi. Şübhəsiz ki, fəallıqları və təşəbbüskarlıqları ilə daim fərqlənən ağdamlılar bu prosesdə də öndə idilər. Belə ki, **1991-ci ildə Konstitusiyadakı «yaş senzürənin ləğv olunması və Heydər Əliyevin təcili olaraq dövlət idarəçiliyinə dəvət edilməsi tələbi ilə Ağdam rayon sovetinin 75 deputatının və ictimaiyyətin geniş təbəqəsinin təmsilçilərinin imzaladıqları müraciət o zaman bu qəbildən olan ilk hadisə idi. Sonrakı günlərdə bu müraciəti imzalayan ağdamlıların sayı 48 min nəfərə qədər artdı.** Bu sonad üçün daha geniş imza toplanılması prosesində bilavasitə iştirak edən insan kimi qeyd edə bilərəm ki, hansı ağdamlıya müraciət edirdikse, çəkinmədən imza atır, həmçinin «Bizi bu bələdan yalnız o kişi qurtara bilər» söyləməyi də unutmurdu. Rayon mərkəzində münasib yer təşkil edərək imzatoxuma kampaniyasını orada aparırdı. Müxtəlif siyasi qüvvələrə bağlı olan batalyonlar bizə maneə olmaq üçün min bir üsula əl atır, təxribat cəhdləri edirdilər. Lakin biz mühafizəni güclü təşkil edərək ağdamlıların öz iradələrini bildirmələri üçün münbit şərait yarada bildik. Nəticədə Ağdam sakinlərinin üçdə birinin – 48 min nəfərin imzası ilə dövlət orqanlarına müraciət edərək Heydər Əliyevin dərhal ölkə rəhbərliyinə gətirilməsini tələb etdik.

Bu hadisədən sonra Bakı rəhbərliyinin və AXC-nin Ağdama, ağdamlılara olan kəskin münasibəti daha da qəlizləşdi. Sanki Ağdama qarşı «səlib yürüşü» elan olunmuşdu. Heydər Əliyevə olan ümumxalq etimadının acığını Ağdamda müxtəlif təxribatlar, xəyanətlərlə ödəməyə cəhdlər olurdu. Çəkinmədən Heydər Əliyevi müdafiə etdiklərini söyləyən şəxslərə qarşı terror hazırlanırdı, onlara qarşı inzibati təzyiqlər həyata keçirilirdi. Məsələn, mənə qarşı

barışmaz mövqe tutaraq rəhbərlik etdiyim müəssisəni yoxlamaq adı ilə iki dəfə bağlatdılar. Bu kimi təzyiqlər digər silahdaşlarımıza qarşı daha amansız üsullarla davam edirdi. Lakin bütün bunlar biz ağdamlıları qorxutmurdu. Başa düşürdük ki, nəinki Ağdam, bütünlüklə Azərbaycan böyük təhlükə içərisindədir və bəla hər an daha geniş miqyaslı alacaq yeganə insan isə məhz Heydər Əliyevdir. O, xilaskar və millətin yeganə nicat ünvanıdır. Onun hakimiyyətə qayıdışının gecikdirilməsi isə bizim Ağdam itirməyimizlə nəticələnə bilər. Sonrakı proseslər bizim bu ehtimalımızın əbəs olmadığını təsdiqlədi.

1992-ci ilin fevral ayının 26-da Xocalıda baş verən amansız soyqırımının ilk sorağı Ağdama çatdı. Erməni vəhşiliyindən güc-bəla ilə canını qurtarmış xocalıları Ağdama pənah gətirdilər. Biz dəhşət içində idik. Gözlərimizə inana bilmirdik, bu qədər də zülm, amansızlıq ola bilərdimi?! Xocalıların başına gətirilən müsibətləri heç kinolarda da görməmişdik, kitablardan da oxumamışdıq. Bəli, müdafiəsiz qalan, öz dövlətinin köməyini görməyən, ümid etdiyi silahlı dəstələrin siyasi ambisiyalarının güdazına gedən Xocalı sakinləri qanlı erməni terrorizmi ilə üz-üzə tək qalmışdılar. Artıq anlayırdıq ki, geriye yol yoxdur, Azərbaycanın iqtidarı xalqına düşmən, müxalifəti isə xəyanətkardır. **Etirazımızı, hiddətimizi bildirmək üçün 1992-ci ilin 3 martında rayon mərkəzində mitinq keçirdik.**

Aksiyamıza yalnız bir tələb var idi: «Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlməlidir!» Bu mitinqdə minlərlə ağdamlı iştirak edərək Heydər Əliyev şəxsiyyətinə, bacarığına, dövlət idarəçiliyi qüdrətinə olan zərurəti aşkar şəkildə bildirdi. Lakin Bakıda gedən siyasi oyunlar Ağdamda da davam edir, rayonumuzu addım-addım işğala aparırdılar.

HEYDƏR ƏLİYEVİN RƏHBƏR TAPŞIRIĞI

1993-cü ilin iyul ayının 23-də Ağdam işğal olundu. Ağdamlıların hamısı birmənalı olaraq bu fikirdədir: rayonumuzun işğalının əsas səbəbkarları Sürət Hüseynov, AXC–Müsavat iqtidarı və Ayaz Mütəllibovun siyasi komandası olmuşdur. Onların arasında gedən ziddiyyətlər, siyasi qovğalar rayonumuzun təcvüzünə şərait yaratdı. Məhz bu intriqaların nəticəsi idi ki, Ağdamın bütün kəndlərində yerli özünümüdafiə dəstələri buraxılırdı və «Ağdamı yerli camaat yox, dövlət qoruyacaq» kimi pafoslu bəyanatlarla işğala zəmin yaradılırdı.

Bir məqamı xatırlatmaq istəyirdim. 1992-ci il ərzində Papravənd batalyonunu ləğv etmək məqsədilə müxtəlif vasitələrlə əl atır, bizi gah Ağdam briqadasından çıxarıb Törtər briqadasının, yəni digər rayonun nəzarətinə verir, gah da könər hərbi dəstələri kəndimizdə yerləşdir-məklə bizi müdafiədən kənarlaşdırmaq istəyirdilər. Əvəzimizə kəndi qoruyacaq batalyonlar isə hərbin nə olduğunu bilməyən insanlardan təşkil olunmuşdu. Adı bir fakt. Kəndimizin ətrafında «Qlobus» deyilən bir yüksəklik var idi. Onun alınması üçün iki batalyonu göndərdilər, lakin bütün hücumlar uğursuz alındı və bizimkilər geri çəkilmiş oldular. Lakin növbəti dəfə hücumu Papravənd özünümüdafiə dəstəsi getdi və əməliyyat uğurla nəticələndi. Yəni, bütün növ hərbi sursatla təmin olunmuş iki batalyonun ala bilmədiyi yüksəkliyi adı bir hərbi dəstə böyük şüca-ətə geri götürdü. Ümumiyyətlə, nə qədər ki, Şirin Mirzəyev Ağdamda hərbi vəziyyətdə nəzarət edirdi, biz müdafiəni də yüksək səviyyədə təşkil edirdik və işimizə könər qüvvələr təsir edə bilmirdi. Lakin bu qəhrəman insanın müəmmalı ölümündən sonra, demək olar ki, tənha qaldıq. 1992-ci ilin noyabr ayında isə zorən Papravənd özünümüdafiə dəstəsini buraxaraq öz dövle-tin müdafiəsi altına aldıqları kəndimizi əslində tam müdafiəsiz qoydular. Bəli, bizə öz dədə-ba-ba yurdumuzu qorumağa, kəndimizi müdafiə etməyə imkan vermirdilər. Sonradan isə Ağdam işğal olundu.

1996-cı ildə Ağdam ictimaiyyəti ilə görüşündə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev rayo-numuzun işğalına belə münasibət bildirmişdi: «Ağdam şəhəri heç vaxt işğal oluna bilməzdi. 1988-ci ildən Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı başlanan təcvüz – ilk atışmalar, ilk qılgıncım, təcvüzün ilk addımları məhz Ağdama tərəf yönəldilmişdi. Bu da təbii-dir, çünki Dağlıq Qarabağa gedən yolların hamısı Ağdamdan keçir. Eyni zamanda, Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər Ağdamın nə olduğunu yaxşı bilirdilər. Ağdamın tarixini də, keçmişini də, Ağdamın insanların nə qədər dəyanətli, nə qədər cəsarətli olduqlarını da yaxşı bilirdilər. Strateji nöqtəyi-nəzərdən isə Ermənistan təcvüzünün qarşısının alın-ması üçün Ağdam, sübhəziz ki, çox əhəmiyyətli bir nöqtə idi. Ağdam qorunmalı idi, Ağdam saxlanılmalı idi, Ağdam müdafiə olunmalı idi. Ağdamın işğalı yolverilməz idi. 1992-ci ilin sentyabrında Abdal-Gülablı kəndinin işğal olunması, ondan sonra da rayonun digər kəndlərinə hücumlar, Ağdama qarşı yönəldilmiş təcvüzkar planlar, nəhayət, Ağdam şəhərinin işğalına gətirib çıxardı».

Ancaq nə yaxşı ki, Heydər Əliyev – ağdamlıların həmdəmi, himayədarı olan bu böyük insan var imiş. Onun hakimiyyətə gəlişinin gecikməsi Ağdamın və digər rayonların işğalı ilə nəticələndi, ancaq əbədi rəhbərimiz dövlət idarəçiliyinə qayıtdıqdan sonra bir məcburi köç-künlərin böyük dostu, xeyrixahı oldu. Elə rayonumuz işğal edildikdən bir neçə gün sonra Bərdədə sakinlərimizlə görüşə gəldi. Hər birimizə ürək-dirək verdi, onun hər bir sözü bizim

üçün böyük dəstək, təskinlik idi. İndi də həmin görüşü xatırlayanda həyəcanlanıram. Heydər Əliyev Ağdam itkisinin necə böyük bir faciə olduğunu deyir, Ağdamın yenidən qurulmasındakı xidmətlərini yada salır və bizə deyirdi ki, ağdamlılar həmişə dəyanətli, vüqarlı insanlar olublar, görəndə ki bu hissələri unutmasınlar, qələbəyə, doğma yurdlarına qayıdacaqlarına inansınlar. Milli liderin bu sözləri, sözün haqiqi mənasında, bizə qol-qanad verdi. Və mən Heydər Əliye-vin şəxsiyyət qüdrətini, rəhbər böyüklüyünü həmin gün özümlə üçün yenidən kəşf etdim.

Sonrakı dövrlərdə Heydər Əliyevlə dəfələrlə görüşdüm, söhbətlər etdik, müşavirələrdə müzakirələr apardıq, bütün bu təəssürlər məndə Heydər Əliyev, doğrudan da, dünyanın ən böyük azərbaycanlısı və Azərbaycanın ən qeyrətli, mərhəmətli vətəndaşı olduğu qənaətinə qəti-ləşdirdi. 1994–1995-ci illər ərzində mən Ağdam Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının səlahiyyətlərini həyata keçirdim. Elə həftə olmurdu ki, Heydər Əliyev ağdamlı məcburi köçkünlərin vəziyyəti ilə maraqlanmasın. Hər hansı bir problemimiz olsa, ulu öndərimiz onu elə həmin an həll edirdi. Bir müşavirədə bütün dövlət strukturlarına tapşırırdı ki, məcburi köçkünlərin proble-mi ilə bağlı sizə müraciət edənlər şəxson mənim adımdan müraciət edirlər, ona görə də onları həmin dəqiqə həll etmək lazımdır. 1995-ci ilin iyul ayının 9-da məni Ağdama icra başçısı təyin olunmağım münasibətilə qəbul edən Prezident Heydər Əliyev söylədi: «Səni elə bir rayona rəhbər təyin edirəm ki, oranın sakinlərinə xüsusi diqqət və qayğı göstərilməlidir, onların problemlərinin həlli üçün fədakarlıqla çalışmaq gərəkdir. Vaxtı ilə özümlə qurub yarat-dığım, inkişaf etdirdiyim Ağdam indi işğal altında olsa da, rayonun zəhmətkeş adamları məcburi köçkünlük taleyi yaşasa da, ağdamlılar sınımmalı, yəni də dəyanətli olmalıdır. Dövlət başçısı kimi mənə ən yaxşı xidmət yerli nümayəndəm kimi sənin ağdamlıların qeydində qalmağın, onların köməyinə çatmağındır. Onu da nəzərə al ki, Ağdama və ağdamlılara mənim həmişə qayğım olub, bundan sonra isə bu qayğı daha da artacaq».

Prezidentin bu sözləri mənə necə böyük bir məsuliyyəti üzərimə götürdüyümü anlatmaq-la yanaşı, iş prosesində Heydər Əliyev kimi əzəmətli şəxsiyyətin daimi dəstəyini hiss etməyimə əminlik yaratdı.

HEYDƏR ƏLİYEV AĞDAMI YENİDƏN QURDU

1996-cı ilin avqust ayının 6-da Prezident Heydər Əliyev Ağdam rayon ictimaiyyətinin nü-mayəndələri ilə görüş keçirdi. «Ağdam Azərbaycanın böyük rayonlarından biridir. Ağdam şəhəri Azərbaycanın qdim və çox böyük tarixə malik şəhərlərindən biridir. Respubli-kamızın həyatında Ağdam rayonu həm iqtisadi, elmi potensialına, həm də insanların fəda-karlığına görə həmişə çox mühüm rol oynamışdır. Ağdam rayonundan olan bir çox şəxslər ölkəmizin həyatında müxtəlif sahələrdə səmərəli fəaliyyət göstərmişlər. Rayonun özündə yaşayanlar Azərbaycanın gözəl çuşası olan Ağdamda qurub-yaratmaq məşğul olmuşlar», – deyərək Ağdama, ağdamlılara yüksək qiymət verən ulu öndərimiz işğalın səbəbləri, nəticələri, bu sahədə beynəlxalq miqyasda görülən işlərdən geniş danışdı. Rayon sakinlərini diqqətlə dinləyən Prezident onlara təskinlik verdi, acı mərhumiyyətlərin bitəcəyinə inam bəsləməyi tövsiyə etdi.

«Ağdam rayonunun sakinlərindən 6 minə qədər insan həlak olubdur. Ancaq Azər-baycana, o cümlədən Ağdam rayonuna vurulan zərbələr bununla tamamlanmışdır. Ağdam kimi böyük bir şəhər viran olubdur, dağılıbdır. Ağdamın ərazisində olan tarixi abidələri

miz, bizim tariximizin həkk olunduğu daşlar, dağlar, obalar, meşələr – hamısı zəhərlənibdir, dağılıbdır. Ağdam şəhəri böyük bir şəhərdir. Orada insanlar onillərlə, yüzillərlə özlərinə yaşayış yerləri yaradıblar, evlər tikiblər. Bunların hamısı dağılıbdır və insanların nəsil-dən-nəsillərə keçən varı-yoxu, varidatı məhv olubdur, öldən gedibdir... Ağdamın işğal olunması, Ağdam şəhərinin və başqa rayonların torpaqlarının işğal olunması **Azərbaycanı çox ağır bir vəziyyətdə qoyubdur**» söyləyən Heydər Əliyev məcburi köçkünlərin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün dövlətin mühüm tədbirlər həyata keçirəcəyini bildirdi. Bu, vəd deyildi, qısa müddət ərzində gerçəkləşəcək böyük quruculuq planının müjdəsi idi.

Əbədi rəhbərimiz həmişə ağıdamlı məcburi köçkünlərin sosial durumu, mənzil şəraiti ilə maraqlanırdı, müvafiq təpəşirlər verirdi. Hər addımbaşı gördük ki, qaçqın və məcburi köçkünlərə qaçğı Prezidentin fəaliyyətində əsas amil idi. Dövlətin hələ iqtisadi cəhətdən möhkəmlənmədiyi vaxtlarda da bu təbəqə unudulmur, onların sosial müdafiəsi üçün lazımi tədbirlər görüldü. Ümummilli lider Heydər Əliyevin xüsusi qaçığı və diqqəti ilə əhatələnən bu təbəqə ötən illər ərzində dövlət tərəfindən daim himayə edilib. 2001–2002-ci illər ərzində ölkə Prezidentinin imzaladığı üç fərmana əsasən, qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial-məişət vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və onların məskunlaşma, məşğulluq problemlərini həll etmək üçün Dövlət Neft Fondundan 359 milyard manat vəsait ayrılıb və bunun müqabilində 18 qəsəbə salınıb, 6076 mənzil tikilib, yüzlərlə zəruri infrastruktur obyektləri inşa edilib, beş mindən artıq ailəyə birdəfəlik yardımlar olunmuş və onlara müvafiq torpaq sahəsi verilmişdir. Heydər Əliyevin 2001-ci ilin sentyabr ayında imzaladığı fərmandan ağıdamlı məcburi köçkünlərə də böyük töhfə düşmüş və bu ərazidə 4 yeni qəsəbə salınıb. Quzanlı, Xındırstan, Ayaq Qərvənd və Ergi ərazilərində inşa edilən 500 mənzillik qəsəbələr ağıdamlılara Heydər Əliyevin böyük qaçığına, sadəcə, kiçik təzahürü idi. Qeyd edək ki, həmin yaşayış məntəqələrində hər cür kommunal xidmətlər təşkil edilmiş, orta məktəblər, tibb məntəqələri, uşaq bağçaları və digər zəruri infrastruktur obyektləri tikilmişdir. 500 ailənin hər birinə həyotəni əlavə sahə, həmçinin 1 hektar üçün torpaq sahəsi ayrılıb, kənd təsərrüfatı işlərinə başlamaları üçün 1 milyon manat məbləğində əvəzsiz yardım verilmişdir. Bir sözlə, bu ailələrin problemsiz məskunlaşması və normal yaşayışı üçün hər cür şərait yaradılmışdır.

Ümumiyyətlə isə 6 minə yaxın sakini şəhidlik zirvəsinə yüksəlmiş Ağdamın 130 min nəfərdən artıq əhalisi respublikanın 58 şəhər və rayonunda, o cümlədən 847 yaşayış məntəqəsində müvəqqəti məskunlaşmışdır. İşğala və məcburi köçkünlük həyatının ağır-acılarına baxmayaraq, Ağdam qürurunu itirmədi, ağıdamlılar isə qurub-yaratmaq həvəslərindən əl çəkmədilər. Bu gün Ağdam vaxtı ilə malik olduğu böyük ərazinin cəmi dördüdə birində bərqərarıdır. Azərbaycanın bütün məntəqələrindən bu kiçik əraziyə axışan ağıdamlıların böyük köçləri isə bir daha göstərir ki, onlar «Ağdam» adını daşıyan hər hansı bir xırda məntəqədə belə öz rayonlarını yaşatmağa qadirdilər. Yalnız bir faktı qeyd edək: rayonun müvəqqəti inzibati mərkəzi sayılan Quzanlı kəndində 70 minə yaxın əhali yaşayır. Ağdam savaşın ən gür vaxtında digər rayonların əhalisinə hərbi yardımları ilə necə dayağ idisə, bu gün də özünə belə çatmayan ərazisindən qonşu rayonlardan olan məcburi köçkünlərə səxavətlə yer ayırır, onların rahat məskunlaşması və sosial problemlərini həllə üçün hər cür şərait yaradır. Necə deyirlər, Ağdam müvəqqəti olaraq kiçik bir ərazidə mövcud olsa da, yenə də bütün qarabağlılara arxa, kömək və himayədarıdır.

Rayon ərazisi indi abadlığa, quruculuq işlərinin vüsətinə, sakinlərinin zəhmətə bağlılığına və yüksək məhsuldarlığına görə yenə də ölkə üzrə ilk yerləri tutur. Bu nailiyyətlər Ağdamda yeni istifadəyə verilmis qəsəbələrin fonunda daha aydın nəzərə çarpır. Bütün bu yüksəlişin, quruculuq işlərinin yalnız bir müəllifi var: ağıdamlıların əbədi yaşayış Heydər Əliyev.

Bu humanist siyasətin davamı olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2004-cü il fevral ayının 4-də Ağdamda yeni qəsəbələrin salınması ilə bağlı növbəti sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda göstərilir ki, Bərdə və Ağcabədi rayonlarındakı çadır düşərgələrində və yük vaqonlarında müvəqqəti yerləşdirilmiş 3860 ailə üçün Ağdam, Goranboy və Ağcabədi ərazisində yeni qəsəbələr salınmalı, onlara maliyyə yardımı və torpaq sahəsi ayrılmalı, məşğulluqları təmin edilməlidir. Xatırladaq ki, yeni qəsəbələrdə məskunlaşacaq əhalinin mütləq əksəriyyətinin – 3674 ailənin Ağdam rayonunda yerləşdirilməsi nəzərdə tutulur. Bu isə o deməkdir ki, dövlətin qaçığı və himayəsi ilə daha 20 minə yaxın ağıdamlı Ağdamda qayıdacaq. Mənim üçün böyük fəxrdir ki, bu sərəncamın icrasını təmin etmək məqsədi ilə yaradılan dövlət komissiyasının tərkibinə Prezident məni də daxil etmişdir.

Biz qürur duyuruq ki, əbədi yaşayış liderimiz Heydər Əliyevin layiqli davamçısı olan Prezident İlham Əliyev verdiyi sözü – «**Azərbaycanda bir çadır şəhərciyi belə qalmayacaq, onların hamısı ləğv ediləcək, əvəzində isə yeni, müasir standartlara cavab verən qəsəbələr salınacaq. Qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinin təşkili, onların bütün problemlərini həllə fəaliyyətində əsas istiqamət olacaq**» vədini tam həyata keçirməyə müvəffəq olub.

DOST, XEYRİXA, HİMAYƏDAR İTKİSİ

2003-cü il dekabr ayının 12-də bütün Azərbaycan aldığı qara xəbərdən ayağa qalxdı. Bütün keyfiyyətlərinə görə millətin atası sayılacaq bir əvəzsiz şəxsiyyət əbədiyyətə qovuşmuşdu. Həmin gecə Ağdamın işğal altında olmayan kəndlərindən yüzlərlə insan rayonun müvəqqəti inzibati mərkəzi olan Quzanlı kəndinə gəldi. Heç kəs bu xəbəri doğruluğuna inanmaq istəmədi. Çünki biz yalnız böyük rəhbəri, misilsiz lideri, qüdrəti ilə dünyanı heyrətə gətirən ali insanı yox, həm də yaxın dostumuzu, xeyrixahımızı, himayədarımızı itirmişdik. Ağdamı quran, yaradan, onu «Azərbaycanın gözəl və varlı rayonunu» səviyyəsinə qədər ucaldan, ağıdamlılara rifah bəxş edən, çətin günlərimizdə bizi məşəqqətlərdən qurtaran, əvvəlki rəhbərlərin bizi zərər sürüklədikləri çadırlardan xilas edib yeni mənzillərə qovuşduran, sosial durumumuzu yüksəldən, bizdə qələbəyə inam yaradan qaçğıkeşimizi itirmişdik. Ümummilli liderimizin dəfn günü on minlərlə ağıdamlı coşğun insan selinə qoşularaq Heydər Əliyevi son mənzilə yola saldılar.

Heydər Əliyevin əziz xatirəsi daim ağıdamlıların qəlbində yaşayacaq. Heydər Əliyevin izləri hamımızın həyatındadır, Ağdamın bugünkü inkişafındadır. Məhz Heydər Əliyevin sayəsində biz bu gün Ağdamın yüksəlişindən, tərəqqisindən tam əsasla danışa bilərik. Ağıdamlılar bir fikri də əli həqiqət kimi qəbul edirlər: Heydər Əliyev əsasını qoyduğu nailiyyətlər, yüksəliş Qarabağın təhlükə işğaldan tam azad olunması ilə davam edəcək. Heydər Əliyevin müəyyən edilmiş siyasət əsasında biz hökmən Ağdamda qayıdacağıq. Azad Qarabağ, azad Ağdam yonlaşdırıldığı siyasət əsasında biz hökmən Ağdamda qayıdacağıq. Azad Qarabağ, azad Ağdam Heydər Əliyevin ən böyük arzusu idi. Bu arzunu həyata keçirmək üçün bütün ağıdamlılar ulu

öndərin siyasi varisi cənab İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşərək fədakar fəaliyyətlərini, dövlətçiliyə olan sədaqətlərini davam etdirirlər.

Hər Bakıya gəlişim Fəxri xiyabanı – böyük şəxsiyyətin məzarını ziyarətlə başlayır. Bu, yalnız mənim inzibati məsuliyyətim, yaxud da siyasi mövqeyimlə bağlı deyil, bu, daha çox vətəndaşlıq borcundan irəli gələn mənəvi öhdəlikdir. Bu, həyatını Azərbaycanca həsr edən, o cümlədən, Ağdama bu gün də itirilməyən şöhrəti bəxş edən ali varlığın qarşısında hamımızın borcudur. Hər ziyarətimdə ötən dövrləri xatırlayıram. 70-ci illərdə birdən-birə inkişaf edən, gözəlləşən, abadlaşan kəndimizin, rayonumuzun, Azərbaycanımızın xoş mənzərələrini yada salıram, 90-cı illərin kəsməkəşli dövrlərini, Əliyevsizlik zamanının iztirablarını gözlərim önünə gətirirəm. Daha sonra isə ulu öndərlə bağlı canlı, daim yaşayacaq xatirələri yad edirəm.

Bütün görüşlərimizdə Heydər Əliyev Ağdamın 70–80-ci illərdəki vəziyyətini xatırlayırdı və arzulayırdı ki, Ağdam işğaldan azad olunduqdan sonra rayonumuza əvvəlki şöhrətini yenidən qaytarsın, Ağdamı yenidən qursun, gözəlləşdirsin, ağdamlıların maddi vəziyyətini yüksəlsin. Bu arzular barədə Heydər Əliyev çox ümidverici danışır, Ağdamın yenə də möhtəşəm rayon olacağını əminliklə deyirdi. O, heç vaxt yanılmadı, nə arzularında, nə də vədlərində! Bəli, Ağdam qayıdacaq, Ağdam yenə də şöhrətini bərpa edəcək, abadlaşacaq! Çünki bu, həm də Heydər Əliyevin qarşısında bizim hər birimizin borcumuzdur!

Biz Sizin ruhunuzun qarşısında borclu qalmayacağıq, Heydər Əliyev!

Elçin ƏFƏNDİYEV,
Baş nazirin müavini

TARİXLƏ ÜZ-ÜZƏ DAYANMIŞ İNSAN

...O vaxt mən cavan bir aspirant idim, yay istirahətinə Kislovodskaya getmişdik və orada eşitdik ki, Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilib. Yaxşı yadımdadı, bu xəbərini özü qarşıba bir yenilik əhvali-ruhiyyəsi gətirdi, yeni ümidlər yaradı, çox qısa bir müddətdən, xüsusən avqust plenumundan sonra respublikada elliklə bir nikbinlik yarandı və tale belə gətirdi ki, bizim, yəni altmışıncı illərdə ədəbiyyata gəlmiş ədəbi nəslin bir qəlam sahibi kimi formalaşması yetmişinci illərə təsadüf etdi və bütün bu illərdə Azərbaycan ədəbiyyatı və ümumiyyətlə, Azərbaycan mədəniyyəti ilə bilavasitə Heydər Əliyev arasında mənəvi və mən deyirdim ki, məhrəməni bir körpü yarandı.

O uzaq 1969-cu ildə bütün fikri-zikri ədəbiyyata bağlı olan bir cavan kimi mənim heç vaxt ağlıma gəlməzdi ki, SSRİ dediyimiz o nəhəng imperiya kartdan qaradırılmış evcik kimi tar-mar olacaq və yeni müstəqil Azərbaycanın Prezidenti Heydər Əliyevi mən yalnız bir yazıçı kimi kənarından yox, həm də həmin dövrdə vəzifə tutmuş bir adam kimi yaxından müşahidə edə biləcəyəm...

Heydər Əliyev haqqında çox yazılıb, amma şübhəsiz ki, yazılacaq kitablar, aparılacaq tədqiqatlar hələ irəliləyir, gələcəkdədir, çünki tarix özüne mənsub olan şəxsiyyətləri heç vaxt diqqətdən kənar qoymur, illər keçir, onilliklər, yüzilliklər bir-birini əvəzləyir, tədqiqatlar isə dayanmır, yeni-yeni faktlar aşkar olunur, yeni-yeni kəşflər ortaya çıxır.

Eyni zamanda, Heydər Əliyev özü tarixi məsuliyyəti dərinəndərək edən bir şəxsiyyətdir. Bəzən mənə elə gəlir ki, yalnız mühüm qərarları qəbul edərkən yox, adicə gündəlik qayğıların həllində də o, tarixi ona baxan, onun hərəkətlərini izləyən bir varlıq kimi yanında hiss edir. Elə bilirəm ki, təəssüratım məni aldatmır, belə də var, çünki söhbət daxilən zəngin və emosional, amma impulsivlikdən uzaq, ən gərgin çağlarda belə özünü səfərbərliyə almağı bacaran, iradəli və qorxmayan, çəkinməyən, özünə inanan və öz böyük imkanlarını qiymətləndirməyi bacaran unikal bir şəxsiyyətdən gedir. Müstəqil Azərbaycanı bugünün kəsməkəşli yolları arasından magistrat müəyyən edib bir dövlət kimi gələcəyinə doğru aparən şəxsiyyətdən!

Məhz bu fitri keyfiyyətlərinə görə onu yamsılayanlar, onun ayaqqabısını geyib yerini yerimək istəyənlər, əslində, gülünc vəziyyətə düşürlər, çünki onların imkanları ilə iddiaları arasında bir təzad yaranır. Heydər Əliyevin imkanları yalnız onun özüne məxsusdur, başqasına yox.

Misal üçün, son iki ildə mən bunun dəfələrlə şahidi olmuşam və hər dəfə də mat qalmışam ki, Heydər Əliyev, deyək ki, ağır və üzücü səfərdən qayıdıb, aeroportda məlum olub ki, filan ölkənin dövlət bayramıdır, səfirlik qəbul düzəldib, ora gedib təbrik etmək lazımdır, dərhəl, yeni yarımca saat da istirahət etmədən maşına minib o qəbula gedib, həmin ölkə ilə və ümumiyyətlə, xarici siyasətlə bağlı parlaq nitq söyləyib, sonra oradan çıxıb kənd təsərrüfatı işçiləri

ilə görüşüb bu sahənin problemləri və həmin problemlərin həlli yollarıyla bağlı çıxış edib, sonra heç bir fasilə olmadan təhsil işçiləri ilə görüşüb, təhsilin müasir vəziyyəti və vəzifələri barədə danışmış, sonra da bir görkəmli şairin, yaxud rəssamın uyubileyində iştirak edib, onun yaradıcılığı haqqında, Azərbaycan mədəniyyətində tutduğu yer barədə professional söhbət açmış... Və bu, bir istisna deyil, onun gündəlik işinin tərkib hissəsidir.

Bəs bu çıxışlara necə hazırlaşır, bir-birindən tamamilə fərqli sahələri dəlbadal necə ehtiva edir, axı bir dəqiqə də boş vaxt qalmır ki, heç olmasa psixoloji cəhətdən özünü kökləsin... Bu, həqiqətən mənim üçün bir sirri-xudadır.

Mən həmişə fikirləşirəm ki, Heydər Əliyevin köməkçilərinin işi bir tərəfdən çətin, çünki tələbat böyükdür, böyük də məsuliyyət var, o biri tərəfdən də asandır, çünki onun üçün başqa dövlət başçıları kimi gecə-gündüz əlveriş, faktlar toplayıb, sitalar yığub çıxış yazmaq, məruzə hazırlamaq lazım deyil. Bu işi köməkçilərinin özünə onun özünün fitri istedadı götür.

* * *

Heydər Əliyevin bir siyasət adamı, dövlət başçısı kimi elə xüsusiyyətləri var ki, onlar bir yerdə onun adı ilə bağlı olan məxsusi, personal bir «siyasi idarəetmə» məktəbi yaradır və mən çox istərdim ki, özüm də daxil olmaqla, vəzifə sahibləri, səlahiyyətli şəxslər bu məktəbdən nəşə əxz etsinlər, götürsünlər, bəlkə gələcəkdə daha da inkişaf etdirsinlər.

Fikrimi bu yazının məhdud çərçivələri daxilində əyaniləşdirmək üçün cəmi ikicə misal gətirmək istəyirəm və miqyas etibarı ilə bir-birindən fərqli olan bu misallardan biri lokal (amma

çox əhəmiyyətli) səciyyə daşıyarsa, ikincisi, mənim fikrimcə, ümumiyyətlə, siyasət aləmində yeni sözdür və həqiqətən siyasət dərslərinə düşəsi bir epizoddur.

Adətən, Heydər Əliyevdən bəhs edən məqalələrdə, söhbətlərdə onun fenomenal hafızasından, yaddaşından bəhs edirlər və bu, həqiqətən belədir. Amma Heydər Əliyevin başqa bir fenomenal xüsusiyyəti də var: qulaq asmaq bacarığı, diqlənmək qabiliyyəti, səbr.

Hər dəfə Prezident əlaqədar sahənin rəhbərliyi, ayrı-ayrı vəzifə sahibləri ilə kiçik müşavirələr keçirir və mən bu son iki ildə dəfələrlə şahidi olmuşam ki, həmin müşavirələrdə Heydər Əliyev necə böyük bir səbrlə çıxış edənələrə qulaq asır. Nə gizlədim, danışanların, məlumat verənlərin hamısının ağzından dürr tökülür, bəzən qulaq asdıqca şəxsən mənim canım sıxılır, hansı bir səviyyəsi çıxış isə adamı əsəbiləşdirir və bu səviyyəsizliliyi, şübhəsiz ki, ilk növbədə, elə Heydər Əliyevin özü görür, amma hətta belə məqamlarda belə danışanın sözünü kəsmir, söylənən fikirləri, gətirilən arqumentləri axıracan dinləyir. Bu da bir vergidir və elə bilərəm ki, dövlət başçısı üçün çox vacib vergidir: adamlara öz sözlərini axıra qədər deməyə münbit zəmin yaratmaq...

İkinci misal isə məni fikrən iki il bundan əvvəl – 1993-cü ilin avqustuna aparır. Heydər Əliyev respublika Ali Sovetinin Sədri, ölkə isə ciddi siyasi böhran içində idi və belə bir vaxtda Bakıda gizli vərəqələr yayırdılar, o vərəqələrdə şəxsən Heydər Əliyevin öleyhinə hədyanlar yazırdılar, xalqı, guya ki, ayağa qaldırmaq istəyirdilər.

Belə bir vəziyyətdə artıq dövlətə başçılıq etməyə başlamış Heydər Əliyev nə elədi? Milli Məclisin canlı yayımı bütün ölkəyə göstərilən iclasında həmin vərəqələrdə yazılanları kamera qarşısında ucadan oxutdu və küncdə-bucaqda gizli-gizli üç nəfərin, beş nəfərin arasında yayılan həmin vərəqələrdəki yazıları yeddi milyonluq xalq eşitdi, bununla da o vərəqələri yazanların və yayınanların istədiklərinə tamamilə əks bir effekt, həm də çox güclü bir effekt alındı. Bu, çox şey deyən və unudulmaz bir dərslər idi.

* * *

Bir cəhəti də qeyd etmək istəyirəm, bilmirəm, buna səlahiyyətim çatır, yoxsa yox, amma hər halda yazıram, çünki bunu mühüm hesab edirəm. Mən Heydər Əliyevin ailəsinə yaxın adam deyiləm, amma kənardan-kənara da olsa, uzun illərin müşahidəsi, ayrı-ayrı ilk baxışda bəlkə də görünən detallar nəticəsində bir həqiqət mənim üçün (və elə bilərəm ki, yalnız mənim üçün yox) gün işığı kimi aydındır: bu adam bütün varlığı ilə rəhmətlik həyat yoldaşına, övladlarına, nəvələrinə bağlıdır və belə bir həyat yoldaşı, ata, baba bağlılığı çox mühümdür, ona görə ki, millətə, vətənə bağlılığın da kökü oradan başlayır.

Bəşəriyyətə gedən yol millətdən keçdiyi kimi, millətə, vətənə məhəbbət də ailədən gəlir və Qədim Roma imperiyasından bu tərəfə tarix sübut eləyib ki, məhz məişətdə, şəxsi həyatda, şəxsi əxlaqda ciddi və səmimi olan dövlət başçıları öz ölkələri üçün tarixi işlər görməyi bacarıblar, əks-təqdirdə dövlət başdan çürüyüb məhv olub, necə ki, elə həmin Qədim Roma imperiyasının özü dağılıb tarixin çevrilməmiş səhifəsinə döndü.

Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqına bağlılığı, bu xalqın məişətinin ən xırda detallarına belə belə olması, onun psixologiyasını və xarakterini dərinlənə dıyması, bu xalqın mədəniyyətinin folklorunda, ümumiyyətlə, sənətdəki bədii-estetik ifadəsinə incəliklərinə qədər hiss etmə...

si, Azərbaycan dilini bütün zənginliyi ilə bilməsi mənim üçün həmişə ön planda olub. Həm də, elə bilirdim, yalnız mənim üçün yox, ümumiyyətlə, Azərbaycan yaradıcı ziyalıları üçün. Və həmişə də milliyyə, kökə tərəf səsləyib və sövq edib.

Bu mənada yetmişinci illərdəki, səksəninci illərin əvvəllərindəki «sosialist əməyi qələbələri»nin, «qızıl bayraqlar»ın arxasında da ilk növbədə xalqın milli özünütdəsdiyi dayanırdı və bir neçə il bundan əvvəl mən bu barədə yazmışdım. O «əmək qələbələri», «qızıl bayraqlar», respublika bayrağına taxılan o ordenlər böyük və dövrü üçün çox cəsarətlə yaradılmış aysberqin görünən hissəsi idi, mühümü, vacibi, əsası isə, yəni xalqın, hərəgah belə demək mümkünsə, gizli özünütdəsdiyi isə həmin aysberqin görünməyən, suyun altında qalan hissəsi idi...

Vaxt gələcək və bütün bunların hamısı elmi-tədqiqat obyektinə olacaq, öyrəniləcək, dəqiqləşdiriləcək, çünki ən obyektiv meyarlar bizə yox, əlbəttə, tarixə məxsusdur.

Yadıma gəlir, Füzulinin 500 illiyi münasibətilə Türkiyədə olduğumuz vaxt parlamentin sədri Cindoruc Prezidentin başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti üzvlərinin şərfinə qəbul düzəltmişdi və bizim gözəl müğənnimiz Səkinə İsmayılova orada «Küçələrə və səpmişəm»i oxudu. O məhninin Heydər Əliyevə necə dərnüni təsir etməsini görmək üçün xüsusi qabiliyyət yiyəsi olmaq lazım deyildi, həmin mənzərə indi də mənim gözlərimin qabağında və o zaman mən Heydər Əliyevə baxa-baxa fikirləşirdim ki, bu adam ki Azərbaycan mədəniyyətinə bu dərəcədə bağlıdır, bu məhni ki onun milli hissələrini bu dərəcədə tərpədir, həyatının səkkiz ilinin Moskva mühitinə (özü də kommunist rejimli rəsmi mühitinə!.. Bəlkə də mühacirətine!..) necə dözüb? Bu da, görünür, onun iradəsinin, daxili səliqəsinin, səfərbərlik gücünün bir göstəricisidir...

Xatirə məni 1982-ci ilin sonlarına aparır, o vaxta ki Brejnev ölmüşdü. Andropovun fərmanı ilə Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin birinci müavini təyin edilmişdi, Sov. İKP MK-nın plenumunda isə Siyasi Büronun üzvü seçilmişdi və Bakıdan Moskvaya köçürdü.

O zaman bir dəstə yazıçı, o cümlədən mən də daxil olmaqla bir neçə cavan yazıçı onunla xudahafizlənmək üçün yanına getmişdik və onda onun hansı bir çətinliklə Azərbaycanından ayrılımasının, necə deyərək, Azərbaycanı qopma bilməməsinin şahidi olduq. O, sidq-ürəkdən kövrəlmişdi və bunu heç cür gizlədə bilmirdi və yadıma gəlir, onda mən bir heyrət içində fikirləşirdim ki, insan xisləti doğrudan da sirri-xudadır: bir tərəfdən o cür Əliyev zəhmi və sərtliyi, hətta bəzən əməlsizliyi, bir tərəfdən də belə bir Əliyev kövrəkliyi, belə bir hissələr ələmi, belə bir açaqlıq...

Bu mənim üçün bir yazıçı kimi çox maraqlı müşahidə idi və gizlətmək istəmirəm, həmin maraqlı indiyə kimi davam edir. İndinin özündə də mən bəzən onun şəxsiyyətində elə gözənilməz cəhətlər müşahidə edirəm ki, elə bil onu birinci dəfə görürəm, birinci dəfə eşidirəm...

Onu da yaxşı xatırlayıram ki, həmin görüşdə Heydər Əliyev Azərbaycanın gələcək vahidliyi haqqında danışırdı və elə danışırdı ki, elə bil söhbət müstəqil bir dövlətdən gedir. Bunun həmin dövrün kontekstində və Heydər Əliyevin tutduğu vəzifənin səviyyəsində nə demək olduğunu, elə bilirdim ki, izah etməyə ehtiyac yoxdur. O söhbəti mən təfərrüatı ilə qeyd etmişdim, haradasa arxivimdə durur və haçansa, əlbəttə, yazılacaq. Necə deyərək, niyyət olmasın, qismət olsun...

* * *

Bəzən Heydər Əliyevin keçirdiyi müşavirələrdə özündən asılı olmayaraq ətrafa baxıram və bu ətrafdakıların üç il, beş il bundan qabaqkı vaxtlarını gözümün qabağına gətirirəm, elə bil ki, cürbəcür müşavirələri, məclisləri, görüşləri təzədən görürəm, bu adamların söhbətlərini, çıxışlarını, hərəketlərini, şəxsən mənimlə mübahisələrini və dedikləri sözləri xatırlayıram.

Bəli, onların bəziləri zaman dediyimiz məhək danşının sınağından çıxıb və bu gün Prezidentin gözlərinin içinə baxmağa, Prezidentlə və onun xətt-hərəkatı ilə bağlı söz deməyə, fikir yürütməyə mənəvi haqları var və doğrudan da dünyanın işləri qoribədi, bu adamlar adətən öz-lərini gözə soxmaq, mənəvi haqlarından sui-istifadə etmək (hərəgah belə demək mümkünsə!) həvəsində olan əxlaq sahibləri deyillər.

Ancaq zamanın sınağından çıxmayanlar da, acılar olsun ki, az deyil... Bəlkə bu mənim subyektiv fikrimdir, bəlkə bu adamların hərəsinin öz bəraəti var, ola bilər, amma mən düşündüyümü yazıram və həmin «bəraəti» də sidq-ürəkdən qəbul edə bilmirəm...

Ən maraqlısı odur ki, bu gün daha artıq gözə girməyə çalışan və canfəşanlıq eləyən də bəzən onlardır. Təbii ki, mən bu adamların heç birinə inanmıram, onların «vəfadarlığını» saxta hesab edirəm, Prezidentin rəhbərliyi ilə Azərbaycan dövlətçiliyinin mənafeyinə xidmət etmələrinə şübhə ilə yanaşıram və eyni zamanda gizlətmirəm, bir təskinliyim də var ki, bu şəpki «iqtidar bülülləri» həmişə, bütün dövrlərdə, epoxalarda olub və görünür, həmişə də olacaq.

Bir epizod yadıma düşür. 1991-ci ilin mart ayı idi və biz Müslüm Maqomayev adına Filarmoniyanın binasında Azərbaycan yazıçılarının IX qurultayını keçirirdik. Qurultayın açılışına bir müddət qalmış mən dəhlizdə dayanıb bir nəfərlə söhbət edirdim. Birdən bir az aralıda o vaxtın yüksək rütbəli yerli partiya məmurları dayanmışdı. Mənim söhbət etdiyim şəxsin üzü filarmoniyanın küçə qapısına tərəf idi və biz nə barədəsə fikir mübadiləsi edirdik. Birdən bu adamın sifəti gözlərimi əylədi və o, ağzındakı sözü yarımqıç kəsinib sürətlə filarmoniyanın foyesinə tərəf getdi (əslində qaçdı!). Mən əvvəlcə bir şey başa düşmədim, hətta fikirləşdim ki, bu yazıq birdən-birə sancıldı, ya nə isə ona bir şey oldu. Sonra sövq-təbii filarmoniyanın küçə qapısına tərəf baxdım və gördüm ki, Heydər Əliyev qardaşı ilə birlikdə bir «Jüquli» məşinından düşüb filarmoniyaya girərək bizə sarı gəlir. İndicə mənimlə söhbət edən şəxsin belə bir panika ilə qaçmağının səbəbi də, sən demə, bu imiş, çünki yanımızdakı «anti-əliyəvçi» partiya məmurlarının yanında onunla görüşməkdən qorxmışdı.

Bilmirəm, Heydər Əliyev bu qaçışı gördü, yoxsa yox (hər halda görmüş olardı, onun xüsusiyatlarından biri də budur ki, ən kiçik detal belə gözündən yayınmır), mən isə bu hadisə ilə bağlı daxili pörtlik və pərişanlıqımı gizlətməyə çalışaraq uzun sürən ayrılıqdan sonra yenidən yazıçılarla görüşməyə gəlmiş Heydər Əliyevə xoş goldin elədim və xeyli müddət insan xislətinin miskinliyindən və dönüklüyündən xəbər verən bu epizodun ağır təəssüratı məni rahat buraxmadı.

Məsələ burasında idi ki, həmin qaçan şəxs vaxtı ilə bilavasitə Heydər Əliyevin irəli çəkdiyi, vəzifə verdiyi, bəzi günlərinin üstündən keçdiyi bir adam idi, raykomun birinci katibi işləmişdi, sonra nazir olmuşdu... Və mən bu epizodu bir də ona görə xatırlayıram ki, həmin adam indi də yeni vəzifədədir və danışıqda ağzına çullu doşan sığışmır.

Heydər Əliyev müsahibələrində, çıxışlarında bir neçə dəfə deyib ki, onun şəxsi dostları olmayıb, onun üçün dostluq da, yoldaşlıq da iş adamları ilə bağlı olub. Doğrusunu deyim ki, bu etiraf bəzən mənim üçün traqik bir etiraf kimi səslənir, daxili tənhalıqdan, gizli iztirabdan xəbər verir, beş günlük həyatda özü üçün yaşamağa vaxtı olmayan, amma daxilən zəngin və emosional bir insanın (həm də təbiəti etibarlı ilə yaradıcı bir insanın) hər hansı şəxsi ünsiyyətdən məhrum güzəranından xəbər verir. Bir yazıçı kimi deyə bilərəm ki, bu, çox çətin güzərandı... Onu sadəcə çətin dünyada çətin bir güzəran... Və mən fikirləşirəm ki, belə bir adama qarşı iş yoldaşlarının dönük çıxması, hətta bəzilərinin üzdə gülüb, tərifləyib, arxada hörümçək toru toxuması və yaxud, toxunan o hörümçək torunu görüb, ondan xəbər tutub özünü görməliyə, bilməliyə vurmaları yalnız bəndəyə yox, Allaha da xoş gədəsi şey deyil...

Əlbəttə, xəyanət dünyanın ən ağır, ən iyirncə bir hadisəsidir, amma məhrini, məhəbbətini iş və iş yoldaşlarına salmış bir nəfərə qarşı xəyanət ikiqat ağır, ikiqat iyirncə və ikiqat sarsıdıcıdır.

Bu cür adamlar barədə fikirləşəndə, onları ətrafda görəndə, onların vəzifə kreslolarındaki narahatlıqlarını müşahidə edəndə fikirləşsən ki, axı dəyməz, bu dünyada bu cür şərsiz yaşamağa dəyməz!... Ustad Hüseyn Bozalqanlı demişkon:

*Bu qoca dünyanın yoxdu vəfası –
Gah boşalıb ki, gah da dolan görmüşəm...*

Vəzifədən beləcə dördəlli yazışmaqdan nə qalacaq ki, dünyanın özündən də yazışanda heç kimə heç nə qalmayıb. İndi də Aşiq Bilalin bir qoşmasındakı sözlər yadıma düşür:

*Dünyanı dördəlli qamarlayanlar,
Əcal şərbətindən içib gedəcək...*

Bir halda ki, əvvəl-axır bu «əcəl şərbəti» içilməli, olmaz ki, rıyanı, ikiüzlülüğü, saxtalığı bir tərəfə atıb insan ömrü yaşayasan?

Əlbəttə, mən bu sözləri yazmaqla yeni bir Amerika kəşf etmirəm, bəlkə də açıq qapını dö-yöcləyirəm, amma... amma yazmaya da bilmirəm. Mən uzun müddət Yazıçılar İttifaqında işləmişəm və ümumiyyətlə, uşaqlıqdan yazıçıların arasında olmuşam, yazıçılar da mürəkəb adamlardır, odur ki, rəhmətlik Əli Vəliyevin bir sözü var idi: ən böyük bichik düzlükdü!

Nə isə, hərə öz vicdanı və Allahı qarşısında cavabdehdi, yazılan, deyilən sözlə insan xisləti təmizlənsəydi, minillərdi Xeyir müqəddəs kitabların vasitəsilə, böyük duhaların qələmiylə deyir, yazır, amma Şər öz işindən əl çəkibmi?

* * *

Yadımdadır, 1991-ci ildə Heydər Əliyev haqqında yazdığım çerkdə mən insanların dönüklüyü kontekstində onu Kral Lirə bənzətmişdim, çünki həmin dönüklüyün və naxələliyin yaratdığı pərişanlıqın miqyasını həqiqətən Şekspir qələminə layiq bir səviyyədə hiss edirdim (indiyə də o zamanın televiziyə çıxışlarını, qəzet yazılarını, Ali Sovetin məşhur iclaslarını xatırlayılanda eyni hissləri keçirirəm!), amma gərdişin hər üzünü görmüş qoca tarix mənim bənzətməyə öz düzəlişini etdi, Honerilya və Reçana dönüklüyünün, naxələliyiyyətinin doğurduğu pərişanlıq məğlub etdi, Kordeliya məhəbbətinin və ehtiramının miqyası qalib çıxdı.

Məhz Kordeliya məhəbbəti və ehtiramı ümumxalq məhəbbətinə və ehtiramına çevrilərkən Heydər Əliyevi Naxçıvan ucaqlığından (və sürgündən!) həmin xalqın Prezidenti kürsüsünə çəkib getirdi.

Bu yerdə mən iki kəlmə də müxalifət haqqında demək istəyirəm. Bir neçə il bundan əvvəl mən müxalifətdə idim, bu gün isə iqtidarın nümayəndələrindən biriyəm, lakin o vaxt çıxışlarımda, yazılarımda söylədiyim bir fikri yenə də təkrar edirəm: iqtidar da, müxalifət də Azərbaycanda dövlətçiliyinin mənafeyinə xidmət etməlidir. Arada şəxsi-qərəzlik, düşmənçilik olmamalı, dövlətin marağı əsas götürülməlidir, şəxsi təəssübkeçlik yox, milli təəssübkeçlik lazımdır. Xüsusən də indiki keçid mərhələsində.

«Mən müxalifətdəyəm, ona görə də iqtidarın gördüyü bütün işləri inkar etməliyəm» prinsipi ilə fəaliyyət göstərmək Azərbaycan dövlətçiliyinə xeyir gətirə bilməz. Mən təsəvvür edə bilmirəm ki, bəzi müxalifətə dayanan, eyni zamanda canı ilə, qanı ilə millətə, vətənə bağlı olan hər hansı bir nəfər, misal üçün, Heydər Əliyevin xarici ölkələrə səfərləri zamanı ən nüfuzlu və dünya miqyaslı dövlət xadimləri ilə görüşlərində, ən müxtəlif auditoriyalardakı çıxışlarında, davranışında, hərəkətlərində Azərbaycanı necə böyük ləyaqət və yüksək siyasi intellektual səviyyədə təmsil etməsinə baxarkən qürur hissi keçirməsin.

Allaha şükür, televiziya bütün dünyanı evimizə gətirib, başqa rəhbərləri, başqa prezidentləri də görürük. Mən müqayisələr aparmaq, nəticə çıxarmaq fikrində deyiləm (bu, qoca tarixi işidir!), ancaq hər şeyi göz qarşısındadır, necə deyərlər, kor-kor, gör-gör...

Mən Heydər Əliyevin Səudiyyə Ərəbistanının kralı Fəth ilə, yaxud İran İslam Respublikasının Prezidenti Haşimi-Rəfəncani ilə apardığı rəsmi danışıqların bilavasitə şahidi olmuşam və heç bir konyunktura varmadan sıd-qürəkdən deyirəm ki, həmin danışıqlarda Prezidentin hansı bir dəmir prinsiplilik və eyni zamanda diplomatik incəliklə Azərbaycanın dövlət mənafehlərinin keşiyində durması mənə bir azərbaycanlı kimi, ömrümün otuz beş ilini ədəbiyyata həsr etmiş bir qələm sahibi kimi, sözün əsl mənasında, daxili bir fəxarət gətirib.

«Mən müxalifətdəyəm, ona görə də bütün bunları görə bilmərəm, çünki görməməliyəm, vəssalam!» əhvali-ruhiyyəsi və psixologiyası Azərbaycan dövlətçiliyinə hansı xeyiri gətirə bilər?

Təəssüflər olsun ki, başqa bir eybəcər siyasi əxlaq da bizim üçün səciyyəvidir: nə qədər vəzifədəyik, iqtidarı dəstəkləyirik, şəxsən Prezident haqqında da ən yaxşı sözlər deyirik, elə ki, vəzifədən azad edilirik, oluruq müxalif, toyda da, yolda da ağızımıza gələni danışıq... bundan miskin və ləyaqətsiz nə ola bilər? Deməli, sən vəzifənin qulusan, sən vəzifədə olanda cıqırını çıxarmırdın, deməli, sənəin nəinki Prezidentə hörmətin yalançı idi, sənəin millətə məhəbbətin də yalançı idi, dövlətçiliyə xidmətin də yalançı idi.

Yandıran, hətta bəzən bədbinliyə də gətirib çıxaran odur ki, biz niyə belə bir xəstəliyə tutulmuşuq və bu xəstəlik bizdə niyə epidemiyaya çevrilib, bu dərəcədə metastaz verir? Niyə

biz bu qədər vəzifə həsrətidəyik və nə üçün vəzifənin daimi bir şey olmadığı ilə heç cür barışa bilmirik?

Nə isə... Deyiləsi, yazılması söz çoxdur, sağlıq olsun. Mən düz iki ildir yüksək vəzifədəyəm, təcrübəmin, bacarığımın imkanları daxilində öz sahəmdə əlimdən gələni etməyə çalışıram, amma bir iş var ki, get-gedə «keçmiş yazıçıya» çevrilirəm, çünki oturub yazı yazmağa vaxt yoxdur. Təskinliyi onda tapıram ki, Azərbaycanın öz müstəqilliyi uğrunda mübarizəsinin bu tarixi çağlarında hadisələri də, vəzifə adamlarını da, şəxsən Prezidentin özünü də kənardan yox, bilavasitə içəridən, «mətbəx»dən müşahidə etmək imkanına malikəm, fürsət tapdıqca qeydlər götürürəm və Allah qismət eləsə, bunlar haçansa sənədi bir kitaba çevriləcək. O kitab mənim gördüklərimdən, yəni mənim həqiqətimdən, mənim gələcək nəsillərə demək istədiklərimdən, mənim tarixə kiçik bir töhfəmdən ibarət olacaq. Başqaları, olsun ki, məndən daha səviyyəli, daha sanballı kitablar yazacaq, amma mənim yazacağımı, təbii ki, məndən başqa heç kim yazmayacaq. Yəqin o zaman vaxt da çox olacaq, çünki vəzifə mənim üçün də həmişəlik bir şey deyil...

Vaqif SƏMƏDOĞLU,

Xalq yazıçısı

ALLAHA ŞÜKÜRLƏR EDƏK Kİ, BİZİM HEYDƏR ƏLİYEVİMİZ OLUB

Heydər Əliyev haqqında danışanda onun şəxsiyyətinin ucalığını etiraf etməmək, Azərbaycan üçün kim olduğunu deməmək günahdır. Həmişə kiməsə münasibət bildirəndə məsələyə təkcə insan təfəkkürü deyil, həm də təbiət nöqtəyi-nəzarindən yanaşırım. Ta qədim dövrlərdən indiyədək insanlar çıxılmaz vəziyyətə düşəndə bütlər, allahlara axtarmağa başlayıblar ki, çətinlikdən çıxınsınlar. Volterin dahiyənə bir fikri var: «Allah olmasaydı, insanlar onu uydurmalıydılar».

1993-cü ildə Azərbaycan, doğrudan da çıxılmaz vəziyyətə düşmüşdü. Volterin təbirincə desəm, Heydər Əliyev olmasaydı, gərək Heydər Əliyevi uyduraydıq. Amma xoşbəxtlikdən uydurmağa ehtiyac qalmadı. Yəni o var idi və hakimiyyətə gəldi.

Burada tarixə ekskurs edirəm. 1993-cü ildə hakimiyyətə gələndə haqqında çox oxuyub-çətimişdim. Qərbin demokratik, bizim isə müxalifət mətbuatında yazırdılar. «General gəldi...», «DTK generalı gəldi...» və s. Deməli, xalqın generalına da ehtiyacı olur. Onlara üz tuturlar ki, xalqı çətin vəziyyətdən çıxarsınlar. Təkcə XX əsrdə yaşamış bir neçə adamın adını çəkmək istəyirəm: Atatürk, Şarl de Qoll, Adenauer. Yəni generalların üsuli-idarələrini və rəhbərlik məxanizmlərini kənara qoyuram. General kimdir? Qətiyyətli, əmr vermək və adamları arxasına aparmaq bacarığına malik şəxs... 1993-cü ildə Heydər Əliyev gələndə Azərbaycan vəziyyəti necə idi? Qətiyyətsizlik və əmr verə bilmək bacarıqsızlığı. General mütləq bacarıq sahibi olmalıdır.

1991-ci ildə rəhmətlik dostum Əbülfəz Elçibəyin Xalq Cəbhəsinin Ali Məclisinin iclasında prezidentliyə namizədliyi irəli sürüləndə üç adam onun əleyhinə səs verdi. Onlardan biri mən idim. Hətta təəccüblənənlər də oldu. Amma buna baxmayaraq, hiss edirdim ki, Əbülfəz Elçibəy kimi adamın prezident olması Azərbaycan üçün hələ təzdir. Çünki onun kimi adamlar İsveç, Hollandiya, Danimarka kimi ölkələrdə prezident ola bilərdilər. Sonralar Elçibəyin prezidentliyi dövründə fəaliyyətindəki çatışmazlıqlar – rəhbərliyi və aparat işini bilməməsi, tam qətiyyətli əmr vermək bacarıqsızlığı dediklərimi sübuta yetirdi.

Bunadək isə Heydər Əliyevin 1969-cu ildən 1987-ci ilədək olan fəaliyyətinin bir neçə istiqaməti haqqında danışmaq istərdim. Əvvəla, Sov. İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd seçilməsi, sonra üzvü olması asan iş deyildi. İndi sinəmizə döyürük ki, ay sovet dövründə belə oldu, elə oldu. O, Moskvağa çağırılanda, yəni 1982-ci ildə şəxson rəhmətlik Elçibəylə mən içki məclisi qurub bu hadisəni böyük bayram kimi qeyd etmişik. Əbülfəz bəy hakimiyyətdə olduğu zaman həmişə deyirdi:

– Hamımız bu kişinin şəklini kabinetlərimizdə divara vurmalyıq. O bizi ermənilərin, gürcülərin, rusların və başqalarının kölgəsindən çıxarır.

Əslində, beləydi. Cənab Əliyev indiyədək Azərbaycandan SSRİ rəhbərliyində təmsil olunan yeganə şəxsiyyət idi. Ona qədər isə Azərbaycana rəhbərlik edənlər arasında ancaq Mir-cəfər Bağırov cəmi birçə dəfə SSRİ KP MK Rəyasət Heyətinə namizəd seçilmişdi (həmin dövrlərdə Siyasi Büro yox idi – red.), o da bir neçə ay çəkdi. Heydər Əliyev rəhbərliyə gəldikdən sonra respublikanı kölgədən çıxartdı. İlk növbədə, qonşularımızın – Ermənistan və Gürcüstanın kölgəsindən. Əliyev hətta Şevərdnadzedən də əvvəl Siyasi Büroya namizəd və üzv seçildi. Amma ermənilərdən bir nəfər də olsun, heç vaxt bu şərəfə layiq görülmədi.

Sovet dövründə Azərbaycanda dissident hərəkatının yaranmasının qarşısını məhz Heydər Əliyev alıb və onun yaranmasına imkan vermədi. Deyərdim ki, bunu çox böyük uzaqgörənliklə etdi. 70-ci illərdə yaşayıb-yaradanlar – vədani, obyektivlik duyğusu olan bir nəfər də bunu inkar edə bilməz. Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-ya rəhbərlik edəndə bizim ədəbi jurnallarda elə əsərlər dərc edilirdi, nəşriyyatlarda elə ədəbi kitablar buraxılırdı ki, hətta avropalılıqla ilə öyünüb sinəsinə döyən Baltıyanı respublikalar da həmin şeir və povestləri oxuyanda əsərlərin Sovet Bakısında hazırlandığına inanırdılar. Deyim ki, o vaxtlar ədəbi jurnallara başçılıq edən şəxslər – Yusif Səmədoğlu, Əkrəm Əylisli və Anar dissident olmağa tamamilə hazır insanlardırlar. Lakin Heydər Əliyev təfəkkürü və diplomatiyası sayəsində bu işin qarşısını aldı. Onlarla söhbət edib dedi ki, nə istəyirsinizsə, qəbul olunur, oturun, işləyin.

Özü də elə bir zamanda ki hər strində, hər sözündə səni vurmaq, gözdan salmaq üçün nə-şə axtarırdılar. Məsələn, bəstəkar Emin Sabitoğlu ilə birgə yazdığımız mahnı var: «Uzaq yaşlı

Бүгү күнү бəзүк шайыр Сəмəд
Вүрғунун дəхсəтнə илмək
дүниəвилəн элдə едүрүктə 1975ч
ил октябр айыны эсəбирлəйирə.
О кəбир элдə Вүрғун Вүрғунун
ев мəрүсүлүнүн тəннəтəн
этилинчү элдү. Эттн илор
мүсүј Сəмəд Вүрғунун кəјүм
бə јөрдүгүлүлүлүлүн элдүн
эттəк күнү тəк шү кəрүб,
эсəбирлəнчү мəрүсүлүнүн
илкəнəфисə бəјүк элдүлүт
кəјүлүб. Дилмənчү Сəмəд
Вүрғунун элдү ирэн дəмил
јашујатүл. Мүсүј ақ элдүн
кəркəлчү мəрүсүлүнүн элдүн
кəлчү бу мəрүсүнчү ишə бундəн
элдүн элдүлүт элдүлүб.

Азəрбајған Републикасында
Кəрүлүлүнчү
Илдүлүб
6/11-97.

– Lirik şeirdir, məhəbbət mahnıdır. Mən mahnının sözlərinə və musiqisinə qulaq asmışam. Nə yapmışsınız bu cavan uşaqların yaxasından? Mahnını efrə buraxın!

O belə insan idi. Buna görə də əminliklə deyirəm: SSRİ dövründə Azərbaycanı Azərbaycan kimi tanıdan Heydər Əliyev olub. Bu, kimin xoşuna gəlir-gəlmir, öz işidir, amma həqiqət belədir.

Üzeyir Hacıbəyov, Bülbül, Rəşid Behbudov, Səməd Vurğun, Qara Qarayev, Rəsul Rza, Niyazi, Süleyman Rüstəm və başqa şəxsiyyətlərin adlarını çəkə bilərəm ki, Azərbaycanı istər sovet məkanında, istərsə də dünya miqyasında tanıdıblar. Azərbaycanın tanınmasında xüsusi xidmətləri olsa da, keçid dövründə ailələri yaddan çıxdı. Mən onları unudulmuş, yol qırağına atılmış ailələr adlandırındım. Düzdür, Yusif və mən anama korluq çəkməyə imkan vermirdik. Amma tanınmış adamlar olsa da, maddi cəhətdən əziyyət çəkirdik. Ancaq başqalarına baxanda ona da şükür edirdik. SSRİ xalq artisti kimi tanınmış bir şəxsi zibil yeşiyində eşələnən görmüşdülər. Bu hadisə AXC-nin iqtidarda olduğu illərdə baş verib.

ada». Bir sıra dövlət məmurları həmin mahnının üzünü astarına çevirib «yaşıl» sözündən yapışmışdılar. Biri bunu islam həsrəti ilə bağlayır, o biri Məmmədəmin Resulzadə hökumətinin bayrağının rəmzi hesab edirdi. Digəri isə Müsavat və Demokratik Respublika həsrətində olduğunu deyirdi. Savadsızlığın dərəcəsinə bax! Mahnı yarananadək ensiklopediyada işləyirdim. Livan və Böyük Britaniya ensiklopediyalarında Azərbaycan dövlətinin indiki üçrəngli bayrağını dəfələrlə görmüşdüm. Bilirdim ki, bayraqda yaşıl rəng var, amma şeir yazanda qətiyyən bu haqda düşünməmişdim. Elə bil əllərinə fürsət düşmüşdü, cold soruşdular:

- Ə, sən bunu haradan bilirən?
- Ensiklopediyada görmüşəm.
- Niyə baxmısən?
- Əşşi, necə yəni, niyə baxmısən?

Baxmışam, baxmışam da... Heç gör sözdür? Ensiklopediyada işləyirəm.

Mahnı iki ilə yaxın efrə həsrət qaldı. Nəhayət, bu məsələ hətta Heydər Əliyevə çatdı. O, mahnıya qulaq asandan sonra, məndə olan məlumata görə məmurlara deyib:

1993-cü ilin iyununda Heydər Əliyev hakimiyyətə rəhbərlik etmək üçün AXC hökuməti tərəfindən dövlət ediləndən sonra bu ailələrdən heç biri irad tuta bilməzdi ki, niyə bizimlə maraqlanmırsən? Çox qarışıq, mürəkkəb zaman idi. Qarşıdurma, separatçı hərəkatlar, daxili intriqaqlar...

Amma yenə insanların qayğısına qalırdı. Yadımdadır, avqust ayı idi, hələ prezident seçilməmişdi, anama zəng edib dedi:

– Xavər xanım, dolanışığınız necədir, başım qarışıqdır, açılan kimi hökmən sizinlə görüşəcəyəm...

Sonra məlum oldu ki, təkcə bizə yox, bütün tanınmışların ailələrinə zəng edib onların güzəranı ilə maraqlanıb. Yəni demək istəyirdi ki, mən həmin adamam, dəyişməmişəm. Həqiqətən də prezident seçildikdən sonra bir parça çörəyə möhtac qalan ziyalılarımız – mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin ailələrinə – kömək etdi. Həmçinin kənd təsərrüfatı, ağır sənaye və iqtisadiyyat sahəsində gəco-gündüz əlloşib, əlləri qabar olmuş, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adını almış, ancaq acından ölən insanları da yaddan çıxarmırdı. Heydər Əliyev hər kəsi bir-bir yadda saxlamışdı. Çox güclü və iti hafizə sahibiydi. Onu qəbul etməyənlər adamlar belə, etiraf edirdilər ki, Heydər Əliyev bizə lazımdır. Müsavat Partiyasının üzvü olarkən partiyanın qərar-gahındakı mətbuat konfransında şəxsən demişəm ki, Heydər Əliyev böyük dövlət başçısı və siyasi xadimdir. Bu, doğrudan da belədir. Başa düşməliydik ki, Heydər Əliyevdə olan böyük nüfuz və şəxsi tanışlıqları əldə etmək üçün bizə ən azı on il vaxt lazımdır. Elə Əbülfəz bəyə də bu qədər vaxt lazım olacaqdı. Həmin vaxt ərzində isə hər şeyimizi – ən azı müstəqilliyimizi itirib qapazaltı olacaqdıq. Heydər Əliyev doğrudan da ömrünün qalan hissəsini xalqına həsr etdi. Çox gərgin işlər gördü. Hesab edirəm ki, cənab İlham Əliyev, həqiqətən də əsil davamçıdır. Onunla Parlamentin Avropa Şurasında nümayəndə heyətinin tərkibində 4 il bir kollektivdə çalışmışam. Həmin vəzifəyə təyin olunduca İlham Əliyevə elə adamlar irad tuturdular ki, onunla ikicə dəqiqə söhbət etməyiblər və şəxsi münasibətləri yoxdur. Təbii ki, televizorda baxırlar ki, İlham Əliyev gülümsəyə-gülümsəyə Olimpiya kompleksinin açılışına, ya voleybol komandasının oyununa baxmağa getdi. Onun haqqında təsəvvürləri yalnız bu olurdu. Axı siz İlham Əliyev işdə görməmişiniz...

O, hələ prezident seçilməmiş ölkə üçün xeyirli işlər gördü: idman sahəsini inkişaf etdirdi və neft sektoruna xarici sərmayələrin qoyulmasına şərait yaratdı. Bu imkanı ona atası verdi. Əvvəla, dövlətin mənafeyi üçün bütün imkanlardan istifadə etmək siyasətini xadiminin bərcudur, o cümlədən atanın da. Əlbəttə, əgər bunu öz xeyri üçün etmərsə. Bəs, yaxşı, Avropa Şurasında necə? Avropa Şurasında Heydər Əliyev nə edə bilərdi? Onlar axı Prezident Aparatının işçiləri deyildilər ki, Heydər Əliyev tapşırırsın: oğlum üçün filan işləri gör.

Şahidi olduğum hadisəni danışım. Rusiya kimi nəhəng ölkədə prezidentlik iddiasında olanlardan Dmitri Roqozin ondan məsləhət almaq üçün arxasınca qaçırdı. Dəhlizdə siqaret çəkirdim. Roqozin də Siyasi Komitənin iclasından çıxan kimi, qaça-qaça üstümə gəlib dedi:

– Vaqif, Rusiyani küncə qısnayırlar. İlham Heydərviç haradadır, məsləhətinə ehtiyacım var... Bunu da Heydər Əliyev etməmişdi ki...

Heydər Əliyev haqqında bir çox miflər var. Ürəyimə ən çox dəyəni isə Heydər Əliyevin avtoritar adlandırılmasıdır. Guya heç kimi dinləməzdi, bu, tamamilə yalandır. Şəxsin mənə

imkan verirdi ki, 10–15 dəqiqə danışım, adı suallar belə vermirdi. Necə diqqətlə qulaq asırdı! İndi avtoritar deyənə sual vermək lazımdır: bunu özün yoxlamısan?

İnsan haqları, ədalətsiz hökmlərlə bağlı birbaşa Heydər Əliyevə müraciətlər etmişəm. Çox diqqətlə qulaq asır, suallar verir, özünü və məni əmin edəndən sonra deyirdi:

– Hə, burada öyintilər olub, məhkəmənin qərarı ədalətsizlikdir...

Az keçməmiş, həmin adamları əfv edib həbsxanadan buraxdırırdı. Xəbərim olmadan məni əfv komissiyasına üzv etdi. Qısa, Azərbaycana çox lazımlı adam idi. Ancaq bəziləri elə bilirdi ki, Heydər Əliyev prezidentdir deyər kefə baxır.

Avropa Şurasında bayraq qaldırılan gün çıxışı oldu, sonra Robert Koçaryanla birlikdə mətbuat konfransı keçirdi. Həm onun üçün, həm də bizim üçün çox ağır gün idi. Mətbuat konfransından çıxanda məni çağırırdı, son dərəcədə yorğun, bədbin vəziyyətdə əlini çiynimə qoyub dedi:

– İndi gördün, nələr çəkirm?..

Son vaxtlar bu səhnəni tez-tez xatırlayıram. Onun yorğun səsi, üzü, həqiqətən prezidentliyin heç də asan iş olmadığından xəbər verirdi.

Azərbaycan kimi ölkədə prezidentlik çox ağır işdir.

Heydər Əliyevin səhnədə yıxılması mənə göydə uçan quşun bağırnın çatlayıb yerə düşməsi səhnəsini xatırlatdı...

Hər halda, Allaha şükürlər edək ki, bizim Heydər Əliyevimiz olub, var. Amma çox istəməzdim elə vəziyyətə düşək ki, yenə Heydər Əliyevi axtaraq. Əlbəttə, əminəm, belə bir vəziyyətimiz olmayacaq. İlham Əliyev buna yol verməyəcək...

MƏN ONA ÖZÜM QƏDƏR İNANIRAM

HEYDƏR ƏLİYEVİN YÜKSƏK YUMOR HISSİ ONUN MÜDRİKLİYİNİN VƏ QEYRİ-ADI ZƏKA SAHİBİ OLMASININ TƏZAHÜRÜ İDİ

...Yumura gəlincə, bəli, yumoru çox sevirəm. Komediya Teatrına da əvvəlki kimi tez-tez gedirəm, Şən və Hazırcavablar Klubunun çıxışlarını da böyük həvəslə izləyirəm. Bakı komandası son illər çox maraqlı və kəskin çıxışları ilə tanınıb. Onların elə proqramı yoxdur ki, orada iştirak etməyim. Zaldə olan bütün insanlar kimi, mən də güllürəm, bəlkə də digər tamaşaçılardan daha çox güllürəm. İnsan üçün özünü kanardan müşahidə etmək çox xeyirlidir.

Heydər ƏLİYEVİN Rusiya İctimai Televiziyasının «Hakimiyyət formulu» proqramına müsahibəsindən

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin necə böyük hazırcavablığı, yumor hissəsinə malik olmasından, ən çətin və ekstremal situasiyalardan zarafatla çıxmaq bacarığından xəbərdar olanlar bunu onun qeyri-adi, özünəməxsus keyfiyyətləri sırasında xüsusi qeyd edirlər. Təbiəti etibarlı ilə son dərəcə azad, demokratik ruhlı insan olan Heydər Əliyev tənqidlə müşayiət olunan yumor – satiranı həmişə yüksək dəyərləndirib, onun insanların psixoloji-mənəvi təbəqəsindəki rolunu önə çəkib. Yüksək idarəçilik bacarığına malik Heydər Əliyev satira, yumor vasitəsilə yaratmaz, bacarıqsız məmurların kəskin tənqid atəşinə tutulmasında da həmişə maraqlı olub.

Yumoristik çıxışları ilə Azərbaycanın adını daim yüksəklərə qaldırmağa çalışan «Bakılı oğlanlar» Şən və Hazırcavablar Klubunun yaşamasında və inkişafında cənab Heydər Əliyevin xidmətləri olduqca böyükdür. Klubun üzvləri həmişə böyük şəxsiyyətin diqqət və qayğısını hiss edib, onun himayəsinə arxalanıblar. Uzun illər komandanın kapitanı olmuş, Milli Məclisin deputatı ANAR MƏMMƏDXANOVUN bu böyük şəxsiyyətlə bağlı maraqlı xatirələrini diqqətinizə çatdırırıq.

HEYDƏR ƏLİYEVİN BÖYÜKLÜYÜNÜ 1990-CI İLİN QANLI YANVARINDA ANLAYA BİLDİM

...1982-ci ilin əvvəlləri idi. Yadımdadır, L.Brejnev Azərbaycana gəlmişdi və ona gül dəstəsi təqdim etmək fəal pioner kimi mənə həvalə olunmuşdu. Heydər Əliyevi də ilk dəfə məhz onda yaxından görmək imkanım yarandı. O, özünəməxsus mehribanlıqla, güllər üzə əlini çiyinə qoydu və inanmı ki, bu hadisə mənim yaddaşında əbədi iz salıb.

Səmimi deyirəm, mən Heydər Əliyev şəxsiyyətinə gənc yaşlarımdan obyektiv, düzgün qiymət verəcək qədər ağıllı və uzaqgörən olmamışam.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünü yalnız 1990-cı ilin 20 Yanvar hadisələri zamanı anlaya bildim. O, cəsarətli və qətiyyətli siyasətçi kimi özündə güc taparaq Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gəldi və baş verən hadisələrə görə birbaşa M.Qorbaçovu

günahlandırdı. Böyük insanların böyüklüyü də belə çətin, ekstremal məqamlarda üzə çıxır. Heydər Əliyevin o dövrdə atdığı addım da böyük risk tələb edirdi. Ağır günlərdə Heydər Əliyev xalqını müdafiə edən ilk və yeganə siyasətçi idi.

Sonrakı mərhələdə 1993-cü ildə Azərbaycanda baş verən məlum hadisələr mənə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünü daha dərindən duymaq imkanı verdi...

«BAKILI OĞLANLAR»A HƏMİŞƏ AZARKEŞLİK EDİRDİ

1995-ci il fevralın 4-də mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlunun yubiley mərasimi keçirilirdi və «Bakılı oğlanlar» da həmin tədbirə dəvət almışdılar. Həmin gecəni biz aparırdıq. Fasilədə bizə yaxınlaşan Prezidentimiz komandamızı hələ Moskvada işlədiyi vaxtlardan izlədiyini bildirdi. Sonra «Əhsən sizə!» deyərək fəaliyyətimizi bəyəndiyini söylədi. İnanın ki, bu qiymət bizim gələcək fəaliyyətimizdə mayak rolunu oynadı.

Bu hadisədən iki ay sonra Heydər Əliyev çıxışlarının birində «Bakılı oğlanlar» komandasının fəaliyyətini izlədiyini dedi. Elə həmin il cənab prezidentlə ikinci görüşümüz oldu. Yəqin

xatırlayırıq, biz 1995-ci ildə Bakıda «Odessa» komandası ilə yay super-kuboku uğrunda mübarizə aparmalı idik. Həmin tədbirdən əvvəl Heydər Əliyev hər iki komandanın üzvlərini qəbul etdi.

Həmin görüşdə baş vermiş çox maraqlı bir hadisə bizi həddən artıq təəccübləndirdi. Görüşdə ŞHK-nin rəhbəri kimi məşhurlaşmış Maslyukov, Yuli Qusman və münisflər heyətinin digər üzvləri də iştirak edirdi. Hələ 70-ci illərdə baş vermiş bir hadisə ilə bağlı Yuli Qusmanın bığı zarafat obyektinə çevrilmişdi. O zaman «Əgər bütün kapitanlıq dövrümdə mən yalnız bığımla yadda qalmışamsa, onda bu bığı götürüb özünüz zarafat edin» deyən Yuli Qusman əvvəlcədən hazırladığı süni bığını çıxarmışdı. Biz 25 ildən sonra, yəni 1995-ci ildə bu zarafatı yenidən təkrar etmək istəyirdik. Ancaq bu barədə yalnız mən, Yuli Qusman özü və Maslyukov xəbərdar idi. Yalnız biz üçümüz bilirdik ki, Yuli Qusman səhnəyə qalxacaq, süni saqqalını və bığını çıxaracaq.

Söhbət əsnasında Yuli Qusman cənab Prezidentə azərbaycanca dedi ki, «Heydər Əliyev, daha mən qoca kişiyəm və səhnəyə çıxma bilmərəm». Heydər Əliyevin ona cavabı isə hamımızı sanki şoka salmışdı: «Niyə ki, sən sabah səhnəyə çıx, bığını və saqqalını çıxar, cavan oğlan olacaqsan».

Cənab Prezident bunu deyəndə Yuli Qusman, Maslyukov və mən istər-istəməz şübhə dolu nəzərlərlə bir-birimizə baxdıq. Mən onda Heydər Əliyevin necə diqqətli insan olduğunu anladım.

Cənab Prezident Odessa klubu ilə keçirdiyimiz görüşə gəlmək istəmirdi. Ehtiyat edirdi ki, Prezident kimi həmin tədbirdə iştirakı insanlara sərbəstlik verməz. Lakin bizim təkidli istəyimizi nəzərə alıb yarışmaya baxmağa gəlmişdi. Respublika sarayında Odessa komandasının duzlu, məzəli çıxışlarına yalnız bir nəfər əl çalmırdı – Heydər Əliyev! Bu hadisə məni çox təsirləndirmişdi. Yəni Heydər Əliyev nə qədər böyük, humanist, qonaqpərvər insan olsa da, saraya yalnız «Bakılı oğlanlar»a azarkeşlik etməyə gəlmişdi. Bu, cənab Prezidentin yüksək vətənpərvərliyindən irəli gəlirdi.

Yadımdadır, biz erməni komandası üzərində böyük qələbə qazanaraq Azərbaycana döndəndən sonra Heydər Əliyevlə görüşdük. Onun sevincinin həddi-hüdudu yox idi. Bizi təbrik etdikdən sonra dedi ki, «mən sizin bu yarışınıza böyük həyəcanla baxırdım. Axı siz orada Azərbaycanı təmsil edirsiniz. Qalib gəlməklə xalqımızın adını bir daha ucaldınız və buna görə sizə çox minnətdaram». Bəli, Heydər Əliyev belə böyük insan idi...

Heydər Əliyev bizim qələbələrimizlə daim fəxr edirdi. Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı «Gülüstən» sarayında ziyafət verildi. Ziyafətdə biz də iştirak edirdik və bir konsert nömrəsi ilə çıxış etmişdik. Prezidentlər qonaqlarla tanış olarkən cənab Heydər Əliyev bizi yanına çağırırdı və Vladimir Putinlə tanış etdi. Bizim haqqımızda böyük qürur hissi ilə danışan Heydər Əliyev fəxrli V.Putinə «Bu uşaqlar çox istedadlıdır, hətta ermənilərə də qalib gəliblər» dedi. Bu ifadələri deyərək Heydər Əliyevin sevincdən gözləri parıldayırdı və göründüyü kimi, bu qələbədən bir müddət ötsə də, nailiyyətimiz Prezident üçün hələ də çox qiymətli idi.

MƏMURLARI TƏQLİD EDƏRKƏN YALNIZ HEYDƏR ƏLİYEVİN
MÜDRIKLİYİNƏ ARXALANIRDIQ

Heydər Əliyev bizim komandanın 1996–2001-ci illərdə Respublika sarayında keçirilən bütün solo-konsertlərində – döz yeddi dəfə iştirak edib. Şübhəsiz ki, biz bütün tamaşaçılara ictimai statuslarından asılı olmayaraq eyni gözlə baxırıd. Ancaq Heydər Əliyev istisna idi. Onun istisnalığı isə statusunda yox, mahiyyətində idi. Bu böyük insanın tamaşaçı kimi diqqəti ölçüyə-gəlməzdir.

1998-ci ilin prezident seçkiləri ərəfəsində «Ulduzlar «HƏ» deyir» adlı maraqlı bir konsert proqramı təşkil edilmişdi. «Bakılı oğlanlar»ın çıxışında müxalifət partiyalarının sədrləri ilə bağlı səhnələr də var idi. Cənab Prezident konsert proqramının sonunda çıxış edərək bunları bildirdi: **«Mən müxalifət haqqında danışmaq istəyirdim, amma danışmayacağam. Çünki «Bakılı oğlanlar» onların barəsində hər şeyi dedi».**

Seçki kampaniyasının sona çatmasına bir gün qalmış Heydər Əliyevin bu sözləri çoxlarını heyrətə salmışdı. Əslində, çoxları gözləyirdi ki, Prezident son imkandan da istifadə edəcək. Onu da bildirim ki, məhz həmin tədbirdə biz ilk dəfə olaraq Heydər Əliyevin obrazını yaratdıq. Bir qayda olaraq cənab Prezident bu səhnələrə hamıdan çox güllürdü. Çıxışımızdan sonra isə bizə iradını bildirirdi ki, onu az göstəririk, növbəti dəfə hətta tənqid etməliyik. Bu da bizim ayrı-ayrı məmurları tənqid etməyimiz üçün çox ciddi arqument idi. Heç nədən çəkinmədik və yalnız Heydər Əliyevin müdrikliliyinə, dəstəyinə arxalanırıd. Həmişə deyərdi ki, **«ağillı və səviyyəli tənqid edin, özü də tənqidinizlə məmurların iç üzünü açın. Heç nədən də qorxmayın».**

Biz o zaman Milli Məclisin spikeri olan Rəsul Quliyevə də tez-tez təqlid edirdik. İndi özünü «demokrat» adlandıran bu adam bizim yumorumuza çox dözümsüz yanaşırdı və hətta dəfələrlə evimizə zəng edib hədə-qorxu gəlmişdi. Tədbirlərin birində Rəsul Quliyev yenə də bizə irad tutmaq istəyəndə Heydər Əliyevin kəskin etirazı ilə qarşılaşdı. Ümumiyyətlə isə, R.Quliyevin hər dəfə parodiyasını yaradanda o, əsəbiləşir və bunu sətiraltı bildirirdi. Lakin cənab Prezident deyirdi ki, **niyə açıqlanırsan, məmur yumoru qəbul etməyə həmişə hazır olmalıdır.** Yəni Heydər Əliyev bizi həmişə himayə edir, qayğı göstərir.

Ümumiyyətlə, yumor hissi müdrikliliyin, yüksək zəkannın, tənqiddə dözümlülüyün rəmzidir. Heydər Əliyev böyük yumor hissəsinə malik insan idi. Hər dəfə bizim konsertlərə baxıb qurtarandan sonra deyirdi ki, **«ömrümdə bu qədər gülməmişəm».** Yadımdadır, 2000-ci ilin 30 dekabrında Heydər Əliyev bizim komandanı qəbul etdi. Görüşdə Qazaxıstan Prezidenti Nursultan Nazarbayevlə bağlı səhnəni yadına salan Heydər Əliyev dayanmadan bir neçə dəqiqə güldü.

KİŞİLİK VƏ CƏSARƏT RƏMZİ

Bu gün Heydər Əliyevin bizə göstərdiyi qayğı haqqında danışmaq üçün minlərlə fakt var. Ancaq bu barədə yığcam olaraq bunu deyə bilərəm: Azərbaycanda Şən və Hazırcavablar Klubunun mövcudluğuna, eləcə də «Bakılı oğlanlar»ın qazandığı bütün nailiyyətlərə görə Heydər Əliyevə borcluuy. Onun hakimiyyəti olmasaydı, Azərbaycanda xaos, anarxiya davam edəcəkdi və demək, sabitliyin bir təzahürü olan ŞHK-nın mövcudluğundan danışmaq da mümkün olmayacaqdı. Onun böyüklüyünü, əzəmətini sözlə ifadə etmək qeyri-mümkündür. Heydər Əli-

yev, sözün əsil mənasında, kişilik, mərdlik, cəsarət rəmzi idi. O, kişi kimi yaşadı, problemlərdən kişi kimi çıxdı və xalqın yaddaşına da adını əsil KİŞİ kimi həkk etdirdi.

2003-cü ilin 21 aprelində Respublika sarayında baş vermiş hadisə şəxsən mənə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünü növbəti dəfə görmək imkanı verdi. Səhhəti pisləşən Prezident büdrəsə də, əsil kişilərə xas şəkildə tribunaya qayıtdı, ölümün gözüne dik baxaraq qürurunu uca tutdu. Ali Baş Komandan Heydər Əliyev bu addımı ilə Azərbaycanın gənc kursantlarına, gələcək zabitlərinə də nümunə göstərdi.

Heydər Əliyev Azərbaycanın ən böyük, əvəzolunmaz şəxsiyyəti idi. Zaman keçdikcə biz onun yoxluğunu daha çox hiss edəcəm, böyüklüyünü daha çox duyacaşıq. Azərbaycan xalqı böyük liderinin xatirəsini daim uca tutacaq, onu böyük ehtiram və hörmətlə yad edəcəkdir.

İxtiyar HÜSEYNLİ,
Samir ELMANOĞLU,
«Azərbaycan»

Xeyrəddin QOCA,
yazıçı-publisist

MƏNİ HƏYATA QAYTARAN İNSAN

1969-cu ilin isti yay günləri idi. İnstitutun ikinci kursunu bitirib yay tətillinə çıxmışdım. Tezliklə Azərbaycan rəhbərliyinin dəyişəcəyi haqqında söz-söhbətlər gəzirdi. Amma heç kim bilmirdi ki, ölkəmizin başçısı kim olacaq. Doğrusunu desəm, bu məsələ adı bir tələbə kimi mənə o qədər də maraqlandırmırdı. Axı o zamanın tələbələri indikilər kimi deyildi, biz siyasətdən uzaq insanlar idik.

...Heydər Əliyev 1969-cu ilin 14 iyulunda Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçildi. İyulun 15-də hamı 46 yaşlı cavan rəhbərdən danışdı. İyirmi gün sonra Azərbaycan KP MK-nın 5 avqust tarixli növbədənəknar plenumunda Heydər Əliyev nəinki Sovet Azərbaycanının vətəndaşlarını, bütün İttifaqı şoka salan proqram xarakterli çıxış etdi. Təsəvvürünüzə gətirin, Azərbaycanın rəhbəri ölkədə rüsvətخورluğun tüğyan etdiyini, vəzifəli şəxslərin məsuliyyətsizliklərini, onların qanun pozuntularına yol verdiklərini, cəmiyyətdə sosial ədalətin pozulduğunu, fəhlə və kəndlilərin hüquqlarının lazımcına müdafiə edilmədiyini açıq-aşkar deyirdi. Bu, tək dünyanın gərdsindən hələ tam müfəssəl baş çəməyən mənim kimi 19 yaşlı gənc üçün deyil, yaşlı nəsil üçün də gözlənilməz və heyrətamiz təsir bağışlayırdı. Çünki o günə kimi 49 il ərzində mövcud olan sovet rejimində heç bir rəhbər cəmiyyətdə baş verən neqativ halları, ictimai-sosial prosesləri, rüsvətخور, sərşətsiz məmurların əsil simasını belə aydınlığı ilə ifşa etməmişdi. Sentyabr ayında dərslərimiz başlayanda auditoriyalarda hamı yeni rəhbərdən danışdı. Məsələn, rəhbərin gizli şəhəri gəzməsi, mağazalara girməsi, qiymətlərlə maraqlanması... hamıya təəccüblü görünürdü. Bir tələbə yoldaşımın danışdığı əhvalat isə həmin dövrdə rəhbər qətiyyətinin və ədalətin xofunun mövcudluğunu tam aydınlığı ilə göstərirdi: tələbə yoldaşımın mağaza müdiri işləyən əmisi ondan Heydər Əliyevin şəklini istəyirmiş. O da Heydər Əliyevin şəkli olan qəzeti götürüb əmisinin yanına aparıb və onun məqsədini soruşub. Mağaza müdiri qardaşı oğluna bir az utancaq formada cavab verib ki, «əşsi, bu yeni birinci katib canımıza vəlvələ salıb. Piştaxta altında nə bir mal saxlaya bilirik, nə də malı baha sata bilirik. Bütün dükənləri gəzir, köhnə bazara təzə nırx qoymaq istəyir. Onun şəkli mənə ona görə lazımdır ki, tanıyım, birdən buralara da gələm».

Heydər Əliyevi bir müddətdən sonra hamı tanımağa başladı və bu gənc rəhbər uzun onilliklər boyu rüsvətخورluq, vəzifə məsuliyyətsizliyi, sosial ədalətin kobud şəkildə pozulması kimi «bazarlara» nəinki «nırx» qoydu, bu «bazarları» dağıtdı...

70-ci illərin əvvəllərində mətbuatda çalışırdım – Heydər Əliyev və onun fəaliyyəti ilə daha yaxından tanış olmaq imkanım var idi. Heydər Əliyev rayonları gəzirdi, təsərrüfatlarda olurdu, bütün problemlərlə şəxsən özü maraqlanırdı və şəxsən özü həll edirdi. Həmin dövrdə fəhləyə, kolxozçuya, bir sözlə, bütün əmək adamlarına zəhmətlərinə görə layiq olduqları qiymətləri verirdi. Heydər Əliyev cəmiyyətin yeni sosial vicdanını, əxlaqını müəyyənləşdirirdi. O, insanın zəhmətlə ucaltmasının mümkün olduğunu minlərlə əmək qəhrəmanının simasında təsdiq edirdi. O, cəmiyyətdə haramla halalın konkret sərhədini cızır və halalla haramın nəticəsinin nə olacağını real insan tələrlərində əks etdirirdi. 70-ci illərdə Azərbaycan nə qazandı? Mən yüzlərlə yeni müəssisənin açılmasını, kəndlərə şəhər siması gətirilməsini, yeni istehsal sahələrinin yaradılmasını, neft, qaz, kimya sektorlarının İttifaqda öncül yerə çıxarılmasını saysız-hesabsız faktlarla xatırlamağa ehtiyac duymuram. Çünki Heydər Əliyevin şəxsiyyətində mülkiyyət olduğu bu nailiyyətlər hər birimizin gözü qarşısındadır və bugünkü uğurlarımızın da bünövrə daşlarıdır. Yaradıcı insan kimi mənə Heydər Əliyev şəxsiyyətində ən çox cəlb edən xüsusiyyət onun malik olduğu cəsarət, fədakarlıq, qətiyyət, humanizim, mərhəmət, əsil vətəndaş mövqeyi, azərbaycançılıq hissləridir. Altıncı illərin sonları indi də yadımdadır. Ağdaşın bir kəndindən Bakıya oxumağa gələn gənc üçün buranın Azərbaycan paytaxtı, yoxsa Rusiyanın hansısa bir vilayəti olduğunu aydınlaşdırmaq çox çətin idi. Çünki insanların çoxu rusca danışdı. Bu dildə o qədər də yaxşı danışa bilməyən mənim kimi gənclər nəinki küçədə, ictimai yerlərdə, mədəniyyət obyektlərində, hətta dərslər auditoriyalarında belə rixəndə məruz qalırdı.

Heydər Əliyevin 70-ci illərdə azərbaycanca danışmaqla bağlı öz məmurlarına, elm, sənət, ədəbiyyat xadimlərinə rəsmi göstəriş verməsi, özünün, demək olar ki, bütün tədbirlərdə məhz doğma ana dilində danışması bizim kimi gənclər üçün böyük dəstək, istinadgah idi, ən nəhayət, ürəyimizdən «tikan çıxarırdı».

1978-ci ildə ümummillə liderimiz Azərbaycan dilini dövlət dili kimi Konstitusiyada təsbit etdirəndə isə artıq hər birimiz rahat nəfəs aldığımızı daha gizlətmirdik! Biz öz vətənimizdə, nəhayət ki, öz dilimizdə danışa bildik! Biz Azərbaycan dilindən dövlət dili kimi istifadə edə bildik! Bəlkə də indi, müstəqilliyimizin 13-cü ildönümünü ərəfəsində olan, imzasını millətlərin imzası içərisində ləyaqətlə həkk etdirən Azərbaycan dövlətinin gənc vətəndaşı üçün bu hisslər tam aydın ola bilməz. Ancaq nəzərə almalıyıq ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan dilinə, daha doğrusu, Azərbaycan varlığına, mədəniyyətinə, ruhuna, millimənəvi dəyərlərimizə olan ehtiramının bu təzahürü saxta beynəlmilətçilik təbliğatının bar-bar bağıracağı bir zamanda baş verir. Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatını «sovet şənli»ndən çıxardı! O, ədəbiyyatımıza Azərbaycan insanının obrazını gətirməyi tövsiyə etdi və buna nail oldu. O, ədəbiyyatımıza milli hisslərlə yanaşı, həm də tarixi ədalətsizliyin ən bariz nümunəsi olan, milli duyğularımızın ən canlı faciəsi kimi yaşanan Cənub mövzusunu gətirməyə müvəffəq oldu. Heydər Əliyev ədəbiyyat xadimlərinə sətiraltı ifadələrlə başa saldı ki, yaradıcılıqlarını bayağı sovet quruculuğu, kolxoz formalaşdırılması, sovet adamının yetişdirilməsi, beynəlmilətçi təbliğatın aparılması kimi mövzularla məhdudlaşdırmasınlar. Yazıçılar, şairlər

sovet insanının faciələrini, problemlərini, kolxoz quruculuğunun nöqsanlarını, beynəlmiləli təbliğatın acı nəticələrini öz yaradıcılıqlarında daha aydın əks etdirlənlər – bu idi Heydər Əliyevin ədəbiyyat xadimlərindən əsas umacağı və böyük fədakarlıqlar hesabına yaranmasına nail olduğu əsil Azərbaycan ədəbiyyatı!

Heydər Əliyev harada vardı, orada mütləq haqq-ədalət vardı. Azərbaycanın ən ucqar kəndindən ən xırda məişət probleminə görə rəhbərə müraciət edən kolxozçu bildirdi ki, uzağı bir aydan sonra onun istəyi təmin olunacaqdır. O dövrdə çoxunun «Heydər Əliyev xofu» kimi qiymətləndirdiyi hisslər əslində haqqın xofu, ədalətin təntənəsi idi. Heydər Əliyevin «Literaturnaya qazetə»də çap olunan «Qoy ədalət zəfər çalsın!» adlı müsahibəsində adi fikirlər əks olunmamışdı. Heydər Əliyev 5 avqust 1969-cu il plenumunda Azərbaycan cəmiyyətinin əsas nöqsanları kimi müəyyənləşdirdiyi problemləri lokal miqyasdan çıxararaq bunu sovet cəmiyyətinin, kommunist quruluşunun ümumi qəbahəti kimi bəyan edirdi. Heydər Əliyev artıq dünyanın altıda birinə sahiblik edən İttifaqın haqq-ədalət mücahidi deyildi, o, dünyanın altıda birində haqqın, ədalətin bərqərar olunması üçün mücadilə aparan bir Kişi idi!

Təsədüfi deyildi ki, artıq uçurum qarşısında olan sovet quruluşuna yeni nəfəs gətirmək, ədalətsizlik məngənəsində çapalayan cəmiyyətdə haqqı bərpa etmək istəyən Yuri Andropov 1982-ci ildə Heydər Əliyevi İttifaq səviyyəsində rəhbər vəzifəyə – Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini postuna gətirdi. Heydər Əliyev yalnız «Kremlə sancılan özəmətlı türk bayrağı» deyildi, o, həm də dünyanın altıda birini yeni sistemlə, təkmil idarəçilik mexanizmləri ilə təzadən formalaşdırmaq istəyən komandanın rəhbərlərindən idi. Lakin başlanmış iş yarımçıq qaldı. Yuri Andropovun ölümü, bu yazıda adını çəkmək istəmədiyimiz nəkəsin hakimiyyətə gəlməsi Heydər Əliyevin missiyasının davamına mane oldu. Bu qüdrət sahibinə qarşı başlanmış Kreml-daxili intriqaqlar, məkrli kampaniyalar Heydər Əliyevin istefa ərizəsi yazması ilə nəticələndi. Ancaq Heydər Əliyevin İttifaq əhəmiyyətli fərdi təqaüdü statusu bu şəxsin varlığını, siyasi mövcudluğunu unudurmaq gücündə deyildi. Həmin illərdə rəsmi kabinetlərdən çıxarılan Heydər Əliyevin şəkilləri atılmırdı, sadə vətəndaşların evlərində ən layiqli yerlərdən asılırdı, demək olar ki, bütün sürücülərin maşınlarının kabinetlərinə vurulurdu. Bu idi Heydər Əliyevə mil-lətinin münasibəti! Xalq Heydər Əliyevi heç vaxt unutmurdu!

1988-ci ildə baş verən məlum hadisələrdən sonra isə bu böyük azərbaycanlı hamı axtar-mağa başladı. Çünki nicat onda idi. Heydər Əliyevə qarşı cılız xislətli adamlar hər cür rəzalət aparırdılar. Bütün qəzetlər, televiziya, radio «aliyevşinə» bərədə yazırdı, danışırdı. Ancaq bir fakta belə istinad edə bilmirdilər! İttifaqın baş nadanı Azərbaycanın baş təlxəyi ilə birlikdə bü-tün hüquq-mühafizə orqanlarını, istintaq-əməliyyat işçilərini ayağa qaldırsa da, bütün sovet aparatı Heydər Əliyevə qarşı kompromat axtarışına çıxsın da, 1964-cü ildən rəhbər vəzifələrdə işləyən bu şəxsiyyət bərəsində bir cinayət faktı belə tapa bilmədidilər. Bu idi Heydər Əliyev təmizliyi, saflığı, düzgünlüyü!

Həmin dövrdə bir qrup ziyalı ilə bərabər Azərbaycanda Heydər Əliyevin hüquqlarının mü-dafəsi ilə məşğul idik. Mən bu işin həm də mətbuat üzrə əlaqələndiricisi sayılırdım. Hər gün onlarla məktub alırdıq. Bütün məktublara istisnasız olaraq sadə vətəndaşlar – kolxozçular, fəh-lələr, təqaüdüçülər tərəfindən göndərilirdi. Biz həm Heydər Əliyev kimi böyük qüdrət sahibini müdafiə etməkdən qürur duyur, həm də yüz minlərlə həmvətənimizin dəstəyindən mənəvi ra-

hatlıq tapırdıq. Heydər Əliyevin işığına toplaşanlar, onun böyüklüyünü, dahiliyini çəkinmədən, qorxmadan etiraf edənlər sırasında vəzifəli şəxslər yox idi. Bəli, Heydər Əliyev yalnız sadə vətəndaşların dəstəyinə güvənirdi, onun bu korrupsiyalaşmış, xalqın mənafeyinə zidd fəaliyyət göstərən məmurlarla heç bir siyasi-mənəvi bağlılığı yox idi. Heydər Əliyev həmişə olduğu kimi, yenə də xalqın adamı idi, xalq da Heydər Əliyevin xalqı idi.

1990-cı ilin 22 iyununda Heydər Əliyev Moskvadan Azərbaycana qayıtmağa müvəffəq oldu. Heydər Əliyev yenə də öz missiyasında idi – o, xalqın sözünü deyirdi, millətin haqqını tələb edirdi, dövlətin mənafeyini qoruyurdu, Azərbaycanın gələcəyini düşündürürdü. 90-cı illərin əvvəllərində Heydər Əliyev 1969-cu ildə olduğu kimi, yenə də qətiyyətli və tədbirli idi, 1982-ci ildə olduğu kimi, yenə də haqq-ədalət mücahidi idi. Ali Sovetin tribunasında sağından «komblok»un, solundan isə «demblok»un bağirtlarına baxmayaraq, Azərbaycanın səsinə ucaldırdı. AXCP-dən olan deputatların belə İttifaqın saxlanması ilə bağlı güzəştə gətirdiyi məqamda yalnız Heydər Əliyev müstəqilliyin tərəfdarı kimi çıxış edirdi. Artıq o, yüz minlərlə insanın xilaskar timsalı rəhbəri idi. Heydər Əliyevin özünün etirazlarına baxmayaraq, nəhayət ki, Naxçıvan MR Ali Məclisinə rəhbərlik etməyə razılıq verdi. Böyük fəlakətlərin girdabında olan bu kiçik məkana nicət, yaşamaq ümidi gətirən Heydər Əliyev Naxçıvanı erməni təcavüzündən, iqtisadi səfəltədən qurtardı. Bu kiçik ərazidə Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik simvollarını – bayrağı, gerbi bərpa etdi, «Sovet Sosialist Respublikası» sözlərini atdı. Yalnız bu cəsarətli addımdan sonra Azərbaycan Milli Məclisi Heydər Əliyevin müəllifi olduğu bu qərarları təsdiq etməyə məcbur oldu. Azərbaycanın bir parçası olan Naxçıvanı xilas edən Heydər Əliyevə yardım göstərmək əvəzinə ölkə rəhbərliyi hər cür maneə yaradırdı.

1992-ci il oktyabr ayının 24-də AXC-Müsavat iqtidarının siyasi avantürası Heydər-xalq vəhdətinin tənənəsi nəticəsində iflas uğradı. Xalq Heydər Əliyevdən tələb edirdi ki, o, qurtuluş missiyasını, siyasi fəaliyyətini Naxçıvan miqyası ilə məhdudlaşdırmasın. Belə bir ziddiyyətli

ictimai-siyasi proseslərin gərdsində Azərbaycanın bütün bölgələrindən gəlmiş insanların iştirakı ilə Heydər Əliyev partiyası – Yeni Azərbaycan Partiyası təsis edildi. Heydər Əliyevin liderliyi ilə bu partiya Azərbaycanda ilk dəfə olaraq sağlam əsaslarla, xalqın mənafeyinə uyğun fəaliyyət göstərən təşkilat oldu. Növbədə bütün Azərbaycanın xilası dayanırdı. 1993-cü ilin 15 iyunundan Azərbaycan tarixinin Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə qurtuluş mərhələsi başlandı.

Ötən on bir il bir daha sübut etdi ki, xalq bu böyük oğluna, əbədiyaşar liderinə inanmaqda, tapınmaqda səhv etməyib. Heydər Əliyev Azərbaycanı bütün sahələr üzrə inkişaf etdirdi, sivil dünyanın ayrılmaz parçasına çevirdi. Azərbaycana demokratiya, siyasi sabitlik, iqtisadi inkişaf, sosial rifah gətirdi, insanlara təhlükəsiz həyat bəxş etdi. Ən nəhayət, Azərbaycan durduqca hakim mövqedə dayanacaq Heydər Əliyev siyasi kursunu yaratdı! O, Azərbaycanın yalnız bugününü düşünmədi, nailiyyətlərimizin sabahını, dövlətimizin gələcəyini müəyyənləşdirdi. Azərbaycan xalqını «Heydər Əliyevsizlik dövründə məhv olacağıq» xofundan xilas etdi – on layiqli varisi olan cənab İlham Əliyevi millətə bəxş etdi. O, Azərbaycana ancaq həyatını yox, oğlunu da bağışladı!

2003-cü ilin prezident seçkiləri ərəfəsində səhhətində ciddi problemlər yaranmasına baxmayaraq, xalq Heydər Əliyevi yenə də lideri – Prezidenti kimi görmək istəyirdi. 2003-cü il oktyabr ayının 2-də xalq müraciətində şərəfli missiyasını İlham Əliyevin davam etdirməsi üçün öz millətindən dəstək istəyən Heydər Əliyev «**Ona özüm qədər inanıram**» fikrini ifadə etdi. 15 oktyabrda seçicilərin mütləq əksəriyyəti Heydər Əliyev siyasi kursuna səs verdi – ümummilli liderinin siyasi varisini Prezident seçdi. Azərbaycan xalqı bu seçimi ilə bir daha bəyan etdi ki, Heydər Əliyev siyasi kursu daim hakim mövqedə dayanacaqdır! 2003-cü ilin 12 dekabrında Heydər Əliyev bizlərdən cismən ayrıldı. Onun vəfatı da ümummilli aksiyaya – bütün xalqın hüzn gününə çevrildi. Heydər Əliyevin dəfn mərasimində fəvqəldövlətlərin rəhbərlərinin, görkəmli ictimai xadimlərin iştirakı bir daha sübut etdi ki, dünyanın ən böyük azərbaycanlısı, həm də dünyanın ən böyük şəxsiyyətlərindən biridir.

Heydər Əliyevi tanıya bilməmişim, onun xidmətlərini layiqincə qiymətləndirməyi bacarmışım? 1969-cu ilin 15 iyulunda Bakı küçələrində hər kəsin yeni rəhbərlə bağlı düşüncələrini ifadə etməsinə yada salaraq ümummilli liderimizin məzarı üstündə onun ruhuna səslənən şükranları dinlədikcə özüm üçün bir daha aydınlaşdırdım ki, Heydər Əliyev mənalı, şərəfli ömür yaşadı və bütün həyatını Azərbaycan dövlətinə, xalqına həsr etdi.

Heydər Əliyev on minlərlə insana çox yaxşılıqlar etmiş, çoxlarının əlindən tutmuş, çoxlarına kömək göstərmişdir. Onun ədəbiyyat, incəsənət xadimlərinə daim xüsusi diqqət və qayğı göstərdiyi bütün xalqımıza məlumdur. O mənə nəinki xüsusi diqqət və qayğı göstərmiş, sözün əsil mənasında, həyata qaytarmışdır.

1999-cu ildə ürək ağrıları başlamışdı. Onda Türkiyə Cümhuriyyətinin İstanbul şəhərində Azərbaycan Respublikasının Baş konsulu vəzifəsində işləyirdim. Həkimlər «anj» deyilən tibbi müayinədən keçməyimi məsləhət gördülər. Mən isə onlara Bakıya gedib-gələndən sonra müayinədən keçəcəyimi bildirdim. Bir neçə gün Bakıda qalandan sonra eşitdim ki, cənab Heydər Əliyev Klivlendə ürək əməliyyatından sonra Türkiyənin Antalya şəhərində dincəlir. Mən də ora getdim. Heydər Əliyevlə görüşdüm. Axşam Heydər Əliyevlə gəzintiə çıxarkən onun cəld yerləşlərlə bizi arxada qoyduğunu gördüm. «Cənab Prezident, necə əməliyyat keçirmisiniz ki, sizə çata bilmirik?» – deyə soruşdum. Heydər Əliyev gülümsəyərək «**Siz də adınızı cavan qoymusunuz**» dedi. Heç demə, Heydər Əliyev həkimlərin tapşırığını yerinə yetirmiş və hər gəzintidən sonra onun nəbzini yoxlaymışlar...

Ürək ağrıların və sabahı gün «anj» edəcəyimi barədə heç kimə heç nə demədim. İstanbulda qayıdıb alman xəstəxanasında müayinədən keçdim və o dəqiqə də məni xəstəxananın

reanimasiya şöbəsinə göndərildilər. Bildirdilər ki, ürək damarlarının üçü kireclənib, qanın işləməsinə mane olur. Bu da qorxulu və ağır vəziyyət hesab edilir. Ona görə də iki saatdan sonra ürəyimdə şuntlama əməliyyatı aparılmalıdır. Mən də razılıq verdim. Başqa əlacım yox idi. Ailəm, konsulluğa əməkdaşları tələsməməyimi, bir qədər gözləməyimi məsləhət görsələr də, onlara fikir vermədim. Lakin ürəyimdə əməliyyat aparacaq həkimin «bəlkə də əməliyyatdan sağ çıxmadı, vəziyyəti çox ağırdır» deməsinə eşidəndə əməliyyat haqqında razılığımı geri götürdüm və Antalyaya, Heydər Əliyevin qaldığı iqamətgaha zəng vurdum. Telefonun dəstəyini Prezidentin mühafizə xidmətinin rəisi Vaqif Axundov qaldıraraq məni dinlədi və Heydər Əliyevə məlumat verdi. Mən telefonda gözləyirdim. İki-üç dəqiqədən sonra bildirdilər, Heydər Əliyev deyir ki, **Nazirlər Kabinetinə tapşıracağam, əməliyyat üçün vəsait ayırırsınız. İstəyir Klivlendə getsin, istəyirsə Londonda əməliyyat edərsin.** Mən də Londona gedib əməliyyat etdirdim. Əlbəttə, ayrılan məbləğ Azərbaycanın Londondakı səfirliyinə köçürülmüşdü və Heydər Əliyev bu yardımı göstərməyəydi, indi həyatda yox idim...

Mən sadə kənd müəlliminin ailəsində dünyaya göz açmışam. Heç zaman arxamda heç kimim olmayıb. Əzablı yollardan keçmişəm. Təkcə Heydər Əliyevdən arxa, kömək görmüşəm. Onun ölkə Prezidenti olduğu dövrdə millət vəkili olmuşam, baş konsul vəzifəsinə təyin edilmişəm. Kitablarım da Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə çap olunmuş, pycsim tamaşaya qoyulmuşdur. R.Behbudov adına Mahnu Teatrında yubileyim, Respublika sarayında əsərlərimdən ibarət «Satira gecəsi» keçirilmişdir. Əziyyətimin bəhrəsini görəndə az da olsa

sevinmişəm. Ona görə də qəlbimdə həmişə Heydər Əliyevə minnətdar olmuşam. Qəlbimizi viran qoyan xəbəri eşitdiyim gecə böyük bir faciəni yaşadım. Demək olar, sabaha qədər televiziyaaların kanallarında Heydər Əliyev haqqında minlərlə kadra bir daha diqqətlə baxdım, onun haqqında söhbətləri dənə-dənə dinlədim, dəyərli nitqinə, məntiqli danışığına yenidən heyran kəsildim. İndi bunların hər biri bizim üçün nə qədər qiymətlidir. Neçə ay idi ki, hamımız onun xoş, nurlu simasına həsrət qalmışıq. Hamımız onun üçün danıxmışıq. Son xəbər bizi yandırır-yaxdı. Görün biz kimi itirdik!..

Biz Heydər Əliyevi hər gün yenidən tanıyırdıq. Hər yeni uğurumuz, nailiyyətimiz bu böyük insanı daha dərinəndən dərk etməyimizə əsas verir. Qələbə silsilələrimiz uzandıqca isə hər dəfə Heydər Əliyevi yenidən tanıyacaq, yenidən dərk edəcəyik. Ona görə də bu gün Heydər Əliyevə qiymət verməyə tələsməyək. Çünki onun xidmətlərini, fəaliyyətini malik olduğu ucalıqda qiymətləndirməyə hələ hazır deyilik. Zaman keçdikcə bu ucalığı daha yaxından görə biləcəyik. Zaman isə həmişə Heydər Əliyevin xeyirinə işləyib!..

BU GÜN YAŞADIĞIMA GÖRƏ HEYDƏR ƏLİYEVƏ MİNNƏTDARAM

Azərbaycanın 150 nəfər görkəmli incəsənət, ədəbiyyat xadiminə, başqa sahələrdə fəaliyyət göstərmiş insanların hərəsinə 1 milyon 500 min manat ömürlük təqaüd təyin etdim. Beş il bundan əvvəl belə bir imkanım yox idi. İstəyirdim, amma edə bilmirdim. Çünki imkanım, vəsait yox idi. İndi vəsait var, görürsünüz, birdən-birə nə qədər səxavətli oldum, 150 nəfərə o qədər təqaüd təyin etdim. Onların hər biri Azərbaycan ədəbiyyatının, incəsənətinin, mədəniyyətinin və bütün başqa sahələrinin tarixidir. Hər biri!

Heydər ƏLİYEV

Böyük ürəyin böyük səxavəti

Azərbaycanda ənənəsi möhtərəm Prezident Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət xadimlərinə göstərilən dövlət qayğısının miqyasını heç bir ölkədəki ilə müqayisə etmək olmaz. İntellekt sahibləri, tarix yaradan insanlar, xalq şairi Fikrət Qocanın təbirincə, dövlət başçısı Heydər Əliyevin özünün yetirmələri olaraq xalq və millət qarşısında xidmətlər göstərmiş, indi isə tənhalıq xəstəliyi – qocalıqla üzbəüz qalmış adamlardır. Məhz Prezidentimiz böyük ürəyinin böyük səxavəti ilə onları qocalıq, tənhalıq, xəstəlik və imkansızlıq qarşısında çarəsiz qalmaqdan qurtarıb ömürlük təqaüd kəsdii...

Böyük Rəsul Rzanın Azərbaycan ədəbiyyatına gətirdiyi yeni poeziya ənənəsindən rişələnilib özünəməxsus yaradıcılıq manerası formalaşdıran xalq şairi Fikrət Qoca da ölkə rəhbərinin qayğısı əhatəsində olan sənətkarlardandır. O, bu diqqəti Heydər Əliyevin bütün rəhbər həyatı boyu sadıq qaldığı əvəzsiz humanist xarakter kimi səciyyələndirdi: «Yadıma düşür, Heydər Əliyev respublika KP

MK-nın birinci katibi seçildikdən bir neçə gün sonra öncə ağsaqqal yazıçıları, növbəti dəfə isə 9 nəfər cavan yazıçı və şairi qəbul etdi. O, bizi çağırmağa da bilirdi. Amma görünür, ölkənin inkişafı çərçivəsində ədəbiyyatımızın gələcəyi də onu ciddi düşündürürdü. Onda Fikrət Qocanın bir adı var idi, vəssalam. Hər bir sahəni gözəl mütəxəssis kimi bilən bu insan, ən əsası, bizi öz gücümüzü inandırır və ədəbiyyatın, mədəniyyətin inkişafı barədə tövsiyələrini verdi, qayğılarımızla maraqlandı. İndi həmin 9 nəfərin hamısı prezidentin fərdi təqaüdcüsüdür.

**Heydər Əliyev siyasi görüşlərinə görə heç bir azərbaycanlının
ləkələnməsinə imkan verməyib**

– Möhtərəm Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri təyin olunanadək hələ bu vəzifədə bir nəfər də olsun azərbaycanlı çalışmamışdı. Bu həmin idarə idi ki, 30-cu illərdə çox-çox insanı haqsız yerə ya sürgünə göndərir, ya da güllələyirdi. Ancaq Heydər Əliyevin millətini və vətəninə sevnə vicdanı siyasi görüşlərinə görə bir nəfər belə azərbaycanlının həbs olunub ləkələnməsinə imkan vermədi, – söylədi Fikrət Qoca. – Deyə bilərlər, axı o dövr arxada qalmışdı. Əslində isə, sözün doğrusu, digər sovet respublikalarından fərqli olaraq, Azərbaycanı dissident yox idi. Çünki Heydər Əliyev bunu istəmir və vətəndaşlara qayğı ilə yanaşırdı. Amma bizim hər birimiz şeirimizə görə dissident ola bilirdik. O, həmin şəxsiyyət idi ki, qüdrətli dramaturq Hüseyn Cavidin nəşini Sibirin geniş, qarlı düzlərində qalmağa qoymadı – gətirib Vətən torpağına tapşırırdı. Mən daim dövlət başçımızın qayğısını öz üzərində görmüşəm. O, SSRİ-nin rəhbərlərindən biri olarkən ağır xəstəlik keçirdim. Bakıda həkimlər bir ay ömrüm qaldığını bildirmişdilər. Onda indiki Rusiya dünyanın yarısı idi. Müdrik siyasətçi mənim müalicəmlə xüsusi maraqlanırdı. Hətta Moskvada cərrahiyyə əməliyyatından qabaq şəxsən zəng vurub mənə ürək-dirək vermiş, «Qorxma, dünyanın ən yaxşı həkimini gətirmişəm» demişdi. Bu onun borcu deyildi. Sadəcə, ürəyi xalqına məhbəbbətlə dolu idi.

Mən kimə «sağ ol» deməliyəm?

Fikrət Qocanın Prezident Heydər Əliyevə həsr olunmuş iki şeiri var. Digər rəhbərlərə bir misra belə yazmayan şairi çox vaxt həmin şeirlərə görə müxalifət nümayəndələri ağır sözlərlə qınaq yerinə çevirirlər. «Cənab Prezidentə ilk şeirim qəzet səhifəsində nəzərə çarpmayan şəkilə verilsə də, onu «düşmənlər» daha tez görmüşdülər. Şeyrin misralarının baş hərfələrindən «Heydər Paşa, min il yaşa!» ifadəsi oxunurdu. Bu şeirlə mən müxalif dəstəyə deyirdim ki, ey «idiotlar», siz o kişi ilə oyun oynaya bilməzsiniz. O, siyasət şahmatının ən güclü qrossmeysteri, siz isə həvəskarsınız». Birisi mənə zəng edib demişdi: «Əşşi, Xəlil Rza öldü, amma sən hələ də yaşayırsan, ölməli sən idin». Dedim ki, Heydər Əliyev Prezident olmasaydı da, ona şeir yazacaqdım. Həmin bixəbər müxalifətçi qanmırdı ki, Xəlil Rza özü də Heydər Əliyev böyüklüyünü anlayıb görmüş və məndən əvvəl rəhbərə bir neçə şeir həsr etmişdi.

Prezidentim məni ölümdən qurtarıb, əməkdar incəsənət xadimi, xalq şairi fəxri adları verib, «Şöhrət» ordeni ilə təltif edib, nəhayət, fərdi təqaüdə layiq görüb. Heydər Əliyev Azərbaycanı xilas etdiyinə, həm də mənə göstərdiyi qayğıya görə İsa Qəmbərovamı sağ ol deməliyəm? AXC–Müsavat hakimiyyəti az qalmışdı ki, Yazıçılar Birliyini dağıdıb ləğv etsin. Amma

sonralar İsa Qəmbərov həbs olunarkən biz yazıçılar – Yusif Səmədoğlu, Anar və mən Baş prokurordan onun zəminə buraxılmasını xahiş etdik. O isə bir vaxtlar Yazıçılar Birliyini «düşmənlər yuvası» adlandırmışdı. Mən indiki müxalifətə mövqeyini və düşüncəsiz hərəkətlərini heç bir məntiqə sığmayan tərbiyəçilik sayıram. Müxalifətçi olan düşməncilikmi etməlidir?

Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi təcrübəsi, şübhəsiz ki, ölçüyəgəlməz bir məktəbdir. Bu qurucu insanı qocalmağa qoymayan, yaşadan xalqına sevgisi və məsuliyyət hissidir. Onsuz hər yerdən uzanan düşmənlər Azərbaycan dağıdır. Bu gün Azərbaycan rəlsə çıxmış qatardır və Heydər Əliyevsiz hər an dayana bilər!

Dəyanət BAYRAMOV,
«Azərbaycan»

VƏTƏN SEVGİSİ

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev həmişə ölkəmizin yaradıcı adamlarına xüsusi qayğı və ehtiramla yanaşmış. Hələ sovet hakimiyyəti illərində Heydər Əliyev Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin inkişafı üçün münbit zəmin yaradırdı. Azərbaycan o zaman böyük dövlətin – sovet imperiyasının tərkibində kiçik bir ölkə idi. Amma həmin vaxt dörd şair, üç bəstəkar, bir müğənni, bir memar, bir rəssam Sosialist Əməyi Qəhrəmanı kimi yüksək ad almışdı. 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev diqqətini birinci olaraq ədəbiyyat, mədəniyyət, bir sözlə, sənət adamlarına yönəltdi. Ulu öndərimiz fəaliyyəti böyü çalırdı ki, heç kimin əməyi unudulmasın. Hər bir sənət adamı öz şəxsi zəhmətinin bəhrəsini dadsın. Bu qiymətləndirmə müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilirdi. Böyük dövlət xadiminin diqqət və qayğı göstərdiyi, yaradıcılığını çox sevdiyi, şeirlərini məharətlə təhlilə çəkdiyi şairlərimizdən biri də Məmməd Araz idi.

«Sənət yarışında, söz yarışında yüzümüz bir Sabir deyilik hələ...» söyləyən xalq şairi Məmməd Araz iddialardan, rıya və yalanlardan uzaq bir ömür yaşayıb. Şairin ən böyük qazancı sənətdəki ucalığı və bənzərsizliyidir.

İlk misrasından üzü bəri anamız Azərbaycan haqqında elə şah misralar naxışlayıb ki, min illərdən belə Araz axa, Həkəri dayana, Kür çağlaya, axşamların, səhərlərin təkərləri dəyişə, fərq etməz. Məmməd Araz poeziyası yurdumuzun dağları kimi özəmətli və vətən sevgisi kimi sirli, sehrli, əfsunludur. Bu möhtəşəmliyin əsas səbəbi də şairin bir şeirində çox sərrast mənalıdır:

*Ucalıq, yenilməz dağlar varkən,
Şair, qayalara, dağlara söykən.*

Böyük şairimizin poeziyasının canı, qanı, məhveri Vətən eşqi, vətəndaşlıq amalıdır:

*Çox gözlü var torpağına kor baxır,
Dan yerinə bəbəyində tor baxır.
Yüz də çevir, min də ələ torpağı,
Nəmərdinən mərd yanaşı göyərdi.*

Sözü həqiqət olan Məmməd Arazın ən böyük qazancı sənətdəki bənzərsizliyidir. Bu möhtəşəmlikdən onun poeziyasına nəzər salanda Məmməd Araz bizim tək-tək şairlərimizdəndir ki, gələcəkdə onu heç bir tənə gözləmir. Öz şəxsiyyətini qorumağı bacaran şairin dillər əzbəri olan elə şeirləri var ki, bütöv bir elin ürəyinə mübarizə əzmi səpir:

*Ayağa dur, Azərbaycan!
Nə yatmışan, qoca vulkan,
Səninləyəm!
Ayağa dur, Azərbaycan!
Səninləyəm!
Səndən qeyri biz hər şeyi bölə billik!
Səndən qeyri biz hamımız ölə billik!*

Məmməd Araz sözün min bir rəngindən, gözəlliyindən vətənimizin rəsmini elə çəkib ki, şairin söz qüdrətinə heyrətlənməyə bilmirsən:

*Azərbaycan – qayalarda bitən bir çiçək,
Azərbaycan – çiçəklərin içində qaya.*

Yurdumuzun bundan gözəl qiyməti ola bilməz. Şair bədii sözün qüdrəti ilə bütövlükdə Azərbaycanın tablosunu yaradıb. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev şairin yaradıcılığını məhz bu məziyyətlərinə görə yüksək dəyərləndirərək demişdir: «**Məmməd Arazın poeziyası zamanın zirvəsində dayanır**». Bir fərəhli fakt da ürəyimizdə qürur doğurur ki, Heydər Əliyev müasir Azərbaycanın qurucusudur. Məmməd Araz da öz poeziyasında Azərbaycanın tablosunu yaratmış qüdrətli söz sahibidir. Bu böyük insanları birləşdirən, bəzən də bir simin üstündə kökləndirən səbəblərdən ən əsası da məhz Vətən sevgisidir:

*Vətən mənə oğul desə, nə dərdim,
Mamır olub qayasında bitərdim –*

söyləyən Məmməd Arazın illərdir ki, tuş olduğu ağrı-acılardan, xəstəlikdən sıyrılmasında qolundan çox dost əli yapışmış. Amma böyük şair həmişə bir etirafı dilə gətirməkdən sanki məhəvi təskinlik tapıb: «Mən həmişə Heydər Əliyevin qayğısını, diqqətini hiss etmişəm. Bir mən yox, bütün yazıçılar, şairlər, ziyahlar hamısı ondan razılıq edirdi. Bizim heç birimiz onun diqqətindən yayınmırdıq. Deyim ki, Heydər Əliyev ən gözəl və həssas oxucu idi. Heç unutmaram, «Dünya sənin, dünya mənim...» adlı şeirimə o, necə ustalıqla təhlil edərək qiymətləndirirdi. Əgər bir ölkənin başçısı sözü uca tutursa, yaradıcı insanların əməyini dəyərləndirirsə, onda həyatın, yaşamağın mənası daha da artır. Mən həmişə Heydər Əliyevin xeyrixah əlini üstümdə gördüm...»

1993-cü ilin payızında Dövlət Filarmoniyasında Məmməd Arazın 60 illik yubileyi qeyd olundu. Ümummilli liderimiz böyük məmnuniyyətlə o tədbirdə iştirak etdi, Məmməd Arazla görüşdü. Şairin poeziyası haqqında dəyərli fikirlər söylədi, qayğıları ilə maraqlandı. Şairin müğənni Niyaməddin Musayevin ifasında səslənən mahnılarını, xüsusilə də «Dünya sənin, dünya mənim...»i bəyəndiyini bildirdi.

1995-ci ildə üç xalq şairi – Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk və Məmməd Araz vətənin ən ali mükafatına – «İstiqlal» ordeninə layiq görüldülər. Ümummilli liderimizin təşəbbüsü və köməyi sayəsində Məmməd Araz ömür-gün dostu ilə birlikdə Almaniyaya müalicəyə göndərildi. Xalq şairinin yaşayışını daha da yaxşılaşdırmaq üçün ona yeni mənzil verildi. Bütün bunlar böyük rəhbərin xidmətləri idi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin səərəncamı ilə Azərbaycanın elm və təhsil, mədəniyyət, incəsənət, iqtisadiyyat, dövlət idarəçiliyi sahələrində böyük xidmətləri olan şəxslər prezident təqaüdünə layiq görüldülər. Fəxri təqaüdümlərin sırasında xalq şairi Məmməd Arazın adının olması bütün şeirsevərlərin qəlbindən xəbər verdi. Şairin poeziyasından könlümüzdə bir fərəh düşdü: «O səni yaradan Haqqa min şükür! Gözlərim sevindi bir gün də olsa...»

İstər-istəməz pıçıldayırsan: nə yaxşı dünyada Məmməd Araz var! Neçə itik gümanlarımızın ağrısına qovrulanda, yurd niskili ürəyimizi dələndə, kiminsə həsrəti ilə nəfəs-nəfəsə dayanmışımız məqamlarda şairin məlhəm şeirləri dadımıza yetir. Ölmüş günlərimiz sanki dirilir. Bir ürəyin zülmətində azanda Məmməd Araz şeiri ayılı yollar kimi üstümüzdə nur ələyir. Heç kimsə qalmayacaq dünyaya dünyada qalacaq nəğmələr qoşub Məmməd Araz.

Hər birimizin fəxrə dünyə ədəbiyyatı seriyasında gördüyümüz, duyduğumuz Məmməd Araz ən çox oxunan və sevilən şairdir. Onun poeziyasında 9 planetin hamısı görünür. «Mən kiməm, nəçiyəm» – bu sualı özünə çox vərəh Məmməd Araz poetik cavabını da oxucusuna ünvanlayır:

*Məni şerimdə göz, bir insan kimi,
Qəlbimdə nə varsa ona demişəm.
Anadan, bacıdan gizlətdiyimi,
Kağızdan, qələmdən gizlətməmişəm.*

Məmməd Araz təkcə vətən sevgisini vəsf etməklə kifayətlənməyib, onun sabahını da düşünüb. O, 30 ilə yaxındır ki, «Azərbaycan təbiəti» jurnalının redaksiyasına rəhbərlik edir. Bu illər ərzində təbiətin keşiyində dayanan, onun mühafizəsi naminə fəaliyyət göstərən bu mətbu orqan respublikamızda yeganə təbiət jurnalıdır. Müəyyən maliyyə çətinliyi bu jurnalın da taleyindən izsiz keçmədi. 2001-ci ilin dekabrında xalq şairi Rəsul Rzamin 90 illik yubileyində ümummilli liderimiz Heydər Əliyev Məmməd Arazla görüşüb söhbət etdi və «Azərbaycan təbiəti» jurnalı haqqında fikirlərini söyləyərək nəşrin yenidən fəaliyyət göstərməsi üçün xüsusi tapşırıq verdiyini bildirdi. Ulu öndərin göstərişinə əsasən jurnalın maliyyə problemləri həll edildi. Əlbəttə, Heydər Əliyevin qayğısı həmişə öz bəhrəsini verirdi.

Yazının əvvəlində söylədik ki, Məmməd Araz həmişə bir etirafı səmimiyyətlə edir: «Qollarımdan əlli min dost əli yapışmış. Onlardan ən güclüsü, xeyrixahı məhz Heydər Əliyevin əli idi». 2003-cü il dekabrın 12-də ağır bir xəbər xalq şairini də dərindən sarsıtdı. «Ədəbiyyatımız dayağını itirdi» söylədi. Öz səhhətinin nasazlığına əhəmiyyət verməyərək ulu öndərimizlə vidalaşmağa gəldi, uyuduğu torpağı dəfələrlə ziyarət etdi. Bu yurdun vətəndaşı kimi hər birimizin içində doğulan sarsıntı şairin misraları ilə qolumuzdan tutaraq bizi işıqlı sahlara çəkir. Heydər Əliyev bu yurdun özü kimi əbədidir.

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

HEYDƏR ƏLİYEV ƏZƏMƏTİNİ TAM DƏRK ETMƏK ÜÇÜN UZUN İLLƏR LAZIMDIR

*Azərbaycanın son 10 illik tarixinin fotosalmasını yaradan Prezidentin şəxsi fotoqrafı
Rafiq Bağırov özünü bu sənətdə Heydər Əliyevin yetişdirdiyi kadr sayır*

Prezidentin şəxsi fotoqrafı...

Bu vəzifə kimisi üçün ölkənin qeyri-rəsmi birinci fotoqrafı statusu, kimisinə görə böyük imtiyazlar verən post, bir qismin nəzərincə isə ağır məsuliyyət və peşəkarlıq tələb edən işdir. Sonuncu mülahizənin daşıyıcıları, əsasən, elə bu peşənin sahibləri olur.

Onları daim görürük, hər zaman fotoobyektivlərinin hədəfində olan şəxsin – prezidentlərin ətrafındadırlar. Düzgün rəkursu götürmək, ən vacib və effektiv anı tutmaq üçün böyük fədakarlıqlar göstərən bu peşəkarlar dövlət başçılarının xarakter xüsusiyyətlərini və səciyyəvi məziyyətlərini fotovariantda ərsəyə gətirirlər, bir sözlə, fotoobrazlarını yaradırlar. Onlar həm də həmin dövrün proseslərini bilavasitə tarixdə sənədləşdirirlər.

Təsədüfi deyil ki, şəxsi fotoqraf dövlət başçılarının zövqlərinin, istəklərinin və duyğularının bilicisi sayılır. Necə deyərlər, tarixin fotosalmasını yaradan bu peşə sahiblərinin fəaliyyəti hər cür tərifə və təqdirdə layıqdır.

Azərbaycanda da Prezidentin şəxsi fotoqrafı var – Rafiq Bağırov. Azərbaycan vətəndaşı böyük ehtimalla bu şəxsin adını bilməsə də, onun mövcudluğundan xəbərdardır. O, son 10 il ərzində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin, son aylarda isə Prezident cənab İlham Əliyevin daim yaxın ətrafında olaraq onların yerli və xarici görüşlərini, rəsmi danışıqlarını, ümumi götürsək, fəaliyyətlərini fotolentə alır. Çox əhəmiyyətli və tarixi missiya ilə məşğul olan bu adamı böyük çətinliklə özümüza həmsöhbət etdik. Fəqət Rafiq Bağırova peşəsini və onun məziyyətlərini müzakirə etməyəcəyik. Söhbətimizin mövzusu ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdir...

«...O, elə nəhəng, qüdrətli şəxsiyyət idi ki, onun haqqında danışmaq üçün də görək nəhəng insan və qüdrətli söz sahibi olasan. Mən isə yalnız onun fotoqrafı idim... Düzdür, bu iş mənə Heydər Əliyevin daim yanında olmaq və onu yaxından tanımaq imkanı verib. Ancaq yenə də Heydər Əliyev haqqında danışmağa çətinlik çəkirəm...»

Heydər Əliyevlə işləməyim sırf təsadüf nəticəsində oldu. 1993-cü ilin iyul ayı idi. Prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən Heydər Əliyevin şəkillərini çəkmək lazım idi. İlk günlər çəkilən fotolar Heydər Əliyevin xoşuna gəlməyibmiş. Bu vaxt mənə də dəvət gəldi. O vaxt dövlət televiziyasında kino lentlərinin aşkarlanması və montaj sexinin rəisi vəzifəsində çalışırdım. Bu dəvətə əvvəl etiraz etdim. Çünki o dövrdə özümü həvəskar fotoqraf sayırdım və hesab etdim ki, Heydər Əliyev kimi nəhəng bir insanın portretini çəkmək kimi məsuliyyətli işi bacara bilmərəm. Lakin həmin dönmədə Bakıda ən müasir fotoaparatura məndə idi. Buna görə də son anda dəvətə razılaşdım.

Heydər Əliyevlə ilk dəfə onun iş otağında – Milli Məclis Sədrinin kabinetində görüşdük. Bir xeyli şəkil çəkdim. Bir neçə gündən sonra hazır fotoları Heydər Əliyevə təqdim etdim. Bütün şəkillərə diqqətlə baxdıqdan sonra əksəriyyətini bəyəndi. Və son sözünü özünə xas tonda

dedi: «Sən mənimlə işləyəcəksən». Bir anlığa duruxdum. Qeyri-ixtiyari «axı mən başqa yerdə işləyirəm» dedim. Üzümə diqqətlə baxaraq bir az yüksək tonda sözünü yenidən təkrarladı: «Sən mənimlə işləyəcəksən!»

Beləliklə, 1993-cü ildən işim və taleyimi bu görkəmli şəxsiyyətə bağladım...»

* * *

Rafiq Bağırova tanıyanlar onun ziyalılığını ən qabarıq keyfiyyəti kimi səciyyələndirirlər. «Rafiq müəllim adı fotoqraf deyil, o bu texniki vəzifədə yüksək peşəkarlıqla yanaşı, həm də insani, duyğulu hisslər, alicənablıq nümayiş etdirir, əslində, Heydər Əliyevin seçdiyi şəxsi fotoqraf başqa cür ola da bilməz» – bu mülahizə 56 yaşlı həmsöhbətimizi yaxından tanıyan şəxslərin yekdil rəyidir.

O, fotoqraf sənətini reportyorluğa bənzədir və onu müəyyən qədər jurnalistikaya da bağlayır. Özü foto ilə həvəskar kimi məşğul olsa da, hələ uşaqlıqdan bu sənətə bağlı olub. Bəlkə də bunun səbəbi jurnalist ailəsində böyüməsi imiş. Atası Hidayət Bağırov Azərbaycanın sayılan seçilən jurnalistlərindən olub, uzun müddət «Kommunist» qəzetində ən nüfuzlu şöbələrdən birinə – təbliğat və təşviqat şöbəsinə rəhbərlik edib. Son iş yeri isə «Elm və həyat» jurnalının baş redaktorluğu olub.

Həmsöhbətimiz özü isə Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirib. Müxtəlif vəziyyətlərdə çalışıb. Qeyd etdiyi kimi, son iş yeri dövlət televiziyasında sex rəisi olub. Son 10 ili isə

... Hazır fotoları Heydər Əliyevə təqdim etdim. Bütün şəkillərə diqqətlə baxdıqdan sonra əksəriyyətini bəyəndi. Və son sözünü özünə xas tonda dedi: «Sən mənimlə işləyəcəksən». Bir anlığa duruxdum. Qeyri-ixtiyari «axı mən başqa yerdə işləyirəm» dedim. Üzümə diqqətlə baxaraq bir az yüksək tonda sözünü yenidən təkrarladı: «Sən mənimlə işləyəcəksən!»

Azərbaycan tarixini sənədləşdirməklə məşğuldur. Prezidentin şəxsi fotoqrafı vəzifəsini məsuliyyətli və ağır iş sayır. Ancaq bildirir ki, Heydər Əliyevlə işləməyinə görə aldığı müsbət enerji, həmçinin şərəf hər zaman bütün çətinlikləri dəf edib.

Prezidentin xarici səfərləri çərçivəsində 60-dan artıq ölkədə olmaq imkanı qazanıb. Bütün ölkələrdə də daim həmin dövlətin başçısının şəxsi fotoqrafı ilə təmasda olmağa çalışıb. Bu isə müqayisə aparmaq üçün ona münbət şərait yaradıb. Bu müqayisələrin nəticəsi olaraq Rafiq Bağırov hesab edir ki, Heydər Əliyev digər həmkarlarından həm də fotoya həssas, əlahiddə münasibətlə də fərqlənib.

1994-cü ilin iyun ayında Məkkəyə səfərimiz zamanı Səudiyyə Ərəbistanının kralı yalnız Heydər Əliyevə olan böyük hörmətinə görə Azərbaycan nümayəndə heyətinə Kəbənin içini ziyarət etmək icazəsini verdi.

Bəli, Heydər Əliyev bütün bağlı qapıları açmaq gücündə idi...

* * *

«...Heydər Əliyevin foto ilə bağlı həm tələbi çox yüksək idi, həm də zövqü daim müasir və konkret olurdu. O, hər səfərdən, görüşündən, hətta istirahətindən sonra da çəkilən şəkillərə diqqətlə baxır, onları təhlil edir və müvafiq tövsiyələrini verirdi. Mən ilk vaxtlar çox düşünürdüm ki, Heydər Əliyevin fotoya belə xüsusi münasibətinin səbəbi nədir? Səbəbini sonralar özüm üçün aydınlaşdırdım. Prezident həmişə şəkillərə tarixi sənəd kimi baxırdı və buna görə də onların bütün dövrlər üçün aktual, zövqlü olmasına xüsusi əhəmiyyət verirdi.

Bir məqama toxunmaq istəyirəm. İlk aylarda bir görüşdən təqribən 7-8 şəkil çəkirdim. Heydər Əliyev daim şəkillərə baxır, sonra mənə baxır, lakin heç nə demirdi. Ancaq hiss edirdim ki, Prezidentin nə isə bir narazılığı var. Bir gün o, narazılığını çox kəskin formada ifadə etdi: «Rafiq, sən niyə belə az şəkil çəkirsən, bilmirsən ki, bu görüşlərin hər biri tarixi görüşdür?! Bu görüşlərin hər biri tariximizdə qalacaq görüşlərdir. Ancaq sən tariximiz üçün cəmi 5-6 şəkil çəkirsən. Çəkdiyənlər bu gün üçün kifayətdir, bəs sabah?» Bu irad fəaliyyətimin uğurlarına böyük təkan verdi.

Ümumiyyətlə, mən özümü Heydər Əliyevin foto sənətindəki kadrları sayıram. Bəli, Heydər Əliyev mənim müəllimim idi. O, foto ilə bağlı bütün incelikləri bildirdi və məni daim yeniliklərə – yeni yanaşmaya sövq edirdi. Bununla kifayətlənməyərək mənim zövqümü də öz zövqünə uyğunlaşdırır, yaradıcı inkişafıma təkan verirdi.

Prezident çox həssas insan idi. Mən Heydər Əliyevi hiss edirdim. Özü də yalnız fotoobektivimin hədəfi kimi yox...»

* * *

Rafiq Bağırov son sözlərini əsaslandırmaq üçün xeyli fakt sadalayır. Heydər Əliyevin misilsiz şəxsi keyfiyyətləri, prinsipliliyi, səmimiyyəti, humanizmi, qayğıkeşliyi, Azərbaycanın maraqlarını və mənafeyini daim uca tutmağı, hətta xarici dövlət başçıları da heyran edən xarizması barədə yorulmadan danışan həmsöhbətimizin yekun rəyi budur: «Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin qüdrətini, onun Azərbaycana bəxş etdiyi yeni həyatın mahiyyətini hələ tam mənasında dərk edə bilmir. Əslində, bu, mümkün də deyil! Heydər Əliyev əzəmətinə qavramaq, tam dərk etmək üçün uzun illər lazımdır!»

Rafiq Bağırovun Heydər Əliyevi xarici səfərlər müddətində daha yaxından tanımaq şəraitinin və şansının sayı yüzlərlə ölçülür. Bu baxımdan da deyir ki, Heydər Əliyevin əsas xarakterik xüsusiyyəti olan sadəlik və qayğıkeşlik səfər müddətlərində daha qabarıq təzahür edirmiş. Prezident onu müşayiət edən heyətin hər bir üzvünün gecələdiyi otelin vəziyyəti, onların istirahəti, qidası ilə daim, özü də diqqətlə maraqlanırdı. Səfər müddətində nümayəndə heyətinin hətta ən kiçik rəngli texniki işçisi də Heydər Əliyevin qayğısını görürdü.

Qüdrət sadəliklə əhatələndə daha ali, uca olur, Heydər Əliyev kimi!

Rafiq Bağırov Heydər Əliyevin jurnalistlərə həssas münasibət bəsləməyini də çoxsaylı faktlarla xatırlayır. Deyir ki, Prezident ağıllı, peşəkar, dövlət mənafeyini uca tutan jurnalistləri çox sevirdi, onlarla ünsiyyətdən doymurdu. Ümumiyyətlə isə daim jurnalistlərin əhatəsində olurdu. Onların vəziyyətləri ilə maraqlanırdı, şəxsi problemlərinin həlli ilə bağlı tapşırıqlar verirdi. Xarici səfərlərə isə heç bir Prezident Heydər Əliyev qədər jurnalist aparmırdı.

Həmsöhbətimiz «Heydər Əliyevdə yersiz heç nə yox idi» deyir. Və əlavə edir ki, o, bir insan olaraq nə qədər tam və bitkin idisə, davranışında, rəftarında, fəaliyyətində də bir o qədər əhatəli və səmimi idi. Prezidentin şəxsi fotoqrafı bu xüsusiyyətlərinə görə Heydər Əliyevin xarici dövlətlərdə də böyük rəğbət qazandığını əsaslandırmaq üçün yenə faktlara müraciət edir. Onların isə sayı-hesabı yoxdur...

* * *

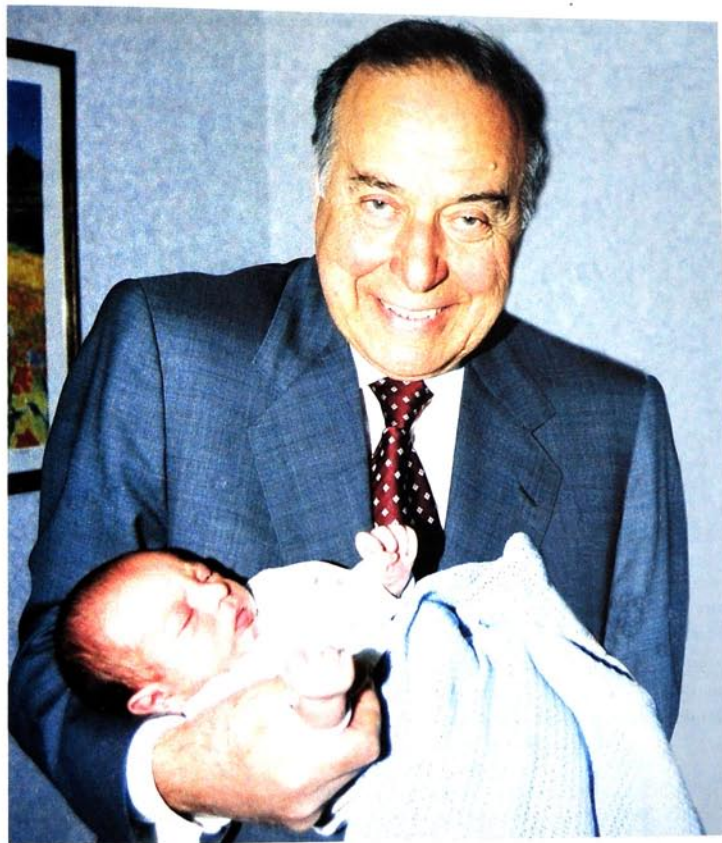
«...Heydər Əliyev Azərbaycanı dünyada öz nüfuzu, qətiyyəti, diplomatik qabiliyyəti sayəsində tanıtdırdı. Bəlkə də bu fikir kimlərdəsə təəccüb yarada bilər. Ancaq 10 il ərzində daim Heydər Əliyevi müşayiət edən bir şəxs kimi tam əminliklə deyirəm, Azərbaycan beynəlxalq miqyasda ilk olaraq Heydər Əliyevə görə qəbul edilib.

1993-cü ildə Fransada ilk rəsmi səfərdə olanda istirahət müddətində şəhər gəzintisinə çıxdıq. Təmasda olduğumuz fransızlardan heç biri Azərbaycanı tanımırdı. Sonrakı aylarda digər dövlətlərdə də eyni münasibəti gördük. Ancaq bir neçə ildən sonra xarici ölkələrdə həmsöhbət olduğumuz yerli sakinlər artıq Azərbaycan haqqında məlumatlı olduqlarını deyir və prezidentimizi gören kimi tanıyaraq ona yaxınlaşırdılar. Heydər Əliyev hansısa bir italyanın, amerikalının, çinlinin Azərbaycan haqqında bilgileri olmasını böyük qürur hissi ilə qarşılayırdı və bunu bizə dövlətimizin uğuru kimi göstərirdi.

Heydər Əliyev fəaliyyəti müddətində xarici dövlət və hökumət başçıları, həmçinin dünya siyasətini müəyyənləşdirən görkəmli dövlət xadimləri ilə minlərlə görüş keçirib. Bütün danışıqlarda təşəbbüskarlıq, söhbətin istiqamətini müəyyənləşdirmək imkanı həmişə Heydər Əliyevdə olurdu. Hamı onun təcrübəsi, nüfuzu ilə hesablaşırdı. Dünyanın fəvqəldövlətlərinin rəhbərləri, ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların başçıları ilə görüşlər gözlərim özümdən indi kino lenti kimi keçir. Mən yalnız bir tarixi faktı yada salmaq istəyirəm.

2000-ci ilin sentyabr ayında Prezidentin ABŞ-a rəsmi səfəri oldu. Çox məhsuldar danışıqlar, görüşlər keçirildi. Səfərin sonuna yaxın Heydər Əliyevin keçmiş prezident Corc Buş-ata ilə qeyri-rəsmi görüşü oldu. Bir məqamı yada salım ki, həmin görüşü o vaxt tam əksəriyyət riskli addım sayırdı. Çünki iki aydan sonra həmin dövlətdə prezident seçkiləri keçirilirdi və Corc Buş-oğul da əsas namizədlərdən biri sayılırdı. Sosioloji sorğuların nəticələrinə görə, Albert Qor ondan yüksək səsə malik olduğundan belə hesab edirdilər ki, Heydər Əliyevin ata ilə görüşü oğula dəstək sayıla bilər və bu, A.Qorun prezident seçiləcəyi təqdirdə Azərbaycan – ABŞ münasibətlərinə zərbə vurur. Ancaq Heydər Əliyev Heydər Əliyev olmazdı ki, hər şeyi əvvəlcədən müəyyənləşdirib belə riskə getsin.

Görüş yüksək səviyyədə baş tutdu. Corc Buş-ata şəxsi kateringini özü sürərək malikanəsindən 30 km kənarda bizi qarşıladı və Prezidentimizi kateringində evinə apardı. Bu, həmin ölkənin praktikasında ən böyük hörmətin təzahürü sayılır. Malikanədə isə Heydər Əliyevi vaxtı ilə Buş administrasiyasında işləmiş (onlar sonradan mövcud prezidentin administrasiyasında da yüksək vəzifələr tutdular) görkəmli dövlət xadimləri qarşıladılar. 7 saatdan artıq Buş ailəsinin qonağı olduq. Danışıqlardan sonra böyük ziyafət verildi. Səfərin uğurları çox oldu, ancaq ən böyük nailiyyəti iki aydan sonra Corc Buş-oğulun prezident seçilməsi ilə yaşadıq. Heydər Əliyevin necə böyük siyasətçi olduğunu onda da gördük.

Prezident bu görüşə, sözün həqiqi mənasında, qaça-qaça gedirdi. Nəvəsini ona təqdim edəndə gözləri yaşardı və çox təntənəli, yüksək, bir qədər də kövrək səslə dedi: «Mən bu uşağın adını HEYDƏR qoyuram». Otaqda olan hər kəsin gözləri yaşarmışdı. Həmin anlarda çox təsirləli şəkillər çəkdim. Həm də onunla fəxr edirəm ki, kiçik Heydər Əliyevin ilk şəklini mən çəkmişəm.

... Hamımız narahat idik, istəyirdik ki, Prezident heç olmasa bir neçə müddətə istirahətə getsin, özünü, səhhətini qorusun. Ancaq Heydər Əliyev bu narahatlıqları müşahidə edərək deyirdi ki, hələ tamamlanmamış işlər çoxdur, xalq məni dincəlmək üçün seçməyib, işləmək üçün seçib, Azərbaycanın problemləri qala-qala məni öz qayğıma qalmağa haqqım çatmır.

İki ildən sonra ABŞ-a növbəti rəsmi səfərdə Heydər Əliyev prezident Corc Buş-oğulla görüşdü. O, dövlət başçımızı qucaqlayaraq «Sizin haqqınızda atam mənə çox xoş sözlər deyib, o, Sizi unutmur və böyük salamlarını göndərir» dedi.

Heydər Əliyevin nüfuzuna olan hörməti bütün xarici ölkələrdə gördüm. Bu ehtirama görə Heydər Əliyevə hər cür müsbət istisnalar edirdilər. Məsələn, 1994-cü ilin iyun ayında Məkkəyə səfərimiz zamanı Səudiyyə Ərəbistanının kralı yalnız Heydər Əliyevə olan böyük hörmətinə görə Azərbaycan nümayəndə heyətinə Kəbənin içini ziyarət etmək icazəsini verdi.

Bəli, Heydər Əliyev bütün bağlı qapıları açmaq gücündə idi...»

Heydər Əliyev daim ehtiramla qarşılanıb – ölkəsində də, xaricdə də. Buna səbəb isə bu böyük azərbaycanlının malik olduğu səmimiyyət idi.

Səmimiyyət Heydər Əliyevin bütün yaşamı boyu ən güclü silahı oldu!

Rafiq Bağırov deyir ki, Heydər Əliyevin özünün də ünsiyyətdə olduğu insanlardan, məmurlardan umduğu ilk tələb məhz səmimiyyət imiş. Bu tələb ödənməyəndə isə nə ünsiyyət yaranarmış, nə də söhbət alınarmış. Prezidentin şəxsi fotoqrafı bu mövzuda yüzlərlə faktın şahidi olduğunu qeyd edərək özünün də dəfələrlə səmimiyyət, həqiqət imtahanı ilə üzləşdiyini xatırlayır. «Bir dəfə Prezidentin göstərişini müəyyən texniki problemlər baxımından bir neçə gün gecikdirdim. Xəbər verdilər ki, Heydər Əliyev səni təcili yanına çağırır, özü də yaman əsəbidir. Tapşırığı cəmi 10–15 dəqiqə ərzində yerinə yetirərək Prezidentin kabinetinə daxil oldum. Yaman əsəbiləşmişdi. Heç göstərişinin icrasına baxmadan əsəbi səsle soruşdu: «**Tapşırığı nə vaxt yerinə yetirmisən**». Bir anlıq düşündüm ki, bağlısınması çətin olan səhvə yol vermişəm və gərginliyi yumşaltmaq üçün həqiqəti gizlədə də bilərəm. Ancaq anladım ki, qarşımdakı Heydər Əliyevdir. Həqiqəti dedim: «15 dəqiqə əvvəl». Anı fikrə getdi və dedi: «**Bir də səhlənkarlıq etmə, sonuncu dəfə olsun**». Bu çətin söhbətdən sonra anladım ki, məni yalnız səmimiyyətim xilas etdi...»

Həmsöhbətimiz Heydər Əliyevin ən duyğulu anlarını da fotolentə köçürmək imkanı qazanıb. Prezident xarakter etibarən ciddi olduğu qədər də zarafatçı idi. Onun zarafatları, kinayələri olduqca mənalı və məntiqli olub. Heydər Əliyevin qəhqəhə çəkərək ucadan gülməsinə isə çox az adam görüb. 2000-ci ilin dekabr ayının 30-da «Bakılı oğlanlar» Şən və Hazırçavablar Klubunun üzvləri ilə keçirilən görüşdə Prezident klubun konsertlərini xatırlayaraq 3–4 dəqiqə dayanmadan ürəkdən güldü. Heydər Əliyev həтта fikrini davam etdirə də bilmirdi və gülüşdən gözləri yaşarmışdı. Bu anlar fotoda öz əksini çox effektiv alırdı.

Prezidentin kədərli çöhrəsindəki göz yaşları da şəxsi foto arxivdə yəticəndir. Zərifə xanımın məzarını, eləcə də Şəhidlər xiyabanını ziyarət zamanı adətən Heydər Əliyevin gözləri dolurdu. Prezidentin sevinc göz yaşları isə daha çoxdur. «Əsrin müqaviləsi»nin imzalanması, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin təməlinin qoyulması mərasimlərində, eləcə də ordu birləşmələri ilə tanış olarkən və onların hərbi təlimlərini görərək Heydər Əliyevin çəkilən şəkildə onun qürur və fəxrətdən doğan sevinc göz yaşlarını aydın görmək olar.

Bu qəbildən Heydər Əliyevin bir fotosunun maraqlı tarixçəsi var...»

«...1997-ci ilin avqust ayının ilk günləri idi. Prezident ABŞ-da rəsmi səfərdə idi. Bill Klintonla görüşdən sonra Hyustonla gəldik. Və burada olanda şad xəbər aldım: Heydər Əliyev növbəti dəfə baba olmuşdur. Prezident hədsiz sevinc içərisində idi. Nümayəndə heyətinin bütün üzvləri ilə görüşdü, onların təbriklərini qəbul etdi. Mən son illər ərzində Heydər Əliyevin bu qədər sevincinin şahidi olmamışdım. O, Bakıya dönrəkən yolüstü Londonda dayandı və yeni doğulmuş körpənin olduğu klinikaya gəldi.

Prezident bu görüşə, sözün həqiqi mənasında, qaça-qaça gedirdi. Növəsini ona təqdim edəndə gözləri yaşardı və çox təntənəli, yüksək, bir qədər də kövrək səslə dedi: «**Mən bu uşağın adını HEYDƏR qoyuram**». Otaqda olan hər kəsin gözləri yaşarmışdı. Həmin anlarda çox təsirli şəkillər çəkdim. Həm də onunla fəxr edirəm ki, kiçik Heydər Əliyevin ilk şəklini mən çəkmişəm.

Heydər Əliyev bütün nəvələrini hədsiz dərəcədə sevirdi. Ancaq sonuncu nəvəsinə – kiçik Heydərə daha çox bağlı idi, adını daşıyan bu körpənin mövcudluğu ilə daim fəxr edirdi».

* * *

Rafiq Bağırov deyir ki, Heydər Əliyev onu həmişə heyrətləndirib – özəməti, insanlarda inam, etimad yaratmaq qabiliyyəti, ekstremal situasiyalardan ani olaraq çıxış yolları tapmaq məharəti ilə, bir də demək olar ki, bütün sahələr üzrə mütəxəssis səviyyəsində bilgilərə sahib olmaq bacarığına görə.

...Həyatı çox sevirdi. Heydər Əliyevin hələ gerçəkləşməmiş xeyli planları var idi, ümid edirdi ki, ömür vəfa edəcək və o, hələ çox illər Azərbaycan xidmət göstərəcək.

Sonuncu arqumenti ilə bağlı həmsöhbətimiz qeyd edir ki, Heydər Əliyev rəssamla rəssam, ədəbiyyat xadimləri ilə şair və yazıçı, alimlərlə mütəxəssis, zəhmətkeşlərlə sadə vətəndaş kimi danışırdı. Bir sözlə, hər kəsin dilini və hər sahənin əsas məziyyətlərini çox mükəmməl bilirdi. Rafiq Bağırov deyir ki, Heydər Əliyev dövlət iqamətgahlarının arxitektura, interyer tərtibatını da özü vermiş. Prezident hələ bir neçə onillik öncə layihəsinin hazırlanmasında bilavasitə iştirak etdiyi «Ulduz» sarayının tikintisində on xırda detallara da peşəkar yönümdən yanaşmış. Nəticə etibarı ilə bu saray çox zövqlə tikilərək milli koloritin və sivil yönümlü dizaynın elə effektiv harmoniyasını yaratmış ki, hətta xarici nümayəndə heyətləri də bu binanı heyranlıqla seyr etməmişlər.

«Heydər Əliyevin yaşadığı məkanda, ətrafında həmişə milli dəyərləri əks etdirən atributlar olardı. Zuğulbadakı iqamətgahların birində təsadüfən mən səkkizgüşəli ulduzun əks olunduğunu gördüm. Baxan kimi məlum olurdu ki, ulduzun bu binada yerləşdirilməsinin bir neçə onillik tarixi var. Sonra dəqiqləşdirdim ki, həqiqətən də Azərbaycanın tarixi atributu olan, ancaq sovet hakimiyyəti tərəfindən xatırlanması yasaq edilən səkkizgüşəli ulduz birbaşa Heydər Əliyevin iştirakı ilə ötən əsrin 70-ci illərinin sonlarında burada özünə məkən tapıb. Bu, Prezidentin Azərbaycanın tarixinə, keçmişinə nə dərəcədə ehtiram bəslədiyini, əhəmiyyət verdiyini göstərən minlərlə faktdan yalnız biridir».

Həmsöhbətimiz mövzunu davam etdirərək bildirir ki, Heydər Əliyev Səttar Bəhlulzadənin vətəndaşlarda olan rəsmlərini böyük çətinliklə əldə edib bu irsin itkisinin qarşısını aldı. İqamətgahlarının istisnasız olaraq hamısında Səttar Bəhlulzadənin və digər rəssamların şəkilləri görkəmli yerlərdən asılırdı. Prezident bu rəsm əsərlərini xaricdən gələn qonaqlara daim böyük iftixar hissi ilə göstərirdi, onların müəllifləri haqqında qürur hissi ilə məlumat verirdi.

Heydər Əliyev belə Prezident idi...

* * *

«...Heydər Əliyev çox güclü insan idi, həm mahiyyətə, həm də fiziki baxımdan. Yaş fərqimiz olsa da, onunla ayaqlaşmaq, Heydər Əliyev kimi gərgin və məhsuldar iş rejiminə malik olmaq mənim üçün, eləcə də digərləri üçün olduqca çətin idi. Təsəvvürünüzə gətirən ki, hansısa bir xarici ölkəyə rəsmi səfərə gedəndə Prezidentin hər gün azı 5 görüşü, bir rəsmi ziyafət məclisi, 2-3 çıxışı olurdu. Bütün nümayəndə heyəti yorulurdu. Ancaq Heydər Əliyev yənə də sux, gümrəh, yumor hissi isə ənənəvi formada olurdu.

Yorulmadan, istirahət etmədən işləyirdi. Mən Heydər Əliyevin nə vaxt istirahət etdiyi barədə düşünəndə bu mövzu ilə bağlı bir fakt belə tapmağa çətinlik çəkirəm. Çünki bu insan hətta bağ iqamətgahlarında olanda, ailəsi, nəvələri ilə dincələndə də yanında tanış olmaq üçün xeyli rəsmi sənəd saxlayır, demək olar ki, hər saat məmurları ilə telefon əlaqəsi vardır, müvafiq göstərişlərini verirdi. Zarafatla, əslində isə çox ciddi olaraq deyirdi ki, mənim üçün ən mənalı istirahət yaxşı və məhsuldar işləməkdir.

...Həyatı çox sevirdi. Heydər Əliyevin hələ gerçəkləşməmiş xeyli planları var idi, ümid edirdi ki, ömür vəfa edəcək və o, hələ çox illər Azərbaycana xidmət göstərəcək. Mən, demək olar ki, Heydər Əliyevi özüm üçün hər gün yenidən dərk edirdim, o, mənim üçün hər an yenidən kəşf olunurdu. Ötən il aprelin 21-də Respublika sarayında baş verən məlum hadisədən

sonra Heydər Əliyevi yenidən tanıdım. Onun həmin gün zala yenidən qayıtması və bununla tariximizdə növbəti kişilik, əzəmət nümunəsi həkk etməsi bütün vətəndaşlarımızın gözündə bu əylməzlik simvolunu bir daha ucaltdı. Ali Baş Komandanın ağrıdan, daha doğrusu, ölümdən belə qorxmadan yenidən meydana qayıtması onun əsgərinə, zabitinə ünvanladığı qeyrət nümunəsi, unudulmayacaq örnək idi.

Mən çox az insanın gördüyü məqamların – aprelin 22-dən iyulun 8-dək, Prezidentin tibbi müayinədən keçmək üçün Ankaraya getdiyi günə qədər nə cür işlədiyinin canlı şahidiyəm. Hamımız narahat idik, istəyirdik ki, Prezident heç olmasa bir neçə müddətə istirahətə getsin, özünü, səhhətini qorusun. Ancaq Heydər Əliyev bu narahatlıqları müşahidə edərkən deyirdi ki, hələ tamamlanmamış işlər çoxdur, xalq məni dincəlmək üçün seçməyib, işləmək üçün seçib, Azərbaycanın problemləri qala-qala mənim öz qayğıma qalmağa haqqım çatmır. Belə fədakar azərbaycanlı idi Heydər Əliyev...

Iyulun 8-də Ankarada təyyarə trapından düşəndə onun şəkillərini çəkdim. Yenə də gülürüz və şux idi. Bu fotolar Heydər Əliyevin çəkilən son şəkilləri idi».

* * *

Bəli, bu fotolar Heydər Əliyevin çəkdiyi sonuncu kadrlardır. Taleyin bu acı faktı da Rafiq Bağırovun qismətinə yazılıbmış. Həmsəhbətimiz iyul ayından etibarən intizarını bütün vətəndaşlarımızın həsrətinə qovuşduraraq Heydər Əliyevin yolunu gözləyirmiş. Bu müddət ərzində xeyli tarixi anları fotonun yaddaşına köçürmək imkanı da qazanıb.

31 oktyabrda Heydər Əliyev siyasi kursunun növbəti qələbəsini təmin etmiş cənab İlham Əliyevin Prezident kimi andiçmə mərasimindən çəkdiyi fotoları da Rafiq Bağırov «tariximizin ən şərəfli anlarının ən dəyərlili şəkilləri» kateqoriyasına aid edir. Ancaq həmin gün hər kəsin ürəyində gözdirdiyi niskil – bu tarixi mərasimdə səhhətinə görə Heydər Əliyevin iştirak etməsi həmsəhbətimizi də ağrıdan məqamlardan olub.

Rafiq Bağırov da Heydər Əliyevi qarşılaşmağa cidd-cəhdlə hazırlaşdı. Ötən illərdə olduğu kimi, böyük izdihamın müşayiətilə Heydər Əliyevin öz iqamətgahına gedəcəyi anda çəkilən şəkillərin həsrəti ilə yaşayırdı Rafiq müəllim...

* * *

«Dekabrın 12-də Prezident İlham Əliyevin Cenevrəyə səfərindən qayıdırdıq. Bu dəhşətli xəbəri mən Bakı hava limanında eşitdim. Şokdan bir müddət ayılmadım. Dünyada özümə ən yaxın həmdəm, əziz adam saydığım bir insanın itkisini qəbul edə bilmirdim. Ötən 10 il gözlərim qarşısından bir kino lenti kimi keçdi. Bu illər tək mənim Heydər Əliyev dühasına hər an yenidən heyran olduğum zaman kəsiyi deyildi, bu illər həm də Azərbaycanın inkişaf etdiyi, qüdrətləndiyi, həmçinin dünyada vətənimizin Heydər Əliyev şəxsiyyətinin timsalında qəbul edildiyi möhtəşəm bir dövr idi.

Dekabrın 15-də Azərbaycanda görünməmiş izdiham yaşandı. Mən bu anları indi çəkdiyim şəkillərin fonunda mütəmadi olaraq yenidən xatırlayıram. Azərbaycan xalqı Heydər Əliyev üçün dünya təcrübəsində ən təsadüf edilən ümummilli vida mərasimi təşkil etdi. Və bu vida

Iyulun 8-də Ankarada təyyarə trapından düşəndə onun şəkillərini çəkdim. Yenə də gülürüz və şux idi. Bu fotolar Heydər Əliyevin çəkilən son şəkilləri idi».

mərasimi artıq 40 günə yaxındır ki, davam edir. Şübhəsiz ki, xalqın baş ziyarətgahına çevrilən bu müqəddəs məkanda insan izdihamı daim – Azərbaycan durduqca davam edəcək.

Əminəm ki, Heydər Əliyev zaman keçdikcə öz həqiqi qiymətini tam alacaq, illər ötdükcə ümummilli liderimizə bəslənən ehtiram, minnətdarlıq artacaq və bu böyük şəxsiyyət bizim üçün daha qiymətli olacaq. Transmilli layihələr reallaşdıqca, ümummilli problemlərimiz həll edildikcə, əhalinin sosial durumu yaxşılaşdıqca, bir sözlə, Heydər Əliyev siyasi kursunu layiqincə davam etdirən cənab İlham Əliyev hər yeni nailiyyət qazandıqca Azərbaycan xalqının öz əbədi liderinə bəslədiyi məhəbbət də möhkəmlənəcək.

...Mən Heydər Əliyevi indi də çəkirəm, ancaq göz yaşları ilə, özü də Fəxri xiyabanda. Sevimli xalqı, dostları, ailəsi və bir də adını daşıyan Heydər Əliyev yenə də ümummilli liderimizin qarşısında ehtiramlarını nümayiş etdirirlər. Bu həssas anları çəkəndə sanki yenə də canlı Heydər Əliyevi fotonun yaddaşına köçürürəm.

Əslində, Heydər Əliyev mənim üçün həmişə canlıdır».

Bu, Heydər Əliyevin ən çox sevdiyi fotosəkil idi.

Bu, bütün ömrünü Azərbaycana foda etmiş Heydər Əliyevə həyatının cəmi 10 ilini bağlamış bir insanın bitib-tükənməz xatirələrinin kiçik fraqmentləri idi. Azərbaycan tarixinin ən qiymətli foto salnaməsini yaratmış Rafiq Bağırov üçün Heydər Əliyev barəsində danışmaq olduqca çətindir. Dediyinə görə, indiyədək sentimentallıqdan nə qədər uzaq olsa da, son aylarda çox dəyişib, yaman kövrək olub. Heydər Əliyev barədə düşünərkən isə göz yaşlarını daim təbəssüm müşayiət edir. Zətan, Rafiq Bağırovun bu hissləri digər azərbaycanlıların duyğularından nə ilə fərqlənir ki? Heydər Əliyev itkisi göz yaş, işıqlı xatirəsi isə təbəssümlə anılır, axı dahilər qəlblərdə məhz bu cür yaşayır.

1993-cü ilin iyulu və 2003-cü ilin 8 iyulu...

Bu zaman kəsiyini əhatə edən bir milyondan artıq foto və sadə bir fotoqrafın dünyanın Ən Böyük Azərbaycanlısı barədə əbədiyaşar xatirələri...

Və bir də «Heydər Əliyev mənim həyatımda...» ifadəsi ilə başlayan sonsuz cümlələr...

Prezidentin şəxsi fotoqrafının iş otağının bu müsbət aurası milyonlarla azərbaycanlının qəlbində yaşayan xoş xatirələrə necə də bənzəyir...

İxtiyar HÜSEYNLİ,
«Azərbaycan»

BİR ÖMRÜN «SƏNSİZ»LİYİ

Bu gəlimli-gedimli dünyada beş addımlıq ömür yolunu başa vuran elə insanlar var ki, onların adları ilə bağlı qalan hər şey hamı üçün əziz bir xatirəyə, nişanəyə çevrilir. Onların əli döymüş adı bir kağız parçası da, qələm də, yarımçıq papiros da toxunulmazlıq «status»una malik olur.

Sənət adamları bu mənada daha xoşbəxtdirlər. Çünki onların yaratdıqları elə ömürlə mükafatlanır ki, bəşər durduqca yaşanır. Belə ölümsüzlük qazanmış sənətkarlarımızdan biri də Bülbüldür. Möhtərəm Heydər Əliyev söyləyir: «**Mahnı tariximizin bütöv bir mərhələsi məhz Bülbülün adı ilə bağlıdır.**» Bülbül bütün həyatını Azərbaycan musiqi incəsənətinin inkişafına həsr etmiş, vokal ustalığı ilə seçilən, sevilən, tanınan ustadır. İndi onun səsi vallarda, filmlərdə, radio dalğalarında səslənir. Bülbüldən bizə çox yadigar qalıb. Onlardan ən qiymətli, doğması həyat yoldaşı Adilə Məmmədovadır. Bülbülün, sadəcə, «Adə» deyə çağırıldığı duyumlu xanım.

Bizimlə olan səmimi söhbətində o, çox kövrəlmişdi. Sanki Bülbülü lap təzəcə itirmişdi. «Hər dəfə qapının zəngi çalınanda diksiniyəm. Elə bilirməm görünür. Qırx bir ildir mən onun yoxluğu ilə barışa bilmirəm. Hər səhər tezdən evdən çıxanda məndən xəbər alırlar: «Hara tələsirsən?» «Əlbəttə ki, öz evimə» deyirəm. İndi bura Bülbülün ev-muzeyi olsa da, onun pərəstişkarlarının sevdiyi bir ünvana çevrilsə də, mənim üçün 23 il Bülbüllə xoşbəxt həyat sürdüyüm günlərin nişanəsidir. Dünyada özümdən xoşbəxt qadın tanımırımdı. İndi hərdən deyirlər ki, mənimlə Bülbülün arasında çox yaş fərqi olub. Vallah, mən bunu heç vaxt duymamışam. Çünki bizim münasibətlərimizdə ilahi bir eşq olub. Bülbül son dərəcə həssas, mehriban, diqqətçil və böyük ürək sahibi idi. Mən onu lap uşaqılıq illərimdən tanıyırdım. Toyumuz olanda 16 yaşım var idi. Mənim anam gürcü knyazının qızı Ketovana idi. Atam isə irəvanlı tacir İbrahim bəyin oğlu Rza kişi olub. Və bizim ailəmiz rəhmətlik Əziz Əliyevğilin ailəsi ilə yaxın idi. Bülbül də mənə elə orada görmüşdü. Sonra biz Tiflisə köçdük. Elə toyumuz da 1938-ci ilin yanvarında Tiflisdə olub. Bizim toyda kimlər yox idi? Mahmud Esembəyevdən tutmuş, o dövrün bütün məşhur ziyalılarına qədər. Mən həyatımdan bir də ona görə razıyam ki, Bülbül heç vaxt bu xalq üçün ölməyib, həmişə qəlblərdə, xatirələrdə yaşayır.

Mənim daim minnətdar olduğum, təşəkkür etməyə söz tapa bilmədiyim bir möhtərəm insan da var. O, respublikamızın Prezidenti cənab Heydər Əliyevdir. 1961-ci ildə Bülbül dünyasını dəyişəndən indiyə kimi hörmətli Heydər Əliyev həmişə Bülbülün ədəbi irsinə, ailəsinə

xüsusi qayğı göstərib. Yaxşı yadımdadır, o vaxt Heydər Əliyev Təhlükəsizlik Komitəsində işləyirdi. Bülbülün dəfn mərasiminə o, nəzarət edirdi. 1969-cu ildə Bülbülün qəbrüstü abidəsinin açılışında Heydər Əliyev iştirak etdi. 1976-cı ildə ev-muzeyinin açılış barədə qərar verdi. 1982-ci ildə ev-muzeyinin açılışında da məhz Heydər Əliyev etdi. Bundan bir il sonra Şuşada Bülbülün ev-muzeyi açıldı.

Adilə xanım danışdıqca yadıma düşür ki, dahi müğənninin 80, 100 illik yubileylərinin keçirilməsi barədə soruncamı da məhz ölkə başçımız imzalamışdır. Yəni Adilə xanımın mehriban səsi mənə özünə çəkdi: «Bilirsiniz, mən həmişə cənab Prezidentin yaddaşına heyrətlənmişəm. Bəzən elə rəqəmlər, elə günlər olur ki, adamın yadından çıxır. Amma heç bir şey bu müdrik insanın diqqətindən yayınmır. Təsəvvürə gətirirsiniz, bu yaxınlarda mənim 80 yaşım tam oldu. İnanın, heç öz yadıma da düşmürdü.

Telefon zəng çaldı. Kim olsa yaxşıdır, bizim istəklili Prezidentimiz Heydər Əliyev. Heyrətimdən qurudum. Bu qədər həssaslıq, bu qədər diqqət... Vallah, adam söz tapmır ifadə etsin. Bu anda qapı döyüldü. Böyük bir gül dəstəsi, üstündə cənab Prezidentin viziti. Mən özümü dünyanın ən xoşbəxt insanı saydım. Bu, Bülbülə, onun ailəsinə ölkə rəhbərinin diqqəti və ehtiramı idi. Biz xeyli söhbət etdik. Mən ancaq təşəkkür edirdim. Bir də İlahidən bir arzum var: Tanrı onu qorusun. Millətimiz hələ çox lazımdır. Şuşada Bülbülün ev-muzeyində 4 minə yaxın eksponat var idi. Güllələnmiş heykəli də sənət dostları ilə birlikdə İncəsənət muzeyinin həyatında qalıb. Kaş o günü görəydim ki, Şuşa yenə də doğmalarımızın ixtiyarındadır. Sovet dövründə çox adamlar o muzeyə baxaraq demişdilər: «Adamın inanmağı gəlmir ki, bir əyalət şəhərində dünya standartlarına uyğun belə bir muzey var». Təəssüf ki, indi o muzeydən əlimizdə bir nişanə də qalmayıb».

Bülbülün həyat yoldaşından öyrəndik ki, onların həm də çox tanınmış qonşuları olub. Və bu qonşuları arasında elə səmimi münasibət varmış ki, sanki mehriban bir ailə imişlər. Adilə xanım danışır: «Məmməd Səid Ordubadi, Ağasadıq Gəraybəyli, Süleyman Rüstəm, Mirzə İbrahimov, Mikayıl Rəfili, Pyotr Sabsay, Mirzəşadulla Mirqasımov bizimlə eyni blokda yaşayırdılar. Qapımız hamının üzünə açığı idi. Yusif Məmmədəliyev, Niyazi tez-tez bizə gəlirdilər. Məmməd Səid Ordubadi ilə həm də eyni mərtəbədə yaşayırdıq. Həyat yoldaşı Taisa Vasilyevna da çox mehriban qadın idi. Bir gün Ordubadinin həyat yoldaşı tələşməyə gəlirdi: «Səidin vəziyyəti ağırdır, Bülbülü çağır». Bülbül evdə yox idi, amma mən onu tapıb çağırırdım. Bu ağır deqi-qələri indi də unuda bilmirəm. Ordubadi Bülbülü görcək sanki dirçəldi: «...Bu gözəl dünyanı tərkd edərək Taisanı sənə tapşırıram, onun heç kəsi yoxdur, bir sizsiniz». Bilirsiniz niyə bunları xatırladıram? Həyat çox qəribədir. Bülbülün də vəziyyəti ağırlaşanda mən özümü itirmişdim. Gecə saat 2 idi. Taisanı çağırırdım. Bülbül də onun qolları arasında dünyasını dəyişdi.

Mənim həyatda narazı qaldığım heç nə yoxdur. Dövlətimizdən də razıyam, ölkə başçımızdan da, oğlanlarımdan da, xalqımızdan da. Amma bununla belə, 41 ildir onun yeri görünür. Bülbül çox nikbin, şən, zövqlə geyinən, gəzməyi, istirahət etməyi xoşlayan, deyib-gülən, mənim hər cür nazımı çəkən, bütünlükdə, insanları sevən qeyri-adi bir insan idi. Yəni bəzən elə olur ki, fikirləşirəm, məni sıxan bu sözü ancaq Bülbülə deyər bilirdim. Heç öyrəşə bilmədim bu illərin ayrılığına. İnanmazsınız ki, onun oxuduğu «Sənsiz» romanına qulaq asa bilmirəm. Sağlığında isə necə sevərdim bu romanı eşitməyi. Elə bilirəm ki, həyatımın onsuz keçən günləri o «Sənsiz»in əhəngində gizlənib. Üstümə ayrılığın ağırlığı tökülür. Uşaqlarım təkid etməsə, elə gecəni də muzeydə qalaram. Çünki onun ruhu buradadır.

...Daha danışa bilmirdi. Qara gözlərindən süzülən yaşlar vəfəli bir xanımın içindən xəbər verirdi. Qulağıma isə o mələhətli səsin avazı gəlirdi:

*Hər gecəm oldu kədər, qişə,
fələkət sənsiz,
Hər nəfəs çəkdim hədəv gətdi
o saat sənsiz.*

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

Arif MƏLİKOV,
Xalq artisti, dövlət mükafatı laureatı,
bostokar

«ƏBƏDİYYƏT»İN SONSUZLUĞU

Mayın 10-u 2004-cü ildə Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə ithaf etdiyim 8-ci simfoniyanın – «Əbədiyyət»in ilk ifası oldu. Dövlət mükafatı laureatı, xalq artisti Rauf Abdullayevin dirijorluq etdiyi Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Simfonik Orkestrinin və solist Rəşidə Behbudovanın ifası ilə səsləndirilən bu möhtəşəm musiqinin təsiri xeyli müddət zaldı qəribə bir sakitlik yaratdı. Bir neçə saniyə sürən qeyri-adi fasilədən sonra salonu bürüyən sürüklü alqışlar sanki bir daha «Əbədiyyət»in sonsuzluğunu təsdiq edirdi. Bu mədəni hadisədən bir müddət keçsə də, o qeyri-adi musiqinin varlığını hopmuş sədələri yenə də bizi həmin aləmə çəkirdi. Yenidən eşitmək istəyirdik əbədiyyət haqqında bəstələnməmiş bu musiqini.

Öz əsərimdən danışmaq sizə qəribə gəlməsin. Əslində, məni danışdıran unudulmaz Heydər Əliyevə bəslədiyim məhəbbət və ehtiramdır. Bu simfoniyanın özülü on il bundan qabaq qoyulub. Bir gün mənə zəng etdilər ki, unudulmaz Heydər Əliyev Səudiyyə Ərəbistanına gedir, sizi də özü ilə birgə səfərə dəvət edir. Mənim üçün belə bir səfərə çıxmaq çox maraqlı idi. Məkkə, Mədinə müsəlman aləmi üçün nə deməkdir, bunu hamımız yaxşı bilirik. Dəfələrlə ekran vasitəsilə seyr etmişik ki, milyonlarla insan Kəbənin ətrafında necə dolanırlar. Bunların hamısı insanı silkəleyir, onu tərpədir. Amma özü orada olanda hansı hissləri keçirərsən, bu, tamamilə başqa məsələdir. Mən Səudiyyə Ərəbistanında olmamışdım. Çünki, adətən, o ölkəyə getmişəm ki orada Opera Teatrı, simfonik orkestr var. Bu mənada, ölkələrin əksəriyyətində olmuşam. Yəni səfərlərimin hamısı həmişə işimlə, sənətimlə bağlı olub. Doğrudur, xeyli vaxt idi ki, əbədiyyət haqqında nəşə yazmaq fikrinə düşmüşdüm. Amma başlaya bilmirdim.

Səudiyyə Ərəbistanında səfər zamanı maraqlı bir fakt mənim bu niyyətimə tokan verdi. Unudulmaz Heydər Əliyev mənə dedi: «Arif, bilirəm sənə bura niyə gətirmişəm?» Suala «Çox sağ olun, mənim üçün çox maraqlıdır» cavabını verdim. Özünəməxsus əhənglə davam etdi: «Mən istəyirəm ki, sən buraları da görəsən və bunun təsiri haqqında bir simfonik əsər yazasan». Sizə deyim ki, ulu öndərimiz Heydər Əliyevdə başqa insanlarda olmayan qeyri-adi bir hissiyyət duydu. Məkkə, Mədinə hara, Quran hara, böyük simfonik əsər hara. Bunlar bir-birinə uyğun olmayan, üst-üstə düşməyən, tamamilə əks məsələlərdir. Amma böyük şəxsiyyət hiss edirdi ki, məhz orada qidalantı dəyərli simfonik əsər yazmaq mümkündür. Heydər Əliyev bu qüdrətli duyumu, bu dərin hissiyyəti qarşısında öz heyretini gizlədə bilmədim. Həmişə düşüdürləm ki, Heydər Əliyevin məhz bu cəhətləri onu çoxlarından fərqləndirir. İnanmıram ki, adi adam Məkkədə simfonik musiqi haqqında fikirləşə bilsin. Simfonik əsər yazan mənəmsə, orada mən belə şeylər fikirləşməmişdim. Ziyarətdən sonra bu əsər üzərində işləməyə xeyli gec başladım.

İhsan Doğramacının xahişi ilə bir simfoniya yazdım. O zaman Heydər Əliyev bir daha mənə xatırlatdı ki, dediyi mövzuda simfoniya yazırammı? Müsbət cavab verdim. Sonra sarayda

Rostropoviçə həsr olunmuş yubiley gecəsində mənim bir sonatam səsləndi. Biz Heydər Əliyevlə yenidən görüşdük. Dədim ki, bir böyük əsərimi mən sizə həsr edəcəyəm. Sonra iş elə gətirdi ki, biz yenə bir neçə dəfə görüşməli olduq. İlk dəfə Heydər Əliyevin dilindən bu sözləri eşitdim: «**Bəs mənim simfoniyam necə oldu?**» Heydər Əliyev həmişə simfoniya deyirdi. Heç vaxt «mənim» sözünü işlətməmişdi. Bu söhbətin üstündən illər keçdi. Simfoniyanı başlama bilmirdim.

Yaradıcılıq elədir ki, hər an istədiyinə nail ola bilmirsən. Bəzən bunun üçün çox, bəzən də az vaxt tələb olunur. Yaradıcılıq üçün vaxtı zaman özü təyin edir. Nəhayət, bu əsər yazıldı. Mən bu simfoniyanı Heydər Əliyevin 80 illiyinə həsr etmişdim. İstəyirdim ki, filarmoniyanın açılışında səslənsin. Amma nə edəsən ki, hər şey bizim arzumuzla olmur. Təəssüf ki, xəstələndi, Klivlendə getməli oldu. O vaxt İlham Əliyevlə söhbət etdik. Arada Heydər Əliyevin səhəti yaxşılaşmışdı. İstədik ki, konserti burada verək, sonra onu lentə yazıb Klivlendə göndərək. Təəssüf ki, qismət olmadı...

Bu da tələyin qismətidir. «Əbədiyyət» yenə də ümummillə liderimizin ad günündə – mayın 10-da səsləndirildi. Amma kaş özü eşitmiş olaydı. «Əbədiyyət» tərcümeyi-halla, konkret insanla bağlı əsər deyil. Bu, həsr olunmuş əsərdir. Burada dünya problemləri, dünya haqqında düşüncələr gedir. Bu əsər əbədiyyətlə, həyatla bağlıdır. Heydər Əliyev əbədi bir şəxsiyyət,

Azərbaycanın özü kimi həmişə yaşayacaq ulu öndərdir. Heydər Əliyevlə bağlı hər bir əsər mütləq bu qüdrətdə olmalıdır.

Simfoniyanı dinləyənlərin fikri bu oldu ki, «Əbədiyyət» dahiyyə həsr olunmuş layiqli əsərdir. Əlbəttə, bəstəkarın öz əsəri haqqında rəy deməsi düzgün deyil. Amma məsələ ondadır ki, burada söhbət dahi bir insanın adından gedir, ona ithaf edilmiş əsərin təsirindən danışılır. Mən simfoniya üzərində işləyərkən Nazim Hikmətdən altı, Almas İldırımın bir şeir nota saldım. Bu poeziya nümunələrində həyatın bütün gözəllikləri, əvvəli və axırı, fəlsəfəsi var idi. Məhz Almas İldırımın şeirində vətən hər şeydən üstün götürülürdü. İstədim ki, hər şeyi dialektik qanunlar əsasında musiqiləşdirim. Həyatdakı bütün səslərin simfoniya əşidilməsinə çalışdım. Tamaşaçılar filarmoniyada bu ifanı bir orkestrdə müşahidə etdilər. Halbuki əvvəlcədən musiqinin vəhdətini filarmoniya imkanında sonsuzluğa qədər vermək üçün iki orkestrin də ifasını lentə yazdım. Üst-üstə düşmüş bu səslər sonsuzluğun bütün məqamlarını dolğun və təsirli etdi. Bunlar, adətən, nailiyyət qazanmaq üçün bəstəkarın öz prinsipləridir. Mən deyə bilmərəm ki, simfoniya hamının xoşuna gəlməlidir. Belə şey ola bilməz. O insanlar ki, əsərin ifasına qulaq asıblar, gözlənilməz vəziyyətə düşüblər.

Elə musiqi eşitdik ki, filarmoniyada, simfonik konsertlərdə belə şey olmur. Musiqi səsləri, sədaları elə bir zirvəyə qalxmışdı ki, həyat bütün tufanları, qasırğaları, sakitliyi, rahathığı, olum və ölümü ilə törənmüş edilirdi. Mən simfoniyanı işləyərkən bir arzum var idi ki, bu əsərin ifası bitəndən sonra dərhal alqış olmasın. İnsanlar bir qədər əbədiyyətin təsirinə qarılınsınlar. Mən buna nail oldum. Əsər başa çatandan sonra zalda sakitlik var idi. Elə bil tufan yatdı, günəş doğdu və qəfildən salonu alqış sədaları bürüdü. Həyatdakı səslərin hamısının musiqi ifasına nail olmaq çox mürekkəb bir işdir. İstədim ki, həyatdakı səsləri musiqiləşdirim. İnsan həyat uğrunda çırpınır, yüksəkliyə qalxır və enir, əbədiyyətin yolçusuna çevrilir. Hər kəs də bu yola çıxma bilmir axı. Yarım saatdan bir qədər artıq davam edən «Əbədiyyət» Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin növbəti bir zirvəsidir. Bu ucalığın daimi sakini isə ulu öndərimizdir.

HƏR ŞEY YAXŞILIĞA DOĞRU DƏYİŞİR

Respublika Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin birinci katibi Vasif Adıgözəlov geniş, rəngarəng və məhsuldar yaradıcılığa malik bəstəkar və tanınmış pedaqoqdur. Onun Azərbaycan musiqisinin inkişafında xüsusi yeri və xidmətləri var. Vasif Adıgözəlovu dünyanın bir çox ölkələrində yaxşı tanıyırlar. Əsərləri Almaniyə, Bolqarıstan, Çexiya, Meksika, Kosta-Rika, Venesuela, Kuba, Türkiyə, İran və keçmiş SSRİ respublikalarının konsert salonlarında dəfələrlə səsləndirilib, lentə, vala, kompakt diskə yazılıb.

Bu iş indi də davam edir. Vasif müəllim məşhur el sənətkarı Zülfü Adıgözəlovun oğludur. Ustad xanəndənin ailəsində böyüyən Vasif ilk sənət məktəbini məhz öz evlərində keçib. Atasının yaxın dostları olan Cabbar Qaryaqdıoğlu, Seyid Şuşinski, Qurban Pirimov, Əliəğa Vahid, Xan Şuşinski, Əhməd Bakıxanov kimi sənətkarlar Vasif Adıgözəlovun yaddaşında silinməz izlər sahibi kimi yaşayırlar. Ötən yüzilliyin musiqi tarixində əhəmiyyətli yer tutan bəstəkar Qara Qarayevin Vasif Adıgözəlovun müəllimi olması isə gənc musiqçinin gələcək həyat yolunu dəqiq müəyyənləşdirdi.

Vasif Adıgözəlova ilk uğuru «Qəhrəmanlıq» simfonik poeması gətirdi. 60-cı illərin simfonik musiqi sahəsində səmərəli çalışan bəstəkar ilk operasını – «Ölülər» yazıb. O, Musiqili Komediya Teatrında tamaşaya qoyulan əsərlərə də musiqi bəstələyib. Kino sahəsində də bir bəstəkar kimi böyük əməyi var. Bəstəkar lirik mahnılar müəllifi kimi də sevilir.

Son illərdə bəstəkar iki irihəcmli əsər üzərində öz işini başa çatdırdı. Onlardan biri «Səgah» simfoniyası, digəri isə «Xan qızı Natəvan» operasıdır. Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Vasif Adıgözəlov ölkənin ictimai həyatında fəaldır. Müxtəlif qurumların üzvü Vasif müəllim Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra bəstəkarlar arasında ilk olaraq dövlətimizin yüksək təltifinə layiq görüldü. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin fərmanı ilə Vasif Adıgözəlova anadan olmasının 60 illiyi ilə əlaqədar «Şöhrət» ordeni verildi. Bu yaxınlarda ölkə başçısının sərəncamı ilə fərdi təqaüdə layiq görülmüş sənətkarların sırasında Musiqi Akademiyasının professoru Vasif Adıgözəlovun da adı var.

Bu münasibətlə onu təbrik edəndə çox sevindiyini bildirərək dedi: «Həyatımda baş verən bütün xoş hadisələr Prezidentimizlə bağlıdır. 1973-cü ildə ilk dəfə əməkdar incəsənət xadimi fəxri adını mənə cənab Heydər Əliyev verdi. O ildən indiyə kimi layiq görüldüyüm bütün fəxri adların, dövlət mükafatının sərəncamını məhz cənab Heydər Əliyev imzalayıb. İndi isə Prezidentin fərdi təqaüdüçüsüyəm. Fəxri təqaüd, adətən, 70 yaşdan sonra verilir. Lakin indiki siyahıda bu yaşa çatmamış sənətkarlar da var. Bunlar hamısı bizim ümumi vəziyyətimizi düşünən hörmətli Prezidentimizin, sözün həqiqi mənasında, atalıq qayğısı, rəhbər diqqətidir. Heyatımız yüngülləşdir-mək üçün Heydər Əliyevdən başqa heç kim bu cür böyüklük etməzdi. Cənab Prezident bir mənə yox, bütün sənətkarlara qarşı həmişə həssas münasibətlə seçilib. Müdrik şəxsiyyət bizi bizdən yaxşı tanıyır və dəyərləndirir. Gözəl bilirəm ki, mənim bu sözlərimi həmin siyahıda olan da, olmayan da təsdiq edir. Mən təqaüdə düşməyən həmkarlarıma deyirəm ki, darıxmayın, vaxt gələcək, siz də alacaqsınız. Heç vaxt istedadlı şəxs Prezidentin diqqətindən yayınmır. Biz həyatımız on il bundan əvvəlki ilə müqayisə edəndə açıq görürük ki, hər şey yaxşılığa doğru nə qədər dəyişib. Bütün bunlar ölkə başçısının xidmətidir. Məqsədi odur ki, hamı yaxşı və firavan yaşasın».

Bəziləri fikirləşir ki, Prezident mədəniyyət, ədəbiyyat, incəsənət və elmi işçilərə daha çox diqqət yetirir. Bunun səbəbini Vasif Adıgözəlov çox dəqiq və sərrast açıqladı: «Elə mənim özüm də güclüyəm. 60 yaşım ötmüşəm. Sənətim ancaq bəstəkarlıq və müəllimlikdir. Başqa qazanc yolumuz yoxdur. Prezidentimiz bunu çox yaxşı bilir və siza deyim ki, mənim də ağır günlərim olub. Amma ömrümdə kiməsə şikayət etməmişəm. Göydə Allah, yerdə Prezident biza kömək göstərib. Bizi xınlımağa, əzilməyə, açıq deyəcəyəm, ölməyə qoymayıb. 1996-cı ildə xarici ölkədə ağır cərrahiyyə əməliyyatı keçirdim. Onda Bakının musiqi salonlarında «Qəm karvanı» oratoriyam ifa olunanda Prezidentimiz soruşub ki, bəs Vasif özü hamı? Deyiblər ki, Türkiyədədir, xəstədir. Dərhal öz göstərişini verib ki, təcili maraqlanın, nə lazımdırsa, köməklik edin. Mən müalicəyə gedəndə maddi cəhətdən bildirdim ki, o xərcin altından çıxma bilməyəcəyəm. Prezidentimizin bu cür diqqəti mənə həm maddi, həm də mənəvi cəhətdən çox böyük dəyər oldu. Onun qayğısı tez sağalmağıma kömək etdi. Prezidentimizin göstərişi ilə cərrahiyyə əməliyyatına lazım olan bütün xərclər dövlət tərəfindən ödənildi. Bütün bunları yaddan çıxara bilərəmmi? Söhbət təkcə maddi köməkdən getmir, Heydər Əliyev birinci növbədə bizim mənəvi himayədarımızdır».

Bu yaxınlarda «Gülüstən» sarayında müstəqillik günü ilə bağlı keçirilən tədbirdə Prezidentlə bəstəkarın görüşü olub. Vasif müəllim söyləyib ki, Natəvan haqqında opera yazıb. Prezidentimiz tamaşanın səhnə təəcüsümlə maraqlanıb. Vasif müəllim söyləyib ki, o günü səbir-sizliklə gözləyirəm ki, Prezident həmin operaya baxsın. «Çox həyəcan keçirirəm. Görəsən,

möhtərəm Heydər Əliyev operanı bəyənəcəmki? Mənə birinci növbədə onun xeyir-duası lazımdır».

Dövlət başçımız Heydər Əliyev böyük xeyirxah, müdrik siyasətçi, ümummilli lider olmaq-la bərabər, həm də yüksək zövqlü, tələbkar tamaşaçıdır. «Bu səbəbdən də Prezidentin fikri biz bəstəkarlar üçün böyük bir meyardır», – deyər Vəlif Adıgözəlov söhbəti davam etdirdi:

– Əgər Heydər Əliyev prezident olmasaydı, Papa II İoann Pavel Bakıya gələrdi? Bu sualı mən cənab Heydər Əliyevə də verdim. Gülümsəyərək «bilmirəm» söylədi. Mən deyim ki, ömründə gəlməzdi. Çünki Papa dünyada yeganə insandır ki, şəxsiyyətlərin hüzuruna gəlir. Onun Bakıya gəlişi, Prezidentimizə minnətdarlıq, ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz, xalqımız haqqında fikirləri, müxtəlif görüşlər – bütün bunlar tarixi hadisədir. Biz bununla fəxr etməliyik. Biz bilir ki, möhtərəm Prezidentimizin bütün fəaliyyəti ancaq xalqımızın sabahına, xoş güzəranına həsr olunub. Bəstəkar sənətdə nəyə yiyə dura bilərəm, mən ona nail olmuşam. Bəs bu şərəiti bizə kim yaradıb? Bəstəkarın təbiəti elədir ki, bir əsəri haqqında ədalətsiz bir söz desən, elə bil həmin bəstəkarı öldürdün. Yaxşı yadımdadır, 1979-cu ildə filarmoniyada mənim simfoniyam ifa olunurdu, Niyazi dirijorluq edirdi. Heydər Əliyev orada öz çıxışında mənim əsərim haqqında elə ifadələr dedi ki, bir işıq kimi bütün yaradıcılığımı aydınlaşdırdı. Xoşbəxtəm ki, yaradıcılığımın 30 illik bir dövrü bu müdrik insanın baxışlarının altında inkişaf edib. Həmişə də o diqqət-nəzəri müqəddəs bir adamın baxışları kimi qəbul etmişəm».

Vəlif Adıgözəlov həm də türklərin ən böyük əsərinə – «Çanaqqala» oratoriyasını yazdı. Süleyman Dəmirəlin sözləridir: «80 sənədə bir türkiyəli bu əsəri yaza bilmədi. Amma azəri bəstəçisi görün necə yazdı? Vəlif Adıgözəlov bizə elə bir altın verir ki, gərək onu göz bəbəyimiz kimi qoruyaq». Bu əsər iki ildir ki, Türkiyənin bütün bayramlarında, əlamətdar günlərində səsləndirilir. 200 nəfərlik musiqçinin ifa etdiyi bu möhtəşəm əsər, Vəlif Adıgözəlovun təbircinə desək, Azərbaycan musiqisinin inkişafı üçün respublikamızda yaranan şərəitə nəticəsidir. Heydər Əliyev keçmiş SSRİ dövründə dövr musiqçisinin – Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Niyazi və Rəşid Behbudovun Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülməsinə nail olmuşdur. O illərdə başqa millətlərin ancaq Moskvada yaşayan nümayəndələri bu adı alırdı. Bizim bəstəkarlar isə öz respublikamızda fəaliyyət göstərirdi. Vəlif Adıgözəlov danışır ki, Fikrət Əmirovun «Mən bir gecə» baleti Moskvada – Kremldə nümayiş etdiriləndə Heydər Əliyev mərhum Zərifə xanımın birlikdə tamaşaçıların arasında idi. Heydər Əliyevin üzündəki sevinc indiyə qədər yadından çıxmıyır. O, Azərbaycan musiqçilərinin uğurlarına çox fərəhlənirdi. Elə bil bütün dünyanı ona bağışlamışdılar. Cənab Heydər Əliyevin Qara Qarayevə, Niyaziyə, Rəşid Behbudova, Fikrət Əmirova olan münasibəti təqdirəlayiq idi. Eləcə də bizim nəslimizə xüsusi məhəbbəti var. Arif Məlikov danışır ki, Moskvada «Məhəbbət əfsanəsi» baleti gedəndə Siyasi Büronun bütün üzvləri gəlib məni təbrik etdilər. Bunlar hamısı Heydər Əliyevin adı ilə bağlı hadisələrdir. Rəhmətlik Tofiq Quliyevin vətənin ən yüksək mükafatına – «İstiqlal» ordeninə layiq görülməsi barədə fərmanı da Heydər Əliyev imzaladı. İndi 11 bəstəkarımız fərdi təqaüdə layiq görülüb. Bu, az iş deyildir. Hələ bunlar nədir ki!.. Şair demişkən: «Bizim görəyimiz xoş günlər qarşdadır».

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

Asaf NADİROV,
akademik

ÜMUMMİLLİ LİDERİN DİQQƏT VƏ QAYGISINI GÖRMÜŞƏM

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycanın taleyində, onun inkişafında, tərəqqisində oynadığı rol ölkəmizin tarixi salnaməsinin ən parlaq mərhələlərindən birini təşkil edir. Ulu öndərin zəngin irsi xalqımızın işıqlı gələcəyinə inamlı yol göstərən avazsız məşəl olacaqdır. Bir qərindən artıq zaman kəsiyində ölkənin ən ağır tələyüklü problemlərini öz üzərinə götürən unudulmaz lider Heydər Əliyev tarixi vəzifənin bütün tələblərini müdrikcasına, böyük uzaqgörənliklə və xalqının sədaqətli övladı kimi mətanətlə həyata keçirdi.

Hələ keçmiş sovetlər birliyi dövründə Azərbaycana başçılıq edənlərin bəzilərinin fəaliyyətlərinin nəticələrini görəndə şəxs kimi deyər bilərəm ki, onlar ya zəif işlərinə, ya da respublikanın taleyinə biganə münasibətlərinə görə xalq arasında heç bir nüfuzə malik olmamışlar. Digərləri isə respublika həyatının ancaq müəyyən problemlərinin həllində gördükləri işlərinə görə cəmiyyətin təkcə bir qisminin yaddaşında qalmışdır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev yeganə respublika rəhbəri olub ki, Azərbaycanın içtimai, siyasi, sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrinin görünməmiş yüksəlişini təmin etmişdi. Həm də xalqın müqəddəratı ilə bağlı bu möhtəşəm nailiyyətlər respublikanın çox ağır vəziyyətdə olduğu bir şərəitdə qazanılmışdır. Bir faktı qeyd edərkən ki, Heydər Əliyev hakimiyyətinin hər iki dövründə ona böhran dövrünü yaşayan ölkə miras qalmışdı. Digər tərəfdən sovet dövrünün ayrı-seçkilik siyasəti artıq keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq bütün sahələrdə onun dayaq-larının, xüsusən iqtisadi əsaslarının sarsılması meyilləri ilə müşayiət edilirdi. Bu mühütdə sovet rəhbərlərini bəzi respublikaların, xüsusən müsəlman əyalətlərinin inkişafı o qədər də narahat etmirdi. Belə mürrəkəb vəziyyətdə sanki tale özü Heydər Əliyevi Azərbaycana xilaskar rəhbər kimi gətirdi.

Dövlət başçısı ilk növbədə ümumi tərəqqimizin əsasını olan iqtisadiyyatın köklü şəkildə yüksəldilməsi tədbirlərini həyata keçirməyə başladı. Bu istiqamətdə respublikanın zəngin təbii sərvətlərinin və istehsal potensialının böyük imkanlarını səfərbər etdi, onun çoxcəhətli tələbini nəzərə alıb ilk dəfə hərtərəfli inkişaf edən güclü Azərbaycan iqtisadiyyatının bünövrəsini qoydu. Bununla da Azərbaycan iqtisadiyyatının daha çox müstəqil fəaliyyət göstərmək imkanları əldə edildi, əhalinin məşğulluq səviyyəsi, onun rifahı xeyli yüksəldildi, bütün regionlarda məhsuldar qüvvələrin güclü artımı təmin edildi. Ümumi yüksəliş Azərbaycan həyatının bütün sahələrində özünü büruzə verməklə, qurub-yaratmaq amalları, böyük məqsədlərə yaşamaq ruhu cəmiyyətin ən geniş təbəqələrini əhatə edirdi. Respublikada hərtərəfli inkişaf mərcəsində baş verən köklü dəyişiklər o vaxtlar milli özünüdərkini və xalqın yüksək vətənpərvərlik ruhunun güclənməsinin çox mühüm mərhələsini təşkil edirdi. Öz milli-mənəvi dəyərlərinə daha sıx sۆykənən xalqımızın bu böyük yüksəlişi bir qədər sonra onun azadlıq uğrunda mübarizə əzmini xeyli möhkəmləndirdi.

1993-cü ildə xalqın təkiddli tələbi ilə ikinci dəfə Azərbaycan rəhbərliyinə qayıdan Heydər Əliyev müstəqil ölkəmizi yenə də çox böyük təhlükələrdən xilas etdi və sınaqlardan çıxardı. Ölkədə milli birliymizə qarşı yaranmış qorxulu vətəndəş qarşıdurmasının qabağı alındı, möhkəm ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olundu, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzu və mövqeləri möhkəmləndirildi, çox çətin və mürəkkəb şəraitin ağır tələbləri cəsarətlə dəf edilərək Azərbaycanın gələcək böyük tərəqqisi üçün yeni neft strategiyası həyata keçirildi, geniş iqtisadi islahatlara başlanıldı. Nəticədə bir qədər əvvəl ağır böhran vəziyyətində olan iqtisadiyyat tezliklə dirçəldi və yüksək inkişaf yoluna çıxarıldı, zəruri sosial-iqtisadi vəzifələrin, ilk növbədə isə xalqın güzəranının müntəzəm yaxşılaşdırılması sahəsində köklü dönüş baş verdi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycanda rəhbərliyinin bütün dövrlərində zamanın tələbi ilə əsaslı şəkildə yeniləşən respublikanın idarə olunmasına xalqın geniş təbəqələrinin, xüsusən onun yaradıcı insanlarının cəlb edilməsi böyük yüksəlişin çox vacib tərkib hissəsi olub. İstər Sovet İttifaqının tərkibində, istərsə də müstəqillik dövründə Azərbaycanın ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi inkişafının bütün vacib məsələləri həmişə aşkarlıq şəraitində, onun qabaqcıl adamlarının iştirakı, müzakirəsi yolu ilə həll olunurdu. Ulu öndərin geniş icti-

maiyyət nümayəndələri ilə apardığı məsləhətləşmələr və fikir mübadilələri ölkənin xalqla birlikdə idarə olunmasının mükəmməl, əsl Heydər Əliyev məktəbi idi. Demək olar ki, həmişə bu yığıncaqların iştirakçısı olmaqla mənim müşahidələrimdən irəli gələn başlıca qənaətlərdən biri belə olub ki, Heydər Əliyev nəinki xalqla məsləhətləşirdi, eyni zamanda o, bu təmaslarında Azərbaycanın bu günü və böyük gələcəyi namına ümid verən insanların axtarışında olduğunu açıq-aydın bürüzə verirdi. Əminəm ki, Azərbaycanın bütün bu dövrlərdə öldə etdiyi uğurları dərinlən təhlil etmək, düzgün qiymətləndirmək və onları şərh etmək, qarşıda duran vəzifələrin mahiyyətini anlamağa çalışmaq və həlli yollarını müəyyən etmək üçün Heydər Əliyevin zəngin təfəkkür irsindən və örnəklili təcrübəsindən həmişə bəhrələnmək minlərlə insan kimi mənim də həyatımın çox dəyərli qismətlərindəndir.

Bu illər ərzində mənə ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə keçirilən müxtəlif tədbirlərdə iştirak etmək imkanı müyəssər olub. Unudulmaz rəhbərlə daha yaxından görüşmək, onunla ünsiyyətdə olmaq səadətinə də qovuşmuşam. Ulu öndərlə ilk görüşüm mənə, xüsusilə böyük təəssürat yaratmışdı...

...1980-ci ilin mart ayının əvvəllərində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyətindən bildirdilər ki, şənbə günü saat 10-da Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Heydər Əliyevin qəbul otağında olmalıyıq. Deyilən vaxt qəbul otağına gəldik, az sonra təxminən 15 nəfərə qədər görkəmli alim, mədəniyyət işçisi və Mərkəzi Komitənin bir neçə məsul əməkdaşı bura-ya toplaşdı. Heydər Əliyev bizi çox mehribancasına qarşıladı. Baharın gəlişi ilə bağlı özünün təəssüratlarını bizimlə bölüşərək, sonra dəvət olunmağımızın məqsədini açıqladı. Bildirdi ki, bu ilin aprelində Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmasının 60 illiyi tamam olur. Ölkə rəhbərliyinin qərarı ilə bayram çox geniş miqyasda və yüksək səviyyədə qeyd olunacaqdır. Bununla əlaqədar Azərbaycan KP MK-nın qərarı qəbul olunmalıdır. Qərarın lahiyəsi artıq hazırlanıb, mən də onun üzərində bir qədər işləmişəm. Lakin açığını deyim ki, axırıncı variant da o qədər xoşuma gəlmir. Ona görə də qərara aldım ki, respublikanın bir qrup alimi, ziyalı bura dəvət olunsun və onlara sənədin üzərində işləyib, öz düzəlişlərini etsinlər və təkliflərini versinlər.

Sonra bizə qərarın layihəsi paylandı, hər birimizə ayrıca otaq verildi, xüsusi maquinaq təhkim edildi və bildirildi ki, 4 saatdan sonra təklifləri müzakirə etmək üçün yenidən Heydər Əliyevin yanında toplaşmalıyıq. Belə də oldu. Növbə ilə hərə öz qeydlərini deyirdi, müzakirədən sonra ümumi rəy əsasında onlar ya qəbul olunur, ya da rədd edilirdi. Növbə mənə çatanda, əvvəlcə məntdə olan bir sıra, o cümlədən redaksiya xarakterli qeydlərimi söylədim. **Heydər Əliyev təbəssümlə və yarı zarafatla qeyd etdi ki, aparatın işçiləri bu açıq-aydın nöqsanları da görməyiblər.** Sonra mən lahiyyəyə müəyyən izahatlarla bir neçə yeni mətnlərin daxil edilməsini təklif etdim. Elə ilk oxunuşdan Heydər Əliyev onları bəyəndi, müzakirəsiz həmin təkliflər qəbul edildi. Bu görüşdə Heydər Əliyevin xarakterini səciyyələndirən bir çox keyfiyyətləri duyduq. Ümummilli liderin son dərəcə sadə, həmsöhbətlərinin fikrinə diqqətlə yanaşmaq, öz mülahizələrini söyləyərkən müsahibinin rəyini sərbəst ifadə etmək şəraiti yaratmaq və qarşı tərəfin düzgün mövqeyini böyük həssaslıqla, rühdandırıcı tərzdə qiymətləndirmək xüsusiyyəti məni valeh etdi.

Bu hadisədən bir qədər sonra Azərbaycan Elmlər Akademiyasına seçkilər keçirildi. Mən də iddiaçılardan biri idim və seçkilərin nəticələrinə görə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının

müxbir üzvü seçildim. Bir neçə il sonra Akademiyanın o dövrdəki prezidenti akademik H. Abdullayev söhbət əsnasında həmin hadisə ilə əlaqədar bir məqamı mənə təfəsilatı ilə danışdı: Mən həmişə olduğu kimi seçkilərin nəticələri barədə Heydər Əliyevə məruzə edirdim. İctimai elmlər üzrə iqtisadiyyat sahəsində sənin ən çox səs aldığını və seçildiyini söylədim. Heydər Əliyev bu məlumatdan sonra mənə dedi: **O, bu yaxınlarda başqa alimlərlə birlikdə mənim qəbulumda olmuşdu və məndə çox yaxşı təəssürat yaratdı, akademiya belələrini seçmək lazımdır.**

Bir ildən sonra mənim həyatımda daha bir əlamətdar hadisə baş verdi. Mən Heydər Əliyevin birbaşa qayğısını gördüm. 1981-ci il aprelin 7-də Azərbaycan Elmlər Akademiyasının illik ümumi yığıncağı keçirilirdi. Bu tədbir qurtarandan dərhal sonra mənə MK-nin elm və təhsil şöbəsinin müdiri H. İsayevin də iştirak etdiyi Rəyasət heyətinin iclasına çağırıldı. Akademiyanın prezidenti Həsən Abdullayev elan etdi ki, Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi sizi Azərbaycan Elmlər Akademiyası Rəyasət heyətinin Baş Elmi katibi vəzifəsini tutmağı tövsiyə edir və biz bu təklifi qəbul edirik. Heç zaman akademiya belə yüksək vəzifəni tutmağın mümkünlüyünün mənə nəşib olacağı ehtimalı barədə düşünməmişdim. Bu təyinat mənim üçün çox gözənlilməz oldu. Təəccübləndirici bir hal da o idi ki, həmin dövrlərdə mövcud qaydalara görə MK-nin bürosunun nomenklaturasına daxil olan yüksək vəzifəyə məsləhət görülməmiş şəxslə mütləq əvvəlcədən yüksək səviyyələrdə söhbət aparılması zəruri tələblərdən biri hesab olunurdu. Lakin bunların heç biri mənim təyinatımda baş vermədi. Düşüncüm ki, hadisənin belə gedişinin başlıca səbəbi ancaq böyük rəhbərlə görüşümdə mənim barəmdə onda yaranmış yaxşı fikrin nəticəsi idi.

Ulu öndərimiz bacarıqlı, işgüzar və vəzifəsinə yüksək məsuliyyətlə yanaşan insanlara həmişə böyük etimad göstərərək onları irəli çəkirdi. Bu sahədə bildiyim faktlardan birini – yaxın qohumumla əlaqədar olan hadisə çox səciyyəvidir. Zərdab rayonunda mədəniyyət işçisi ailəsində dünyaya göz açmış Rahib Osmanov orta məktəbi bitirdikdən sonra Bakıya gəlir. O, həmin vaxtlar Lenin rayonu (indiki Sabunçu) ərazisində yerləşən 1 saylı çörək zavodunda əvvəlcə fəhlə işləmiş, sonra bu müəssisənin direktoru vəzifəsinə qədər yüksəlmişdir. O zamanlar həmişə bu rayondan SSRİ Ali Sovetinə deputat seçilən Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi Heydər Əliyev tez-tez burada yerləşən müəssisələrin fəaliyyəti ilə tanış olurdu. Bir dəfə də o, çörək zavoduna getməyi qərara alır. Müəssisədəki təmizlik, səliqə-sahman, buraxılan məhsulların yüksək keyfiyyəti respublika başçısının çox xoşuna gəlir. Azərbaycan həyatının bütün sahələrində mövcud olan hər vəziyyət barədə həmişə kifayət qədər məlumatlı olan rəhbər zavodun direktoru ilə xeyli söhbət etdikdən sonra həmin görüşdə olan yeyinti sənayesi nazirinə müraciət edir: Nazirliyin çörək sənayesi kimi ən böyük və əsas idarəsinin rəisi vəzifəsi uzun müddətdir ki, boş qalıb. Moskva Yeyinti Sənayesi İnstitutunu bu ixtisas üzrə bitirmiş, belə qabaqcıl istehsal sahəsi yaratmış Rahib Osmanov bu vəzifəyə niyə layiq deyil? Dərhal həmin idarəyə rəis təyin olunan R. Osmanov respublika çörək sənayesində böyük yeniliklər yaradı, bu sahədə istehsalın səmərəsini və keyfiyyətini yüksəltmək üçün onun texniki səviyyəsini əsaslı şəkildə təkmilləşdirir, özünün çoxlu mütərəqqi ideyalarını müəssisələrdə tətbiq edir. Nəticədə o, Azərbaycanın Əməkdar Səməraçisi fəxri adını alır, "Şərəf nişanı" ordeni ilə təltif olunur, dəfələrlə SSRİ Yeyinti Sənayesi Nazirliyinin müxtəlif mükafatlarına layiq görülür. Heydər

Əliyevin çox uğurla seçdiyi bu mütəxəssis sonralar Azərbaycanın səriştəsiz rəhbərləri tərəfindən Heydər Əliyevin kadri kimi vəzifəsindən uzaqlaşdırılır. Dahi rəhbərin irəli çəkdiyi çoxlu belə qabiliyyətli kadrlar sonralar sıradan çıxarıldılar.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin həmişə ən böyük arzularından biri gənclərin təhsil səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi idi və bu istiqamətdə o, çox əsaslı tədbirlər həyata keçirirdi. Böyük öndərin təşəbbüsü ilə ildə yüzlərlə Azərbaycan gəncinin keçmiş Sovet İttifaqının nüfuzlu və tanınmış ali məktəblərində elmin müxtəlif sahələri üzrə təhsil almaları bunun parlaq sübutudur. Heydər Əliyevin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasını xalqımızın milli sərvəti adlandırması da bu böyük amaldan irəli gəlirdi.

Heydər Əliyev rəhbərlikdə olduğu bütün dövrlərdə alimlərə böyük qayğı göstərirdi, onların sosial vəziyyətlərini yaxşılaşdırmağı həmişə diqqət mərkəzində saxlayırdı, respublikamızın görkəmli alimlərinin yubileylərini keçirir, onları yüksək mükafatlarla təltif edirdi. Keçən əsrin 70–80-ci illərində Heydər Əliyevin qayğısı ilə Azərbaycanda elə böyük elmi potensial və görkəmli alimlər ordusu yaradılmışdı ki, Sovet İttifaqında beynəlxalq miqyasda keçirilən elmi simpoziumlar və digər forumlar Azərbaycan elminin bazasında təşkil edilirdi. Əslində o zaman Azərbaycan Elmlər Akademiyası Sovet elminin mühüm mərkəzlərindən biri səviyyəsinə yüksəlmişdi. Müstəqillik illərində də keçid dövrünün bütün çətinliklərinə baxmayaraq, Prezident Heydər Əliyev yaranan hər kiçik imkandan belə istifadə edərək Azərbaycan Elmlər Akademiyasının, ümumiyyətlə, ölkə elminin qorunub saxlanılmasına və inkişafına hərtərəfli kömək göstərirdi.

Xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyev həmişə Azərbaycanı qüdrətli dövlət kimi inkişaf etdirmək siyasətini həyata keçirirdi. Bu gün böyük öndərin müdrik siyasəti Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir.

Gülmət PİRMƏTOV,

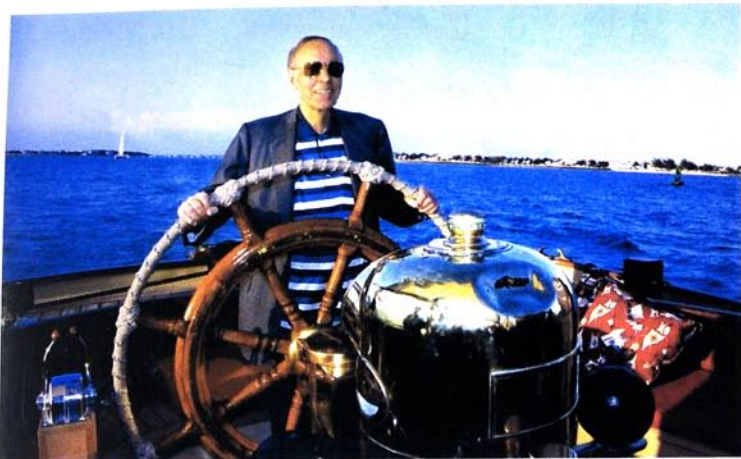
Milli Məclisin deputatı

AZƏRBAYCANIN TƏRƏQQİSİNƏ HƏSR EDİLƏN ÖMÜR

Qusarın qədim dağ kəndi olan Əniğdə dünyaya gəlmişəm. Atam kənd məktəbində dülgər işləyirdi, anam kolxozda çalışırdı. Maddi imkanlarımız məhdud olduğu üçün 8-ci sinfi bitirən kimi Bakıdakı fizika-riyaziyyat təmayüllü internat məktəbə daxil oldum. 1980-ci ildə kamal attestatı alan kimi sənədlərimi götürüb tək-tənha Bakı Politeknik İnstitutuna getdim. O vaxt öz ali məktəblərimizlə yanaşı, respublikadan kənar təhsil ocaqlarına da qəbul vardı. Bilirdik ki, respublika üçün çox önəmli olan bu gözəl ənənəni həmin dövrdə ölkəyə rəhbərlik edən cənab Heydər Əliyev yaratmışdır və bu prosesi daim öz nəzarəti altında saxlayırdı. Bizim Qusardan da bir neçə gənc SSRİ-nin bir sıra elm ocaqlarında təhsil alırdı. Onlara göstərilən böyük qayğıdan xəbərim vardı. Odur ki, ərizəmdə Kirovoqrad Kənd Təsərrüfatı Maşınqayırma İnstitutunun adını yazdım. İmtahanlarda yüksək bal yığdım.

Bütün həyatımın mənasını və istiqamətini dəyişən o günü heç vaxt unutmayacağam: SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərinə getməzdən əvvəl cənab Heydər Əliyev bizimlə görüşdü, ali məktəbə qəbul olunan tələbələrə səmimi qəlbədən təbrik etdi, çox dəyərli məsləhətlər verdi. Dedi ki, siz Azərbaycana çox lazımsınız, xalqımızın hərtərəfli biliyə malik olan gənc kadrlara böyük ehtiyacı var.

Cənab Heydər Əliyev hələ o vaxt bildirdi ki, gec-tez respublikamız müstəqil olacaq, dövlətimizin peşəkar kadrlara böyük ehtiyacı yaranacaq. Respublika başçısının müvafiq rəsmi göstərişi ilə seçilib Sovet İttifaqının aparıcı təhsil ocaqlarına göndərilən gənclər onun qayğısını, diqqətini təhsil illərində və ondan sonra da öz üzərlərində hiss edirdilər. Müxtəlif şəhərlərə yola düşərkən bizə təyyarə bileti ilə yanaşı, həm də əlavə vəsait, bir aylıq təqaüd, təzə köynək, qələm-dəftər, qovluq da verirdilər. Təhsili başa vurub vətənə qayıdanda da eyni qayda ilə bütün yol xərclərimizi ödədilər, əlavə bir aylıq təqaüd verirdilər. Ən başlıcası o idi ki, biz diplomu əlimizə alanda artıq iş yerimiz belli idi. Mənim iş yerim də məlum idi: Qusar Rayon Mexanikləşdirmə Müəssisəsinin böyük mühəndis-texnoloqu.

Beşinci fəsil

MƏRHƏMƏT VƏ ALİCƏNABLIQ MÜCƏSSƏMƏSİ

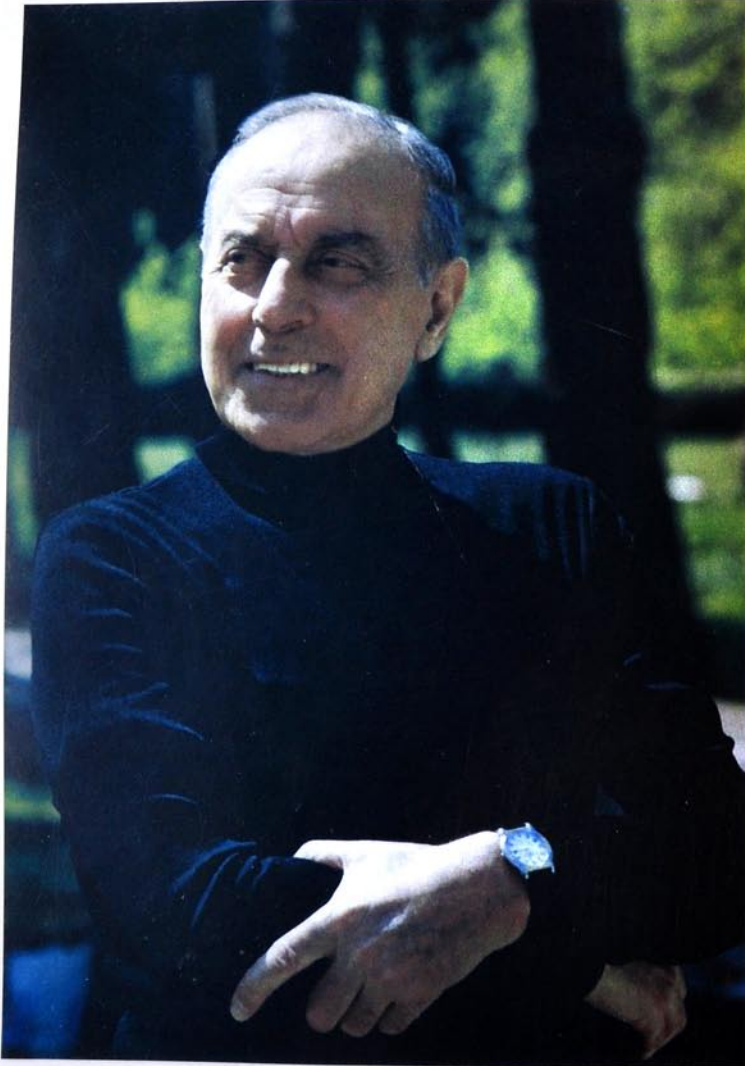
Lakin tankların belində, zor gücü ilə hakimiyyətə gələn, bədnam şüarlarla bütün etnik qrupları, milli azlıqları özünə düşmən edən səriştəsiz AXC–Müsavat cütlüyünün hakimiyyətdə olduğu dövrdə məni – beş il ölkənin vəsaiti hesabına mükəmməl elm ocağında bilik toplayan və öz vəzifəsini layiqincə yerinə yetirən gənc kadri heç bir təqsiri olmadan işdən çıxartdılar.

Yaxşı ki, onların hakimiyyət ömrü uzun çəkmədi, xalqımızın mənəvi dəyərlərini məhv edə bilməyən bu dağıdıcı dairələr cəmi bir ildən sonra biabırçasına iflasa uğradılar.

1993-cü ildə xalqın təkidlə tələbi ilə yenidən hakimiyyətə gələn cənab Heydər Əliyev Azərbaycanı məhv olmaq təhlükəsindən qurtardı, haqq öz yerini tutdu, işi işbilənə tapşırıdılar, hüquqları tapdalanan insanların hüquqları bərpa olundu. Mənim də həyatımda işıqlı mərhələ başladı. Qusar Rayon İcra Hakimiyyəti başçısının köməkçisi vəzifəsindən başçının birinci müavini vəzifəsinədək yüksəldim, doğma rayonumdan Milli Məclisə deputat seçildim.

Bu illərdə bir həqiqət aydın oldu: beş-on cümlə əzbərləyib meydanlarda qışırmaq başqa-dır, dövləti idarə etmək səriştəsi başqa. Yenicə müstəqillik əldə edən, fəvqəldövlətlərin maraqlarına düşən dövləti qorumaq, inkişaf etdirmək daha çətindir. Bunun üçün liderdə dərin zəka, zəngin bilik, böyük təcrübə, el yangısı, xalqına, vətəninə hədsiz bağlılıq olmalıdır. Bunların hamısı cənab Heydər Əliyevdə cəmləşibdir. Elə buna görə də bütün qusarlılar möhtərəm Heydər Əliyevin siyasətinin davam etdirilməsini ürəkdən bəyənir və dəstəkləyirlər. İlham Əliyevin Prezident seçilməsi qərarını biz qusarlılar çoxdan vermişdik. Cənab İlham Əliyev doğma xalqına böyük məhəbbətlə xidmət etmək nümunəsini dəfələrlə sübut edibdir. Biz bu seçimdən çox şey gözləyirik və əminik ki, cənab İlham Əliyev bundan sonra da ölkəmizin qüdrətlənməsinə sanballı töhfələr verəcəkdir.

ZİRVƏ FƏTH OLUNUR, TƏRK EDİLMİR

Onunla ilk dəfə düz 30 il bundan əvvəl torpaq öz «gəlinlik paltarını» ilə öyünəndə görüşmüşdük. Hələ zirvəyə ucalan yolların çıxırına təzəcə ayaq açmışdı. İlk dəfə sükan arxasına keçəsiydi, ilk dəfə «ağ qızıl» dənizinin ləpələrində üzəsiydi. İlk dəfə yazılacaq «Əmək kitabçası»na neçə-neçə uğurlardan, qələbələrdən əks-səda düşəsiydi. Özünə, ürəyinə inanırdı. Qələbə də bundan doğur. Onda lap utancaq idi, danışanda dağ lələsinə dönürdü. Uşaqlıqdan vurulduğu Sevil Qaziyevanın yolunu seçmişdi. Tərlan Musayeva ilk dəfə sükan arxasına 1972-ci ildə keçdi.

Ömrün dünəni

İndi o günləri xatırlayanda bir qürur duyuram ki, tanınmış əmək qəhrəmanı haqqında ilk məqalələrdən birini mən yazmışam. İllər ötdükcə Tərlan Musayeva hünərinə görə fərəh bulağına, zəhmət çeşməsinə bənzəyirdi. Şəninə şeirlər qoşuldu, nəğmələr bəslənilməli, bərəsində məqalələr, çərklər yazıldı. O vaxtlar Tərlan romantik təbiətli, dillilə dilavər bir qız olsa da, bəziləri kimi romantikani göylərdə, macəralı kinofilmlərdə axtarırdı. Sevindi də, fərəhi də torpaqda görürdü.

Tərlanın uşaqlığı Laçında keçib. Uca dağların, şiş qayaların, sıldırımli qalaların (İndi yadlar əlində saralan yurd) ağuşunda qərar tutmuş Laçında. Zabuğçayın nəğməsinə dinləyib, Həkərinin şirin piçiltularına uyuyub. Hər də nənəsi Güllüstana qərribə suallar verərmiş:

– Nənə, sən Laçın quşunu görüb-sənmi?

– Yox, ay bala, onu hər yetən görə bilməz. O, uca dağların başında məskən salır.

– Mən isə onu görəcəyəm, zirvədə olsa da.

Beləcə, günlər keçdi. Tərtərdəki 1 nömrəli şəhər orta məktəbində oxudu, Bərdədəki 105 nömrəli kənd texniki peşə məktəbini bitirdi. Sonradan öyrəndi ki, Laçın, əslində, caynaqlı, qüdrətli bir quşdur. Heç ağlına da gətirməzdi ki, o öz tərlanlığı ilə Laçından oba-oba uzaq bir aranı torpağında özü də laçınlaşacaq. Onun əmək igidliyini eşidənlər haqqında deyəcəklər ki, Tərlan əsil laçınmış.

Ömrünü, gününü zəhmətə bağlayan Tərlan Musayeva tarla bahadırı kimi ad-san qazandı. Maşınla pambıq yağın ilk qadın sürücü-mexanizatorlardan sayılırdı. Təkcə illəri deyil, günləri də müjdəli gəlirdi. Uğurları, qələbələri bir-birinə bağlanırdı. Ümumittifaq və Azərbaycan Lenin komsomolu mükafatları laureatı, Sevil Qaziyeva, Paşa Angelina adına fəxri mükafatların sahibi oldu, SSRİ Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin prizini aldı, «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordeninə layiq görüldü. Bərdə rayonunda elə bir tontənə olmazdı ki, Tərlan orada iştirak etməsin, mötəbər tribunallardan səsi gəlməsin. O zaman Tərlanı az qala bütün İttifaqda tanıyırdılar. Şərəfli əməyi ona həqiqi şöhrət gətirmişdi. SSRİ Ali Sovetinə deputat seçiləndə Tərlan Musayevanın cəmi 24 yaşı var idi. Həmkarları sırasında ən gənc deputat idi.

Geniş dünyagörüşə, zəngin daxili aləmə malik olan Tərlan Musayeva, sözün həqiqi mənasında, torpaq pərvənəsi idi. Bərdə rayonundakı «Kommunizm» kolxozunda sürücü-mexanik işləyən işləyə ali təhsil almaq haqqında da düşündü. Təbii ki, o bu arzusunə qovuşdu. Nəhayət, ailə də qurdu.

Çaylar sanki məcrasını dəyişdi

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində sanki hər şey birdən-birə dəyişdi. Ən dəhşətli də odur ki, bir vaxtlar Tərlanın ünvanına tərifi yağdıranların bəziləri indi onu tənqid hədəfi seçmişdilər. Görəsən, nə baş vermişdi? Gecə-gündüz tarlada əlləşən, ailə qayğılarını bir kənara qoyub bütün varlığı ilə pambıq sahəsinə bağlanan bu cəfakəz qızın günahı nə idi? Səhər saat 5-dən evdən çıxar, gecə yarısı toz-torpağın içində qayıdırdı. O buz baltası qız ağır işlər görməkdən, gecə-gündüz çöllərdə, nəmli torpağın içində çalışmaqdan sağlamlığını da itirmişdi. Pambıq tarlalarına DTD kimi zəhərli maddələr səpməkdən bütün orqanizminin fəaliyyəti pozulmuş, ağır fəsadla üzleşmişdi. Burada bir həqiqəti də xatırladaq. O dövrdə Rüstəm Səfərləyev Bərdədə söz sahibi idi. Hansı «mənonəm» deyənin hünəri çatardı ki, onun bir sözünü iki etsin?! Kolkox sədrlərini gecəyarısı tarlaya aparıb, su arxlarının çəmini dəyişdirəndən sonra elə oradaca piyada qoyub geri dönməsi barədə indi də lətifəyə çevrilən söz-söhbətlər danışılır. Gəlin olanların gözündə dik baxaq və sonradan Səfərləyevin arxasınca ən çox danışan, kölgəsinə qılınclayanlar da vaxtilə yan-yörəsində hərlənən, onun hər sözünə «bəli, baş üstə» deyənlər, çəpik çalanlar oldu. Xalq ağı qaradan yaxşı seçirdi: «Pambıqla bizi öldürsə də, onun vaxtında qayda-qanun var idi». Səfərləyevlə Bərdənin çox nizamlı günləri sorulub gətdi. Bəs Tərlanın günahı nə idi? Onu birdən-birə get-gəllərə, danlağa çəkdiyə? «Durğunluq» dövrünün (mən bu ifadənin qəti əleyhinəyəm – F.X.) qəhrəmanıdır». «Pripiska» olub... nə bilim və daha nələr. Əlbəttə, əliqabarı bir qızdan quruluşun, zamanın, dövrün səhvlərinə cavab istəmək gücsüzlükdür. Deyək ki, Tərlan kimi ad-sanlı əmək qəhrəmanları çox idi. Bəs nədən hədəfə Tərlan tuş gəlmişdi? Çünki yetim qız idi, arxası da yox.

«Göydə Allah, yerdə Heydər Əliyev pənahın oldu, – deyər Tərlan Məsayeva o günləri xatırlayaraq xiffətlə gülümsədi. – Məni bütün qaranlıqlardan aydınlığa çıxaran, qolumdan tutan, batmağa qoymayan, yaşadan Heydər Əliyev oldu. Heç yadımdan çıxmaz, 4-5 il idi ki, pambıq yığdırdım. Unudulmaz Heydər Əliyev Bərdəyə gələsi idi. Qərribədir, o protokoldan kənara çıxaraq qəfilən yolunu bizim kəndə – Türkmənə saldı. Hamı özünü itirmişdi. Bilirdilər ki, rəhbər necə qarşılansınlar. Mən özümə nahar üçün çörək götürmüşdüm. Yuxarı süfrəyə büküb üstünə duz qoydum. Heydər Əliyevi qarşıladım. O, əlimdəki yuxaya baxaraq gülə-gülə soruşdu: «**Kim bişirib bunu?**» – «Nənonəm» – dedim. «Hə, halal çörəkdir, mütləq yemək lazımdır. **Bəs bunun pendiri hanı?**» – Sualdakı zarafat tonunu anlamadım. Sadəlvəhcəsinə «Var, bu saat götürərəm» – dedim. «**Yox, yox, qızım, lazım deyil!**» – deyərək ləvazdan kəsinib duzla ağzına qoydu. «**Lap biz tərəflərin çörəyinə oxşayır**» – dedi.

Ötən günlərini xatırlayan Tərlan unudulmaz Heydər Əliyevlə bağlı xatirələrini dilə gətirdi: – Bütövlükdə həyatda nəyə nail olmuşamsa, həmişə o böyük insana və qeyri-adi şəxsiyyəyə özümü borclu sayıram. O, bir günəş kimi ömür yoluma işıq saçmış, məni həyatın kölgəli, görünməyən və qaranlıq küncündən həm səhərin, həm də səadətənin ən uca zirvəsinə qaldırmışdı. Bir mənim yox, bütövlükdə Azərbaycan xalqının taleyində Heydər Əliyev xeyirxah və xilaskar kimi iştirak etmişdir.

Açıq, sürücü-mexaniklik qız, qadın peşəsi deyil və mən heç kəsə arzulamaram ki, özünü bu ağır peşəyə həsr etsin. Elə vaxt olub ki, oturub zülüm-zülüm ağlamışam ki, bu nə yol idi mən seçdim. Amma nə peşəmi dəyişdim, nə də meydanı qaçmağı ağıma gətirmişəm. Əgər zəhmətkeşə, əliqabarıya Heydər Əliyev kimi qiymət verən rəhbər olmasaydı, kim idi mənim kimi arxasız, köməkətsiz, yetim bir qızı irəli çəkən?! Adı sürücü-mexanikliklə yüksəldim, şan-şöhrət, çoxlu mükafat, ev-şik, maşın, diplom, hörmət sahibi oldum. Bütün bunların hamısını mənə bəxş edən Heydər Əliyev olub. Onunla bağlı günlərim həyatımın ən uğurlu və parlaq anlarıdır. O günləri həmişə məhbəbbətlə xatırlayıram. O dövrdə respublika rəhbərlərinin əmək adamları ilə görüşləri adı hal idi.

Rüstəm Səfərləyev hər gün bizim sahəyə gələr, ağır «kişi işini» necə yerinə yetirməyimi-zə tamaşa edirdi. Rayona kim gələydi, mütləq mənim işlədiyim tarlaya baş çəkərdi. Hər dəfə pambıq yığımı mövsümü başlayanda Heydər Əliyev Bərdəyə gələr, bizimlə iş üstündə görüşərdi. O görüşlərdən biri indiki kimi yadımdadır. Rayonda hamı Heydər Əliyevin gələcəyini bilirdi. Tərslikdən həmin gün də yağış yağmışdı. Maşınla yığma hazırlanmış sahədə dörd mexanizator (üç kişi və mən) var idi. Heydər Əliyev hamımızla əl verib görüşdü: «**Maşınla yığmaq olarmı?**», – deyər xəbər aldı. Cavabında mexanizatorlardan biri «Xeyr, yoldaş Əliyev, pambıqda nəmlik var» dedi. «**Heç olmasın?**», – deyər Əliyev gülümsədi. Mən bir qədər ürəkəndim, «olar» dedim. Pambıqçıyan maşını işə salıb sahəyə girdik. Kişilərin idarə etdiyi maşınlar tarlının ortasında qaldı. Mən isə o başa gedib geri qayıdaraq bunkerini doldurdum. Biz Heydər Əliyevə yaxınlaşanda o özünü bayaqki mexanizatora tutdu: «**Son yarı yolda qaldın, Tərlan gedib qayıtdı. Boyunna alırsanmı bu qız səndən qoçaqdır?**» «Bəli, yoldaş Əliyev, – deyər Soltan adlı mexanizator etiraf etdi. – Tərlan qız olsa da, maşının məndən yaxşı nizamlayıb, odur ki, bacardı». Heydər Əliyev əlini əlinə vurub ürəkdən güldü. Sonra hər il bir neçə dəfə mənim sahəyə gələr, görüşərdik. Aramızda ata-övlad münasibətinə bənzər bir doğmaıq yaranmışdı.

Heydər Əliyev bizim torpaqları qarış-qarış tanıyırdı. O, bütün briqadirləri, manqa başçıları, sürücü-mexanikləri yadda saxlayar, hamının göstəricilərini dəqiq bilirdi. İşlədiyim dövrdə bizim tarlaya çox rəhbər gəlir, lakin onlar Heydər Əliyevin dirəyi da olmazlar. Çünki Heydər Əliyev kənd təsərrüfatını, əsasən də pambıqı gözəl bilirdi. Onunla danışanda hamımız ehtiyatlı olardık ki, ağzımızdan səhv söz qaçırmaq. Heydər Əliyevdə zəhmət adamına son dərəcə böyük hörmət, istək, yüksək dərəcədə mürəkkəb, alıcənablıq var idi.

Heç unutmaram, yığımın yenə qızın dövrü idi. Elə bil göydən od yağdı. Heydər Əliyev yenə bizim sahəyə gəlmişdi. Məhsulumuz aşib-daşırdı. Pambıq o qədər bol idi ki, bunkerini boşaltmaq üçün sahənin hər iki başında lafet saxlamışdıq. Mənə dedi: «**Qızım, sür görüm!**» Geri qayıdanda sahənin ortasında bunkerim təzədən doldu. Boşaltmağa imkan olmadığından yuxarı qalxıb pambığı ayaqlayıb yer açdım, toz-torpağın içində idim. Bir ata məhbəbbəti ilə tərlı alımdan öpdü. Sonra sorğu-suala tutaraq mövsüm ərzində nə qədər pambıq yığdığımızla maraqlandı. Səhbət uzun çəkdi. Günorta günəşi adamı qarşırdı. Kölgəyə çəkilməyi təklif etdim. Etiraz etdi: «**Sənin kirpiyindən toz sallanır. Belə vaxtda mənə görə kölgəyə çəkilmək heç insafdan-dırımı?**» Onun bu həssaslığı məni kövrəldi.

Mən Heydər Əliyevi həmişə öz xalqına, torpağına sədaqətli görmüşəm. Bir hadisəni də heç yaddan çıxara bilmirəm. Yenidənqurma adlı oyun başlayanda Heydər Əliyev ölkə rəhbər-

liyindən uzaqlaşdırdı. Moskvada Ali Sovetin sessiyalarında kreslolarımız yanaşı idi. O vaxtlar mən təzə ailə qurmuşdum. Yenə də mənimlə maraqlanırdı, hal-əhval tutur, qohum-əqrəbama soruşurdu. Bir dəfə də uşaqlarımı xəbər aldı. İki qızım olduğunu öyrənəndə «**Özün kimi qız olsunlar, – dedi, – nəənə necədir, dururmu?**» – xəbər aldı.

Qovuşan illər

1991-ci ildə Bərdədə – Tərləngilin evində olanda bütün otaqların divarlarında Heydər Əliyevin böyüdülmüş şəkillərini gördüm. Sevinsəm də, təəcübümü gizlədə bilmədim: «Nə əcab bu şəkillər hələ də yerində durur, – deyər soruşdum, – özü də ilingünün bu vaxtında. Görmürsən, vəzifə sahiblərinin çoxu Heydər Əliyevin adını belə çəkməyə cəsarət etmir?» Qərribə tərzdə köksünü ötürərək dedi: «O dahi insana böyük hörmətim və ehtiramım var. Nə qədər ki, bu evdə nəfəsim duyulur, o şəkillər də həmişə mənim evimdə olacaq». Sonra da mənə 3-4 fotoalbom gətirib göstərdi. Albomların hamısında Tərlan Musayevanın Heydər Əliyevlə birlikdə maraqlı şəkilləri var idi.

Azərbaycan televiziyası ilə anti-Əliyev kampaniyası aparıldığı bir vaxtda Tərlan Musayevadan da müsahibə alınmışdı. Müxbirin «Sizin Heydər Əliyevə münasibətiniz necə idi» sualına Tərlan xanım «Münasibətimi bilmək istəyirsinizsə, gedək evə. Dıvardan Heydər Əliyevin asılmış portretlərinə baxın» cavabını vermişdi. Doğrudur, dəfələrlə ona həmin portreti götürməyi xeyirxah niyyətlə məsləhət bilənlər olmuşdu. Lakin Tərlan Musayeva heç zaman əqədəsindən dönməyəcəyini söyləmişdi. «Heydər Əliyevə bir şəxsiyyət kimi hörmətim var. O, Azərbaycan xalqı üçün çox iş görüb və tarix onu layiqincə qiymətləndirəcək. Mən həyatda hər şeyə onun sayısında çatmışam və ömrüm boyu özümü ona borclu sanıram» demişdi. Heydər Əliyev Naxçıvanda olarkən onun yanına gedən bərdəlilərlə görüş zamanı Tərlana sifariş də göndərib: «**Belə müsahibələr verməsin, onu incidərlər**».

Tərlan belə Tərlan idi. O dövrdə qərribə münasibətlə üzləşsə də, haqq-ədalət qələbə çaldı. 1993-cü ildə Heydər Əliyev xalqın təkiddli tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtdı. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev hələ Naxçıvanda olarkən Tərlan Musayevadan xəbər tutur, onun iş-gücü ilə maraqlanırdı. Tərlan Musayeva ümummilli liderimizi həmişə məhəbbətlə xatırlayaraq deyir: «Müxtəlif vəzifələrdə çalışdım, Milli Məclisin deputatı seçildim, dünyanın bir çox ölkəsinə dolaşdım. Mənə elə gəlir ki, bütün həyat yolumu

Heydər Əliyev özü müəyyənləşdirdi. Bu günlərdə cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə prezident təqaüdünə layiq görüldüm. Bilsəniz, nə qədər kövrəldim? Çünki bu qayğıda, bu münasibətdə mən ümummilli liderimiz, heç zaman unudulmayan Heydər Əliyevin nəfəsini duydum. Hörmətli Prezidentə göndərdiyim minnətdarlıq məktubunda da mən bu hissələrimi bildirmişəm. Mənim kimi sadə əmək adamına bu cür diqqət və qayğı göstərmək, vallah, böyüklükdür. Bu diqqəti mən ilk dəfə Heydər Əliyevdə görmüşdüm, indi də İlham Əliyevdən hiss edirəm».

Öz halal zəhməti, fədakarlığı, cəfəkeşliyi, sədaqəti və inadı ilə fəth etdiyi zirvədə həyatının min bir rəngini yaşayan, övladlarının qayğısı ilə nəfəs alan Tərhan Musayevanın bu günlərdə 50 yaşı tamam olur. Biz görkəmli əmək qəhrəmanını, sabiq deputatı ürəkdən təbrik edir, ona yeni-yeni uğurlar arzulayaraq müdriklərin bir ifadəsini yada salırıq – zirvə fəth olunur, tərk edilmir.

Flora XƏLİLZADƏ,
«Azərbaycan»

Fərzalı ABBASOV,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqaüdcüsü

QIZIL ULDUZU ŞƏXSƏN HEYDƏR ƏLİYEV SİNƏMƏ TAXDI

Bu günlərdə kənd məktəbində toplantı keçirildi. Ötən dövrlərdən, o coşğun illərdən söz düşdü. Neçə-neçə natiq mənim fəaliyyətimdən danışdı, əsl zəhmət adamı kimi respublikanın hər yerində necə böyük şöhrət qazandığımı yada saldı. Sonra mənə söz verildi. İlk sözü mən oldu ki, bütün bunlar əbədiyaşar liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məni şöhrətli Fərzalı Abbasov ələyən məhz Heydər Əliyev olub. O, bir günəş kimi hər yana nur saçır, insanları ucaldır, Azərbaycanın adını göylərə qaldırırdı.

Ötən əsrin yetmişinci illərinin əvvəllərində Azərbaycanda üzümçülük yenidən inkişaf edirdi. İlk vaxtlar Qazax bölgəsində məhsuldarlıq, nədənsə, heç də yaxşı deyildi (O zaman Qazax və Ağstafa rayonları bir yerdə idi). Görüşlərdən birində Heydər Əliyev məndən xəbər aldı ki, «Fərzalı, niyə belədir? Qazax niyə geridə qalır?»

Dedim ki, yoldaş Heydər Əliyev, bu yerlər ömür boyu maldarlıqla, əkinçiliklə məşğul olub. Üzüm təzə məhsuldur. Bu sahədə ənənə yoxdur. Camaat işgüzdür, üzümə öyrəşəcəklər. Hər şey yaxşı olacaq. Sonra mənim təhsilimlə maraqlandı, dedim ki, kənd təsərrüfatı texnikumunu bitirmişəm. Dedi azdı, görək ali təhsil alasan. Ölkə rəhbərinin tövsiyəsi ilə Kənd Təsərrüfatı İnstitutuna daxil oldum, işləyə-işləyə meyvə-tərəvəz və üzümçülük fakültəsində oxudum.

Aradan bir neçə il keçəndən sonra unudulmaz rəhbərimiz Heydər Əliyev yenə Qazaxa gəlmişdi. Zəhmət adamları adından onu mən salamladım. İşimlə maraqlandı. Səməd Vurğun adına sovxozda briqadir işləyirdim. Bizim üzüm bağımıza gələndə kefi kök idi. Deyəsən, iş xoşuna gəlmişdi. Soruşdu ki, «Fərzalı, hektardan neçə sentner götürəcəksən?» Dedim ki, yoldaş Əliyev, 150 sentner olacaq. «Bəs rayon üzrə, sən bilən, nə qədər məhsul var?» Dedim ki, qoruya bilsək, azı 100 sentner!

Ayrılanda qəfildən xəbər aldı: «Fərzalı, bəlkə mənə bir sözün var?» – Dedim, yoldaş Əliyev, maşın almaq istəyirəm. Həmin il ölkə rəhbərinin göstərişi ilə mənə «QAZ-24» markalı maşın verildi.

İllər bir-birindən uğurlu gəlirdi. Məhsuldarlıq artır, qazanc, gəlir çoxalır, insanların gündüzəranı getdikcə yaxşılaşır, zavodlar qurulur, yollar salınır, bir-birindən yaraşıqlı evlər tikilirdi. Heydər Əliyev həmişə insanın zəhmətinə yüksək qiymət verirdi. Məhz bu qayğının sayəsində dalbadal iki dəfə SSRİ Ali Soveti, sonra isə Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı seçildim. Fasiləsiz olaraq iyirmi il payon partiya komitəsinin büro üzvü oldum. Dəfələrlə ən ali orden və medallara layiq görüldüm. Hamısı da cənab Heydər Əliyevin qayğı və diqqəti sayəsində!

1980-ci ili ömrüm boyu unutmaram. Bir də eşitdim ki, mənə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verilib. Ən xoş olanı isə budur ki, qızıl ulduzu şəxsən Heydər Əliyev sinəmə taxdı.

Çox qayğıkeş, diqqətli insan idi. Moskvada mütəbər tədbirlərdən birində iştirak etdirdim. Qış ayları idi. Naxoşlamışdım. «Moskva» mehmanxanasında qalırdı. Hər səhər mehmanxananın qabağında Heydər Əliyev hamı ilə bir-bir əl verib görüşürdü. Növbə mənə çatanda zəndə baxdı, gördü ki, halım o hal deyil. Həmkarlarımdan biri dedi ki, bəs, Fərzalı xəstədi, gecə heç yatmayıb. Heydər Əliyev o dəqiqə yanındakılara göstəriş verdi, mənə Kreml xəstəxanasına aparıldı. Bir həftə müalicə olunan sonra qayıtdım.

Heydər Əliyevin uzaqgörənliyindən söz düşəndə mən bir məsələni də həmişə xatırlayıram. Ermənistanla sərhəd kəndlərin yolu heç də yaxşı deyildi. Bunu bilən kimi Heydər Əliyev tapşırıq verdi, 24 kilometrlik Burunqovaq-Köhnəqışlaq yolu sahmana salındı. Biz bunun əsl mahiyyətini sonralar anladıq. Nəfər qonşularımız baş qaldıranda o abad yol bizim köməyimizə çatdı. Düşməni bir addım belə irəli gəlməyə qoymadı.

Bizim rəhbərimiz, bax, bu cür müdrik insan idi!

Ötənləri, keçənləri düşündükcə bir daha görürəm ki, Azərbaycanı Azərbaycan eləyən məhz Heydər Əliyev olub.

Şamama ƏLİYEVƏ,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqaüdcüsü

ƏMƏK ADAMLARININ HİMAYƏDARI İDİ

Yaşlı nəslin yaxşı yadındadır ki, ötən əsrin 60-cı illərinin sonlarında Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldəndən sonra tez-tez respublikamızın rayonlarına çıxır, yerlərdə əmək adamları ilə görüşür, dəyərli məsləhətlərini verir. Mənim də, qabaqcıl zəhmət adamı kimi, böyük rəhbərlə çoxsaylı görüşlərim olub. Bu görüşlərin hamısını indi də iftixarla xatırlayıv və şəfəqə deyurəm.

...Yetmişinci illərin əvvəli idi. Respublika rəhbərinin Bakıda qəbul etdiyi əmək adamları sırasında mən də var idim. Yığının qurtarmasına az qalsa da, Yevlax rayonu pambıq təhvil planına əməl edə bilməmişdi. Həmin yığıncaqda ulu öndərimiz Heydər Əliyev «**Şamama, bilirsən də, 3 faiz geridəsiniz**» deyərək fikrini bildirdi. Mən də buna əvəz olaraq beşillikdə 34 ton əvəzinə 70 ton pambıq yığacağıma söz verdim. 1970–1975-ci illər ərzində bütün gücümü səfərbər edib vədəm əməl etdim. Kimə söz verdiyimi yaxşı dərk etdim. Ona görə də gecələr ay işığında da tarlada pambıq yığırdım. Mənim gərgin əməyim bəhrəsiz qalmadı. Heydər Əliyev 1977-ci ildə mənə «QAZ-24» markalı «Volqa» avtomobili ilə mükafatlandırdı. Dövlət rəhbərinin zəhmətini belə yüksək qiymətləndirməsi mənə daha da ruhlandırdı. İldən-ildə uğur qazandı, nailiyyətlərim artdı.

Heydər Əliyevin xarakterində elə bir sadəlik var idi ki, buna ancaq qibtə etmək olardı. Bir məqamı xatırlatmaq istəyirəm. Moskvada Sov.İKP-nin XXVI qurultayında Heydər Əliyev mənə yaxınlaşaraq gülə-gülə dedi ki, «**Şamama, görürsən də, səni haralara gətirmişəm?**» Mən onun yanında dayanmışdım, bu yaxınlıqdan, onun mənə çox səmimi və isti münasibətindən böyük qürur duyurdum. Odu ki, iftixarla dedim:

– Nə qazanmışamsa, Sizə borcluyam. Ordenlərim üçün də, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, pambıq ustası adı, firavan və xoşbəxt yaşayış üçün də.

– **Şamama, sən bunları öz halal əməyindən qazanmışsan.**

Mənim üçün Heydər Əliyevin bu sözlərindən qiymətli heç nə ola bilməzdi. Mən Yevlax rayonunun Kolanı kəndində doğulub boya-başa çatmışam, əmək fəaliyyətinə də burada başlamışam. Burada ailə qurmuşam. Yeddi qızım, üç oğlum, otuz iki nəvəm var. Qəhrəman anayam.

Həyat yoldaşım Əvəz kişi uzun müddət Kolanı kəndində briqadiri işləyib. Biz həyatda nəyə nail olmuşuqsa, nə qazanmışıqsa, zəhmətimiz, bir də böyük şəxsiyyətin qayğısı sayəsində olub. Oğlanlarımdan Rauf Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu, Fəxrəddin Xalq Təsərrüfatı İnstitutunu, Qasım Polis Akademiyasını bitirib. Mən dördüncü çağırış Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı olmuşam. 1982-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüşəm.

Ailə podratı ilə işləyənlərdən biri də mən idim. 30 hektar sahədən qazandıqlarımızdan tək-cə özümüz deyil, imkansız ailələr də bəhələnilirdilər. 1995-ci ildən kəndli-fermer təsərrüfatı yaratmışam. Sahibkaram, 48 hektar torpaq sahəməz var. Fermer təsərrüfatımızda 15 nəfər çalışır.

şır. Taxıl, pambıq becərir, mal-qara saxlayırıq. Təsərrüfatımızın 100 baş qoyun-keçisi və 30 baş inək-camışı var. Əldə etdiyimiz məhsullardan səmərəli istifadə edirik. Ehtiyacı olanlara da yardım göstəririk. Təsərrüfatımızın əkin traktorları, otbiçən, kipbağlayan, çiyidsəpən, taxıl-səpən aqreقاتları var.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev sahibkarlığın inkişafına dair bir çox fərman və sərəncamlar imzalayıb. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev həmin sənədlərin yerlərdə həyata keçirilməsinə şəxsən nəzarət etməklə bir daha sübut etdi ki, bütün iş adamlarının himayədarıdır, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin siyasətinin layiqli davamçısıdır.

Nəzixə ZEYNALOVA,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqaüdcüsü

ÜRƏKLƏRDƏ ƏBƏDİ YURD SALAN İNSAN

Kür qəsəbəsinə getmişdim. O şanlı-şöhrətli günlər bir daha gözümün önündə canlandı. Ötən əsrin yetmişinci illərinin əvvəlləri idi. Ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Şəmkir Su Elektrik Stansiyası tikilirdi. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu yerlərdə tez-tez gəlirdi. Hər gələndə də rayonun təsərrüfatlarını gəzər, zəhmət adamları ilə görüşər, onların arzu və istəklərini öyrənər, məsləhətlər verərdi. Onda mən Koltəhnəli kəndində yaşayırdım, Rüstəm Əliyev adına kolxozda işləyirdim. Biz pambıqçılıqla məşğul olurduq. İşimiz yaxşı gedirdi. Sahələrdən hər il bol məhsul götürürdük. Əvvəl manqa başçısı idim, sonra briqadir oldum.

Məhsul yığımına az qalmış cənab Heydər Əliyev rayonumuza gəldi. Sahələri gözdə, tarlada mənimlə bir xeyli söhbət etdi. Biləndə ki, orta savadlıyam, məsləhət gördü ki, təhsilimi artırım. Həmin il Kənd Təsərrüfatı İnstitutuna daxil oldum. Qiyabi oxumağa başladım. İlin sonunda mənə pambıq ustası adı verildi. Dörd dəfə SSRİ Ali Sovetinə, üç dəfə respublika Ali Sovetinə deputat seçildim. Dəfələrlə orden və medallar aldım. 1982-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı veriləndə müdrik rəhbər Heydər Əliyev şəxsən özü məni təbrik etdi. Qızıl ulduzu sinəmə taxdı.

Heydər Əliyev zəhmət adamının himayədarı, dayağı idi. Hər onu görəndə qəlbimiz dağa döndürdü. Məhz onun qayğısı və diqqəti sayəsində mənim kimi sadə kənd əməkçisi dövrün ali qururlarına seçilir, ən ali mükafatlarına layiq görülürdü.

Heydər Əliyev Moskvaya gedən kimi ab-hava dəyişdi. Namərd «Qdlıyanlar»ın bir qrupu Şəmkirə gəldi. Hər yanı ələk-vələk elədilər. Halal zəhmətə kölgə salmaq istədilər. Çalışdırlar ki, camaatı Heydər Əliyevə qarşı qoysunlar. Mən hər dəfə yeri gələndə öz konkret sözümlə deyirdim. AXC hakimiyyətdə gələndə isə vəziyyət daha da mürəkkəbləşdi. Ömrünü respublikanın tərəqqisinə həsr edən adamları gözümçixdiyə saldılar. Həmişə, hər sahədə Heydər Əliyevin yeri görünürdü. Hamının dilində, qəlbində, könülündə Heydər Əliyev idi. Gecə-gündüz onu arzulayırdıq.

1993-cü ildə oğlumun toyu idi. İş elə gətirdi ki, bizim bu xoş təntənəmiz Heydər Əliyevin prezidentliyə namizədliyi irəli sürülən günə təsadüf elədi. Mikrofonu götürüb gələnlərə dedim ki, kim mənim xətrimi istəyirsə, görək Heydər Əliyevə səs versin. Başı bəlalər çəkən, haqq tapdalanın, dağılmaqda olan Azərbaycanın yaşaması üçün görək biz Heydər Əliyevin ətrafında sıx birləşək.

1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə qayıdıandan sonra ölkədə hərə-mərcliyə, anarxiyaya son qoyuldu. Silahlı quldur dəstələri ləğv edildi. Ölkədə tədricən dirçəliş başladı. Bu dirçəlişin bir sədasını da biz illər boyu yarımçıq qalmış Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının inşa edilməsində gördük. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə xaricdən val-

yuta alındı. Qısa vaxtda Yenikənd SES tikildi və 2000-ci ilin may ayında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev bu ilk nəhəng obyektin açılışında iştirak etdi. Təntənəli açılış mərasimində Şəmkir ictimaiyyəti adından Heydər Əliyevi salamlamaq səadəti mənə nəşib oldu.

– Yoldaş Əliyev, – dedim, – bu gün hamı sevinir. Ən çox mən sevinirəm. Sevinirəm ona görə ki, Sizin bu 30 ildə gördüyünüz işlər mənim gözümlə önümdə olmuşdur. Çünki Siz ömrünüzü xalqın bugünü, gələcəyi, sabahı üçün şam kimi əridirsiniz. Siz həmişə qalib olmuşunuz, həmişə də qalib olacaqsınız. Çünki siz xalq üçün çox iş görmüsunüz.

O görüşdə Kür qəsəbəsinin minlərlə sakininin arzusunu ifadə edərək ölkə rəhbərinə müraciətlə xahiş etdim ki, möhtərəm Heydər Əlirza oğlu, məhz Sizin təşəbbüsünüzlə ucaldıran bu yaraşığı yaşayış məntəqəsinin Heydərabad qəsəbəsi adlandırılmasına razılıq verin. Bu təklif hamının ürəyindən oldu. Lakin Heydər Əliyev özünəməxsus təmkinlə etiraz etdi: «**Bu, ola bilməz**».

Aradan illər keçir. Artıq çox şey tarixin yaddaşına yazılıb. Doğrudur, o zaman ulu öndərimiz təvazökarlıq edərək Kür qəsəbəsinə onun adının verilməsinə razı olmadı. Lakin böyükdən kiçiyə kimi hamı çox gözəl bilir ki, Şəmkir rayonunda görülən misilsiz işlər, habelə yüzlərlə insanın çalışdığı Şəmkir və Yenikənd su elektrik stansiyaları, yaraşığı və abad Kür qəsəbəsi yalnız ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. O, bizim hər birimizin həyatına min töhfə gətirdi. O, bizim elimizi əlçatmaz zirvələrə ucaltdı. O, bizim hər birimizin qəlbində özünə əbədi abidə yaratdı.

Həcər İSABABAYEVA,
Sosialist Əməyi Qəhrmanı,
prezident təqəddüsü

ÖMRÜM BOYU UNUTMARAM

Həcər İsababayeva sadə peşə sahiblərindən biridir. Halal əməyi qədirlən insanlar tərəfindən dəfələrlə yüksək qiymətləndirilib. 1971-ci ildə Lenin ordeni ilə təltif olunub. Altı il sonra Sosialist Əməyi Qəhrmanı adına layiq görülüb. Ötən il möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin ona göstərdiyi qayğının bir daha şahidi olub. Prezidentin fərdi təqəddüsüdür.

Zəhmətkeş ailəsində dünyaya göz açmışam. İkinci dünya savaşı yenidən başa çatmışdı. Günümüz-güzəranımız çox da ürəkəcan deyildi. On dörd yaşından işləmək, əməkhaqqı almaq qərarına gəldim. Amma necə? Harada? Tale məni indiki Hüsə Hacıyev küçəsindəki 9 saylı poçta gətirdi. Poçtun rəisi qeyri-azərbaycanlı idi. O məni səmimi qarşılamadı. Mən də inadından dönmədim. Axırda məcbur olub insafa gəldi. Ərazimizdə əhaliyə poçt xidməti göstərən İrman adlı yəhudi idi. O məni himayəsinə götürdü. Bir neçə ay «əcrübə» keçib maaşsız işlədim. Axırda İrman kişi məcbur olub rəisə dedi ki, bəs Həcər öz işinin öhdəsindən bacarıqla gəlir. Bütün ünvanları çox gözəl tanıyır. Sakinlər ondan razılıq edirlər. Çox cüzi maaşla məni işə qəbul etdilər. «Buna da min şükür» deyib daha həvəslə işə başladım. Hər gün sübh tezdən evdən çıxar, az qala gecə yarısı evə qayıdardım. Bu minvalla vaxt ötüb keçirdi. Mən yaşa dolurdum. Ailə qurmuşdum. Ana olmuşdum. Maaşım artmışdı. İş günü ərzində az qala üç yüz-dörd yüz ünvana gedərdim. Hər yerdə də məni ana, bacı kimi qarşılayırdılar. Burasını da xüsusi qeyd etdim ki, 50-ci, 60-cı illərdə məktub daha çox yazılır, hər ailə ən azı iki-üç qəzetə abunə olardı. Nə bilim, bəlkə o vaxtlar telefon rabitəsi indiki kimi inkişaf etməmişdi, bunun üçün adamlar çox yazıçır, qəzet alırdılar.

Ötən əsrin 70–80-ci illəri, sözün həqiqi mənasında, Azərbaycanımızın intibah dövrü olub. Ona görə yox ki, məhz həmin dövrdə yüzlərlə vətəndaşımız kimi, mən də tanınmışam, sadə əməyimə yüksək qiymət verilib. Həm də ona görə ki, respublikamız günbəgün inkişaf edir, təkcə sabiq SSRİ məkanında yox, bütün dünyada tanınırdı. O çağların şahidi kimi inamla, qətiyyətlə deyirəm ki, bütün uğurlarımızın, nailiyyətlərimizin hamısının təşkilatçısı, yarıdacısı, isti-

qamətvericisi ulu öndərimiz Heydər Əliyev idi. Respublikamızın ərazisində sürətlə tikinti işləri aparılırdı. Əlbəttə, çəkilən zəhmət də hədəf getmirdi. Adamlarımızın rifahı yaxşılaşırdı. Ən əsası işə çalışdıqları sahədən asılı olmayaraq, insanlarda ilk anda duyulan, anlaşılan inam yaranmışdı. Onlar tam əmin idilər ki, zəhmətləri hədəf getməyəcək. Həm əməklərinə görə ödəniş alırdılar, həm də dövrün ən yüksək orden və medallarına, fəxri adlara layiq görülürdülər. Niyə uzağa gedək? Həmin dövrdə ən ali mükafatlara, ordenə, medala layiq görülənlərdən, adları az qala Sovetlər Birliyində tanınanlardan biri də mən olmuşam.

Mən sadə bir ailənin üzvü idim. Adı poçtalyon işləyirdim. Amma əməyim uca tutulurdu. 25 il Bakı Şəhər Sovetinin deputatı seçilmişəm. Respublikamızda, mərkəzdə mötəbər toplantılarda iştirak etmişəm. Heydər Əliyev özü sinəmə Lenin ordeni, qızıl ulduz taxıb. Onun tapşırığı ilə mənə işıqlı, rahat mənzil veriblər. Mən ümummilli liderimizin qayğısını, hörmətini heç vaxt, heç vədə unutmam. İnamlı, həm də çoxsaylı faktlara istinadən yazıram ki, Heydər Əliyev Azərbaycanı bütün dünyaya tanıtdırıb. Çox təəssüf ki, ötən əsrin səksəncinci illərinin sonunda, elə doxsanıncı illərin əvvəlində də onun tarixdə misli görünməmiş idarəçilik siyase-

tinin üstünə kölgə salmağa cəhd göstərənlər tapıldı. Lakin həmin qüvvələr unudular ki, haqq nazilər, amma üzülməz. Səriştəsi, bacarığı olmayanların, xalqla rəftar etməyi bilməyənlərin son aqibətləri hamıya yaxşı bəllidir. Məhz Vəzirovun, Mütəllibovun, özlərini «bəy» kimi tanıtdırmağa çalışanların vaxtında əmin-amanlıqdan, sabitlikdən danışmaq mümkün deyildi. Təsəvvür edin, qardaş qardaşa, ata oğula odlu silahdan atəş açır, qan töküldü. Şər qarışandan sonra küçəyə çıxmaq mümkün deyildi. Camaatı aldadırdılar. Bilərəkdən adamları qorxu, səksəkə altında saxlayırdılar. Belə vəziyyətdə sanki çörək də qəhətə çəkilmişdi. Gələcəyə inam da özəlmişdi. Bəs nə etməli?

Xalq dəniz kimi təlatümə gəldi. Özünün milli liderini yenidən təkidlə hakimiyyətə çağırdı. Bütün günü camaat arasındayam. Bilirəm, eşidirəm ki, Heydər Əliyev respublikada rəhbərliyə qayıdandan sonra necə əmin-amanlıq, sabitlik yarandı. Şükürlər olsun, çörəyimiz boldur, iqtisadi durumumuz, camaatın gün-güzəranı xeyli yaxşılaşdı. Milli Ordumuz on il əvvəlki deyil, güclənib. Müxtəlif peşə sahiblərinin, xüsusən təqaüdüçülərin dövlətin büdcəsi hesabına alacaqları nəzərəcarpaq dərəcədə artıb. Bütün bunlar Heydər Əliyevin sayəsində mümkün olmuşdur! Onun təşkilatçılığı, böyük ürəkli azərbaycanlı olması adamda qürur hissi oyadır.

Xatırlayırınsızsa, Heydər xalqımızın istək və arzusu ilə yenidən hakimiyyətə qayıdandan sonra demişdir ki, bundan sonrakı ömrümü də xalqımın xoşbəxt gələcəyi xatirinə qurban verməyə hazırım. Əbədiyaşar rəhbərimizin bu mərdanə kəlamının necə haqiqətə çevrildiyinin canlı şahidiyik. Əlbəttə, biz keçid dövrü yaşayırıq. Birdən-birə istənilən arzuya qovuşmaq da mümkün deyil. Bununla belə, dövlətimizin müdrik rəhbəri ölkə vətəndaşının hər birinin xoşbəxt gələcəyi haqqında düşünür, vaxtı ilə müxtəlif sahələrdə vicdanla, ləyaqətlə çalışanları, hazırda təqaüddə olan insanları da unutmurdu. Onlardan biri də mənəm. Prezident təqaüdünə layiq görülənlərin cərgəsində adı oxuyanda keçirdiyim sevinc-fərəh hissini sözlə təsvir etməyə acızəm. Varlığımıza tək bir sual hakim kəsildi: «Demək, mən də yaddan çıxmamışam!» Rəhbərimiz yaxşını yamandan, əyrini düzdən seçməyi və onu qiymətləndirməyi bacardı.

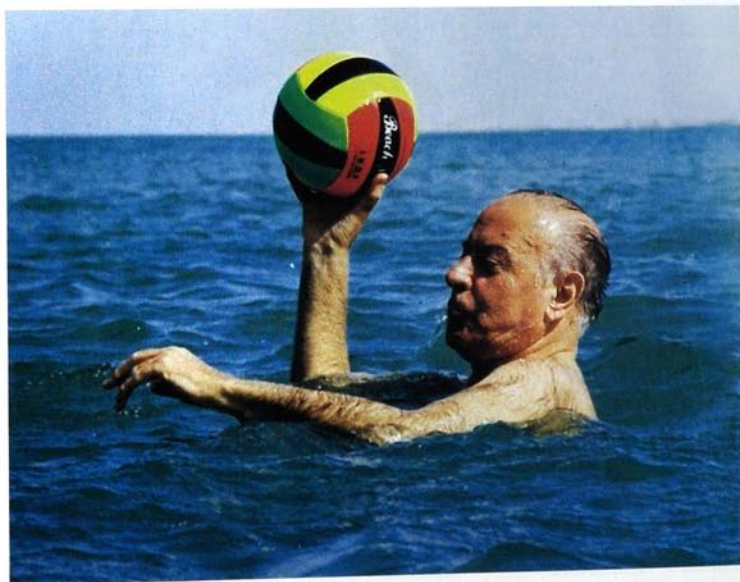
Doğma Azərbaycanımız Heydər Əliyevin məqsədyönlü siyasəti nəticəsində tərəqqi tapmış, dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri sırasında layiqli yerini tutmuşdur. Lakin ümidvarıq, inanırıq ki, işıqlı sabahlarımız, daha xoşbəxt günlərimiz hələ irəliddir. Çünki azad cəmiyyətimizin, gələcəyimizə inamın təməlini bənzərsiz idarəçi, uzaqgörən siyasətçi olan Heydər Əliyev qoyub. Həyatımda bunun dəfələrlə şahidi olmuşam. Məhz onun qayğısı sayəsində taleyim üzümə gülüb. Ömrüm boyu ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdən gördüyüm yaxşılıqları unutmam.

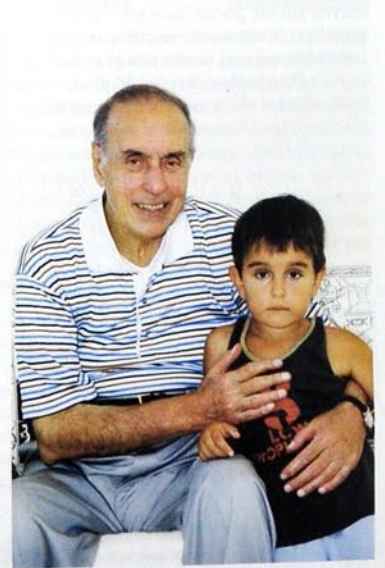
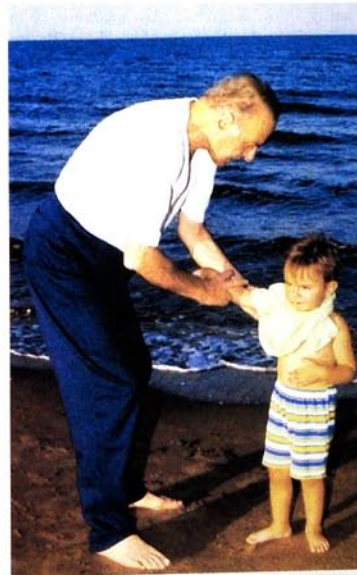
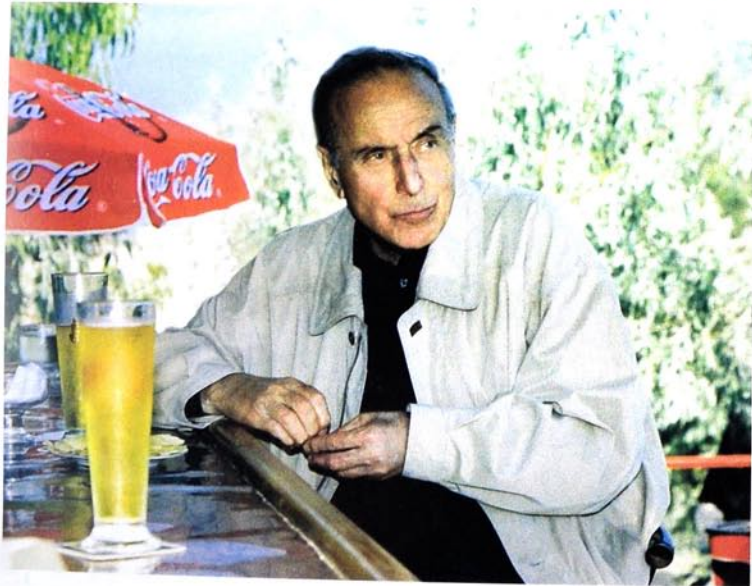
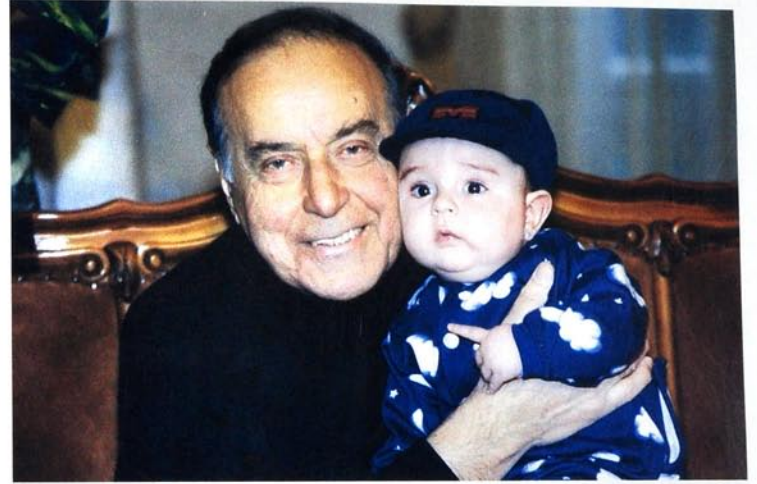
*Böyük ömrün
səmimi anları*

Gülüstən HƏSƏNOVA,

*Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqəddüsü*

HAQQI DANMAQ GÜNAHDIR

İnsanı yaşatmaq, həyata həvəsləndirmək, ona güc, qüvvət, təpər vermək müqəddəs işdir. Bu, insanın bütün ömrü boyu çiyinlərində gözdirdiyi ən böyük və əvəzsiz boredur. Bu borcu hamı daşıyır. Ancaq mənim, eləcə də mənim kimi bir çoxlarının çiyinlərində başqa bir borc da var. Həmin borcun əvəzini qaytarmaq mümkün deyil. Bu, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin bizlərə olan misilsiz diqqəti və qayğısıdır. Ümumilikdə hamımız, yaşlı və orta nəsil də, müasir gənclik də Heydər Əliyev dövrünün övladlarıyıq və bu böyük insanın ömür nurundan hamıya pay düşür. Xüsusilə bizim nəslə yaşadan məhz həmin nurun hərəratidir.

Mən əmək fəaliyyətinə 1950-ci illərin əvvəllərində başlamışam. O vaxtlar İsmayilli rayonundakı Qubaxəlillli kəndi Azərbaycanın digər yaşayış məntəqələrindən fərqlənmirdi. Kənddəki sovxoz əsasən heyvandarlıq üzrə ixtisaslaşmışdı. Mən ömrümün 42 ilindən çoxunu bu təsərrüfatda keçirmişəm. Sağıcı idim. İlk əmək uğurum 1967-ci ilə aiddir. Həmin ildə əldə etdiyim yüksək göstəricilərə görə xalq təsərrüfatı nailiyyətləri sərğisinin qızıl medalına layiq görüldüm. Bizim sovxoz respublikanın iri təsərrüfatları sırasında idi. Ancaq bəzi müvəffəqiyyətlərə baxmayaraq, əsasən orta göstəricilərlə kifayətlənərdi. Sovxozun yüksəlişi 1970-ci ildən başladı. Ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin Azərbaycanın iqtisadi inkişafı istiqamətindəki gərgin fəaliyyətindən bizim təsərrüfata da pay düşdü. Belə ki, sovxozumuz qısa vaxt ərzində respublikanın qabaqcıl təsərrüfatlarından birinə çevrildi. Qaramalın cins tərkibinin yaxşılaşdırılması, müasir kompleks yaradılması, iş prosesinin tamamilə mexanikləşdirilməsi, xüsusilə adi ferma işçisinin əməyinə göstərilən yüksək diqqət və qayğı hamımızı həvəyə gətirmişdi. Birdən-birə sovxoz da dəyişmişdi, adamlar da. Əlbəttə, belə bir şərait nəticəsiz qala bilməzdi. İl-ildən uğurlu gəlirdi. Sovxoz işçiləri arasında əsil yarış gedirdi. Günbəgün göstəricilər artırdı, gün-güzəran yaxşılaşdırdı. Az qala qayğısız bir həyat yaşayırdıq. Yeganə qayğımız təsərrüfat işləridi. İnsan üçün əməyinə, çəkdiyi zəhmətə verilən qiymətdən yüksək mükafat nə ola bilər? Mənə elə gəlir ki, heç nə. Çünki əməyə verilən qiymət adamı yaşamağa, yaratmağa həvəsləndirən əsas meyardır. Biz belə bir meyarin bolluğuna düşmüşdük.

Cəmi on il ərzində layiq görüldüyüm mükafatları, yüksək təltifləri xatırlatmağım deyilənlərə sübut olardı. 1971-ci ildə təkrar olaraq xalq təsərrüfatı nailiyyətləri sərğisinin qızıl medalı və Lenin ordeni ilə mükafatlandırıldım. Bir il sonra Azərbaycan SSR-in əməkdar heyvandarı adı ilə, 1974-cü ildə isə «Oktyabr İnqilabı» ordeni ilə təltif olundum. Bütün bunlar o dövrün ən yüksək mükafatları idi. Üstəlik, 1971-ci ildən sonra bir neçə çağırış Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı seçildim. 1981-ci ildə isə ən ali mükafata – Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görüldüm. Bu dediklərim adı bir kənd əməkçisinə, sovxoz fəhləsinə ölkə rəhbərinin,

möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin böyük qayğısının, əvəzsiz diqqətinin əsil nümayişi idi. Belə bir qayğıyı unutmaq olarmı? Əlbəttə yox. Özü də həmin illərdə bu münasibət bütün əmək adamlarına göstərilirdi. O dövrdə respublikada ən yüksək qiymət əmək adamlarına verildi. Onların yeri həmişə məclislərin başında idi. Hörmət, izzət sahibləyidilər. Belə bir münasibət yaddan çıxarmı? Sosialist Əməyi Qəhrəmanının qızıl ulduzunu mənim sinəmə böyük rəhbər taxıb. Həmin an mənim həyatımın ən bəxtəvər, xoşbəxt məqamıydı. İndi də o günü həyəcanlı xatırlaya bilmirəm.

Mənə ağır gələn odur ki, bu gün belə bir dəyərli insanın qarısına böhtan, iftira danışanlar da tapılır. Mən belələrinin əsil azərbaycanlı olmasına şübhə edirəm. Onlar bilməlidirlər ki, əslində Azərbaycanın müstəqilliyinin təməli ölkə rəhbəri Heydər Əliyevin həmin illərdə çox gərgin bir şəraitdə, təzyiqlər qarşısında həyata keçirdiyi ümumxalq, ümumdövlət əhəmiyyətli tədbirlərin reallaşması sayəsində qoyulmuşdu. Azərbaycan dünya miqyasında tanınmağa başlamışdı, varlı-dövlətli bir respublikaya çevrilmişdi. Mən adı bir kənd qadınıyam. Ancaq Azərbaycan dövləti mənə o illərdə sovetlər məkanında hamının həsrətində olduğu «Volqa» avtomobili bağışlamışdı. Bu, ən yüksək sosial səviyyə sayılırdı və Heydər Əliyev qayğısının bariz nümunəsi idi. Həm də bu, yeganə hal deyildi. Həmin ərəfədə belə şəərəfə layiq görülənlər yüzlərlə idi.

Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olmadığı illərdə çox şey itirdik. Sovxozumuz talan edildi. Nə ferma qaldı, nə də milyardlara hesablanan əmlak. Əlinin qabarı, alınının təri hesabına hörmət-izzət sahibi olmuş mənim kimi adı əmək adamları çətin vəziyyət qarşısında qaldılar. Sözlün tam mənasında unudulduq. Əlbəttə, ağır idi. Belə təsəvvür yaranırdı ki, biz ömrümüzü hədəf

yerə sərf etmişik. Əgər ahıl vaxtlarımızda belə ağır gün-güzəran, dolanışq qayğılarının burulğanına düşmüşüksə, deməli, həyatımızın ən qaynar dövrlərini küləyə vermişik.

Belə bir vaxtda, ümidin hər yerdən üzülən məqamında yaddan çıxmadığını görmək, yəni-dən sırada olduğunu hiss etmək başqa xoşbəxtlikdir. Mən həmin xoşbəxtliyi yaşamışam. O xoşbəxtliyi mənə Heydər Əliyev bəxş edib. Keçən ilin sonlarında respublikanın bir qrup veteranı ilə birlikdə mən də prezident təqaüdünə layiq görüldüm. Deməli, o illərdəki zəhmətim nəhaq deyilmiş. Deməli, möhtərəm Prezidentimizin yadından çıxmamışam. Bu, mənim çiyinlərimdə çox böyük bir haqdır. Ancaq özəmətli ürək sahibləri belə hərəkət edə bilər.

Mənim 78 yaşım var. Oğlum Bakıya yaşamağa çağırsa da, doğma kəndimizdən ayrıla bilmirəm. Möhtərəm Prezidentimizin göstərişi və fərmanı ilə aparılmış aqrar islahat nəticəsində ailəmizin payına on hektara yaxın torpaq sahəsi düşüb. Əkirik, becəririk, yaxşı da məhsul götürürük. Üç nəvəm, bir nəticəm var. Bu gün maddi təminatımdan gileylənməyə haqqım yoxdur. Heç nədən naümid deyiləm. Bundan xoşbəxt, bundan məsud qocalıq olarmı?

İndiyədək Azərbaycan naminə gördüyü işlərə görə hər bir azərbaycanlının, bütünlükdə Azərbaycanın çiyində bu əvəzsiz dühanın, dahi rəhbərin haqqı böyükdür. Bu haqqı danmaq günahdır...

Zəlxay HƏSƏNOVA,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqaüdcüsü

ZƏHMƏTİMİZİ QIYMƏTLƏNDİRƏN RƏHBƏR

Xalqımızın əsrlər boyu arzusunda olduğu müstəqilliyi görmək, onu yaşamaq bizim nəsibimiz olub. Təbii ki, bu yaşamağı ağır-acılıqdır. Tarixən bütün keçid dövrləri çətinliklərlə, kəskin sosial-iqtisadi problemlərlə müşayiət olunub. Zorən cəlb edildiyimiz müharibəni, onun doğduğu fəsadları, Qarabağ dördünü, qaçqın-köçkün ağrıları da əlavə etsək, ölkəmizin qismətinə düşən keçid dövrünün daha ağır olduğunu görürük. Ancaq bütün bu çətinliklərin mayasında qoribo bir şirinlik də var. Həmin şirinlik bu gün bütün üzüntülərə baxmayaraq, ürəklə, ıftixarla «Müstəqil Azərbaycanın vətəndaşlarıyıq» – deyə biləyimizdir.

Keçid dövrü arxada qalıb. Bu gün respublikamız intensiv inkişaf yolundadır. Sosial-iqtisadi yüksəliş hər addımda aydın duyulmaqdadır. Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə gündən-günə möhkəmlənən nüfuzu həm də ölkədaxili sabitliklə, əmin-amanlıqla bağlıdır. Torpaqlarımızın bütövlüyü, Qarabağ düynününün qan-qadasız, sülh yolu ilə açılması istiqamətində görülən işlərin yaxın vaxtlarda öz uğurlu nəticəsini verəcəyi şübhəsizdir. Ən əsas isə ölkəmizin vətəndaşları sabaha ümidlə, mənən, ruhən rahat yaşamağa başlayıblar. Bütün bunlar ilk növbədə ölkə başçısı, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin gərgin fəaliyyətinin bəhrəsidir. Bu məlum həqiqət Azərbaycan xalqına gün kimi aydıdır. Xalq bilir ki, əmin-amanlıq, inkişaf, tərəqqi, vüsət Heydər Əliyevin əməlidir, həyatıdır. Ona görə də belə bir insana qarşı kimlərsənə, hansı

qüvvələrinə mənfiyyətini gördə adam əsəbini cilovlaya bilmir. Prezidentimizin xəstəliyi ilə əlaqədar müxalifət qəzetlərinin son vaxtlar başladığı iyrənc kampaniya ikrah hissi doğurur. Doğrudanmı, adam abır-həyadan, insanlıqdan bu qədər uzaq olarmış? İnanmaq olmur ki, bu cür hərcayı hərəkətləri özlərinə rəva bilənlər azərbaycanlılardır. Çünki azərbaycanlı bu qədər qansız, bu qədər nankor, bu qədər naxələf ola bilməz. Bizi daha çox təəcübləndirən belələrinin məsuliyyətə cəlb edilməməsidir. Ailədə böyüyün üzünə ağ olanın nəəsi bəxtə kötək olur. Azərbaycan da bir ailedir. Bəs onun böyüyünün üzünə ağ olanlar niyə cəzasız qalırlar?

Müxalifətin və onun ixtiyarında olan qəzetlərin bu cür nalayiq hərəkətlərlə qazandıqları isə ancaq xalqın nifrətidir. Xalqın nifrəti isə kötəkdən də pisdir. Bu gün xalqı çaşdırmaq, onu öz iradəsinə xilaf çıxarmağa məcbur etmək mümkün olan iş deyil. Xalq artıq kimin kim olduğunu gözəl bilir. Biz veteranların isə bu cür hərəkətlərə qarşı nifrətinin sonsuz olması təbiiidir. Çünki biz ömrümüzün 34 ilini xalqımızın böyük oğlu Heydər Əliyevlə çiyin-çiyinə olmuşuq. Bu gün də onunla bir sradayıq.

Heydər Əliyev olan yerdə mənəvi rahatlıq var. O, 34 il əvvəl ölkə rəhbərliyinə gəlişi ilə Azərbaycana belə bir ab-hava gətirdi. Respublikamız 5-6 ilin içində tanınmaz oldu. O vaxtlar tez-tez Sovetlər İttifaqının başqa respublikalarından qonaqlar qəbul edirdik. Özümlük həmin respublikaların qonağı olurduq. Bizə qibtə etdiklərini gizlətmirdilər. Hamı deyirdi ki, siz cənnətdə yaşayırsınız. Həmin cənnəti Azərbaycana Heydər Əliyev gətirmişdi. Azərbaycanda qaynar bir həyat vardı. Ölkə sürətlə inkişaf edirdi, yeniləşirdi. İqtisadiyyat qeyri-adi bir sıçrayışdaydı. Bu, rayonların da simasını tamam dəyişmişdi. Bizim Zaqatala rayonunun o illərdəki durumu indi adama yuxu kimi gəlir. Zaqatalanın səsi-sorağı, şan-şöhrəti ölkə hüdudlarını aşmışdı. Barama-çılıqdakı, tütünçülükdəki yüksək göstəricilər rayonu bolluq diyarına çevirmişdi. Çayçılıq, fin-diqçılıqla yanaşı, gülçülük də inkişaf etdirilirdi. Zaqatalanın istehsalı olan qızılqul yaği bütün regiona şöhrət gətirmişdi. Xüsusilə sadə əmək adamına göstərilən diqqət və qayğı geniş perspektivlər açdı.

Mən sadə kənd qadınıyam. 1958-ci ildən tütünçülüklə məşğul olmuşam. Ancaq şəərəfli əməyin nə olduğunu məhz Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində bildim. 1974-cü ildə o dövrün ən yüksək mükafatına, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görüldüm. SSRİ və Azərbaycan SSR ali sovetlərinin deputatı seçildim. Sadə əmək adamı üçün bundan böyük diqqət, qayğı olarmı? Həm də təəddüd etmədən deyə bilərəm ki, bu cür yüksək diqqət və qayğı ilə təkcə mən yox, ümumilikdə bütün əmək adamları ətə olunmuşdu. Həmin illərdəki uğurların bir səbəbi də elə bu idi. Xalq Heydər Əliyevə nəhaq yerə xilaskar adı verməyib. Məhz onun uzaqgörənliyi və gərgin fəaliyyəti Azərbaycana bütün bəlalardan qorudu, bugünkü inkişaf, tərəqqi yoluna çıxardı. Elə bizim rayonu götürək. Respublikanın mərkəzdən məsafəcə ən ucaq rayonlarından biridir. Burada son bir ildə aparılan tikinti-abadlıq və quruculuq işlərini, rayonun sosial simasının daha da yaxşılaşdırılmasını, bir vaxtlar bütün regionun fəxri olmuş istehsal sahələrinin bərpası istiqamətindəki xoş əhvali-ruhiyyəni necə görmək olar? Axı bütün bunlar Heydər Əliyev siyasətinin nəticəsidir.

Biz hər şeyə görə ulu öndərimizə borcluuyuq. Onun sayəsində Azərbaycan mövcudluğunu qorudu, inkişaf etdi, dünyada tanındı və qəbul olundu. Elə bugünkü Azərbaycan da Heydər Əliyevin şah əsəridir. Bu, Azərbaycan xalqına bağışlanan əsərdir!

Ziya ƏLİYEV,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı,
prezident təqaüdüçüsü

BİZ HƏMİŞƏ ARXALI OLMUŞUQ

Bizim nəsil mürəkkəb bir həyat yaşayıb. İkinci dünya müharibəsindən sonrakı üzüntülü, repressiyalarla dolu soyuq müharibə ərəfəsi, onun ardınca məşəqqətli bərpə illəri, Qarabağ müharibəsi və onun ağır-acıları bizim qismətimizə düşüb. Müstəqilliyin qurucuları olmaq, ağır keçid dövrünün məhrumiyatlarını çəkmək də bizim qismətimizə düşüb. Onların hamısını bir ömürdə yaşamaq üçün təkcə iradə, dözümlü kifayət deyil.

Bunun üçün sabaha möhkəm inam olmalıdır. Daim arxa-kömək hiss etməsən, hansısa qüdrətli bir qüvvənin səni mühafizə etdiyini, sənə yol göstərdiyini, istiqamət verdiyini anbaan duymalısan. Bizi həmin dövrlərin daha ağır-yorğun illərindən keçirib bugünə gətirən, daim sabaha ümidlə yaşadan həmin qüdrətli qüvvə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev idi. Onun hakimiyyətinin birinci dövründə təkcə Azərbaycan özümlü dünyaya tanınmadı, həmin illərdə həm də özümlük özümlüyü tanıdıq. O vaxtlar mən adi, gənc bir tütünçü idim. Ətrafda baş verənlər, sürətli və hətta qəfil yeniləşmə, gün-güzəranı birdən-birə yaxşılaşması, təsərrüfatların imkanlarının genişlənməsi, bütün sahələrdə quruculuq və inkişafın yeni vüsət alması, sadə zəhmət adamlarının əməyinə münasibətə tam dəyişməsi çoxları təki, mənə də yuxu kimi görünürdü. Ancaq bu, yuxu deyildi, reallıq idi.

Həmin reallığı bizə bəxş edən ulu öndər Heydər Əliyev idi. Mən məhz belə bir reallığın nəticəsi olaraq ali təhsil aldım, təsərrüfat rəhbəri vəzifəsinə irəli çəkildim. Əməyim dəfələrlə dövlət təltiflərinə layiq görüldü. 1976–1982-ci illərdəki fəaliyyətimə görə mənə Sovetlər Birliyinin ən yüksək mükafatı – Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verildi.

İndi o vaxtdan 22 il keçib. Aldığım təltif və mükafatlar xatirəyə çevrilib. Ən əziz xatirə isə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adının təqdimat mərasimidir. O anları mən ötan müddət ərzində daim yaşayıram. Həmin anları bu gün də yaşayıram. Çünki ali mükafatı mənə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev özü öz əli ilə təqdim etmişdi və uğurlar dileymişdi. O diləyi mən bütün həyat və fəaliyyətim üçün xeyir-dua kimi qəbul etmişəm. Həmin xeyir-dua həmişə mənim köməyi olub.

Həyatın qanunudur: yaş ötdükcə adam ömür illərini təkrar-təkrar xatırlayır, şirini-acısını yenidən dadır. Bizim nəsil, daha doğrusu, keçən əsrin 70–80-ci illərinin adamları, yəqin ki, belə anlarda daha çox şirinlik hiss edirlər. Məhz bu hissələrin nəticəsidir ki, biz həmişə təkcə ulu öndərimizi özümlükə yox, özümlüyü də ona arxa-kömək saymışıq. Müstəqilliyimizin ilk illərində, məcburən cəlb edildiyimiz Qarabağ müharibəsindəki ağırlı-acılı vaxtlarda, keçid dövrünün çətin məqamlarında, nəhayət, ölkəni tərəqqiyə, inkişafa aparacaq uğurlu anlarda həmişə bildirmişik ki, ulu öndər Heydər Əliyevlə bir sradayıq. Tarix sübut etdi ki, böyük rəhbər ən çətin anlarda belə bizim haqqımızda, yəni sadə əmək adamlarının gün-güzəranı, qayğıları barədə daim narahatlıq keçirmişdir. 2003-cü ildə respublikanın veteran əmək adamları ilə bir

sırada mənim də prezident təqaüdünə layiq görülməyimi məhz belə bir narahatlığın ifadəsi kimi qiymətləndirirəm. Mən sahibkarlıqla məşğulam. Rayonun ictimai-siyasi və iqtisadi həyatında fəal iştirak etməyə çalışıram. Özümə gün-güzəran qura bilməmişəm. Dediym odur ki, layiq görüldüyüm prezident təqaüdü mənim üçün daha çox mənəvi cəhətdən qiymətlidir. Həmişə belə qənaətdə olmuşam ki, əgər ümummilli liderimizin yadından çıxmamışsamsa, deməli, əməyim, zəhmətim hədəf getməyib.

Heydər Əliyev cismənə aramızdan getsə də, biz onun adına düzlənirik. Azərbaycan onun müəyyənləşdirdiyi yolu inamla addımlayır. Biz bu inamli irəliləyişin təbəssümünü doğma Oğuz rayonunda addımbaşı hiss edirik. Gündən-günə yeni vüsət alan əbadiyyət və quruculuq işləri, rayonun iqtisadi imkanlarının artırılması istiqamətindəki uğurlu fəaliyyət, camaatın gün-güzəran qayğılarına həssas münasibət hamı kimi, biz veteranlarda da razılıq hissi doğurur.

Bizi sevindirən odur ki, bu əhvali-ruhiyyə bütün ölkə regionlarına xas xüsusiyyətə çevrilib. Bu, başqa cür ola bilməz. Çünki ulu öndərimiz sükani etibarlı əllərə tapşırıb. Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev ümummilli liderimizin yolunu uğurla davam etdirir, Azərbaycanı daha işıqlı sabaha aparmaq əzmindədir. Biz veteranlar daim onunla bir sırada olacağıq. Bu bizim mənəvi, daha dəqiq ifadə etsək, insanlıq borcumuzdur.

CƏLİLABADDA BEŞ PREZİDENT TƏQAÜDÇÜSÜ YAŞAYIR

Onların hər birinin ürəyi ümummilli liderimiz Heydər Əliyev haqqında xoş sözlərlə doludur

Cəlilabaddın həyatı keçmişdə bilavasitə mənimlə bağlı olmuşdur. Cəlilabad rayonu, Cəlilabad ictimaiyyəti qarşısında mənim xidmətlərim az olmayıb. Xatirimədir, 1969-cu ildə mən Azərbaycana rəhbər seçildə Cəlilabad çox ağır vəziyyətdə idi. Cəmi on il keçmədi ki, Cəlilabaddın siması dəyişdi. Cəlilabad abadlaşdı...

Heydər ƏLİYEV

Sünbülündən ovuc dolan, tarlaları çörək ətri saçan, təknəsindən bin-bərəkəti əskilməyən, bol nemətli Cəlilabaddın hər bir guşasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin nişanəsi var. Rayonda bir-birindən abad yaşayış evləri, yeni tikililər, üzüm plantasiyaları, azad sahibkarlığın bəhrəsi mülklər, istehsal qurğuları müstəqil Azərbaycanın qurucusu cənab Heydər Əliyevin canlı avtoqrafıdır. Ümummilli liderimiz cəlilabadlılarla görüşlərinin birində demişdir: «Sizin rayonun kəndlərində pəlçiqdən, çiy kərpicdən tikilmiş evlərin hamısı uçuruldu, qəsdən, kərpicdən gözəl, cəh-cəllalı evlər tikildi... O vaxt Cəlilabadda qısa müddətdə hər bir ailənin şəraiti, rayonun kəndlərinin, şəhərin siması dəyişdi, Cəlilabad Azərbaycanın gözəl bir guşasına çevrildi».

Əslində isə Cəlilabaddı Azərbaycanın gözəl bir guşasına çevirən Heydər Əliyevin özü idi. Bu dahi şəxsiyyətin Cəlilabadda keçirdiyi çoxsaylı görüşlər, toplantılar bir məktəb idi. İnsanlar bu məktəbdə təkcə istehsalat sahəsində yüksək göstəricilər qazanmağın yollarını deyil, eyni zamanda, dövlət idarəçiliyinin sirlərini, təşkilatçılıq və idarəetmə işlərinin elmi əsaslarını, forma və metodlarını öyrənirdilər. Təsədüfi deyildir ki, sonralar bu məktəbin müdavimləri rayonun sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni həyatında, dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsində, milli-mənəvi dəyərlərimizin mühafizəsində Heydər Əliyevin şagirdləri kimi mühüm rol oynadılar, o zamankı respublika və İttifaq ali sovetlərində millət vəkili kimi xalqımızı layəqətlə təmsil etdilər. Öz ilhamlı, yaradıcı əməkləri ilə rəşadət göstərdilər. Dövrün Sosialist Əməyi Qəhrmanı, dövlət mükafatı laureatı kimi fəxri adlarına layiq görüldülər və yüksək orden, medallarla təltif olundular. Ən başlıcası, bu insanlar Azərbaycanın başi üzərində qara buludlar oynayaşanda cənub bölgəsində dövlətçiliyin mərd, sadıq əsgərləri kimi AXC–Müsavat qaragürhuna, bədnam «Talış-Muğan» separatçılarına qarşı fəal mübarizəyə qalxdılar. Bu insanlar dövlət müstəqilliyimizi təhlükədən, respublikamızı parçalanmaqdan xilas etməyə qadir olan xalqın əvəzsiz lideri Heydər Əliyev ətrafında sıx birləşdilər və gecə-gündüz adamlar arasında qızğın kütləvi izahat və təşkilatçılıq işləri aparmaqla öz məqsədlərinə çatdılar.

Cəlilabadda Heydər Əliyev məktəbinin yetirmələri kimi tanınan bu insanlar, yaşlarının ötməsinə baxmayaraq, bu gün də rayonun sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir, gənclər arasında Heydər Əliyevin işıqlı ideyalarının təbliğində və qüvvələrinin, bilik və bacarıqlarının ösürmələrində.

*Nüsrət Məmmədov,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, prezident təqaüdcüsü,
Privolnoye kəndində fermer:*

– Azərbaycanın müasir tarixi Heydər Əliyevlə bağlıdır. Dünya şöhrətli siyasətçi, ümum-millî lider, türk dünyasının görkəmli xadimi, müasir Azərbaycanın qurucusu Heydər Əliyev öl-kəmizin tarixində silinməz izlər qoymuşdur. Yaşımın bu çağında uşaq kimi bir tərəfə çəkilib kövrəlirəm. Bütün varlığımı hiss edirəm ki, Heydər Əliyevin şəxsinde əvəzsiz bir rəhbər itirmişik. Bu böyük insan zəngin bir xəzinə, məktəb idi. Biz bunu daha çox cənab Prezidentimizin yerlərə etdiyi səfərlərdə, iş üstündə zəhmət adamları ilə keçirdiyi görüşlərdə hiss edirdik. Giz-lətmirəm, uzun müddət təsərrüfatda işlədiyimizə baxmayaraq, təsərrüfatçılığın elmi əsaslarını, sirlərini Heydər Əliyevdən öyrənirdik.

Heydər Əliyev həm də mahir insanşünas idi. O, iş üstündə bizimlə köhnə dost kimi görü-şər, səmimiyyət göstərirdi. Xatirimdədir, 1981-ci ilin yanvarında Azərbaycan SSR Ali Soveti-nin deputatı Zinaida Streltsovanın briqadasının ikimərtəbəli tarla düşərgəsində bizim Privol-noye kəndinin zəhmət adamlarıyla keçirdiyi görüşdə Heydər Əliyev həyat yoldaşım, qəhrəman ana, taxılçı Firuzə Məmmədovanı yanına çağırıb hal-əhval tutdu, uşaqları soruşdu. Və birdən üzünü Zinaida Streltsova tutdu:

– Neçə uşağınız var?

Zinaida utana-utana:

– Yoldaş Əliyev, üç uşağım var, – dedi.

Heydər Əliyev özünəməxsus bir tərzdə gülümsəyib dedi:

– **Bax, odur, Nüsrət Məmmədovun 16 övladı var. Yarış dostunuzdan nümunə götürün.**

Hamımız gülüşdük. Ürəyimiz açıldı. Bu söhbətdən bir il sonra Heydər Əliyev Moskva-ya getdi və qara günlərimiz başladı. 20 Yanvar faciəsi, Xocalı soyqırımı, bir-birinin ardınca tor-paqlarımızın işğalı... Əlbəttə, xalqımızın lideri Heydər Əliyev o zamanlar Bakıda olsaydı, Azər-baycanın başına bu müsibətlər gəlməzdi. Mən bütün bunları 1990-cı ildə icarədarların Moskva şəhərində keçirilən Ümumittifaq toplanışında ermənipərəst, bədnam M.Qorbaçovun şax üzünə dedim. Dedim ki, hanı Heydər Əliyev, onu niyə vəzifədən kənarlaşdırıbsınız? Qorbaçov o yan-bu yana çevrilib suallarından yayınmağa çalışdı. Sözlərim sille kimi onu tutmuşdu, yerində dayana bilmirdi.

Gec də olsa, haqq öz yerini tapdı. Azərbaycan xalqının arzusu ilə Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldi. Cənab Prezidentimiz möhkəm iradəsi, qətiyyəti, əzmi və mübarizliyi ilə ölkədə baş alıb gedən siyasi qarşıdurmanın, xarici düşmənlərimizdən dəstək alan daxili sepa-ratçıların, kaos və hərəc-mərcliyin qarşısına sədd çəkib sabitlik yaratdı. Azərbaycanı dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş qabaqcıl ölkələrindən birinə çevirdi, həyata keçirdiyi iqtisadi islahatlar sayəsində xalqın maddi rifah halını yüksəltdi.

Bu gün Heydər Əliyev haqqında keçmiş zamanda danışmaq onun atalıq qayğısını, himayə-sini yaxından duyan bir adam kimi mənim üçün çox ağırdır. Lakin böyük bir təskinlikim də var ki, Heydər Əliyevin qurub-yaratdığı, uğrunda min bir əzab-əziyyət çəkdiyi, ömrünü, gününü, sağlamlığını qurban verdiyi dövlət etibarlı əllərdədir. Xalqın sevimlisi, yekdilliklə səs verdiyi cənab İlham Əliyev onun siyasi kursunun layiqli davamçısıdır. Bu işə xalqın rahatlığı, əmin-amanlığı, habelə dövlət müstəqilliyimizin əbədiyyətinə və ərəzi bütövlüyümüzə etibarlı təminat deməkdir. Xalqımızın arzusu da elə bunlardır.

*Gülxara Mehdiyeva,
Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, prezident təqaüdcüsü,
Qarazəncir kəndinin sakini:*

– Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyev halal çərəklə böyüdüyünə görə həmişə zəhmət adamlarının qədir-qiyətini bilib, belə insanlara arxa, dayaq olub. Öz həyatım buna canlı misaldır. Yaxşı yadımdadır, ötən əsrin 80-ci illərinin əvvəlləri idi. Dedilər ki, yoldaş Hey-dər Əliyev Cəlilabada gəlir, özü də vaxt tapıb adlı-sanlı əmək adamları ilə görüşəcək. Mənə dedilər ki, hazırlaş, sən də rəhbərlə görüşməlisən. Bərk həyəcanlandım, həm də ürəyim riqqətə gəldi. Ürəyimdə dedim: belə rəhbər sağ olsun, zəhmətkeşi yada salır.

Heydər Əliyev o zaman SSRİ Ali Sovetinin deputatı Əhməd Ağayevin briqadasının tarla düşərgəsində mənimlə doğma adam kimi hal-əhval tutdu. Dolanışığımı, necə güzəran keçirdi-yimi soruşdu. Sinəmdəki orden-medallara işarə edib maraqlandı ki, onları nə vaxt, nəyə görə almışam. Bu sözləri deyə-deyə fotomüxbirlərə şərait yaratdı ki, şəklimizi çəksinlər. O şəkl

əziz xatirə kimi saxlayıram. Özüm haqqında cənab Heydər Əliyevə məlumat verib dedim ki, 1950-ci ildə «Şərqi işıq» kolxozunda tütünçülükdə yüksək götürdüyümüzə görə iki nəfər tütünçü – mərhum Səbzə Zeynalova və mən 1951-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görüldük. Dedim ki, pensiyaya çıxsam da, yenə övladlarımla, nəvələrimlə birlikdə təsərrüfatda çalışıram. Verdiyim məlumat ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xoşuna gəldi: «**Yaxşı haldır ki, estafeti gəncələr, öz övladlarınızla vermisiniz. İndi üzümçülük sahəsində də yeni əmək qəhrəmanları yetişir, ənənə davam edir**» dedi. Böyük rəhbərlə bu görüşdən sonra hamı-təbiiyici kimi təsərrüfatda daha sıx bağlandım. Yaşımın ötməsinə baxmayaraq, işdən aralanmadım. Zəhmətini nəzərə alıb mənə QAZ-24 «Volqa» markalı avtomobillə mükafatlandırıldı.

Heydər Əliyev Moskvaya gəndəndən sonra biz veteranlar, demək olar ki, unudulduq, diqqət və qayğıdan kənar qaldıq. Bunlar hələ bir yana dursun, Heydər Əliyevdən sonra sahibsiz bir ölkə kimi respublikamızın başına müsibətlər gəldi. Torpaqlarımız işğal olundu, soydaşlarımız yurd-yerlərindən didərgin düşdülər. Xalqın təkid və tələbi ilə cənab Heydər Əliyev 1993-cü ilin yayında yenidən hakimiyyətə qayıtdı və ondan sonra işlər yavaş-yavaş öz yoluna düşdü. Biz əmək veteranları da yada düşdük. Zər qədrini zərgər bilər, deyiblər. İşlərinin çox və gərgin olmasına baxmayaraq, Prezident Heydər Əliyev vaxt tapıb vətən qarşısında xidmətlərini olan insanların siyahısını nəzərdən keçirdi və öz humanist addımıyla onların maddi qayğılarını yüngülləşdirdi. Prezident təqaüdüçüləri sırasında öz adımı görəndə minnətdarlıqla düşündüm: demək, Heydər Əliyev hələ də mənə unutmayıb.

El gözü tərəzidir. Xalq «unutsan, unudularsan» deyib. Sağlığında hamının öz qiymətini verən, heç kimin zəhmətini unutmayan cənab Heydər Əliyev xalqın yaddaşında əbədi yaşayacaq, onun nurlu ideyaları əsrlər boyu yollarımızı işıqlandıracaqdır.

Mənsurə Mirzəyeva,

Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, prezident təqaüdüçüsü,

Alar kəndinin sakini, fermer:

– Keçən əsrin 30-cu illərində əmək fəaliyyətinə başlamışam. Bir həftənin gəlini olmuşam. Həyat yoldaşım Mehralı müharibəyə getdi. Döyüdə həlak oldu, «qara kağız» gəldi. Tarlada işlədim, məhrimi əməyə saldım. İşlədiyim 60 il ərzində çox insanla rastlaşdım. Bir çox rəhbər işçi gördüm. Onların arasında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev yeganə şəxsiyyət idi. Azərbaycan kəndinin inkişafı, tərəqqisi onun adı ilə bağlıdır. Mən bunun canlı şahidiyəm. Məktəblilərlə, gənc nəslin nümayəndələri ilə görüşəndə fəxrli deyirəm ki, xoşbəxt adamam, ona görə ki, keçən əsrin 70–80-ci illərində Heydər Əliyevlə bir neçə dəfə iş üstündə görüşmüşəm, əl-tutub söhbət etmişəm, o vaxt başçılıq etdiyim üzümçülük briqadasının fəaliyyəti barədə məlumat vermişəm. Böyük şəxsiyyət hor şeylə maraqlanırdı: adamların güzəranı onu daha çox düşündürürdü. Bir dəfə mənəndən soruşanda ki, necə yaşayırsınız, cavab verdim: Yoldaş Əliyev, bu qədər bizə sərvət, ucsuz-bucaqsız üzüm bağları, emal müəssisələri bəxş etmişsiniz, əlbəttə ki, biz firavan yaşayacağıq. Bu sözlərdən böyük rəhbərin nurlu cəhriəsi daha da işıqlandı. Çünki Cəlilabaddakı 30 min hektardan çox bağlar, istehsal sexləri Heydər Əliyev əməyinin məhsulu idi.

Heydər Əliyev əsl millət atası idi. Onun rayonumuza, kəndimizə hər gəlişi böyük bir hadisə, bayram olardı. Onun iti baxışlarından heç nə yayınmırdı. Heydər Əliyev hakimiyyətə gələndə qədr biz çətin şəraitdə yaşayırdıq. İqtisadiyyatımız bərbad vəziyyətdə idi. Rəhbər işçilərin yolu təsərrüfatlara az-az düşürdü. Gələndə də sədrə, aqronomla atüstük söhbət edib gedirdilər. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbər seçildəndən sonra həyat kökündən dəyişdi. İqtisadiyyatımızın bütün sahələri kimi, kənd təsərrüfatı da elmi şəkildə inkişaf etdirildi. Respublikanın sərvəti aşıb-daşdı. Keçmiş İttifaqda ən varlı respublika kimi tanındı. Cəlilabad isə, sözün əsl mənasında, xoşbəxtlər diyarına çevrilmişdi. Köhnə, ucuq-sökük dam-daşlardan əsər qalmamışdı: kimi ev tikir, mülk salır, kimi maşın alır, xarici mebellə ev-eyşiyini bəzəyirdi. Bu gün Cəlilabadda addımbaşı Heydər Əliyev yadigarlarına rast gəlmək olar.

Bizə müstəqil, demokratik dövlət, öz qiymətli əsərləri ilə zəngin bir mənəvi xəzinə bəxş edən cənab Heydər Əliyevin vəfatı respublikamızın bütün ictimaiyyəti kimi, qədirbilən Cəlilabad camaatını da hədsiz kədərləndirmişdi. Lakin ümummilli liderimiz Heydər Əliyev bizlərə işıqlı sabaha ümidlə baxmağı öyrətmişdi. Təsəllimiz budur ki, zəmanəmizin görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ocağında yetişən, Heydər Əliyev siyasi kursunun davamçısı olan cənab İlham Əliyev kimi cavan, istedadlı Prezidentimiz var. İnanıram ki, xalqımız seçdiyi liderin ətrafında sıx birləşərək öz dövlət müstəqilliyini daha da möhkəmləndirəcək, işıqlı və xoşbəxt gələcəyinə qovuşacaqdır. Elə bir işıqlı gələcəyə ki, Heydər Əliyev həmişə onun uğrunda mübarizə aparırdı.

Məhərrəm Əliyev,

Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, prezident təqaüdüçüsü,

Təklə kəndinin sakini:

– Heydər Əliyev Allah-taalanın Azərbaycan xalqına göndərdiyi tükenməz bir nur, işıq idi. O öz gəlişi ilə respublikamızı çırmaqdan etdi. Bu, bir həqiqətdir. Bu həqiqət biz yaşlı nəslin göz-ləri qarşısında baş vermişdir. Azərbaycanda dinamik iqtisadi inkişafda səsini eşidən böyük bir ərə Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycan dövlətçiliyinin qurucusu, müstəqilliyimizin banisi, millətimizin xilaskarı, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının təşkilatçısı olan ulu öndərimizin rəhbərlik etdiyi ötən 34 illik dövrdə Azərbaycan əsrlərə bərabər böyük bir inkişaf yolu keçmişdir.

Yaxşı yadımdadır, Heydər Əliyevin Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi kimi hakimiyyətə gəlişi ilə respublikamızda, o cümlədən bizim Cəlilabadda ab-hava birdən-birə dəyişdi. Bu canlanma, irəliləyiş mərkəzdən çox uzaq olan bizim Təklə kəndində də hiss olundu. El-obaya səs düşdü: «Azərbaycanın yiyəsi gəldi!» Yerli rəhbərlər özlərini yığırdılar, onların əvvəlki ərköynüklərindən əsər-ələmət qalmadı. Çünki Azərbaycanın yiyəsi respublikanı qarış-qarış gəzir, birinci növbədə yerlərdə zəhmət adamları ilə görüşür, onların dərd-ərinə qalır, şikayətini dinləyir, yerindəcə müvafiq ölçü götürürdü. Adamlar vəziyyəyə irəli çəkildikdən ilk növbədə onların bəcarığı, səriştəsi, mənəvi saflığı nəzərə alınır.

Həmin dövrdə ali təhsilli aqronom idim, təsərrüfatda xeyli təcübə toplamışdım. 1950-ci ildə başçılıq etdiyim tütünçülər manqası 5 hektar sahənin hər hektarından 24 sentner məhsul götürdüyünə görə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adıyla təltif olunmuşdum. Həyat yoldaşım,

10 uşaq böyüdüb tərbiyə etmiş qəhrəman ana Saray Ağabala qızı ilə təsərrüfatda birgə çalışırdıq. Mən işləyə-İşləyə ali təhsil almışdım. Bütün bu göstəriciləri nəzərə alaraq məni irəli çəkildilər, dağlıq zonada, rayon mərkəzindən ən uqarda yerləşən «Oktyabr» sovxozuna direktor təyin etdilər. Heç bir çətinlikdən qorxmadım, körpə uşaq kimi ilk kövrək addımlarını atan sovxozda işə, demək olar ki, sıfırdan başladım. Adamları ətrafıma toplayıb elə birinci il 400 hektarda üzüm bağı saldıq, işlə təmin olunduq. Getdikcə camaatın vəziyyəti yaxşılaşdı. Bağlardan nübar məhsul yığıldı, təsərrüfatımızın var-dövləti aşıb-daşdı. Xalq firavanlığa çıxdı. 1970-ci ilin əvvəllərində cənab Heydər Əliyevin iştirakı ilə Cəlilabad rayon partiya-təsərrüfat fəallərinin yığıncağında mən bütün bunlar barədə məlumat verdim. Tütüncülük, taxılçılıq və digər sahələrlə üzümçülüğü müqayisə edib iqtisadi rəqəmlərlə sübut etdim ki, üzümçülük daha gəlirlili sahədir. Məlumatım Heydər Əliyevin xoşuna gəldi. Elə həmin məclisdə məni «Zarya» qol saatı ilə təltif etdi. Həmin saat bu gün də qolumdadır. Onu sevimli rəhbərimizdən əziz, qiymətli bir yadigar kimi qoruyub saxlayıram. Son nəfəsimə qədər gözümlün önündə olacaqdır. Hər dəfə ona baxanda dahi rəhbərimizin nurani çöhrəsi gözlərim önündə canlanır.

Heydər Əliyev hər dəfə Cəlilabad gələndə təsərrüfatımızın vəziyyəti ilə maraqlanar, hal-əhval tutardı. Aradan 30 il keçmişdi. Mən elə bildirdim ki, daha hər şey arxada qalmışdır. Çəkdiyimiz zəhmət, gördüyümüz işlər zamanın cari qayğıları fonunda unudulmuşdur. Lakin inşil adımları prezident təqaüdcüləri sırasında görəndə anladım ki, yox, qəlbi böyük olan rəhbərimiz məni unutmayıb. Kövrəldim, onun böyük ürəyi qarşısında baş əydim.

Böyükxan Məmmədov,

Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, prezident təqaüdcüsü, fermer:

– Tale elə gətirib ki, mən 70–80-ci illərdə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevlə bir neçə dəfə iş üstündə görüşmüşəm. Onun rayonumuza hər gəlişi böyük bir hadisə, bayram idi. Ölkə başçımızla birlikdə respublikanın görkəmli elm, sənət, ədəbiyyat, incəsənət xadimləri də rayonumuza gəlib zəhmətkeşlərlə görüşlər keçirirdilər. Heydər Əliyev əmək adamlarının yaxın dostu, məsləhətçisi idi. O, iş üstündə bizə dəyərli məsləhətlər verər, eyni zamanda fikrimizi öyrənərdi. Heydər Əliyevlə birlikdə bizimlə görüşə görkəmli bitkiçilik alimləri də gələr, dəyərli fikirlər söyləyərdilər. Heydər Əliyevin tövsiyələri ilə Cəlilabad respublikanın ən böyük üzümçülük rayonlarından birinə çevrildi. Həmin dövrdə rayonumuzda üzüm istehsalı ildən-ilə artdı, xalqın maddi rifah halı getdikcə yüksəldi. Xüsusən, 1981-ci ildə rayonumuz üzümçülük sahəsində yüksək bir zirvəyə qalxdı, 261 min ton məhsul istehsal edərək respublikada birinci yərə çıxdı.

Həmin il mənim başçılıq etdiyim briqada rayonda hektardan ən yüksək məhsul götürdü. Bu nailiyyətə görə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə mənə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı verildi. Rayonumuzda mənim kimi yüzlərlə zəhmət adamının əməyi müxtəlif orden və medallarla mükafatlandırıldı. Bunlar hamısı Heydər Əliyevin qayğısının bəhrəsi idi. Özümü xoşbəxt hiss edərdim ki, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı nişanını Heydər Əliyev özü sinəmə sancdı və bu münasibətlə məni təbrik etdi. Bu qayğını, bu haqq-sayı heç vaxt unuda bilmərəm.

Heydər Əliyev yüz minlərlə, milyonlarla mənim kimi sadə zəhmət adamının xoşbəxtliyində müstəsna rol oynayıb. Onun qayğısı sayəsində əvvəllər geridə qalan Cəlilabad ölkənin abad,

yarasıqlı bir diyarına çevrilmişdir. Odur ki, qədərbilən cəlilabadlılar Heydər Əliyevin xatirəsinə daim əziz tutur, onun göstərdiyi yolla gedir, möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı cənab İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşərək vətənimizin tərəqqisi üçün var qüvvələrini sərf edirlər.

Təkcə adlarını yuxarıda göstərdiyimiz əmək qəhrəmanlarının deyil, Cəlilabad rayonunun hər bir sakininin qəlbində böyük öndərimiz Heydər Əliyevə sonsuz məhəbbət və ehtiram var. Ən ağır günlərdə belə onlar dövlətçiliyimizə, xalqımızın yetirdiyi bu şəxsiyyətə sədaqət nümunəsi göstərmişlər. Öz ənənələrinə sadıq olan cəlilabadlılar Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı İlham Əliyevin doğma Azərbaycanımızı daha xoşbəxt və firavan günlərə çatdırmaq işində onunla birlikdədirlər. Bu gün rayonda tikinti, quruculuq, abadlıq işləri uğurla davam etdirilir. Yeni-yeni binalar ucaldır, park və xiyabanlar salınır. 2004–2008-ci illər üçün dövlət proqramında nəzərdə tutulmuş məsələlərin reallaşması üçün tədbirlər həyata keçirilir.

Seyran CAVADOV,
«Azərbaycan»

PREZİDENTİN TƏBRİKİ ÖMRÜMÜ UZATDI

Ömər dayını çoxdandır görmürdüm. Amma 15-20 il əvvəl qaynar sarğı sexində dozğahlar və qurğular arxasında işləyərkən əməyini müşahidə etdiyimi, bir çox İttifaq və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlərdə Azərbaycanı layiqincə təmsil edib qayıdandan sonra ondan müsahibələr aldığımı da unutmamışdım. Ətrafında həmişə bir dəstə gənclər olardı. Hətta yaşa dolub saç-saqal ağarandan sonra da gənclər briqadasına başçılıq edirdi. Onların həmi-tərbiyəçisi, ustası, müəllimi idi (Bəlkə belə cavan və gümrah qalmasının bir səbəbi də budur?!).

Öz zəhməti ilə şan-şöhrət tapan, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı kimi yüksək ada layiq görülmüş Ömər Ağayevdən yazmağa o vaxtın cavan jurnalistləri olan bizlərdən hər birimiz can atırdıq. Maraqlı həmsöhbət olması, öz işi-gücünü barədə həvəslə danışması, hər sualı diqqətlə dinləyib sərrast cavablandırması onu həmin çağlardan jurnalistlərlə də dostlaşdırıb. Elə buna görə də ona Ömər dayı deyirik...

İstehsalatda çalışdığı illərdə Ömər Ağayev tez-tez işdən ayrılmalı olurdu. Çünki onu məktəblilərlə, tələbələrə görüşlərə çağırırdılar. İstər Bakıda, istər də Moskvada keçirilən bir çox mötəbər məclislərdə iştirak edirdi. Üstəlik də, keçmiş SSRİ və Azərbaycan SSR ali məhkəmələrinin xalq iclasçısı idi. Onun yerində bir başqası olsaydı, bu şan-şöhrətin təsiri altında bəlkə də o bürkülü, səslə-küylü sarğı sexindəki iş-gücündən əli soyuyar, hərədən bir zavoda gəlməklə vəzifəsini bitmiş hesab edərdi. Ancaq Ömər dayı ikinci növbədə də işə çıxırdı ki, ictimai tapşırıqlara sərf etdiyi vaxtda görəcəyi işləri yerinə yetirsin. Ömər dayı belə insandır.

Orduda xidmətini başa vurandan sonra 1952-ci ilin bir ilq aprel səhərində əsgər paltarında Bakı Elektrik Maşınqayırma Zavoduna gəlib. Elə həmin gün də işə götürülməyi və burada nə az, nə çox – 40 il çalışıb.

Pensiyaya çıxandan bəri rastlaşmamışdıq. Bilirdim ki, keçən ildən prezidentin fərdi təqaüdü-cüsüdür, çoxlu oğul-uşağı, nəvə-nəticəsi var. Doğrusu, ömrünün ahıl çağını sakitcə, evində-əşiyində, övladlarının əhatəsində keçirdiyini güman edirdim. Demə, yəni həyatın qaynarıdır! Respublika və Bakı şəhər veteranlar şuralarının, Səbail Rayon Ağsaqqallar Şurasının üzvü kimi ictimai fəaliyyətlə məşğul olur. Gənclərlə, qaçqın və məcburi köçkün soydaşlarımızla görüşür. Onları dinləyir, bacardığı köməyi əsirgəmir. Fəxri üzv seçildiyi Azərbaycan Qaz Emalı Zavodunun kollektivi ilə də tez-tez görüşləri olur.

Və bu günlərdə gözləmədiyimiz halda redaksiyaya gəldi. Hal-əhval tutandan sonra sevinə və qüruruna «Azərbaycan» qəzetinin oxucularını şərək etmək istəyində olduğunu bildirdi. Çoxdan gəlmək istədiyini söylədi. Amma bunun qeyri-təvazökarlıq kimi çıxacağından ehtiyatlandığını dedi.

– Yanvarın 3-dən bəri ürəyim köksümə sığmır... Bilirsinizmi, möhtərəm prezidentimiz cənab Heydər Əliyevlə tanış olduğumuz 34 il ərzində o kişi mənə çox yaxşılıqlar edib. İndi də tədbirlərdə bir-birimizi görəndə səmimi görüşür, hal-əhval tutur. Yetim oğlan olmuşam. Öz əməyimlə ayağa qalxmışam və bəxtim onda getirib ki, mənim ölkəmin zəhməti görüb qiymətləndirən rəhbəri olub və yenə də var.

Bəli, dünyanın heç bir dövlət başçısı sadə əmək adamına, əkinçiyə, inşaatçiyə, neftçiyə, çilingərə, qaynaqçiyə – əliqabarı insana bu cür qiymət verməyib. Bunu Ömər Ağayevin həyatının təmsalında da aydın görmək olur.

Bu il yanvarın 1-də 75 yaşım tamam olurdu. Ad günü keçirmək həvəskarı olmasam da, dost-tanış yanvarın 2-də Səbail Rayon Ağsaqqallar Şurasında toplaşib məni təbrik etdilər. Növbəti günə möhtərəm Heydər Əliyev mənzilimə zəng vuraraq məni həm yubileyim, həm də yeni il münasibətilə təbrik etdi. Mənə ailəmlə birlikdə cansağlığı, xoşbəxtlik arzuladı. Mən də möhtərəm Prezidenti təbrik etməyə belə bir fürsət tapdığım üçün çox sevindim. Onun özüne, övladlarına, nəvələrinə uzun ömür, cansağlığı və xoşbəxtlik dilədim. Çox mükafatlarım olub. Onların çoxunu, eləcə də indi yaşadığım şəhərin mərkəzindəki üçotaqlı mənzili mənə Heydər Əliyev verib. Amma xalqın qarşısında kiçik xidmətlərimin unudulmaması, dövlət başçısının təbriki yaşa dolduğum bir vaxtda mənim üçün əvəzsiz bir təhfidir. Bu, sanki mənim ömrümü uzatdı...

Biz Ömər dayının söylədiklərini şərh etməyə və Prezidentimizin alicənablığını, insanpərvərliyini ifadə etməyə söz tapmaqda çətinlik çəkirik. Əslində, bunların heç şərhə ehtiyacı da

yoxdur. Amma dediklərimizə Ömər dayının bir xatirəsini də əlavə etməyi lazım bilirik. Elə bir xatirə ki, böyük insan Heydər Əliyevin öz xalqına məhəbbətini, onun övladlarının rifahına qayğısını bir daha aydın göstərir. Bu xatirə həmçinin kəndli oğlu, fəhlə Ömərini ona göstərilən yüksək etimadları doğrultduğunu da təsdiqləyir.

1974-cü il yanvar ayının 3-ü idi. İndiki Şəhriyar adına klubda siyasi tədbir keçirilirdi. Fəhlələr adından Ömər Ağayev çıxış etməli idi. O vaxtın «qayda-qanunu»na uyğun olaraq əvvəlcədən çıxışını alıb baxdılar, düzəlişlər etdilər ki, «artıq-əskik» heç nə olmasın. Lakin Ömər kişi qəti qərara gəlmişdi ki, fəhlələri naümid qoymayacaq və onları ağırdan məsələni elə buradan, tribunadan respublikanın rəhbərinə çatdıracaq. Çatdırdı da. Dedi ki, zavodumuz yaşayış evi tikdirib və buraya 70-ə qədər fəhlə ailəsi köçməlidir. Artıq sakinlərin siyahısı da tutulub. Bakı Şəhər İcraiyyə Komitəsi isə bizdən evlərin 15 faizini həmin təşkilata verməyimizi tələb edir. İndi biz siyahıdan kimi çıxaraq və 10–15 fəhlə ailəsini necə məyus edək?

Natıqı diqqətlə dinləyən respublika başçısı Heydər Əliyev elə buradaca qətiyyətlə fikrini bildirdi:

– **Siyahıda kimlərin adı varsa, evləri də onlara verin!..**

Həmin gün Bakı Elektrik Maşınqayırma Zavodunda bayram idi. Fəhlələr öz evlərinin sahibi olmuşdular. Həm də xeyli əvvəl yüksək mükafata təqdim olunmuş Ömər Ağayevin Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı alması barədə Moskvada, Kremldə fərmanın imzalanması, xoş təsadüfdən, məhz həmin hadisə ilə eyni vaxta düşmüşdü...

Flora SADIQLI,
«Azərbaycan»

Altıncı fəsil

ƏN YAXIN DOSTUMUZ, ƏN BÖYÜK XEYİRXAHIMIZ

Əhməd İSAYEV,
respublikanın əməkdar
jurnalisti

JURNALİSTLƏRİN ƏSL DOSTU, DAYAĞI

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin vəfatı bütün türk aləminin ağır itkisidir. Möhtərəm Heydər Əliyev otuz beş illik rəhbərliyi dövründə həyatın hər sahəsində misilsiz işlər gördü, Azərbaycanı dünya miqyasında tanıtdı, milli, müstəqil bir dövlət səviyyəsinə ucaltdı. Bu sahədə ümummilli liderimizin qiymətini tarix özü verir. Bir qələm əhli kimi mənə daha çox xoş gələn iş budur ki, cənab Heydər Əliyev, sözün əsl mənasında, sənətin, sənətkarın arxası, dayağı, xeyirxahı, yolgöstərəni idi. Dünyada belə bir dövlət xadimi çətin tapılar ki, Heydər Əliyev kimi kütləvi informasiya vasitələrinin işçiləri ilə bu cür sıx, səmimi ünsiyyət yaratmış olsun. Ən gərgin anlarda, çətin məqamlarda həmişə vaxt tapıb jurnalistlərlə görüşür, onları maraqlandıran məsələləri səbirlə, təmkinlə açıqlayır, öz ağayana deyim, davranış tərzini ilə qələm əhlini bir növ öyrədir, onlara məsləhətlər verir, yol göstərirdi. Həssas və qayğıkeş insan olan Heydər Əliyev hamının, hər bir insanın taleyində çox mühüm rol oynayıb.

Yetmişinci illərin əvvəlləri idi, «Kommunist» qəzetinin bölgə müxbiri kimi Gəncədə yenidən işə başlamışdım. Redaksiyadan dedilər ki, Aqil Kazımov adlı bir nəfərin qanunsuz tikilən malikanəsi barədə yazım. Haqqında söhbət gedən adamın qarşadı məsul vəzifədə çalışırdı.

Respublika prokurorunun yanında oldum, mübahisəli obyektə baxdım, faktları döənə-döənə araşdırdım, ictimai rəyi öyrəndim və «Kazımovun imarəti» adlı bir məqalə hazırladım. Bir də gördüm mənim bu yazım 1971-ci il yanvarın 15-16-da respublikanın bütün qəzetlərində çıxdı: Azərbaycan, rus və erməni dillərində... Sən demə, redaktorumuz Ağababa Rzayev məsləhət üçün məktubu ölkə başçısı Heydər Əliyevə göstərməyə aparıbmiş. O da əlyazmanı oxuyan kimi göstəriş verib ki, bütün qəzetlərdə çap olunsun.

Düzü, bu mənim üçün çox gözlənilməz oldu. Onda cəmi otuz yaşım var idi. Bərkənd-boşdan yeni çıxırdım. Mətbu sözün sanbalını, məsuliyyətini yeni-yeni öyrəndirdim. Və onda anladım ki, hər mövzuya, hər bir faktı necə böyük məsuliyyətlə yanaşmaq lazımdır! Bu, mənim üçün jurnalistikada ilk həyat dərsi idi. Elə həmin ilin yanvarında Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda (indi akademiya) kadrların seçilib yerləşdirilməsi sahəsindəki hərə-mərclik barədə «Doğmalar və ögeylər» adlı bir məqalə yazdım. Onda Əbdürrəhman Vəzirov Gəncə Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi idi.

Məni çağırıb dedi ki, Moskvaya gedirəm, qayıdan kimi ciddi tədbir görəcəyik. Gəncəli rektorun «İzvestiya» qəzetinin redaksiyasında bir dostu var idi. Sən demə, o, Vəzirovla da tanış imiş. Moskvada onunla görüşən kimi katibin fikri dəyişildi.

Ədalətin bərpasını gözləyən institut işə qazan kimi qaynayırdı. Həftələr, aylar keçdikcə kollektivdə ümidsizlik, inamsızlıq yaranırdı. Bir də eşitdik ki, «Kommunist»in çıxışı Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin bürosuna çıxarılb. Kəskin, çox kəskin müzakirə getdi. Ciddi tədbirlər görüldü. Rektor və prorektorlar vəzifələrindən kənar edildilər, elmi şuranın tərkibi dəyişildi, müsabiqə şurası tam təzələndi, hətta qəzetin tənqidi çıxışına laqeyd münasibət bəsləndiyi üçün büronun qərarında şəhər partiya komitəsinin yarıtmaz işi xüsusi qeyd olundu. Qəzetin nüfuzunun qaldırılması üçün bundan güclü nə ola bilərdi?

Daşkəsəndə məişət xidmətinin yarıtmaz fəaliyyəti barədə oxucu məktubu əsasında «Əlifbanın birinci hərfi» adlı bir felyeton yazmışdım. Əslində, çox kəskin olmayan, adi bir yazı idi. Nədənə, rayon partiya komitəsinin birinci katibi M.Allahverdiyev bunu çox ağırlı qarşıladı. Sadə bir məsələni müşkül problemə çevirdi. Rayon icraiyyə komitəsinin sədri Georqi Manasyan katibi başa salır ki, bəs deməzsən, jurnalist birbaşa sənə sataşır. «Müxbir gör nə yazır: əlifbanın birinci hərfindən, yəni «a»dan – Allahverdiyevi işdən çıxarmaqdan başlamaq lazımdır». Bu da onun beyninə batır. Qəzetə qərəzli bir cavab göndərir və müxtəlif dairələrə şikayət məktubları yollayır.

Mərkəzi Komitədən məxsusi komissiya gəlir, faktlar da araşdırılır, jurnalistin yaşayışı, davranışı təzə də. Vəziyyət hərtərəfli ölçülüb-biçiləndə bəlli olur ki, katib tənqiddə görə qisas

alır, qəzet haqlıdır. Birbaşa Heydər Əliyev işə qarışandan sonra məqaləyə doğru-ədəq cavab verilir. M.Allahverdiyev redaksiyaya təkrarən məktub yollayır ki, başışlayın, qəzetin obyektiv çıxışına qeyri-obyektiv cavab vermişəm, indi günahımı anlayıram və qaldırılan məsələlərin həllinə çalışıram.

Bu, 1973-cü ilin dekabrında olub. 1974-cü ilin yanvarında isə rayon partiya komitəsində hesabat-seçki yığınaçağı keçirilirdi. O vaxtın qaydasına görə, katibin işdə qalıb-qalmaması Mərkəzi Komitənin rəyindən asılı idi. «Qəzetin obyektiv çıxışına qeyri-obyektiv cavab verən» bir rəhbəri işdə kim saxlayardı ki? Beləliklə, işdə ciddi nöqsanlara yol verdiyinə görə rayon partiya komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən azad edildi.

Qəzetin daha bir tənqidi çıxışının nəticəsi, bax, belə oldu! Bu da Heydər Əliyevin jurnalistika dərslərindən biri. Belə dərsləri hamı görür, hamı bilir və hər kəs də özü üçün nəticə çıxarırdı.

1976-cı ilin yaz ayları idi. Xanlar rayonunda növbəti zona müşavirəsi keçirilirdi. Müşavirəni respublika partiya təşkilatının birinci katibi Heydər Əliyev özü aparırdı. Mərhum jurnalist dostum Sadiq Qarayevlə birinci sırada oturmuşduq. Həmin günlərdə Elmi-Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutunun yarıtmaz işi barədə tənqidi yazılarımız çıxmışdı. Bir də eşitdik ki, söhbətin gərgin yerində Heydər Əliyev qəzetimizin adını çəkdi.

– «Kommunist»i açırım – geniş bir məqalə – «Elm yolunda saxtakarlıq». Səhəri günü bir də baxıram, yəne həmin institut barədə yazılıb: «Əyri yollarda». Hər iki yazını diqqətlə oxudum. Görürəm böyük bir elm ocağında hərc-mərclik baş alıb gedir. Komissiya göndərdik, faktları araşdırdıq, hər şey təsdiq olunur, əsaslı tədbirlər görəcəyik...

Jurnalist bundan sonra necə də qanad açıb uçmasın?! Söz ki ünvanına çatır, söz ki əməli iş görür, söz ki elinə-obasına fayda getirir, onda jurnalist daha böyük həvəslə, şövqlə, ruh yüksəkliyi ilə işə girir.

1979-cu il noyabrın 28-də «Kommunist» qəzetində «Attestatlarda saxta qiymətlər» adlı bir məqalə çıxmışdı. Həmin illərdə bir sıra təhsil ocaqlarında attestatlar yazılarkən qiymətlər şüni surətdə şişirdilirdi ki, orta attestat balı yüksək olsun. Bu isə ali məktəbə daxil olmaq üçün geniş imtiyaz verirdi.

Məqalədə qərb bölgəsinin təhsil ocaqları barədə söhbət gedirdi. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin göstərişi ilə bütün respublika üzrə bu sahədə olan vəziyyət ətrafı yoxlanıldı. Saxtakarlıq barədə ciddi tədbirlər görüldü və ali məktəbə daxil olarkən orta attestat balına görə üstünlük verilməsi sistemi ləğv edildi.

O vaxt Mərkəzi Komitədə dəyərli bir iş üsulu yaranmışdı. Heydər Əliyev səhər işə gələn kimi qəzetləri nəzərdən keçirir, diqqətli cəlb eləyən yazını gəlmə kimi müvafiq şöbəyə zəng çalır: filan qəzetdəki filan yazını oxumusunuzmu, fikriniz nədir?

Elə bircə zəng bəs ələyirdi. Hamı səhər tezden qəzetləri vərəqləyirdi ki, birdən cənaib Heydər Əliyev xəbər alar. Ona görə də yüksək səviyyəli rəhbər işçilərdən tutmuş yerlərdəki «sırayı» məmurlara kimi çoxu mətbuatın tənqidi çıxışlarına güclü reaksiya verir, qüsurlarını aradan qaldırılması üçün əllərindən gələni etməyə çalışırdı. O vaxtkı mətbuatın gücü də, bax, elə bunda idi. Mətbu söz çox problemi həll edir, çox müşkülü yoluna qoyurdu. Elə buna görə də mətbuat müəyyən mənada dördüncü hakimiyyət mərtəbəsinə yüksəlmişdi.

90-cı illərdə «Respublika» qəzetinin Baş redaktoru olarkən biz Heydər Əliyevin «Mən insanlara inanmışam» adlı geniş müsahibəsini, Moskva mətbuatında çıxan neçə-neçə yazısını Azərbaycan oxucusuna çatdırdıq.

Qəzetin bu mərd mövqeyi dövrün başabəla başçıların xoşuna gəlmədi. Ölkə prezidenti Ayaz Mütəllibovun sərəncamı ilə «Respublika» qəzeti bağlandı (Əslində, mətbuat haqqında qanuna görə, onun buna hüququ çatmırdı. Kim idi baxan?). 1992-ci ilin oktyabr ayında «Zaman» qəzetinin dəvəti ilə bir qrup jurnalist Türkiyəyə gedəndə Naxçıvanda cənab Heydər Əliyevlə görüşdük.

İşinin gərginliyinə baxmayaraq, az qala, saat yarım söhbət elədi. Biz tərəfdən heç bir xahiş, ehyam olmadan özünəməxsus qayğıkeşliklə mehmanxana, nəqliyyat problemlərimizlə maraqlandı. Sərhəd-gömrük məsələlərinin yerli hökumətin hesabına həlli barədə göstəriş verdi. Görüş zamanı mənə ilk sözü bu oldu.

– İsayev, sizin qəzetinizi niyə bağladılar?

Qeyri-ixtiyari cavab verdim:

– Yoldaş Əliyev, Sizə və bizə bəlli olan səbəblərə görə.

Daha heç nə demədi.

Bir də 1994-cü ilin fevral ayında Londondan qayıdarkən təyyarədə bu söhbət təkrar olundu. Adətən belə səfərlər zamanı görüşmək istədiyi adamı Heydər Əliyev yanına özü dəvət edərdi. Növbə mənə çatanda «Respublika»nın taleyini xəbər aldı... Sonra işimlə maraqlandı, səfər təəssüratımı soruşdu. Bu yorulmaz insanın çoxcəhətli fəaliyyətinin bir epizodu xüsusilə məni valeh etmişdi. O vaxt dünya miqyasında Azərbaycan həqiqətlərini bilən hələ çox az idi. Gecənin bir vaxtı xarici işlər naziri Həsən Həsənov dedi ki, cənab Heydər Əliyev Dağlıq Qarabağın xəritəsini istəyir. Təcili hazırlandı. Gördük ki, səhər ən məsul görüşlərdə cənab Heydər Əliyev əlində bir nazik çubuq həmin xəritənin önündə Azərbaycanın dördlərini bir-bir danışıq. Eyni zamanda, ölkəmizin sərəvətindən, qüdrətindən yerli-yataqlı söhbət açır, biznesmenləri respublikaya dəvət edir. Axşamüstü Londonun iş adamları ilə görüş zamanı hiss elədik ki, artıq çox adam çox şeydən xəbərdardır. Mən bu ilkin müşahidəmi yada salaraq dedim ki, Heydər Əliyevin Şərq müdrikliyi ingilis siyasətini üstələdi.

Özünəməxsus tərzdə xəlifcə gülümsündü:

– Şərq müdrikliyi həmişə üstün olub – dedi. – Sadəcə, onu Avropaya tanıda bilməyiblər.

Heydər Əliyev öz əvəzsiz fəaliyyəti ilə Şərq müdrikliyini nəinki Avropada, eləcə də bütün dünyada tanıtdı. İndi onun doğma övlad kimi minbir əziyyətlə boya-başa çatdırdığı müstəqil Azərbaycanın səsi-sorağı dünyanın ən müxtəlif ölkələrindən, ən mötəbər məclislərdən gəlir.

...Biz fəxr edirik ki, belə bir müdrik insan, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev jurnalistlərin böyük dostu, etibarlı arxası, əvəzsiz xeyirxahi olub.

KİM ONA İNANARSA, ONUNLA YÜKSƏLƏCƏK

Xəlil Rza Ulutürkün gündəliyindən yarpaqlar

20 ocaq 1992-ci il. Naxçıvana gəlmişəm ki, əziz bir insanı yaxından görüm. Millətin məhəbbətində günəş kimi qızgın və bərəkətverici, düşməyə nifrətində aslan tək cəsur, qurub-yaratmaq elmində memar məharətli, diplomatiya fənnində bütün dövlət xadimlərindən uzaq-görən və müdrik, dostluqda, ülfətdə hədsiz həssas, diqqətli, ilti Heydər Əlirza oğlu Atatürkünümü yaxından müşahidə edim, konuşum, nəfəsi ilə isinim. Keçən il qışla yaz ayrıcında onu filarmoniyada, yazıcıların qurultayında görənəm.

– Bəs niyə Naxçıvana gəlmir-sən? Dəvət edirəm, buyurun gəlin!
Ustad Cəlaləddin Ruminin bir sözü var, dedim:

*Şair şah qapısında
gədədan gəda,
Şahsa şair evində
ucadan uca!*

– Şükür Allaha, nə mən şaham, nə də sən saray şairi. 14 il «şahlıq» etdim, səni birçə yol da MK qapısında görmədim. İndi mən məmləkətin yox, adacığın başçısıyam. Buyurun gəlin!

Naxçıvan, Ordubadi küçəsi, 4. Bu ünvanı, mehribanım Teymur Qaraş oğlu Paşasoylunun evindəyəm. Həyətdə günəş və qar. Mənim könlümdə bahar.

Ali Məclis sədrinin birinci müavini Rəşid bəy gəlir, öz qara «Vol-qə»sində məni Heydər Əlirza oğlu Atatürkün çıxış etdiyi meydana, şəhid İdris Məmmədlinin xatirə lövhəsi vurulmuş izdihamlı bir yerə götürür. Matəm mitinqini Asif Kələntərli açır. Heydər dədənin parlaq

nitqini və mənim çıxışımı dinlədikdən sonra Azadlıq meydanına gəlirik. Arif Rəhimlinin, Axund Sultan bəyin, «Şəhidlər» poemasının parçanı göz yaşlarını sıxa-sıxa əzbər deyənlər 12 yaşlı Raminin çıxışları ürəklərə od salır. Heydər Əlirza oğlu Əliyevlə birlikdə qara «Vol-qə»yə əyləşib Əliabad kəndinə üz qoyuruq. Ağzulu, günəş sifətli söhbətdəşim bildirir ki, üç il bundan öncə bu kənd Myasnikov adlanırdı. Yas çadırında şəhid Abbasəlinin atası Qaragöz kişinin əlini sıxırıq. Heydər Əlirza oğlu ilə onun kabinetinə qayıdırıq. 26 ocaq 1990-cı il tarixli xatirələrimi dinləyir.

O gün biz Azərbaycanın iki böyük alim övladını – kimya elmləri doktoru Svetlana xanımın və həmkarı, professor İbrahimovun qırmızı qərənfillərə qərç olmuş cənazələrini akademiyanın Nərimanov prospektindəki binasından çıxarıb Dağüstü parka, Şəhidlər xiyabanına aparırıq. İki milyonluq Bakı yas içində idi. Güllələnmiş küçələrin, yolların kənarı qırmızı qərənfillərlə süslüydü. Aman Allah, Bakıda nə qədər qərənfil bitirmiş! Yaranlanmış, şüşələri çilik-çilik edilmiş binaların, imarətlərin, yolların kənarında ton-ton qərənfil. Amma necə səliqə ilə, matəm səliqəsi ilə düzülüşdü. Xüsusilə Şəhidlər xiyabanında! İki milyon adam yolun sağında, solunda necə səliqəli, necə müdrik dayana bilmiş. Mən yerdən keyli yuxarıda qurulmuş taxta kürsüdə çıxış edir, Yanvar faciəsinin günahkarlarını lənətləyirəm. Sonra qırmızı imperiya başçısı Mixail Qorbaçova həsr etdiyim «Qanlı cəllad» şeirimini oxudum:

*...Köksüm Araz dağlıdır,
Köksüm dağından əl çək!
Gözlərim çıraq-çıraq,
Göz çıraqından əl çək!
Daş-torpağım qan gölü
Daş-torpağından əl çək!
Viran qaldı bağlarım,
Viran bağından əl çək!
Təbrizimdən, Bakımdan,
Qarabağından əl çək!*

– Gözəl şeirdir. Tarixi sənəddir. Bu şeirdən sonra, əlbəttə, həbs olunmalı idin. Həbs olunmağın sənəin poeziyaya ikinci ləyaqət gətirdi. Sözüünün ardında özünə dayanan sənətkarı tanıtdı hamıya.

...Xəlil bəy, bu gün möhkəm işləyəcəyik. Şəhid evlərinə baş çəkəcəyik... De görüm, ac deyilsən ki?

– Xeyr, ustad, çay içmişəm.

– Baxın, bu başdan deyirəm. Mən birçə dəfə yedimsə, 24 saat dolana bilirəm. İndi özün bil: çaya, çörəyə ehtiyacın varsa...

– Xeyr, ustad, yolçu yolda görək...

Qarlı yollar, səhralar uğurumuza çıxır. Naxçıvan şəhəri uzaqlarda qalır. Ağsaçlı sürücümüz Sabir kişi maşınımızı məharətlə irəlilədir. Bizi Şam bulağı başında Ali Məclis sədrinin birinci müavini Rəşid bəy, şərəfli Vəli bəy qarşılayırlar. Şəhid Məmməd bəyin adını daşıyan kəndə gəlirik. Şəhidin qadını, 6 çocuq anası Reyhan xanım qarşımıza çıxır.

Şəhidin oğlunu bağrına basan Heydər dədə Reyhan xanıma təsəlli verir. Şəhid Araz bəyin evinə gəlirik. Atası İbrahim Musalını bağrımıza basırıq. Anası Kəmalə xanımdır. Ağsaqqal Hüseyn Qulusoyun göz yaşları nurani çöhrəsində parlayır.

– Yanvar qara gəldi Azərbaycana!

...Qarlı yollar. Verməziyə kəndinə gəlib çatırıq. Öyrənirəm ki, bu kəndin şəhid oğlu Mikayıl Bakıda öldürülüb. Anası Həcər xanım Heydər dədəni bağrına basır. Qardaşı Nəbi zibi otağa çəkir. Şəhidin atası yoxdur.

Öyrənirəm ki, bu kənddə alban abidəsi varmış, ermənilər dağıtdılar.

– Atam-anam sənə qurban, balalarım, özüm sənə qurban! – deyən günəş sifətli Həcər xanım fədakarlıq rəmzidir. Heydər dədənin gəlişi onu xoşbəxtlik məqamına ucaltmışdır.

Ailo bardaş qurub xalı üzərində əyləşmişdir.

Çörək kəsmək üçün Şərur Rayon İcra Hakimiyyətinin binasında hicra bir guşəyə toplaşırıq. Vəli Əsgərli, Asif Kələntərli, Məmməd Məmmədli, Anar Səfərli, Rəşid bəy – hamı Heydər dədəyə diqqət kəsilibdir. Bayaq Həcər anaya dediklərini yada salıram:

– Göz yaşını sil, ana! Oğlun Vətən yolunda həlak olub. Böyük türk şairi Mithət Kuntay deyib:

*Bayrakları bayrak yapan
üstündəki kandır,
Toprak oğər üstündə
ölən varsa Vatandır!*

Qarlı yollar. Azərbaycan torpağının bərəkəti, səxavəti, burada üzüm, pambıq, zeytun, tütün, xar tut, zəfəran və başqa bitkiləri yetişdirməyin nə qədər zəruri və şəərəfli olduğu barədə düşüncələrini bəyan edən Heydər dədəni dinləyirəm.

«1990-ın 19 ocaq günü Moskvanın 30 kilometrliyində, bağ evimdə idim. Qorbaçov zəng etdi:

– Biz Bakıda sovet hakimiyyətinin yığılmasına yol verməyəcəyik! – dedi. – Yaxşı olar ki, siz öz xalqınıza xitab edəsiniz.

Ürəyimə damdı ki, Azərbaycana qarşı nəsə yeni fitnə, xəyanət hazırlanır. Ancaq xəyanətin 20 Yanvar 1990 tarixli qanlı və qlobal miqyası gümanıma gəlmədi. Qorbaçova açıq dedim:

– Siz neçə ildir Azərbaycan millətinə qarşı ədavət, cinayət mövqeyindəsiniz. Qarabağı qanlı bir kələfə çevirmisiniz! Bu xəyanətlə nə haqla məndən yardım umursunuz? Sizin hiyləgər və sürüşkən mövqeyinizi necə vəsf edə bilərəm? Son qoyun ikiüzlülüyə!

Sonra Kryuçkov zəng etdi. Ona da təxminən eyni cavabı verdim».

Ağrıdağ otayında teleqüllə tikilir. Bu tikinti başa çatandan sonra Türkiyənin televiziya verilişlərini tutmaq asanlaşacaq. ...Yas çadırına gəlirik. Şəhid Məhərrəm Seyidli Mirəziz oğlunun həlak olmasının ikinci ildönümü burada keçirilir. Şəhidin atası danışır:

– Sən Lefortovo zindanına düşəndə biz ağlayırdıq. Şükür Tanrıya, bu gün ikinizi də yanına, sağlam görürük. Bakı mitinqlərinin birində sən zirvədən hayırdın ki, Azərbaycanın başçısını, bayraqlarını Naxçıvanda axtarın! 63 yaşlı kişiyəm. İşləyirəm. İkinci oğlum olsa, onu da

vətənə xidmətə göndərərdim. Azərbaycan üçün bundan müdhiş tənəzzül ola bilməz. Hər tənəzzülün bir tərəqqisi olmalıdır.

...Qarlı yollar keçə-keçə yeni şəhid evinə gəlirik. Mirhəşim Mirşəmil oğlu Seyidlidən yadigar üç övladı qalıb: 6 yaşlı Mirhəsən, 4 yaşlı Urmiyə və körpə İlahə. Şəhidin anası Leyla Seyidli və qadını Sədaqət, atası Mirşəmil uşaqların üstünə qanad veriblər. Çiyində qoşalılı Sədərəkə gedən, «Alazan» raketinin qəlpəsi ilə həlak olan şəhidin son günü 1990-ın qana boyanmış 19 ocaq günüdür.

...Şərur Rayon İcraiyyə Komitəsinin binasına qayıdırdıq. RİK sədri Vəli bəy Əsgərli, Asif Kələntərli, Anar, Məmməd Məmmədli, Allahverdi Həsəni ilə birlikdə yenidən süfrə başına toplaşırıq. Öyrənirəm ki, Heydər dədənin Ordubaddakı çıxışının hərbiçilərə böyük təsiri olub. 10 may 1923-cü il Heydər dədənin doğum günüdür.

O vaxtdan sanki bir əsr keçib. Moskvaya gedib partiya uçotundan çıxan Heydər Əlirza oğlu indi tamam başqa yoldadır. Yalnız dahi şəxsiyyətlər bu cür dəyişmə, bu cür çeviklik, bu cür siç-rayış nümayiş etdirə bilirlər.

Əyləşib öz təxtində
millətinin şahı tək,
Güclü, əzəmətlidir
azadlıq allahı tək.
Kim ona inanmasa,
gəbərəcəək, öləcək,
Kim ona inanarsa,
onunla yüksələcək.
Şəhidlərin al qanı
torpağa hopmayıb, yox.
Onun damarlarını dolaşır
ildırım tək.
Apar Azərbaycanı
qürubdan sübhə doğru,
Ey Atatürk nəfəsli
HEYDƏR ƏLİRZA oğlu!

Mətni redaksiyamıza şairin ömür-gün yoldaşı
Firəngiz xanım Ulutürk təqdim etmişdir

Xanoğlan ŞİXƏLİYEV,
hüquqşünas, Jurnalistlər Birliyinin
üzvü, «Qızıl qələm» mükafatı laureatı

HEYDƏR ƏLİYEV ÇÖRƏYİ

Sabirabadda ailəmizi və kökümüzü soyadımıza görə tanıyırlar. Bu nəslin parlaq simalarından biri, mərhum əmim İsmayıl Şıxəliyev Böyük Vətən müharibəsində dəfələrlə igidlik və şücaət nümunələri göstərərək bir qolunu itirmiş, müharibədən sonra uzun illər rəhbər vəzifələrdə işləmiş, ədalətsevərliyi, təmizliyi, torpağa, vətənə vicdanlı və namuslu xidməti ilə fərqlənərək iki çağırış Ali Sovetə deputat seçilmişdir. 67 yaşlı atam Hacı Rza hazırda aqıllı və təsərrüfatla məşğuldur. Gecə-gündüz yorulmadan çalışan atam özünə örnək kimi cənab Prezidentimizin zəhmətsevərliyini, əməyə yüksək qiymətini götürüb. «Möhtərəm Heydər Əliyev adı dövlət xadimi, siyasətçi deyil, o, zəhməti sayəsində ucalmağı bacaran, əməyi nəticəsində yenidən zirvələr fəth edən, bir sözlə, Azərbaycan insanının nəzərində «zəhmət simvolu»na çevrilən fenomenidir» – bu sözlər çörəyin qədrini bilən və «millət olaraq Heydər Əliyevin çörəyini yeyirik» deyənlərə atama məxsusdur.

Heydər Əliyevin çörəyi...

Bu ifadə o qədər məzmunlu və geniş mahiyyətlidir ki, illər boyu qəlbimdə və beynimdə gözəldiyim təəssüratları, fikirləri və sevgiləri bu mövzuda ümumiləşdirməyə qərar verdim.

Çörək dünyada ən əziz və müqəddəs nemət sayılır. Əbəs yerə əcdadlarımız «çörək Qurandan irəlidi» deməyiblər. Açıq süfrəli, çörəkli kişilər həmişə sevilib, ürəklərdə və xatirələrdə daim yaşayıblar. Tariximizin səhifələrinə nəzər saldıqca, ayrı-ayrı insanlara, bəzən bir neçə nəslə, hətta bütöv bir xalqa çörək verən nadir şəxsiyyətlərə dəfələrlə rast gəlirik. Onlar yalnız milli salnaməmizdə və xalqımızın qan yaddaşında deyil, həm də çörəyə çatdırdıqları ailələrin, nəsilərin hər bir üzvünün qəlbinin ən dərin, əziz guşəsində xeyrixah və müqəddəs əməl sahibi kimi yaşayır, daim uca tutularaq ehtiramla xatırlanırlar. Belə bir ülvəi sevgi isə xalqın tarixində tək-tək şəxsiyyətlərə qismət olur.

Sağlığında canlı tarixə çevrilən belə parlaq simalardan biri də Heydər Əliyevdir. O, millətə çörək verən kişidir. O, xalqına halal çörək qazanmağı aşılamanı rəhbərdir. O, vətəndaşlarını çörəyin qədrini bilməyə çağıran el ağsaqqalıdır. O, çörəyə yalnız taxıl məhsulu olan nemət kimi yanaşmır, çörəyi bərəkət və zəhmət rəmzinə çevirir. Bu nemətə münasibəti müqabilində xalqı da öz misilsiz rəhbərinə çörək qədər uca, müqəddəs varlıq kimi yanaşır.

Heydər Əliyev respublikaya ilk rəhbərliyi dövründə Azərbaycan kondlisini dərindən mal-qaralı və palçıqlı komalardan ikimərtəbəli, yaraşıqlı evlərə köçürdü. qapısını mal-qaralı və maşınlı, mənzilini cah-calallı etdi. Kənd və qəsəbələrin mənzərəsinə bütünlüklə dəyişirdi – kəndə şəhər siması gətirdi. İri şəhərlərdə isə nəhəng zavod və fabriklər, ən müasir standartlara və texnologiyalara cavab verən müəssisələr, yaraşıqlı və modern evlər, nadir və milli arxitektura tələblərinə uyğun binalar tikirdi, yollar və körpülər saldırdı, milli qürur mənbəyi saydığımız insanlara heykəllər ucaldı. Onun qayğısı və himayədarlığı sayəsində Azərbaycan elmi, ədəbiyyatı, incəsənəti, mədəniyyəti beynəlxalq miqyasda çıxdı və tanındı. Rəssam və bəstəkarların əsərlərinin səs-sorağı dünyanın məşhur sərgilərindən və konsert salonlarından eşidildi. O, tək bu sahənin insanlarına çörək vermədi, ümumiyyətlə, bu sahəni çörəkli sektora çevirdi.

Heydər Əliyev həm də imkansız ailələrdən çıxmış on minlərdə gəncin respublikanın, həmçinin keçmiş İttifaqın müxtəlif şəhərlərindəki ali məktəblərində təhsil almalarına şərait yaratdı, onları elm sahibi, ziyalı, ən əsası isə ömürlük çörək yiyəsi etdi. Bu gün Heydər Əliyevin verdiyi çörəyi həmin insanların özləri və övladları, gələcəkdə isə nəvə və nəticələri, kötiçələri də yeyəcəkdir. Həmin çörəyi müqəddəs tutanlar, unutmayanlar da olub, itirənlər də tapılıb.

Sadə və zəhmətkeş ailədə doğulub boya-başa çatmışam. Atam fəhlə, anam kolxozçu idi. Hüquqşünas olmağı, haqqın-ədalətin keşiyində durmağı arzulayırdım. Əlbəttə, nə vaxtsa prokuror olacağımı yalnız şirin xəyallarda təsəvvür edirdim. Rüşvətçılığın və haqsızlığın baş alıb getdiyi o dövrdə mənim tək yoxsul balaların heç universitetin qapısından içəri buraxmazdılar. Amma mənim və yaşıdlarımın bəxt ulduzu qəflətən parladı. Azərbaycanda Heydər Əliyev adlı bir Günəş doğdu. O Günəş hər evə, hər ailəyə səadət və hərərət gətirdi, adı heç İttifaq miqyasında belə tanınmayan Azərbaycana ucaldıb qəbul etdirdi. Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi ən mühüm tədbirlərdən biri respublikanın ali məktəblərinə tələbə qəbulu zamanı qanunsuzluqların və sui-istifadə hallarının aradan qaldırılması oldu. O dövrdə qəbul imtahanları mərkəzləşdirilmiş qaydada həyata keçirilirdi. «Qəbula düşən» müəllimlər nə vaxt, harada və

kimdən imtahan götürəcəklərini əvvəlcədən bilmirdilər. Pul, «siyahı» daha rol oynamırdı. Qəbul imtahanları respublikanın birinci şəxsinin nəzarətində idi. Belə bir vaxtda – 1974-cü ildə qəbul imtahanlarını uğurla verib Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə qəbul olundum. Sonralar fəhlə-kəndli balalarının hüquq fakültəsinə, o cümlədən digər ali məktəblərə güzəştli qəbulu dəqiq və çəvik işləyən sistem şəklində salındı.

Ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycanda qanunçuluğun və sosial ədalətin bərpası şəraitində Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi digər əhəmiyyətli tədbir o dövrdə hüquq-mühafizə orqanları sıralarının nalayiq və təsadüfi adamlardan təmizlənməsi idi. Prokurorluq orqanlarında çalışan bəzi vəzifəli şəxslər ləyaqətsiz hərəkətlərlə, sərvət toplamaqla məşğul olur, qanunların pozulmasına şərait yaradırdılar. Respublikanın prokurorluq sistemində yuva qurmuş və korrupsiyaya qarşınmış şəxslərin fəaliyyətlərindəki sui-istifadə və pozuntu faktlarına qarşı aparılan prinsipi- al mübarizə ictimaiyyətin diqqətində idi. Heydər Əliyevin nümayiş etdirdiyi qətiyyət və mübarizlik bütün xalqın ürəyindən xəbər verirdi. Hüquq-mühafizə orqanları sistemində təmizlik və həqiqi işgüzar şərait yaradılmasını qarşıya məqsəd qoyan Heydər Əliyev bu orqanlara fəhlə-kəndli ailəsindən çıxmış təmiz və savadlı kadrların götürülməsi barədə xüsusi göstəriş vermişdi. Bu xeyrixah niyyət sayəsində tale ulduzum ikinci dəfə üzümə güldü. Məni – universiteti yenidən bitirən məzunu zəngsiz, xahişsiz, minnətsiz və təmənnasız olaraq 1979-cu ildə prokurorluq orqanlarına işə götürüdü. Bəli, mənim kimi minlərlə mütəxəssis Heydər Əliyevin sayərluq orqanlarında işə götürüldü. Bəli, mənim kimi minlərlə mütəxəssis Heydər Əliyevin sayərluq orqanlarında mütəlif vəzifələrdə işləmişəm.

Dünən, bu gün özümün və gələcəkdə balalarımız yeyəcəyi çörəyi bizə Heydər Əliyev bəxş edib! Bu gün Azərbaycanca, eləcə də ölkə hüdüdlərindən kənarında yaşayan on minlərlə adam da Heydər Əliyevin çörəyini yeyir! Əqidəsi düz, vıdını tomiz, şəxsiyyətə ləyaqətli olanlar o çörəyi unutmurlar.

«Günəşdən qorxanlar yarasalardı!» Tarixin elə bir məqamı gördü ki, Azərbaycanın müstəqil və suveren dövlət olmasına real şərait yarandı. Həmin dövrdə zəngin siyasi və dövlətçilik təcrübəsi, iti və parlaq zəkası, tükənməz enerjisi və nəhəng təşkilatçılıq qabiliyyəti olan, eyni zamanda, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini özünə yeganə amal seçən Heydər Əliyevin qayıdışı xalq və dövlətə hava-su kimi lazım idi. Şəxsi rifahın və vəzifə ehtirasının ösiri olan «yarasalar» respublikada növbəti dəfə Günəşin parlayacağından bərk qorxurdular. Odur ki, dərindən-qabıqdan çıxıb bu nəhəng şəxsiyyətə qarşı alçaq mübarizəyə əl atırdılar. Anti-Əliyev kampaniyasının başçıları bir vaxtlar Heydər Əliyevin çörək verdiyi, vəzifə pillələri ilə irəli çəkdiyi Ə.Vəzirov, A.Mütəllibov kimi məsləksizlər və onların himayəsindəkilər idi. Əlbəttə, dövlət səviyyəsində təşkil edilən, yüksək məclislərdə aparılan bu hücumların qarşısını sadə xalq və bizim kimi «balaca adamlar» ala bilməzdi. O zaman mən Şəki rayonunda prokuror köməkçisi işləyirdim. Ali Sovetin sessiyasında əvvəlcədən hazırlanan və «dirijor»lar tərəfindən idarə olunan «tamaşanın» sonsuz qəzəb və nifrətlə seyr edəndən sonra iş yoldaşlarımız Vilayət Zahirov (hazırda ədliyyə nazirinin müavini), İmran Həsənov, Mehman Qarayev, Cavanşir Qurbanov, Misir Həsənov və digərləri ilə birlikdə etirazımızı parlamentin ünvanına göndərilən teleqramlarda bildirməkdən savayı digər vasitə tapmadıq. Eyni zamanda, biz xalq kütlələri arasında təbliğat aparır, Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısındakı misilsiz xidmətlərindən, dünənimiz və sabahımızın onunla bağlı olduğundan bərk bəhət açırdıq. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı və dövləti üçün hansı fədakarlıqlar etdiyinin canlı şahidi olan əməkçi xalq bizi yaxşı başa düşür və müdafiə edirdi.

Keçmişinə daş atanı tarix top-tüfəngə tutar, – bu müdrik kələmdəki hikməti unudanları tarix özü cəzalandırır. Bu gün Rəşad Quliyevi, Əbdürrəhman Vəzirovu, Ayaz Mütəllibovu, Mahir Cavadovu və respublikadan rüsvayçılıqla qaçaraq onlara qoşulanları xalq satqın və xəyanətkar adı ilə damğalayaraq tarixin qara səhifəsinə yazır.

Heydər Əliyev uzaqgörənliyi və tarix sübut etdi ki, ölkədə sabitliyi bərpa etmək üçün ilk növbədə hüquq-mühafizə orqanlarında neqativ halları aradan qaldırmaq lazımdır. 1994-cü ilin oktyabr və 1995-ci ilin mart aylarında baş verən dövlət çevrilişlərinə cəhd zamanı aydın oldu ki, bu çirkin hadisələrin qarşısının alınması vəzifə borcu olanların bir qismi arasında ətalət, qorxaqlıq və məsuliyətsizlik, eyni zamanda, «iki cəbhəyə işləmək» meyli güclü imiş. Belələri hadisələrin nəticələrini öncədən görmək, onun qarşısını dərhal və çevikliklə almaq iqtidarında deyildilər. Elə buna görə də tam əminliyi ilə söyləmək olar ki, hər iki dövlət çevrilişi cəhdinin qarşısını yalnız Heydər Əliyev – xalq birliyi aldı.

Prezident xalqın hüquqlarının və dövlətçiliyini qoruyur. Uzun müddət respublikada belə bir yanlış təbliğat aparılıb ki, guya Azərbaycana müstəqilliyi «meydan qəhrəmanları» gətirib. Sual oluna bilər: bəs onda Baltıqyanı ölkələrə, yaxud Orta Asiya və Cənubi Qafqazın digər ölkələrinə müstəqilliyi kim verib? Yoxsa AXC? İndi hamıya gün kimi aydındır ki, əgər «meydan qəhrəmanları», AXC – Məsəvat cütlüyü bir qədər də hakimiyyətdə qalsaydı, nöinki kövrək

müstəqilliyimiz əldən çıxar, üstəlik, ərazisinin xeyli hissəsini itirən və keçmişdəki kimi, müxtəlif «xanlıqlar» parçalanmaq təhlükəsi qarşısında qalan Azərbaycan bir dövlət kimi dünya xəritəsindən silinə bilərdi. Keçmiş SSRİ-də baş verən proseslərin məntiqi nəticəsi kimi Azərbaycanda da qurulan milli dövlətçiliyin elə bəşikdəcə boğulması təhlükəsinin qarşısını Heydər Əliyev qüdrəti aldı! Bu gün qürur, iftixar hissi ilə deyə bilərik ki, Heydər Əliyev siyasəti, Heydər Əliyev müdrikliyi və uzaqgörənliyi mənasızdı, hal-hazırda Azərbaycan dövləti də yaşamazdı! Bax, bu mənada xalqımız haqlı olaraq Heydər Əliyevi müstəqil, demokratik Azərbaycan Respublikasının banisi sayır, onu əbədi, daimi və dönməz olan müstəqilliyimizin təminatçısı hesab edir.

Azərbaycanı təhdid edən təhlükələr hələ də tam aradan qaldırılmayıb. Torpaqlarımızın 20 faizi düşmən əlində, ölkə vətəndaşlarının bir milyondan çoxu qaçqın vəziyyətindədir. Bu gün Heydər Əliyev şəxsiyyəti, Heydər Əliyev siyasəti və müdrikliyi xalqımıza həmişəkindən daha çox gərkdir. Odur ki, hər öz sahəsində ona tapşırılan işi, hörmətli Prezidentin müxtəlif müşavirə və toplantılardakı çıxışlarında qarşıya qoyduğu vəzifələri vicdanla yerinə yetirməklə dövlət quruculuğu prosesində yaxından iştirak etməlidir. Prezidenti sözdə dəstəklədiyini bəyan edərək arxada onun müqəddəs ideallarına bədnam əməlləri ilə ləkə gətirməyə cəhd edənlər məkrli niyyətlərindən əl çəkməlidirlər. Belə riyakarlar, ikiüzlülər əlsə də, çox təəssüf ki, yəno də var.

2000-ci il aprel ayının 26-da cənab Prezident prokurorluğun rəhbər işçiləri ilə görüşündə çox haqlı olaraq demişdi: «**Bizim bəzi yüksək vəzifəli şəxslərimiz vəzifə alandan, bu vəzifənin dadını bir az görəndən, bu vəzifəyə görə özünü bir balaca yüksək səviyyədə görəndən sonra onlarda başgicəllənmə xəstəliyi əmələ gəlir, bu, çox kobud söz olsa da, mən bunu deyəcəyəm, qudurma əmələ gəlir. Qudururlar. O dərəcədə qudururlar ki, onlar artıq he-sab edirlər ki, qanunu da poza bilərlər, müxtəlif çirkin üsullardan da istifadə edə bilərlər.**» Bəziləri ümummilli liderimizin müdriksinə söylədiyi «**Dövlət yalnız iki şeydən sarsıla bilər – cinayət cəzasız qalanda və günahsız cəzalandırılanda**» deyiminin tam mahiyyətini də bugünə kimi anlaya bilməmişlər və heç də həmişə bu prinsipə əməl etməmişlər.

Təzkiyədəm faktıdır ki, cəmiyyətdəki hər cür neqativ hallara qarşı on qısqıncılıq və kəsərlə mübarizəni ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə məhz möhtərəm Prezidentimiz özü aparmışdır. Cənab Heydər Əliyev həyatımızdakı nöqsanları, çatışmazlıqları, insanları narahət edən, cəmiyyətimizi zəhərləyən cürbəcür halları həmişə qeyd etmiş, xalqdan heç bir şeyi gizlətməmişdir. Təəssüf ki, bu böyük insanın sayəsində sırayı işdən yüksək rəhbər vəzifədək yüksələrək Heydər Əliyev çörəyini yeyən bəzi məmurlar öz fəaliyyətlərindəki ikili standart, vətəndaşlara və tabeliklərindəki şəxslərə qanunları və meyarları öz istədikləri kimi tətbiq etmək, ayı-seçkilik, proteksiya hallarına yol vermək, insanlara və işçilərə qayğısız və ədalətsiz münasibət bəsləmək, mənəm-mənəmlik, gözənd pərdə asmaq və s. kimi zərərli vərdişlərdən tam xilas ola bilməmişlər.

Bəli, etiraf etməliyik ki, aramızda hələ də yediyi çörəyin qədrini bilməyənlər var. Belə riyakarların xəbis niyyətləri bilavasitə onların mahiyyətlərini və mənsəviyyatlarının məkrindən qidalanır. Belələri illər boyu çox görmüşük. Onlar ikiüzlülükləri ilə müəyyən mərhələdə pərdələnmək mənsəb sahibi olsalar da, varidat qazansalar da, çox keçmədən ifşa olunurlar.

Belələrinin heç bir düşürgədə, ən əsası isə xalq arasında nüfuzu olmur. Onların bir adı var: xəyanətkar! Onların bir taleyi var: ömrünü şərfəsizcəsinə başa vurmaq. Heydər Əliyev kimi bir insana xəyanət etmək isə məənəviyyatsızlığın ən yüksək nöqtəsi, xalqın və dövlətin maraqlarına zidd fəaliyyətin təzahürüdür.

Bütün Azərbaycan vətəndaşlarının, o cümlədən, doğma yurd-yuvasından didərgin düşmüş bir milyondan çox qaçqının nəzərində və qəlbində əziz və dəyərlı şəxsiyyət var: o, Heydər Əliyevdir! Əqidəsi, əməli fəaliyyəti ilə illər boyu ona sadiq olan on minlərlə insan bu gün də Heydər Əliyev çərəyini yeyir, sabah da Heydər Əliyev çərəyini yeyəcək. Biz bir millət olaraq, lazım gələrsə, hər birimiz silahlanaraq Azərbaycan dövlətçiliyi naminə, Heydər Əliyevin ideal-ları, onun legitim hakimiyyəti uğrunda son damla qanımızadək vuruşmağa, canımızı fəda etmə-yə hazırıq! Qoy bunu vətəndən qaçaraq xaricdə yadellilərin və bizi sevməyən qüvvələrin qoltu-ğu altında gizlənənlər yaxşı bilsinlər! Qoy bu həqiqəti ölkədə müxalifət adı ilə pərdələnərək dövlətə və xalqa xəyanətkar mövqe nümayiş etdirənlər də anlasın! Azərbaycan xalqı qətiyyətli rəhbəri ilə birlikdə bütün çətinlik və məhrumiyyətlərə üstün gələcək, dünyanın ən demokratik, ən xoşbəxt və müstəqil dövlətlərindən biri olacaqdır.

Qarşıda bizi böyük işlər gözləyir, bu yolda genişmiqyaslı müvəffəqiyyətlərimiz, bəzən isə çətinliklərimiz də olacaq. Ancaq bir şey aydındır ki, bizim geriyyə yolumuz yoxdur və ola da bil-məz. Respublikanın dövlətçiliyi, müstəqilliyi daim möhkəmlənir, demokratik-hüquqi proseslər

günü-gündən geniş vüsət alır. Bu proseslərin labüdlüyü isə cənab Heydər Əliyevin həyata ke-cirdiyi ardıcıl və məqsədyönlü islahatlarla tam təmin edilmişdir.

Biz uğurlu sabahımıza da təminat almışıq. Dövlət başçımızın fərmanı ilə cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Baş naziri təyin edilməsi və Milli Məclisin bu təyinatı yekdilliklə razılıq bildirməsi xalqın sabahla bağlı ümidlərinin gerçəkləşəcəyini əks etdirdi. Cənab İlham Əliyev indiyədək işlədiyi bütün sahələrdə – AŞ PA sədrinin müavini və büro üzvü, Milli Məclisin deputatı, Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti, Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti, Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin birinci müavini vəzifələrində daim uğurlar qazanmışdır.

Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin çərəyini yeyir. Bu çörək bərəkətlidir, halaldır, zəhmət hesabına başa gəlib. Bu çörək müstəqil Azərbaycanın, daim inkişaf edən vətənimizin müqə-dəs nemətidir. Biz çərəyimizə, Heydər Əliyevin verdiyi çərəyə xilaf çıxmayacağıq. Azərbaycan xalqı bu mövqeyini daim nümayiş etdirib və qarşıdakı onilliklər boyu da çərəyini yediyi kişinin davamçılarına etimad göstərəcək. Bu, bizim seçimizizdir! Bu, çərəyə, liderə, el ağsaqqalına, ən doğru və düzgün hədəfə ünvanlanmış seçimidir!

HEYDƏR ƏLİYEVİN NAXÇIVAN DÖVRÜNÜN CANLI FOTOARXİVİ

Muxtar respublikada dövlət əhəmiyyətli elə bir tədbir olmamışdı ki, orada təcrübəli kino-operator və fotoqraf kimi Aftandil Qurbanovun zəhməti hiss olunmasın. Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi vəzifəsində çalışarkən, o böyük şəxsiyyətin Naxçıvan səfərlərini ilk lentə alanlardan biri də Aftandil Qurbanov olub. Qeyd edək ki, Heydər Əliyevin 1969–1982-ci illərdəki şəərəfli ömür yolunu əks etdirən kinolentlərin və fotosənədlərin xeyli hissəsi 1990–1993-cü illərdə kimlərinə xəyanəti üzündən arxivlərdən və televiziyanın qızıl fondundan «itkin» düşsə də, təcrübəli fotoqraf çəkdiyi və həmin dövrü əks etdirən qiymətli sənət nümunələrini 20–25 ildən bəri göz bəbəyi kimi qoruyub saxlamaqdadır. O, sözün əsl mənasında, canlı bir arxivdir. Həm də elə bir qiymətli arxiv ki, oradakı orijinal şəkillərə haradasa rast gəlmək olmur...

Redaksiyamıza gəlmişdi. Kövrək-kövrək keçmiş günləri yada saldı. Hazırda respublika Mədəniyyət Nazirliyinin C.Cabbarlı adına Teatr Muzeyində fotolaboratoriyasının müdiri işlədiyini dedi. Özü ilə ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin həyatının üç illik Naxçıvan dövrünü əks etdirən xeyli şəkil gətirmişdi. Moskvada SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsindən istefa verdikdən sonra bəzi namərdlərin günahı üzündən Naxçıvan boyda kiçik bir bölgədə məskən salmaq məcburiyyətində qalmış ulu öndərin ən sıxıntılı, kədərli günlərinin canlı ifadəsi olan, indiyədək onun şəərəfli ömür yolu ilə bağlı saysız-hesabsız kitabların, albomların, muzey və sərgilərin heç birində rast gəlinməyən orijinal şəkilləri həyəcanla seyr edirdik.

Unudulmaz Heydər Əliyevlə ilk tanışlığın necə başlandı? – deyər soruşduq.

– Biz bir binanın eyni blokunda yaşayırdıq. – dedi, – o, ikinci, mən isə beşinci mərtəbədə. Hər dəfə mənə zəng edərdi: «Aftandil, vaxtın varmı, yen, bir şəhərə çıxmaq, görək nə var, nə yox».

Bir göz qırpmında aparatımı çiynimə atıb aşağı enərdim. O cür dəhi bir şəxsiyyətlə çiyin-çiyinə addımlamaqdan qürur duyurdum. Qəribədir ki, onunla birgə olanda qışın ən sərt xəstəsi, soyuğu belə məni üşütmürdü. Çünki onun nəfəsinin hərərətinə, sevgisinin alovunu hiss edirdim. Şəhərə çıxması ilə ətrafında nəhəng insan dalğasının yaranması bir olandı. Ağsaqqallar, ağbircəklər onu qucaqlayıb məhəbbətlə bağrılarına basar, cavanlar böyük ehtiramla əllərindən öpərdilər. Elə həmin günün axşamı çəkdiyim şəkilləri ona təqdim edərdim.

O vaxt Sədərəkə qızğın döyüşlər gedirdi. Heydər Əliyev hər gün döyüşçülərlə bir yerdə olar, müdrik bir sərkərdə kimi onlara faydalı məsləhətlər verər, döyüş əməliyyatları planlarına özü nəzarət edərdi. Vətən yolunda şəhid olmuş döyüşçülərin birinin belə yas mərasimi onsuz keçməzdi. Bütün Şərur rayonu boyu kənd-kənd, oba-oba addımlayır, şəhid ailələrinin qapılarını öz doğma qapısı kimi açar, valideynləri ilə görüşüb bir el atası kimi onlara ürək-dirək verər, problemləri ilə maraqlanar, hər bir şəhid ailəsinə maddi yardım göstərər, mənəvi dəyər verirdi.

İmperiya qarşısında əyilməyən o qüdrətli şəxsiyyətin şəhidlərdən birinin qəbri önündə diz çöküb ağlaya-ağlaya məzar daşını öpdüyünü görəndə özümü saxlaya bilmədim. Aparat əlimdə titrəsə də, o ilahi səhəni lentə köçürə bildim.

O vaxt Naxçıvan özünün ən ağır, ən faciəli günlərini yaşasa da, əhali ruhdan düşmür, bütün sosial və iqtisadi çətinliklərə mərdliklə dözdürdü. Heydər Əliyev sevgisi, Heydər Əliyev məhəbbəti idi bu dözümlü yarıdan. Naxçıvan əhalisi dərk edirdi ki, daha tələ deyil, arxasında Heydər Əliyev kimi qüdrətli lider dayanıb. Açıq deyim ki, əgər o vaxt Naxçıvan rəhbərliyində Heydər Əliyevin əvəzinə başqa biri olsa idi, o qədim torpağın düşmənlə tapdağına mürəz qalacağı şəksiz idi. Məhz əhalini vahid bir cəbhədə birləşdirib Ermənistanla Sədərək, Şahbuz və Ordubad arasında yaratdığı keçilməz sədlər sayəsində Naxçıvanı qoruyub saxlaya bildi. Heydər Əliyev, demək olar ki, hər gün döyüşçülərlə, qaçqın və məcburi köçkünlərlə, əhali ilə bir yerdə idi. Mən bir addım belə onun uzaqlaşmaq, bütün maraqlı kadrları dərhal lentə köçürər və hər gün səhər təzədən şəkilləri ulu öndərə təqdim edərdim. Heyf ki, çəkdiyərim çoxundan ümummilli liderimizin özünü belə xəbəri olmadı...

Günlərin birində məni evlərinə çağırırdı. Dedi: «Aftandil, aparatını götür, bizim ata ocağına gəldək. Mənim uşaqlıq və ilk gənclik illərimin yadigarı olan o köhnə binanı, uçq-sökük divarları çək, qoy gələcək nəsillərə yadigar qalsın. Qoy görsünlər ki, Heydər Əliyev bəziləri kimi divarları qızıldan hörlümüş bər-bəzəli sarayda yox, kasıb bir daxmada doğulub». Getdik. Əlini möhrədən tikilmiş palçıq divarın üstünə qoyub dərindən bir köks ötürdü. Bərk kövrəlmişdi. Yanaqlarında gilənməmiş göz yaşları aydın görünürdü. Hiss olunurdu ki, özünü güclə saxlayır...

– Bax, bu pəncərəni görürsənmi, – dedi. – Mən orta məktəbdə oxuyarkən hər gün burada, pəncərənin qarşısında oturub dərslərimi hazırlayırdım. Hətta axşamlar pəncərədən düşən ayın işığında belə...

Naxçıvanda Ali Məclisin ilk sessiyası keçirilirdi. Mən evdə oturub televiziya ilə nümayiş etdirilən həmin sessiyaya baxırdım. Birdən ekrandan Ali Məclisin sədri Heydər Əliyevin özəmətlili səsini eşitdim:

– Hanı fotoqraf? Hanı Aftandil Qurbanov? Axı bu, ilk sessiyadır. Bu, tarixdir. İndi salona Azərbaycanın ilk milli bayrağı gətiriləcək. Bunlar hamısı çəkilmişdir.

Dərhal ayağa durub aparatımı götürdüm. Otaqdan bayıra çıxmağımla arxamca göndərilmiş məşinin qapıda dayanması bir oldu. Xoşbəxtəm ki, Naxçıvanda ilk müstəqil bayrağımızın qaldırılmasını çəkmək sədəti yalnız mənə nəşib oldu.

Bir dəfə gülə-gülə dedi: «Atan Ağalar müəllim təcrübəli pedaqoq idi. Sən də gözəl fotoqrafсан. Qurdugun kompozisiyalar xoşuma gəlir. Ancaq heyf ki, sənün yapon aparatın yoxdur». Sonra gülə-gülə əlini küryəmə vurub dedi: «Darıxma, inşaallah, o da olacaq».

Böyük oğlum İlqara toy edərkən Heydər Əliyevin əlində gül dəstəsi təzə bəylə gəlini qapıda qarşılayıb onlara ilk xeyir-duanı verdiyi o xoşbəxt anların sevincini bu gün də yaşamaqdayam...

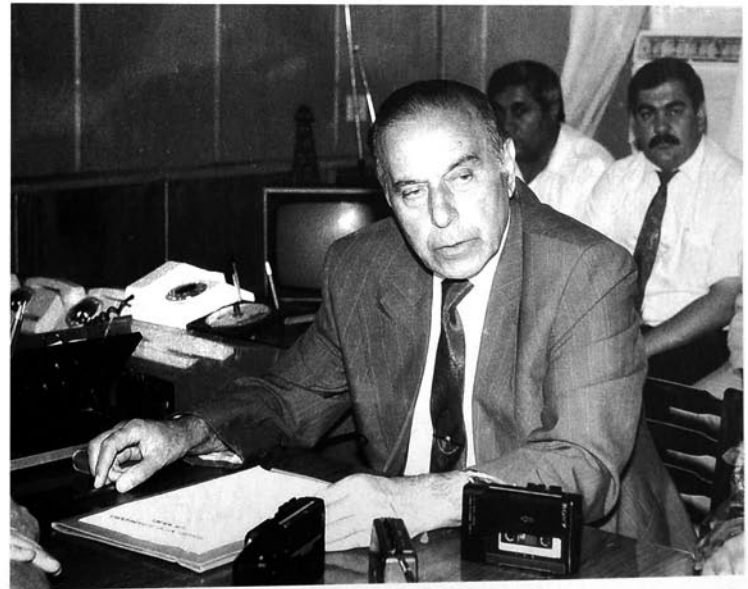
Ulu öndərin Naxçıvanda bir addımı belə Aftandilin nəzər-diqqətindən yayınmırdı. O, ən zərif nöqtələri bir göz qırpmında tutur, bugünkü və gələcək nəsillər üçün yeni şəkillər qalereyasının əsasını qoyurdu. Aftandil Qurbanov respublikamızın 80-ə yaxın nöqtəsində – Naxçıvan,

Şərur, Culfa, Xaçmaz, Ucar, Yalama, Böyük Kəsik, Xırdalan, Ələt, həmçinin Bakının Nərimanov, Səbail, Nəsimi və digər rayonlarında Heydər Əliyevin şərəfli ömür yolunu əks etdirən çox maraqlı fotostendlər yaradıb. Aftandil onu da qeyd etdi ki, «mənim çəkdiyim şəkillərdən təsadüfən haradasa istifadə olunubsa, onlar orijinal deyil, üzünü çıxarıblar. Mən vaxtı ilə 300-ə yaxın şəkil orijinallarını özüm Heydər Əliyevə təqdim etmək arzusunda idim. Ancaq təəssüflər olsun ki, çatdıra bilmədim. Əgər imkan olsa, həmin şəkilləri özüm öz əllərimlə əbədi and yerim olan Heydər Əliyev Fonduna təqdim etmək arzusunda yəm. İstədim ki, Heydər Əliyevin gərgin fəaliyyətinin Naxçıvan dövrünü əks etdirən, indiyədək çoxlarının görmədiyi həmin orijinal şəkillər məndən – adi bir fotoqrafdan o dahi şəxsiyyətin nəslinə və ümumilikdə xalqımıza kiçik bir töhfə olsun».

Zeynal VƏFA,
«Azərbaycan»

Naxçıvana qayıdırdan başlanan QURTULUŞ!

Sahil KƏRİMLİ,
telejurnalist

BİR MÜSAHİBƏNİN TARİXÇƏSİ

Hər bir sənət sahibinin öz peşəsi ilə bağlı ali arzusu olur. Alim böyük elmi kəşf tapmaq, memar dünyanın incisi sayılacaq abidə yaratmaq, yazıçı sədevr ədəbi nümunəni ərəsəyə götürmək, bir sözlə, hər bir insan bütün fəaliyyəti böyü öz sənətində zirvə sayılacaq məqama yüksəlmək istəyi ilə yaşayır. Biz jurnalistlərin də spesifik arzuları var: tamaşaçıya, oxucuya dünyanı heyvətə gətirəcək xəbərlər, ekstremal vəziyyətlərdən hazırlanan reportajlar çatdırmaq, eləcə də günün, ilin hadisəsini ilk dəfə ictimaiyyətə bəyan etmək. Ancaq son onillikdə Azərbaycan jurnalistlərinin hər birinin içində yeni arzu – Prezident Heydər Əliyevdən eksklüziv müsahibə götürmək istəyi də yaranmışdı.

Düzdür, ulu öndərimiz bu arzumuzu biz jurnalistlər üçün gerçəyə çevirmişdi. Demək olar ki, hər həftə azı iki-üç dəfə media təmsilçiləri ilə ünsiyyət yaradan, bütün suallara fərq qoymadan cavab verən, jurnalistlərlə sıx səmimi münasibətlər quran əbədiyaşar rəhbərimiz həm də bizim üçün həqiqi dosta, xeyirxah himayədara çevrilmişdi. Lakin bütün bunlarla yanaşı, Heydər Əliyevdən məxsusi müsahibə götürmək istəyi də jurnalistlər arasında daim ən böyük arzu kimi mövcudluğunu qoruyurdu. 10 ilə yaxın jurnalistlik fəaliyyətim müddətində elə mənim üçün də ən ali arzu bu idi: Heydər Əliyevdən məxsusi müsahibə götürmək! Heydər Əliyev isə elə qüdrət sahibi idi ki, nəinki vətəndaşlarının azad dövlətdə, rifah içində yaşamaq arzularını, hətta şəxsi isteklərini də gerçəyə çevirirdi. Bu xoşbəxtlər sırasında mən də var idim...

...18 oktyabr 2002-ci il. Dövlət müstəqilliyinin növbəti ildönümü günü mənim həyatımda həm də ən böyük arzumun həyata keçməsi tarixi kimi həkk olundu. Həmin gün Heydər Əliyevin səhər gəzintisini müşayiət edərək ondan eksklüziv müsahibə almaq mənə nəşib olmuşdu. Çox sevinirdim. Müsahibəmiz o qədər də asanlıqla baş tutmadı. Ulu öndər əvvəlcə Milli parkı gəzdirdi. Paytaxt sakinlərinə salamlarını çatdırdı. Müsahibə üçün cəhdlərim mühafizə xidməti tərəfindən məqsədəuyğun sayılmamışdı. Lakin bu, dövlət başçısının gözündən yayınmadı. Bizim vizual çəkiliş aparacağımız üçün maneçilik yaradılmamasını tapşırırdı. Dənizkənarı parkda gəzintisini başa vurandan Prezident karteje aylənmək üçün yola tərəf addımlayırdı. Ümidimi itirmişdim. Elə zənn edirdim ki, müsahibə olmayacaq. Amma, deyəsən, yanlışlıq. İkinci cəhdim alındı. Heydər Əliyev mühafizəçilərə göstəriş verdi: «**Buraxın gəlsin...**»

İlk dəfə idi ki, Prezidentlə üz-üzə dayanmışdım. Mikrofonu tutarkən əllərimin əsdiyini aydınca hiss etmək olardı. Özümü yamanca itirmişdim. Amma bu böyük şəxsiyyətin üzündəki təbəssüm bütün həyəcanımı unutturdu. Mən Prezidenti Dövlət Müstəqilliyi Günü münasibətilə təbrik etdim. O da, öz növbəsində, xalqımıza, televiziyanızın bütün tamaşaçılarına ürək sözlərini dedi. Azərbaycanın əldə etdiyi uğurlardan danışdı, nailiyyətlərimizin daha genişmiqyaslı olacağına zəmanət verdi. Sonra Heydər Əliyev teleşirkətimiz haqqında danışdı: «**Lider**» tele-

viziyanızın çox böyük gələcəyi var. Mən hərdən sizin kanala baxıram. Yaxşı verilişləriniz olur. İnsanları colb edən, düşündürən. Bilirəm ki, gənc olmağınza baxmayaraq, bütün ölkəyə, eləcə də dünyanın böyük bir hissəsinə yayımlarınız var. Sizə uğurlar arzulayıram».

Biz Heydər Əliyevdən – ölkənin birinci şəxsinəndə – əvəzəilməz bir insandan öz qiymətini almışdıq. Haqqımızda dediği çox dəyərli sözlərin bizim üçün heç bir əvəzi ola bilməzdi. Heydər Əliyev nadir hallarda yüksək qiymət verərdi, onun razılığını, qiymətini almaq az insana nəşib olan bir xoşbəxtlik idi. İndi bu məsuliyyət bizim də çiyinlərimizdədir. Şəxsən özüm isə jurnalistlik fəaliyyətimdə ən böyük arzuma – Heydər Əliyev kimi ali qüdrət sahibindən məxsusi müsahibə götürmək istəyimə çatmışdım.

Biz Sizə and yeri kimi baxırıq, ulu öndər, ruhunuz şad olsun!

Cəlal ABDULLAYEV,

Goranboy rayonundakı Cinli-Boluslu
kəndində icra nümayəndəsi,
respublikanın qabaqcıl maarif xadimi

HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCAN XALQI QARŞISINDA XİDMƏTLƏRİ SAYSIZ-HESABSIZDIR

Soruşula bilər, niyə məhz Heydər Əliyev? Cavab aydındır: Azərbaycanı bu mərtəbaya ucaldan yeganə şəxs cənab Heydər Əliyevdir! Hakimiyyətdə olduğu 34 il ərzində mən onunla dəfələrlə görüşmüşəm və hər dəfə də onun alicənablığına, ağılına, zəkasına, Azərbaycan xalqına tükənməz məhəbbətinə, sözün tam mənasında, vurulmuşam.

İlk görüşümüz Cinli-Boluslu kəndində olub. Mən onda kolxoz sədri işləyirdim. Bir səhər xəbər verdilər ki, yoldaş Heydər Əliyev sahələrə baxmağa gəlir. Yanında da Moskvadan bir qonaq var idi. Pambıq tarlasına getdik. Deyəsən, xoşuna gəldi. Heydər Əliyev moskvalı qonağa müraciətlə dedi ki, aydınlaşdır görək burada nə qədər məhsul var. Qonaq «40 sentner» dedi. Məndən soruşanda 35 sentner olduğunu bildirdim. Xəbər aldı ki, niyə belə? Cavab verdim, yoldaş Əliyev, bu, bioloji məhsuldarlıqdır. Yetişənə qədər bir xeyli itkiyə gedəcək. Heydər Əliyev məndən ixtisasımı soruşdu. Sonra dedi ki, **bir aqronom kimi yox, kəndli dilində mənə də görüm, niyə respublikada indiyədək hər hektardan 10–15 sentnerdən yuxarı məhsul götürülməyib?** Dedim ki, düzgün aqrotexniki qulluq edilsə, təsərrüfat rəhbəri qədərincə can yandırsa, məhsuldarlıq yüksək olar. Məmnun qaldı.

Sonra taxıl sahələrinə baxdı. İşçilərin əməkhaqqı ilə, problemlərimizlə maraqlandı. Su ilə bağlı xeyli çətinlik olduğunu söylədim. Dedim ki, Qarabağ kanalından su çəkdirmək istəyirik, layihə də hazırdır, təsdiq elətdirə bilmirik. O zaman bir milyondan artıq qiyməti olan obyektlərin inşası üçün hökmən Moskvadan razılıq alınmalı idi. Bizim isə Moskvaya gücümüz çatmırdı. Heydər Əliyev yanındakılara göstəriş verdi ki, bu məsələ ilə məşğul olunlar. Çox keçmədi ki, illər boyu ilişib qalan işimiz düzəldi. Bundan sonra biz 68 metr hündürlüyə su vuran nasos qurdurduq. On iki kilometr uzunluğunda suvarma kanalı və daxili arxlar çəkdirdik. Beləliklə, bizim bölgənin suya ehtiyacı ödənildi. Cənab Heydər Əliyevin qayğısı və köməyi ilə çəkilən həmin su bizim yerlərə indi də həyat gətirir, bərəkət verir. Bu, ölkə rəhbəri ilə mənim ilk görüşüm idi.

Bu səadət mənə bir də 1974-cü ildə nəsis oldu. Aqrar istehsalat birliyinin sədri işləyirdim. Raykomdan dedilər ki, altı rayonun nümayəndələri ilə birlikdə Bakıda olmalıyam, bizi Heydər Əliyev qəbul edəcək. Ölkə rəhbəri ilə görüş zamanı gözləmədiyimiz halda çox maraqlı bir məsələdən söhbət açıldı. Dedi ki, **Amerikadan cüqara, yeni hind darısı gətirmişəm, çox dəyərli yem bitkisi-dir. Gərək onun respublikada əkilib-becərilməsinə nail olaq.**

Bizim rayonumuz üçün ayrılan toxumu götürüb qayıtdım. Birinci ili üç təsərrüfatda əkdik. İki min tondan çox məhsul götürdük. Ondan sonra bu yem bitkisinə hər yerdə meyil, maraq artı. Sonra raps və soya bitkisinin yayılmasının da ilki bizim təsərrüfatlarda qoyuldu. Mən onda bir daha Heydər Əliyevin həyatla bağlılığının, xalq üçün canıyananlığının, təsərrüfatın hər sahəsinə dərin bələdliyi şahidi oldum.

1982-ci ildə rayonumuzda təbii fəlakət baş vermişdi. İyunun 23-də qəfil yağan leysan yağışları nəticəsində ictimai və fərdi binalara, təsərrüfatlara ciddi ziyan dəymişdi. İlk gündən vəziyyətlə dərinəndən maraqlanan Heydər Əliyev iyulun 14-də rayonumuza gəldi. Vəziyyətlə ətraflı tanış oldu. Zərər çəkən yerlərə baxdı, vəziyyətin tezliklə nizama salınması üçün lazımı göstərişlər verdi.

Elə həmin gün Heydər Əliyev bizim təsərrüfata da baş çəkdi, soya becərilən sahələrdə məhsuldarlıqla maraqlandı. Biləndə ki hər hektardan 30 sentnerə yaxın məhsul götürürük, bu təcrübənin bütün respublikada geniş yayılmasını məsləhət gördü. Bakıya qayıdan kimi göstəriş verdi ki, on altı rayonun rəhbər işçiləri ilə birlikdə bizim təsərrüfatda seminar keçirilsin. Cənab Heydər Əliyevin qayğı və diqqəti sayəsində o illərdə təsərrüfatımız, bax beləcə, əsl təcrübə mərkəzinə çevrilmişdi.

Heydər Əliyev gərilə işlədiyimizi biləndə məsləhət gördü ki, abadlıq və quruculuq işlərinə xüsusi fikir verək. Məhz ölkə rəhbərinin tövsiyəsi ilə həmin illərdə kolxozun hesabına üç orta məktəb binası tikildi, onlara tədris ləvazimatı alındı. Məhsul yığımi dövründə məktəblilərə havayı yemək verildi. Ən əsası isə 17 nəfər oğlan və qız təsərrüfatın hesabına ali məktəbdə təhsil aldı. Bütün bunlara görə mənə respublikanın qabaqcıl maarif xadimi fəxri adı verildi.

Mən cənab Heydər Əliyevi, bax, belə görmüşəm, bu cür tanıyıram və onun Azərbaycan xalqı qarşısındakı misilsiz xidmətlərini ömrüm boyu unuda bilmərəm.

Şahnaz HAŞIMOVA,

Gəncə Dövlət Filarmoniyasının
direktoru, xalq artisti,
prezident təqaüdüsi

ONA DAIM BORCLUYUQ

İlk dəfə Lenin (indiki Heydər Əliyev) adına sarayda çıxış etdiyim günü ömrüm boyu unutmaram. Tədbirdə ölkə rəhbəri cənab Heydər Əliyev də iştirak edirdi. Beş-altı il idi ki, səhnəyə çıxırdım. Əvvəl Gəncədə – Toxucuların mədəniyyət sarayında oxuyurdum, sonra «Göygöl» ansamblına gəldim. Hərdən televiziya da, müxtəlif respublika tədbirlərində də çıxış edirdim. Lakin bu cür mötəbər məclisdə ilk dəfəydi ki, oxuyurdum. Əslində bu, bütün «Göygöl» mahnı və rəqs ansamblı üçün məsul bir imtahan idi. Fikirləşirdim ki, görəsən, konsert yüksək dərəcəyə necə qarşılandı? Kimdən soruşasan? Narahat, nigran halda Gəncəyə qayıtdıq. Bir də eşitdik ki, Heydər Əliyevin tövsiyəsi ilə bizim kollektiva dövlət statusu verilib. Bu, 1977-ci ildə olub. Elə o vaxtdan cənab Heydər Əliyevin xeyir-duası ilə Gəncə Dövlət Mahnı və Rəqs Ansamblının yeni həyatı başlandı.

1980-ci ilin dekabrında Heydər Əliyev Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutuna (indi akademiya adlanır) «Şərəf nişanı» ordenini təqdim etmək üçün Gəncəyə gəlmişdi. Konsert proqramına çıxış üçün hələ dördüncü sinifdə təhsil alan bacım Aybənizin də adı salınmışdı. O, əvvəlcə mənimlə bir duet oxudu, sonra «Sarı bülbüllər» mahnısını. Konsert qurtaran kimi cənab Heydər Əliyev bütün ifaçıları təbrik etdi. Mənim vəziyyətimi xəbər aldı, Aybənizlə xüsusi maraqlandı.

Bir də eşitdik ki, ölkə rəhbərinin tövsiyəsi ilə gənc istedadların müsabiqəsi keçirilir. Aybəniz də Bakıya dəvət olundu. Çıxışı çox uğurlu keçdi. Ona görə də Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbinə qəbul etdilər: Şövkət xanımın sinfində oxudu. İstedadlı uşaqlara xüsusi qayğı göstərilirdi. Onların bütün xərcləri dövlət hesabına ödənilirdi. Aybəniz Haşımova da sənət aləminə bax bu cür gəldi.

Mən isə doğma «Göygöl» ansamblı ilə müntəzəm surətdə dövlət səviyyəsində ən ali tədbirlərə dəvət olunurdum. Cənab Heydər Əliyev Moskvağa gedən kimi bizə qarşı nəşə bir laqeydlik yarandı. Əvvəlki qayğı, diqqət, bizi axtaran, yada salan yox idi. Onda duyduq ki, bu cür nüfuzlu tədbirlərə dəvət olunmadığımız ilk öncə cənab Heydər Əliyevin bizə olan xeyirxah münasibətlə bağlı imiş.

Moskvada işləyərkən biz Heydər Əliyevin fəaliyyətini həmişə izləyir, hər uğuruna ürək-dən sevinirdik. Sonra mənfur Qorbaçov rejiminin cənab Heydər Əliyevə qarşı qısqanclıqdan doğan düşmən münasibəti qəlbimizi sarsıtdı...

Vətənin dar günündə elin qeyrətli oğlu, milli liderimiz dözmədi, doğma Naxçıvana qayıtdı. Ürəyim darıxır, onu görməyə can atırdım. Muxtar respublika isə blokadada idi. Ansamblımızın da işi pozulmuşdu. Bütün bunlara baxmayaraq, cənab Heydər Əliyevin 70 illik yubileyi ərəfəsində 16 nəfər musiqiçi ilə birlikdə Naxçıvana getdik. Sənət dostlarımızın köməyi sayəsində

mehmanxanada yer tapdıq. Sərhəd bölgələrində, hərbi hospitalarda, döyüşçülərin, müxtəlif peşə sahiblərinin qarşısında düz yeddi gün yubiley şərəfinə təmənnaşız konsertlər verdik. Sonra isə cənab Heydər Əliyevə telefon açaraq görüşmək istədiyimizi bildirdik.

Səhəri gün Ali Məclisin binasında böyük şəxsiyyət Heydər Əliyev məni qəbul etdi. Mən ona «Xalqımızın sevimli oğlu Heydər Əliyevə müğənni Şahnaz Haşımovadan xatirə» sözləri yazılmış şəklimi bağışladım. Çox səmimi, çox mehriban söhbət oldu. Vəziyyətimlə, yaradıcılıqla maraqlandı. Bir neçə mahnının adını çəkdi, «Qaragilə», «Qəşəng-sən», «Kəsmə şikəstə»... Düzü, onun yaddaşına, həssaslığına bir daha heyran oldum. Bacım Aybənizi xəbər aldı. Gəncənin durumunu, adamların əhvalını soruşdu. Yarımçıq qalan obyektlərdən, xüsusən maşınqayırma zavodunun taleyindən həyəcanla danışırdı. Sonra da özünə-məxsus qayğıkeçliklə xəbər aldı:

– Şahnaz xanım, bəlkə bir sözüünüz, ehtiyacınız var...

– Yox, – dedim, – yalnız Sizi görməyə gəlmişəm.

Söhbətimiz saat yarım davam etdi. Ömrümə həmişə işıq salan o dəyərli anları heç zaman unuda bilmərəm.

Cənab Heydər Əliyev ikinci dəfə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycanın bütün yaradıcı işçiləri kimi, mən də həmişə, hər səhədə onun atalıq qayğısını hiss edirdim. 2000-ci ilin may ayında Türkiyəyə uçuşmağım üçün Bakıya gəldim. Nizami məqbərəsinə çatanda eşitdim ki, cənab Heydər Əliyev Gəncəyə gəlir.

Birbaşa təyyarə limanına qayıtdım. O böyük insanı bütün gəncəlilərin qəlbindən gələn sözlərlə – «Xoş gəldin Gəncəyə, a Heydər babə» mahnısı ilə salamladım. Növbəti səfər zamanı ölkə rəhbərini respublikanın xalq artisti kimi qarşılayırdım. Çox şadam ki, mənə bu yüksək ad məhz cənab Heydər Əliyevin fərmanı ilə verilmişdi. Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin mənim taleyimdə yeri, rolu böyükdür. Təkcə mənim yox. Bacım Aybənizin və oğlum Turalın da sənət yoluna gur işıq salıb.

Afət CABBAROVA,

*Azərbaycan Tibb Universitetinin
II müalicə-profilaktika
fakültəsinin IV kurs tələbəsi,
ilk prezident təqaüdçüsü*

BÖYÜK DAHİNİN XEYİR-DUASI

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adını uşaqlıqdan eşitmişdim. Nənəmin, babamın söhbətlərindən bu böyük şəxsiyyətin istər Azərbaycanın SSRİ-nin tərkibində olduğu zaman respublika üçün gördüyü nəhəng işlər, istərsə də ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra xalqımızın «olum-ölüm» məsələsinin həll edildiyi çətin günlərində ona dayaq durması, dövləti qurtuluş, dirçəliş yoluna çıxarması mənə yaxşı məlum idi.

1998-ci ildə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev yenidən yekdilliklə ölkə Prezidenti seçildi. Bu zaman mənim artıq 14 yaşım vardı və bir insan kimi özümü dərk etməyə başlayırdım. Mən Heydər Əliyevin böyüməkdə olan nəslə, gənclərə, onların təhsil və tərbiyəsinə, sağlamlığına, gələcəyinə göstərdiyi qaygını görür və hiss edirdim.

Ümummilli liderimiz mənim üçün kumirə, əlçatmaz bir zirvəyə çevrilmişdi. Həmin illər ali məktəbə hazırlaşdığım dövr idi. Mən orta məktəbdə yaxşı oxuyur və Tibb Universitetinə qəbul olunmaq üçün ciddi hazırlaşırıdım. Amma sözün doğrusu, qarşıda məni necə böyük bir hadisə, əslində, böyük bir xoşbəxtlik gözlədiyini ağıma belə gətirməmişdim.

2001-ci ildə həkim olmaq arzuma çatmaq məqsədilə sənədlərimi qəbul komissiyasına təqdim etdim. İmtahanların nəticəsi elan olunduqda adımdın ən çox bal toplayan abituriyentlər sırasında olduğunu görəndə sevincim yerə-göyə sığmırdı. Ən başlıcası isə bu oldu ki, Heydər Əliyev kimi dünya səviyyəli bir siyasətçi, dahi bir şəxsiyyət vaxt ayıraraq bizimlə görüşdü, söhbət etdi. Təbrək zamanı hər birimizlə şəkil çəkdirdi. Mən bu şəkli böyük və əvəzedilməz bir yadigar kimi qoruyub saxlayıram.

İndi mən artıq dördüncü kurs tələbəsiyəm. Dərslərimi başladığım kimi, uğurla da davam etdirirəm, əlaçıyam. Dörd ildir prezident təqaüdü alıram. Böyük elm və sənət yolunun başlanğıcında Heydər Əliyevdən xeyir-dua aldığımı bir an belə unutmur və bunu özüm üçün əvəzedilməz bir şərəf hesab edirəm. İnanıram ki, bu xeyir-dua məni həmişə irəliləyən aparacaq, önə səsələyəcək. Bunun üçün özüm də var qüvvə ilə çalışacağam, əlimdən gələni əsirgəməyəcəm.

Gülayə BEHBUDOVA,

Bərdə rayonu,
Milli Qəhrəman anası

OĞLUMU İTİRSƏM DƏ, İŞIQLI SABAHA OLAN İNAMIMI İTİRMƏMİŞƏM

Milli Qəhrəman anasıyam. Oğlum Səfiyar Behbudov Qarabağ uğrunda döyüşlərdə şəhid olub. Ürəyim yaraqlı olsa da, təsəllim böyükdür. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı döş nişanını möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyev təntənəli mərasimdə bir şəhid anası kimi şəxsən mənə təqdim edib.

Heydər Əliyev döş nişanını təqdim edəndə əlimi səmimiyyətlə sıxdı. Mən isə onu bir doğmam kimi, bir əzizim kimi bağrıma basdım. Qayğı dolu bir ifadə ilə «**Ağlama, qəhrəman anası ağlamaz**» dedi. Mən ağlamırdım. Amma hansısa bir hissən təsiri ilə gözlərimdən yaş axırdı. Dedim, əziz Heydər Əliyev, peşmançılıq keçirmirəm, on oğlum olsaydı, onunu da «uf» demədən vətənə qurban verərdim.

Bu hadisəni ömrümün sonuna qədər unutmayacağam. Oğlum itirsəm də, vətənimizin, millətimizin işıqlı sabahına, xoş gələcəyinə olan inamımı itirməmişəm. Bilirəm ki, dövlətimizin başında tarixin sınaqlarından həmişə qələbəylə çıxmış qüdrətli bir sərkərdə dayanır. Bu günlərdə İlham Əliyevin Baş nazir təyin edilməsi sabaha olan inamımızı birə-beş artırdı. Muxalifət qəzetləri bu təyinatla bağlı heç bir əxlaqə, etikaya sığmayan yalanlar, iftiralar, böhtanlar yazmaqdadırlar. Bu uydurmalar bizdə ikrah hissi oyadır. İlham Əliyev bütün dünyanın siyasətçiləri, dövlət xadimləri sırasında şəərəfli yeri olan Heydər Əliyev məktəbinin yetirməsidir. Xalqımız Heydər Əliyevin xidmətlərini həmişə yüksək qiymətləndirib. Xalqın öz qüdrətli oğluna məhəbbəti tükənməzdir. Heydər Əliyev həmişə bizim bölgəyə xüsusi qayğı və diqqət göstərmişdir. Heydər Əliyevin respublikamıza rəhbərlik etdiyi dövr ərzində on dörd dəfə Bərdədə olmasa fikrimin təsdiqidir. Biz öz taleyimizi sevimli rəhbərimizə etibar etmişik. Bugünümüz güvənli, sabahımız etibarlıdır. Biz inanırıq ki, İlham Əliyev xalqın sevimlisi olan Heydər Əliyevin başladığı möhtəşəm quruculuq işlərini yaradıcılıqla davam etdirəcək. Biz inanırıq ki, Heydər Əliyevin gərgin əməyi sayəsində bərqərar olmuş ictimai-siyasi sabitlik qətiyyənlə pozulmayacaqdır.

*Şəhidlərin al qanı torpağa hopmayıb, yox.
Onun damarlarını dolaşır ildırım tək.*

HEYDƏR ƏLİYEV: «BU NƏHƏNG QURĞU MUĞAN ÜÇÜN MƏNİM HƏDİYYƏMDİR»

Ölkəmizin bütün regionları kimi, Sabirabad rayonunun da yenidən qurulması və inkişafı Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev 14 dəfə Sabirabadda olmuş, hər gəlişi ilə bir çox problemlərin həllinə böyük tökən vermişdir. Onun təşəbbüsü ilə rayona təbii qaz xətti, əhalisini içməli su ilə təmin edən su kəməri çəkilmiş, Kür çayı üzərində nəhəng körpü salınmış, rabitə evi, mədəniyyət sarayı, bir-birindən yaraşlıq inzibati binalar, çoxmərtəbəli yaşayış evləri, 16542 yerlik 30 məktəb binası istifadəyə verilmişdir.

1978-ci ildə Heydər Əliyev növbəti dəfə Sabirabada gəldi, mədəniyyət sarayının açılışında iştirak etdi. Sabirabad əhalisinə içməli su verən kəmərin işi ilə də tanış oldu. Kür çayının bulanaq suyunun əhaliyə içməli su kimi verilməsi onu çox mütəəssir etdi. Rayon fəallarının yığıncağında Heydər Əliyev Sabirabad əhalisini içməli su ilə təmin edəcəyinə söz verdi. Qısa müddətdə İsmayıl Babayevin başçılığı altında 22 milyon manatdan çox smeta dəyəri olan

layihə hazırlandı və Heydər Əliyev tərəfindən bəyənilmədən sonra bu nəhəng qurğunun inşasına başlandı.

Yaxşı xatırlayıram, 1981-ci il mayın 4-ü idi. Heydər Əliyev su kəmərinin açılışına gəlmişdi. Qurğunun iş prinsipi barədə ona geniş məlumat verdik. O, qurğunun ən yuxarı hissəsində yerləşən sudurulducuya baxmaq istədiyini təkidlə tələb etdi. Sudurulducunun işi ilə yaxından tanış oldu, oradaca stolun üstünə düzülmiş su ilə dolu stəkanlardan birini ələ alıb diqqətlə baxaraq «çox şəffafdır» dedi.

Heydər Əliyev idarənin kollektivi ilə səmimi görüşdü. «**Bu nəhəng qurğu Muğan üçün mənim hədiyyəmdir, qurğunu qoruyub saxlamağı hamınıza tövsiyə edirəm**» dedi.

Biz uzun illər o böyük şəxsiyyətin tövsiyəsinə layiqincə əməl etdik. Həm Sabirabad, həm də Saatlı üçün həyatı əhəmiyyət kəsb edən qurğunun dağılmasına imkan vermədik. Lakin 90-cı illərin əvvəllərində AXC–Müsavat cütlüyünün hakimiyyətdə olduğu dövrdə həmin qurğu bərpadə vəziyyətə salındı, qiymətli hissələri sökülüb aparıldı.

İndi qurğunun bütün gücü ilə işləməsinə təmin etmək üçün qüvvələrimizi səfərbərliyə almışıq. Ümummillə liderimizin Muğan üçün əvəzsiz yadigarını əvvəlki vəziyyətinə qaytarmaq üçün kompleks tədbirlər planı hazırlanıb. Həmin yadigarı qoruyub saxlayacaq və gələcək nəsillərə ərməğan edəcəyik.

Eldar İSMAYILOV

ÜRƏKDƏN MİNNƏTDARDIRLAR

Mədəniyyət xadimlərinə, ədəbiyyat və incəsənət işçilərinə, elm adamlarına, yazıçılara həmişə son dərəcə böyük diqqət və hössaslıqla yanaşan Heydər Əliyev növbəti sərəncamı ilə məhz belə insanların əməyini yenidən müxtəlif təqəüd və mükafatlarla dəyərləndirdi. Azərbaycanın elm və təhsil, mədəniyyət və incəsənət sahələrində böyük xidmətləri olan şəxslərin Prezidentimiz tərəfindən diqqətə çəkilərək fəaliyyətlərinin yüksək qiymətləndirilməsi onların fəxrini xeyli artırmışdır. Minnətdarlıqlarını bildirməyə söz tapmayan bu insanlar uca Tanrıdan öz rəhbərlərinə sağlamlıq və uzun ömür diləyirlər.

Xalq artisti, məşhur qaboy ustası Kamil Cəlilov:

– Ötən yay cənab Heydər Əliyev mənim sənətdəki xidmətlərimi birinci dərəcəli mükafatla qiymətləndirmişdi. Bu sevincin təsiri məni tərk etməmiş indi də prezidentin fərdi təqəüdüna layiq gördü. Böyük şəxsiyyətlərin, liderlərin qayğı və diqqəti də böyük olur. Bu mənada mən ömrüm boyu ölkə rəhbərimizə minnətdaram. Qəlbim ona həcc ziyarətində olmuşam. Orada ulu Tanrıdan torpağımıza əmin-amanlıq, Prezidentimizə cansağlığı, millətimize xoşbəxtlik dilədim. Heydər Əliyev adı insan deyildir. O bizim hamımızın fəvqündə – Allaha yaxınlıqda dayanıb. Tanrı onu bizim xoş gələcəyimiz üçün hişf eləsin.

Respublikanın xalq artisti Laləzar Mustafayeva:

– Sənətdə qazandığım uğurlara görə, əməyimə verilən bütün fəxri adlara, mükafatlara görə ömrüm boyu mən yalnız bir şəxsiyyətə – hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevə minnətdaram. Mən kim idim ki?! Uzaq Balakəndən – bir dağ rayonundan gələrek paytaxtda yaşayıb fəaliyyət göstərmək, fərqlənmək mənim arzum idisə, bu arzuların daha da pərvazlanmasına, qanadlanmasına səbəb olan mənəvi dəyərlərin, maddi köməklərin təsiri böyükdür. Bu mənada Prezidentimiz hamıya – bütün sənətkarlara elə diqqət, məhəbbət göstərib ki, onun bəlkə də ən böyük hissəsi mənim payıma, mənim ünvanıma düşüb. Müdrik rəhbərin növbəti sərəncamı ilə respublika Prezidentinin ikinci dərəcəli mükafatına layiq görüldüm. Təkbəsinə ali məktəbdə qız övladı oxudan bir ana üçün bilirsinizmi bu nə deməkdir? Ən böyük sevinc, qürur və mənəvi rahatlıq.

Silahlı Qüvvələrin Mahni və Rəqs Ansamblının bədii rəhbəri, xalq artisti Zaur Rzayev:

– Ötən əsrin 70-ci illərindən oxuyuram. 1998-ci ildə cənab Prezident mənə respublikanın əməkdar artisti fəxri adını verdi. Bu yaxınlarda isə Silahlı Qüvvələrin yaradılmasının 85 ilyi ilə əlaqədar imzaladığı növbəti sərəncamda fəxri ada layiq görülmüş Silahlı Qüvvələrdə çalışan insanlar arasında mənim də adım var idi. Bir müğənni, bir musiqiçi üçün bundan yüksək ad yoxdur. İndi mən respublikanın xalq artisti adını daşıyıram. Məni belə bir fəxri ada layiq gördüyü üçün möhtərəm Heydər Əliyevə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Arzum budur ki, torpaqlarımızın geri alınması ilə bağlı onun apardığı mübarizə qələbə ilə nəticələnsin. Mən də bir müğənni kimi hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevin iştirakı ilə Şuşada – Cıdır düzündə böyük konsert proqramı ilə çıxış edim.

Respublikanın xalq artisti Bəsti Cəfərova:

– Sənət adamı o zaman özünü xoşbəxt hiss edir ki, yaşadığı ölkənin rəhbəri onun əməyinə yüksək qiymət verir, yaradıcılıq fəaliyyətini dəyərləndirir. Bu mənada mən həmişə cənab Heydər Əliyevə borcluyam. Aldığım bütün fəxri adlar məhz müdrik rəhbərimiz tərəfindən imzalanıb, layiq görüldüyüm mükafatlar da Heydər Əliyevin sərəncamı ilə verilib. Ölkə başçımızın bu günlərdəki yeni qayğısı – fəaliyyətimizin dəyərləndirilməsi ilə bağlı imzaladığı növbəti sərəncam xeyli sənət adamının sevinc və fərəhinə səbəb oldu. Mən də özümü çox xoşbəxt sayıram. Çünki hələ ötən il yayda da mən ölkə Prezidentinin sərəncamına əsasən birinci dərəcəli mükafata layiq görülmüşdüm. Aktrisa üçün maddi köməyin mənəvi sevinci sonsuzdur. İndi də bu sevinci mənə bəxş edən böyük rəhbərimizə dərin təşəkkürümü bildirirəm. Tanrı onu Azərbaycan xalqı üçün daim hişf etsin.

Respublikanın əməkdar artisti, diktör Natəvan Hacıyeva:

– Cənab Prezidentin hakimiyyətdə olduğu 34 il ərzində respublikamızın elm, mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənətin tərəqqisi sahəsindəki xidmətləri misilsizdir. Məhz Heydər Əliyevin gərgin zəhmətinin sayəsində milli mədəniyyətimizin tərəqqisində xidmətləri olan insanlar həmişə qayğı, məhəbbət və sevgi ilə əhatə olunurlar. Ömrümün çox hissəsini Azərbaycan televiziyasında diktör kimi fəaliyyətə həsr etmişəm. Ölkə başçımızın rəhbərliyi altında həyata ke-

çirilən bir sıra tədbirləri səsləndirəndə qürur və iftixar keçirmişəm. Həqiqətən Azərbaycanın sənət adamları xoşbəxtdirlər ki, onların məmləkətinə qüdrətli bir insan rəhbərlik edir. Bu günlərdə məni respublika Prezidentinin fərdi təqaüdünə layiq gördüyü üçün müdrik rəhbərimizə minnətdarlığımı bildirməyə söz tapıram. Ulu Tanrıdan birçə diləyim var: xalqımızın xoş gələcəyi, torpaqlarımızın bütövlüyü və bütünlükdə millətimizin xoşbəxt sabahı naminə cənab Heydər Əliyevi hiفز etsin.

Respublikanın əməkdar artisti tarzən Ələkrəm Hüseynov:

– Möhtərəm Prezidentimizin incəsənət xadimlərinə, o cümlədən mənə göstərdiyi diqqətə görə minnətdarlığımı ifadə etmək üçün söz tapmıram. Həqiqətən uzun illərin şahidiyik ki, cənab Heydər Əliyev həmişə sənətə, mədəniyyətə və bu sahədə çalışan insanlara necə böyük qayğı və diqqət göstərir. İşinin ən gərgin çağında belə bizi unutmur. Çalışır ki, yaxşı fəaliyyət göstərməyimiz üçün də normal həyat tərzinə malik olaq. Musiqi sahəsində göstərdiyim uzun illik fəaliyyət və xidməti nəzərə alaraq məni respublika prezidentinin fərdi təqaüdünə layiq gördüyü üçün hörmətli Heydər Əliyevə ömrüm boyu minnətdaram.

ÖMRÜMƏ YAZILAN ƏN XOŞ GÜN

Ulu öndər Heydər Əliyev yurd-yuvasından didərgin düşmüş qaçqın və məcburi köçkünləri bir an belə unutmur, onların taleyi ilə həmişə maraqlanırdı. 19 mart 1999-cu il tarixi Biləsuvar rayonu ərazisindəki qaçqın qəsəbələrində yaşayan cəbrayillıların yaxşı yadındadır. Ümummilli liderimiz həmin gün – Novruz bayramı ərəfəsində buraya gələrək soydaşlarımızın gün-güzəranı, problemləri ilə yaxından tanış oldu, onları milli-mənəvi dəyərlərimizdən biri olan əziz gün – Bahar bayramı münasibəti ilə təbrik etdi. Böyük rəhbər həmin gün 5 sayılı çadır şəhərciyində tikilmiş şadlıq evinin açılışında və burada təməli qoyulan 2 gənc ailənin toyunda iştirak edərək onlara xeyir-dua verdi. Toyu olan qaçqın gənclərdən biri də mən idim...

...Artıq baharın qoxusu gəlirdi. Torpaq oyanmağa, nəfəs almağa başlamışdı. Ailəmiz qız evinin razılığı ilə toyumuzu məhz bu ərəfədə, dəqiq desəm, 19 mart 1999-cu il tarixdə etməyi qərarlaşdırmışdı. Bütün tədərük görülmüşdü. Xəbər gəldi ki, ümummilli liderimiz, adı Azər-baycanla həmişə qoşa çəkiləcək Heydər Əliyev bizim toyumuzda iştirak edəcəkdir. Altı il keçməsinə baxmayaraq, o vaxt keçirdiyim sevinc hissini sözlə ifadə etməkdə bu gün də çətinlik çəkiyəm. Qaçqın həyat tərzini keçməsinə baxmayaraq, buradakı bütün insanlar: qoca da, cavan da, uşaq da sevinirdi. Həmin gün Biləsuvar şəhərindən və ətraf kəndlərdən də böyük rəhbərin ziyarətinə çoxlu sayda adamlar gəlmişdi. Xalqı həmişə özünə arxa-dayaq sayan ümummilli

liderimiz bir-bir çadır şəhərciklərini gözdəkdən, insanlarla ətraflı söhbət apardıqdan, onları yaşayışı ilə yaxından tanış olduqdan sonra bizim toyumuza gəldi. Mərasim 5 sayılı çadır şəhərciyində həmin gün istifadəyə verilən şadlıq evində idi. Burada bizdən başqa daha iki nəfərin – gənc oğlanla qızın toyu keçirilirdi. Ulu öndər toy məclisində iştirak edənlərlə səmimi salamlaşdı. Bizi, valideynlərimizi yanına dəvət etdi. Xeyir-dua verərək hər birimizə xoşbəxtlik, səadət arzuladı. Dağlıq Qarabağ probleminin həll edilməsi, torpaqlarımızın geri qaytarılması, dedə-baba yerlərindən perik düşmüş insanların doğma ocaqlarına qaytarılmasının onun fəaliyyətində birinci sırada durduğunu dedi. İnsanları nikbin olmağa səslədi. Həmin Novruz bayramını təbrik etdi. Dedi ki, indiyə kimi mən heç bir toyda oynamamışam. Lakin bu gün bu toyda oynayacağam. Xoş musiqi sədaları altında qol qaldırıb bizimlə oynadı. Valideynlərimizi də ortaya – rəqsə dəvət etdi. Hər iki ailəyə rəngli televizor bağışladı. Sonra birlikdə şəkil çəkirdi. Həmin şəkilləri ən əziz xatirə kimi ailə albomunda saxlayıram. Nəticə albomu vərəqləyib həmin fotosəkillərə baxıb qürur hissi keçirirəm, ümummilli liderimizi dönə-dönə yad edirəm.

Artıq o vaxtdan 6 il keçir. Heydər Əliyev xeyir-duası ilə həyata keçirilən hər bir iş xeyirli olub. Bunu ölkəmizin iqtisadi inkişafı üçün imzaladığı çoxsaylı layihələr aydın şəkildə göstərir. Bunu mənim həyatımda da görmək olar. İki övlad atasıyam. Qızım Zibanın 5, oğlum Rafətin isə 4 yaşı var. Gənc ailə olduğumuz nəzərə alınaraq Biləsuvarda qaçqınlar üçün tikilmiş qəsəbələrin birində 2 otaqlı rahat mənzillə təmin olunmuşuq. Əkilib-becərmək üçün bizə 1 hektar torpaq sahəsi də ayrılmışdır. Bundan əlavə, həyatıyanı torpağımız da var. Yolumuz, su ilə təminatımız yaxşıdır. Başqa yerlərdən fərqli olaraq, qaçqın qəsəbələrində işıqlar sönmür. Bütün bunlar qaçqın və məcburi köçkünlərə böyük rəhbər Heydər Əliyev tərəfindən göstərilən diqqət və qayğının məntiqi davamıdır. Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin inamla, cəsarətlə apardığı siyasət nəticəsində doğma torpaqlarımıza qayıdacağımıza böyük ümid bəsləyirik. Avropa Şurasında, Amerika Konqresində müzakirə olunan məsələlər, cənab Prezidentin xarici ölkə başçıları ilə apardığı çoxsaylı görüşlər, habelə ölkəmizin iqtisadiyyatının durmadan inkişaf etməsi ümidlərimizin doğrulacağına əsas verir. Məsələnin digər yolla həll edilməsinə gəldikdə isə, Qarabağ əhli olmağıma baxmayaraq, günü sabah Ali Baş Komandanın əmri olarsa, silaha sarılıb doğma torpaqlarımızı yağdırməndən azad etməyə hazırəm.

Yurdumuza yenə bahar gəlir. Xoş ətirli, zəhmət qayğılı bahar. Yadıma ömrümə yazılan ən xoş gün – ulu öndər Heydər Əliyevin Biləsuvar çadır şəhərciyində yaşayan qaçqınlara baş çəkməsi, toyumuzda iştirak etməsi, xeyir-dua verməsi düşür.

Azər CAVADOV

ELEGİYA

*Ulduzlara uçan quşa dönəydim,
Ay da yollarıma nur ələyəydi.
Məğrur yerişinlə quşa dönəydin,
Sənə yer üzündə yer ələyəydim.*

*Dinlə kədərimin pıçıtısını –
Mən yaxşı bilirəm ayrılıq nədi!..
Küləklər könlümün qışqırtısını
Kaş ki, kainata yaya biləydi.*

*Könüllər yaşadır gur nəfəsini,
Sənsiz hər bir anın öz qüssəsi var.
Müqəddəs səsinin xatirəsini
Anlada bilərmə çağlayan çaylar?*

*Bulud karvanına qoşulum yenə,
Gəzim asımanı, hardasan, görüm.
Çatıb ucalığa, yetişim sənə,
Əlimi əlindən yapışan görüm!*

*Acı göz yaşını sel elə gəlsin,
Ey yağış, soyumur dərdimin odu.
Qüssədən qocalan Ay dilə gəlsin,
Söyləsin, ruhumun haradı yurdu?*

*Dağ idin, çiyinimi dağlara verdin,
Dağların dərdini çəksə, dağ çəkər.
Sənə məhəbbətim dağlar qədərdi,
Yerini dağlardan soruşum bəlkə?*

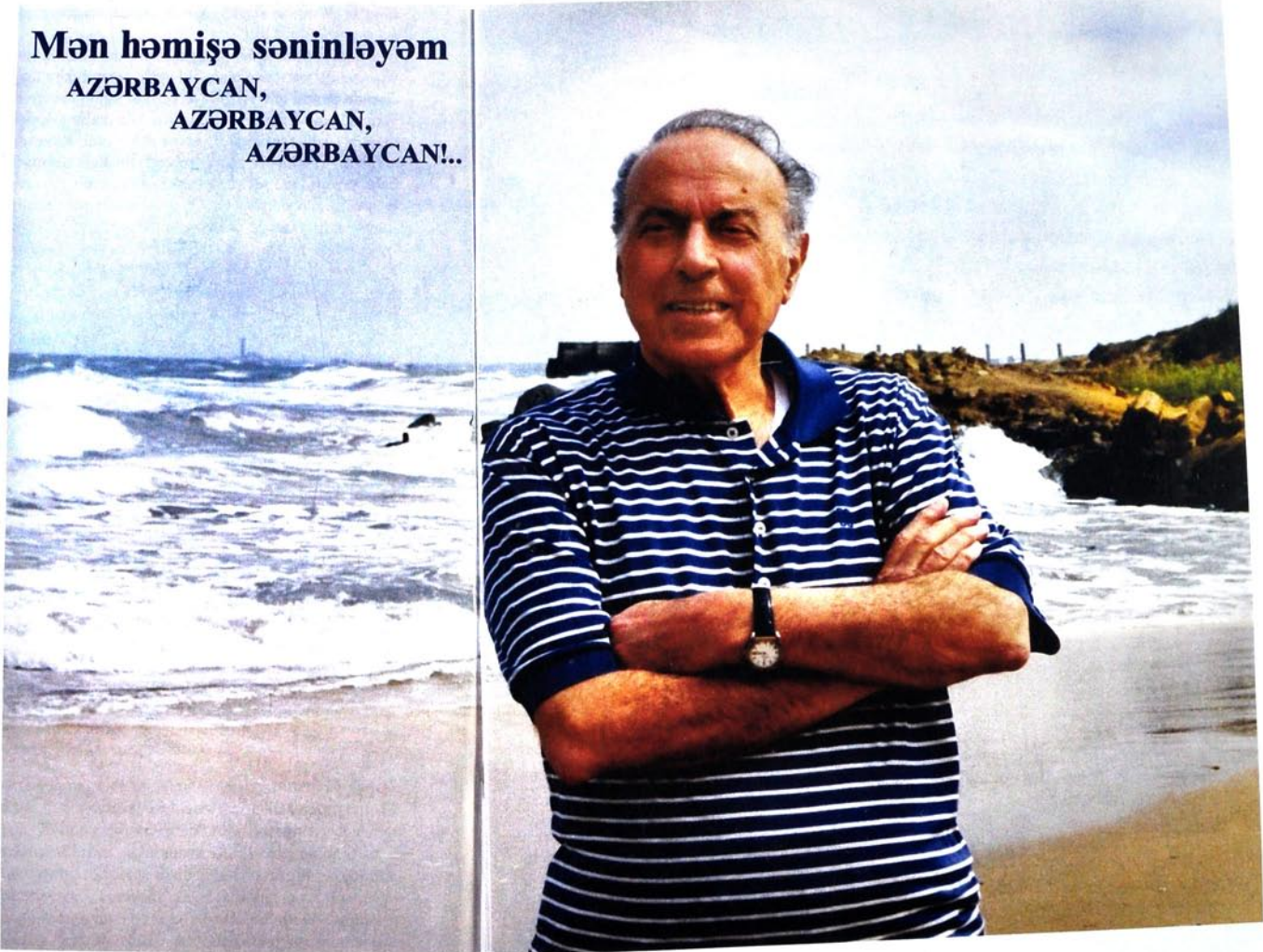
*Bəlkə çinarlarla baş-başa verim,
Görən qovuşarmı boyuna?
Gərək sənə yetə bu qəmli şeirim,
Gərək sənə yetə... haqqım var buna.*

*Nurunu gözümdə saxlayım necə? –
Möcüzə yaratmaq gəlmir əlimdən.
Parçalan, ey zülmət, çəkil, ey gecə,
Günəşə qovuşmaq istəyirəm mən!*

Leyla İLHAM qızı ƏLİYEVƏ

Mən həmişə səninləyəm

**AZƏRBAYCAN,
AZƏRBAYCAN,
AZƏRBAYCAN!..**

İlham Əliyev yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını gözəl bilən, enerjili və təşəbbüskar bir şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, İlham bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında sıx birləşdirərək Azərbaycan dövlətinin inkişafı və xalqımızın firavanlığı yolunda çox işlər görəcəkdir. İnanıram ki, mənim axıra çatdırma bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə İlham Əliyev başa çatdırma biləcək. Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə böyük ümidlər bəsləyirəm.

Heydər ƏLİYEV

Azərbaycan xalqına vəd etmişəm ki, Heydər Əliyevin siyasətini davam etdirəcəyəm, çünki o, yeganə düzgün siyasətdir. Bu siyasət ona gətirib çıxartdı ki, Azərbaycan xaos, hərc-mərclik, vətəndaş müharibəsi vəziyyətindən quruculuq və tərəqqi, sülh və sabitlik mərhələsinə keçdi. Mən ondan çox şeyi öyrənmişəm və onun təcrübəsini, məsələlərə baxışını öyrənməklə hələ çox şeyi əxz edəcəyəm. Hər hansı bir qərar qəbul etməzdən əvvəl düşünürəm ki, bu vəziyyətdə Heydər Əliyev necə hərəkət edərdi. Çalışıram ki, mənə inanan, mənə səs verən adamlar məndən razı qalsınlar. Prezident üçün ən yüksək mükafat onun ideyalarına inamdır, bunsuz işləmək çox çətindir, ona görə də mən çalışacağam ki, Heydər Əliyevin bütün prinsipləri həyatda öz təcəssümünü tapmaqda davam etsin.

İlham ƏLİYEV

MÜNDƏRİCAT

Ön söz – Milyonların taleyi həyatında əks olunan insan (*Ramiz MEHDİYEV*)..... 5

Birinci fəsil

DÜNYANI HEYRƏTDƏ QOYAN DAHI – SADƏ İNSAN

Mənim babam – şeir (*Leyla İlham qızı ƏLİYEVA*) 10
 Bitməyən ömrün 80 illik salnaməsi (bioqrafik məlumat)..... 11
 Ən çox sevilən sevdikləri 31
 Bu mənəm – Heydər Əliyev!..... 34

İkinci fəsil

BÖYÜK YOLUN BAŞLANĞICI

Heydər Əliyev sinfimizin hər mənada birincisi idi (*Firuzə RZAYEVA*) 41
 Məni 13 yaşlı Heydərə tapşırıdılar (*Zərqələm ƏLİYEVA*) 48
 1936-cı ildə Əliyevlər ailəsinə pənah gətirdim (*Dövlət MƏMMƏDOV*) 61

Üçüncü fəsil

BİRİNCİ ŞƏXS

Müjdə (*Sirus TƏBRİZLİ*) 75
 İki dərş (*Arif RƏHİMƏDƏ*) 94
 Həyatını Azərbaycanın şərəfli tarixinə çevirən şəxsiyyət (*Seyfəddin QƏNDİLOV*) 98
 Talelərə işıq saçan insan (*Lidiya RƏSULOVA*) 114
 Onu heç bir qüvvə sındıra bilmədi (*Eldar İBRAHİMOV*) 118
 Heydər Əliyev məktəbinin məzunu olmaq böyük xoşbəxtlikdir (*Asya MANAFOVA*) 124
 Əbədiyaşarlıq rəmzi (*Süleyman TATLIYEV*)..... 129
 Qədirbilənlik (*Tamara HÜMBƏTOVA*) 135
 Hamımızın fəxri və güvənc yeri (*Bəxtiyar SADIQOV*)..... 139
 Onunla birlikdə işləmək böyük xoşbəxtlik idi (*Kamran HÜSEYNOV*) 152

Dördüncü fəsil

ƏSL VƏTƏNDAŞ, BÖYÜK ŞƏXSİYYƏT, QÜDRƏTLİ LİDER

Gördüyüm qayğını unutmaram (*Ömər ELDAROV*) 159
 Milli ziyalılığın qüdrətli təminatçısı (*İsa HƏBİBBƏYLİ*) 166
 Azərbaycanın müasir tarixini yaradan lider (*Xoşbəxt YUSİFƏDƏ*) 175
 Azərbaycanın şansı və gücü (*Həsən HƏSƏNOV*) 182
 Heydər Əliyev Ağdamın inkişafının səbəbkarı, ağdamlıların isə xeyirxahı idi (*Həsən SARIYEV*) 191
 Tarixlə üz-üzə dayanmış insan (*Elçin ƏFƏNDİYEV*)..... 205
 Allaha şükürlər edək ki, bizim Heydər Əliyevimiz olub (*Vaqif SƏMƏDOĞLU*) 214
 Heydər Əliyevin yüksək yumor hissi onun müdriqliyinin və qeyri-adi zəka sahibi olmasının təzahürü idi (*Anar MƏMMƏDXANOV*) 223
 Məni həyata qaytaran insan (*Xeyrəddin QOCA*) 228

Bu gün yaşadığıma görə Heydər Əliyevə minnətdaram (<i>Fikrət QOCA</i>)	237
Vətən sevgisi (<i>Məmməd ARAZ</i>)	240
Heydər Əliyev əzəmətini tam dərk etmək üçün uzun illər lazımdır (<i>Rafiq BAĞIROV</i>)	244
Bir ömrün «sənsiz»liyi (<i>BÜLBÜL</i>)	258
«Əbədiyyət»in sonsuzluğu (<i>Arif MƏLİKOV</i>)	261
Hər şey yaxılığa doğru dəyişir (<i>Vasif ADIGÖZƏLOV</i>)	264
Ümummilli liderin diqqət və qayğısını görmüşəm (<i>Asəf Nadirov</i>)	267
Azərbaycanın tərəqqisinə həsr edilən ömür (<i>Gülmət PİRMƏTOV</i>)	273

Beşinci fəsil

MƏRHƏMƏT VƏ ALİCƏNABLIQ MÜCƏSSƏMƏSİ

Zirvə fəth olunur, tərk edilmir (<i>Tərlan MUSAYEVA</i>)	277
Qızıl ulduzu şəxsən Heydər Əliyev sənəmə taxdı (<i>Fərzalı ABBASOV</i>)	283
Əmək adamlarının himayədarı idi (<i>Şamama ƏLİYEVA</i>)	285
Ürəklərdə əbədi yurd salan insan (<i>Nəzixə ZEYNALOVA</i>)	287
Ömrüm boyu unutmaram (<i>Həcər İSABABAYEVA</i>)	289
Haqqı danmaq günahdır (<i>Gülüstən HƏSƏNOVA</i>)	302
Zəhmətimizi qiymətləndirən rəhbər (<i>Zəlxay HƏSƏNOVA</i>)	305
Biz həmişə arxalı olmuşuq (<i>Ziya ƏLİYEVA</i>)	307
Cəlilabadda beş prezident təqaüdcüsü yaşayırdı	309
Prezidentin təbriki ömrümü uzatdı (<i>Ömər AĞAYEV</i>)	316

Altıncı fəsil

ƏN YAXIN DOSTUMUZ, ƏN BÖYÜK XEYİRXAHIMIZ

Jurnalistlərin əsl dostu, dayacağı (<i>Əhməd İSAYEV</i>)	321
Kim ona inanarsa, onunla yüksələcək (<i>Xəlil Rza ULUTÜRK</i>)	326
Heydər Əliyev çörəyi (<i>Xanoqlan ŞİXƏLİYEV</i>)	331
Heydər Əliyevin Naxçıvan dövrünün canlı fotoarxivi (<i>Aftandil QURBANOV</i>)	338
Bir müsahibənin tarixçəsi (<i>Sahil KƏRİMLİ</i>)	346
Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətləri saysız-hesabsızdır (<i>Cəlal ABDULLAYEV</i>)	348
Ona daim borcluuyduq (<i>Şahnaz HAŞİMOVA</i>)	350
Böyük dahinin xeyir-duası (<i>Afət CABBAROVA</i>)	352
Oğlumu itirsəm də, işıqlı sabaha olan inamımı itirməmişəm (<i>Güləyə BEHBUDOVA</i>)	354
Heydər Əliyev: «Bu nəhəng qurğu Muğan üçün mənim hədiyyəmdir» (<i>Eldar İSMAYILOV</i>)	356
Ürəkdən minnətdardırlar	358
Ömrümə yazılan ən xoş gün (<i>Azər CAVADOV</i>)	362
Elegiya (<i>Leyla ƏLİYEVA</i>)	364

Kitabda R.Bağırov, F.Bağırov və A.Qurbanovun
çəkdiyi fotosəkillərdən istifadə olunmuşdur.

Nəşriyyat redaktoru *Məsudə Əvəz qızı*
Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*
Kompüterçi-dizaynerlər *Səbinə Məmmədova, Arif Həsənov*
Korrektorları *Xatirə Sadıqova, Zülfiyyə Rzayeva*

Çapa imzalanmış 28.03.2005. Kağız formatı 60x90^{1/8}.
Ofset çapı. Təbaşirli kağız. Fiziki çap vərəqi 46,5.
Sifariş 18. Tirajı 1000. Qiyməti müqavilə yolu ilə.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin «Təhsil» nəşriyyatı,
Bakı, 370073, Şəhriyar küçəsi, 6.

§3(2A)

064

